

HISTORISK ARKIV.

Et Maanedsskrift

for populære Skildringer af historiske Personer og Begivenheder.

Ny Række.

Udgivet af

F. C. Granzow og S. B. Thrige.

Sjette Bind.

Kjøbenhavn.

P. G. Philipsens Forlag.

1881.

KJØBENHAVN. I. COHENS BOGTRYKKERI.

INDHOLD.

Irland og Jonathan Swift.*)

I.

Parlamentarismen, som de engelske Whigger havde grundet under Vilhelm den III og Dronning Anna og sat i System under Kongerne af Huset Hannover, frembød uforlignelige Midler til at sikre den herskende Klasse Frihed og Rigdom, Storhed og Magt i det videste Omfang; men til alt, hvad denne Klasseinteresse ikke udtrykkelig krævede, viste den sig aldeles ubrugelig; ja, Parlamentarismen gjorde hele Statens øvrige Livsvirksomhed saa fuldstændig til Slave af denne Klasseinteresse, at Englænderne tabte Evnen til overhovedet at tænke sig et Statsformaal over eller uden for den, til endog blot at anerkjende Muligheden af en Ret ved Siden af deres eget Herredømme. Efter enhver begejstret Lovtale over den engelske Frihed og det engelske Aristokratis nedarvede Statsklogskab, skulde man blot for at slaa Vand i Blodet nævne Irland. Den Elendighed, Englændernes Herredømme har skabt paa denne Ø, trodser al Beskrivelse; men endnu mere oprørende for vor Følelse er den raa Ligegyldighed, Aarhundreders ustraffede Misbrug af Magten har fremkaldt hos det herskende Folk. Selv i vore Dage finde de ni Tiendedele af Nationen Irlændernes

*) Efter W. Oncken: Das Zeitalter Friederichs des Grossen. Berlin 1881. I, 125 og flg.

haabløse Slaveri og den permanente Hungersnød paa deres frugtbare Ø lige saa naturlig, som det gamle Frankrigs privilegerede Stænder fandt den Sætning: le peuple est taillable et corvéable à volonté. Den forfærdelige Anklage, Irlænderne nu til Dags, og nu til Dags heftigere end nogen Sinde, rejse mod England, har berøvet det gamle Stridsspørgsmaal alt, hvad fordum nationalt Had, religiøs Fanatisme og politisk Partikjævleri havde føjet til for at forøge Spændingen og fordunkle Stridens oprindelige Kjærne. Irlænderne fordre af England Brød, Arbejde og Ejendom og anklage det for ved en exempelløs tyrannisk Lovgivning og Forvaltning at have berøvet Ejendomsbesidderne paa Erins frugtbare Ø deres Odel og Ret. Denne Anklage er fuldstændig berettiget; den Misgjerning, hvis Udsoning de fordre, er virkelig bleven begaaet, og i sin mest hadefulde og uværdige Form skriver den sig fra det Tidsrum, da Whiggerne efter Jakob den andens Fald saa godt som udelukkende havde Magten i Parlamentet, d. v. s. Eneherredømmet i Storbritannien.

Indtil Begyndelsen af det fjortende Aarhundrede kunde Irland knap betragtes som hørende til England, endskjønt de engelske Konger siden Henrik den anden kaldte sig suveræne Herrer over Irland. Strongbows berømte Fribyttertog i Aaret 1169 var vistnok blevet efterfulgt af større og mindre Expeditioner, men nogen omfattende Erobring var aldrig kommen i Stand. Derimod grundlagdes efterhaanden i Landskaberne Drogheda og Dublin paa Østkysten, i Wexford, Waterford og Cork paa Sydkysten Nybygder, som ved den saakaldte »engelske Pæl« adskiltes fra Vildnisset i det indre. Befolkningen i disse Kyststrækninger var fra Tid til anden bleven forøget ved Indvandringer fra Hjemmet, uden at man dog kan tale om nogen systematisk Kolonisation, saa meget mindre, som Englænderne »inden for Pælen« lidt efter lidt vare blevne til Irlændere, der i Vildhed og Barbari ikke gave dem uden for noget efter. Det var først

efter den blodige Undertrykkelse af den store Opstand, der udbrød 1598, at man skred til en planmæssig Indlemmelse af Øen i det engelske Rige, og den ene af de to aandfulde Statsmænd. som stode i Spidsen for dette store Værk, retfærdiggjorde de tagne Forholdsregler ved at paavise alle militære og politiske Fejl, der vare begaaede i de forløbne 450 Aar. Det var John Davies, der skrev sin fortrinlige Afhandling: »Fremstilling af de sande Aarsager til, at Irland fra Begyndelsen af Hs. Majestæts lykkelige Regering aldrig er blevet fuldstændig undertvunget eller bragt i Lydighedsforhold til den engelske Krone (1612).«*) Sammenholder man dette Skrift med det »Blik paa Irlands Tilstand«, som Digteren Edmund Spenser forfattede i Aaret 1598,**) faar man gjennem et avthentisk Materiale en udtømmende Fremstilling af Oprindelsen til og Beskaffenheden af det vanskeligste Problem, der nogen Sinde har foreligget den engelske Statskunst til Løsning. Den Begivenhed, der danner Grundlaget for hele den følgende Udvikling, og om hvilken man nu gjennem sikre Kilder er kommen til fuld Klarhed, er Kolonisationen af Provinsen Ulster, der blev gjennemført i Aaret 1610 under Ledelse af Mænd som Arthur Chichester, John Davies og Lord Bacon. Hverken før eller senere er der sket noget i den Grad afgjørende; hverken før eller senere har der paa engelsk Side været saa megen alvorlig, rolig Overvejelse af Situationen, saa megen redelig, fordumsfri Vilje til at befordre begge Landes Vel og sammensmelte til ét de Folkeslag, som St. Georgs-Kanalen adskiller. Til Trods for den gode Vilje blev der

*) A discoverie of the true causes why Ireland was never entirely subdued, nor brought under obedience of the crowne of England untill the beginning of H. Majesties happie reigne. Works by A. B. Grosart. 1876.

**) A View of the state of Ireland. Written dialoguewise betweene Eudoxus and Irenaeus. Works by Payne Collier. London 1862. vol. V, p. 295—496.

den Gang begaaet et skæbnesvangert Misgreb, som man fra engelsk Side giver Skylden for alle de skrækkelige Følger; men intet Racehad, ingen religiøs Fanatisme, intet af alt det, som senere har fremkaldt det bitre Fjendskab mellem begge Nationer, var Skyld deri. Statsmændene under Jakob den første omtale Landet med Beundring, Befolkningen med Agtelse og Kjærlighed — alene denne Kjendsgjerning vilde være tilstrækkelig til at anbefale dette Tidsrum til vor mest levende Opmærksomhed. Digteren Spenser og Statsmanden Davies vare begge lige henrykte over det grønne Erins Herligheder. »Under min Virksomhed i Irland,« skriver Davies i Begyndelsen af det oven for omtalte Værk, »har jeg gjennem hyppige Rejser og Udflugter besøgt alle dette Riges Provinser. Paafaldende var mig Klimaets Mildhed, Jordbundens Frugtbarhed, Boligernes Ynde og Bekvemmelighed; Sikkerheden og Rummeligheden i dets Bugter og Havne og disses fortrinlige Beliggenhed for Handel paa alle vestlige Egne, end videre de mange i vid Udstrækning sejlbare Floder, de talrige store Søer og kølige Damme i det indre og en Rigdom paa Fisk og Fuglevildt som ingensteds ellers i Evropa, endelig et Folk, der af Naturen er udrustet med store legemlige og aandelige Gaver.« Og til Slutningen, efter at han kortelig har omtalt den ny Ordning af Forholdene, udbryder han triumferende: »Kort og godt, den borgerlige Forvaltnings Maskineri er nu i god Gang, og alle Hjulene udføre nøjagtig deres Tjeneste. Irland er en Harpe, hvis velstemte Strænge, spillede af den borgerlige Øvrigheds Haand, give en god Klang. Og saaledes tør vi haabe, at Irland, som i 400 Aar har været et Hadets Land, for Fremtiden vil blive et Fredens og Enighedens Land. Medens det forhen kunde sammenlignes med Pharaos magre Ko, der slugte den fede Ko England og dog vedblev at være lige mager, vil det for Fremtiden blive frugtbart som Kanaan; thi hvad Moses siger om dette i 8de Kapitel

af Deuteronomion,*) passer i ét og alt paa Irland. Det er et Land med Bække, Brønde og Søer, hvor Hveden og Bygget voxer; et Land, der flyder med Mælk og Honning, hvor du har nok at spise, og intet mangler dig. Den hele Ø fra Hav til Hav er nu i Eders Majestæts fredelige Besiddelse, hele Befolkningen lige til den yderste Afkrog af Landet lyder Eders Bud, og i dette Underdanighedsforhold vil den med Glæde forblive uden Frafald eller Tilslutning til nogen fremmed Hersker eller Konge, saa længe man beskytter dens Interesser og regerer den med Retfærdighed; thi intet Folk under Solen sætter større Pris paa en billig og upartisk Retspleje eller finder sig villigere i dens Haandhævelse endogsaa mod dem selv. Derfor fortjene de ogsaa Lovens Velgjerninger og Beskyttelse, naar de ønske den i en retfærdig Sag.« Hvor sørgelig er ikke Modsætningen mellem de anførte Udtalelser fra en venligsindet Englænders Side og den Bøn om Ret og menneskelig Tilværelse, som Jonathan Swift hundrede Aar efter fremførte i sit forpinte og mishandlede Folks Navn.

Davies betegner Nægtelsen af Retsfællesskabet som det store Misgreb i Englands irske tidligere Politik, og derfra alene udleder han de Følger, som senere ere misbrugte til at retfærdiggjøre eller undskylde denne Fremgangsmaade. Han paaviser, at Irlænderne gjentagne Gange ivrig have stræbt at opnaa Retsfællesskab, men altid forgjæves; de vedbleve at være rets- og fredløse. En Englænder kunde ustraffet undertrykke, dræbe og bestjæle en Irlænder. »Kunde Irlænderne,« sporger han, »da blive andet end den engelske Krones Fjender? Naar Kongen ikke betragtede dem som sine Undersaatter, hvor skulde de da lære at hylde og adlyde ham som deres Herre? Naar de hverken kunde tale eller handle med et anstændigt Menneske, ikke betræde en By uden Livsfare, hvor hen skulde de da søge uden til

*) Titlen paa femte Mosebog i Septuaginta.

Skovene og Bjærgene, hvor kun et vildt, barbarisk Liv var muligt? Naar de engelske Myndigheder ikke vilde regere dem efter den Lov, der straffer Forræderi, Mord og Tyveri med Døden, men overlod dem til deres nedarvede Retsbrug, hvorfor skulde de ikke holde sig til deres »Brehon«, der straffer alle Forbrydelser kun med Pengebøder (Erick)? Naar det ikke var dem tilladt at erhverve frie, arvelige Ejendomme, som de efter vor almindelige Ret kunde efterlade deres Børn, vare de da ikke nødte til at holde sig til »Tanistrie-Loven«, der gjør al Ejendom usikker og medfører Forvirring og Barbari? Kort sagt, naar Englænderne ikke havde Lyst til at regere dem fredelig efter Loven og ikke besad Kraft nok til at udrydde dem med Sværdet, hvorledes kunde de da nogen Sinde blive andet for dem end en Skjæve i Øjet og en Torn i Siden?

Under tre forskjellige Regeringer havde der været Lejlighed til en ægte kongelig Handling af denne Art: under Henrik den anden, under Johan, »hvem mer end tyve rædselsslagne Smaakonger aflagde Hyldingseden«, og i Særdeleshed under Richard den anden, der bragte hele Øen til at underkaste sig; men denne Mulighed for en fredelig Udbredelse af det engelske Herredømme i det indre af Landet blev ikke benyttet. De store Baroner, der siden Henrik den andens Tid besad største Delen af de erobrede Kyststrækninger, fik Lov til at fortsætte deres tyranniske og voldsomme Færd mod de indfødte og deres egne undergivne. Følgerne af den permanente Krigstilstand og de i det hele forvirrede Forhold var, at de engelske Sæder og Institutioner gradevis kom i Forfald, og den indvandrede Befolkning, som oven for berørt, lidt efter lidt nedsank i irsk Raahed og Barbari. For at standse denne Overhaand tagende Assimilation, der begyndte at blive faretruende for det engelske Herredømme, sammenkaldte Lionell af Clarence, der under Edvard den tredje en Tid lang var Statholder paa Øen, Aar 1367 et Parlament i Kilkenny. De i Sandhed drakoniske Bestem-

melser, som denne Forsamling vedtog, vise til fulde, i hvilken Grad Englænderne allerede havde hørt op med at være Englændere. Det blev saaledes under Dødsstraf forbudt, ikke blot at lade en Irlænder græsse sit Kvæg paa engelsk Territorium, anbefale ham til et gejstligt Embede, optage ham i et Kloster eller have i sin Tjeneste en af Irlændernes Minstrels, Rimers eller Newes-tellers, men ogsaa at bære irsk Dragt eller Navn, tale Irsk eller indgaa nogen som helst Slægtskabsforbindelse med Irlændere, alt sammen Ting, der vise, at Kolonisterne stode i Begreb med at tabe deres Nationalitetspræg. Ganske vist forhindrede man ved disse Bestemmelser, der noget over hundrede Aar efter bleve indskærpede paa ny af Henrik den syvende, at Englænderne smeltede sammen med de indfødte; men samtidig skabtes en Afgrund af Had mellem begge Nationer, der paa Forhaand udelukkede al Udbredelse af engelsk Kultur til det indre af Øen.

Disse fortvivlede Forhold holdt sig helt ind i Elisabets Regering, uden at der blev gjort noget Forsøg paa at afhjælpe eller forbedre dem. Da slog i Aaret 1598 det længe ulmende Had ud i lys Lue, og Irlænderne rejste sig som én Mand under Ledelse af de mægtigste Dynaster i den nordlige Del af Øen, O'Neill, Earl af Tyrone, og O'Donnell, Earl af Tyrconnel. Opstanden vilde uden Tvivl have ført til Øens Befrielse, naar den havde været i Besiddelse af en blot nogenlunde fast Organisation; men Lord Mountjoy, den uduelige Grev Essex's Efterfølger, forstod at kue den, i det han med systematisk Grusomhed overskar dens Rødder, en for en. I April 1603 var alt forbi, O'Donnell var død i Udlandet, O,Neill underkastede sig, og Aaret efter ankom til Dublin en udmærket Statsmand, Arthur Chichester, der antydede sin Opgave som Statholder i disse Ord: »Hvor taabeligt at gjennemstrejfe Verden for at søge Kolonier i Virginia eller Guiana, medens Irland er nedsunket i Ulykke og Elendighed. At reformere og ordne dette Land vilde

bringe Kongen større Berømmelse, end om han kunde føre sine Hære over Kanalen og erobre hele Frankrig.« Ved hans Side stod den aandfulde John Davies, hvis Anskuelser vi alt kjende. Et fuldstændig nyt Forvaltningsprincip kom til Orde i Opraabet af 11te Marts 1605, der stillede Menigmand i Irland under Kongens Beskyttelse og lovede at forsvare enhver mod Forurettelse, Undertrykkelse og ulovlig Pengeafpresning fra Lordernes og de større Grundejeres Side. Alle Irlændere vare Hs. Majestæts fribaarne og umiddelbare Undersaatter og kunde gjøre Fordring paa lige Ret for alle uden Personsanseelse.

Det gjaldt om at lade den personlige og arvelige Ejendom træde i Steden for den gammelirske Stamme- eller Familiekommunisme og frigjøre de mindre Grundejere for Lordernes Vilkaarlighed og Rovbegjærlighed. »Alle Ejendomme,« skrev Davies, »skulle overdrages fra Mand til Mand og arves efter den almindelige Rets Regler; enhver skal have sit eget Hjem og lære Betydningen af fast Ejendom at kjende; saaledes vil Folket blive opmuntret til at dyrke sit Land med større Flid og sørge for sine Børns Opdragelse og Fremtid med mere Omhu og Kjærlighed end hidtil. Det vil ogsaa bestemme dem til for deres egen Sikkerheds Skyld at bygge bedre Huse og elske deres Naboer. Landsbyer og Stæder ville rejse sig, Kjøbmænd og Haandværkere indfinde sig, og saaledes kunne vi haabe, at disse Landskaber i kort Tid ville blive ikke blot fredelige Naboer af »Pælen«, men lige saa rige og velordnede som denne selv.« I Overensstemmelse med disse Ideer var den Plan som Chichester havde udkastet til at rydde Nordprovinsen Ulsters Vildnis og i dennes Omorganisation at opstille et Mønster for hele Øens Kolonisering. Lad blot Kongen, skrev han til Statsraadet 17de Septbr. 1607, tage alt til Disposition staaende Land i sin egen Haand og fordele det til de forhaandenværende Beboere. Lad enhver Gentleman faa saa megen Jord, som han i Forening med

sine Forpagtere og Fæstere kan rydde og bebygge Og da, naar hver indfødt Irlænder har faaet sin Del, da, men heller ikke før, kan man overlade de tiloversblevne, endnu ufordelte Strækninger til Mænd, der have udmærket sig i Kronens Tjeneste som Krigere eller Statsmænd, eller til Kolonister fra England og Skotland, med Forpligtelse til paa deres Ejendom at opføre faste Slotte og forsyne dem med Mandskab. Saaledes vilde baade det heles og den enkeltes Tarv være iagttaget. Landet vilde med liden eller ingen Udgift for Regeringen komme i god Forsvarsstand, Irlænderne omskabes til uafhængige og veltilfredse Grundejere (landholders) og velsigne den Regering, de skyldte saadanne Fremskridt i Velstand og Lykke. Hvis dette ikke skete, vilde der intet andet være tilovers end at jage hele den indfødte Befolkning i Tyrone, Tyrconnel og Fermanagh ind i et eller andet utilgængeligt Vildnis, hvor den vilde være ude af Stand til at yde en indtrængende Hær Hjælp. Det træffende i disse Ideer var ikke Landuddelingen i og for sig, den fulgte af sig selv, men at først og fremmest de indfødte Irlændere skulde tilfredsstilles fuldt ud, før den engelske Krones Tjenere samt Kolonisterne fra England og Skotland kunde komme i Betragtning.

Denne overordentlig vigtige Grundsætning havde han endnu en Gang indskærpet i en officiel Erklæring af 14de Oktober 1608, og dog blev netop den omstødt af den i London dannede Kommission og siden ogsaa ved Udførelsen af Planen ladt ude af Betragtning. Kommissionen betragtede de sex ledigblevne Grevskaber i Provinsen Ulster som et Ark hvidt Papir, hvorpaa den kunde tegne, hvad den vilde; i dens Øjne var hele Landstrækningen herreløst Gods, til hvilket ingen uden Kongen af England havde Ret, og saaledes kom den til en Plan for Bebyggelsen, der strax begyndte med at berøve en hel Befolkning dens Ret og dens Ejendom, en Voldsgjerning, som aldrig kunde glemmes. Hvis der i Irland gaves nogen Retsidé, der var rodfæstet i

Folkets Bevidsthed, var det den, der hævdede. at Landet tilhørte Familien, Slægten som Helhed. Jo vanskeligere det havde víst sig at være at komme den seje Kommunisme, der har denne Anskuelse, til Livs, des klarere maatte det ogsaa være, at enhver enkelt vilde føle det som et Rov mod sig personlig, naar man berøvede Slægten dens Eje. Mærkelig nok er denne retslige Side af Sagen ikke falden nogen af Datidens Statsmænd ind. Kun af Hensigtsmæssigheds Grunde havde Chichester anbefalet fortrinsvis at tage Hensyn til de indfødte; men disse Argumenter forekom hverken John Davies eller den geniale Lord Bacon, fra hvem vi ligeledes have en Erklæring angaaende Sagen, overbevisende nok. Den store Kolonisation, som i Foraaret 1610 blev gjennemført i Ulsters sex Grevskaber, og som ganske vist har omdannet disse forhen fuldstændig vilde Landskaber til »Irlands Have«, forekom de indfødte fra det første Øjeblik af som et Retsbrud, hvorved England for bestandig havde stemplet sit Herredømme over Øen som et ved Vold opretholdt Fremmedherredømme. Det begyndte med en vilkaarlig og voldsom Overførelse til Øen af en hel ny Befolkning, ved hvilken selv den usleste Indsidders Retsfølelse maatte krænkes paa det dybeste, selv om det Tab, han led derved, havde været mindre betydeligt; men det var virkelig overordentlig stort. Af de 265,000 Acres, som bleve uddelte, beholdt nemlig Irlænderne kun 70,000; Resten blev tildelt engelske og skotske Kolonister og Embedsmænd; desuden blev det forbudt Kolonisterne, der fik 150,000 Acres, at sælge deres Lodder til Irlændere eller endog blot at antage indfødte som Forpagtere; kun paa de Strækninger, som vare anviste Kronens Embedsmænd (45,000 Acres), fik et bestemt Antal Irlændere Lov til at blive boende; Resten blev forjagen til øde Egne eller anbragte paa Lodder, der vare for store til at dø, for smaa til at leve af. Dette var den Skæbne, man beredte en Befolkning, der (som Chichester bevidner) var lige paa Nippet til at blive Englændere med

Liv og Sjæl; der ved disses første Fremtræden havde hilset dem som frelsende Engle og gjort sikker Regning paa som Kongen af Englands Undersaatter at finde Beskyttelse ikke blot for Liv og Frihed, men ogsaa for deres Ejendom, og nu med ét Slag mistede Troen paa alt det, der havde givet dem Haab om en bedre Fremtid.

Den første Englænder, der nøjagtig har undersøgt disse Ting og betragtet dem med fordomsfrit Blik, S. Rawson Gardiner,*) søger med rette Grunden til hele Irlands Lidelseshistorie lige til den Dag i Dag i dette ulyksalige Misgreb. Hvad her var sket uden tvingende Nødvendighed, hørte til de Ting, som ikke kunne gjøres godt igjen; hvis Skæbne det er — for saa vidt de ikke tage en Ende med Forfærdelse — bestandig at maatte gjentages og bestandig at blive værre. Omtrent en Menneskealder havde den ny Fordeling af Ejendommene bestaaet, da Irlænderne i Oktober 1641 over hele Ulster rejste sig mod de engelske og skotske Kolonister, dreve dem fra Hus og Hjem og huggede dem ned i Tusendvis. Nu var Papismen bleven den Lidenskab, som forenede alt, hvad der oprørte Irlænderne mod Englænderne og Skotterne; mod denne væbnede Papisme slap Cromwell 1649 sine Independenters vilde Fanatisme løs, og efter at mange Tusende Katholiker vare faldne eller flygtede, spærrede han Resten af det katholske Irland inde i en eneste af de fire Provinser: i Ulster, Leinster og Munster, d. v. s. mod Nord, Øst og Syd, skulde der kun bo Protestanter; Vestprovinsen Connaught blev Katholikernes Ghetto; Shannonfloden dannede Grænsen; enhver Irlænder, der lod sig se hinsides den, kunde dræbes af enhver, der mødte ham. »Gaa Fanden i Vold eller til Connaught!« tilraabte Herrerne det ulykkelige Folk, som i usigelig Elendighed levede sammenpresset hinsides Shannonfloden.

Restaurationen bekræftede det sidste store Ejendoms-

*) History of England 1603—1616. London 1863.

skifte og føjede ny til; Resultatet af Karl den andens »Settlement« var, at de katholske Irlændere beholdt omtrent (ganske nøjagtige Beregninger herover findes ikke) en Femtedel af det irske Land. Den sidste store Opstand, som Vilhelm den tredje undertrykkede ved Sejren over Jakob den anden ved Boynefloden (1 Juli 1690) og endte ved Fredsslutningen i Limerick (3 Oktober 1691), fremkaldte ny omfattende Konfiskationer, der berøvede det katholske Irland saa godt som hele Resten af dets Landeje; i Følge en Beregning, der rigtignok ikke er aldeles sikker, blev der nemlig kun levnet Irlænderne en Ellevtedel af Øens Jord, og denne Rest var ikke fordelt mellem mange smaa Besiddere, men ejedes af fem eller sex katholske Familier af engelsk Oprindelse, som af specielle Grunde vare blevne benaadede. For Massen af det irske Folk var der intet andet tilovers end at friste Livet som Forpagtere, Dagløннere og Tiggere, en Tilstand, der lige til den Dag i Dag hviler som en Forbandelse over dem.

I Aaret 1610 vilde det endnu have været muligt at gjøre Irlænderne til et kulturdygtigt Folk med Sans for Ejendom, Arbejde og ordnede Tilstande; men i Følge det store Misgreb, der oven for er omtalt, blev denne Mulighed forspildt. Firsindstyve Aar efter havde man uigjenkaldelig og grundig udplyndret de ulykkelige Indvaanere for deres Arv og Eje, og det blev det engelske Parlaments Opgave at opretholde en unaturlig Tilstand ved Midler, hvoraf det ene var mere fornuftstridigt end det andet.

II.

Den engelske Friheds Opblomstring under Vilhelm den tredje beroede paa en Forbindelse mellem Landadelen og Pengearistokratiet, hvis Magt efterhaanden voxede, og som benyttede denne til at lede Staten efter sine pekuniære Interesser. Det værgeløse Slagtoffer for denne Forbindelse var Irland, og mod

det har Whiggernes parlamentariske Lovgivning raset paa en Maade, der gjennem ét forfærdeligt Exempel blandt mange viser, at der ikke gives noget skrækkeligere Tyranni end det, et suverænt Oligarki lader et underkuet Folk sukke under. Den Frihed, de kunde glæde sig ved i deres egen Hjemstavn, og som her udbredte Oplysning, Velstand, Magt og Sikkerhed, blev uden for denne til en Despotisme, som ingen Tøjle kunde tæmme, ingen Skamfølelse eller Agtelse for Retten lægge Baand paa. Ødelæggelse, Død og Fordærvelse har Englands trykkende Herredømme siden dets Friheds Blomstringstid bragt over Irland og bringer det endnu den Dag i Dag.

Limericks tapre Forsvarere havde overgivet sig til Kong Wilhelm i Følge en Overenskomst, hvis første Artikel lød saaledes: »De romerske Katholiker i dette Kongerige skulle i Henseende til Udøvelsen af deres Religion have saadanne Friheder, som stemme med Irlands Love, og som de havde under Karl den andens Regering; deres Majestæter ville derfor, saa snart deres Forretninger tillade dem det, bestræbe sig for at sammenkalde et Parlament i dette Kongerige for at skaffe de romerske Katholiker saadanne videre Sikkerheder i denne Retning, som kunne tjene til at beskytte dem mod Overlast i Anledning af deres Religion.« Baade efter Tanke og Bogstav i dette Dokument, hvis Gyldighed ikke kunde betvivles, var al Undertrykkelse og Forfølgelse af irske Katholiker for deres Tros Skyld paa Forhaand udelukket. Naar denne et Par Aar senere dog kom, naar den fra det engelske Parlaments Side blev iværksat gjennem de grusomste og unaturligste Love, uden at nogen Udfordring fra irsk Side eller noget Angreb paa den engelske Kirkes Stilling gav Spor af Anledning dertil, maatte Grunden til en saadan Fremgangsmaade ligge i et System, der havde andre Drivfjedre end en fanatisk Kirkepolitik; og saaledes var det ogsaa her, som det i Aaret 1698, for første Gang, og saa grelt som vel muligt skulde vise sig.

Irlænderne havde endnu ikke mistet al Grundejendom, da Englændernes Brødnid forbød dem Salget af deres bedste Produkter og lukkede deres Havne for al Søhandel. Fra 1665 var det Irlænderne forbudt at indføre Hornkvæg, Faar, Svin, Oxekjød og Flæsk, Fedt, Bedekjød, ja endogsaa Smør og Ost til England, og en Lov fra 1680 indskærpede dette Forbud paa ny. Dette krævede den engelske Landadels Interesser, medens Pengearistokratiets fordrede Irlands Udelukkelse fra al Handel paa Kolonierne. De betydeligste blandt disse var den Gang de amerikanske, og Irlands Beliggenhed var netop fortræffelig skikket til Handelen med dem. Netop derfor blev det udelukket derfra ved den forbedrede Navigationsakt af 1663. Ikke desto mindre havde Irland bevaret sig en Erhvervsgren, som begyndte at tage Opsving i samme Forhold, som den beskæftigede den fra al anden Virksomhed udelukkede Arbejdskraft; det var Uldmanufakturer, som i Særdeleshed for den sydlige Del af Øen dannede en Kilde til Velstand, ja til Rigdom. Irland ejede herlige Græsgange; de store Faarehjorde, som bleve holdte her, ernærede baade Grundejere og Forpagtere; medens Fabrikkerne, i hvilke Ulden blev forarbejdet, gave Arbejderen hans daglige Brød. Og hele denne blomstrende Industri, Livskilden for Tusender af flittige Mennesker, tilintetgjorde det engelske Parlament, da det i Aaret 1698 paa de engelske Væveres Nødraab mod denne generende Konkurrence forbød Udførsel af irsk Uld ikke blot til England, men overhovedet til Udlandet. Denne Lov, som aldrig er bleven formildet, aldrig ophævet, har i Irland tilintetgjort det eneste Arbejde, hvorved et udplyndret og retslost Folk i det mindste kunde fortjene sit daglige Brød paa en ærlig Maade; fra den Tid skriver sig den permanente irske Hungersnød.

Jonathan Swift var 32 Aar gammel, da hans Fødeland blev ramt af dette Tordenslag. Mange Aar efter har han anskuelig skildret Følgerne deraf, og da kunde han med de indhøstede Erfaringer for Øje tilføje, at denne af lumpen

Egennytte dikterede Misgjerning kun havde gavnet Udlandet, Frankrig og Spanien, men for England selv havde haft næsten lige saa skadelige Følger som for Irland.

Da denne skæbnesvangre Akt gik igjennem, siger han i et til R. Walpole rettet Skrift, var vor Handel blomstrende og frodig, om endskjønt den intensteds traadte i Vejen for den engelske; vi forfærdigede ingen fine Klædesorter til over sex Shilling Alenen, vore Væverstole leverede kun grove Uld- og Linnedvarer, lette Halvstoffer og farvede Tøjer, som dels benyttedes af den fattigste Del af vor egen Befolkning, dels udførtes til de nordlige Folkeslag, fra hvilke vi i Bytte fik Bygningstømmer, Jærn, Hør, Hamp, Beg og Tjære. De Penge, der den Gang vare i Omløb i Irland, var fremmed Sølv; man kunde knap incassere hundrede Lstr. uden at finde alle nordiske Magters og enhver tysk Fyrstes Præg paa sine Penge. Disse Summer gik igjen til England som Betaling for fint Klæde, Silke o. s. v., Renter, Kul, Jærnvarer og alle andre engelske Fabrikater og forsynede for største Delen Londons Kjøbmænd med fremmed Sølv til Export.

Det var de engelske Væveres gjentagne Klageraab, der fremkaldte denne for dem og for os lige fordærvelige Akt. Med misundeligt Blik saae de paa vor Trivsel og klagede over, at de bleve underbudte af os i Varer, som de aldeles ikke forfærdigede! Det skyldtes Tryk fra deres Side, at Akten blev udstedt, og at vi mistede vor fordelagtige Handel med de nordlige Lande. Have de maaske vundet den? Nej! sikkert ikke; den Handel, de havde, er siden den Tid stadig gaaet tilbage; der skal være Stæder, som før denne usalige Bill helt og holdent levede af Uldmanufakturer, og i hvilke der nu til Dags ikke er en eneste Væverstol mere. Jeg vil forsøge at angive de sande Grunde til deres Handels Forfald og vor Elendighed.

Tre Fjerdedele af Beboerne i det Kvarter, hvor jeg bor, vare engelske Manufakturarbejdere, hvem Uheld i deres

Forretning, letsindig Gjæld eller Trykket af en stor Familie havde drevet til vort billige Land. Disse Folk bleve anvendte til at forarbejde vor groveste Uld, medens den fineste blev sendt til England. Nogle af disse havde taget Børn af indfødte Irlændere, der formedelst Deltagelse i Revolutionen havde mistet deres Ejendomme og nu vare nødsagede til at kaste sig over et eller andet Haandværk, i Lære. Da denne Lov gik igjennem, maatte vi give mange Tusende af disse Folk Afsked. De, som havde bragt det til noget, vendte hjem og oversvømmede England med Haandværkere; de, hvis Gjæld endnu ikke var betalt, vandrede til Frankrig, Spanien og Nederlandene, hvor de bleve vel modtagne; saaledes have fremmede bemægtiget sig vor Kunstfærdighed; fremmede indføre desuden trods alle Handelsforbud den bedste irske Uld i store Kvantiteter, og Smughandelen i Uld til Frankrig, Spanien og Portugal er bleven Irlands mest blomstrende Erhvervskilde.

Denne økonomiske Underkuelsespolitik afgiver den bedste Maalestok for Bedømmelsen af de vanvittige Undertrykkelseslove mod Katholikerne i Irland, i hvis Affattelse Parlamenterne under Vilhelm den tredje, Anna og de to første Georger formelig have overbudt hverandre, medens England selv var blevet et Tolerancens Land, et Fristed for Forskere og Fritænkere. Hvis virkelig det oplyste protestantiske England var af den Mening, at Papismen i Irland var en Pest, som burde udryddes ved ethvert som helst Middel, vilde det have været baade mere menneskeligt og i politisk Henseende klogere aabent og ærlig at give det ulykkelige Folk Valget mellem øjeblikkelig Omvendelse, Udvandring eller en grusom Død end dette lovhjemlede Pinselssystem, som var beregnet paa at gjore den katholske Irlænder Opholdet i Hjemmet til et Helvede, at forgifte ham hver Blodsdraabe og ved hvert Aandedrag indskærpe ham, at han var uslere og mere retsløs end det ringeste Stykke Kvæg hos hans protestantiske Godsherre. Dog at udrydde Papismen i Irland havde Lov-

giverne slet ikke haft til Hensigt; den var jo bleven saare uskyldig: siden 1691 havde den ikke længere nogen Militærmagt til sin Raadighed, og naar Jakobiterne i det protestantiske Skotland opbød deres bestandig marchfærdige Højlændere, var der i Irland ikke en Sjæl, der rørte sig, ja man kunde endog overføre de Regimenter, der vare samlede her, til England for ved Hjælp af dem at knuse Jakobiterne. De barbariske Lovbud, som i Særdeleshed fra Aaret 1703, det ene strængere end det andet, udgik mod de irske Katholiker, udelukkede dem fra ethvert Embede, fra al selvstændig Besiddelse af Grundejendom og enhver Mulighed for at erhverve sig Dannelse og fortjene mere, end hvad der lige var nødvendigt for at friste Livet, havde simpelthen til Hensigt at hindre, at den irske Befolknings Masse fra en Slaveflok med Slavesind arbejdede sig op til en Magt, som kunde afkaste det engelske Mindretals Aag. For at disse kunde bevare Friheden, d. v. s. beholde Magten, var det nødvendigt, at de indfødte Irlændere henslæbte deres Liv i Uvidenhed og Fattigdom. Dette fremgaar med brutal Tydelighed af Bestemmelsen fra det samme Aar (1703), som aldeles udelukkede Katholikerne i Irland fra Erhvervelse af Grundejendom, forbød dem at slutte en Forpagtnings Kontrakt for længere Tid end en og tredive Aar, og, for at man kunde være ganske sikker paa, at de intet lagde op i denne Tid bestemte, at Afgiften, saa længe Forpagtningen varer, skal beløbe sig til mindst ²/₃ af Udbyttet; forøges dette, stiger Afgiften i samme Forhold, for at Forpagteren under alle Omstændigheder ikke skal beholde mere end ¹/₃; og for at disse Bestemmelser ikke skulde blive overtraadte, blev der udsat en Belønning for enhver, der gav Oplysning om en Kontrakt, som tilstod en katholsk Forpagter større Fordel. Angiveren kunde saa for egen Regning overtage Forpagtningen og indtræde i Nydelsen af alle de Fordele, den tilstod.

I saadanne Love aabenbarer sig den egentlige Mening med og derigjennem hele Ryggesløsheden i et System, ved

hvis Omtale en sandhedskjærlig engelsk Historieskriver som f. Ex. Lecky*) gribes af den samme Forbitrelse, der en Gang lagde Burke saa flammende Ord paa Læben.

Irlands Stilling forværredes Aar for Aar, jo mere Whiggernes og det protestantiske Dynastis Herredømme befæstedes. Ikke en Sjæl rørte sig i Irland under det store Jakobiteroprør 1715, og en Del af de der liggende Regimenter kunde man føre over til England for at bruge dem mod Højlænderne. Da man fire Aar efter, 1719, atter frygtede for et Indfald i England, tilbød Lord Statholderen af Irland, Hertugen af Bolton, uden videre at lade Størstedelen af sine Regimenter gjøre Tjeneste i England; syv bleve virkelig ogsaa indskibede, og fire andre stode i Begreb med at følge dem, da Faren trak over. Under Urolighederne 1722 kunde man strax sende sex irske Regimenter til England, og Ærkebiskop King skrev i Maj samme Aar til Ærkebiskoppen af Canterbury: »Vi sende eder sex Regimenter til Hjælp. Naar man betænker, hvor stort Papisternes Antal er her til Lands, at vor Adel for største Delen lever i England, og at alle vore Penge ogsaa gaa did, skulde man tro, at vi snarere maatte se os nødte til at kræve Hjælp af eder. end I af os. Dog er det nu allerede tredje Gang siden Hs. Majestæts Tronbestigelse, at vi gjøre det; ikke desto mindre have vi holdt dette Rige frit for Oprør og Rebellion, og det er mere, end der lader sig sige om England eller Skotland.« Og netop i disse Aar har paa den ene Side det irske Gehejmeraad (1719), paa den anden Side det irske Underhus (1723) udstedt ny Forfølgelseslove mod katholske Præster, der vidne om den mest raadvilde Angst for Papismen. Det irske Gehejmeraad var ligesom det irske Parlament udelukkende sammensat af Englændere og derfor et bestandig tjenstvilligt Organ for engelsk Tyranni; hvad Parlamentet angaar, karak-

*) Geschichte Englands im 18ten Jahrhundert. Deutsch von Löwe. 1879.

teriseres det tilstrækkelig ved den Omstændighed, at det den 26de Marts 1699 bekræftede den oven for omtalte Dødsdom over de irske Uldmanufakturer. Naar nu begge disse Forsamlinger en skjønne Dag faldt paa aabenlyst at modsætte sig en Foranstaltning af den engelske Regering; naar der som en Følge heraf i Irland rejste sig en sand Storm, der tvang det mægtige Whigministerium til et lidet berømmeligt Tilbagetog, saa maatte det enten dreje sig om en aldeles uhørt Voldshandling, eller ogsaa maatte ved en og for sig ubetydelig Anledning Følelsen af det unaturlige i hele Forholdet mellem de to Lande have gjort sig gjældende med overvældende Styrke. Det sidste var Tilfældet. Der havde længe hersket en følelig Mangel paa Skillemønt i Irland, da Walpole for at afhjælpe denne i Aaret 1722 tildelte en stor Jærnværksejer, William Wood, Patent paa, til Brug for den irske Omsætning, at slaa Halv- og Kvartpence indtil et Beløb af 108,000 Lstr. Mod dette Møntpatent rejste Regeringen og Parlamentet i Dublin, Pressen og det hele Land en saa voldsom Protest, at Ministeriet, efter flere forgjæves Forsøg paa at faa Stormen til at lægge sig, tog Forordningen tilbage, betalte Wood en betydelig Skadeserstatning og lod Tingene være, som de vare. At regne efter den Maade, hvorpaa engelske Historieskrivere, i Særdeleshed Whigpartiets, pleje at behandle alt, hvad der angaar Irland, vilde sandsynligvis den hele Sag være gaaet i Glemme, hvis ikke en Forfatter af første Rang havde grebet ind i Striden og løftet sin Stemme til Forsvar for det mishandlede Irland, og det en Stemme, som ikke uden videre lod sig tie ihjel.

III.

Denne Forfatter var den allerede nævnte Jonathan Swift, Irlands første Folketribun i dets Kamp mod Englands Voldsherredømme. Født den 30te November 1667 i Dublin,

hvor han ogsaa fik sin Uddannelse, var han opvoxen under Nød og Savn; tidlig fortrolig med sit Fødelands Natur og Folk, fra Ungdommen bekjendt med dets Lidelser og selv alt andet end et Lykkens Skjødebarn, var denne Mand ved sin Løbebane og Karakter ligesom skabt til de undertryktes Forsvarer. Som Luther sin hellige Vrede, saaledes betragtede Swift »sæva indignatio« som sin bedste Arv.

Paa Moor Park, et Herresæde, der tilhørte Sir William Temple, hvis Sekretær han i Begyndelsen var, og hvis Yndling og fortrolige han senere blev, uddannede den unge gejstlige sig i al Stilhed til politisk Skribent. Forfatteren til »Ammestuehistorier« *) (udkommen 1704) var allerede tidligere bekjendt som udmærket Fortæller; nu greb han med en Kraft uden Lige ind i Whiggernes og Toryernes Partikamp, og optraadte, da han navnlig af kirkepolitiske Grunde stod i Opposition til de første, fra November 1710 som Toryernes frygtede Stridsmand. Swifts Essays i »Examiner« overgik i Sprogets ildfulde Kraft alt, hvad den politiske Presse i England hidtil havde frembragt; den fejrede Addison rømmede Valpladsen for hans overlegne Talent. Digterens rige Fantasi og Tænkerens ubønhørlige Dialektik stod lige saa ubetinget til hans geniale Pens Raadighed som spillende Vid, tilintetgjørende Haan og en Pathos, som i sin Jævnhed gik mere til Hjærtet end en Strøm af Ord. Jonathan Swift har forstaaet at smedde den engelske Prosa til et stærkt og bidende Vaaben i Partiernes Kamp som ingen før ham og knap nogen efter ham. Indtil Dronning Annas Død var han Sjælen i Toryministeriet Harley-St. John, udadtil dets kraftige Forsvarer, indadtil dets aldrig svigtende Raadgiver. Det var en sand Tilfredsstillelse for den borgerlige Parvenu uden Embede og Titel at regere det regerende England, at tilkaste de hovmodige Lorder Drikkepengene, at forskrække dem ved sin Panderynken,

*) The tale of the tub.

at bringe dem til Fortvivlelse ved sin tavse Vrede og, naar de havde gjort Afbigt, igjen at tage dem til Naade. Uundværlig for Statsmændene paa Grund af sit Talent var han, naar han vilde, ogsaa uimodstaaelig for Menneskene; intet kunde maale sig med hans Underholdnings Trylleri. Pennen havde han hævet til en Stormagt, for hvilken Fødslens og Guldets Magnater bøjede sig; han betragtede det som en skjøn Opgave for sin Indflydelse at støtte Talentets Adel og befri det for Næringssorger. Berkeley, Congreve, Steele, Pope og mange andre have med Taknemmelighed nydt godt af hans mægtige Anbefaling; han kunde rose sig af at have skaffet mer end 50 Mænd, der personlig slet ikke angik ham, Stillinger, over hvilke deres Talenter kastede Glans. Naar i Dronning Annas »augusteiske Tidsalder« Litteraturen blomstrede, uden at dens Dyrkere lede Nød, skyldtes det især ham. Og af al denne Herlighed, han som en Hersker tronede i, udrev Dronning Annas Død og Toryernes Fald ham skaanselløst (1ste Avgust 1714). Whiggernes Herredømme berøvede ham ikke blot hans Stilling, men gjorde ogsaa Ende paa alle hans Forhaabninger. Swift trak sig tilbage til Dublin; her levede han som Dekan ved St. Patricks Kirke; sit gejstlige Embeds Pligter røgtede han med mere Iver, end man kunde vente af hans Maade at tale og skrive om religiøse Gjenstande paa, men samtidig fulgte han de offentlige Begivenheder med større Interesse, end hans mangeaarige Tavshed lod ane.

I Aaret 1720 optraadte han første Gang til Forsvar for det mishandlede Irland; som protestantisk gejstlig af udpræget højkirkelige Anskuelser kunde man ikke vente, at han skulde føle Deltagelse for Irlændernes sørgelige Stilling som Katholiker; han har heller aldrig haft nogen saadan Følelse, lige saa lidt som han har fremhyklet den. Des mere troværdigt er alt, hvad han fortæller om den Elendighed, hele Irlands Befolkning uden Hensyn til Afstamning,

Bekjendelse og Stand sukkede under. Den økonomiske Ruin, England ved at tilintetgjøre den irske Uldhandel har bragt over Landet, er Gjenstand for hans første Flyveskrift fra 1720,*) i hvilket han fremsætter det Forslag, ikke længere at kjøbe noget af det havesyge England med Undtagelse af dets Kul, men forarbejde alt, hvad Befolkningen behøver til Klæder og Bohave, i Landet selv ved eget Arbejde. Forholdet mellem begge Riger anskueliggjør han ved den fra Ovid hentede Fabel om Pallas og Arakhne: »Gudinden havde hørt Tale om Arakhne, en ung Pige, der besad stor Færdighed i at spinde og væve. De indgik en Væddestrid med hinanden, og da Pallas saae, at hun næsten maatte give tabt i sin egen Kunst, blev hun greben af Raseri og Misundelse, slog Medbejlerinden til Jorden, forvandlede hende til en Edderkop og fordømte hende til evig at spinde og væve ud af sit eget Indre. Jeg bekjender, at jeg lige siden mine Drengeaar stadig har haft Medlidenhed med den stakkels Arakhne og aldrig rigtig har kunnet fatte Kjærlighed til den Gudinde, der fældede en saa grusom og uretfærdig Dom; men en saadan Dom bringer England til Anvendelse paa os og med endnu større Strænghed og Haardhed; thi den største Del af vore Indvolde og ædlere Dele bliver nok revet os ud af Livet, men vi faa ikke Lov til selv at spinde og væve dem.«

Dette var Swifts første Dyst. Den lille Afhandling, hvis Forfatter ikke havde navngivet sig, gjorde det dybeste Indtryk. Irlands Overdommer lod i Mangel af bedre den Mand arrestere, der havde trykket det farlige Oprørsskrift, men den store Jury lod sig ikke fravriste noget »skyldig« mod ham, uagtet den ni Gange sendtes tilbage for at raadslaa paa ny og i det hele blev fastholdt elleve Timer, altsaa indtil den var fuldstændig udmattet af Sult; og dette Symptom var maaske endnu farligere end selve Skriftet.

---

*) Works ed. Roscoe II, 62—65.

Hans andet og betydeligere Indlæg i Striden fremkom, den Gang begge det irske Parlaments Huse havde protesteret mod Woods Møntpatent, og der var Fare for, at det alligevel vilde blive bragt til Udførelse, naar Befolkningen ikke rørte sig imod det. Da skrev Swift i Sommeren 1724 det første Brev*) til Kongeriget Irlands Forretningsmænd, Detailhandlere, Forpagtere og Landmænd, i hvilket han med følgende højtidelige Tiltale: »Brødre, Venner, Landsmænd og Medundersaatter« greb Ordet for at skildre de uhyre Farer, hvormed »Jærnkræmmeren« Woods Halvpence truede et Land, der allerede var ulykkeligt nok i Forvejen. Den Maade, Swift her gik frem paa, finder nu til Dags endogsaa hans Forsvarere, som Lecky, forkastelig, og lige saa umuligt det for Øjeblikket er at afgjøre Striden om Værdien af Woods Kobbermønter, lige saa sandsynligt er det, a Swift gjør sig skyldig i en uhyre Overdrivelse, naar han drister sig til at paastaa, at enhver, der tog imod den ny Mønt, næsten vilde tabe elleve Pence paa en Shilling, og førte det hele tilbage til den djævelske Plan at bringe Irland til Tiggerstaven. Dog dette er kun en Side af Sagen, den som Swift med Vilje drog frem i de grelleste Farver og med de groveste demagogiske Effektmidler for at ramme et Folk, som ingen Presse, ingen offentlig Mening ejede, der ikke havde Sans for sine vigtigste Interesser, paa det eneste ømme Punkt; thi det gjaldt om overhovedet at faa det vakt og sat i Stand til at betragte Hovedsagen, nemlig Retsspørgsmaalet om Landets Stilling; at det er dette, han har for Øje, fremgaar allerede til Dels af det første Brev, medens de følgende bestandig vidtløftigere og til Slutningen udelukkende dreje sig om dette Æmne. Vi behøve Skillemønt, siger han, det er sandt; men hvorfor tillader man os ikke selv at slaa den, uagtet vi saa ofte have anmodet derom?

*) Works ed. Roscoe II, 1 og flg

Hr. Wood har efter Møntmesteren Isaak Newtons Sigende nøjagtig opfyldt sin Kontrakt; men med hvem har han sluttet Kontrakten? Med os, med Irlands Parlament og Folk? Irland er et »afhængigt Kongerige« raaber man over til os fra England. Det er ikke sandt, det staar ikke skrevet i nogen Lov. Jeg fattige Klædekræmmer*) er næst Gud ikke afhængig af nogen undtagen Kongen, min Herre, og mit eget Lands Love. Ganske vist have i vore Dage engelske Parlamenter gjort Fordring paa Retten til at give bindende Love for dette Kongerige; men den berømte Molyneux,**) en her i Landet født Englænder, har med Grunde hentede fra Sandhed, Fornuft og Retfærd uigjendrivelig tilbagevist denne Anmasselse, og kun den raa Magt har formaaet at bringe hans Beviser til Tavshed; elleve velbevæbnede Mænd kunne jo sagtens gjøre det af med en eneste i bar Skjorte. Endelig giver han sine dybeste Følelser Luft i det 7de Brev, der er rettet til begge Parlamentets Huse: »Jeg, der kun er en jævn Mand af Folket, erklærer herved for mit Vedkommende højtidelig i den almægtige Guds Navn, at jeg hellere vil lide den mest vanærende og kvalfulde Død end tage imod denne forbandede Mønt eller en, der er den lig, indtil jeg tvinges dertil ved en Lov, vedtagen af mit eget Land; men skulde det ske, da vil jeg drage bort til et fremmed Land og der æde Armodens Brød med et frit Folk. Vort almindelige Ønske er, at Hs. Majestæt vil give os Tilladelse til at slaa Halvpence i dette Kongerige til vort eget Brug med de Indskrænkninger, et Parlament her i Landet maatte fore-

---

*) Swifts Breve ere skrevne under det pseudonyme Navn Drapier (af Draper, en Klædehandler).

*) En engelsk lærd, Ven af Locke og Forfatter til et Skrift, der udkom 1698 under Titlen: Case of Ireland, hvori han paaviste Irlands Ret til Selvstyrelse. Skriftet blev paa det engelske Parlaments Befaling strax brændt, thi det talte Sandhed.

skrive; thi Retten til selv at slaa Guld- og Sølvmønt har i Udlandet enhver Skillingsfyrste, og den blev i Skotland udøvet paa Unionens Tid, uagtet Skotland i Henseende til Jordbund, Klima og Landomraade ikke er en Fjerdedel saa meget værd som Irland, thi Biskop Burnet siger, at det ikke kan opveje en Fyrretyvendedel af den Værdi, det yppige Britannien har, og med Hensyn til de Fordele, England høster her fra, ikke en Fyrretyvetusendedel, uagtet jeg maa indrømme, at en Splint i Øjet eller en Torn i Siden er mere generende end en Bjælke eller en Pæl langt borte. Englands og de fleste andre Landes Historie beviser til Overflod de sørgelige, hyppig ligefrem tragiske Virkninger Møntrettens Misbrug til Forringelse af Metallets Værdi kan, have. Det er det mest kildne Punkt i Statsforvaltningen og berører hver enkelt paa det føleligste. Naar Pengenes Værdi er vilkaarlig eller ubestemt, kan ingen sige, om han overhovedet ejer noget; intet Saar føles saa pludselig, læges saa langsomt og efterlader saa dybe og varige Ar.

Min Mening er, at denne stakkels ulykkelige Ø i det mindste kan gjøre Fordring paa nogen Skaansel fra Englands Side, ikke blot i Kraft af kristelig Kjærlighed, naturlig Billighed og almindelig Menneskeret, men hovedsagelig paa Grund af de umaadelige Fordele, England drager af os, uden hvilke dette Kongerige vilde indtage en ganske anden Stilling i Evropa, end det nu gjør.« Og nu opregner han nitten forskjellige Indtægtskilder, gjennem hvilke England fra Irland har en aarlig Nettogevinst af 700,000 Lstr.; der gives ikke nogen Maade at tabe paa i Handelssager, som ikke i Irland er uddannet til den højeste Grad af Fuldkommenhed. »Overalt er der noget, der minder om William Wood; alle Grenene har man hugget af Træet, nu er Øxen hævet mod Rødderne.« Møntpatentet, for hvilket den rige Wood havde betalt en betydelig Sum til Hertug-

inden af Kendal,*) var kun et enkelt Tilfælde, der særlig egnede sig til at belyse Englands hele Styrelse; kun paa denne Baggrund kunde Striden vinde saa stor Betydning og fremkalde den umaadelige Ophidselse, der sluttelig bragte Planen til at gaa over Styr. Den overvældende Uret, Swift i denne Anledning bragte paa Bane, uden at en ærlig Mand var i Stand til at sige ham imod, kaster et formildende Skjær over de Midler og den Fremgangsmaade, han anvendte i Kampen. Det var en retfærdig Sag, han kæmpede for, og Bevidstheden herom har givet hans Sprog en Ild, der fordobler hans Veltalenheds naturlige Magt.

»Jeg har opbudt alt,« skriver han 3 Aar efter,**) »for at bekæmpe min Forbitrelse; den er ikke fremkaldt hos mig ved nogen som helst personlig Interesse, thi ikke en Plet Jord paa hele Øen kan jeg kalde min.« Hans Folks Ulykke skar ham i Hjærtet, og en retfærdig Harme overmandede ham, naar der til al denne Nød og Elendighed desuden blev føjet Spot og Haan; naar han maatte opleve, at man talte til Gammel-Englands mætte Dyd om »det blomstrende rige Irland.« Den fremmede, siger han, der berejste vor Ø, vilde snarere tro, at han var i Lapland eller Island end i et Land, Naturen i den Grad har velsignet med Frugtbarhed og mildt Klima som vort. Befolkningens elendige Dragt, Levemaade og Boliger; den almindelige Tilbagegang i Kultur i de fleste Dele af Kongeriget; alle Adelens og Godsejerstandens Herresæder i Ruiner og intet nyt i de forfaldnes Sted; Forpagtere, der maa betale aldeles uoverkommelige Afgifter og derfor leve med deres Familie af Kartofler og Kjærnemælk, i Snavs og Smuds, uden Sko og Strømper paa Fødderne, i Huse, der knap kunde maale sig med en engelsk Svinesti. Det vilde være det lidet tiltalende Syn, der mødte

*) Georg den førstes Elskerinde; hendes egentlige Navn var Melusine von Eberstein.

**) A short view of the state of Irland 1727. Works II, 79—81.

en engelsk Beskuers Øje. Nostra miseria magna est. Alle Grunde, der anføres for at godtgjøre Irlands Rigdom, ere lige saa mange logiske Beviser for dets Armod. Afgifternes Stigen er udpresset af Forpagternes Blod, stjaalen fra deres Føde, Klæde og Boliger; Tiggerne i England leve bedre end de. Den lave Rentefod, der i alle andre Lande er et Tegn paa Velstand, er hos os kun et Tegn paa Elendighed, thi der existerer ingen Forretning, som kunde foranledige Folk til at søge Laan. Det er den eneste Aarsag til den høje Pris paa Grundejendommene, thi kun i dem kan man anbringe opsparede Kapitaler; derfra skriver sig Levnedsmidlernes Fordyrelse, fordi Forpagterne, hvor usselt de end leve, ikke kunne overkomme at betale saa uhyre Afgifter uden at forhøje Priserne paa Korn og Kvæg. Irland er det eneste Rige, der ikke er i Besiddelse af den naturligste af alle Rettigheder, Retten til at handle med sine egne Produkter og Varer; men et Land uden Handel er et Land, i hvilket hele Arbejderbefolkningen maa tigge, stjæle, sulte eller udvandre, og Understøttelse af Masseudvandringer ved Statstilskud vilde da ogsaa være den største Velgjerning, England kunde vise Irlands, den »vanærede Piges« (injured ladys) ulykkelige Børn. »Det er et sørgeligt Syn,« skrev han 1729, »for dem, der gjennemvandre denne store Stad eller rejse i Landet, at se Gaderne, Vejene og Hytternes Døre opfyldte af kvindelige Tiggere, fulgte af tre, fire eller sex pjaltede Børn, der plage enhver forbigaaende med Bøn om Almisse. I Steden for at passe deres Hus maa alle disse Mødre strejfe omkring den hele Dag for at tigge Føden sammen til deres hjælpeløse smaa; naar Børnene voxe til, blive de Tyve, fordi de ikke finde Arbejde, eller forlade deres Fødeland for at fægte for Prætendenten i Spanien eller sælge sig til Barbadoes.« Dog nok af disse Rædselsbilleder, hentede fra en Masseelendighed, der næsten er bleven til et Ordsprog, som endnu den Dag i Dag vedvarer i samme Udstrækning, og som man sandsynligvis aldrig vil

kunne raade Bod paa. I det Øjeblik, vi skrive dette (Juli 1880), foreligger der det engelske Parlament en officiel Beretning om Nøden i Irland, der paa en sørgelig Maade illustrerer den vidunderlige Kjendsgjerning, at der overhovedet endnu existerer en Landbostand paa den ulykkelige Ø.

Jonathan Swift var den første, der gav et Billede af dette Folks Ulykke, og det er hans uforgængelige Ros. Den Gang han gjorde det, sørgede han over et forfejlet Livs strandede Ærgjerrighed, led i sit eget Hjem usigelige Sjælekvaler og var i Strid med sig selv og hele Verden. Han kæmpede ikke i sin egen Sag og forlangte ikke en Gang Efterverdenens Tak for det, han gjorde; ja, han søgte endog selv at sværte Motiverne til sin Handlemaade, da han skrev de skrækkelige Ord: »Med hvert Aar, med hver Maaned voxer Hadet og Hævngjerrigheden i min Sjæl; den Forbitrelse, der raser i mit Indre, er saa uædel, at den endog nedlader sig til at bekymre sig om det Slavefolks Dumhed og Raahed, blandt hvilket jeg lever.«

Han var jo en overordentlig bitter og lidenskabelig hævngjerrig Natur og vilde vist næppe, hvis Whiggerne havde ladet ham beholde den glimrende Stilling, han havde indtaget under Toryministeriet og ved dets Fald mistet for bestandig, have haft Tid eller Lyst til at optræde som det ulykkelige Lands Talsmand. Alligevel viser enhver af hans Piecer, at Hjærtet havde mere Del i denne Sag, end han tilstod for sig selv, og at hans egen Sjæl, medens han skrev, vandt den Adel, Kampen for fremmed Ret og Forsvar af den undertrykte Svaghed mod brutal Vold altid giver. For saa vidt personligt Had og selvisk Forbitrelse muligvis have været medvirkende Aarsager til hans Fremgangsmaade, har han bødet frygtelig derfor. Ved denne rugende Undersogelse af sit Folks Saar, ved denne Udmalen af haablos Masseelendighed har Menneskehadets Fanatisme ædt sig ind i hans Hjærte og til sidst berøvet ham For-

standen. Denne Fanatisme dannede den rædselsfulde Baggrund for de lystige Fantasier i Gullivers Rejser (1726); han var naaet til Vanviddets Grænse, da han i Aaret 1729 med en ligefrem gruopvækkende Sindsro fremsatte det Forslag hvert Aar at fede 100,000 irske Børn, slagte dem og sælge dem som Stegekjød; dette var af en hel Række Grunde, han vidtløftig udvikler, det bedste Middel til grundig at raade Bod paa al irsk Elendighed. Den bestandige Syslen med irske Tilstande forklarer det Menneskehadets og Menneskeforagtens Vanvid, hvori denne rige Aand, denne stolte Sjæl paa en saa rædselsfuld Maade lidt efter lidt gik til Grunde († 19de Oktober 1745).

Sofus Larsen.

Ludvig den 14de og hans Hof.*)

Der er Storhed over det 17de Aarhundrede! Geniale Digtere og Skribenter, udmærkede Hærførere, glimrende Sejre, en Konge stor som Menneske, der forstaar at arbejde, at ville, at kæmpe og at dø. Dog der er ikke Storhed alene, Usselhed og Elendighed er Reversen af Medaillen, og det er denne, der afsløres for os i Hertugen af Saint-Simons Memoirer, hvoraf vi her ville meddele nogle Brudstykker.

Før vi læste denne Bog, vare vi paa Tilskuerpladsen i passende Afstand fra Scenen for at kunne beundre og kun beundre. Forrest paa Scenen spillede Bossuet, Boileau, Racine, hele Koret af de store Forfattere det officielle og majestætiske Skuespil, vi saae en Verden, fuld af Højhed og Renhed, Illusionen var fuldstændig. I Versailles's Gallerier, under de tilklippede Taxtræer og de geometrisk tilstudsede Avnbøge saae vi Kongen gaa os forbi med samme Majestæt og Regelmæssighed, som hans Sindbillede Solen. Hele hans Personlighed, som alt omkring ham, var ædel, alt lavt og overdrevent var udslettet af den menneskelige Tilværelse, alle Lidenskaber vare beherskede af Pligtens Disciplin, endogsaa i den største Sorg bøjede det fortvivlede Sind sig for Fornuften og Konveniensens Herredømme.

---

*) H. Taine: Essais de critique et d'histoire.

Naar Kongen og Monsieur med Ømhed omfavne den døende Madame, afbryder ingen Hulken, intet skærende Skrig denne store Smertes smukke Harmoni; bevarende deres anstandsfulde Holdning vise de kun deres Sorg i maadeholdne Klager, medens Hoffolkene, der omgive dem i ordnede Rækker, ved deres udsøgte Stillinger efterligne Lebruns bedste Malerier.

Saa rolige og fattede viste den Tids Mennesker sig altid i Dødens Stund; man udtalte Fraser i akademisk Stil, sagde Farvel til sine kjære med et Citat af Racine eller Corneille.

Hvilken Høflighed og Værdighed fandtes ikke i Konversationen; det var, som om vi saae de store Portræter i Versailles stige ud af deres Rammer med den Aand i Blik og Miner, de geniale Malere have givet dem, de hilse paa hverandre med et forbindtligt Smil, paa engang venlige og alvorlige forstaa de at forene den personlige Værdighed med den mest smigrende Fuldkommenhed.

Disse fornemme Herrer med de majestætiske Parykker, disse Prinsesser med højt optaarnede Coiffurer og langt slæbende Kjoler, disse Prælater, hvis værdige Fremtræden end mere fremhævedes ved deres violette Ordensdragts prægtige Folder, underholdt sig kun om de Themaer, der ere mest værdige til at interessere Mennesket; og dersom de undertiden fra Religionens, Politikens, Filosofiens og Litteraturens Højder stege ned til en spøgende Samtale, var det med en Finhed og en Takt, som det sømmede sig for Prinser, der vare fødte Akademikere. Vi skammede os, naar vi tænkte paa dem; i Sammenligning med dem syntes vi at være Plebejere, Sønner af Monsieur Dimanche, Jacques Bonhomme og Voltaire. Jo mere værdig deres Fremtræden var, desto mere syntes vi at ligne uopdragne Skoledrenge. Vi betragte med Sorg vor kjedelige, sorte Dragt, Arven efter Fortidens Sagførere og Skriverdrenge, og kaste et uroligt Blik paa vore Hænder, frygtende for ikke at finde dem tilstrækkelig

soignerede. Da træder en Hertug og Pair hen til os, fører os bort fra Tilskuerpladsen ind mellem Kulisserne og viser os disse Mennesker, berøvede den Sminke, hvormed Malere og Digtere have farvet deres Kinder. Du gode Gud, hvilket Syn! I den Verden er alt kun Sminke og Klæder. Berøv disse store Herrer den glimrende adelige Dragt, det gejstlige Ornat, deres Parykker, Baand og Kniplinger, og alt, hvad der bliver tilbage, er kun Pierre og Paul; det samme i Gaar som i Dag.

Dersom De har Lyst, ville vi gjøre nærmere Bekjendtskab med Pierre og Paul. Hertugen af Saint-Simon fører os først til Prinsen af Condé, den store Condés Søn, der efter Bossuets Sigende havde arvet sin Faders forekommende og velvillige Væsen. I Hjemmet er han den raa Tyran, især lige over for sin Hustru. Prinsessen af Condé var lige saa styg, som hun var dydig og dum, lidt pukkelrygget og led desuden af en ildelugtende og gjennemtrængende Transpiration; men desuagtet vedblev Prinsen lige til hendes Død at være skinsyg til Raseri. Prinsessens Blidhed, Fromhed, utrættelige Opmærksomhed og fuldstændige Underkastelse kunde ikke beskytte hende hverken mod Skjældsord eller Slag og Fodspark, der ikke vare sjældne. Lige saa raa og tyrannisk han var i Hjemmet, lige saa krybende var han lige over for Kongen, Bastarderne, og hvor han ellers kunde have Fordel af at smigre. I det Haab, at han er en enestaaende Undtagelse, ville vi følge Monsieur de Saint-Simon til et Besøg hos Landets fornemste Damer og over deres Ynde og Anstand glemme denne Persons Raahed.

Lader os først aflægge et Besøg hos Monseigneur (Dauhpinen eller Kronprinsen), hvor vi finde hans Gemalinde tillige med Hertuginden af Chartres (Kongens Broderdatter), rygende af Piber, de havde ladet hente hos Schweizergarden. Uagtet Monseigneur, der indsaa, hvilke ubehagelige Følger det kunde have, om dette rygtedes, havde

bedet dem opgive denne Vane, ophørte de dog ikke dermed, før Kongen gjentagne Gange havde irettesat dem derfor. Dette var, om end upassende, saa dog en uskyldig Spøg; men det var ikke Spøg, naar de fornemste Damer i hele Hoffets Nærværelse skjældte hverandre ud med plumpe Hentydninger til en Dames Elskovsforbindelser og en andens Svaghed for berusende Drikke.

Et Exempel paa denne sidst nævnte Svaghed er Hertuginden af Berry (gift med Kongens tredje Sonnesøn), der i et Aftenselskab i Saint-Cloud hos Hertuginden af Bourgogne (gift med Kongens ældste Sønneson) var i den Grad beruset, at ingen af de tilstedeværende ved noget som helst Middel kunde faa hende ædru igjen. I denne Tilstand maatte hun kjøres tilbage til Versailles, hvortil hele Tjenerskabet var Vidner, og, som rimeligt er, tav det ikke dermed.

Det var Regentskabet før Regentskabet. En Forsmag derpaa vare ogsaa Monseigneurs overdaadige Aftenselskaber, hvor alt aandeligt Liv gik til Grunde i Fraadseri. Men Kongen har dog vel Selvagtelse? Har han end Appetit som en Ulv, nyder han dog sine Maaltider, som det sømmer sig for en Konge? Ved hans Taffel har alt et ædelt Præg der taales vel hverken Middelalderens Narrekunster eller et Studentersolds raa Lystighed? Lader os overvære et af disse Aftensmaaltider og særlig iagttage en af Gjæsterne, Md. Panache. Det var en lille og meget gammel Person, saa rynket og rødøjet, at man fik ondt i Øjnene ved at se paa hende, en Slags Tiggerske, der havde introduceret sig ved Hoffet i Egenskab af kvindelig Hofnar. Snart var hun tilstede ved Kongens, snart ved Monseigneurs Selskaber, og altid morede Gjæsterne sig med at drille hende, til de fik hende saa opbragt, at hun besvarede deres Fornærmelser med de groveste Skjældsord, hvorover Prinserne og Prinsesserne morede sig kostelig. Undertiden fyldte nogle af de tilstedeværende hendes Lommer med Steg og Ragout, hvor fra Saucen dryppede ned ad hendes Kjole, andre kastede

større eller mindre Pengestykker til hende, medens atter andre stødte til hende og knipsede hende paa Næsen, til hun til sidst ude af sig selv af Raseri slog om sig i Blinde, da hun med sine daarlige Øjne ikke kunde se, hvem det var, der slog hende. Saaledes var Hoffets Tidsfordriv, og disse Løjer vare ikke engang de værste; de Friheder, man tog sig lige over for Prinsessen af Harcourt, ere af den Art, at jeg ikke kan nedskrive dem. Hvem der i vor Tid vilde finde Behag i slig Morskab, vilde blive henregnede til den laveste Pøbel. Man vil maaske indvende, at det kun var undtagelsesvis, naar disse Mennesker kjedede sig, at saadan Morskab fandt Sted; selv om deres Sæder endnu bare Spor af Middelalderens Raahed, vare deres Hjærter dog ikke slette; men lader os fremdeles se bag Kulisserne og derpaa dømme. Skjønt de i Regelen viste det største Hovmod lige over for alle dem, der stode under dem i Rang og Fødsel, kunde de, naar det gjaldt deres Fordel, vise dem krybende Underdanighed; saaledes blev f. Ex. Nanon, Md. de Maitenons gamle Tjenestepige, æret som en Slags Halv-Gudinde, hvem selv Prinsesserne, Kongens Døtre, vare lykkelige ved at faa Lejlighed til at tale med og Ministrene, der arbejdede hos Md. de Maintenon, altid hilste paa det ærbødigste. Var Smigren end det hyppigst anvendte Middel, var det dog ikke det eneste, hvorved Datidens fornemme Herrer søgte at tilfredsstille deres herskende Lidenskab, Forfængeligheden. Louvois hærjede Pfalz for at bevare sin Magt, Barbézieux tilintetgjorde de franske Sejre i Spanien for at styrte sin Rival. Overalt se vi, at de smukke Talemaader og det pragtfulde Ceremoniel dække over Lavhed og Forræderi. Det er, som naar man i Versailles betragter Slottets Pragt og paa samme Tid mindes al den Udsugelse og Elendighed, det Tyranni, hvormed der skaffedes Midler til dets Opførelse.

Hoffets »cronique scandaleuse« vil jeg ikke omtale; der er Ting, man nu til Dags ikke vover at nedskrive, man

maa være en Saint-Simon, Hertug og Pair og de hemmelige Skandalers Historieskriver for at kunne omtale Monsieur de Brissac, M. de Lorraine og Md. de Valentinois, hvilke Personer Madame, Hertuginden af Orléans (Kongens Svigerinde), ogsaa fremstiller for os i sine Memoirer, hvori hun endnu mere uforbeholdent end Mr. de Saint-Simon afslører Tidens Raahed.

De fine Sæder, den fornemme Anstand i det 17de Aarhundrede var, som Riddervæsenet i det 12te, ikke stort mere end et Paradeskuespil. Hvert Aarhundrede har sin særegne Parade saa vel som sin ideale Type, for det ene er Ridderen Typen, for det andet er Hofmanden det; det vilde være lige saa interessant at skjelne Virkelighedens Ridder fra Digtningens, som det er ved Saint-Simon at gjøre Bekjendtskab med den virkelige Hofmand efter hidtil kun at have kjendt ham fra Digternes og Malernes Fremstillinger. Intet er mere tomt end dette Liv; sex eller otte Timer hver Dag maa Hoffolkene opholde sig i Kongens Forgemakker uden anden Sysselsættelse end at vente og gabe. Enhver Hofmand maa være dér; thi hvis Kongen ikke i Frastand kjender hans Ansigt, kunde han blive mistænkt for at være en Urostifter, og ønskede han da ved Lejlighed en eller anden Gunstbevisning, vilde Kongens Svar rimeligvis være: »Hvem er det? det er jo et Menneske, jeg aldrig ser.« Typen for en Hofmand er Kongens Yndling, Hertugen af Rochefoucauld. Han var altid tilstede, baade naar Kongen stod op og gik i Seng, saa vel som de tvende Timer paa Dagen, naar Kongen skiftede Dragt; heller ikke savnedes han ved de daglige Spasere- og Jagtture, Dag og Nat var han i Kongens Nærhed, vovede næppe engang i ti Aar at udbede sig Tilladelse til at udeblive fra Taffelet for at spise til Middag hos andre, og i mere end 40 Aar sov han ikke tyve Gange i Paris.

Disse Hofmænd høre med til Slottets Dekorationer, udgjøre saa at sige en Del af Værelserne ligesom Søjlerne,

Baldakinerne, Konsolerne og Lepantres Billedhuggerarbejder. Kongen finder Fornøjelse i at se deres Broderier og Kniplinger, deres Hatte, Fjedre, Opslag og Parykker; de have for ham samme Betydning som Sæderne paa Lænestolene, og at udeblive vilde være det samme som at berøve ham et af disse. For enhver Hofmand, der vil holde sig i Kongens Yndest, er det derfor nødvendigt altid at være i hans Nærhed, hver Dag at gjøre ham sin Opvartning.

Efter nogle Aars Øvelse vænner man sig dertil, alt, hvad der forlanges, er en stadig Tilskuestillen; man drejer paa sin Hat, glatter paa sine Kniplinger, støtter sig til en Kamin eller ser gjennem Vinduerne ud paa Havens smaa Søer, man studerer sine Stillinger og gjør sin Hilsen saa dyb som muligt; man ser og ses, omfavner og omfavnes, giver og modtager nogle Hundrede Komplimenter daglig, det er Fraser, man hører og ytrer uden at skjænke dem Opmærksomhed i Lighed med det kinesiske Ceremoniel. De ere saa indholdsløse, disse Fraser; men de hjælpe dog til at slaa Tiden ihjel og tilslore desuden de farlige Tanker. Man fortæller Skandalehistorier, man bliver rørt over et Ildebefindende hos Kongen, taler om Vejr og Vind. Alle disse Hoffolk tale det mest dannede Sprog, vise en udsøgt Hensynsfuldhed mod hverandre, have de eleganteste Manerer og Klæder af bedste Snit; men hvad der siges, er kun Ord, ikke Tanker, og al deres Gjerning bestaar i at vente i Forværelset.

Dersom man bliver træt, kan man efterligne Monsieur, Kongens Broder, der for det meste sov paa sin Taburet tæt ved Døren, som førte ind til Kongens Soveværelse, medens han tillige med Hoffolkene ventede paa, at Kongen skulde gaa i Seng. Endelig aabnes Fløjdørene af Bloin, Kongens Kammertjener.

Lykkelig er den fornemme Herre, der faar Lejlighed til at vexle et Ord med Bloin. Kongen træder ind og klæder sig af, medens man stiller sig i Rækker om ham;

de, der ere bagest, staa paa Taaspidsen for om muligt at opfange et eneste Blik. Man betragter med Misundelse den af Prinserne, hvis Hverv det er at overrække Kongen Skjorten, saa vel som den lykkelige dødelige, der bliver funden værdig til at holde Lyset.

Derpaa gaar Kongen til Hvile og Hoffolkene bort, udregnende hvor megen Betydning de tør tillægge hans Smil, Ord og Hilsen, om de derpaa tør grunde deres Haab om en større eller mindre Gunstbevisning. Skulle de nu hvile efter Etikettens Anstrængelser? Nej, hurtig til Vogns! de maa skynde sig til Meudon for at forsøge paa at vinde Dumont, Francine eller hvilken som helst anden af Kammertjenerne, da man maa modvirke Marskalk d'Uxelles, der hver Dag sender Kaninhoveder til Monseigneurs Elskerindes Hund. Endnu er der ikke Tid til Hvile; det er ikke nok at have vundet Monseigneur, hans Tjenere, hans Elskerinde og hans Elskerindes Hund. Md. de Maintenon maa vindes tillige med hendes Yndling, Hertugen af Maine (Kongens uægte Søn), denne Kujon, der gaar til Skrifte for at slippe fri for at kæmpe i Flandern. Hurtig til Saint-Cyr, derpaa til Hôtel de Maine. Dog inden man forsøger at vinde de yngre Bastarders Gunst, maa man befæste sig i de ældres Naade; for at vinde Hertugen af Maine maa Hertugen af Vendôme hilses meget dybt; det er ikke behageligt, thi han er raa, men det er nødvendigt, og muligvis kan ens Lykkestjærne være saa gunstig, at man ikke finder ham i beruset Tilstand. Endnu mange flere maa vindes; det vilde kun gavne lidet at have Prinsernes Bevaagenhed, havde man ikke ogsaa Ministrenes; man maa gjøre sin Opvartning hos Barbézieux, Pontchartrin, Chamillart, hos deres Slægtninge, hos deres Venner, hos deres Tjenerskab. Hver Dag bringer paa ny Anstrængelse; om Morgenen maa man vise sig ved Messen for at blive set af Md. de Maintenon, om Formiddagen gjøre Hertuginden af Bourgogne sin Opvartning, derefter maa man møde hos Hertuginden af Orléans med

Fare for at blive haanlig afviste af hende eller at maatte taale Hertugens grove Fornærmelser.

Senere paa Dagen maa man være tilstede i Kongens Billardværelse, ved hans Spasereture, hans Jagtpartier, hans Selskaber, være henrykt over et naadigt Ord, græde af Glæde over et Smil, fortvivle over en Tilsidesættelse, men fremfor alt aldrig undlade at forsikre ham om sin store Ærbødighed og Beundring. Ydmyg Hyldest, Rænkespil, Kjøreture og Ophold i Forgemakkerne, meget Besvær og megen Tomhed, en Tjeners Underdanighed og en Forretningsmands Uro, det er det Liv, som dette absolute Monarki paalægger sine Hofmænd.

Er dette Livs aandelige Udbytte kun ringe, er den materielle Fordel til Gjengjæld desto større. Da Hertugen af Orléans havde gjort Law til Generalkontrollør, vilde han trøste Hoffolkene derover og uddelte derfor store Pengesummer til flere af dem. Foruden flere mindre Pengeunderstøttelser gav han 600,000 Livres til La Fare, Kaptejn ved Garden, 100,000 Livres til Castries, opvartende Kavaler hos Hertuginden af Orléans, 200,000 L. til den gamle Prins af Courtenay, der trængte haardt til dem, 20,000 L. i Pension til Prinsen af Talmont, 6000 til Marquisen af Bellefonds, der i Forvejen havde en lige saa stor Pension, og efter indtrængende Bønner fra Hertugen af Conti lod han 60,000 L. udbetale til hans Søn, Greven af La Marche, der næppe var tre Aar gammel; selv Hertugen af Saint-Simon, der i Almindelighed er saa stolt, strækker Haanden ud efter sin Andel i Byttet og faar tilstaaet en Forøgelse af 11,000 L. til sine aarlige Indtægter. Frankrigs Adel trænger til Penge; thi fra den Tid den forsamles i Versailles for at stille sig til Skue med fyrstelig Pragt, døer den af Sult. Det er i Særdeleshed Kongen, til hvem de store Herrer henvende sig om Hjælp; han er jo sit Folks Fader, og Folket — hvad er det vel andet end Adelen.

Da flere af disse Anmodninger om Hjælp kaste et klart Lys over Tidsforholdene, ville vi anføre nogle faa Exempler.

»Vil Deres Majestæt have den Naade at høre mine smaa Forretningsanliggender; jeg har Kreditorer, giv mig en Arrestordre, for at jeg kan standse deres Forfølgelser.« — »Jeg har gjort en Datter til Nonne, en af mine Sønner til Munk og en anden til Præst, uagtet det stred mod hans Tilbøjelighed, trøst ham med et Abbedi og giv min ældste Søn et Embede.« — »Da der er tilstaaet mig Adgang til Morgenavdiensen, kan jeg ikke nøjes med mindre end tolv Tjenere; giv mig derfor det Gods, der nylig er konfiskeret for en Protestant, og føj dertil det Depositum, samme Mand betroede mig ved Afrejsen.« — »Mine Vogne koste mig meget, giv mig derfor en lille indbringende Forretning som Hertugen af Grammonts, der fangede en flygtende Protestant, der var dømt til en Bøde af 12,000 Livres, og derved vandt 50,000 L.; giv ogsaa mig en Protestant, den første den bedste, eller Ret til at opkræve en Afgift af en 20—30,000 L. paa Hallerne eller de offentlige Befordringer. Selv om Pengene betales af borgerlige Hænder, ere de derfor lige gode.« Da Kongen som en sand Fader for sine Undersaatter antager sig deres Familieanliggender, lyder ogsaa derom Bønner til ham. »Eders Majestæt, min Kone er mig utro, sæt hende i Kloster.« — »En ung Person gjør Kur til min Datter, lad ham blive ført til Bastillen!« — »Man har slaaet mine Tjenere, lad der blive givet mig en Æresoprejsning!« — »Man har sunget Smædeviser om mig, lad Bagtalerne blive forviste fra Hoffet.«

Paa disse og lignende Klager svarer Kongen som retfærdig Dommer ved undertiden at give Ægtemændene Befaling til at holde deres Hustruer i Fangenskab eller Fædrene til at give deres Sønner en stræng Irettesættelse. Vi forstaa nu Hoffolkenes Tilbedelse af Kongen, deres Glædestaarer, deres Underdanighed; de se i ham den Pengesæk, hvoraf deres Lommer skulle fyldes, og den Stok, der

skal afstraffe deres Fjender. Noget endnu langt vigtigere er Kongen for dem; thi det er ene ham, der kan tilfredsstille den Forfængelighed, der som en uudslukkelig Tørst brænder i deres Indre. Forfængeligheden er Tidens herskende Lidenskab, den skarpe Spore for de ubetvingelige Ønsker, for hvis Tilfredsstillelse ingen Fare er for stor og ingen Lavhed for foragtelig. Samfundet syntes for disse Mennesker at være en uhyre Stige, hvorpaa hvert Trin opad er Gjenstand for Skinsyge, Fornærmelser, ja haardnakkede Kampe. Paa dens øverste Trin stod Kongen i overmenneskelig Glans, lig Jupiter paa Olympens Top, hans Stilling er saa ophøjet, saa fuldstændig adskilt fra Folket, at der næppe syntes at være Lighed mellem ham og det usle Kryb, der bevægede sig i Støvet, dybt under Fødderne paa hans ringeste Tjenere. Vi, der ere opvoxede i Lighedens Tidsalder, kunne næppe fatte den Ulighed, der den Gang herskede; vi kunne ikke forstaa den Hjærteangest, den ydmyge Ærbødighed, Menneskene den Gang følte lige over for deres overordnede, eller den Ivrighed, hvormed de hengave sig til Rænker, Usandheder, krybende Smiger, ja selv de mest æreløse Handlinger, blot for at svinge sig et eneste Trin op ad Rangforordningens Stige; selv en saa stor Aand som Saint-Simon spildte Aar af sit Liv og fyldte hele Bind med Tvistigheder over Forrangen.

Af de mange Exempler, som Datidens Historie giver os paa det Herredømme, Forfængeligheden og Uligheden i Stand den Gang udøvede over alle, vil jeg blot anføre nogle faa, der ville være tilstrækkelige for at fuldende Billedet af den Tids Liv i de fornemme Kredse. Md. de Guise var Barnebarn af Kongen af Frankrig, hvorfor hun i alt indtog en overordnet Stilling lige for sin Ægtefælle, der ikke var af kongelig Byrd. Hver Middag præsenterede han hende Servietten, og først naar hun havde udfoldet denne, efter at have taget Plads i sin Lænestol, gav hun Ordre til, at der bragtes ham en Kuvert og tillod ham at tage Plads ved

den anden Ende af Bordet. Ganske unge Mennesker bleve hilste meget dybt selv af graahaarede Oldinge, saa snart disse stode under dem i Rang; saaledes bøjede den berømte Admiral Tourville sig paa det ærbødigste for en ung Hertug, der lige er kommen ud af Kollegiet.

Mr. de Boufiers, som ved Lille næsten havde reddet Frankrig, fik til Belønning fri Adgang til Kongen, og overvældet af Taknemmelighed over denne store Naade kaster han sig for Kongens Fødder, omfavnende hans Knæ. Selv de største Ubetydeligheder kunde betragtes som Æresbevisninger eller Tilsidesættelser.

»Skal min Hustru opnaa at faa en Tabouret?« — »Skal jeg nyde den Ære at kjøre i Kongens Vogne?« — »Skal den særdeles Naade blive mig til Del at følge Kongen til Meudon eller Marly?« — »Vil den Prædikant, der holder Ligtalen over min Fader, henvende Ordet til mig eller til Kardinalen, der forretter Gudstjenesten?« Det er ikke nok at opnaa Gunstbeviser for sig selv; de maa udstrække sig til ens Tjenerskab; Prinsesserne ere stolte, naar deres Æresdamer faa Tilladelse til at spise ved Kongens Bord. Ikke alene er der Udmærkelse ved Gunstbevisningerne, ogsaa for Straffen er der Rangfordning, saaledes er Greven af Auvergnes Familie trøstesløs over at se ham hængt in effigie, ikke fordi Straffen finder Sted; men fordi det sker paa samme Maade, som om han var en simpel Adelsmand.

Heller ikke er man tilfreds ved at opnaa Udmærkelsestegn for Hæderen, ogsaa for Skjændselen maa de erhverves. Kongens uægte Børn kunne glæde sig ved at bære Sørgedragt ved deres Moders Død til Fortvivlelse for Bastarderne i andet Led, hvem dette ikke er tilladt.

Hele Hoffets Ceremoniel er et bundløst Dyb af de latterligste og smaaligste Etikettespørgsmaal, der dog for Hoffolkene ere af en saa stor Betydning, at de idelig give Anledning til Tvistigheder, der endogsaa udarte til Haand-

gribeligheder. Ingen uden en kinesisk Mandarin vilde nu til Dags kunne forstaa Datidens indviklede Ceremoniel.

Kongen har lige saa lange og alvorlige Raadslagninger om at oprette en Rangforordning for Bastarderne, som om det gjaldt Statssager af Vigtighed. Kun ved grundig Overvejelse og et ophøjet Genis klare Blik blev det muligt at give Spørgsmaalet den tilfredsstillende Løsning, som følgende Bestemmelser, der gjælde de tre øverste Klasser af Rangforordningen, ville gjøre os bekjendt med.

Kongens uægte Søn, Monsieur de Maine, skal have Tilladelse til at bære den Hat, som Prinserne af Blodet, ikke Pairerne have Ret til at bære; men han skal aflægge den samme Ed, som der fordres af Pairerne og ikke af Prinserne, og hverken han eller Pairerne maa have den Ære, der kun tilkommer Prinserne, at gaa tværs over Gulvet. Monsieur de Maine saa vel som Pairerne skulle nævnes ved Navn til Forskjel fra Prinserne, hvor dette ikke tør ske, og ved Hilsenen skal Hatten sænkes mindre dybt for hine end for disse. Endelig er der endnu den Bestemmelse, at Monsieur de Maine, naar han kjører til Kongen, ved Udstigningen af Vognen skal modtages og ved Indstigningen atter ledsages af en Dørvogter, medens Prinserne af Blodet have to og Pairerne slet ingen til deres Ledsagelse.

Disse Detailler ere tilstrækkelige til at forstaa, at 1689 er Forspillet til Dramaet i 1789.

Lorenzino de' Medici.

I.

Under stadige Kampe mellem Aristokrati og Demokrati, én Gang afbrudte ved et treaarigt Proletariatherredømme, en anden Gang ved den saakaldte Hertug af Athens militære Diktatur, var efterhaanden den rige og fornemme Slægt Medici kommen til at indtage den første Plads i Florents. Med fint beregnende Kløgt forstod Giovanni de' Medici og især hans Søn Cosimo den ældre, at holde sig i Yndest hos Folket og samtidig knytte de store Familier til sig, til Dels ved Handelsforetagender. Denne Magt bevarede Piero de' Medici — Piero den gigtsvage, som han kaldtes —, og den i det væsentlige mislykkede Sammensværgelse mod hans navnkundige Søn, Lorenzo il Magnifico, styrkede kun Medici'ernes Fyrstevælde, som blot endnu manglede Fyrstenavnet.*) Man vænnede sig snart til at lade Regeringens Byrde hvile paa den udmærkede Statsmands faste Skuldre og nøjedes med at have de republikanske Former i Behold: de høje Embedsmænd, Gonfaloniererne og Signoriet, mødte endnu regelmæssig i Palazzo Vecchio, iførte deres folderige Kaaber, holdt Raad og vedtoge — alt, hvad Lorenzo ønskede. Ved snildt at

---

*) Jfr. Fr. Julius Meier: Pazziernes Sammensværgelse i Florents. Hist. Ark. 1870 I, 68 og flg.

føje Privatinteresser, ved at gjøre de fremragende Slægter gjensidig skinsyge paa hverandre neddæmpede han al kraftig Opposition. Det er jo almindelig bekjendt, at Livet i Florents paa Lorenzo's Tid havde et Præg af Rigdom og Skjønhed, som vel maatte kunne faa Folket til at lægge Politikken paa Hylden, og som i fuldt Maal imødekom den italienske Skjønhedssans og Nydelseslyst. Selv de offentlige Fester, ved hvilke Oldtidens bacchantiske Tog droge gjennem Florents's Gader, og Angelo Poliziano's og Lorenzo's egne Sange lød om Livsglæde og sanselig Rus, tjente den snilde Hersker som Middel til at befæste den Magtstilling, han havde arvet fra sine Forfædre. Og for at fremtrylle en straalende Hær af de bildende Kunsters Værker behøvede han kun et Vink til de talrige geniale florentinske Kunstnere, der inspireredes af, men ej kopierede de gjenopstandne Antiker, som Jorden nys havde aabenbaret af sit Skjød; Lorenzo il Magnifico's Tid var jo ogsaa Malerne Filippino Lippi's, Botticelli's, Ghirlandajo's og Signorelli's samt Arkitekterne og Billedhuggerne Benedetto da Majano's, Andrea Verrocchio's, Andrea Sansovino's, Luca della Robbia's og Leon Battista Alberti's Tidsalder.*) Dog efter Lorenzo's Død faldt dette sammen. Hans Søn Piero begik den politiske Fejl at forlade Frankrigs Parti, som Florents hidtil havde holdt trolig ved; men Karl den 8des Krigerskare lærte snart Florentinerne at indse deres Misgreb, som aabnede Byens Porte for de fremmede og — samtidig lukkede den for Medici'ernes Slægt for ikke faa Aar. Florents fik nu en længere Kamp at bestaa med disse farlige Flygtninge, som en Gang havde smagt Magtens Sødme og stadig attraaede at gjenvinde den; men Florentinerne bare sig ogsaa saaledes ad i politisk Henseende, at de efterhaanden banede Vejen for den forjagne Herskerfamilie. Deres Stat kan betegnes

---

*) Jfr. i det hele nærmere Afhandlingen Lorenzo de' Medici og hans Tid. Hist. Arkiv 1875 II, 60 og flg.

som den, der i hine Dage, ligesom Frankrig i senere Tider, havde at prøve alle mulige Systemer og Regeringsformer, snart til Efterligning, snart til Advarsel for Evropa, og, ved altid at løbe et Par Skridt for langt frem eller tilbage, at gjøre den ene efter den anden umulig, medens Folket slappedes og demoraliseredes under denne bestandige Opbyggen og Nedriven. Først møde vi det mærkelige Fænomen: Girolamo Savonarola's teokratiske Stat;*) en i mange Henseender betydelig Mand formaar ved sin Veltalenhed at vække de religiøse, asketisk sædelige Tendenser, som allerede i Lorenzo il Magnifico's Tid havde ulmet hos det Oppositionsparti, der kaldtes Piagnoni (de grædende, Hængehovederne, medens Medici'ernes Tilhængere kaldtes Palleschi, af de Kugler, palle, som saas i Familiens Vaaben), og han bringer nu Religiøsitet, Bønner og Afholdenhed formelig i Mode hos det letbevægelige Folk. Hvem erindrer ikke det mindeværdige Baal paa Piazza della Signoria, hvorpaa Florentinerne opbrændte som Tant og syndig Øjenslyst deres Kostbarheder af Guld og Sølv og prægtige Klæder, men ogsaa Kunstens herligste Værker, naar de fremstillede hedenske Æmner? Men ikke lang Tid efter stod der jo et andet Baal paa den samme Plads, og da var det Folkelederen selv i sin Munkedragt, der opbrændtes under det samme Folks Jubel; til Dels havde han selv forskyldt sin Død ved med ubønhørlig Konsekvens at ville gjøre sig uafhængig af Pavens gejstlige Overhøjhed, men til Dels var det ogsaa de livlige florentinske Gemytter, der begyndte at kjede sig over al denne Alvor og gjærne sluttede sig til det Forbund af for Størstedelen udsvævende Rigmænd og fornemme, som styrtede ham. Nu experimenterede man en Tid lang med en temmelig massiv og ubehjælpsom Statsmaskine, det store Raad paa 2000 Medlemmer, som til sidst blev enigt om at overdrage

*) Jfr. Afhandlingen Savonarola i Hist. Ark. 1870 II, 104 og flg.

Ledelsen af Florents' indre og ydre Anliggender til Piero Soderini, Medici'ernes Slægtning, som livsvarig »Gonfaloniere«. Hans tiaarige Virksomhed som Statens øverste Embedsmand er et Lyspunkt i denne Periodes Historie, men det lykkedes ham ikke at bevare Magten til sin Død. Da Franskmændene, Florentinernes Forbundsfæller, havde lidt Nederlaget ved Ravenna, førte en spansk Hær Lorenzo il Magnificos Sønner, Hertug Giuliano af Nemours og Giovanni, den senere Pave Leo den 10de, tilbage til Staden. Giuliano døde snart, men i hans og Pavens Brodersøn, Lorenzo den yngre, Hertug af Urbino og gift med en fransk Prinsesse, havde Familien et Hoved og et Haab, og det saae ud til, at Pavestolens mægtige Bistand skulde skaffe Medici'erne varig Besiddelse af Florents, da Lorenzo døde 1519. Saa længe Pave Leos Fætter, Kardinal Giulio — en Søn af Lorenzo il Magnifico's Broder Giuliano, der myrdedes af Pazzi'erne — som Slægtens Overhoved ledede dens og Statens Sager, kunde man endnu betragte Florents som Mediciernes Arveland, ja Giulio formaaede endog at drage Borgernes Sind til sig ved sin dygtige Statsstyrelse og ved med dem at raadslaa om en ny Forfatning paa republikansk Basis, til at afløse den aldeles forhutlede gamle Statsform, at faa Medicier havde haft Magten saa sikkert i Hænde. Allerede 1523 maatte han imidlertid drage til Rom for at bestige Pavestolen som Klemens den 7de, og Familiens Hovedlinje var nu i selve Florents kun repræsenteret af to, uægte fødte Drenge, den ene, Alessandro, en Søn af den før nævnte Hertug af Urbino eller, som nogle mente, af Kardinal Giulio, den anden, Ippolito, Søn af Hertugen af Nemours. Rigtignok existerede der ogsaa en Sidelinje, nedstammende fra Lorenzo, en yngre Broder til Cosimo (»Pater Patriæ«); dens navnkundigste Medlem var den tapre Hærfører Giovanni »med de sorte Skarer« (delle bande nere); men denne Linje stod i spændt Forhold til Cosimos Efter-

kommere. Historisk Arkivs Læsere have nylig*) stiftet Bekjendtskab til de nærmest paafølgende Begivenheder, de have vistnok med Interesse fulgt Florentinernes sidste heltemodige Kamp for deres Frihed; men disse Anstrængelser vare dog forgjæves, den 5te Juli 1531 droge Medicierne paa ny ind, og paa samme Tid drog i Virkeligheden Friheden ud, thi ikke længe efter blev Hertugen af Urbino's oven nævnte Søn, Kejser Karls tilkommende Svigersøn, Alessandro de' Medici, valgt til saakaldt »Formand i den overordentlige Regeringskommission«, og den 1ste Maj kaaredes han til Florents's første Hertug.

Det er et mørkt Billede, Florents's berømte repuplikansk sindede Historiker, Benedetto Varchi, giver af Tilstandene og Stemningen paa denne Tid. »Der var overalt en tavs Kummer og Utilfredshed,« hedder det, »Almuen og Størstedelen af det menige Folk og Haandværkerne, som leve af deres Hænders Gjerning, kunde intet fortjene, thi der var intet Arbejde at faa, og alle Næringsmidler vare meget dyre, saa at de alle vare utrolig bedrøvede og bekymrede. Borgerne vare lige saa nedslagne; eftersom en havde sin Fader, en anden sin Søn eller Broder i Landflygtighed, og de stadig frygtede nye Skatter og Paalæg, turde de ikke træde aabenlyst frem, drive Handel eller aabne Forretninger, nej, de lukkede dem, der vare aabne, og trak sig tilbage til Landsbyerne eller til Kirkerne, i det de dels vare, dels foregave at være forarmede og fattige. Pallescherne indsaa nu, hvor narrede de vare blevne, men for sent, saaledes som det plejer at gaa, og de saae til hverandre uden at sige et Ord; de havde troet, at de skulde blive delagtige i Magten, men ikke Trælle, og at Alessandro vilde nøjes med Hertugtitlen, men for Resten lade dem skalte og valte.« Alessandro havde nemlig intet mindre i Sinde end at være

---

*) Se S. B. Thrige: Den florentinske Republiks Undergang Hist. Ark. 1881 I, 161 og flg.

Hertug, ikke blot hedde det, og medens man havde set de tidligere Medici'er optræde aldeles civilt, uden Vagt, og i alt Fald tilsyneladende med Hensynsfuldhed lige over for Folkets Embedsmænd, saae man nu Hertugen stadig ledsaget af en talrig Livvagt med Hellebarder, saa vældige, som man aldrig havde kjendt dem i Florents (to Alen lang var Jærnodden), og kun til hans Hus, det nuværende Palazzo Riccardi, strømmede de fornemme og rige hen. Ligesom han søgte at samle Overbestyrelsen over alle Statsforvaltningens Grene i sin Person, saaledes stræbte han i sin første Regeringstid at vinde den store Mængde ved en nedladende og venlig Optræden, ved retfærdige Domme, ved at bygge Hospitaler o. lign. og ved at befordre Statens materielle Opkomst. Alessandro de' Medici, der skildres som ualmindelig kraftig i legemlig Henseende, var nemlig ingenlunde nogen ubegavet Mand; selv Varchi giver ham Ros for Opvakthed og skarp Forstand, som var bleven end mere udviklet ved Klemens den 7des Undervisning og Raad, og en anden florentinsk Historiker, Giuliano Ughi, siger, at han regerede ret klogt og dygtig. Det Tyrannavn, nye Historieskrivere i Almindelighed kort og godt give Alessandro, støttende sig paa noget ensidige ældre Hjemmelsmænd, vil derfor, i alt Fald hvad hans tidligere Regeringsaar angaar, væsentlig kun passe paa ham som Enehersker over en nys besejret Republik, og det er vist ogsaa til Dels i denne antike Betydning, at det 16de Aarhundredes Forfattere have brugt Benævnelsen om ham.

Forholdet til Udlandet var godt, Hertugen var anerkjendt af baade Kejser og Pave og hædredes navnlig ved disse to Potentaters Møde i Bologna i Vinteren 1532 som en mægtig, fyrstelig baaren Hersker; endnu mere styrkedes hans Stilling, da hans Halvsøster Katerina trolovedes med Henrik, Dauphin af Frankrig, i hvilket Land hun jo, som bekjendt, kom til at spille saa betydelig en Rolle som Dronning og

Kongemoder. Dog i det Statsforretningerne mindre og mindre krævede Hertugens udelte Opmærksomhed, fremtraadte der efterhaanden et Karaktertræk stærkere og stærkere hos ham, som gjenfindes næsten hos alle Medici'erne, men i plumpest og mest dyrisk Skikkelse hos Alessandro, nemlig utæmmelig Sanselighed, og Datidens Historieskrivere betegne netop hans erotiske Lidenskabelighed som Aarsag til, at han fik mange af de fornemme imod sig.

Det er af en ikke ringe Interesse at betragte en Række Portræter af den Slægt, som ved sine store Evner vandt sig saa glimrende en Stilling i Italien i Løbet af forholdsvis faa Decennier, og i disse udtryksfulde Ansigter at læse de Egenskaber. som karakteriserede Originalerne. Saa vel Malerkunsten som Skulpturen og ikke mindst Medaillørkunsten har til vor Tid bevaret temmelig talrige Billeder, og det fortræffelige, af de store Medici'er. Cosimo den ældres Billede, som existerer paa Medailler af ypperligt Arbejde, svarer godt til den Karaktertegning, Macchiavelli udkaster af ham. Trækkene ere meget markerede, Udtrykket gammelt, og der ses navnlig en Mængde Furer og Rynker om Øjnene, som ligge dybt inde under de kraftig tegnede Bryn, Næsen er lang og spids, Munden skarpt tegnet, Læberne smalle og Hagen kort. Den hele Profil, ser man ved første Øjekast, er en klog og viljekraftig Mands; der gjemmer sig meget Vid og Ironi i Øjenkrogenes Folder, men der er tillige lidt prosaisk borgerligt i dette Ansigt, som røber den rige Bankier og Grosserer, der har arbejdet sig sin Formue til i Kontoret, samtidig med at han som Statsmand arbejdede sig sin Magt til i Folkeraadet, og dog, som Machiavelli siger, levede saa tarvelig som en jævn Borger. Meget forskjelligt er Lorenzo il Magnifico's Fysiognomi. De fleste ville sandsynligvis kalde det hæsligt: Panden ser meget lav ud ved det efter Tidens Mode

nedredte Haar, Næsen er lang, men noget flad,*) Øjnene temmelig smaa og dybtliggende, den uskjæggede Mund er stor, Underkjæven og Hagen svære, Udtrykket energisk og sanseligt, mere selvbevidst og mindre beregnende kløgtigt end hos Bedstefaderen. Man føler, at denne Mand var opdragen til at herske; Historien beretter jo, hvorledes han som ganske ung vandt Hædersprisen i Turnering ligesom en Fyrstesøn, og »caldo di gioventù e di potenza«, som det hedder hos Macchiavelli, gav han ved sin Stolthed Anledning til Pazzi'ernes Sammensværgelse. Paa en stor Medaille ses baade hans og Broderens Hoveder: paa den ene Side Lorenzos med en Fremstilling af hans Kamp mod de sammensvorne og Indskriften »Salus publica«, paa den anden Billedet af Giuliano, Offeret for Sammensværgelsen, med Afbildning af hans Mord og Indskriften »Luctus publicus«. Guiliano gjør Indtryk af en »grand Seigneur«, men tillige en svagere Karakter; Ansigtet er ikke saa energisk, men finere og mere aabent, Øjenbrynene mere hvælvede, Næsen spidsere, Læberne tyndere, og den Omstændighed, at Haaret er redt fra Panden, giver hans Træk allerede et noget forskjelligt Præg; men han har den samme fremstaaende Undermund og Hage. Enhver, der har set Rafaels fortrinlige Portræ af Leo den 10de, erindrer upaatvivlelig tydelig dennes fyldige, livsglade og joviale Ansigt, som i meget minder om Onkelen Giulianos. Paa samme Billede har den store Maler ogsaa malt den senere Klemens den 7de; det er den af de to Kardinaler, som Paven har paa sin højre Haand. Hans skarpere, mørke, alvorlige Ansigt har flere af Oldefaderens Cosimos Træk, og han lignede ogsaa denne i Sparsommelighed og betænksom Kløgt; men sin Betænksomhed drev han ofte saa vidt, at den blev til Raadvildhed og som Følge heraf beredte ham selv og Pavestaten mange Nederlag og Ulykker ved den tvetydige og vaklende Politik, der

*) Det er Bedstemoderens, Lucrezia Tornabuoni's.

betegnede hans Regering. Af den yngre Lorenzo og den yngre Giuliano har en anden af Renaissancens største Mestre bevaret os Billeder: det er Michelangelos Statuer i Kirken San Lorenzo i Florents. Hertugen af Urbino har Michelangelo, som bekjendt, med kunstnerisk Frihed fremstillet i en eftertænksom Stilling og med dybsindigt Ansigtsudtryk, hvorfor Folk gav denne Figur Navnet »il pensieroso«, uagtet dens Original mindst af alt gav sig af med at tænke, men tvært imod var en temmelig plump vellystig Natur uden de Egenskaber, der hos den første Lorenzo æsthetisk forædlede Sanseligheden. Ogsaa hos Giuliano er Slægtstypen noget udartet, han var sygelig og melankolsk, — dette træder mindre frem i Michelangolos noget idealiserede Statue af ham, men mere i det Portræt af Hertugen af Nemours, som findes paa en smuk Medaille. Han ligner slet ikke den store Lorenzo, men hans Træk ere snarere en noget udvisket Kopi af den ældre Cosimos: det lille Hoved er arrangeret paa sin Romersk med kortere klippet Haar, der voxer ned i Nakken, i det man aabenbart har lagt an paa en Lighed mellem Ætlingen af de nye Imperatorer og Juliernes Slægt i det gamle Rom; Munden og Hagen temmelig fine og smaa, Næsen meget stor og krum. Vi komme endelig til Alessandro, »Fundator quietis«, som han kaldes paa en Medaille fra 1531, hvor hans Billede findes; det er ligeledes en Efterligning af de romerske Kejseres Hoveder paa Mønter og Medailler og minder særlig om Lucius Verus' bekjendte Hoved. Han bærer krøllet Haar og kort, ligeledes krøllet Skjæg (paa andre, omtrent samtidige Afbildninger ses han imidlertid uden Skjæg), Næsen er mærkværdig lang og spids, ikke kroget, men af Form omtrent som et Ravnenæb, Læberne ere tykke og Ansigtsudtrykket noget hovmodigt. Samtidige Historieskrivere fortælle, at hans Hudfarve var meget mørk; her er øjensynlig Medici'ernes Blod blevet blandet med en aldeles forskjellig Races, og det kunde være meget interessant at vide med Sikkerhed, hvem der var

Moder til den første florentinske Hertug. Efter nogle Beretninger var det en afrikansk Kvinde, hvilket kunde forklare de tykke Læber og det krøllede Uldhaar; men Varchi fortæller at, da Alessandro var i Rom, lod de florentinske Flygtninge dér i Byen skrive paa hans Palads's Mure, for at haane ham: »Leve Alessandro fra Collevecchio«, thi fra den lille By, der ligger ikke langt fra Perugia, var hans Moder, en fattig Bondekone; men han lo og sagde, at han takkede dem meget for den Indskrift, efterdi han nu havde faaet at vide, hvor han var fra, — det havde han nemlig aldrig vidst før.

Florentinerne fik snart nok at tale om Hertugens udsvævende Levned, hvorledes han sværmede om i Byen med andre Libertinere, og hvorledes ikke blot berygtede Kvinder deltoge i hans natlige Orgier, men at hans to Kammertjenere og villige Haandlangere ogsaa kunde danne en hel Leporelloliste af Navnene paa de ædelbaarne florentinske Damer, ja Nonner, som han forførte. En hyppig Deltager i Alessandros Udsvævelser var en af de navnkundigste Mænd i Florents, Filippo Strozzi, Hovedet for en gammel og meget rig Slægt, hvis store Palads af ejendommelig fæstningsagtig Karakter, men med fine Enkeltheder og navnlig en ypperlig Gesims, er en af de skjønneste Bygninger i Arnostaden og har afgivet Mønster for adskillige nyere Bygninger, hvis Bestemmelse fordrede massive Former, store Linjer og Præg af noget aflukket, solidt og vanskeligt tilgængeligt, saaledes Nationalbanken i Kjøbenhavn. Filippo havde ved sine udstrakte Forretninger, sine Kundskaber og sin Begavelse vundet et betydeligt Navn baade i Florents og i Udlandet, hvor Hofferne ofte havde beundret hans pragtfulde, tillige elskværdige og smukke Fremtræden, naar han indfandt sig som sin Fødestads Sendemand; han var imidlertid en nydelysten, materialistisk Natur, som rigtignok egentlig synes at have gjort sig til Alessandros Kammerat i det vilde Liv, denne førte, for at ikke Hertugen skulde fatte Mistanke til

ham paa Grund af hans indflydelsesrige Stilling, der endda var styrket ved Svogerskab med Medicierne, — men snart fandt han alt for stort Behag deri, skjønt nogle og tyve Aar ældre end Alessandro. Ogsaa Filippos to Sønner, Piero og Leone, hørte en Stund til Hertugens Stalbrødre, men de begyndte inden føje Tid at skamme sig derved, og en Begivenhed af en meget dramatisk Karakter gav snart Stødet til Fjendskab mellem Regenten og Strozzi'erne. Benedetto Varchi fortæller den omstændelig. Ved en Fest, som gaves 1534 i Anledning af en ung Adelsmands Bryllup, blev Filippos skjønne og dydige Datter Luisa, gift med den højt ansete Luigi Capponi, krænket af en af Hertugens Yndlinge, Giuliano Salviati. Alessandro selv var mødt maskeret, i Nonnedragt, ligeledes hans Følge, deriblandt Salviati, om hvem Varchi siger, at han var en udsvævende Person med slet Rygte, at det samme gjaldt om hans Kone, og at han ønskede, at alle andres Koner skulde faa et lige saa daarligt Ry. Han opførte sig derfor ved denne Fest »paa en Maade, der var ham, men ikke hende værdig«, og uagtet hun viste ham harmfuld tilbage, vovede han at gjentage sin Fornærmelse, da hun vilde forlade Festen og begive sig hjem til Hest. Nogen Tid efter, en Fredag i Marts Maaned, var der, som sædvanlig, Valfart til San Miniato, den berømte Kirke i Nærheden af Florents. »Til denne og til San Salvadore«, siger Varchi, »strømme næsten alle Florents's fornemme Mænd og Kvinder, især om Formiddagen; i den Anledning komme mange Haandværkere der op og indrette sig Boder, ligesom ved et Marked, og flytte Varer der hen; thi mange fine Damer blive staaende, for at se paa deres Varer, naar de komme fra Kirke, og undertiden kjøbe de noget og sende det hjem med deres Piger eller Tjenere. Derfor samle ogsaa Herrerne sig ved disse Butikker for at se Kvindeskaren vende tilbage fra Valfarten og se dem kjøbe og for at henvende en eller anden Kompliment til en Slægtning eller Naboerske.« Foran en af disse Butikker

stod en Kreds af unge Adelsmænd, hvoriblandt Leone Strozzi og Salviati, da Luisa Capponi gik forbi med nogle andre fornemme Damer; saa snart den letsindige Salviati saae hende, begyndte han at prale af sin Opførsel imod hende i frække Udtryk. Leone sagde: »Du véd maaske ikke, Giuliano, at det er min Søster!« Den anden lod sig alligevel ikke skræmme og gav et meget kynisk Svar, som kan læses hos Varchi; trods sin Vrede svarede den unge Strozzi intet, men da Fornærmeren kort Tid derpaa en Nat red hjem fra Hertugens Palads, blev han overfalden af tre maskerede, der tilredte ham ilde, uden at dræbe ham, og lod ham ligge »som et Stykke Kvæg«. Alessandro blev meget opbragt og lod Morderne eftersøge; som disse nævnte Folkemeningen snart Piero Strozzi og to af hans Venner, og medens det lykkedes disse sidste at bevise deres Alibi — med hvor sandt Vidnesbyrd kan ikke siges —, maatte Piero vandre i Fængsel. Der var imidlertid saa lidt Bevis imod ham, at endog den florentinske Politidirektion, de saakaldte »otte Mænd«, af hvilke flere vare Hertugens Kreaturer, betænkte sig paa at dømme ham, uagtet hans stolte og haanende Ytringer til deres Udsending, med hvem han fuldstændig gjorde Løjer, og paa Klemens den 7des Befaling blev han løsladt efter 14 Dages Forløb. Hvad der var det mærkeligste af det hele, var at Salviati siden blev intim Ven af Strozzi'erne, da Hertugen var død, og han havde i den Grad glemt Alessandros Velgjerninger imod ham, at han betegnede ham selv som Ophavsmand til Attentatet. Luisa Capponi, som havde været den uskyldige Aarsag til disse Begivenheder, døde pludselig, faa Maaneder efter, med alle Tegn paa Forgiftning; hendes Død vakte vidt og bredt Sorg og Bestyrtelse, og man gav almindelig Guiliano Salviatis Hustru Skylden derfor og betegnede Hertugen som Medvider. Af denne Anskuelse er ogsaa Historieskriveren Bernardo Segni; men i Følge andre, deriblandt Varchi, var det hendes egen Slægt, der berøvede

hende Livet, for at Alessandro ikke skulde forføre den skjønne Kvinde og saaledes sætte en Plet paa Husets Ære. Man gruer ved at læse om disse Tider, hvor Lidenskaberne tumlede sig saa tøjlesløst, og hvor Blodet udgødes saa let, og man kan ikke andet end istemme Varchis Udbrud: »Det var en i Sandhed barbarisk og grusom Handling, saaledes paa en blot og bar Mistanke, der ikke bekræftedes af noget som helst Indicium, at gaa hen og i Raseri besudle sine Hænder med sit eget Blod, især da den stakkels, ulykkelige Kvindes tidligere Liv altid havde været saadant, at det ikke kunde foraarsage den mindste begrundede Mistanke imod hende hos nogen, end sige hos hendes egne kjødelige Slægtninge, der dog dræbte hende saa grumt og uretfærdig. Dog sligt sker ofte nu til Dags paa Grund af de nærværende Tiders Slethed, eller snarere paa Grund af de nu levende Menneskers, at Hæderlighed og Uskyldighed, der ikke har anden Hjælp end sig selv, let falder i den største Ulykke og der ikke bydes den anden Trøst end en alt for sen og unyttig Medlidenhed.«

Imidlertid var Filippo Strozzi, som havde opholdt sig nogen Tid i Frankrig som Pavens Sendemand, bleven underrettet om disse Begivenheder, og da han vendte hjem til Italien, drog han lige til Rom, uden at berøre Elorents, men kaldte derpaa sin Familie til sig. Strozzi'erne kom saaledes til at forøge det allerede store Antal Flygtninge fra Florents, som ikke havde set deres Fædrestad siden dens Indtagelse 1530, og som gjentagne Gange forgjæves havde ansøgt om Tilladelse til at vende hjem, og ej længe efter sluttede en anden fornem Florentiner, Bartolomeo Valori, som hidtil havde været ivrig Tilhænger af Alessandro og i sin Tid bidraget væsentlig til at skaffe ham Hertugværdigheden, sig til Medici'ernes Modstandere uden for Florents. Saa længe Klemens den 7de levede, kunde de landflygtige ikke foretage sig noget alvorligt mod Alessandros Regering: men da Paven døde i September 1534

og efterfulgtes af Paul den 3dje af Huset Farnese, hævede de Hovedet og satte nu for en stor Del deres Lid til den før nævnte Ippolito, Hertugen af Nemours's uægte Søn, en smuk, talentfuld og lærd ung Mand, hvem Pave Klemens havde givet en Kardinals Rang, uagtet hans Væsen og Tilbøjeligheder mere lignede en Krigers, end en gejstligs. De forstode snart at vække Skinsyge og Forbitrelse mod Alessandro hos ham, valgte sig et formeligt Bestyrelsesraad, som stadig stod i Forbindelse med Prætendenten, men vare for øvrigt temmelig uenige indbyrdes (»det ligger nu engang i Florentinernes Natur«, siger Varchi), i det de repræsenterede mange Nuancer i Henseende til politisk Overbevisning og kun mødtes i Hadet til den nye Enehersker, som havde udvist dem fra deres By. Der var enkelte idealistiske Republikanere, som ønskede den gamle Fristats Former tilbage, fremdeles en Del, som vilde have Kardinalen af Medici til Regent, endelig adskillige, som attraaede Magten for sig personlig; hos mange fandtes der Mistillid til Ippolito, uagtet de havde valgt ham til Fører for den hele Bevægelse. Det første Forsøg paa en kraftigere Optræden mod Hertugen skete i 1535 i Maj Maaned, da man i Barcelona indgav to Klageskrifter til Kejser Karl V over Florents's Suveræn, som ikke havde holdt Kapitulationen af 1530 og behandlede Borgerne som Slaver. Kejseren tog naadig derimod, men gav et undvigende Svar; der forberedtes saa nye Skridt fra de landflygtiges Side, da Kardinal Ippolito døde pludselig i Avgust samme Aar, efter al Sandsynlighed af Gift, som Alessandro havde ladet ham indgive. Varchi fortæller, hvorledes Hertugen netop i de Dage ytrede flere Gange i sit sædvanlige karakteristiske Sprog: »Vi skal nok jage Fluerne bort fra vor Næse,« og nogen Tid efter Ippolitos Død herskede der en mærkværdig Dødelighed blandt de florentinske Flygtninge i Rom, hvilken man gav samme Aarsag som Kardinalens forbavsende hurtige Bortgang. Man betragtede det særlig som en

Hævn for en mislykket Sammensværgelse med det Maal at sprænge Hertugen i Luften, hvis Hovedmand var Ærkebiskop Giambattista Cibo, en Broder til Marchese Lorenzo Cibo, der var beslægtet med Medici'erne; Hensigten var at fylde med Krudt en Art Puf eller Kiste, som Hertugen plejede at sætte sig paa, naar han besøgte Marchesens Gemalinde, anbringe en Lunte derved og saaledes skaffe ham ud af Verden i en Hast. I December 1535 gjorde man atter et alvorligt Forsøg paa at stemme Kejseren mod Hertugen. En stor Skare af de ypperste Mænd iblandt Alessandros Fjender mødte for Karl V's Trone i Neapel, da han sejrrig var vendt tilbage fra Tunis. Forrest af dem Strozzi'erne med Filippo i Spidsen, den gamle Republikaner Jacopo Nardi, navnkundig som Historiker, Juristen Salvestro Aldobrandini og Kardinalerne Gaddi, Salviati og Ridolfi, de to sidste nedstammende fra Lorenzo il Magnifico og paa Grund af deres ansete Stilling misundte og hadede af Alessandro, der drillede og krænkede dem paa mange Maader og bl. a. ytrede spottende engang i Salviatis Nærværelse: »Ja, det er store Herrer, disse Herrer Kardinaler; men vi ere dog ogsaa noget.« Hertugen indfandt sig personlig med stort Følge og overdrog Francesco Guicciardini, maaske Italiens største Historieskriver og en ivrig Pallesco, at tale hans Sag. Endnu lige til det sidste Øjeblik vedbleve hans Modstandere at skjændes indbyrdes, og Varchi giver en ret morsom Skildring af deres Møde i Kirken San Domenico før Avdiensen hos Kejseren. »Der talte Messer Galeotto Giugni og Messer Salvestro Aldobrandini i længere Tid og vare ganske uenige, thi den ene vilde have, at de landflygtiges Anliggender skulde styres paa én Maade, den anden paa en anden; men deres Meningsforskjel havde ikke stort at sige med Hensyn til de landflygtiges Sag i det hele; thi Antonfrancesco degli Albizzi« (en ærgjerrig og egenraadig Mand, som altid var paa Kant med de andre, men synes dog at have nydt en ikke ringe Anseelse), »stillede sig

midt imellem dem og gjorde Ende paa deres Strid og lagde til, at de landflygtige ikke nærede behørig Tillid til de Folk, som forstode at lede Sagerne, og som kun attraaede det fælles bedste, i det han med disse Ord beskedent hentydede til sig selv.« For øvrigt havde man netop betroet samme Antonfrancesco det Hverv at holde Talen til Kejseren, men da han ønskede at staa sig godt med de kejserlige, foregav han, at de ydre Betingelser for hans Veltalenhed ikke vare tilstede for Tiden, hvorfor han holdt sig hjemme med Halsen indhyllet i Tørklæder, indtil Jacopo Nardi, som derefter udvalgtes til Ordfører, var bleven tilstrækkelig instrueret. Trods Nardis Tale, der vidnede om Varme og oprigtig Frihedsbegejstring, og trods Bestikkelser og lignende Foranstaltninger, lykkedes det ikke at faa Kejseren til at fratage Alessandro Hertugværdigheden og gjengive Florents Friheden; den, som Hertugen især kunde takke for sin Sejr, var Guicciardini, der forsvarede sin Herre med stor Snildhed. Ikke længe efter holdt Karl V et prægtigt Indtog i Florents, og kort derpaa fulgte Alessandros Formæling med Kejserens uægte Datter Margherita; Strozzi'ernes og Valoris Godser konfiskeredes, da Piero Strozzi traadte i fransk Krigstjeneste. Haabet blussede op for Alessandros Modstandere ved de kejserliges Nederlag i Norditalien; men Hertugen, som forresten vedblev med sit udsvævende Liv endnu efter sit Bryllup, havde sørget ikke lidt for Florents' Befæstning og Hærmagt, saa at det i alt Fald maatte staa som en vanskelig Ting for de landflygtige at gjenvinde deres Stad med væbnet Haand. Da lød der i den første Maaned af Aaret 1537 det overraskende Budskab over hele Italien, at Alessandro de' Medici var bleven myrdet i sin Hovedstad af en Person, man mindst kunde tænke sig som Morderen, nemlig hans Slægtning og Yndling Lorenzino.

(Sluttes.)

E. Gigas.

Livet ved Hove i Middelalderens Midte.*)

I.

Borg og Fæste.**)

(Slutning.)

Borgens sidste Forsvarsværk, Hovedtaarnet, »Donjonen« eller »Bercfrit«, anlagde man helst ganske enligt; thi kun i dette Tilfælde var et virksomt Forsvar muligt, kun da turde man vente at holde Fjenden i behørig Afstand. Naar Donjonen derfor undertiden er bygget tæt op til Beboelsesrummene, som Tilfældet f. Ex. er med Wartburg, var det heller ikke sandsynligt, at man længe vilde kunne forsvare samme, naar først selve Borgen var falden. Donjonen maatte, om muligt, indeslutte en Brønd eller da i det mindste en Cisterne med Drikkevand, den opførtes med Mure af mægtig Tykkelse og i Begyndelsen, efter nedarvet romersk Tradition, som en Firkant; senere foretrak man de runde Taarne, som lettere ydede Murbrækkeren Modstand.

Indgangen til Taarnet laa temmelig højt oppe over Jordfladen, og kun ad Stiger eller Trapper, der i Krigstilfælde bleve trukne op eller helt afbrudte, naaede man frem til Døren. Undertiden kunde man ogsaa ad en Vinde-

---

*) Efter Alwin Schultz: Das Höfische Leben zur Zeit der Minnesinger. I—II. Lpz. 1879—80.

**) Se Historisk Arkivs foregaaende Bind Pag. 464 og flg.

bro naa fra de nærmeste Vaaninger over i Taarnet. Hele den nederste Del fra Taarnets Grund til den Etage, hvortil Taarndøren førte, var Borgfængslet og Skatkammeret.

At Kostbarheder, Penge og Værdigjenstande bleve særlig vel forvarede, er naturligt, og Skatkammeret kunde naturligvis ikke forlægges til noget bedre Sted end Donjonen, hvorfor Betegnelsen »Taarne, fyldte med røden Guld« er bleven ligefrem ordsprogsvis. Det vel aflaasede Skatkammer stod under Kæmnerens Opsyn, han gjemte Nøglerne.

Sædvanligvis anvendtes dog Taarnets nederste Stokværk til Fængsler, der i Regelen vare nok saa gyselig beskafne, som senere Romandigtere ynde at udmale dem. I Regelen var Fængslet et rundt Kammer med Hvælving, i hvis Midte der var anbragt en Aabning, stor nok, til at en Mand kunde hisses der ned, hvorpaa Aabningen atter tilspærredes. Nu havde man Fangen sikker nok, men hans Stilling var gyselig; Luft og Lys kom kun ind gjennem sparsomme Murhuller; der herskede et fuldkomment Mørke, alle mulige Urenligheder opdyngedes paa Gulvet og forpestede Luften; Slanger, Tudser, alt muligt Kryb, ja selv Grundvandet gjorde Fangens Liv just ikke synderlig morsomt. Et Stykke Rugbrød og et Krus Vand, som hejsedes ned til ham, var hans daglige Kost. I slige Fængsler forvarede man dog kun grove Forbrydere eller Krigsfanger, hvem man vilde gjøre Fangenskabet ret føleligt; men der gaves paa Borgen dog ogsaa bedre, mere menneskeligt indrettede Rum, hvor Fangen kunde forvares. Slige Fængsler fandtes sædvanligvis ogsaa i det store Taarn, men i de højere Stokværk, fra hvilke en Flugt lige fuldt vanskelig lod sig iværksætte, da Donjonens eneste Dør jo laa højt over Jorden og umulig kunde benyttes, naar Stigen var fjærnet. Man behøvede saaledes ikke at pine Fangen, han blev simpelthen holdt i god Forvaring; men hvis der var Fare for, at han ved List eller Magt vilde søge at befri sig, gav man ham Halsjærn

og Haandlænker paa; til yderligere Sikkerhed bleve Lænkerne undertiden smeddede fast til Muren.

Taarnets enkelte Stokværk adskiltes ved Bjælkelag, eller endnu hellere ved Stenhvælvinger, og Forbindelsen mellem Stokværkerne skete ved Stiger eller ad faste Trapper, som vare anbragte i Murene. Oprindelig havde Borgherren boet i selve Donjonen, men i det 12te og 13de Aarhundrede havde man indrettet mere bekvemme Vaaningshuse, dog Taarnet maatte lige fuldt indeslutte Rum, hvor Familien og Besætningen kunde huses i yderste Nød; her var indrettet store Sale og talrige Kamre, som f. Ex. i Slottet Concy, hvor alle nødvendige Forraad for en Belejring vare opdyngede. Taarnets øverste Etage var forbeholdt Borgkuren, som fra Taarnets Tinde Dag og Nat udspejdede Omegnen og strax advarede Besætningen, naar noget vakte hans Mistanke. Fra sin høje Kure ser han først Dagen gry; han er derfor Ven med den hemmelige Elsker, der om Natten har sneget sig ind i Borgen og maa fjærne sig før Morgenens Frembrud. Med sin Sang forkynder Borgvægteren daglig Solens Opgang, og naar det er Tid at staa op; sædvanligvis støder han i sit Horn og blæser Reveillen.

Ogsaa paa Borgens øvrige Taarne var der opstillet Vagtposter, som Natten igjennem tilraabe hverandre for at holde sig vaagne, blæse paa Skalmejer eller støde i Horn og Basuner, kort sagt uafladelig give Tegn paa deres Aarvaagenhed. Ved Nattetid blev ingen indladt, uden han kunde legitimere sig som Ven, hvorfor Elskeren ikke alene maa staa sig godt med Taarnvægteren, men ogsaa have Portneren til Ven, for at han ved Nattetid hemmelig kan smutte ud og ind.

Var Borgen nu, trods alle sine Forskansninger og det tapre Forsvar, lige fuldt stormet af Fjenden, var det af største Værd for Besætningen, om man havde en hemmelig Gang, hvorigjennem man i yderste Nød ubemærket kunde

snige sig bort. Slige Gange omtales da ogsaa flere Steder i Digterværkerne og hos Krønnikeforfatterne.

Som vi alt antydede i vor Afhandlings Begyndelse,*) var Borgens Fasthed den væsentligste Sag, Boligens Hygge og Bekvemmelighed kom først i anden Række. I Forborgen laa Lader og Kvægstalde, Boligerne for Trælle og Tjenestetyendet; hvis Terrænet tillod det, laa ogsaa Haven inden for Fæstningsværkerne. Undertiden indhegnede man endogsaa betydeligere Strækninger, hele Skovstrøg, Damme, Søer og Dyrehaver med Mure; dog synes denne Art Anlæg mere at have hørt til Landstederne end til de egentlige Borge, ligesom de Jagthuse, Herrerne allerede ved denne Tid havde i deres Skove, kun vare dækkede med lette Forskansninger, som snarere egnede sig til at afværge et dristigt Overfald end til at udholde en alvorligere Belejring. En Have manglede aldrig i nogen Borg, og gik det slet ikke an at anlægge den i Vaaningshusets umiddelbare Nærhed, opdyrkede man i det mindste ved Borgens Fod en Stump Land, hvor man havde Frugttræer og Blomster, Roser og Liljer, hvor man vel ogsaa opelskede Lægeplanter og nyttige Urter. I Haven havde man sit Lysthus, hvor Borgherren opholdt sig med sin Familie og nød sine Maaltider og i øvrigt havde al Slags Lystigheder. Denne Forkjærlighed for Livet under aaben Himmel er karakteristisk for hele Tiden; saaledes kan man vel ogsaa dels forklare sig, at Bekvemmelighederne inden Døre vare saa smaa, dels at man greb enhver Lejlighed til at forlade de snævre og mørke Kamre, saa længe som muligt.

Naar de lokale Forhold tillode det, var der inden for Ydermuren ogsaa forbeholdt en Plads til de ridderlige

*) Se foregaaende Binds Pag. 468.

Øvelser; saaledes er der f. Ex. i Forborgen til Slottet Schønburg en stor Plads paa over 1 Tønde Land indhegnet af Murene. Her øvede Væbnere og Riddere sig i Vaabenfærd, og Damerne saae til fra deres Vinduer, skjønt Lansesplinterne ofte fløj helt hen til Hovedbygningen, Paladset.

I Forborgen havde fremdeles endelig ogsaa Hestestaldene deres Plads; men Herrens og hans Gjæsters Heste stode dog ofte i Hovedborgen og fik Korn, Hø og godt Strøelse af blødt Straa. Fodersækkene brugte man kun, naar man ikke havde nogen Krybbe. En Staller, en Marskalk, havde Tilsynet med Stalde og Heste.

Hovedbygningen for Herskabet laa i den indre Borg og var i den Tid, vi her have for Øje, i Regelen opført af Sten. Alt efter Beboernes Tal udkrævedes en eller flere Bygninger, der sædvanligvis betegnedes som »Paladset«; her laa saa vel Stegerset som Dagligværelserne, Sovekamrene og de store Festsale.

Hvad Køkkenerne angaar, laa disse hyppigst i Kjælderen under den Bygning, hvor Festsalen fandtes, og Køkkendørene vare i Reglen under den store Trappe, som førte op til Salen. Af Slotskøkkener kjender Violet-le-Duc kun det saakaldte »Cuisine de Saint Louis« i Palais de Justice; men det skriver sig vistnok først fra den hellige Ludvigs Sønnesøn. Klosterkøkkenerne vare i Regelen særlige Bygninger med høje Hvælvinger, i hvis Midte den store Skorsten var anbragt; mindre Skorstene øgede Trækket. De fleste af denne Art Mindesmærker ere ødelagte i Tidens Løb, dog er der bevaret et i Fontevrault, hvor det gjælder for et Ligkapel; et andet, som skriver sig fra det 14de Aarhundrede, findes i Breslau. Overtilsynet med hele dette Departement var hos Køgemesteren eller Drosten (Truchsess), der havde en talrig Stab af Kokke, Køkkendrenge o. s. v. under sig; hele dette Personale havde det ret godt; thi allerede den Gang hed det, at den bedste Bid spistes i Køkkenet. Da man kogte

paa den aabne Skorsten, havde man Ildbukke, hvorpaa Brændestykkerne lagdes; Røgen samledes af Røgfanget og ledede op i Skorstenen. I et Digt: »dis ist von dem hurate« er hele Køkkeninventariet opregnet som Gryder og Potter, Spid og Rist, Blæsebælg o. s. v., o. s. v. Ild fik man ved et Fyrtøj, hvortil hørte Flintestenen, Staalet og Fyrsvampen eller Tønderet; sit Fyrtøj bar man i Regelen i Tasken ved Bæltet. Kjælder og Fadebur laa vel i Regelen i Nærheden af Stegerset.

En Trappe førte op til den øvre Etage, hvor Herskabets Dagligværelser fandtes. Prægtige Trappegange med Perroner vare navnlig almindelige i Frankrig, ikke saa meget i Tyskland. Gjæsterne rede frem for Hovedtrappen, hvor Værten gik dem i Møde og bøde dem Velkommen; i Nærheden fandtes en Sten, for at Rytteren lettere kunde sidde af og op. Paa Trappen sad man ofte for at trække frisk Luft, og her havde vel ogsaa særlige Vagter deres Plads, thi var Hovedtrappen spærret, kunde ingen komme ud af Huset. I de Paladsbygninger, som endnu existere, er Trappen af Sten paa et fast muret Underlag, som i Regelen er hvælvet, saaledes at Indgangen til Stuetagen kunde anbringes her, og her kunde vel ogsaa en stakkels syg eller Stodder opslaa sin Bolig og søge et nødtørftigt Ly mod Vind og Vejr.

Paladsets Hovedportal var i arkitektonisk Henseende prydet paa det smukkeste med Søjler og Billedhuggerarbejde, som f. Ex. ved Barbarossas Palads i Gelnhausen. Sædvanligvis kom man ikke lige ind i Salen, men først i en lang Korridor, hvor fra der fører Døre ind til de forskjellige Værelser. Denne Korridor, der med sine Vinduer strækker sig langs Bygningens Langside, er den saa ofte omtalte »Liewe« eller »Loube«, »Logen« eller »Loggiaen«, hvor Herskabet spiste og opholdt sig paa de skjønne Sommerdage, hvor man, skyttet mod Heden, kunde trække frisk Luft og lytte til Fuglesang. En slig Loggia findes endnu

paa Wartburg; store Rundbuevinduer oplyste denne Korridor, som har omtrent en 8 Fods Bredde. Søjlerne vare sirlig smykkede, og Loggiaen i øvrigt udsmykket paa det prægtigste med Billedværk, Malerier og malede Dekorationer.

Prægtig udskaarne Døre med kunstigt Smeddearbejde førte ind i Højsalen, som paa Egerslot er 80 Fod lang og $32\frac{1}{2}$ Fod bred, i Barbarossas Slot omtrent af samme Forhold, og paa Wartburg endog 120 Fod i Længden. Salene ere sædvanligvis ikke hvælvede, men have prægtige Tavleloft; hvor Bredden var betydelig, deltes Salen efter Længden ved en Søjlerække, som skulde støtte Loftsbjælkerne. Gulvet var lagt med Marmorfliser eller med Lerfliser, i hvilke man da havde indbrændt eller udskaaret smukke Ornamenter, Dyrefigurer, Løvværk, Vaabenskjolde o. s. v.; de fleste Prøver af den sidste Art ere bevarede i Kirkerne.

Salene fik deres Lys snart gjennem større, snart gjennem mindre Vinduer. Naar Salen laa saaledes, at Fjenden ikke kunde bestryge den med sit Skyts, tog man ikke i Betænkning at bryde Væggene med store Vinduesaabninger; saaledes i Egerslot, hvor Vinduerne vende ud mod Floden, paa Wartburg, hvis talrige store Vinduer faa deres Lys fra Øst, hvor den stejle Bjærgskrænt sikrede mod enhver Fare. Helt anderledes stiller Sagen sig i Gelnhauser-Paladset, hvor der vistnok kun har været et enkelt, ikke engang synderlig stort Vindue paa Langsiden, og hvis der paa den nu ødelagte Smalside ikke har været anbragt store Lysaabninger, maa Barbarossas Kejsersal have været temmelig skummel. Det er saaledes stadig Hensynet til Borgens Sikkerhed, som er det afgjørende; den kunstneriske Skjønhed, Bekvemmeligheden og Hyggen bliver uden Betænkning ofret for samme. Da Murene, som sagt, ere meget tykke, have Vinduesnicherne ogsaa en betydelig Dybde, og da man resikerede, at Pile kunde flyve gjennem Vinduesaabningerne ind i Værelserne, var man nødsagen til at an-

bringe Vinduerne temmelig højt oppe, for at Beboerne ikke saa let kunde blive saarede. Hver Vinduesniche dannede ligesom et lille Værelse med Stenbænke langs Væggene; naar man dernæst mindes, at Vinduerne sad temmelig højt, saa at Karmen laa fem Fod over Salens Gulv, forstaar man Digternes Udtryk »at staa i (ikke ved) Vinduet, sidde i Vinduet, gaa ud af Vinduet«.

Vinduesaabningerne bleve lukkede med Skodder; i Vinduesnicherne kan man hyppig endnu se Hullerne for de stærke Tværbjælker, som holdt Skodderne til. Naturligvis blev der mørkt i Værelserne, naar man saaledes lukkede Skodderne; men man havde kun Valget mellem at lade Regn og Kulde trænge ind eller at sidde i Mørket. Man kunde lidt raade Rod herpaa ved foruden de svære Skodder at have mindre, let bevægelige Trærammer, som udfyldtes med Hornplader, ferniseret Pergament o. lign.; saaledes fik man Ruder, som dog lod noget Lys passere. I Aarhundreder havde man allerede anvendt Glasruder i Kirkerne; men først mod Stutningen af det 12te Aarhundrede kan man paavise dem i Privathuse, og det gjaldt sikkerlig for en stor Luxus.

Tæt sluttede disse Skodder og Vinduer nu ganske vist ikke, og i køligt Vejr maa det have været koldt nok i en saadan Sal. Hertil kom endnu den mangelfulde Opvarmning. Selv om man den Gang ikke har været saa kneben med Brændsel som nu til Dags, har der næppe kunnet herske nogen behagelig Temperatur i de store Sale, Kaminerne røg let, Varmen udstraalede kun i den mest umiddelbare Nærhed, gjennem Vinduerne peb Trækluften, kort, Opholdet i en saadan Sal, ja selv i et mindre Værelse maa have været rigtig uhyggeligt. Med Pelse og varme Klæder kunde man jo ganske vist hjælpe sig noget mod Kulden; men hvor ubekvemt var det dog ikke hele Vinteren at gaa daglig omkring i slig en umagelig Dragt. Ved første Øjekast kan Digterens Klage over Vinterens Nærmelse og den Glæde, hvormed han hilser Vaarens Frembrud, synes os

noget affekteret, af og til var det vel ogsaa Tilfældet; men i Regelen udtalte han kun Folkets virkelige Stemning. Selv de fornemste Boliger vare kun mangelfuldt udrustede til at trodse Vinteren, hvor ynkelig maa da ikke de lavere Klasser have frosset.

Salenes Vægge vare glat afpudsede og kun hvidtede eller malede. I de tyske Beskrivelser er der sjælden Tale om Vægmalerier, hvorimod de hyppig berøres i de franske Digte; der nævnes hele historiske Malerier, f. Ex. Skildringer af Davids og Alexanders Liv, Slaget ved Roncesvalles, Gallernes Nederlag ved Camillus o. s. v.; men Levninger af slige Vægmalerier ere kun sparsomt bevarede. Dog lader det sig ikke nægte, at Datidens Kunstnere vare ret vel udrustede, ikke blot til at komponere og sammenstille farvede Ornamenter, men ogsaa til at udkaste Figurer og Grupper, som kunde gjøre god Virkning i dekorativ Henseende.

Disse Malerier vare i Regelen anbragte i Loftet eller paa Væggenes øverste Del, hvor de var mindre udsatte for Beskadigelser; Væggenes nedre Del vare derimod sædvanligvis kun smykket med ornamentale Schablon-Malerier; skulde Salen derimod udstyres prægtigere, bleve Væggene behængte med kostbare vævede Tæpper, Omhæng, Spærlagen, Gardiner,*) der ved Ringe ophængtes paa særlige Knagerækker, som man ikke rykkede helt op mod Væggen, men lod et Mellemrum tilbage, saa at en Mand meget vel kunde skjule sig bag Tæpperne; til større Pryd behængtes Tæppernes Borter med Bjælder, og hele Omhænget parfumeredes. De her omtalte Tæpper vare vel i Regelen vævede af Uld og broderede med Lærreds- og Uldgarn, medens Digterne med Forkjærlighed dvæle ved Silketæpper, virkede

*) Slige Vægtæpper kaldes paa Tysk: „Umbehenge, Ruclachen, Sperlachen, Stuollachen, paa Fransk: Cortines, paa Latin: Auleæ, Cortinæ, Dorsalia.“

med Guld. Fugle og Dyr, hele Slagmalerier o. s. v. vare broderede paa Tæpper, af hvilke vi have et berømt Exemplar tilbage, Tapeterne i Bayeux, som skulle være baldyrede af Vilhelm Erobrerens Dronning Mathilde med hendes Hofdamer. Naar Festlighederne vare forbi, bleve Tæpperne nedtagne; men de kom for øvrigt ogsaa frem, naar man i en Fart skulde dekorere Træstilladserne og Tribunerne ved Turneringerne; ved højtidelige Indtog maatte de smykke Husenes Ydersider, kort, de fandt mangfoldig Anvendelse i Datidens selskabelige Liv. Til yderligere Prydelse vare Væggene endnu behængte med Herrens, hans Gjæsters og Vaabenfællers Skjolde, som med deres brogede Farver afgave en rig og ejendommelig Dekoration.

Ogsaa Gulvet blev belagt med Tæpper, som vare prydede med indvævede Billeder af Dyr o. s. v.; Limoges nævnes som Fabrikationsstedet. Besynderligt nok bleve disse utvivlsomt kostbare Gulvtæpper — der nævnes endog guldvirkede Silketæpper — bestrøede med Blomster (Roser, Liljer, Siv, Krusemynte, Akkeleje) i tætte Lag. Skjønt de duftende Blomster naturligvis udbredte en behagelig Duft, var det just intet behageligt Syn at se dette Blomsterflor traadt itu, ikke at tale om, at Tæpperne plettedes og ødelagdes. Hvis man nu hurtig havde fejet Salen ren igjen, kunde denne i og for sig smukke Skik, der jo til Dels har holdt sig til vor Tid, endda have været taalelig; men man lod det søndertrampede Blomsterlag ligge, spredte igjen et nyt Lag over samme, og saaledes fik Gulvet sluttelig et højst urenligt Udseende.

Møblementet var temmelig simpelt og bestod kun af Borde, Stole og Løjbænke. Bordene, som kun bleve baarne frem til Maaltiderne, bestode af et Par Bukke, hvorpaa Bordpladen blev lagt. Bordene vare hyppig forfærdigede af kostbart Materiale, f. Ex. Kyprestræ, og prydede med Elfenben. Stole og Bænke vare heller ikke meget i daglig Brug; de kom vel nærmest kun frem ved Taffelet; lavere

Skamler anvendtes mest som Fodskamler, som Sæder kun af Folk, der ret vilde lægge deres Ydmyghed for Dagen. Træstolene og Bænkene vare naturligvis kun lidet magelige; men man forstod endnu ikke at udstoppe Møbler og maatte hjælpe sig med Fjerpuder og vatterede Tæpper. Af Stole maa vi særlig nævne den saakaldte Feltstol, en Stol til at folde sammen,*) uden Rygstød, men med prægtig udskaarne Fødder og Armlæner. Ved Embedshandlinger sidder Kongen, Prælaten, Dommeren altid paa sin Stol, som derfor ligefrem faar en officiel Betydning.

Sædvanligvis udhvilede man sig mere magelig og bekvemt fra Dagens Besvær; man lod udbrede Puder paa Gulvtæppet, dækkede dem med et smukt Lagen og havde saaledes en Slags Divan, hvor man ved Hjælp af mindre Puder kunde indrette sig et ganske behageligt Leje. Man kjendte og benyttede imidlertid ogsaa en Slags Løjbænke eller Sofaer, der stod paa fire Fødder, som vare forbundne med udskaarne Lister, hvorimellem der var spændt Remme og Gjorder; over dette Underlag bredtes Puder og Tæpper, og man fik saaledes et ret bekvemt og elastisk Leje, som noget minder om vore moderne Senge med Fjedermadrasser, medens de egentlige Senge paa hin Tid havde rigtige Træbunde. Om Dagen sad eller laa man paa de her beskrevne Løjbænke —, hvor der naturligvis var Plads til flere Personer — om Natten bredte man flere Tæpper og Puder, et Lærredslagen m. m. over Lejet, og Sengen var færdig. Ejendommeligt er det, at Tæpperne altid ere af Silke, og med al den Pragt danner det en underlig Modsætning, at man ved det 12te Aarhundredes Slutning endnu brugte et Underlag af det bare Straa eller en simpel Straasæk. Fattige Folk maatte naturligvis være

---

*) Det tysk-danske Ord: „Feltstol" er altsaa en Fordrejelse af „Faltstuhl", paa Fransk „Faudestuel", hvoraf det senere „Fauteuil", en Lænestol.

glade, naar de blot havde Straa og lidt groft Sengetøj, men mangen en maatte vel lade sig nøje med et Leje af Mos og den haarde Sten som Hovedpude.

Vi ere saaledes færdige med det egentlige Møblement; Buffeten eller Kredensbordet, med det rige Tilbehør af Sølv- og Krystalkar, der danner en saa glimrende Pryd for det 15de Aarhundredes Fyrstesale, synes endnu ikke at have været i Brug.

For Salens Belysning var der draget rigelig Omsorg ved mægtige Lysekroner i Smag med dem, som anvendtes i Kirkerne; paa den øverste Rand af Metalringen var anbragt Tappe eller Torne, hvorpaa Voxlysene bleve stukne fast, og ved hver Torn var fæstnet en bred Skaal til at opfange det neddryppende Vox. Senere Miniaturmalerier belære os imidlertid om, at man selv i Fyrstesalene kjendte langt ringere Lysekroner, simpelthen Trækors, som hang ned fra Loftet. Ved Aftensbordet opstilledes ogsaa Guld- eller Broncestager med Kjærter. I Regelen brændte man Voxlys, men Tællelys vare vel ogsaa i Brug. Ved Festligheder blev hele Paladset, fremfor alt naturligvis Salen, klart oplyst, ogsaa med Fakler, der vare anbragte i Kandelabre. Brugen af Fakler medførte i øvrigt ikke faa Ubehageligheder; bortset fra det ujævne og flagrende Lys, hvorpaa vore Forfædre vel lagde mindre Vægt, da de ikke arbejdede om Aftenen, blev jo hele Salens Udstyr, som Vægmalerierne, de prægtige Tæpper, Betræk o. s. v. snart ødelagte, naar man anvendte Fakler, og skjønt Datidens Mennesker heller ikke vare forvænte i Henseende til Røg — man tænke blot paa Datidens Kaminer —, kan Faklernes Røg heller ikke have været dem synderlig behagelig. Lige saa lidt yndede vare Oljelamperne, hvis Form vi kjende fra Fremstillingen af de syv kloge og de syv taabelige Jomfruer; disse Lamper brændte sikkert ikke synderlig klart, spredte derimod en ubehagelig Os og fandt, som det synes, ikke gjærne Anven-

delse i de finere Huse, ellers havde Digterne sikkerlig nok omtalt dem oftere.

Saaledes var altsaa Festsalen udstyret; i mange Borge fandtes kun én, i andre derimod mange Sale, ja selve Salen faar sin særlige Bygning, som simpelthen kaldes Salen, og i Modsætning hertil benævnes det egentlige Vaaningshus med Daglig- og Soveværelserne Paladset; men hvor mange salsagtige Rum der end findes i en Borg, én af samme er dog Hovedsalen, hvor de store Festligheder finde Sted, hvor Fyrsten samles med sine tro Mænd og holder Hof. Var der indtruffet mange Gjæster, eller skulde en Fest holdes, spiste man i Salen, derpaa bleve Bordene baarne bort, og nu gik Dansen lystig i Højenloftsrummet. Var der kneben Plads, havde man ikke Værelser nok til alle Gjæster, og kunde man heller ikke finde Kvarter hos Byens Borgere, redte man ogsaa Lejer for Gjæsterne i selve Salen; de fornemste Gjæster fik en Seng for sig selv, Ridderne i deres Følge maatte to og to dele Leje sammen.

Vi vende os nu fra de egentlige Pragtsale til Borgherrens og hans Families daglige Værelser, som ligeledes laa i Paladset. Om Herskabets private Værelser, hvor de besørgede deres vigtigste Forretninger, vide vi kun ringe Besked, hvorimod Digterne have mere at fortælle om Soveværelserne. De bleve i Regelen opvarmede og kaldes da »Kemenâten«, vare ligesom Salene smykkede med Malerier og bleve ved festlige Lejligheder, f. Ex. naar de skulde tjene til Brudekamre, dekorerede med Tæpper, og Gulvet bestrøet med Blomster. Et Helgenbillede, et Krucifix, foran hvilket man kunde forrette sin Andagt, turde ikke mangle i et fromt Herskabs Soveværelse, et Par Gange nævnes Portræter af elskede Personer; men Hovedprydelsen var den mægtige Dobbeltseng med Omhæng o. s. v. Foran samme er bredt et Tæppe, saa at man ikke behøver at træde med bare Fødder paa det kolde Fliseguly; ved Siden af Sengen staar en Bænk, hvor man tager Plads, medens

man klæder sig af, og Klæderne hænges over et »Ric«, en Tværstang, som bæres af to Fødder. Naturligvis er der ingen Mangel paa Stole og Borde, saa meget mere som »Kemenâtet« er Damernes egentlige Opholdssted, saafremt ikke Festligheder kræve deres Tilstedeværelse i Salen. Blandt det øvrige Møblement maa ikke forglemmes de prægtige Kister, hvor man forvarer sine Klæder og Kostbarheder; kostelige Klædningsstykker blive først omhyggelig indpakkede. I Fruens Soveværelse arbejder hun med sine Damer, Dørene kunne naturligvis aflukkes og aflaases, og vil man betræde et sligt Værelse, maa man høflig banke paa med Dørringen; Katten har derimod fri Adgang, for dens Skyld er der udskaaret en lille Aabning for neden. Foruden Herskabets Privatstuer findes mange andre, som Pigekamre, Væverstuer o. s. v. Gjæsteværelser fattedes vel næppe i nogen Borg, og kun naar Herren var ugift eller Enkemand, lod han sin Gjæst overnatte i sin egen Stue; ellers fik hver Ridder, saa vidt muligt, et eget Værelse; i Nødsfald tyede man, som vi alt have set, til selve Salen.

Hvor prægtig nu end Sengene og det øvrige Udstyr af Soveværelserne maa have været, manglede der dog meget, vi betragte som Uundværligheder. Om Vaskerborde er der t. Ex. aldrig Tale; saa snart Herskabet var staaet op, kom Tjeneren med Vandkanden, hældte over et Bækken noget Vand over Hænderne, og hermed var Morgentoilettet færdigt; en grundigere Renselse gjemte man til Badstuen. Andre, temmelig uundværlige Kar synes ligeledes at have været fuldstændig ukjendte; at de ikke omtales hos Digterne, vilde intet bevise, da man jo ikke taler om den Slags Ting i fint Selskab; men man kan nu netop anføre Steder, som godtgjøre, at den Slags Bekvemmeligheder vare fuldstændig ukjendte. Hvilket Griseri der var forbundet med de hemmelige Apartements, antydes tilstrækkelig ved følgende lille Historie fra Frederik Barbarossas Tid. I Aaret 1183 holdt han Rigsdag paa Erfurtslot, da Bjælkelaget i Salen gik i

Stykker, og en stor Masse Mennesker styrtede ned i Kloaken, som altsaa var anbragt i selve Paladset og midt under Festsalen; den gamle Kejser reddede sig ved at springe ud af Vinduet, mærkværdigvis kom heller ingen Præst til Skade, men otte Fyrster (efter en anden Beretning fem Grever), mange Adelsmænd og over hundrede Riddere fandt deres Død paa hint mindre renlige Sted.

Daglig at høre Messen var et Løfte, som aflagdes ved Ridderslaget. Det var altsaa nødvendigt, at der i hver Borg blev opført et Kapel og antaget en særlig gejstlig Person, hvis man ikke hver Dag vilde tilbagelægge Vejen til nærmeste Stad eller Kirkelandsby, hvad der i den barske Aarstid kunde være lige saa møjsommeligt som tidsspildende, hvortil naturligvis kom, at man i saa Fald under en Belejring vilde være afskaaren fra al gejstlig Bistand. Præsten var ogsaa ellers sin Herre til stor Nytte; han læste de indløbende Breve, skrev Svarene, som man dikterede eller opgav ham, underviste Børnene, kort sagt, repræsenterede Lærdommen paa Borgen. Paa enhver større Borg har man derfor vistnok ogsaa haft et Kapel, naar Pladsen tillod det, endog en særlig Kirkebygning, der i saa Fald laa uden for den indre Fæstningslinje. Ellers maatte man hjælpe sig, saa godt det gik, og henlagde Kapellet, hvor man blot fandt en passende Plads; i Gelnhausen (Barbarossas Slot) t. Ex. over Porthvælvingen, paa Wartburg i Paladsbygningen nær ved Salen; Kornichen lod man gjærne springe frem fra Ydervæggen og fremhævede saaledes Kapellets Beliggenhed. Hyppig forekomme Kapeller, som ere byggede over hinanden i tvende Etager. Denne Art Kapeller ere rimeligvis opførte saaledes, for at der i det øvre kunde holdes Gudstjeneste for Herskabet, i det nedre for Tjenerskabet; de staa nemlig aldeles ikke i nogen Forbindelse med hinanden, ere meget mere adskilte ved faste Lofter. Det nederste Kapel anvendtes for øvrigt ogsaa til Begravelser, og ved en Bisættelse var ogsaa Herskabet tilstede, hvorvel Rummet

altid var meget indskrænket og ikke kunde rumme noget talrigt Sørgefølge. Man vidste i slige Tilfælde imidlertid dog at hjælpe sig, man anbragte en vid Aabning i det øvre Kapels Gulv (ɔ: i det nedre Kapels Loft), indhegnede Hullet med et Rækværk og opnaaede herved, at begge Kapeller kom til at staa i Forbindelse indbyrdes. Forudsat der imidlertid ikke afholdtes Exequier*) for de afdøde, var Aabningen tillukket, der kunde samtidig holdes Messer i begge Kapeller, og der findes derfor baade Kornicher og Altre i begge.

Gjentagne Gange finder man ved Beskrivelsen af Slotte omtalt Kunstværker, som man nærmest kunde føle sig fristet til at erklære for digteriske Fantasier, men som dog vistnok lige fuldt have haft deres faktiske Modbilleder. Vi skulle anføre et Par Exempler. I Alexanderdigtet hedder det: »Midt i Paladset var udarbejdet et Dyr, helt af røden Guld, lig en Hjort; foran paa Hovedet havde det tusende Horn, paa hvert Horn sad en herlig Fugl. Paa Dyret sad en Mand, som førte tvende Hunde og havde et Horn for Munden. Nede under Hvælvingen laa fire og tyve Blæsebælge, til hver Bælg gik tolv kraftige Mænd, satte dem i Bevægelse, og nu sang Fuglene skjønt, Hundene gøede, og det vidunderlige Dyr brølte som en Panther.« Et lignende Digterværk omtales i Konrad af Würzburgs Trojanerkrig: »Foran Priamus's Palads staar et Træ, hvis Rødder og Stamme ere af Sølv, Grenene af Guld, hvis Blade ere udarbejdede af Smaragder og Rubiner. Paa Grenene, som give skjøn Gjenklang ved Berøringen, sidde Fugle, hvide, brune, gule, røde, grønne og blaa, udarbejdede af Stene, og de synge Vinter og Sommer. Under Træet kunde vel sidde tre Hundrede Riddere, og naar Priamus ret vil glæde

*) Sjælemesser, som læses den 3dje, 7de, 9de, 30te, 40de Dag eller ogsaa Aarsdagen efter en Persons Død. og altid i han Sognekirke.

sig, gaar han hen under Træet og sætter sig paa en Elfensbensstol.« Ogsaa her have vi et kunstigt Musikværk for os, der blev spillet ved Blæsebælge som en Art Orgel. At vi imidlertid baade her og mange andre Steder have at gjøre med virkelige Avtomater, er utvivlsomt; om der imidlertid virkelig har existeret tilsvarende Kunstværker i Vesterlandene, maa henstaa uafgjort; men Forfatterne havde set eller gjennem Kjøbmænd og Korsfarere hørt om slige Kunstværker ved det rige byzantinske Kejserhof, og lignende Kunstværker fandtes ved Storkanens Hof, som vi erfare gjennem Guillaume de Rubruquis's Rejsebeskrivelse. Denne Fransiskanermunk, som 1253 afsendtes af den hellige Ludvig, indtraf til Storkanens Hovedstad Karakorum i Nærheden af Bajkalsøen, hvor han møder forskjellige Trosfæller, saaledes en Kvinde fra Metz og en Pariser-Guldsmed, Guillaume Boucher. Samme Guldsmed havde af Kanen faaet 300 Jakots (ɔ: 1500 Pd.) Sølv, hvoraf han havde forfærdiget et stort Kunstværk til Kanens Palads. Det var et Træ af Sølv, ved hvis Fod der laa fire Løver, som spyede Hoppemælk. Kanaler gik fremdeles fra Forraadskjælderen til Træet, forsynede Løverne, stege op gjennem Stammen og udtømte sig i fire Slanger, der snoede sig om Træet; den ene spyede Vin i et Sølvbækken, som stod paa Jorden, den anden Kumys, den tredje en Art Mjød, den fjerde endelig Risbrændevin. Træets Blade og Frugter vare af Sølv, og i Toppen sad en Engel med Trompet for Munden. Oprindelig havde Guillaume forsøgt at faa Trompeten til at lyde ved Blæsebælge; men det var ikke lykkedes ham, og han anbragte derfor under Træet en Hule, hvor en Mand kunde finde Plads. Naar man nu vilde drikke, befalede Overmundskjænken Englen at blæse, den skjulte Mand satte en Mekanisme i Bevægelse, saa at Englen løftede Trompeten, hvorpaa han selv blæste paa samme gjennem et Talerør, og strax strømmede fra Forraadskjælderen de forskjellige Drikke ud i Rørene og forsynede Kanalerne. Det hele Kunstværk

maa aabenbart have haft en anselig Størrelse, men af 1500 Pund Sølv lod der sig jo ogsaa nok forarbejde et ret artigt Træ. I enkelte Digterværker findes ogsaa beskrevne Statuer, Avtomater af Bronce og ædle Metaller, og det 13de Aarhundredes Kunstnere kunde meget vel magte den Slags Arbejder, at dømme efter de prægtige franske Gravmindesmærker, hvor de afdødes Figurer vare drevne i Kobber, helt over dekorerede med prægtige Emaillefarver, paa passende Steder ogsaa med Forgyldning. Desto værre ere alle disse smukke Mindesmærker faldne for den franske Revolutions Vandaler; hvem tør derfor benægte, at slige Kunstværker, Avtomater, kunstige Træer o. s. v., om end i mindre Maalestok, virkelig kunne have existeret ogsaa paa Vesterlandenes Fyrsteborge som ved de østerlandske Hoffer. Netop her var det kostbare Materiale aldeles aabenlyst for Haanden, Værkerne vare for store til at skjules, og saaledes kunne de meget vel være faldne som Ofre for en senere Slægts Fattigdom og Omskabelseslyst, for en plyndrende Soldateskes Rovbegjærlighed eller mulige Ulykkestilfælde; men ogsaa i disse Tilfælde have Digterne, som sagt, næppe fremført rene Fantasiværker, men haft virkelige Forbilleder for Øje, naar de udstyrede deres Romanheltes Slotte med de kosteligste Værker.

Bygningerne vare tækkede med Tegl, Skifer eller Bly. Om man allerede paa den Tid, vi her sysselsætte os med, har kjendt farvede, glasserede Tegl, er tvivlsomt; det synes, at man forstod at lave dem i Burgund. Om man fremdeles virkelig har prydet Slottenes Mure og Tinder med brogede Farver, Forgyldning o. s. v., som flere Digtere fortælle, bevises ganske vist ikke af de bevarede Levninger; men det er derfor ingenlunde umuligt, at man sammenstillede forskjellig farvede Sten i tiltalende Mønstre og saaledes smykkede Murenes Ydre. Paa de ovreitalienske Kirker og Raadhuse fra denne Tid har man netop med Forkjærlighed vexelvis anvendt Lag af rødt, sort og hvidt

Marmor, det er vel muligt, at Digterne have kjendt slige Bygninger og noget overdrevent have gjengivet deres italienske Rejseindtryk i deres digteriske Beskrivelser. I de nordtyske Teglstensbygninger fra en senere Tid finder man netop Mønstre af farvede, glasserede Tegl. Heller ikke en Bemaling af Murene synes ganske umulig, og den Kunst ved Farvernes Hjælp at bryde den hvide Kalkvægs Ensformighed, der i det 15de og 16de Aarhundrede skaffede sig almindeligt Indpas i Italien og Tyskland, synes allerede langt tidligere at have været kjendt; som en Regel bleve Slottene visselig ikke allerede nu smykkede paa hin Maade; men at det dog kan være sket hist og her, at Digteren med andre Ord ikke ligefrem har fantaseret, synes dog rimeligt.

Borgen, saaledes som vi nu have beskrevet den, maatte med sine mangfoldige Bygninger, hvis Gruppering afpassede sig efter det givne Terræn, sikkerlig frembyde et højst malerisk Skue. Vi maa dernæst mindes, at de Bjærge, hvis Tinder de kronede, vare skovløse; thi for at Borgkuren kunde have et frit Omskue fra sin Varde, og man kunde være skyttet mod et pludseligt Overfald, var al Skov og Krat i Nærheden hugget ned; men netop herved gjorde Borgen sig desto mere gjældende. Hyggelig efter vor Tids Smag var en saadan Borg imidlertid visselig ikke; hvorledes maatte ikke Vinterstormene trænge ind overalt i de højt liggende Værelser, der vare saa mangelfuldt skyttede mod Vind og Vejr? Hertil kom de ufremkommelige Veje, der i slet Vejr næsten gjorde ethvert Samkvem til en Umulighed; at tilbringe en Vinter paa et Slot maa have været lidet tillokkende.

Behageligere stillede Livet sig for Borgfolkene, naar der slog sig Folk ned i Borgens Ly, og der saaledes lidt efter lidt voxede en Stad frem, hvor der blev drevet Handel og Haandværk. Slotsherren opfordrede ligefrem Folk til at give sig under hans Beskyttelse og søgte at lokke dem ved

Løfter om en længere Skattefrihed. I Tilfælde af Krig tyede Beboerne ind i det faste Slot, bragte her deres Gods i Sikkerhed og øgede saaledes Forsvarernes Tal. Lidt efter lidt voxede Flækken imidlertid op til en Stad, som nu ogsaa maatte befæstes med Taarne og Mure. Staden maatte udholde den første Belejring, medens Borgen var Kastellet og sidste Tilflugtssted og først kom til at holde Tørnen ud, naar Staden var falden. Digterne skildre hyppig det bebevægede Liv, som rørte sig i disse Stæder. Vexelerere, Hjælm- og Harnisksmedde byde deres Varer til fals, her er Værksteder for Skjoldfabrikanter, Sadelmagere, Sværdfegere, Klædefabrikanter og Vævere, Overskærere, Guldsmedde og Juvelerere; her findes Boder, hvor man kan kjøbe Vox, Kermes, Tøj o. s. v. Snart voxer Stadens Velstand, og naar Slottets disponible Værelser ikke strække til, kan Borgherren indkvartere sine Gjæster hos de velhavende Borgere; naar en Turnering finder Sted, ere alle Husene fyldte af fremmede. Vi maa dog ikke tænke os slig en Stad alt for prægtig. Kun i ny anlagte Byer holdt man paa, at Gaderne bleve afstukne snorlige, at der blev større, aabne Pladser; ellers vare Stræderne smalle og krumme, om Brolægning var der i Regelen ikke Tale, og i Regnvejr vare de næsten ufremkommelige; Fodgængere maatte forsigtig balancere fremad paa enkelte Stene og løb ved et enkelt Fejltrin den Fare at synke ned i et bundløst Morads, og selv for en Rytter var det betænkeligt at passere slig en Gade, da Smudset sprøjtede ham op over Ørene, fordærvede hans Klæder, og hans Hest let kunde styrte. Naar hertil kommer, at der kun var faa grundmurede Bygninger, at den største Part derimod var bygget af Træ eller i bedste Fald af Bindingsværk og sædvanligvis kun tækket med Straa og Spaan, saa den hele Stad let kunde falde som Offer for en Ildsvaade, er det klart, at vor moderne Tid dog ogsaa har sine store Behageligheder. Gaderenovation var der slet ikke Tale om; naar en Fyrste skulde holde sit Indtog, maatte

der først udgaa Bud om at fjærne de værste Møddinger, og Svinene rodede her dagligdags lystig og havde deres Frispas.

II.

Ungdomstid og Opdragelse.

At faa Børn, man kan glæde sig ved i levende Live, og hvem man kan efterlade sine Ejendele, har vel altid været Ægtefolks Ønske; jo betydeligere Arven er, desto mindre ønsker man, at den skal tilfalde en Sidelinje eller vel endog gaa over paa fremmed Haand, og man finder derfor ogsaa i Middelalderens Romaner idelig fortalt om Konger og Fyrster, der fuldbringe alle mulige gode Værker, give rige Almisser og foretage Pilegrimsrejser, alt for at opnaa den længe nægtede Faderglæde. Døde Manden, og hans Arv kom i Slægtninges Eje, blev den barnløse Enke i Regelen sendt tilbage til sin Familie eller var henvist til sit Livgeding og Arvingernes Godhed; men erklærede hun ved Mandens Død at være med Barn, var hun først ret udsat for de skuffede Arvingers Forfølgelser og Bagtalelser.

Allerede den første Efterretning om Hustruens Svangerskab fyldte Faderen med den største Glæde og skaffede hende en smuk Foræring; maatte Manden ved dette kritiske Tidspunkt rejse bort, efterlod han en nøjagtig Fremstilling af sit Stamtræ, for at hans Barn, naar han ikke selv vendte tilbage, dog skulde vide, hvilke Forfædre det havde.

Barnets, og navnlig da en Stamherres, endelige Fødsel hilsedes med endnu større Jubel, og ikke blot de nærmeste Slægtninge toge Del i Forældrenes Glæde, men ogsaa Undersaatterne fejrede deres tilkommende Herres Fødsel. Saa snart t. Ex. Pariserne erfarede den senere saa berømte Filip II Augustus's Fødsel, droge de med brændende Fakler gjennem Gaderne og ringede med alle Kirkeklokker, og da

Henrik III fik sin ældste Søn Edvard, gratulerede alle Landets Stormænd, men mest glædede sig Borgerne i London, hvor Barnet blev født; de fejrede det glade Budskab med Dans, Pavkers Klang og natlig Illumination.

Barselsengen var forsynet med Gardiner, Jordemødre maatte yde Hjælp; men stor kunde denne ikke være, og i vanskelige Tilfælde maatte Naturen hjælpe sig selv, eller ogsaa paafulgte Døden; hvor langt Fødselslæge-Videnskaben stod tilbage, fremgaar af det bekjendte Værk: de secretis mulierum, som tillægges Albertus Magnus. I yderste Nødsfald tyede man til et eller andet undergjørende Helgenbillede, som Bambino i Araceli i Rom jo den Dag i Dag har et sligt Ry; men for øvrigt havde hin Tids Kvinder en kraftig og hærdet Legemskonstitution. I otte Dage holdt Moderen Sengen, og et Par Uger igjennem maatte hun yderligere skaane sig.

Fyrretyve Dage efter Nedkomsten fulgte den højtidelige Kirkegang; fulgt af talrige Kvinder og Mænd lededes den unge Moder til Kirken; alle vare festlig klædte og bare Kjærter i Hænderne; i Kirken hørtes en Messe, hvorpaa Festtoget vendte tilbage til Slottet. Den hellige Elisabet forsmaaede denne Pragt; barbenet og i en simpel Uldkjole gik hun med sit Barn i Armene fra Wartburg til Kirken. Saa snart Barnet var født, blev det badet og svøbt; den hellige Elisabet havde derfor allerede i sit Udstyr faaet et Sølvbadekar saa vel som en Sølvvugge.

Daaben blev forrettet saa tidlig som muligt, sædvanligvis allerede efter sex Ugers Forløb, og da blev denne Fest fejret samtidig med Moderens Kirkegang. Klædt i en smuk Kjole og skyttet med et kostbart Tæppe blev den lille baaren til Kirken og her ganske nøgen neddyppet i Døbefonten, hvorfor »nøgen som et Daabsbarn« var en staaende Talemaade. Saa snart Barnet var taget op af Vandet, iførtes det en hvid Daabskjortel, som dog ombyttedes med de sædvanlige Klæder. Daaben skete efter den kirkelige

Ritus, men desuden fik Barnet lidt Salt i Munden, nogen Olje paa Brystet og mellem Skuldrene, samt salvedes sluttelig paa Issen med den hellige Chrysam, hvorfor det fik Daabshuen paa for at skytte denne Salve. Sædvanligvis overværede Forældrene deres Barns Daab, og det er ogsaa dem, som navnefæstede det. Man bad ogsaa Faddere, og allerede Broder Berthold fra Regensburg dadler den Luxus, Folk drev hermed, i det de indbød indtil tolv Faddere. For øvrigt var det Skik, at Fadderne snart efter Daaben gave deres Gudbarn Foræringer saa vel som til Ammen, for at hun skulde passe Barnet bedre.

Fornemme Damer diede nemlig sjælden selv deres Børn, man fæstede Amme; fattigere Folk hjalp sig med Komælk, som de lode Barnet die af et gjennemboret Horn. For øvrigt klage Digterne ogsaa her over Tidernes Forfald: i gamle Dage var man meget stræng i dette Kapitel, et Kongebarn kunde kun ammes af en Hertuginde, et Hertugbarn kun af en Grevinde, et Grevebarn af en Borgerkone, og et Borgerbarn af en Bondekone; men nu tog man Tjenestepiger og Hyrdinder til Ammer for at spare Penge, og saaledes blev det ægte adelige Blod fordærvet. Til sit andet Aar blev Barnet hos Ammen, som ogsaa vaagede over dets Lege og drog Omsorg for dets legemlige og aandelige Udvikling; havde man Raad holdt man endog flere Barnepiger til Barnets Pleje.

Saaledes voxede Barnet op; først krøb det om paa Gulvet, senere, naar Benene bleve stærkere, lærte det at rejse sig op ved Stole; naar det kunde staa, lokkede man det ved Gaver til at vakle et Par Skridt, og saaledes lærte det sluttelig at løbe. Til sit syvende Aar var Drengen under Kvindernes Varetægt i »Kemenâtet«; selv Lovene anerkjendte, at et Barn til denne Alder ikke kan undvære den moderlige Pleje, og før den Tid maatte det heller ikke vise sig ved det fædrene Taffel, hvor Smaabørns Nærværelse ogsaa vilde have været til Ulejlighed. For øvrigt klager Digteren

naturligvis over, at hans Tids Børn vare blevne uartigere mod tidligere.

Børnelegene omtales sjælden hos Digterne. Pigen har sine Dukker, som hun pynter, sit Køkkentøj af Ler, Drengen sin Kjæphest, sit Pusterør, sit Kegle- og Boldspil, sin Top o. s. v. Forvænte vare Børnene sikkerlig ikke i saa Henseende, kun et enkelt Sted omtales et mere kunstfærdigt Legetøj, og saa er der endda kun Tale om smaa, broget malede Fugle af Træ.

Børnenes Opdragelse begyndte, som antydet, med det syvende Aar. Det kom mindre an paa, om Barnet fik en videnskabelig Uddannelse, end paa at gjøre det skikket til at udfylde sit fremtidige Kald, og hertil krævedes fremfor alt en høflig Adfærd. Alt hvad vi nu til Dags kalde »fin Dannelse«, sammenfattede man den Gang under Ordet »Høviskhed«. Ved Kongens Hof vare de fineste Manerer at finde; hvem, der forstod sig herpaa, var høvisk, høflig. Var Hoffet saaledes Sædet for de fine Skikke, vare lømmelagtige, udannede Manerer, Tølperagtigheden hjemme i Landsbyen. »At være en Bondeknold« var det værste Skjældsord, at gjøre sig skyldig i en Tølperagtighed var et dannet Menneske i høj Grad uværdigt, og allerede mod Slutningen af det 13de Aarhundrede udtales det aabent, at kun ædelbaarne Folk ere ærefulde, trofaste, beredte til at sætte Livet paa Spil for deres Fyrster; men hine Bønderknolde mangle al Æresfølelse, frygte fejgt Døden, tænke kun paa Penges Erhverv og passe sig ikke til Omgang med Fyrster. I dette høviske Væsen opdrages nu Børnene; ved Tugt forstaar man altsaa »den Sindets ædle Uddannelse, som er en Frugt af Opdragelsen, og den ytrer sig baade ved en fin, menneskelig Følelse, som den vilde mangler, og ved Sædelighed, Beskedenhed, Selvbeherskelse og ydre, fine Sæder.« Ved »Utugt« forstaas efter middelalderlig Sprogbrug kun det modsatte af Tugt.

Dette høviske Væsen beror nærmest paa en anstændig

Adfærd, paa Kjendskab til de sædvanlige Lege, Musik og Sprog. Alt i det tolvte Aarhundrede var det i Tyskland Skik at antage Franskmænd, som fra Barnsben kunde indvie Børnenene i dette saa højt skattede Omgangssprog; man maatte i det mindste forstaa, om ikke tale Fransk, andre lærte tillige Græsk og Latin; hyppig sendte man Børnene til de Lande, hvis Sprog skulde læres, og gav dem da naturligvis en Hovmester med. Børnenes Hovmester havde fra Morgen til Aften at vaage over dem, at undervise dem i gode Sæder, afholde dem fra Umaadelighed o. s. v. Medens Drengen, saa snart hans Opdragelse var endt, var voxen fra sin Hovmesters Tugt, beholdt Pigen i Regelen sin Hovmesterske hos sig til sin Formæling; i Romanerne understøtte disse Dydsvogterskere hyppig deres Myndlinges Kjærlighedsæventyr.

Børnenes religiøse Opdragelse blev naturligvis ikke forsømt, og særlig blev der indskærpet dem Ærbødighed for Præsterne, hvorfor det er ret karakteristisk, naar Gui de Mayence vel indprenter sin Søn Doon, som drager ud til Kamp, Agtelse for de gejstlige, men tilføjer: »Giv dem saa lidt som muligt af dit Gods; thi jo mere de faa af dit, desto mere bliver du spottet.« Saa snart Pigerne vare voxne, udvalgte de sig blandt Apostlene en Skytshelgen; Apostlenes Navne bleve skrevne paa tolv Kjærter, som indviedes af Præsterne og lagdes paa Alteret, hvorpaa Pigen tog en af samme, og den Helgen, hvis Navn fandtes paa hendes Kjærte, blev hendes Skytspatron.

Man søgte at bibringe Børnene Læsning og Skrivning; men fraregnet de mest højtstaaende havde de færreste Mænd bragt det vidt i disse ædle Kunster, og Breve lod man sig i Regelen baade skrive og forelæse. Damerne vare derimod i Regelen kyndige i Læsning, enkelte endog i Skrivning. Børnene lærte først at male Bogstaverne med Grifler paa smaa Voxtavler, thi Pergamentet var meget for dyrt, til at man kunde bruge det til Skriveøvelser

Skrivere af Profession førte derimod Pergament, Pen og Pennekniv hos sig i et Skrivetøj.

Saa vidt var Drengenes og Pigernes videnskabelige Opdragelse væsentlig ens; skulde Drengen derimod indtage en særlig fremragende Stilling, være Regent, maatte de dog lære lidt mere, i det mindste erhverve sig en Tanke af deres Samtids Viden paa Kosmografiens Omraade og fremfor alt grundig kjende deres Lands Love og Retspraxis. Vilde Forældrene ikke nøjes med, hvad den antagne Hushovmester kunde bibringe Sønnen, sendtes han til berømte Lærere, som kunde undervise ham i de syv frie Kunster. Opdragelsen gjennemførtes med Strænghed; Uartighed, gjenstridigt Væsen og Dovenskab søgte man at uddrive ved dygtige Hug.

Fra sin tidligste Ungdom øves Drengen i Vaabenhaandværket; ganske vist beholder Moderen ham hos sig til hans tolvte Aar; men Vaabenøvelserne maatte begynde langt tidligere, naar Drengen skulde naa den nødvendige Færdighed. Sædvanligvis begyndte man allerede tidligere at lære ham at ride; thi at have Hesten vel i sin Magt var jo hele Livet igjennem en Hovedsag for Ridderen; af denne Færdighed afhang væsentlig hans Held i Tvekampen, i Turneringen, i Slaget. En tidlig Afhærdelse, Vanen at kunne udholde Afsavn og Strabadser hørte ligeledes med til en Ridders Opdragelse; heri blev han indøvet fra Barnsben, og duede han ikke dertil, var det bedst, om han gav Afkald paa at blive Ridder, gik i Kloster og saae at vinde sig et godt Præbende. Løb, Klatring, Spring, Skyden med Bue og Spydkastning lærte Drengen først, senere fulgte Fægteøvelser med Sværd og Lanse. Havde man Raad dertil, holdt man en særlig Fægtemester til sine Sønner eller betroede dem til en dygtig Ridder, under hvis Vejledning de lærte Vaabenhaandværket. En særlig Færdighed udkrævedes til at løbe sin Modstander under Vaabnene, gribe ham og saaledes afgjøre Kampen ved Brydning. De bedste

Fægtemestere fik man fra Irland, medens England alt den Gang var højt berømt for sine Brydere. I Frankrig synes man at have indøvet Fægtningen med Stokke. Kasten med Sten er en ren Legemsøvelse; men selv Riddere øvede dog gjærne denne Idræt, da den styrkede og staalsatte Armmusklerne.

Hovedsagen var dog, at Drengene forstode at bruge Skjold og Lanse vel, lærte at ramme Modstanderen godt og at løfte ham af Sadelen. Og dette var ingenlunde en let Sag. For det første hørte hertil en stor Duelighed i at tumle Hesten, saa man i det afgjørende Øjeblik kunde regere den med Schenklerne alene; thi den venstre Haand skulde jo med Skjoldet opfange og parere Modstanderens Stød; dernæst kom det an paa at ramme Modstanderen godt, enten træffe ham under Hagen eller rette Lansen mod Midten af Skjoldet lige under Skjoldbuklen, selv at holde sit Skjold godt og sidde fast i Sadelen under Modstanderens Stød.

Sjældnere berøres Øvelsen i Knivkastning, en farlig Vaabenøvelse, som for Alvor kun anvendtes i Tvekamp paa Liv og Død. De tvende Modstandere havde hver en, to eller tre Knive og et lille Skjold til at parere med; Hovedsagen var at undvige Kastet ved Spring og samtidig hævde sin anviste Plads. Hertil udfordredes en mer end sædvanlig Færdighed, og saaledes kan man sammenligne en Digters Færdighed med en dygtig Knivkastning.

Den første praktiske Vaabenfærd lærte Drengene paa Jagten, og det hører ligefrem med til hovisk Opdragelse at være indviet i den ædle Jagtkunst; enhver ung Mand, som blot nogenlunde vil gjøre Krav paa hovisk Dannelse, maa kunne spore og bede en Hjort eller et Vildsvin. dressere en Falk, være fortrolig med denne Art Jagt, men fremfor alt være fuldstændig inde i Jagtceremoniellet og Jægersproget.

Forbilledet for al ridderlig Dygtighed fandt Drengene og den opvoxende Yngling i Romanheltene; de opfordres til at tage Exempler i Artus, Karl, Alexander og Tristan, ligesom ogsaa Billeder kunde anspore dem; saaledes havde Blancardin ikke turdet høre noget om Ridderskab og var aldrig bleven øvet i Vaaben, men da ser han Slagscener, fremstillede paa Tapeterne i sin Moders Værelse, og strax opflammes hans Mod ved dette Syn. Det maatte jo ogsaa gjøre et mægtigt Indtryk paa Ynglingens Fantasi, naar han hørte og saae, hvorledes Drenge paa hans Alder, f. Ex. Partonopeus eller Meleranz, droge ud paa Æventyr, modig bestode de største Farer, vandt skjønne Kvinders Gunst og sluttelig tilkæmpede sig et Kongerige.

Saaledes var Ynglingen bleven tolv Aar eller ældre, og naar han nu ikke selv havde et Land at arve, sendtes han til et Fyrstehof for her at uddanne sig videre, vinde Herrens Gunst og saaledes gjøre sin Lykke. Her ved Hove begyndte Læretiden først ret for Alvor; hvor godt Drengen end var opdragen hjemme, kom han nu først her ret under alvorlig Tugt og betroedes i Regelen til en ældre, prøvet Ridders Varetægt, som vaagede over hans videre Uddannelse. Vaabenøvelserne fortsattes naturligvis; med de talrige jævnaldrende, som her traf sammen, foranstaltedes Vaabenlege, og saaledes øgedes Styrken og indøvedes Færdigheden.

Hos William Fitzstephen findes en livlig Skildring af den opvoxende Londoner-Ungdoms Legemsøvelser, som vi her ville meddele: »Desuden for at begynde med Londonerdrengenes Lege — thi vi have jo alle været Drenge — bringer enhver Skoledreng ved Fastelavnstider sin Lærer en Kamphane, og hele Formiddagen gaar hen med at se paa Hanekampene. Efter Frokosten drager den samlede Byungdom til en Plads uden for Staden til det berømte Boldspil. Eleverne fra de enkelte Anstalter have deres Bolde for sig, de fleste Haandværkere have ligeledes deres

egne. Stadens ældre Herrer, Fædrene, Rigmændene komme til Hest for at se paa Ynglingenes Leg, de blive paa deres Vis unge igjen med dem, den naturlige Varme synes at vækkes hos dem, naar de se saa megen Bevægelse og tage Del i Ungdommens mere ubundne Glæder. Enkelte Søndage i Fasten drager Ungdommens friske Skare ud paa Stridsheste, Heste, som ere prøvede i Kampen, af hvilke hver enkelt er vel dresseret og har lært at dreje sig behændig i Kredsen. Skarevis drage de Borgersønner ud, som ej ere bestemte for det gejstlige Studium, udrustede med Lanser og Ridderskjolde; de yngre udføre Krigslege med Lanser uden Jærnod, og som ere gaffeldelte for oven; i Leg levere de Feltslag og øve sig i Ridderfærd. Naar Kongen er i Nærheden, komme ogsaa de fleste Hoffolk og de unge Mænd fra Biskoppernes, Raadsherrernes og Baronernes Huse for at fægte med. Haabet om Sejr opflammer enhver; Hestene, som ere blevne vilde, tilvrinske hverandre, ryste paa Lemmerne, bide i Bidselerne; utaalmodige over Forsinkelsen kunne de næppe holde sig paa deres Plads. Dernæst ryster Marken under drønende Hovslag, og de ungdommelige Ryttere jage med hængende Tøjler efter de foran ilende, men naa dem ikke; disse forfølge deres Fæller, kaste dem af Sadelen og flyve forbi. Paaskedagene opføres ligesom Skibskampe; paa et Træ, som staar midt i Floden, fæstes et Skjold omhyggelig fast; paa et Skib, der bevæges hurtig frem ved mange Rokarles Kraft og Flodstrømningen, staar højt i Forstavnen en Yngling, som med Lansen skal ramme Skjoldet; naar han bryder sin Lanse mod samme og bliver urokkelig staaende, har han naaet sit Maal, faaet sit Ønske opfyldt; men naar han uden at knække Lansen preller stærkt imod, slynges han i Floden, og Skibet driver forbi. Paa hver Side af Skjoldet ere dog tvende Skibe posterede, og her ere en eller flere Ynglinge parate til at redde den ulykkelige Kæmper, saa snart han første Gang dykker op igjen, eller en Blære forraader hans Sted i

Vandet. Paa Broerne og Stilladser ved Floden staa lattermilde Tilskuere. Festdagene hele Sommeren igjennem øve Ynglingene sig i Bueskydning, Løb, Spring, Brydning, Spyd- og Stenkastning og Fægtning, og Pigernes Cither leder Runddansen, til Maanen bryder frem, Jorden stampes med glade Dansetrin. Om Vinteren kæmpe næsten hver Festdag skummende Orner og Vildsvin med mægtige Huggetænder for at redde deres Hoveder og Flæskesider, eller fede hornede Tyre og gruelige Bjørne mod Hunde, som hidses paa dem. Naar hin store Dam, som paa Nordsiden beskyller Stadens Mure, er tilfrossen, ile tætte Skarer af Ynglinge til Leg ud paa Isen; nogle faa sig en Glidetur, andre tage Sæde paa store Stene, og den ene Rytter trækkes nu af mange, som ile foran og holde hverandre i Hænderne; i deres Fart glide de ofte ud og falde for over. Andre ere mere behændige i deres Lege; de søge sig Dyreknokler, som passe til deres Fødder, og binde dem under deres Sko, og de have i deres Hænder Stave med skarpe Jærnspidser, som de fra Tid til anden stemme mod Isen, og saaledes glide de nu let hen over samme som en flyvende Fngl eller en Kugle, der udslynges fra Balisten. Efter truffen Aftale møde undertiden tvende fra modsatte Sider hverandre, de strides, løfte Stavene, slaa løs paa hinanden, og den ene eller begge styrte ikke uden at skades paa Kroppen, da de selv efter Faldet slynges langt fra hverandre ved Bevægelsens Kraft, og hvor Hovedet slaar mod Isen, bliver det ganske kvæstet, og han faar et ordentligt Hul. For det meste brækker den faldne ogsaa en Arm eller et Ben, naar han just falder saa uheldig; men Alderdommen begjærer Ære, Ungdommen stræber efter Sejr; for at de kunne vise sig desto taprere i virkelige Sejre, øve de sig saaledes i Skinfægtninger.«

Sædvanligvis blive Smaasvendene anvendte til Brevdragere og til at udføre Ærender. Brevene bleve skrevne med Blæk paa Pergament, beskaarne og lukkede; efter at

Adressen var paaskreven, forseglede Afsenderen Brevet med sit eget Signet. I Digtene og Romanerne er der sædvanligvis Tale om forseglede Breve, Modtageren bryder Seglet, og i dette Tilfælde kommer det ikke an paa, om Voxet paa Seglet er lidt beskadiget. Anderledes forholder det sig med aabne Breve, hvor Seglet — ved pavelige Dokumenter Blysegl, bullæ — er vedhængt. En Beskadigelse af Seglet er her tilstrækkelig til at gjøre Dokumentet ugyldigt, og saaledes forklares Dokumentforfalskningen, der navnlig i enkelte Klostre dreves fuldstændig haandværksmæssig; selve Dokumentet behøver just ikke at være et Falsum, hvad for Resten hyppig nok var Tilfældet; men Seglet var bortkommet eller beskadiget, og nu skar man, saa godt det lod sig gjøre, et lignende Stempel eller fuldstændiggjorde det manglende. Saa snart Brevene vare færdige, bleve de lagte sammen og puttede i smaa Æsker, som Buddrageren bar om Halsen eller ved Bæltet. Smaasvendene, som tiltraadte en slig Rejse, legitimerede sig ved særlige Kjendingstegn.

Afsenderen maatte naturligvis udsøge sig en forstandig Ungersvend, særlig naar der var Tale om et vanskeligt Ærende. Forsynet med lidt Proviant, Brød, Ost, Vin begav Buddet sig paa Vejen; sædvanligvis gik han til Fods, men udrustet med Ungdommens Elasticitet formaaede han dog at tilbagelægge vide Strækninger i kort Tid; kun fornemme Budbringere tilbagelagde Rejsen til Hest, ligesom dette ogsaa var Buddet tilladt, naar der var Fare paa Færde. Naar man har et Budskab at udrette til Fjenden, maa man naturligvis se sig for, at man ikke bliver angreben, og at man kan legitimere sig som et fredeligt Sendebud; i Fredstider er det tilstrækkeligt, at han fører en Falk paa Haanden, da respekteres han selv af sin Herres Fjende. Paa Vejen toge Smaasvendene vel hist og her ind i venligsindede Huse, fandt her venlig Modtagelse, ja fik selv Foræringer ved Afskeden. Har man endelig naaet sit Bestemmelsessted, nødtes man til at tage Sæde, og vederkvæges først med et

Glas Vin, før man opfordres til at komme frem med sit Ærende. Staaende udretter man nu dette, og hvor fornærmende Budskabet end er for Modtageren, er Buddet dog hellig, man maa ikke lade sin Vrede gaa ud over ham, som jo kun har talt i Herrens Navn. Er Budskabet derimod godt, faar Sendebuddet en prægtig Skjænk; ti, ja hundrede Mark (3000 Kroner) er en sædvanlig Gave, eller han æres med værdifulde og kostbare Klæder og Smykker.

Dog Smaasvendene have ogsaa andre Tjenester at udrette; de maa modtage den fremmede, holde hans Hest og Stigbøjle, være ham behjælpelig med at aflægge Vaabnene, besørge Opvartningen ved Bordet, bære Retterne frem, skære for, betjene Herren og hans Gjæster, bære Kjærterne foran dem, naar de gaa til Hvile, og være dem behjælpelige ved Afklædningen. De ledsage deres Herrer paa Rejser og følge ham til Turneringer; her have de at udraabe hans Navn, modtage de erobrede Heste, bære hans Reservelanse og i fornødent Fald række ham samme. Drog Herren i Krig, ledsage hans Svende ham og lære saaledes Krigsvæsenet praktisk. Sædvanligvis betegnes de som Smaadrenge, Ungherrer, Knapper; dog gjør man ogsaa Forskjel mellem Smaadrenge og Knapper, og da ere de sidste de ældre, alt i Vaabenfærd øvede Ungersvende, medens Smaadrenge nærmest ere bestemte til personlig Opvartning. I Krigen bærer Knappen Panser og Jærnhat, men en Kølle i Steden for Sværdet.

Knappen har at vise sin Herre og i det hele taget hver Ridder den højeste Ærbødighed; han skal betjene Gjæsten, som om det var hans Herre, og paa hver Maade føre sig høvisk og sædelig. I en Ridders Nærværelse at stille sig paa en Bænk, især naar der alt sidder en Ridder paa samme, er naturligvis meget upassende; ogsaa under Talen skal han afholde sig fra enhver heftig Gestikulation, men dog ikke skjule sine Hænder. Det skikker sig heller ikke, at en ung Mand lægger Haanden paa højerestaaende

Personers Hoved eller Skulder. Dernæst maa Knappen vænne sig til at gaa og staa smukt lige og rank og fremfor alt til at vise Damerne al muligt Hensyn; var han til Hest og mødte en Dame til Fods, maatte han stige af; vilde han ride hen til hende, maatte det kun ske med afmaalte Skridt, for at hun ikke skulde forskrækkes. Den, som agter saa lidet paa sin Hest, at han overstænker sin Ledsagerske, bærer sig højst upassende ad; heller ikke sømmer det sig under Ridtet at se meget paa sine Fødder; men aldeles usømmeligt er det at gaa i Dameselskab uden Underbenklæder, da let et eller andet Tilfælde kan give Anledning til en ærgerlig Blottelse.

Tjenestetiden gik til Ende, naar Knappen naaede Ridderslaget; hans Herre eller Fyrsterne lønnede saaledes tro Tjeneste, mandig Adfærd over for Fjenden og vel erhvervet Dygtighed. Ved store Festligheder, Bryllupper, fyrstelige Personers Daab, før eller efter Slaget eller naar Fyrstesønner modtoge Sværdet, bleve mange unge Mænd ærede med Ridderværdigheden. Ceremonierne ere herved meget afvigende i de forskjellige Lande; men i Tyskland var Hovedsagen, at den unge Mand omgjordedes med Sværdet, som først var velsignet af Præsten, hvorpaa den tidligere Herre eller Landets Fyrste omgjorder ham, undertiden gjør Knappen det dog selv. Herren eller Fyrsten rækker dernæst den unge Ridder Sværdet og Skjoldet, og en højtidelig Turnering slutter Festligheden. Knappernes Udrustning besørgedes af hans Slægt eller Velyndere.

Langt højtideligere vare Formerne i Frankrig. Knapperne toge først et varmt Bad og fik nye Klæder; thi rene skulde de modtage den nye Æresstilling. Derpaa gik de til Kirken og vaagede her staaende, dog synes denne natlige Kirkevagt ikke at have været en tvungen Sag. Knappen blev nu højtidelig udrustet, en Ridder paaspænder ham den højre Spore, en anden iforer ham Harnisket og paasætter ham Hjælmen. Den afgjørende Ceremoni er dog ogsaa

her Omgjordningen med Sværdet; men derpaa følger altid endnu Ridderslaget, som den Ridder, der optager Knappen, med blottet Haand fører mod hans Hals eller Skulder. Slaget, der ledsages af højtidelige Formaninger, synes at være en Reminiscens fra den romerske Maade, hvorpaa Lictoren frigiver Slaverne; Knappen er altsaa nu ligesom frigiven fra sit tidligere Tjenesteforhold og kan legitimere sig som fri Mand. De unge Riddere fik rige Gaver og lagde derpaa deres Færdighed for Dagen ved Kamplege.

Kong Vilhelm af Hollands Ridderslag den 3dje Oktober 1247 fandt til Dels Sted efter fransk Ceremoniel. Efter at alt var forberedt i Kølner-Dom, efter en højtidelig Messe blev bemeldte Knappe Vilhelm af Kardinalen ført fremfor Kongen af Bøhmen, der talte paa følgende Maade: »Eders Højærværdighed, naadige Fader, fremstille vi denne udvalgte Skjoldknappe med den ydmyge Bøn, at du, naadige Fader: vil modtage hans Løfte, for at han værdig kan optages i vort Riddersamfund.« Herr Kardinalen, som i Festskrud overværede Højtideligheden, talte derpaa til Knappen, i det han gik ud fra Ordet Ridder: »Det sømmer sig, at enhver, som vil øve Ridderskabet, er højmodig, beskedeni gavmild, udadlelig og ærefast; højmodig i Ulykken, beskeden mod sine Slægtninge, gavmild i al Ærbarhed, udadlelig i alt, hvad der er hovisk, ærefast i mandig Dygtighed. Tør du aflægge dit Løfte, saa hør først med modent Overlæg disse Regler. Dette er Ridderskabets Regler Først skal du med from Andagt daglig høre Messen, dristig vove Livet for den katholske Tro, befri den hellige Kirke med dens Tjenere for alle Plageaander, beskytte Enker, Børn og forældreløse i deres Nød, undgaa uretfærdige Krige, afslaa ubillig Tjeneste, modtage Tvekamp til enhver uskyldigs Frigjørelse, besøge Turneringer for den krigerske Øvelses Skyld, ærbødig lyde den romerske Kejser eller hans Repræsentant i alle timelige Ting, opretholde Staten i dens Kraft, ikke afstaa Kongerigets eller Kejserdømmets

Lensgodser og leve ustraffelig i denne Verden for Gud og Mennesker. Naar du ydmygt følger disse Ridderskabets Regler, flittig opfylder dem efter bedste Viden og Evne, saa vid, at du har fortjent timelig Ære her paa Jorden og efter dette Liv den evige Fred.« Derpaa lagde Hr. Kardinalen Knappens foldede Hænder i Messebogen paa det forelæste Evangelium og sagde: »Vil du i Guds Navn ydmyg modtage Ridderordenen og opfylde de dig ordret forklarede Regeler efter bedste Evne?« Knappen svarede: »Jeg vil.« Kardinalen gav derpaa Knappen følgende Løfte, som Knappen oplæste paa følgende Maade for alle: »Jeg Vilhelm, Fyrste af det hollandske Ridderskab, det hellige Riges Lensmand, lover edelig i Overværelse af Hr. Peter, Kardinal ved St. Georgio i Velabro og apostolisk Sendemand, og ved dette højhellige Evangelium, jeg berører med Haanden, at iagttage Ridderordenens Love.« Derpaa svarede Kardinalen: »Dette ydmyge Løfte hjælpe dig til dine Synders sande Tilgivelse. Amen!«

Derpaa gav Kongen af Bøhmen Knappen et Slag paa Halsen og sagde: »Til den almægtige Guds Ære gjør jeg dig til Ridder og optager dig med Glæde i vort Samfund, og mindes, at vor Frelser for din Skyld har faaet Ørefigen og er bleven spottet for Ypperstepræsten Annas, at han for Herodes er bleven haanet og iklædt Kongeklædning, og at han for al Verden er bleven hængt nøgen og saaret paa Korset. Jeg formaner dig til at mindes hans Forsmædelse, jeg raader dig til at tage hans Kors paa dig, jeg formaner dig til at hævne hans Død.«

Efter at disse Højtideligheder vare forbi, turnerede den unge Ridder under Basunernes Lyd, Klokkernes Klang og Pavkernes Larm tre Gange mod Kongen af Bøhmens Søn og endte derpaa sin Løbebane som Knappe ved en Fægtning med blanke Sværd. Derpaa holdt han en tre Dages Hoffest og lagde ved rige Gaver til alle Stormænd sit noble Sindelag for Dagen.«

Den gamle engelske Skik var endnu langt simplere. Da Gottfred Plantagenet sloges til Ridder af Henrik I, tog han blot et Bad, blev prægtig paaklædt, fik ypperlige Vaaben i Skjænk og begyndte derpaa strax Ridderspillet. Den Skik før Optagelsen i Ridderskabet at beklippe Knappens Pandehaar føres tilbage til en Tildragelse ved Vilhelm den rødes Hof († 1100, en Søn af Vilhelm Erobreren) og holdt sig ind i det tolvte Aarhundrede.

I Tyskland vare gejstliges Børn samt Bønder udtrykkelig udelukkede fra Ridderskabet. I England befalede derimod Henrik III i Aaret 1256, at enhver, som kunde opvise en Besiddelse af bestemt Størrelse, havde at overtage Ridderværdigheden eller ved en bestemt Pengesum at løskjøbe sig fra denne Ære.

De unge Mænd, som tilsammen optoges i Ridderskabet, kaldtes Skjoldfæller og bleve Venner for Livstid; den første Bøn, en ny Ridder rettede til sin Landsherre, blev sædvanligvis opfyldt.

Ved Optagelsen i Ridderskabet fik Ynglingen først sin fulde Frihed; Ærens Løbebane stod ham aaben, som Ridder var han sin Fyrstes Jævning og kunde ved Tapperhed vinde de højeste Æresposter. Var det ikke lykkedes saa mangen Ridder ved Mod og Dygtighed at tilkæmpe sig en Kongekrone i Orienten, som Lusignan, der var Greve af Flandern, eller et Fyrstendømme som Villehardouin. En Ridder, der var udmærket ved Tapperhed, kunde heller ikke undgaa at vinde Damernes Gunst. Saaledes er det en Ridders Ideal engang ved forbavsende Heltegjerninger at vinde Ros, Ære og, om muligt, Gods og Eje, og som Følge heraf ogsaa at kunne glæde sig ved smukke Kvinders Gunst.

Kvinderne bleve, som vi have set, indviede i Videnskaberne omtrent i samme Grad som Mændene og bragte det i mange Henseender videre end disse; men herover forsømte man ingenlunde at forberede dem til deres senere

Kald som Husmødre. Syning, Spinden og al kvindelig Haandgjerning maatte de lære fra den tidlige Ungdom, Haspen, Sax, Rok og Ten hørte hjemme i hvert Kvindeværelse, og enhver Dame kan af sin Elsker modtage et Naalehus i Foræring. Særlig holdt fornemme Damer af at lægge deres Duelighed i fine Haandarbejder for Dagen, og de holdt deres kvindelige Omgivelser til samme Virksomhed. Da man forfærdigede Stofferne til de sædvanlige Klædningsstykker i Hjemmet selv, blev det kvindelige Tjenerskab sysselsat med at rede Hørren, med Spinden og Væven, hvorimod de ædle Damer og de unge Piger naturligvis skaanedes for dette grovere Arbejde. At slaa Væven gjaldt ikke for værdigt hverken for den fri Mand eller højbaarne Kvinde; at spinde Ulden overlodes ligeledes i Regelen til Tjenestetyendet, hvorimod det var et ganske almindeligt Arbejde for Damerne at spinde Hør og Silke, ligesom det egentlige Skrædderi vel passede sig for dem; senere omtales vel ogsaa Dameskrædderinder og Skræddermestere, sandsynligvis dog kun naar der var Tale om særlige Pragtstykker, der udkrævede mere end sædvanlig Færdighed. Mest afholdt var dog det ædle Broderi, og med sjælden Færdighed forstode Damerne at baldyre Ornamenter, menneskelige Skikkelser og alle Haande Dyr.

De unge Piger, som sendtes til Hove, havde at deltage i alle de her skildrede Arbejder; de betjente Fyrstinden og hendes Døtre, ledsagede dem, naar de forlode Huset, og vare overhovedet altid i deres Nærhed. I stadig Omgang med hele Landets mest dannede Folk skulde de tilegne sig den Finhed i Takt og Sæder, man den Gang forlangte af »høviske« Damer; der gives hele Haandbøger for Damer, hvori de bedste Leveregler ere sammenstillede, i Regelen saaledes indklædte, at det er en Moder, som prædiker god Sæd for sin opvoxende Datter. Endelig maatte Kvinden forstaa sig lidt paa Lægekunsten og Lægemidlers Tilberedelse og i fornødent Fald ofre sig til de saaredes og syges Pleje.

Ridderromanerne fuldendte de unge Pigers Opdragelse; her fandt de deres Idealer, de fældede Taarer over deres Heltes Lidelser og søgte herlige Forbilleder i ædle Kvinder som Andromache, Penelope, Sordamor og Blanseflor; om den skjønne Helene skulde de derimod ikke læse, højst skulde hun være dem et afskrækkende Exempel.

Saaledes uddannedes den unge Kvinde til alsidig at udfylde sit kommende Kald som Husfrue, Godsejerske eller Fyrstinde. Naar Manden med Vaaben i Haand værnede om Landets og Familiens Sikkerhed, er hans Hustru i Stand til at sørge for sine og hele Husstanden, at vaage over Husholdningen, at staa de svage og hjælpeløse bi. Og ligesom vi sikkert tør antage, at de Kjærlighedsrænker, Æventyrfarter og Ridderfornøjelser, vi læse om i Romanerne, kun undtagelsesvis spillede en Rolle i Mandens Liv, da Fyrsten var alt for optagen af sit Lands Regering, Ridderen af sit Godses Forvaltning, til at de kunde spilde megen Tid paa den Slags Biting, saaledes maa vi heller ikke tænke os Datidens Ridderdamer som Lediggængersker, der, som man tidligere saa smukt skildrede dem, kunde tilbringe hele Dagen med Luten i Haand og sværme for Poesi og Musik. Det var Forfriskningen i Hvilestunden, men et dygtigt Dagværk var rigtignok gaaet forud.

(Fortsættes).

F. C. Granzow.

Munkholmen og dens Fanger.

I.

I Throndhjemsfjorden, omtrent 3000 Alen nord for den gamle Stiftsstad, ligger en liden Ø eller, om man vil, et stort Skjær, der fra alle Kanter falder i Øjnene og navnlig tager sig fortræffelig ud, naar man betragter Egnen fra Domkirkens Taarn, fra Stenbjærget eller en anden af de smukke Højder, der omgive Throndhjem. Gjennem den lange Tid af ni Aarhundreder har ogsaa denne Holm, trods sin ublide Natur og sit ringe Omfang, hørt til de i Norges Historie mere fremtrædende Punkter og vundet Navnkundighed paa de forskjelligste Maader. Dens Navn er knyttet til Haakon Jarls, til den katholske Kirkes og til Griffenfeldts Historie, og det vil derfor ikke let blive glemt, selv om Øen sandsynligvis herefter ikke til sine gamle Minder vil kunne føje nye af lignende Art.

Det var i Oldtiden og endnu langt senere sædvanligt, at Tyve og andre Misdædere henrettedes paa Steder, hvor deres i Galgen ophængte Lig kunde vække forbifarendes Opmærksomhed. Deslige Steder vare enten Højder langs Landevejene (»Galgeberge«, »Galgebakker«) eller Smaaøer (»Tyveholme«), og endnu minder rundt om i Norge en Mængde saadanne Lokaliteter om sin fordums Bestemmelse; inden det nuværende Christianias Grænser vil man saaledes baade finde et Galgeberg og en Tyveholm. Hvorledes saa-

danne Henrettelser fandt Sted, kan man maaske bedst forestille sig efter Skildringer i Magnus Barfods Saga af Steigar-Thores og Egil Aslakssøns Død. Efter at Kongen havde taget disse sine Uvenner til Fanger, lod han dem bringe ud paa Holmen Vömb og lede til Galgen af sine Trælle, der stadig gjorde Tjeneste som Bødler.

Den Holm, hvis Historie vi her fortælle, benævntes oprindelig Nidarholm efter den Elv, ved hvis Udløb den ligger. Den maatte særlig egne sig til Henrettelsesplads som beliggende paa et fremtrædende Punkt i Centrum af de frugtbare og velbyggede udthrønderske Bygder, og i det Sagaen fortæller om, at Olaf Tryggvassøn lod Haakon Jarls og hans Træl Karks Hoveder ophænge paa Nidarholm, beretter den ogsaa, at »denne Holm brugtes den Tid til Henrettelsessted for Tyve og Ildgjerningsmænd, og der stod en Galge dér.«

Sandsynligvis har Holmen i den nærmest paafølgende Tid vedblevet at tjene som Rettersted; men længe varede det ikke, før den efter Nidaros's Anlæg og Kristendommens Indførelse fik en ny og ædlere Anvendelse. Smaa Øer egnede sig nemlig ogsaa fortrinlig til Klostre, og Nidarholm blev Sædet for den ældste af den Art Stiftelser i Norge. Engelske Kilder berette, at dette Kloster, der indviedes St. Laurentius, allerede skal være grundet af Kong Knut den mægtige ved hans Besøg i Norge 1028, medens vore egne tillægge Sigurd Ullstreng, Magnus Barfods Sendemand, Æren for at have anlagt det. Disse Beretninger, der hver for sig have gode Hjemmelsmænd, synes dog at kunne forenes saaledes, at man kan antage Kong Knuts Anlæg for at være gaaet til Grunde ved de fremmede Munkes Bortrejse eller Død, og Sigurd som den, der har fornyet hans Stiftelse. I ethvert Fald fandtes her et Benediktinerkloster fra Begyndelsen af det tolvte Aarhundrede og indtil Reformationstiden.

Ved Enkelthederne i dette Klosters Historie ville vi

her ikke dvæle. Til dets Ros kan det siges, at Norges saa godt som eneste latinske Historieskriver i Middelalderen, Thjodrek (Theodoricus Monachus), med Sikkerhed kan siges at have været Munk her paa Magnus Erlingssøns og Ærkebiskop Eysteins Tid; til den sidst nævnte er hans, trods sin Korthed vigtige og interessante Værk dediceret. Mellem Abbederne, der for øvrigt ikke alle kjendes, have ogsaa nogle vundet en Plads i Historien. Paa Haakon den gamles Tid møde vi saaledes Abbed Asgaut som Deltager i det store Raadsmøde i Bergen 1223, og Eftermanden Bjørn eller »Ritabjørn« tog en fremtrædende Del i Striden mellem Kongen og dennes ærgjerrige Svigerfader Skule Baardssøn, i det han sluttede sig ivrig til den sidst nævnte. Dette hænger uden Tvivl sammen med den Uvilje, som Gejstligheden i det hele viste mod Sverre og hans Æt; thi allerede Kuflungerne og Baglerne havde aabenbart haft Nidarholms Munke til Venner. Da Hertug Skule i Aaret 1239 havde antaget Kongenavn, og Borgerkrigen altsaa ligefrem var udbrudt, sendtes Abbed Bjørn udenlands paa Skules Vegne med Breve til Danmark, Tyskland og den pavelige Curie. Han blev fangen paa Hedemarken af Haakons Mænd, men Haakon skjænkede ham dog højmodig sin Tilgivelse og lod ham efter Skules Død fortsætte Rejsen til Rom. Han kom vel tilbage her fra 1244, men gjensaa ikke mere sit Kloster, da han døde paa Vejen i Selje Kloster 1244. Nidarholms Kloster var nu geraadet i Forfald og udbad sig derfor en Reformator af Paven selv. Den der sendtes dem, blev ingen ingen anden end den berømte engelske Historieskriver Matthæus Parisiensis, Munk i St. Albans, og denne Omstændighed er det, som Norges Historie skylder de interessante Oplysninger, der findes i Matthæus's Værker. Blandt de senere Abbeder blev en, Islændingen Grim Skutessøn, i 1321 Biskop i Skaalholt, og en følgende, Olaf, blev lige efter den sorte Død Ærkebiskop i Nidaros.

I det tolvte Aarhundrede var Klosteret ogsaa blevet en

afsat Konges Opholdssted; thi, som bekjendt, tilbragte Magnus Sigurdssøn, efter at være bleven blindet og paa anden Maade grusomt lemlæstet af Farbroderen Harald Gille, her to Aar (1136—1138), indtil Sigurd Slembedegn imod Munkenes Vilje tog ham ud. Denne ulykkelige Konge havde allerede modtaget Indvielsen som Munk, og en Gaard i Frosten var skjænket Klosteret som Vederlag for hans Underhold.

I Katholicismens sidste Menneskealder er Norges Klosterhistorie i det hele overmaade dunkel og fattig, og dette er ogsaa Tilfældet med Nidarholms. Vi vide omtrent intet om dets Forhold i den hele Unionstid. Dets Undergang, der ved Reformationen vilde have været uundgaaelig, var allerede før dennes Indførelse fremskyndet ved en ulykkelig Hændelse; thi samtidig med Throndhjems Domkirke rammedes ogsaa Klosteret af Lynild i Maj 1531, og efter den Tid stode Murene øde. Disse vare imidlertid stærke og faste; og Beliggenheden gjorde Øen vigtig i militær Henseende. Ærkebiskop Olaf Engelbrektssøn, der allerede paa Stenviksholm i Stødalen havde ladet opføre stærke Fæstningsværker, fandt derfor at burde benytte ogsaa det forladte Kloster paa Nidarholm som et Forsvarsmiddel mod Christian den tredjes Magt og lagde en liden Besætning paa Holmen. Han efterlod Krigsfolk paa begge Øer, da han i April 1537 forlod Norge som Flygtning, i det han vistnok haabede at skulle kunne vende tilbage med burgundisk Hjælp. Længe holdt sig imidlertid ingen af de ærkebiskoppelige Fæstninger; men om Nidarholms Belejring vides ikke mere end, at Jens Splid, en dansk Adelsmand, der siden ægtede Vincents Lunges Enke, en Tid beskød den Nat og Dag, indtil den til sidst, uvist efter hvor mange Dages Forløb, har overgivet sig.

Klosterets uden Tvivl ret betydelige Gods inddroges nu under Kronen, og Øen selv, der herefter til Minde om gamle Dage fik Navnet Munkholmen, laa en Tid lang fuldkommen øde. Mellem Ruinerne og ved Stranden voxede lidt Græs,

som kom Byfogden i Throndhjem til gode; »han havde her en liden Ho-Bjerring«.

II.

Efter saaledes i mere end i hundrede Aar at have været et forglemt Sted, kom Munkholmen atter til Ære og Værdighed i Frederik den tredjes Dage. Det var, under Krigen med Carl Gustav. Throndhjems Stift var, som bekjendt, ved Freden i Roskilde blevet afstaaet til Sverige, men toges allerede Aaret efter tilbage af de norske. Under den Belejring, som Staden i den Anledning udholdt, satte Nordmændene ogsaa Kanoner i Land paa Munkholmen for der fra at beskyde et svensk Orlogsskib, »Lammet«. Man dannede et lidet Batteri paa Øen; men i de svenske Beretninger fortælles, at dette kun øvede en ringe Virkning under Kampen om Throndhjem, hvilken dog snart endte med, at de svenske maatte trække sig ud af Landet.

Efter at Byen og Stiftet atter vare blevne gjenforenede med Fædrelandet, besluttede man at anlægge en ordentlig Fæstning paa Munkholmen, hvis Beliggenhed syntes at indbyde dertil, og hvor Klosterruinerne ogsaa lettede Anlægget. Rimeligvis ere disse i Tiden efter Reformationen, saaledes som Tilfældet med Vished vides at have været med Hovedøens ved Christiania, blevne plyndrede og formindskede i andre Byggeforetagenders Interesse; men der stod dog en Del igjen, som kunde indbygges i den nye Fæstning, og denne frembyder endnu Spor heraf; thi inden i staar en Rundbygning, der, om end noget forandret, i det væsentlige hidrører fra Klosterets allerførste Tid, og der er saa meget mærkeligere, som den har haft yderst faa Sidestykker i Norges gamle Bygningskunst.*)

---

*) Af Nidarholms Klosterkirke findes i Bergens Museum et Brudstykke af en Søjle, hvis Skaft er af hvidt Marmor, medens Fodstykket er af Klæbersten.

Nøjagtige Oplysninger om Fæstningsarbejdets Historie savnes, men efter al Rimelighed er dette paabegyndt allerede under Frederik den tredje eller dog senest i Begyndelsen af Christian den femtes Regering. To Aar efter den sidstes Tronbestigelse var allerede Kommandantboligen færdig, og en latinsk Inskription paa samme omtaler Statholder Ulrik Frederik Gyldenløve som den, efter hvis Foranstaltning den er opført. I øvrigt skal den bekjendte Ingeniør Rysensteen have været beskæftiget med Fæstningsanlæg paa Øen 1673. Den første Kommandant var Ivar Skjoldborg, en Broder til den Mag. Christen Skjoldborg, der var Lektor i Theologien i Throndhjem og formedelst sin Færdighed i Latinen kaldtes den nordiske Quinctilian.*) Ogsaa længere ind i Christian den femtes Regering og Gyldenløves Statholderskab fortsattes Arbejderne paa Øen, hvor den nys nævnte Konges Navneciffer og Valgsprog ere anbragte paa flere Værker. Ved Christian Gyldenløves Inspektionsrejse i Norge 1695 »befandtes Fæstningen udi god Tilstand, bliver og med gode Barakker forsynet.«

Som Fæstning har Munkholmen dog aldrig faaet nogen Plads i Krigshistorien. Den eneste Belejring, Holmen nogen Sinde vides at have udholdt, er nemlig den ganske korte, hvorfor den var Gjenstand som en Slags extemporeret Befæstning efter Ærkebispens Flugt 1537. Da de svenske i 1718 under Armfeldt for sidste Gang viste sig i denne Egn, blev der vistnok truffet Forholdsregler mod et muligt Angreb paa Øen, i det der indlagdes en Garnison paa denne af 400 Mand under Major Frants Bruun, og der blev skudt der fra paa Svenskerne paa Fastlandet, men Faren drev, som be-

---

*) Christen Skjoldborg havde gjort sig bemærket under Kjøbenhavns Belejring, i det han, skjønt selv dansk Mand, efter det norske Kompagnis indstændige Begjæring var bleven valgt til dets Avditør og som saadan endog synes at have været Hovedmand for Nordmændenes Ansøgning om herefter at komme i Betragtning ved Besættelsen af Professorater m. v.

kjendt, denne Gang hurtig over og har senere ikke gjentaget sig.

Det var imidlertid Stedet forbeholdt at vinde en Navnkundighed af en anden Art, nemlig som det Sted, hvor den dansk-norske Regering yndede at anbringe saadanne Fanger, der ikke gik ind under den almindelige Forbryderklasse, overhovedet Fanger af den Art, man har kaldet Statsfanger, et Begreb, der imidlertid er temmeligt vagt og derfor vanskeligt at definere.

Munkholmen blev dog ingenlunde det eneste Sted i Norge, hvor hen saadanne Fanger bleve sendte. Akershus Fæstning har saaledes inden sine Mure set i det mindste én virkelig Statsfange, Grev Vilhelm Adolf af Rantzau, der efter et Fangenskab af nogle Aar døde der 1734.*) Bergenhus har (1785—1796) haft sin »Statsfange« i Magnus de Beringskjold, den berygtede Deltager i Sammensværgelsen mod Struense, der ikke desto mindre snart kom i Unaade hos den guldbergske Regering, og til sidst endog berøvedes

---

*) Grevskabet Rantzau var en Del af det sydlige Holsten, der i det syttende Aarhundrede var blevet oprettet til et (rigsumiddelbart) Grevskab for en Gren af denne berømte Slægt. Den sidste Besidder, Grev Vilhelm Adolf, var en fordærvet Person, paa hvem endog hviler Beskyldningen om at have erhvervet det lille Fyrstendømme ved Brodermord. Den danske Regering blandede sig, om end med tvivlsom Ret, i hans og Grevskabets Anliggender og lod ham som dansk Undersaat, hvilket han trods modtagne danske Værdigheder og Besiddelser inden det kongelige Holsten næppe kunde siges at være, dømme til livsvarigt Fængsel i Aaret 1726. Han sad først i Kastellet i Kjøbenhavn, derpaa paa Akershus. Her nød han 2000 Rdl. om Aaret til et standsmæssigt Underhold og fik, da han døde, 46 Aar gammel, ogsaa en prægtig Begravelse. Des værre er der næppe i det norske Rigsarkiv noget at finde om hans Fangenskab paa Akershus. Grevskabet inddroges af Frederik IV og forenedes med Hertugdømmet Holsten, med hvilket det nu er gaaet ind i den preussiske Stat.

Friheden, efter en Anklage af sin Søn og Svigerdatter for farlige politiske Stemplinger.*) Endog Vardøhus har haft enkelte renommerede Fanger, navnlig den lærde Professor ved Christianias Gymnasium, Ambrosius Rhodius og hans Hustru, der i Frederik den tredjes Dage maatte tilbringe nogle Aar her paa Grund af de ærerørige Ytringer, som sidst nævnte, en meget arrig og uelskværdig Kvinde, havde tilladt sig imod nogle af Christianias mægtigste Mænd.

Antallet af fornemme og distingverede Fanger har dog været større paa Munkholmen end andensteds, og Rækken af dem aabnes ogsaa af en Personlighed, der i Navnkundighed overgaar de fleste andre nordiske Statsfanger i nyere Tid, nemlig Griffenfeldt.

III.

Her er selvfølgelig ikke Stedet til at dvæle ved Griffenfeldts Historie.**) Til Munkholmen ankom han i Juni 1680 efter i Forvejen i fire Aar at have hensiddet i

*) Beringskjold fik 1796 Lov til at forlade Fæstningen og tilbringe sine sidste Aar i Stavanger, hvor han døde 1804. Hans Rejse til Stavanger har fremkaldt et af de ubetinget løjerligste Skrifter i vor Litteratur: „Kort Beskrivelse over Statsfangen Magnus de Beringskjolds Transportrejse fra Bergenhus Fæstning til Stavanger" af daværende Løjtnant, siden Sø- og Landkrigskommissar (samt Storthingsmand) Vincent Lassen Sebbelow, (Bergen 1796. 8), hvilken lille Bog nu er en litterær Sjældenhed. Senere er hans Liv og Fangenskab behandlet i en interessant Afhandling af Joh. Grundtvig (Dansk historisk Tidsskrift, 5. R. 1ste Bind). Det kan her erindres, at Kommandanten paa Bergenhus, hvem Beringskjold voldte idelig Fortræd og Ægrelse, fandt sig beføjet til at andrage om, at Fangen maatte blive flyttet til Munkholmen.

**) En udførlig Bearbejdelse af denne med Benyttelse af nye Kilder er i Fjor paabegyndt: Otto Vaupell: Rigskansler Grev Griffenfeldt, et Bidrag til Nordens Historie i det 17de Hundredaar. I. Kbhvn. 1880. 8.

Kastellet ved Kjøbenhavn. Saa tung hans Lod end var, maa dog hans Fængsel siges at have været langt taaleligere end det, hvori, til Dels samtidig, Eleonora Christina, Christian den fjerdes Datter og Corfits Ulfeldts Hustru, maatte vansmægte, og som hun selv har beskrevet i sit klassiske »Jammersminde«. Han beboede det inderste af tre Værelser, hans Tjener det midterste, og Vagten holdt til i det yderste. Kommandanterne, Oberstløjtnanterne Svend Svendsen og Hans Kyhn, skulle heller ikke have behandlet ham med Haardhed eller Inhumanitet, og Besøg kunde han jævnlig modtage. En af dem, som jævnlig skal have set til ham, var Lagmanden Dreyer, efter Sagnet en Ungdomsbekjendt, hvem Griffenfeldt i sine Velmagtsdage havde skaffet hint Embede med den Bemærkning: »men saa er ogsaa vort Kammeratskab ude«. En anden Anekdote fortælles om en Præst i Ørlandet, Magister Hans Grøn, der ligeledes i sin Tid var bleven befordret af Griffenfeldt, men kun efter Erlæggelse af en stor Pengesum. »I er vel og af dem, som unde mig dette Sted,« skal Griffenfeldt have sagt, da Præsten kom til ham. »Nej,« svarede denne, »jeg har aldrig faaet bedre Kjøb, end da jeg gav Eder 300 Daler for Ørlandets Kald.« Disciplene af Throndhjems Latinskole skulle ogsaa have besøgt ham, og det var den gamle lærde en Fornøjelse at examinere dem i deres Latin og Græsk, Kommandant Kyhns Søn og en anden Dreng skulle være blevne underviste af Griffenfeldt o. s. v. Dog maatte selvfølgelig hans Liv være højst ulykkeligt, i det baade Følelsen af den skammelige Behandling, han havde lidt, og Græmmelsen over ingen Anvendelse at have for sine overordentlige Evner stadig maa have pint ham. I Kastellet i Kjøbenhavn havde han haft Lov til at læse og studere saa meget han vilde og til den Ende faaet Bøger fra sit store Bibliothek, som imidlertid snart brændte, og i de første Aar synes han ogsaa paa Munkholmen at have faaet Lov til at sysle med Bog og Pen. Fra sine Venner fik han ogsaa et

og andet tilsendt for at forkorte ham Tiden, saaledes aarlig Kalendere, hvori han da gjorde Antegnelser; en saadan ejedes af Frederik Rostgaard. Heri indtraadte imidlertid en Forandring, efter at Peder Krog var bleven Biskop i Throndhjem 1688. Denne siden meget ansete, men dog uden Tvivl i flere Henseender højst uhæderlige Mand var et Søskendebarn af Christian den femtes Elskerinde og Griffenfeldts personlige Fjende, Grevinden af Samsø (Sofia Amalie Moth) og havde formedelst dette, efter Nutidens Opfatning ikke meget agtværdige, Slægtskab opnaaet sit Bispedømme. Han skal ogsaa personlig have haft noget udestaaende med Griffenfeldt fra gamle Dage og tog nu paa en uædel Maade Hævn over den ulykkelige Mand ved at berøve ham Skrivematerialier og Bøger. Deraf kom det, at Griffenfeldt i sine sidste Aar maatte benytte Vinduesruder og Vægge i Papirs Sted og beskrev disse paa alle Kanter med Tankesprog og Vers i forskjellige Sprog. Sygelighed bidrog ogsaa til at gjore hans Ophold endnu sørgeligere, og, som bekjendt, led han i de senere Aar af voldsomme Stensmerter. I 1685 havde Christian den femte besøgt Throndhjem, og Griffenfeldt har da rimeligvis næret et Haab om at komme paa fri Fod eller dog om at ombytte Munkholmen med en blidere Egn, og det vistnok saa meget mere, som Eleonora Ulfeldt just da var bleven udfriet fra Blaataarn. Ogsaa dette Haab skulde bittert skuffes, og man har ment, at hans gamle Fjende, Norges oven nævnte Statholder Gyldenløve, har haft en væsentlig Indflydelse ved denne Lejlighed. Først Aaret for sin Død fik Griffenfeldt omsider Lov til at drage til Jylland, hvor hans eneste Datter var gift med Baron Krag, siden Norges Vicestatholder, men han var da saa syg og lidende, at han ikke kunde forlade Throndhjems By, i hvilken han døde 1699. Mellem de smukke latinske Digte, Griffenfeldt forfattede i Fangenskabet, og hvoraf de fleste vare af religiøst Indhold, er der ogsaa et Par elegante Vers om Munkholmen. De Værelser, hvori

Griffenfeldt har lidt, existere maaske nok endnu. men i ethvert Fald i en aldeles uigjenkjendelig Skikkelse.

Allerede medens Griffenfeldt sad paa Munkholm, er der i det mindste kommet én Fange til der hen, der paa en Maade kan henføres til Statsfangernes Klasse, nemlig den »falske Løvendal«. Som bekjendt, havde U. F. Gyldenløve i et hemmeligt, af Faderen, Kong Frederik den tredje ikke anerkjendt Ægteskab med Sophie Urne en Søn, Valdemar Løvendal, der senere var Statholder i Norge, men endte i sachsisk Tjeneste; men desforuden var der et ungt Menneske, som kaldte sig Carl Løvendal, og som ligeledes vilde gjælde for en Søn af Gyldenløve. Han tjente først som Adelbors paa den hollandske Flaade, men var i meget trange Kaar, hvorfor et Par andre Adelborser fra den dansk-norske Stat, Nordmanden Iver Hvitfeldt til Throndstad (siden saa berømt ved sin Bedrift i Kjøgebugt) og Jens Juel (siden dansk Viceadmiral) understøttede ham i hans Nød. I 1684 kom han til Danmark, hvor han blev arresteret og gik under Navn af den »falske Løvendal«. Han sad først i Nyborg under stræng Vagt og skulde da være et Menneske paa 22 eller 23 Aar, og maa altsaa, hvis dette er rigtigt, være født efter sin angivne Faders Ægteskab med Marie Grubbe. Inden Aarets Udgang kom han paa Munkholmen, men hans senere Skæbne er ubekjendt. Han havde, maaske i Krig, mistet sit ene Øje.*)

I Frederik den fjerdes Dage var der paa Christianshavn en Sognepræst ved Navn Hans Trojel. Han var født 1671 i Himmeløv ved Roskilde, hvor hans Fader havde været Præst, og hvor han efterfulgte denne i Embedet 1700

*) Se herom et af mig selv udgivet Aktstykke til Christian den femtes Historie: Sorenskriver Matthias Skaanlunds Avtobiografi (Norsk hist. Tidsskrift III, 151—156). At Carl Løvendal og den „falske“ L. ere identiske, var jeg ved Udgivelsen af denne mærkelige Avtobiografi ikke opmærksom paa.

efter kort i Forvejen at være bleven Magister. Her fra befordredes han 1714 til Frelserens Kirke paa Christianshavn, eftersom Pontoppidan fortæller ved at fremlægge for Kongen et af ham selv fabrikeret Brev i Cifre, der foregaves at være fundet paa Strandbredden og indeholdt nogle fingerede Efterretninger fra Sverige; Trojel havde saa víst sin Skarpsindighed og sin Patriotisme ved at udfinde Nøglen til Cifrene. I 1717 faldt han mærkelig nok paa at ansøge om at ombytte sit Hovedstadskald med et Landkald i Throndhjems Stift, det for Resten baade smukke og indbringende Skogn i Indherred. Anledningen hertil skal have været den, at en tidligere Sognepræst her, Mag. Raphael Lund,*) havde afslaaet Throndhjems Bispestol, hvorfor Trojel fattede store Tanker om Skogns Sognekalds Indtægter. Da han imidlertid havde faaet Kaldet, fik han dog Betænkeligheder ved at drage op til Norge og fik da ogsaa Lov til at blive i sit hidtil hafte Embede, ja han udvirkede endogsaa en Resolution, i Følge hvilken den nye Sognepræst i Skogn skulde betale ham en livsvarig Afgift af 200 Rdl.

Lige saa lidt som Griffenfeldt, da han i sin Tid noterede om en Student efter at have hørt hans Prædiken »Mittelmässige Gaben, soll nach Drontheim«, har anet, at det skulde falde i hans egen Lod at ende i denne Stad, lige saa fjærnt var det vistnok den Gang fra Trojels Tanke, at han dog engang mod sin Vilje skulde komme til den Egn, hvor han et Øjeblik havde tænkt paa at lade sig ansætte. Foranledningen til, at Trojel kom paa Munkholmen, var følgende: En forhenværende Magistratsperson i Skien, Peter Ryssel, Kommune-Assessor af Titel, var kommen i Uvenskab med Norges Statholder D. Vibe, Biskop B. Deichmann og over-

---

*) Han var Søn af Biskoppen i Skaane, Dr. theol. Mads Jensen Middelfart, men havde kaldt sig Lund efter sin Fødeby. En Broder af ham, Michael, optog derimod Moderens Familienavn Vibe, adledes og blev, som bekjendt, en af Christian den femtes Ministre.

hovedet med flere af Norges ved den Tid anseligste og indflydelsesrigeste Mænd. Ryssel, der var en lidenskabelig Natur og havde en meget skarp Tunge, knyttede snart Forbindelse med andre, der ligeledes vare forbitrede paa disse Personer; han kom til Kjøbenhavn, udspredte her Rygter om sine Fjender og vovede endog at optræde som Angiver hos selve Kongen. Han opspandt en Historie om, at der var dannet en Sammensværgelse med den Hensigt at berøve Kongen Enevoldsmagten, og at Familien Holstein samt Vibe og Deichmann skulde staa i Spidsen for Konspirationen. Ulykkeligvis kom nu Magister Trojel i Forbindelse med Ryssel, og denne fandt i ham en Mand, der med største Iver bistod ham i hans fortvivlede Opspind. Trojel forfattede bl. a. et Brev til Kongen, hvori hine helt igjennem ugrundede Paastande fremsattes. Enden blev, som man kan tænke sig. De to Delatorer kunde intet Bevis levere for deres Angivelser, men bleve selv satte under Tiltale. Dommen faldt den 3dje Juli 1725 og lød paa, at Trojel skulde have forbrudt Ære, Liv og Gods, den højre Haand levende afhugges, Kroppen parteres og lægges paa Stejler og Hjul, Hovedet med Haanden sættes paa Stage, medens Ryssel skulde have Ære og Gods forbrudt, stryges til Kagen og bære Stene af Byen. Ved Dronning Anna Sophias Mellemkomst forandrede imidlertid Kongen dette derhen, at Forbryderne skulde hensættes paa Munkholmen, medens deres Familier fik Lov at beholde deres konfiskerede Ejendom. Til Trojels Underholdning i Fængslet bestemtes den ham i sin Tid tilstaaede Pension af Skogns Sognekald. Efter nogle Aars Forløb slap imidlertid Ryssel ved Christian den sjettes Tronbestigelse paa fri Fod, men Trojel maatte sidde paa Munkholmen indtil sin Død, der indtraf 1738. En stor Lindring blev ham dog tildelt ved Skilsmissen fra Ryssel; thi dette ondskabsfulde Menneske skal have været sin Medfange en sand Plageaand. Det var blevet Trojel strængt forbudt at have Papir, Pen og Blæk hos sig i Fængslet, men enten

maa dette Forbud være blevet taget tilbage, eller man har set igjennem Fingre med Præsten; thi vist er det, at han baade læste og skrev paa Munkholmen. Forfatteren af disse Optegnelser ejer nemlig hans Exemplar af Hvitfelds Krønnike, hvori man vil finde adskillige Vers m. m. forsynede med Dateringer netop fra den Tid, han henlevede i Fængslet. Det kan endelig erindres, at de to bekjendte danske Digtere, Peter Kofod Trojel og Peter Magnus Trojel vare Sønnesønner af Fangen paa Munkholmen.

Christian den sjette havde en Datter, Prinsesse Louise, der var født 1726. I Faderens Regeringstid var, som bekjendt, Hoffet yderst stift og pietistisk, men Prinsessen, hvem »den idelige Beden og Læsen faldt alt for kjedsommelig,« og som var »vild som en Kat,« higede efter Fornøjelser og Lystighed. Da Broderen, Frederik den femte, var bleven Konge, tog hun derfor sin Oprejsning og fandt Lejlighed til at »familiarisere sig« med Pagerne og de yngre Kammerjunkere. Under Kongens kortvarige Rejse til Norge 1749 opholdt Prinsessen sig paa Hirschholm, hvor hun havde en Hofdame, Frøken Marie Elisabeth v. Ahlefeldt, af den bekjendte holstenske Familie, der modtog et Sommerbesøg af sin Broder, Bendix v. Ahlefeldt, dengang Kaptejn og Kammerjunker. Mellem denne og Prinsessen opstod et Kjærlighedsforhold, og de elskende havde hyppige Sammenkomster paa Frøkenens Værelse. Ahlefeldt synes at have været en meget sangvinsk Person, hvis det er sandt, at han haabede at blive gift med Prinsessen og derigjennem at bane sig Vej til at blive Statholder i Norge eller Holsten. Med disse sine Forhaabninger skal han have udladt sig i et Brev til en Ven, der imidlertid bragte Brevet til Kongens Yndling, Grev Moltke. Dette foranledigede da, at Ahlefeldt arresteredes og hans Papirer beslaglagdes, hvorpaa han i det næste Aar sattes paa Munkholmen. Prinsessen var allerede om Høsten 1749, samme Aar som den lille Elskovsroman fik en brat Ende, bleven gift med en ubetydelig tysk

Fyrste, Hertug Ernst Frederik Carl af Sachsen-Hildburghausen, og døde allerede 1756. Ahlefeldt forblev for øvrigt ikke længe paa Munkholmen; han løslodes nemlig allerede den 2den Decbr. 1752, udnævntes endog det følgende Aar til Fæstningskommandant, dog rigtignok paa det afsidesliggende Helgoland, men forflyttedes siden der fra som Landraad til Uetersen i Holsten, hvor han endnu levede 1771.*)

Paladsrevolutionen i 1772 bragte en Mand paa Munkholmen, der, om han end sammenlignet med Griffenfeldt svinder ind til en ubetydelig Størrelse, dog næst efter denne vistnok kan betragtes som den mærkeligste af Holmens Fanger, nemlig Oberst Otto Seneca Falkenskjold. Denne Mand var født i Slagelse 1738 og tidlig bestemt til den militære Bane. I Syvaarskrigen havde han kæmpet i fransk Tjeneste og var bleven haardt saaret i et Slag. Derefter var han atter vendt hjem og havde en Tid været Kompagnichef under Regimentet Delmenhorst, som da stod i Norge, var saa atter rejst udenlands og var ved sin senere Hjemkomst bleven Generaladjutant og Kammerherre. Under Katharina den andens første Krig med Tyrkerne tog han russisk Tjeneste, fik i denne en høj Ridderorden og forlod den med Brigadérs Rang, da Struense havde kaldt ham tilbage til Danmark. Hans Forhold til denne gjør ham til Dels Ære. Han var Struenses Ven, men indtog en uafhængig Stilling til sin mægtige Beskytter og holdt sig i det hele uden for hans politiske Planer. Han havde vistnok intet imod at benytte Kabinetsministerens Yndest til at gjøre Lykke, men paa den anden Side ogsaa Mod til at give denne Advarsler og Formaninger, hvor han troede, at han handlede uklogt. I den korte Tid, han færdedes sammen med Struense, blev han benyttet i et diplomatisk Ærende

---

*) Dansk historisk Tidsskrift, 3. R. B. 4. S. 223 flg. At en kongelig Prinsesse blev gift med en saa ringe Fyrste, vakte Samtidens Forundring, se samme Tidsskrift 4. R. 2, S. 155.

til Rusland, stod i Yndest hos Caroline Mathilde og indtog i det hele en bemærket Plads ved Hoffet. Dorothea Biehl er i sine »historiske Breve« uvillig stemt imod ham, fortæller, at han stod i et alt for nært Forhold til Baronesse Schimmelmann, ja vil endog gjøre ham til en »dum og uvidende« Person, hvad han visselig ikke var. Som man efter alt dette kan slutte, blev Falkenskjolds Skæbne ikke den bedste, da Struense styrtedes, og han var ganske rigtig en af dem, der arresteredes allerede Natten til den 17de Januar 1772. Nogle Maaneder senere (den 26de Juni) sendtes han, efter at man havde berøvet ham hans Ejendom og hans Embeder som Oberst og Kammerherre, afsted til Munkholmen, hvor hen han ankom den 4de Avgust s. A.

Han har selv givet en Skildring af sit Ophold her. Kommandanten, Major (senere Oberstløjtnant) Einer v. Einersen omtaler han med stor Uvilje. Han finder det ikke Umagen værd at nævne hans Navn, — dette gjælder for Resten næsten alle de Personer, med hvem han kom i Berøring i Norge —, men fortæller kun, at han oprindelig havde været Tjenestekarl og Vedhugger hos en Kjøbmand i Kjøbenhavn, derpaa Kanonér, saa Underofficer og Spion, saa Kaptejn og Hospitalsinspektør og endelig Kommandant paa Munkholmen. Han skildrer dernæst Einersen som en raa, brutal og drikfældig Person, der udgav sig for Atheist og ræsonnerede over Krigs- og Ingeniørvidenskaben, Astronomi o. s. v. uden at forstaa sig det mindste paa disse Ting, og endelig som en egennyttig Person, der var om sig efter »Foræringer«. Det er imidlertid muligt, eller endog sandsynligt, at Einersen i Virkeligheden var et meget bedre Menneske. Han var en fattig Bondegut fra Aamot i Østerdalen, der i sin Barndom kun havde faaet den allertarveligste Undervisning, men ikke desto mindre arbejdet sig frem til en forholdsvis ret betydelig Stilling. I sin Fødebygd, hvor han i sine sidste Aar levede, har han gjort sig fortjent ved

et temmelig stort Legat.*) Med større Velvilje omtaler Falkenskjold Einersens Eftermand i Kommandantskabet, Collin, saa vel som ogsaa den Præst, der besøgte ham i Fængslet, der maa have været Sognepræsten til Frue Kirke, Dr. C. F. Hagerup, som siden blev Stiftsprovst i Throndhjem. Falkenskjold var, skjønt han savnede den lærde Skoledannelse, noget han selv meget beklager, en Ven af Bøger, og udfyldte derfor sit ufrivillige Otium ved flittig Læsning, i det en Boghandler i Amsterdam sendte ham, hvad han ønskede af Litteratur. Han havde derhos Lov til at spasere om paa Fæstningsværkerne og delte da sin Tid mellem sine Bøger og disse triste Vandringer. Hans Bolig var først et lavtliggende Kammer, hvis Gulv og Vægge vare meget fugtige, og hvor Snevandet trængte ind, naar det var Tøvejr; han var her omgiven af Soldater og de andre Fanger, og Støj og Larm fra disse var ham til stort Besvær, naar han, stadig indsvøbt i sin Bjørneskindspels, vilde fordybe sig i sine Bøger. I 1775 fik han to Værelser i en nyopført Træbygning; men de vare saa fugtige og kolde, at han intet vandt ved Byttet. Til hans Underholdning var anvist en halv Daler daglig, men ikke desto mindre var hans Kost slet, Brødet gammelt og fordærvet og Vandet usundt. Falkenskjold var indsat i Fæstningen paa Livstid; men hans Ophold der kom dog kun til at vare noget over fire Aar, thi den 5te September 1776 fik han uventet en Billet, der meldte, at Stiftamtmand og General v. Osten agtede at besøge ham, og kort efter traadte denne ind med det Udraab: »Naade, Naade i Kongens Navn!« Han skulde da sættes paa fri Fod mod at tage Ophold i Sydfrankrig og ikke forlade denne Egn uden Tilladelse, ikke gaa i fremmed Tjeneste og ikke skrive mod Kongen og Regeringen. Som Rejsepenge fik han 800 Rdlr. og derhos for Fremtiden en

---

*) Gavebrevet (Norske Stiftsliv II. 21—24) indeholder flere interessante Bidrag til Testators Biografi.

anstændig Pension. Osten tilbød ham midlertidig Bolig hos sig, men Falkenskjold, der frygtede, at Generalen vilde dele de 800 Rdlr. med ham, afslog Tilbudet og vilde bo privat i Forstaden Ihlen; men da en Hob nysgjerrige Mennesker havde samlet sig her for at se ham, vendte han tilbage til Munkholmen og forblev her, indtil han forlod Egnen. Han havde nu ønsket at maatte drage over Land til sit Bestemmelsessted, men dette afsloges af Regeringen i Kjøbenhavn, der rimeligvis vilde undgaa den Opsigt, en saadan Mands Gjennemrejse maatte gjøre, og Rejsen maatte altsaa ske til Søs. Den 16de Oktober afgik han altsaa fra Throndhjem, men maatte tilbringe flere Maaneder i Christianssund og naaede først i Marts 1777 over til Amsterdam. Han tog derefter Bolig først i Montpellier, siden med Regeringens Tilladelse i Lausanne. I Rusland havde man 1787 ønsket hans Tjeneste i den nye Tyrkekrig; men dette afsloges af den danske Regering, men da denne i 1788 som Ruslands allierede kom i Strid med Sverige, blev Falkenskjold kaldt tilbage og udnævnt til Generalmajor. Disse Fjendtligheder vare imidlertid af saa kort Varighed, at han ikke kom til at deltage i Kampen, og han drog strax efter igjen til Lausanne, hvor han omsider døde 1820 i den høje Alder af 82 Aar. Han forfattede her sine Memoirer, der ogsaa ere oversatte paa Dansk.*)

Af de Fanger, der sade paa Munkholmen samtidig med Falkenskjold, var den mærkeligste den ulykkelige Forfatter Christian Thura. Som bekjendt havde Struense paa en forhastet og letsindig Maade ladet den hidtil bestaaende strænge Censur afløse af en aldeles ubunden Trykkefrihed. Denne blev naturligvis misbrugt i en overordentlig Grad, i det »alle gode og onde Aander nu slap løs«, og for en

---

*) En i det hele vistnok træffende Karakteristik af disse Falkenskjolds Erindringer (af Chr. Molbech) læses i Nyt (dansk) hist. Tidsskrift 4, 503 flg.

stor Del kastede sig netop over den Regering, der havde givet Pressen fri. Chr. Thura, en theologisk Kandidat, hørte til dem, der benyttede Lejligheden til at meddele Samtiden sine uforgribelige Tanker om forskjellige Spørgsmaal, men blev ogsaa efter Struenses Fald et Offer for denne sin Frimodighed. I en Brochure, som han kaldte den »patriotiske Sandsiger«, havde han beskyldt Kongen for at være Kirkens »allerhaardeste Stedfader« i Steden for dens »Fosterfader«, ja for at være »Fædrelandets aabenbare og grummeste Fjende«; han havde udtalt sig for en Forandring i Kongeloven, hvorved Kongen først i en Alder af 24 eller 25 Aar skulde være myndig (Christian den 7de vilde da altsaa først 1773 eller 1774 have kunnet tiltræde Regeringen!) og paa forskjellige andre Maader udtalt sig saaledes, at man maa fristes til at tro, at han ikke har været vel bevaret. Ved en Kommissions Dom af 1. Marts 1773 dømtes nu Thura til at have forbrudt Ære og Gods, hvorhos hans Skrifter skulde brændes af Bøddelen; men under 1. April s. A. formildedes Dommen derhen, at han i Stedet for at miste Æren skulde hensættes paa Kongens Naade paa Munkholmen, og hans Skrifter simpelthen konfiskeres.*) Til Diætpenge i Fængslet bestemtes ham en Rdlr. ugentlig.

Falkenskjold, der betegner Thura som en »ubetydelig bigot Forfatter«, fortæller, at Kommandant Einersen lagde ham for Had, fordi han var »from«, og derfor endog mishandlede ham med Prygl; men selv anfører Thura intet herom blandt sine mange Klager over Einersen. Dennes Eftermand, Collin, lod ham ofte holde Prædiken for Munkholmens Garnison, og han paatog sig ogsaa paa anden Maade en Religionslærers Arbejde der, i det han forberedte en ka-

*) Kort efter udkom en Brochure med Titelen: „Den patriotiske Sandsigers Bedrifter, Berømmelse og Dom,“ hvis Forfatter, Student Nils Prahl, paadrog sig en alvorlig Irettesættelse.

tholsk Slave til Konfirmation og Optagelse i den lutherske Kirke, underviste Marketenterens Børn og trøstede syge med Guds Ord. Efter sex Aars Ophold blev ogsaa Thura benaadet 1779, dog ikke med fuld Frihed, men kun med Tilladelse til at opholde sig paa Bornholm, hvor han fremdeles skulde beholde sin ugentlige Daler. Efter forskjellige Sammenstød med Einersen, der efter Collins Død paa ny var bleven Kommandant og nu nægtede ham at tage midlertidigt Ophold i Throndhjem, hvor »adskillige brave Folk« ønskede ham til Lykke med hans Frigivelse og »ligefrem kappedes om at tilbyde ham Kost og Kammer i deres Hus«, kom han omsider til Rønne, hvor fra han tilskrev Guldberg et langt Brev, der er Hovedkilden til hans Fængselshistorie.*) Han ansøgte ved samme Lejlighed om at erholde enten det ledige Perskers Kald der paa Øen eller ogsaa Rektoratet ved Rønne Skole, men til disse Ansøgninger toges naturligvis intet Hensyn. Thura døde paa Bornholm, uvist i hvilket Aar.

IV.

De oven for omtalte syv Personer, Griffenfeldt, den »falske Løvendal«, Trojel, Ryssel, Ahlefeldt, Falkenskjold og Thura, ere vistnok de eneste af Munkholmens Fanger, der kunne gaa ind under det altid noget ubestemte Begreb Statsfanger; men desforuden er der et langt større, desværre næppe fuldstændig bekjendt Antal af Personer, der ere blevne anbragte paa Munkholmen af de forskjelligste Grunde. Nogle af dem have begaaet Lovbrud, hvorfor de skulde have lidt strængere Straf, men ere, saaledes som nogle af de oven nævnte, blevne benaadede med at sættes paa Munkholmen, andre ere med Regeringens Tilladelse sendte der hen af deres Familie, hvem de have været til Besvær eller Skam, og

*) Luxdorphiana, udg. af Nyerup, S. 157—182.

Familien, stundom endog vedkommende selv, har da maattet betale de med Opholdet forbundne Omkostninger. Man maa her uvilkaarlig tænke paa Frankrigs bekjendte Bastille, hvor ogsaa ubehagelige og generende Personer kunde puttes ind for at forsvinde fra Verden. Det blev paa den Maade et højst broget Selskab, der samledes paa Munkholmen, og det har derfor sin Interesse at kjende, af hvem det bestod. Man faar desuden ved at kaste et Blik paa den følgende Liste et ret godt Billede af en vis Side af Tilstanden under Enevælden.*)

I 1742 døde paa Munkholmen efter nogle Aars Fangenskab en Kaptejn Christian Krabbe af den gamle danske adelige Familie. Hvori hans Forseelse har bestaaet, er ubekjendt. Kun ses det af en Erklæring over en fra ham 1740 indgiven Ansøgning, at han omtrent for et Aar siden var bleven sat i Fængsel formedelst sin slette Opførsel, for at han kunde komme til Erkjendelse af sine Synder og vænne sig af med at drikke. Han beraabte sig paa Kommandantens Attest for en forbedret Vandel; men hans Ønske om at komme paa fri Fod blev ikke bønhørt. Denne Mands Ulykke og Skjændsel bevirkede, at hans Børn senere ikke gjorde deres adelige Herkomst gjældende.**)

Samtidig med Krabbe sad Peder Jacob Buch, afsat Sognepræst til Kinn i Bergens Stift. Han kaldes i en troværdig Presbyterologi »en lærd, nidkjær og velbegavet Præst«, men blev 1741 tiltalt for at have besvangret sin afdøde Hustrus Søster, hvem han derefter selv havde absolveret, og

*) For det følgende er vor Hovedkilde en af Munkholmens Kommandantskabs Arkiver uddragen Liste, der tidligere har været meddelt i det norske „Skillings-Magazin", for 1843 af Personalhistorikeren Bent Moe. Nærværende Forfatter har stræbt at forbedre den, saa godt han har kunnet. Listen begynder fra 1751 og er fra den Tid af rimeligvis i det væsentlige fuldstændig.

**) A. Thiset i Personalhistorisk Tidsskrift I, 23—24.

hvis Barn han havde ladet døbe i et fremmed Sogn. Dommen lød paa Livsstraf, men formildedes af Kongen med Straf for Livstid paa Munkholmen. Her har han haft det meget strængt, ja vistnok i Begyndelsen maattet gjøre Tjeneste som Soldat, da det i et Reskript af 1741 omtales, at tre af hans Fingre vare »til Geværs Førelse ubekvemme«.

I 1751 var der foruden Kammerjunker Ahlefeldt tre andre Fanger, nemlig en Kaptejn Munthe, en Studiosus Lorents Angell og en »Fændrik reformé« Fred. Christian Krüger. Om Munthe og Angell vides omtrent intet, Krüger derimod er mærkværdig blandt Munkholmens Fanger som den, der har siddet her i den længste Tid. Han indkom 13de Januar 1751 for Forseelse i Tjenesten og tillige for Sindssvaghed, og sad først paa Faderens, dernæst paa egen Bekostning, da han havde en Arv paa 1500 Rdlr.; dog fik han af Staten et Tillæg af 24 Sk. daglig. Efter at have været Fange her i næsten fem og femti Aar frigaves han under 7de Maj 1806; men han var nu en Olding, for hvem Friheden ingen Tillokkelse havde, hvorfor han ikke modtog den tilbudte Naade, men vedblev at leve paa Munkholmen indtil sin Død 1809.

Løjtnant Bendix Ludvig Pflueg sad paa Munkholmen fra 1764 for falske Vexler og maatte underholdes af sin Familie, han slap fri ved kgl. Resolution af 14de Mai 1773.

Lojtnant Passou, hvis Brøde ikke kjendes, sad her fra 1767 til 1769, da han frigaves ved kongelig Resolution.

De fremmede Jøder Abraham Hirsch og Nathan David havde gjort sig skyldige i groft Tyveri i Flensburg, men, skjønt Torturen blev anvendt i kraftigste Form, var det umuligt at bringe dem til Bekjendelse. De bleve da dømte til som uredelige Slaver at sættes paa Munk-

holmen 1767, men fandt i 1769 begge Anledning til at flygte.*)

En Hofjunker Frederik Carl Linstow sad her fra 2. Juli 1768 til 2. Juni 1775 for »Slag« paa sin Fader Geheimekonferensraad Linstows Bekostning. Falkenskjold fortæller, at han blev slet behandlet af Kommandant Einersen, uagtet han havde søgt at vinde ham ved Foræringer.

Jørgen Ditlev, Greve Trampe blev 17de Decbr. 1758 indsat for »Vidtløftighed og slet Conduite«. Greven var Løjtnant ved det jyske gevorbne Dragonregiment og underholdtes paa sin Faders Bekostning.

Ved Reskript af 6te Oktober 1769 blev det tilladt, at afskediget Løjtnant Christian Frederik v. Koss maatte sættes paa Munkholmen. Reskriptet var udvirket af hans Farbroder, Generalmajor og Kommandant i Bergen, Frederik v. Koss, der havde anført, at Brodersønnen havde vist en meget »uanstændig og utilladelig« Opførsel og tilladt sig Trusler og Undsigelser baade mod ham selv og hans Søster og derhos »udøvet Overlast og Uordentlighed mod adskillige af Borgerskabet, Betjente og Præster i Bergen«, hvorfor »det er fornødent, at Byen og Publikum sættes i Sikkerhed for dette urolige Menneskes Ondskab og Overfald, da de ham givne Formaninger og hans gjorte Løfte om Forbedring have været frugtesløse, og det befrygtes, at han formedelst saadan Adfærd ej alene kunde føre sig selv i Ulykke, men endog gjøre sin Familie en uforglemmelig Skam«. Vi have anført disse Ord af Reskriptet, fordi de ere saa karakteristiske for Tiden. Imidlertid fremgaar det af et senere Reskript af 16de Juli 1772, at der ikke havde været Lejlighed til at faa Koss indsat paa Munkholmen,

*) Om disse Jøders Forbrydelser og Tortur findes udførlige Efterretninger i „Zeitschrift der Gesellschaft f. d. Gesch. der Herzogthümer Schleswig, Holst. u. Lauenb.“ Bd. 2 (Kiel 1872) S. 333—350.

hvorimod han havde siddet i Bergens Arresthus. Da der blev Mangel paa Plads, kom han s. A. paa fri Fod, dog saaledes, at hans Onkel, Generalmajoren, fik Tilladelse til at lade ham arrestere, dersom han lod sig finde i Bergens By eller Stift. I 1779 finde vi den urolige Løjtnant som Tolder i Tønsberg med Kammerraads Rang.

Regimentsfeltskær Georg Ulrik Wasmuth sad paa Munkholmen fra 31te Marts til 26de Novbr. 1772 for »udøvet Voldsomhed« og paa egen Bekostning.

Adolf Neuberg v. Leth, Løjtnant, var først dømt til at arkebuseres som »Morder og Voldsmand«, men benaadedes med livsvarigt Fængsel paa Munkholmen, hvor han dog kun sad fra 3dje Juni 1773 til 28de Juli 1774. Han havde Værelse sammen med den oven for nævnte Hofjunker Linstow. Det er sandsynligt, at han maa have haft formaaende Venner, ikke alene fordi han, skjønt Morder, saa snart pardoneredes, men ogsaa fordi han paa Munkholmen nød en paafaldende mild Behandling; »han var dér,« siger Thura, »mere som en, der gjorde Visit, end som en Arrestant«, og Kommandant Einersen indrømmede ham, da Benaadningen var indløben, et af sine egne Værelser, »da det var uanstændigt, at han, som nu havde sin Frihed, skulde logere i Kammer med den virkelige Arrestant, Hofjunker Linstow.« Da han løslodes, tillodes det ham at drage udenlands med en Tjener, men hverken han eller Tjeneren maatte vende tilbage. Han tog siden hessisk Tjeneste og kæmpede med de hessiske Lejetropper, som Landgreven udlejede til Englænderne under den nordamerikanske Krig. Derefter skal han, hvad der dog lyder paafaldende, atter være bleven antagen som Officer i dansk Tjeneste. Denne Leths Søstersøn, Mathias Leth Sommerhjelm, døde som norsk Statsminister i Stockholm 1827.

Michael Hoffmann, Underofficer ved Livgarden til Fods, sad, uvist hvorfor, paa Munkholmen fra 5te Nov. 1777 til 7de Maj 1784, da han løslodes med Forpligtelse

til at drage enten til Ost- eller Vestindien. Han sad paa egen Bekostning, i det han nød til Underholdning 160 Rdl., Renterne af hans Arv.

En kasseret Løjtnant Eimaus sad for »Vagtforseelse« fra 7de December 1778 til 17de Juli 1784, da han løslodes med Bibehold af de 52 Rdl. aarlig, han havde nydt til Underholdning af Staten.

Stiftamtskriveren i Throndhjem, Kammerraad Guldbrand Waager, var i 1775 greben i en Kassemangel af 11,000 Rdl., hvorfor han 5te Juni sattes paa Munkholmen, og hensad der indtil 10de Maj 1781.*)

Baron Christian Frederik v. Lilliencrone indsattes 3dje Juni 1785 paa Munkholmen for »onde Hensigter« og blev 17de Maj 1798 flyttet der fra til Bornholm. Han underholdtes af sin Moder, Gehejmeraadinde v. Lilliencrone med 200 Rdl.

Ludvig Christian Knap var født i Kjøbenhavn, hvor Faderen var Brygger og en af Byens 32 Mænd. I 1768 blev han theologisk Kandidat med bedste Karakter. Han bestemte sig dog til Handelen, fik Justitsraadstitel og blev i Marts 1784 Viceraadmand i Kjøbenhavn. I 1789 kom han imidlertid paa Munkholmen »for nedrige Handlinger og Modsigelse«. Rimeligvis staar hermed i Forbindelse et Skrift, som jeg ikke har haft Lejlighed til at se: »Bevis paa den yderligste Hævngjerrighed, som næsten udarter til Grusomhed.« Den, der underholdt ham i Fængslet, var hans anden Svigerfader, Agent Bertelsen, og denne har da formodentlig ogsaa udvirket, at han fængsledes. Ved Resolution af 7de 1809 blev det bestemt, at Knap skulde forflyttes til Akershus Fæstning, hvilket ikke udførtes, hvorimod han under 15de Januar 1811 slap ud af

---

*) I det 18de Aarhundrede findes ikke mindre end syv saadanne Tilfælde ved de tre norske Hovedkasser. Se herom L. Daae, det gamle Christiania. S. 200 flg.

Fængslet med Forpligtelse til at opholde sig i Throndhjem og ikke andensteds. I Følge Erslev (Suppl. II, S. 58) skal han være død i Oktober 1825. Man har den Anekdote, at han i sine Velmagtsdage søgte om Etatsraadstitelen, men at den sindssvage Christian den syvende skal have sagt: »Knap Justitsraad, endnu mindre Etatsraad.«

Løjtnant Iver Thyrholm Hansen havde gjort falske Bankosedler, hvorfor han den 22de Februar 1789 kom paa Munkholmen. Den 20de Juli frigaves han, imod at en Broder tog ham i Huset. Hans Fader havde været Lagmand paa Moss.

Sekondløjtnant Tidemand havde »brugt Trusler mod og forgrebet sig paa Svigerfaderen, Oberst Schwenzen«, hvorfor han med Underholdningspenge af Staten (78 Rdl. aarlig) sad paa Munkholmen fra 19de Marts 1792 til 14de Marts 1794, da han løslodes med Bibehold af sine Underholdningspenge, men med Forpligtelse til at forlade Norge.

Premierløjtnant i Søetaten, Georg Julius Krüger, havde gjort sig skyldig i »Falsk«. Han sad her fra 21de April 1798 til 21de Febr. 1800, da han løslodes med 200 Rdl. Rejsepenge til Udlandet.

Kaptejnløjtnant Philip Vilhelm Schultz og Skibskaptejn Nils Westerholt kom begge paa Munkholmen 27de Avgust 1801 for »Fejghed«, efter at være blevne kasserede ved Krigsretsdom og dømte fra Livet. Det hedder, at de vare blevne kommanderede om Bord paa Flaaden den 2den April 1801, men havde undladt at møde. Den 6te April 1803 bleve de frigivne mod at forlade Kongens Lande og Riger. Schultz, der var født i Sønderborg, levede siden i New-York som Skibskonstruktør i nordamerikansk Tjeneste.

Pascal Paoli (Essendrop) er en af dem blandt Munkholmens Fanger, hvis Navn endnu almindelig erindres i Norge. Han var Søn af en Kjøbmand Essendrop i Christiania, men opkaldt efter Corsikas Helt og kaldte sig siden

kun Paoli med Bortkastelse af sit virkelige Familienavn; en Anekdote fortæller, at han skal være født paa Corsika, og at den berømte Helt skal have staaet Fadder til ham. Hvorom alting er, viste han sig dette glimrende Navn lidet værdig; han blev Handelsmand i Christiania og gjorde sig skyldig i Falskmøntneri i det store, i det han i Ledtog med en i London bosat Landsmand, Jens Brandt, og en Isenkramhandler i Birmingham, William Rendrich, lod fabrikere falske danske Otteskillinger i uhyre Mængde. Heraf fik han alene i 1797 tusende Gros til Christiania foruden nogle Kurve med falsk slesvigholstensk Mønt. Pengene vare fortræffelig eftergjorte og udbredtes hurtig; men i Februar 1799 negtede nogle Handelshuse i Christiania at modtage dem. Paolis Hælere havde skyndt sig med at kaste hele Sække af Penge i Søen, hvor der endnu af og til opmudres nogle af dem; men Forbryderen blev greben og omsider 22de Juli 1803 sat paa Munkholmen. Høiesteret havde kort i Forvejen dømt ham til Døden. I Maj 1809 blev han frigiven, efter at fem Kjøbmænd i Christiania havde stillet en Kavtion af 6000 Rdl. »til Betryggelse af det Tab, som kunde flyde af, at han misbrugte sin Løsladelse til Gjentagelse af sin forhen begangne Brøde.« Under sit Ophold paa Munkholmen havde kan knyttet en Kjærlighedsforbindelse med Kommandant Lehnes Datter, med hvem han ogsaa blev gift. Han praktiserede siden som Kvaksalver, men skal omsider i en meget høj Alder være udvandret til Amerika.*)

Premierløjtnant Werner Nicolai Werenskiold havde i Frederiksstad gaaet ind til Generaladjutant Widing, af hvem han troede sig fornærmet, og givet ham en Livfuld Prygl. Herfor sad han paa Munkholmen fra 1804 til

---

*) Nogle, i det mindste til Dels, unøjagtige Efterretninger om Pascal Paoli findes i C. B. Dunkers „Fra gamle Dage", S. 277—279.

1807, da han med 100 Rdl. i Rejsepenge løslodes for at drage udenlands; men i dets Sted deltog han i Krigen 1808, fik Kaptejns Karakter og døde omsider som Overtoldbetjent i Frederikshald 1836.

Paul Wildenradt, Underofficer paa St. Croix, sad paa Munkholmen 1805—1808 for »Overfald« og fik ved Frigivelsen 50 Rdl. i Rejsepenge.

En Nils Jürgensen sad her for falske Banksedler 1807—1809 paa Faderens Bekostning.

Munkholmens sidste Fange, og den eneste, der vides at være indsat efter 1814, var endelig Kompagnikirurg Wollert, der i November 1823 kom her for et i Sindssvaghed begaaet Mord paa en Pige. Han døde her.

L. Daae.

Lorenzino de' Medici.

(Slutning.)

II.

Lorenzo di Pierfrancesco de' Medici var en Ætling i fjerde Led af Cosimo den Ældres Broder Lorenzo og hørte saaledes til samme Gren af Familien som Kondottieren Giovanni delle Bande nere. Han fødtes i Florents den 23de Marts 1514. Faderen døde tidlig, men Moderen, som hørte til den for sit Frihedssind berømte Familie Soderini, og som var en sjælden klog og dygtig Kvinde, tog sig med Iver af den unge Lorenzos Opdragelse. Under duelige Læreres Vejledning lagde han snart en mærkelig Begavelse for Dagen, og særlig tilegnede han sig med forbavsende Hurtighed Oldtidens Sprog og Litteraturer, saa at han allerede i en Alder af 18 Aar ansaas for at være i Besiddelse af en ualmindelig humanistisk Dannelse. Hans ydre Fremtræden skildres som ejendommelig sirlig og elegant, for sin spinkle Legemsbygning fik han Øgenavnet Lorenzino (Diminutiv af Lorenzo). Han havde i høj Grad Ordet i sin Magt, og naar hans brune, i Almindelighed alvorlige, ja sørgmodige Ansigt oplivedes af et let Smil, — han lo aldrig —, og han henkastede vittige og træffende Bemærkninger eller henvendte smukt formede Komplimenter, drog han manges Sind til sig ved en ubestemt Følelse, halvt af Forundring, halvt af Beundring over en saa underlig og dog saa vindende Personlighed. Der

gjemte sig stærke Lidenskaber i hans Indre, hvilke traadte tydeligere frem, da han ikke længere var under Moderens og Lærernes Opsyn, men dog bestandig holdtes saa godt skjulte af hans højlig udviklede Forstillelseskunst, at hans Samtid først senere fandt Nøglen til hans gaadefulde Adfærd i hans Karakter, ja at man endnu den Dag i Dag maa staa raadvild lige over for visse Sider af hans Personlighed og Træk af hans Liv, fordi de Skribenter, der have bevaret os denne mærkelig sammensatte Skikkelse, ikke have helt udfundet den herskende Evne hos ham. At han besad en umættelig Ærgjerrighed og Magtlyst, er sikkert; men det er maaske at forklare gjennem Slægtens Traditioner paa mødrene Linje, at han ved Siden heraf nærede en flammende Begejstring for det antike Frihedsideal, som Athens og Roms Republikker viste ham realiseret, og der foresvævede ham upaatvivlelig som attraaværdig snarere en Folketribuns Magt end en Diktators. Han omgikkes derfor meget med det lavere Folk, og Almuesmændene vare smigrede ved at have denne fornemme Yngling til Deltager baade i deres Forlystelser og i deres politiske Stræben; men med al sin Higen efter Popularitet hadede og foragtede han Menneskene, og undertiden kom der en Braad i hans Tale, som vilde have skaffet ham Alverden til Uven, dersom man ikke en Gang for alle havde faaet et Hovedindtryk af Elskværdighed og tillige Svaghed. Han ansaas nemlig for fejg, i det han nødig gav sig af med Vaabenøvelser, og maaske manglede han virkelig materielt Mod lige over for den Fare, der fremtræder som et draget Sværd eller en ladt Bøsse; det er endda rimeligt, at denne Mangel blev Skyld i, at Historien ikke har kunnet opskrive hans Navn blandt de Magthaveres, som have svunget sig op paa deres høje Plads ved et Kup, uagtet han fuldtvel besad Egenskaber, som kræves til en saadan Daad, nemlig den egoistisk udholdende, forberedende Beregning og saa Evnen til at gjøre Tigerspringet, krampagtig, men rammende. Omgangen med Filippo Strozzi

denne hedensk æsthetiske Karakter med det ringe ethiske Grundlag, bidrog saa vel til at udvikle hans Oldtidsbegejstring som hans misanthropiske Ringeagt for den daværende Menneskeslægt. Hans Tid var delt mellem ihærdige Studier og vilde Udsvævelser; han gav i Henseende til disse sidste ikke sin Fætter Alessandro noget efter; men medens dennes sanselige Livsnydelse havde sin Oprindelse i en kraftig, dyrisk Natur, var »il filosofo«, som Menigmand kaldte Lorenzo, aldrig glad, selv ved de mest larmende Orgier, som han undertiden forlod en Stund for at fordybe sig i Platon og Aristoteles; men hans Livslede og Rastløshed kaldte ham atter bort fra Bøgerne.

Allerede da han som ganske ung opfostredes i Rom ved Klemens den 7des Hof, søgte hans urolige Aand at følge sin nervøse Lyst til at gjøre ondt og sin utæmmelige Higen efter Berømmelse for enhver Pris. Paven interesserede sig meget for den ualmindelige, talentfulde Yngling og gav ham og hans Broder Giuliano (senere Biskop i Béziers) Byen Fano som Len. Indbyggerne vare imidlertid lidet gunstig stemte mod Medici'erne, reve deres Vaaben ned af Raadhuset og joge Befalingsmanden bort; Klemens var saare ærgerlig derover, men Lorenzo kunde ikke lade være at lade sit Vid spille i den Anledning og bemærkede til Paven, hvem man almindelig ansaa for ikke at have ublandet mediceisk Blod i sine Aarer: »Jeg havde ikke troet, at der var saa megen Forstand i de Folk! Det er godt, at Eders Hellighed ikke regnes med til Medici'erne, ellers kunde de Slyngler gjærne komme op i Vatikanet med Sværd i Haand.« Da Lorenzo en Gang for alle havde et Slags Privilegium paa at sige Vittigheder, fandt Paven sig i disse spydige Ord; men nogen Tid efter opdagede man en Morgen nogle af Statuerne paa Konstantinsbuen samt flere andre antike Figurer omkring i Byen med afhuggede Hoveder; den kunstelskende Klemens den 7de blev i høj Grad opbragt og svor, at Gjerningsmanden skulde blive hængt,

hvem det saa var — undtagen hvis det var Kardinal Ippolito de' Medici. Det opdagedes, at Lorenzo havde øvet dette Hærværk, og det var meget nær ved, at hans Liv havde faaet en brat Ende, dersom ikke Velyndere, navnlig Kardinal Ippolito, vare gaaede i Forbøn for ham: »Han var jo saa ung, havde maaske gjort det af Lyst til at eje slige Oldsager, det var jo deres Forfædres Tilbøjelighed.« Med megen Anstrængelse fik man mildnet den vrede Pave, der kaldte Lorenzo Slægtens Vanære og Skam; men han forvistes ikke des mindre fra Rom, med Tilføjelse, at hvo som dræbte ham der i Byen, skulde ikke blive straffet, men belønnet. Og den lærde Humanist og Digter Francesco Maria Molza holdt i »Accademia Romana« en Tale imod ham, hvori han, som Varchi siger, gjennemborede ham paa Latin det bedste han kunde. Naturligvis kan man ikke bet dømme, om Bevæggrunden til Lorenzo's skandaløse Bedrif- ikke blot var ungdommeligt Overmod, maaske forhøjet ved en Rus; men med Blikket paa hans Karakter og paa hans senere Liv vil man være temmelig tilbøjelig til at betragte ham som bevidst Efterligner af Alkibiades, der vilde nyde sit Ry som Hermokopide.

Han begav sig da til Florents, hvor han snart satte sig fast i Alessandro's Gunst. Han morede Hertugen ved sine spottende Ytringer om Personer og Ting; thi han skaanede intet, hverken helligt eller profant; paa Fester for sin Beskytter ødslede han saa mange Penge, at hans tidligere Rigdom snart ikke længer strakte til; og han var hans stadige Ledsager paa de berygtede, natlige Udflugter, hvorved »Filosofen« gjorde Tjeneste som Kobler for den vellystige Hersker. Lorenzo's ædle Moder tog sig alt dette meget nær, hun tilskrev ham det ene Brev efter det andet, men uden Virkning, og Franciskanermunken Giuliano Ughi, Forfatter til en Cronica di Firenze, fortæller, hvorledes hun ofte kom hen i hans Kloster for at udgræde sin Sorg. Lorenzo bestræbte sig bestandig for at tage sig saa ringe

ud som muligt i sin Herres Øjne. Naar der taltes om Krig og Vaabenbrug, syntes han at være ilde til Mode, og den tapre Alessandro, som havde baade Kræfter og Øvelse i at føre Kaarde og Dolk, lo hjærtelig af denne Kujon. Han brød sig ikke om Embeder og Æresposter, gik mørkt og tarvelig klædt og saas ofte alene — derfor, endnu mere end fordi han yndede Studeringer, kaldte Menigmand ham »Filosofen«; i Hertugens nærmeste Omgangskreds hed han »grimme Lorenzo«, Lorenzaccio. Ofte saae man ham siddende bag paa Hertugens Hest, naar denne red ud for at sværme om i Gaderne efter Solnedgang; Alessandro var da altid bevæbnet, og da hans Kaarde foer rask af Skeden, kom han let i Klammeri med dem, han mødte. En Nat stak han saaledes den unge Adelsmand Giorgio Ridolfi ihjel — det sees heraf, at han, da hans voldsomme Karakter ret havde udviklet sig, ikke blot benyttede sig af andres Hjælp for at rydde ubelejlige Personer af Vejen ved Gift eller Dolk, men selv optraadte som Landsknægt eller Bravo.

Lorenzo's Hus laa tæt op til Medici'ernes Palads, og tit kaldte Hertugen ham ind til det hemmelige Raad, som havde den største Indflydelse paa Statsstyrelsen, og hvis vigtigste Medlemmer vare Ottaviano de' Medici, af en Sidelinje af Slægten, Guicciardini, Kardinal Cibo og Alessandro Vitelli, Høvedsmand for Livvagten og ivrig Pallesco, hvilket dog ikke hindrede ham i at plyndre Alessandro's Kostbarheder, da denne var død. Lorenzino gjorde Raadet og Regenten udmærket Nytte som Spion og Forræder; han vedligeholdt en stadig Forbindelse med de revolutionære i Italien og havde navnlig bestukket en af de landflygtige til at indfinde sig hos ham engang imellem og berette om alt, hvad Filippo Strozzi og hans Tilhængere foretoge sig. Baade ved disse Tjenester og ved de før nævnte, mere private, som han ydede sin Herre, havde han i den Grad stemt Alessandro for sig, at han aldeles sikkert vilde have valgt ham til sin Efterfølger paa Hertugtronen, hvor han

da rigtignok ogsaa vilde være bleven modtagen af det florentinske Folk med omtrent lige saa meget, lidt efter lidt samlet Had, som det, hans Forgænger efterhaanden var bleven Gjenstand for. Sin Kjærlighed til Lorenzino viste Alessandro ogsaa ved at begunstige hans Proces mod Fætteren Cosimo eller Cosimino, som han den Gang kaldtes paa Grund af sin Ungdom; han var Søn af Giovanni delle Bande nere, af en ganske anden Natur end Lorenzo og bestemt til om kort Tid at spille en stor Rolle i Florents' Historie.

Al Lorenzino's Hengivenhed og Øjentjeneri mod Hertugen var imidlertid Komediespil. I Virkeligheden nærede han et brændende Had til Alessandro og ønskede intet hellere end hans Undergang. Aarsagen til hans Mordplaner mod hans tilsyneladende bedste Ven ere at søge paa flere Punkter. For det første Familiens nedarvede Anskuelser i republikansk Retning, hvilket ikke blot gjælder for Soderini'ernes Vedkommende, men ogsaa til Dels for den Linje af Huset Medici, som Lorenzino tilhørte gjennem sin Fader, og som i sin Tid havde lagt sin Uvilje mod de regerende Medici'er for Dagen ved at antage Navnet Popolani, den Gang Florentinerne udjog Lorenzo il Magnifico's Søn Piero, der en Gang paa en Jagt havde givet et Medlem af denne Linje et Ørefigen, som aldrig glemtes af hans nærmeste Slægt. Det var altsaa republikansk Sindelag og Familiehævn, der forenede sig hos ham; men dernæst giver hans berømmelseslystne Karakter ogsaa sit Bidrag til Forklaringen af hans Daad; han attraaede heftig at gjøre sit Navn udødeligt som et af Oldtidens store, ja selv om det kun blev en Herostrats Berømthed, han naaede, maatte han knytte sit Navn til en betydelig og overraskende Begivenhed.

For øvrigt var der ikke faa, som mistroede hans hemmelighedsfulde Væsen og advarede Hertugen imod ham. Den fortræffelige Bernardo Segni beretter, at da Alessandro i November 1536 var bleven udnævnt til kejserlig General

for et Hærkorps i Krigen i Norditalien, ventede sig Glans og Krigerære af dette Hverv og havde paalagt Folket en ny Skat til Udrustninger, modsatte den ansete Florentiner Francesco Vettori sig denne Foranstaltning og maatte derfor for en Tid trække sig tilbage til sin Bopæl med Hertugens Unaade. »Det var i Slutningen af Maaneden,« hedder det hos Segni, »da Hertugen en Aften, henimod den Tid da Solen gik ned, kom ridende fra Broen Santa Trinità, med Lorenzo bag paa Hesten og kun ledsaget af to Lakejer, og saaes af mange Borgere, som sade paa en Bænk, blev det sagt til Francesco Vettori, der som oftest sad dér eller fordrev Tiden med Spil i det nærliggende Hus: »Francesco, der er Hertugen,« hvorover han undrede sig saare meget og knap kunde holde sin Harme tilbage, saa at han næste Morgen tidlig gik op til ham og sagde: »Herre, det er haardt for mig at være Eders Ven; thi Eders Opførsel er saaledes, at den vil styrte baade Eder selv og samtidig alle os Venner af Eder i Fordærvelse.« Da Hertugen stod forbavset ved disse Ord, vedblev Francesco: »Hvad er det for Galskab, at en Fyrste, der har vundet Florents med Vaabenmagt, den første, der nogen Sinde har haft sligt et Herredømme her, rider ud alene med en bag paa Hesten og om Natten, kun fulgt af to eller tre, og — hvad der er det farligste — ene sætter sin Lid til en Person, som holder Rebstigen for ham, naar han skal klatre over en Klostermur!« Hertugen svarede blot smilende: »Vær ikke bange, Francesco, ingen kan undgaa sin Skæbne; da jeg nu ser, at I holder meget af mig, vil jeg være mere forsigtig.« En anden Gang kom en Soldat til ham og hviskede, at han i Drømme havde set ham myrdet, og at han vilde kunne gjenkjende Morderen; da Hertugen bad ham at udpege denne, betegnede han Lorenzo; men Alessandro smilte kun og svarede: »Kryb godt ned under Dynen en anden Gang, saa drømmer du ikke saadant Tøjeri.« Ogsaa en Astrolog forudsagde ham hans Død, og Solformørkelser og andre

9*

Himmeltegn fyldte Folket med overtroiske Anelser. Fra Rom skrev Lucrezia Salviati, den ærværdigste Matrone, der levede den Gang (som Varchi kalder hende), at han skulde tage sig i Agt for en vis Person, som hun skildrede med Lorenzo's Udvortes og Sæder, og da Maria Salviati, Cosimino's Moder blev spurgt af Alessandro om Grunden til hendes tydelige Uvilje mod Lorenzo, svarede hun, at denne engang vilde blive hans Morder. Dog slog Hertugen alt dette hen og tilskrev det Misundelse imod hans Favorit. Lige saa uimodtagelig mod Advarsel var han, da en Florentiner meddelte ham, at Piero Strozzi, hvem han havde talt med i Neapel, havde fundet det saare mærkeligt, at Hertugen stolede saa trygt paa en Person, der havde til Hensigt at dræbe ham, og som selv havde ytret dette til Piero. Varchi citerer de Ord, der vare faldne: da den unge Strozzi bebrejdede Lorenzino hans tvivlsomme Holdning, svarede denne kun: »Messer Piero, jeg vil ikke give Eder noget videre Svar paa det, I har sagt mig; men jeg haaber at vise Eder klart, og det om kort Tid, at jeg er en brav Mand.« Disse Ord, fortalte Hertugen Lorenzo, vare røbede ham fra paalidelig Kilde; men Lorenzo tilstod ganske rolig, at han havde udtalt dem, thi hvordan kunde han faa Piero's og hans Brødres onde Raad at vide, dersom han ikke gav sig Mine af at være Hertugens Dødsfjende? Man har derfor al Grund til at tro, at Alessandro lige til sin sidste Stund saa godt som ikke anede, hvad der boede i den unge Mand. Kun en enkelt Ytring af Hertugen, som Varchi meddeler, antyder, at han et Øjeblik kunde nære Mistanke til ham, men at denne dog altid veg for hans Ringeagt for »Filosofen«s Mangel paa Mod. Da engang Alessandro og Kammertjeneren Giomo firede Lorenzino ned fra en høj Mur, sagde Giomo, som misundte og hadede Lorenzino, til sin Herre: »Aa, lad mig skære Rebet over, saa lade vi ham falde og ere fri for ham;« Alessandro svarede imidlertid:

»Nej, det vil jeg ikke have; men han vilde nok gjøre det ved mig, dersom han blot turde.«

Et karakteristisk Billede af deres Forhold og af Hertugens og hans Yndlings saa forskjellige Skikkelser giver Benvenuto Cellini i sin livlige, ukunstlede Stil. Hertugen, der yndede og beskyttede Kunst som en ægte Medici, eller rettere som om han havde været en ægte Medici, havde bestilt nogle nye Mønter hos Cellini, og den djærve Kunstguldsmed beretter i sine Livserindringer, hvorledes han ved sine Besøg hos Alessandro, for at modellere hans Ansigtstræk, ofte fandt ham sovende Middagssøvn ganske ene »med hans kjære Lorenzino, som siden slog ham ihjel; og jeg forbavsedes meget over, at en saadan Hertug havde slig en Tiltro.« Eftersom Cellini havde sit Atelier i Rom og sine fleste Ejendele dér, var det hans Agt at tage der ned, før han bosatte sig i Florents som Hertugens Medaillør, og ved hans sidste Avdiens i Paladset var Alessandro, der den Dag laa til Sengs, som Følge af endnu større Udskejelser end sædvanlig, halvt vred over, at han vilde bort og bad ham meget om at blive, i det han vendte sig til »den gale, melankolske Filosof Lorenzino«, som stod ved Sengen, og anmodede ham om at bruge sin Overtalelseskunst lige over for den gjenstridige Kunstner. Dog Lorenzino sagde ikke andet end: Benvenuto, du gjorde bedst i at blive. Hertil svarede jeg, at jeg vilde i ethvert Tilfælde tilbage til Rom. Han tav og betragtede stadig Hertugen med et ondskabsfuldt Blik. Nu havde jeg gjort Medaillen for saa vidt færdig, lagde den ned i en Æske og sagde til Hertugen: Vær I kun rolig, jeg skal gjøre Eder en langt smukkere Medaille end den, jeg udførte for Pave Klemens, og Messer Lorenzo dér skal opgive mig en skjøn Revers, da han er en lærd og begavet Person. Ved disse Ord udbrød Lorenzo: Jeg har netop kun tænkt paa at komponere dig en Revers, som kan være hans Højhed værdig. Hertugen smilede, saae paa Lorenzo og sagde: Lorenzo, I skal give ham Reversen, og han skal udføre den

her og ikke rejse sin Vej. Lorenzo svarede hastig: Jeg skal gjøre det saa hurtig som muligt, og jeg haaber, at det skal blive noget, som skal sætte Verden i Forundring. Hertugen, der undertiden ansaae ham for at have en Skrue løs, undertiden for Kujon, vred sig af Latter i Sengen ved at høre disse Ord.« Først senere fattede Cellini den skjulte Mening af denne gaadefulde Tale.

Lorenzino begyndte at forberede Iværksættelsen af sit Forehavende, længe før det virkelig kom til Udførelse. En Dag sagde Alessandro om en sjælden fortrinlig Panserskjorte, som han altid gik med, at dersom den ikke sad saa godt og i mindste Maade var ham til Besvær, vilde han aldrig gaa rustet, thi han behøvede det ikke synderlig. Disse Ord hørte Lorenzo, og da Hertugen engang skiftede Klæder i et Værelse ved Siden af sit Sovekammer og havde ladet Panserskjorten ligge paa Sengen, snappede han den og kastede den i en Brønd dér i Nærheden. Alessandro savnede naturligvis sin Rustning, men det faldt ham ikke ind at mistænke Lorenzo, uagtet Dommeren Ser Maurizio sagde til ham efter Hjemkomsten fra Neapel: »Eders Højhed skulde give mig Tilladelse til at forhøre Filosofen; jeg kunde nok have Lyst til at vide, hvem der har stjaalet Eders Panserskjorte.« Efter hvad Lorenzo fortalte Varchi i Venedig, havde han engang til Hensigt at gjennembore Hertugen med en Dolk, medens de begge sad paa samme Hest, en anden Gang at støde ham ned fra en høj Mur; men han afholdtes derfra af Frygt for, at hans Offer ikke skulde omkomme eller for at man skulde tro, at det ikke var gaaet naturlig til. Han havde engang frelst en vis Michele del Tavolaccio, med Tilnavn Scoronconcolo, fra Dødsstraf for et Drab og til Gjengjæld i ham vundet en Ven, som vilde gjøre alt for ham; til denne Mand, som var af ringe Herkomst, af slette Sæder, men modig og en udmærket Fægtemester, sagde han, at en Person ved Hoffet havde fornærmet ham; men han skulde ved Himlen . . . Mere behøvedes ikke for at

faa den tjenstvillige Scoronconcolo til at udbryde: »Sig mig kun, hvem det er, og lad mig tage Sagen i min Haand, saa skal han ikke volde Eder mere Ubehagelighed.« »Ja, men det var en Yndling af Hertugen,« indvendte Lorenzo. »Han være hvem han vil,« svarede Banditen, »jeg skal slaa ham ihjel, selv om det var Kristus selv.« Lorenzo meddelte ham da, at han havde til Hensigt at lade Mordet foregaa i et Værelse i sit Hus, hvor han nok skulde faa lokket sin Fjende hen, og for at ikke Folkene i Nabohuset, der ejedes af Maria Salviati, skulde blive forfærdede ved at høre Larm inde hos ham, holdt han otte—ti Aftener i Træk Fægteøvelser med Scoronconcolo eller med en Tjener i dette Værelse, hvorved han raabte højt: »Staa fast! Der traf du mig, Forræder! Jeg er død!« og lignende.

Ved Nyaarstid 1537 opholdt Lorenzo sig hos sin Moder i en Landsby ved Florents, hvor hans Broder Giuliano, som han holdt meget af, laa syg. Den 4de Januar sagde han Moderen Farvel, tankefuld og mørk, og begav sig ind til Staden; thi nu var det hans Agt at fuldbyrde Drabet, i det Omstændighederne netop syntes gunstige. Hertugen havde hele Dagen før Helligtrekonger, den 6te, strejfet om i Byen, maskeret og deltaget i alle Haande Lystighed, og da Lorenzo derfor spurgte ham ved Aftensbordet, hvad han vilde foretage sig, svarede han, at han var træt og vilde gaa i Seng. Da hviskede Lorenzo ham nogle Ord i Øret, som bragte ham til at forandre sin Beslutning; han stod op og iforte sig sin zobelforede Kappe af Atlask, og da han skulde tage sine Handsker, spurgte han: »Hvilke skal jeg vælge, Stridshandskerne eller de parfumerede?« Lorenzo gav ham et Par af de sidste og fulgte ham tillige med Giomo l'Unghero og to andre af Hoffolkene. Det, som han havde sagt til Alessandro, var, at det endelig var lykkedes ham at overtale sin smukke Tante Caterina Ginori til at laane Hertugen Øre; efter andre Beretninger var det Lorenzo's Søster

Laudomia, senere Piero Strozzi's Hustru, hvis Skjønhed havde gjort Indtryk paa Alessandro, og som hans Favorit lovede at føre ham sammen med i hans Hus denne Aften. Da Hertugen og hans Følgesvende havde vandret en Stund om i Gaderne, sendte han de to bort og beholdt kun l'Unghero hos sig; men ogsaa denne Tjener lod han blive nede paa Gaden, da han selv gik op hos Lorenzo sammen med denne. I det opvarmede Værelse kastede Hertugen, der følte sig søvnig, sig paa en Seng og faldt snart i Søvn; men først havde han spændt sit Sværd af, hvilket Lorenzo ubemærket omviklede saa godt med Sværdremmen, at det vanskelig kunde drages, hvorefter han lagde det ved Hovedgærdet. Saa snart Alessandro sov, skyndte Lorenzo sig hen at hente Scoronconcolo, til hvem han sagde, at nu var Hævnens Time kommen, og at det var Hertugen selv, som skulde falde for deres Dolke. Den anden kom et Øjeblik ud af Fatning ved disse Ord, men svor strax igjen, at han skulde blive dræbt, selv om det var Djævelen selv. I Følge Varchi sagde Lorenzo: »Du skal ikke være bange, fordi det er Hertugens Yndling,« hvortil hans Hjælper svarede: »Ikke om det saa var Hertugen selv;« — »ham er det netop,« udbrød Lorenzo. Medens en anden af hans Tjenere, Freccia, som var bleven indviet i Planen, holdt Vagt uden for Kammeret, gik de to der ind og udførte deres Forsæt, dog først efter en haard Kamp i Mørket med den kraftige Mand, som bed Lorenzo, der styrtede sig over ham, saaledes i en af hans Fingre, at han aldrig forvandt det. Varchi beskriver dette Optrin med alle dets gruopvækkende, næsten anatomiske Enkeltheder. Efter at Alessandro havde udaandet sit sidste Suk, lagde de hans blødende Legeme paa Sengen og tildækkede det med et Tæppe, og — her møde vi et meget karakteristisk Træk — Lorenzo lagde en Seddel paa hans Hoved med Indskriften:

Vicit amor Patriæ laudumque immensa cupido.

Giuliano Ughi fortæller, at han ogsaa vilde gjøre det af med Kardinal Cibo med det samme; men at Scoronconcolo fik ham derfra og opfordrede ham indstændig til at komme bort fra Byen; sandsynligere lyder det imidlertid, som Segni beretter, at han var halvt ude af sig selv efter sin Daad og som Følge af Saaret i Haanden, saa at han i Steden for at lade Stormklokken lyde og forkynde Folket sin Gjerning, nøjedes med at banke paa hos sin Nabo Ginori og, da ingen lukkede op dér, at forlange Postheste hos Biskop Agnolo Marzi, der forvarede Stadens Nøgler og bl. a. havde Postvæsenet under sig. Han foregav, at hans Broders Sygdom krævede en hurtig Afrejse, og da han var Hertugens intimeste Ven, fik han med Lethed den ønskede Befordring. Selvfølgelig skyndte han sig strax afsted, alt hvad Remmer og Tøj kunde holde, i Følge med sine to Medhjælpere; men ikke til den By, hvor hans Broder var, derimod først til Bologna, hvor han kun hvilede ud i to Timer, og derpaa videre til Venedig, hvor han ankom om Aftenen den 8de, strax ilede til Filippo Strozzi, som den Gang opholdt sig der, og forbavsede og glædede ham højlig ved at vise ham Nøglen til det Kammer i Florents, hvor den af ham myrdede Hertugs Lig laa gjemt.

III.

I disse Dage, fortæller Benvenuto Cellini, som endnu var i Rom, saaes fra denne By ligesom en Bjælke af Ild i Retning af Florents, aabenbart Varsel om en stor Begivenhed, og ganske rigtig fik man kort derpaa at vide Alessandro de' Medicis Mord. Cellini siger, at han paa Roms Gader mødte Messer Francesco Soderini, »der kom dinglende paa et usseligt Mulæsel. Han lo højt paa Gaden, som om han var forrykt og sagde: »Det er Reversen til den Medaille af den afskylige Tyran, som din gode Ven Lorenzino de' Medici

lovede dig,« og han tilføjede: »Du vilde gjøre Hertugerne udødelige; men vi ville ikke have flere Hertuger,« og saa spottede han mig, som om jeg var Hoved for en hertugelig Familie. I det samme kom en vis Baccio Bettini, der havde en Klump af et Hoved, saa stort som en Kurv, og han gjorde sig ogsaa lystig over mig med disse Hertuger og sagde: »Vi have skaffet dem af med Hertugværdigheden; vi ville ikke mere vide af nogen Hertug, og du vilde gjøre dem udødelige«, samt flere krænkende Ord. Til sidst blev jeg alt for kjed af dem og sagde: »Hør, I Dumrianer, jeg er en stakkels Guldsmed, som tjener den, der betaler mig, og I driver Spot med mig, som om jeg var en Partihøvding; men jeg vil dog ikke bebrejde jer Eders Forfædres Rovbegjærlighed, Taabelighed og Pjalteri; jeg siger kun til al eders dumme Latter, at før to—tre Dage i det højeste ere gaaede, faa I en ny Hertug, som maaske er meget værre end den forrige.« Da saa den Efterretning indtraf, at Cosimo de' Medici var bleven Hertug af Florents den 9de Januar, kom Turen til Cellini til at le.

Der var nemlig i Florents hændt vigtige Begivenheder, Slag i Slag, efter Hertug Alessandros Død. Da Hertugens to Kammertjenere ikke saae noget til deres Herre om Morgenen, søgte de ham alle Vegne, hvor de kunde tænke sig, at han var, først i — et Nonnekloster, som han hyppig besøgte, og da de fik at vide, at Lorenzo var rejst med Posten, troede de et Øjeblik, at Alessandro var tagen med ud paa Landet. Dog ved nærmere Efterspørgsel blev det dem snart indlysende, at han maatte være bleven dræbt; de gik da op til Kardinal Cibo og betroede ham det. Man blev enig om foreløbig at holde Sagen hemmelig for Folket, fejrede Helligtrekongersdag med Ringrending og lignende Festligheder, sagde til dem, der søgte om Avdiens, at Hertugen ikke var ganske rask, skrev til Kommandanten Alessandro Vitelli, hvis midlertidige Fraværelse fra Byen ikke mindst havde givet Anledning til Mordplanens Iværk-

sættelse just den Dag, at Hertugen var bleven saaret og ønskede hans Tilbagekomst, og endelig sammenkaldte man det hemmelige Raad for i Forening med det at sikre sig mod Mediciernes Fjender. Imidlertid spredtes Nyheden dog snart over Byen og satte Partiernes Lidenskaber i stærk Bevægelse; en Revolution var i truende Nærhed, men de højtansete Borgere Francesco Vettori og Francesco Guicciardini, især den sidste, fik den besværget ved Snedighed og Snarraadighed, medens Modstanderne af den mediceiske Slægt vare splittede ad ved indbyrdes Uenighed. Cosimo hentedes til Byen, og medens Gaderne paa ny gjenløde af Raabene »palle, palle!« og »duca, duca,« som Vitellis Soldater fik Folket til at istemme, proklameredes han til Florents's Hersker af »de 48 Mænds Raad«, som i Begyndelsen havde haft 48 Meninger, efter Varchis Udsagn.

Det var altsaa en anden, der høstede Lønnen for Lorenzinos Bedrift. Imidlertid priste de landflygtige ham i høje Toner; saaledes begyndte Jacopo Nardi et Brev til Kardinal Ridolfi, dateret 18de Jan., med disse Ord: »Da det har behaget det guddommelige Forsyn at knuse den hovmodige Kæmpes Overmod, et jam erexit cornu salutis nobis in manu David pueri sui (thi saadan har den ædle Yngling været for os), og da Eders Eminents, som sit Fædrelands aandelige Fader, sammen med de øvrige hellige Guds Redskaber, arbejder for Israels fuldstændige Udløsning, tilbyder jeg ogsaa min ringe, men tro Tjeneste«. Filippo Strozzi kaldte ham den nye Brutus, og Varchi — der i sin florentinske Historie erklærer, at hvad man saa vil sige om denne Daad, mener han, at ingen Ros er for stor for den — skrev Vers til hans Ære baade paa Latin og Italiensk og citerer et latinsk Epigram af Molza med Hentydning til den Hændelse, der forjog Lorenzo fra Rom:

Invisum ferro Laurens dum percutit hostem,
Quod premeret patriæ libera colla suæ;
Te ne hic nunc, inquit, patiar, qui ferre tyrannos
Vix olim Romæ marmoreos potui.

Dog der var dem, som dadlede ham, fordi han havde forladt Florents, og for at stille sin Handling i det bedste Lys baade hos disse og hos andre udgav han da i Venedig et meget velskrevet Forsvarsskrift med Titel: »Lorenzo di Pierfrancesco de' Medicis Apologi angaaende Florents's første Hertug, Alessandros, Fødsel og Død«; det er en af de bedste Prøver paa politisk Veltalenhed, som vi finde i den italienske Litteratur. »Dersom jeg skulde retfærdiggjøre mine Handlinger,« saaledes begynder det, »hos dem, der ikke vide, hvad Frihed er og hvad Tyranni er, vilde jeg bestræbe mig for at bevise med de mange Grunde, som existere, at Folk ikke bør attraa noget mere end at leve et politisk Liv, følgelig i Frihed; thi et offentligt Statsliv er sjældnere og mindre livskraftigt under enhver anden Regering end i Republikkerne; og jeg vilde ogsaa vise, at da Tyranniet er fuldstændig stridende mod et politisk Liv, bør de ligeledes hade det fremfor alt andet, og at denne Anskuelse oftere har vist sig saa fremherskende, at de, der have befriet deres Fædreland fra et Tyranni, ere blevne ansete for værdige til Hæder næst efter dem, hvem Landet skylder sin Tilværelse som Stat. Dog da jeg har at tale til dem, der vide, enten gjennem Tænkning eller gjennem Praxis, at Friheden er et Gode og Tyranniet et Onde, vil jeg forudsætte denne Almensætning og tale særlig om min Daad, ikke for at forlange Belønning eller Ros derfor, men for at tydeliggjøre, at jeg ikke blot har gjort, hvad enhver god Borger er forpligtet til, men at jeg vilde have svigtet mit Fædreland og mig selv, hvis jeg ikke havde gjort det«. »Alessandro,« hedder det fremdeles, »var en Nero, en Caligula og Falaris, han bedrog Frihedens Elskere og berøvede Florents alle dets republikanske Institutioner; han var maaske ikke engang af Mediciernes Æt paa fædrene Side, saa at Lorenzos Slægtskab med ham var højst tvivlsomt, og selv havde han forgivet baade sin Slægtning Ippolito og sin egen Moder.« Lorenzo havde aldrig været hans Tjener, thi, føjer han sofistisk til,

»han gav mig ingen Løn, jeg betalte mine Skatter ligesom andre Borgere, men hans Undersaat var jeg dog ikke; thi vi havde lige Vilkaar.« Skjønt Alessandro førtes bag Lyset ved hans Forstillelse, maa man ikke tro, at Hertugen holdt af ham: den Mand holdt ikke af noget Menneske. Det vilde være herligt, om man skulde fortælle Tyrannerne i Forvejen, at man vilde dræbe dem; ganske vist er Trofasthed og Tillid i Venskab en saa udmærket Ting, at man heller maatte være Dyr end Menneske, hvis dette Gode ikke fandtes paa Jorden, men lige over for Tyranner gjælder intet Broderskab: de skulle dræbes, hvordan det saa sker, og alle ere jo enige om at prise Timoleon, fordi han ofrede sin egen Broder for Frihedens Skyld. Hvad man især har bebrejdet ham, er hans Opførsel hin Nat efter Alessandros Død; denne forsvarer han med stor Snildhed. Indtil selve Drabet kunde han raadslaa og handle omtrent alene; men derefter behøvede han Hjælp; hvor skulde han finde den? Ikke hos de undertrykte, trællesindede Florentinere, men snarere hos de landflygtige Frihedsmænd. Dertil kom, at Scoronconcolo allerede havde tabt Modet. Skulde han maaske have taget Hertugens Legeme paa Skuldrene ligesom en facchino (Lastdrager) og rendt omkring i Gaderne og skreget, som om han var gal? Dersom han havde afhugget Hovedet og bragt det til en eller anden af de fornemme Borgere, vilde maaske ingen have gjenkjendt Hertugen eller i alt Fald skjænket hans Morder Tiltro, »thi jeg ansaas for at have et ganske andet Sind end det, jeg virkelig havde.« Det hele, han efter al Rimelighed havde opnaaet, var at blive hugget ned af Hertugens Folk; thi det var en maaneklar Nat, og Drabet var jo sket omtrent midt iblandt hans Tjenere og Vagter, og man havde da troet, at han havde gjort det for selv at blive Florents's Hertug, saa at han baade vilde have mistet Liv og Ære. Nej, han maatte dølge Mordet saa længe som muligt og imidlertid kalde de landflygtige til Kamp for Friheden, som

der nu var Haab om at gjenvinde. Des værre var det ikke gaaet, som han havde tænkt sig: de florentinske Flygtninge havde vist en sørgelig Mangel paa Energi, og Cosimo var bleven Florents's Hersker, hvilket Lorenzo aldeles ikke havde anet vilde ske. Han slutter med de stolte Ord: »Man betænke, hvad jeg kunde gjøre uden andres Hjælp, hvis jeg har fejlet. Kræv for ovrigt ikke mere af Folk, end hvad der er muligt, og vær forvisset om, at dersom jeg havde kunnet bevirke, at alle Florents's Borgere nærede den Kjærlighed til Fædrelandet, som de burde nære, saa vilde jeg, der ikke veg tilbage for at berøve Tyrannen Livet, da det var Vejen til Opnaaelsen af mit Ønske, for at udsætte mit Liv for aabenbar Fare og at forlade min Moder, min Broder og alt, hvad der var mig kjært, og bringe hele mit Hus i en saadan Ødelæggelsestilstand, som det nu er i — vilde jeg ikke have taget synderlig i Betænkning at udgyde mit eget og min Slægts Blod for at naa dette Maal; thi det er sikkert, at hverken de eller jeg havde kunnet ende vort Liv paa en berømmeligere Maade end i Fædrelandets Tjeneste.«

Da Cosimo den 1ste kaaredes til Hertug, maatte han love Kardinal Cibo fire Ting: at gjøre Ret mod alle og enhver; ikke at unddrage sig Kejser Karl V's Overhøjhed; at behandle Hertug Alessandros uægte Søn og Datter vel og a t h æ v n e h a n s D ø d. For det første blev da Lorenzino hængt in effigie ved det ene Ben med Hovedet nedad, han selv og hans nærmeste erklæredes for fredløse, og hans Hus blev til Dels nedrevet for at give Plads for en Gade, der fik Navnet Via del traditore, men for øvrigt er forsvunden for længe siden ved Palazzo Riccardis Udvidelse og Ombygning. Hoben gjorde et rigt Bytte af Malerier, Billedhuggerarbejder og andre Kunstsager samt antike Manuskripter i Lorenzinos Hus, og Alessandro Vitelli ranede for 15,000 Scudi Kostbarheder i hans Villa; men ved samme Lejlighed plyndrede Vitelli ogsaa sin forrige Herres Palads

i Forening med de to oftere omtalte Kammertjenere, ja udstrakte endog sin Havesyge til Naboens, den nye Hertugs Hus; han undskyldte sig for Cosimo med, at nu havde denne jo et Slot; hvad behøvede han saa at bryde sig om sin gamle Bolig. Den, der dræbte Forræderen, fik Løfte om 4000 Gylden strax samt 100 Gylden aarlig for sig og Arvingerne, fremdeles Skattefrihed og en Mængde Privilegier; hvo der bragte ham levende til Florents, skulde faa den dobbelte Løn. Som Følge heraf flakkede Lorenzino om i Evropa med stadig Udsigt til at falde for Morderdolken, siden de landflygtiges Forsøg paa at erobre Florents tilbage var strandet. I Slaget ved Montemurlo den 1ste Avgust 1537 havde Cosimos Tropper fanget de fornemste af dem, deriblandt Filippo Strozzi, som kort efter døde i Fængsel. Engang begav Lorenzo sig i sin Fortvivlelse til Konstantinopel for at søge Hjælp hos Tyrkerne mod sine Landsmænd, men til ingen Nytte; en Tid lang skjulte han sig og sine fejlslagne Forhaabninger under et paataget Navn i Paris. Hvorledes den Pris, der var sat paa hans Hoved, fristede mange, og hvorledes Hertug Cosimo ikke glemte sin Hævn, ses af et Brev fra den ansete gejstlige og Digter Giovanni della Casa, Forfatteren af »Il Galateo«, fra Aaret 1547, altsaa ti Aar efter Alessandros Mord. Lorenzino befandt sig den Gang i Venedig ligesom della Casa og omgikkes ofte skjult med denne; en Dag var della Casas Gondol bleven standset af nogle ubekjendte, som foregave at søge efter Kontrabande, men i Virkeligheden ledte efter den florentinske Hertugs Morder. Om Morgenen den 28de Februar 1548 blev Lorenzo og hans Slægtning Alessandro Soderini overfaldne bag fra paa Gaden i Venedig af to Stimænd fra Byen Volterra og dræbte med Dolkestik — til megen Glæde for Cosimo, som i Breve udtaler, hvor godt det er, at Verden er bleven befriet for denne Pestilents, men til Sorg for adskillige, som kjendte ham nærmere, f. Ex. della Casa, der skriver til en Ven: »Jeg har kun

meldt Kardinal Farnese Messer Lorenzo de' Medicis Død ganske simpelt, uden nogen Lovtale; Gud give derfor, at man ikke, ligesom man har dadlet mig for maaske at have elsket Hans Naade alt for højt i Live, vil dadle mig for at have glemt ham efter hans Død.« Almuen i Italien erindrede længe Lorenzino og besang hans Levned i saakaldte Lamenti, Klagesange, af hvilke man har mange til Minde om navnkundige Mænd og Begivenheder i de Dage. Lorenzinos Træk ere os bevarede paa en Medaille, som den kgl. Møntsamling ejer, og som er daarlig gjengiven i det numismatiske Værk »Museum Mazzuchellianum«: et fint, spidst og klogt Ansigt med temmelig stort, let krøllet Haar og Skjæg; paa Bagsiden af Medaillen ses to Dolke, derimellem en Hue eller Hjælm og underst Indskriften VIII Id. Jan., ɔ: den 6te Januar, altsaa Datoen for hans Livs Storbedrift.

Lorenzino de' Medici har imidlertid ikke alene et Navn i Italiens politiske Historie, men tillige i den italienske Litteraturs Historie som Forfatter af Komedien »Aridosio«, opført 1536 i Spedale de' Tintori i Anledning af Hertug Alessandros Bryllup; han, der i det hele har saa megen Lighed med Hamlet, i alt Fald udvortes, ligner altsaa ogsaa Helten i Shakespeares berømmelige Tragedie i sine dramaturgiske Tilbøjeligheder. Som Renaissancens Komediedigtere i Almindelighed har Lorenzino ikke sin Styrke i Opfindelsen; man fulgte jo som ene rigtig den bekvemme Methode at hente Motiver hos Plautus og Terents, Oldtidens store Mønstre, og Forfatteren af »Aridosio« har øst af hele tre romerske Komedier, nemlig Terents' »Adelphi«, hvor han hentede de to Hovedpersoners Karakter, den milde, rundhaandede Marcantonio's og hans Broders, den haarde, gjerrige Aridosio's, der kaldes saaledes, fordi han er »più arido che la pomice«, ɔ: tørrere end Pimpsten, fremdeles af Plautus »Mostellaria«, som har givet ham Hovedhandlingen, endelig »Aulularia«, hvor han har skaffet sig nogle Træk til Titelfigurens Karakteristik. Det hele er smagfuldt sammen-

arbejdet, og Dialogen, som væsentlig er Lorenzinos eget Værk, er flydende og god; han har end videre føjet et Par Bipersoner til af mere moderne Præg, navnlig en halvt komisk slyngelagtig Præst, Ser Giacomo, som skal mane Spøgelserne ud af det forhexede Hus. »Aridosio« blev oversat paa Fransk og lidt bearbejdet af Pierre de Larivey omtr. 1570, og fra hans Komedie »Les Esprits« har atter Molière taget noget af »son bien«, i det han flyttede et Par Scener over i sin »Avare.«

Efter at vi have set, hvorledes Historien selv satte det Drama i Scene, som foregik i Florents 1537, kan det maaske have sin Interesse til Slutning i al Korthed at kaste et Blik paa, hvordan Digtekunsten har opfattet og fremstillet Lorenzino. Allerede i Begyndelsen af det 17de Aarhundrede er han bleven Gjenstand for dramatisk Behandling i Spanien af den talentfulde Digter Don Diego Jimenez de Enciso (f. 1585, † omtrent 1650), hvis Comedia »Los Medicis de Florencia« gjorde stor Lykke og endogsaa blev navnkundig i Italien. Endnu den Dag i Dag er den en af den spanske Litteraturs ægte Prydelser, den har adskilligt mere af det virkelig tragiske end de spanske Dramer pleje at have, og Digteren har øjensynlig stræbt efter en Regelmæssighed i Bygningen og en Klassicitet i Formen, som kan svare til de betydningsfulde Hændelser, der danne Æmnet for hans Værk. Ikke desto mindre har han ikke kunnet fornægte sin spanske Natur, hans Fødelands Publikum fordrede nu engang at underholdes med romantiske Kjærlighedsæventyr, Skinsyge o. lign., saadan som Lope de Vega bød dem, og det kan derfor ikke forundre os at træffe Cosimo de' Medici forvandlet til spansk Ridder med ædle Følelser, som elsker en Doña Isabela, Datter af den gamle, ligeledes i høj Grad ridderlige Cefio, at »Laurencio«, ɔ: Lorenzino, er hans Rival og sværmer om i Cefios Have i Maaneskin, draperet

i sin Kappe, og at hans Beslutning at dræbe Hertugen til Dels har sin Grund i, at denne ogsaa elsker Isabela, fremdeles at alle Hovedpersonerne ere forsynede med de behørige, for en Del komiske Tjenere og Kammerpiger, endelig at »Cosme« har opdaget »Laurencios« Anslag, men kommer for sent til at redde Hertugen, der dog myrdes nogenlunde ridderlig, hvorpaa Cosme strax hævner hans Død, udraabes til Storhertug og bliver gift med Isabela.

I vort Aarhundrede har den glimrende franske Romantiker Alfred de Musset opfrisket Lorenzino de' Medicis Billede ved sit 5 Akts Drama »Lorenzaccio«, en interessant Studie efter Shakespeare, med bevidst Efterligning af den engelske Digters tekniske Ufuldkommenheder, men tillige med en Gnist af hans Geni. De florentinske Historieskrivere have givet ham en Mængde af de prægtige, realistisk tegnede Optrin, ved hvilke Digteren ikke har skyet det mest krasse; men for øvrigt har han taget sig enkelte Friheder med Hovedpersonernes Karakter og med Begivenhedernes Rækkefølge. De væsentligste ere, at Filippo Strozzi er gjort til en sympathetisk ærværdig, højsindet Olding, en Cato med en spansk Grandes Slægtstolthed, vel for at danne en tydelig Modsætning som Bærer af et Ideal ved Siden af Alessandros Libertinerfigur og Lorenzaccios moderne interessante, sammensatte, dæmoniske Skikkelse; og at Musset lader sin Helt strax falde efter Fuldbyrdelsen af Hertugens Drab, for at Stykket kan slutte behørig tragisk.

I 1842 opførtes i Paris et Skuespil i 5 Akter af den ældre A. Dumas, med Titel »Lorenzino«. Naturligvis har den store Romanfabrikant omkalfatret Historien betydelig: han lader Filippo Strozzi flakke om i Florents, skjønt han er erklæret fredløs, og der er sat en Pris paa hans Hoved; han lader Lorenzino være sværmerisk forelsket i Luisa Strozzi og denne gjenelske ham; endelig lader han Luisa være den Kvinde, som giver Anledning til Hertugens Død.

Baade Filippo og flere af Personerne ere blevne en hel Del idealiserede, ja selv Michele (Scoronconcolo) er en ædel Bandit, som vil dræbe Alessandro, fordi hans af Hertugen forførte elskede er død som Nonne af Sorg. Stykket har effektfulde Scener, men liden litterær Værdi.

Endnu er at nævne, at den italienske Tragediedigter Giovanni Battista Niccolini kaldte hine Dage til Live for sine Landsmænd ved Tragedien »Filippo Strozzi«, midt under Italiens Fornedrelse ved de fremmede i dette Aarhundredes første Halvdel. Det var det store og yppigt frodige ved hin Periode, der tiltrak Niccolini og drev ham til at vise den frem som et Spejl for Nutiden; thi det bør stadig erindres, at med alle sine Blodpletter og alle sine ethiske Svagheder staar Renaissancen som et af de herligste Tidsrum i Menneskeslægtens Historie, at den har efterladt senere Tider en uforgængelig Arv af Tænkning, Viden og Kunst, at der den Gang i alle Retninger udfoldedes en Dygtighed og aandelig Kraft som maaske i ingen anden Periode, og at endog i dens afskrækkende og blodige Optrin spore vi et Udslag af den Livskraft, som førte Ariostos Pen, Tizianos Pensel og Michelangelos Mejsel.

E. Gigas.

Muhammad.*)

Er det altid vanskeligt at skaffe en i enhver Henseende paalidelig Fremstilling af en Mands Liv, gjælder dette i allerhøjeste Grad om den Mand, der fremtræder som Religionsstifter, især naar han gjør Fordring paa Profetværdigheden; thi da varer det ikke ret længe, inden det dogmatiske gjør sig gjældende og indhyller hans Liv i et mere eller mindre tæt mythisk Slør; der danner sig mere eller mindre legendeagtige Udsmykninger, som snart komme til at gaa for fuldstændig historiske, og som det paa Grund af det Forhold, hvori de baade af Theologer og Menigmand stilles til Troen, bliver farligt at berøve deres Paalidelighed, saa at det, naar længere Tid er gaaet, ofte bliver næsten umuligt for den ædruelige Kritik at trænge gjennem Skallen og naa til at give en paalidelig Fremstilling af de virkelige Begivenheder. Saaledes er det ogsaa gaaet med Islams

*) Foruden de ældre Fremstillinger af Muhammad's Liv, der næsten ere værdiløse, er her navnlig benyttet Weil: Muhammed, der Prophet. — Caussin de Perceval: Essai sur l'histoire des Arabes avant l'islamisme. — Sprenger: Das Leben und die Lehre des Muhammad. 1861—67. — Af haandskriftlige Kilder har jeg kun haft Adgang til Al-Khamîs af Ad-Dijârbakri, (fuldendt i Aaret 1534 e. K.) paa det kongelige Bibliothek (v. Catal. Cod. Orient. II Nr. CXXX—CXXXII); men da dette Arbejde stammer fra saa sen en Tid, er det naturligvis ikke af saa stor Betydning, som man i sin Tid har tillagt det.

Stifter. Weil og Caussin de Perceval begyndte vel at anvende Kritik paa de ældre Fremstillinger af hans Liv, men de Kilder, de benyttede, vare endnu for urene, til at deraf kunde hentes en virkelig Historie; først ved det rige Materiale af Traditioner, som Sprenger har skaffet til Veje, og den Udvikling, som den historiske Kritik og de orientalske Studier i vore Dage have faaet, er det blevet muligt at skaffe noget mere brugbart, skjønt det endnu er langt fra, at der paa hvert Punkt er bragt Klarhed. Den her forsøgte Biografi gaar navnlig ud paa at oplyse de hidtil mere ukjendte eller falsk fremstillede Forhold i Profetens Liv; derfor ville flere, selv vigtige Begivenheder kun blive løselig berørte, naar de kunne forudsættes kjendte, andre derimod udførligere behandlede; Pladsen, der kunde indrømmes i Tidsskriftet, gjorde denne Behandling nødvendig.

I.

De bibelske Arkæologer have forsøgt at udfinde den semitiske Races oprindelige Hjemstavn og synes at være komne til det Resultat, at den fra de kurdiske Bjærge er vandret ned paa Mesopotamiens Sletter og der fra videre mod Sydvest. Jeg kan nu ikke overtale mig til at tro, at et Bjærgfolk er blevet til et Ørkenfolk. Et civiliseret Folk kan ganske vist gaa tilbage i Kultur; tvunget af Nødvendigheden og en fuldstændig Isolering vil det kunne komme dertil, at et metalbesiddende Agerdyrkningsfolk ender med at blive et raat Stenalderens Jagtfolk (vort ethnografiske Museum frembyder meget smukke Beviser herfor); men en Tilbagegang fra et civiliseret, agerdyrkende Folk til et nomadiserende er endnu ikke paavist, og jeg for mit Vedkommende kan ikke tænke det.

I det nordlige Arabien ligger en Slette Nufûd, der er noget større end Tyskland. Den er dækket med fint

Sand, som opsuger Regnen og under Overfladen fører det til den persiske Bugt. Den er derfor aldeles fattig paa Vand, men om Vinteren og Foraaret er den klædt med det yppigste Græs og er Hjemstavn for de hurtigste Kameler. Mod Øst, Syd og Vest hæve sig lavere Bjærge, mellem hvilke ligge enkelte frugtbare Oaser, hvor der findes den bedste Hvede, de ædleste Heste, de smukkeste Kvinder og om Sommeren sparsomme Græsgange. Denne Slette i Forening med Oaserne udgjør det saakaldte Nadjd. Syd derfor er et næsten ufarbart Sandhav, mod Nord den syriske Ørken, hvortil øst for Evfrat Mesopotamien slutter sig. Nufûd selv er ubeboelig paa Grund af Vandmangel og kan kun benyttes af Nomader. Ved Randen kan græsse Heste og Hornkvæg, men det indre kan kun Kamelen vove sig ind i. Nufûd og tilgrænsende Oaser supplere hinanden, medens den største Del af Stammen nomadiserer, bo nogle enkelte Familier i Landsbyer. Det er hine Landes Fæstning, der har paatrykt Semiterne deres Karakter; Naturen har beskyttet det paa alle Kanter, og hverken en vedvarende Undertvingelse eller en Indvandring er tænkelig; Historien kjender i det mindste ingen saadan.

De syriske og mesopotamiske Stepper ere Nadjdbeboernes naturlige Ejendom, ja uundværlige for dem, thi Bjærgene yde ikke Sommergræsning for store Hjorder. I den varme Aarstid trænge derfor de fleste Nomader fra Nufûd mod Nord og saa dybt ind i de frugtbare og dyrkede Sletter ved Randen af Ørkenen, som Regeringernes Svaghed tillader. Lidt efter lidt blive Agerdyrkerne fortrængte, til Nomaderne naa deres naturlige Grænser, Bjærgene i Kurdistân og Floderne i Khusistân. Agerdyrkerne gaa ikke op i Nomaderne; de dø efterhaanden af Mangel eller for Sværdet, og kun ganske undtagelsesvis bliver en enkelt Agerdyrker Nomade; denne Levemaade er alt for anstrængende navnlig for Kvinderne, og Bedawinen er alt for exklusiv til at optage dem i sin Stamme. Siden Historiens

Begyndelse har Bedawinens Terræn ikke haft saa stor en Udstrækning som for Øjeblikket under den nuværende tyrkiske Regerings Svaghed. De i Oldtiden saa rige assyriske og babyloniske Sletter ere forvandlede til Ørkener, hvor Mosul, Bagdâd og enkelte andre Stæder staa som de eneste ubetydelige Levninger af den gamle Kultur. Kommer der engang i disse Egne en kraftig Regering, ville Tusender af Nomader bosætte sig og blive Agerdyrkere, som det var Tilfældet under Romernes, Grækernes, Sassanidernes og Khalifernes Herredømme. Ørkenen har altsaa sin Ebbe og Flod, saaledes at i Flodtiden skylle Bedawinerne alt bort, men ved Ebben bliver en Del af dem tilbage. Dette er én Maade, hvorpaa Bedawinen aflejrer sig, om jeg maa bruge dette Udtryk. Denne Aflejring kan foregaa og er foregaaet paa flere andre Maader; men om end den nye Levemaade og Blandingen med fremmede har medført mange Forandringer i de aflejrede Bedawiners Folkekarakter, forsvinder dog ikke de tidligste Indtryk fra Ørkenen selv ikke efter Aarhundreder. Bedawinen er den semitiske Races Prototyp.

At Semiterne eller noget som helst andet ukultiveret Folk altid have været Monotheister, lader sig lige saa lidt paastaa, som at de dannede Hinduer tro paa mange Guder; men Semiterne have altid, naar de da ikke vare aldeles udartede, udmærket sig ved en ejendommelig Opfattelse af det guddommelige. Deres Allah, saa vel som deres Fetisjer og Djinner, er ligesom vi en Personlighed, hvem den øvrige Skabning staar over for som noget fremmed, mer eller mindre underordnet. Muhammedanerne ere ganske vist naaede til Pantheismen; men denne Pantheisme er ikke opstaaet ved, at de fandt deres Gud i Naturen, men ved at deres Allah som Følge af Theosofernes fortsatte Tænken syntes saa mægtig, at han opslugte hele Universet. En anden Ejendommelighed hos Semiterne er Profetdømmet og det fortrolige eller snarere familiære Forhold, hvori de staa til deres Gud. Derfor siger ogsaa Araberen: Sems Børn

ere Profeter, Jafets Børn Konger og Khams Trælle. — Som Følge af den vide, ubegrænsede Synskreds er Bedawinen hurtig og sikker i sin Iagttagelse, medens Skovbeboeren og Agerdyrkeren gjør sig de forunderligste Forestillinger om det, der er fjærnt, og giver sig hen til Fantasien, der i det mindste hos Araberen sjælden faar Overvægt over Dømmekraften. Nomaderne blive mindre berørte af Historiens Strøm, end andre Folkeslag; de ere uden Litteratur, og selv Traditionen kan paa Grund af deres Omvandren kun holde sig en forholdsmæssig kort Tid. Hverken Erfaringer eller Overtro hobe sig hos dem saa meget op som hos Bybeboerne eller Agerdyrkerne. Derfor har Bedawinen ingen uforstaaelige Veda'er med deres uendelige Kommentarer, intet tusendaarigt symbolum apostolicum. Umuligheden af at nyde Luxus og samle Skatte frier dem fra Snæverhjærtethedens og Gjerrighedens nedværdigende Lidenskaber, og fra Barndommen af vante til at kæmpe mod Naturen og fjendtlige Stammer blive de staalsatte, og deres Karakter faar noget vist ridderligt; men det er ogsaa en Følge af denne Kamp for Livsopholdet, at disse Mennesker næsten ikke have nogen højere Trang og yderst lidt beskæftige sig med Gud og Religion. Dog hos de mere aandige Naturer, der findes overalt, men ogsaa overalt ere sjældne, blive Religionsdriftens Rørelser ikke holdte nede ved nedarvede Former og forældede Dogmer; en saadan Natur bevæger sig frit, og selv om de Tanker, han fremkalder, ikke ere meget ophøjede, grunde de sig dog paa en sund Naturbetragtning og ere simple og enfoldige. Oasebeboerne i Nadjd derimod ere meget religiøse og, hvad Wahhâbiternes Fremkomst i disse Egne vise, meget monotheistiske.

Alle Folkeslag føle en Trang til at danne sig et sanseligt Billede af den Gud, der lever i deres Indre, til at finde ham i Yderverdenen, ja til at eje ham. Semiterne gjøre ingen Undtagelse fra denne Regel, og dog er der blandt dem,

som Renan har vist, opstaaet flere Mænd, som have prædiket Guds Enhed, end blandt andre Nationer, og Folket var mere tilbøjeligt til i det mindste at anerkjende én Guds Overhøjhed, om det ogsaa ærede en Del Genier ved Siden af ham. De anerkjendte Allah som Himlens og Jordens Skaber og som den vise og ophøjede,*) og ved Pilegrimsfarten raabte de: »Til din Tjeneste, o Allah! til din Tjeneste, til din Tjeneste! Der gives intet Væsen dig ligt, og hvis der gives et, da hersker du og ikke det.« Han sender Regn og regerer Verden, og derfor naar de vare i stor Fare eller Nød, paakaldte de Allah og ikke de andre Guder, og i vigtige Sager tilsvore de hinanden Ederne ved Allahs ophøjede Navn.**) Dog medens de opbyggede Templer for de andre Guder, gjorde de det ikke for Allah, og Grunden dertil var vel navnlig den, at de forskjellige Underguder, disses Templer og hellige Steder tilhørte en eller flere Stammer, og at Præstedømmet sædvanlig var arveligt i én Familie. Folk, hvis Styrke beroede paa Familiernes Sammenhold i Stammen eller i flere forbundne Stammer, kunde ikke indse Nødvendigheden af at opføre en Helligdom for Allah, der tilhørte alle Stammer og ikke blot deres egen. Nogle Steder blev rigtignok en Del af Høsten bestemt for Allah og uddelt til fattige og forældreløse, en anden Del for de andre Guder, og den blev given til Præsterne. I Østerlandene tærskes Sæden paa Marken ved at aftrædes af Oxer, og selv efter at være renset bliver den liggende nogle Dage i Smaabunker. Naar nu Vinden eller et andet Tilfælde førte noget af det for Allah bestemte Korn over til Gudernes Bunke, blev det ikke bragt tilbage, men nok omvendt, og, man kunde næsten sige naturligvis, blev det sletteste Allahs Del.***) — De umiddelbare Gjenstande for den almindelige Mands Til-

*) Kur. 43,8; 31,24; 39,39.
**) Kur. 35,40.
***) Kur. 6,137 og 16,58.

bedelse vare Fetisjer: vanskabte eller meningsløse Billeder, Stene, Klipper, Træer; ja en Stamme dyrkede som sin Gud et stort Brød, men til deres Naboers Fornøjelse spiste de Guden, naar der kom Hungersnød. Disse Fetisjer vare imidlertid kun synlige Tegn for de Genier, Djinn, der bleve tilbedte gjennem disse. Ørkenens Fantomer frembøde rigeligt Stof for denne Del af deres Theologi, og da mange Mennesker saae disse Fantomer, er det ikke underligt, at de bleve saa fortrolige med Aandeverdenen, at da Abû-Djahl hørte Muhammad tale om 17 Bevogtere af Helvede, bemærkede han, at han vilde binde an med de 15, de øvrige 2 vilde hans Venner nok faa Bugt med. De behandlede Gud, siger Renan, kavallermæssig, og ligesom fromme Mænd tiltalte Gud, tillidsfuldt ventende et Svar som af en god Ven, saaledes har Folket altid fundet saadanne Samtaler naturlige og troet derpaa. Forholdet mellem Fetisj og Djinn og mellem Djinn og Allah var omtrent det samme som hos Katholikerne mellem et undergjørende Helgenbillede og den tilsvarende Helgen og mellem denne og Gud. Derfor siger Muhammad (Kur. 12, 106) »De fleste af dem tro ikke paa Allah uden tillige at stille andre Væsener ved Siden af ham.« Han gjør nok i nogle Kurânsteder Fetisjdyrkelsen latterlig; men langt oftere ivrer han mod Djinndyrkelsen. Selv den mest uvidende synes at have indrømmet, at Fetisjen i og for sig hverken kunde gavne eller skade, og i Kur. 39, 4 siges da ogsaa: »De, der stille sig i Afhængighedsforhold af andre Væsener end Allah, sige: vi tilbede dem kun for ved dem at opnaa Allahs Gunst og Naade.«

Det er indlysende, at Araberne ikke kunde blive staaende ved denne indskrænkede Opfattelse af det guddommelige, og vi se ogsaa hos Digterne mod Slutningen af det 6te Aarh. e. K. Spor af en fast Overbevisning om Guds Enhed og hans Ophøjethed over alle andre Væsener, og en levende Bevidsthed om Menneskets Ansvarlighed for dets

Gjerninger. Saaledes siger Nâbigha-ad-Dzubjânij: »Jeg sværger, for at der ikke skal være nogen Tvivl tilbage i din Sjæl, der gives ingen Vej uden om (eller bag om) Allah.« Labîd siger: »Hvem Allah fører den godes Vej, han bliver ledet rigtig og er let om Hjærtet; men hvem han vil, fører han vild,« og ligeledes: »Ere ikke alle Ting forfængelige uden Gud.« Stødet til denne Tro, der giver sig til Kjende i disse Vers, udgik uden Tvivl fra Jøderne, der boede i den vestlige Del af Halvøen, og fra kristne Arabere i den østlige og nordlige Del; den berømte Digter ʿAmr-ben-Kultsum hørte saaledes til den kristne Stamme Taghlib. I Nâbigha-ad-Dzubjânij's berømte Lovdigt træffe vi ogsaa Hentydning til bibelske Legender i Versene:

„Ej har jeg nogen set, hvis Daad med hans*) sig maaler,
naar jeg af Mænd Sulajmân**) blot undtager,
til hvem lød Allahs Ord: Hersk over
hver Skabning, hold den vel i Tømme.
Byd over Aanderne, jeg har dem alt befalet
at bygge Tadmûr op af Sten og skjønne Søjler.“

Med denne Begyndelse skulde man have ventet, at Araberne vare gaaede over til Kristendommen, men saa længe den semitiske Aand bevarer sin Originalitet, synes den ikke ret at kunne finde sig i Mysterier. Læren om Treenigheden og en korsfæstet Guds-Søn gjorde derfor aldrig et blivende Indtryk paa Araberne, og fandt den noget Indpas, blev den altid opfattet meget overfladisk. Jødedommen tiltalte dem mere, og den var endog, om end ikke i sin orthodoxe Form, en Tid Statsreligion i Jaman. Dog heller ikke den kunde tilfredsstille dem; den er blot beregnet paa ét Folk og derfor for snæver til at blive en Verdensreligion. Desuagtet vare de tre Grundideer i disse

---

*) Nemlig Kong Nuʿmân af Hîra, til hvem Lovdigtet er forfattet.

**) Den bekjendte jødiske Konge Salomo.

to Religioner blevne en uafviselig Trang for Araberne, nemlig den Nødvendighed udelukkende at underkaste sig en over alle Væsener ophøjet Gud, Overbevisningen om en Gjengjældelse og den deraf følgende Tro paa Sjælens Udødelighed (hvilken for øvrigt aldrig har villet blive Semiterne rigtig indlysende, og hvortil Bedawinen endnu forholder sig temmelig ligegyldig) og en guddommelig Avtoritet for disse Sandheder; endelig kom hertil Troen paa en Urreligion som historisk Grundlag. Den Religion, som kunde tilfredsstille Araberne, maatte nu være en ny Gren paa den Stamme, hvoraf Jødedommen og Kristendommen vare fremgaaede — altsaa en Mosaisme uden Ceremonilov og national Ufordragelighed, eller en Kristendom uden Forsoningslære og den dermed sammenhængende Treenighedslære. Naar Folkene have aandelig Trang, kommer Forsøg efter Forsøg paa at tilfredsstille den, og disse Forsøg ville vi betragte lidt nærmere, da uden Kjendskab til dem Muhammads Fremtræden, Virken og endelige Sejr vanskelig vil kunne forstaas.

II.

Der har altid været Sværmere, og til den Dag i Dag samle de sig gjærne i Broderskaber. Hos Jøderne hedde de Essæer eller Essener, et Navn, de skylde deres Hellighed, og som vistnok kommer af Ordet ʻasâ at være haard, ubøjelig, haardnakket, oprørsk; ʻusâ vilde altsaa i Modstandernes Mund betyde frafaldne, i Tilhængernes strænge og alvorlige Mænd. De havde deres Hovedsæde ved Vestkysten af det døde Hav og førte et asketisk Liv; kun faa af dem havde Koner, og som Plinius siger*), »Verdensbørnenes Livslede gav deres Sekt Liv og Bestaaen, thi de livstrætte gik ind i deres Selskab.« De troede paa

*) Hist. natur. 5, 17.

et Englehierarki, hvad der antydes i Kur. 37, 8, og hvortil maaske ogsaa Paulus sigter i Coloss. 2, 18—23. De tjente Gud med Faste, daglige Bønner, Lovsange, religiøse Tvætninger og stræng Sabbatholdelse, og nogle af dem vare Kommunister. Templet i Jerusalem var dem helligt; men de besøgte det ikke. Bibelen ærede de over alt, men de fortolkede den allegorisk, læste den ikke, men forstode vel heller ikke Hebraisk nok dertil; de havde derfor deres egne hellige Bøger. Der gaves Folk iblandt dem, som tillagde sig selv profetisk Gave og søgte at uddanne den, og i deres hemmelige Lære blev der overleveret en særegen Methode til ved en bestemt asketisk Forberedelse at gjøre sig dygtig til at udforske Fremtiden. De troede paa Sjælens Udødelighed, men ikke paa Opstandelsen. Essæerne kunne altsaa ikke ganske sammenlignes med vore Munke, heller ikke med en Kirke eller en Sekt; de vare et Broderskab, som, udgaaet fra Jødedommen, ved sin Menneskekjærlighed bredte sig langt ud over dens snævre Grænser og tillige maatte udøve en gavnlig Indflydelse paa Hedningerne.

Urkristendommen er ofte bleven bragt i Forbindelse med Essæismen. Ligesom Essæerne vare dens første Stiftere og tidligste Bekjendere Mennesker uden Dannelse og »saa fulde af den hellige Aand, som om de vare berusede af ung Vin.« De levede for det hinsides og nedbrød Lovens snævre Skranker; mange Menigheder søgte at indføre kommunistiske Institutioner, og kjødelig Lyst var noget vanhelligt; men den skilte sig fra Essæismen ved, at den i Evangelierne fandt en guddommelig Sanktion og en skreven Lov. Forstanden og Lærdommen vandt derved et Terræn og traadte lidt efter lidt op som en Modvægt mod Sværmerierne. Desuden havde den Forsoningslæren og Treenighedslæren, og disse ere en Gru for den ægte Semit. Saa forstummede »Aanden«, da Dogmatiken afstak Grænserne for den, og medens nu Kristendommen, fast grundet paa guddommelig Sanktion, dialektisk udviklet blev til Stats- og

Verdensreligion, trak »Aanden«, der ikke lader sig binde, sig tilbage til sin tidligere Hjemstavn, Oaserne, og til de »fattige«, thi dette er Betydningen af Ebion. Ebionitismen er altsaa et Produkt af de samme konstante Faktorer, som Essæismen er fremgaaet af, og den fandt ogsaa et blivende Hjem i de samme Egne. Der er her ikke Grund til at gaa videre ind paa Ebioniternes Lære, kun maa man lægge Mærke til deres Aabenbaringstheori: den første Profet var Adam, og der havde ikke været Trang til andre, naar de Aabenbaringer, han havde givet sine Børn, ikke i Tidernes Løb vare blevne forfalskede af det onde Væsen; men da dette skete, maatte der stadig sendes Menneskene nye Aabenbaringer, for at bringe den oprindelige frem igjen. Med Hensyn til deres Lære om Kristus, da adskille Origenes og Evsebios to Slags Ebioniter, hvoraf den ene ansaa ham for Marias og Josefs Søn, den anden for født af Jomfruen ved den hellige Aand, saa at de anerkjendte ham som et overjordisk, men dog ikke guddommeligt Væsen.

Fra Essæerne udgik en Sekt, der under Bønnen ikke vendte sig mod Templet i Jerusalem, men mod den opgaaende Sol og derfor fik Navnet Sampsæer af sjams »Solen«. Under Kejser Trajans Regering (98—117) fremtraadte blandt dem en Profet, der af Ephiphanios kaldes Elxaj, men snarere maa opfattes som en Reformator end Stifter af en ny Sekt, og det er højst rimeligt, at denne og Lukmân i Kurânen ere den samme Person, og Lukmân har været hans egentlige Navn, medens Elxaj er et Tilnavn, han har faaet, og hvis Betydning synes at være den skjulte Kraft. Hans Tilhængere anerkjende én Gud, som de dyrke ved Tvætninger, og vise Vandet som Livets Kilde stor Ærefrygt, ja næsten Tilbedelse. Om Kristus siger Elxaj, at han var en Kraft, men angiver tillige hans Størrelse: han er 96 Mil høj og 24 Mil bred; den hellige Aand er hans Søster og lige saa stor.

Blandt jødiske Sekter nævner Epiphanios Hemero-

baptisterne eller dem, der daglig døbe sig; de skulle staa nærmest ved Farisæerne, men dog følge Sadducæerne med Hensyn til Opstandelseslæren. Denne Sekt er rimeligvis Begyndelsen til Sabierne, thi dette Navn betyder efter en arabisk Forfatter dem, der vaske sig. I Kurânen nævnes foruden Hedningerne kun de fire Religioner: Jøder, Kristne, Sabiere og Magere. Sabierne omtales to Gange, den ene Gang faa de samme Anerkjendelse, anden Gang rammer dem den samme Dadel som Jøder og Kristne. Sabiernes Lære fik senere en stærk Tilsætning af persisk Overtro, de tilbade Englene og Stjærnerne og forrettede deres Bønner Morgen, Middag og Aften. I det sjette Aarhundrede synes Navnet at omfatte en Mængde monotheistiske Sekter, der havde optaget mere eller mindre fra Jødedom og Kristendom. Paa Muhammads Tid findes i Arabien kun to af disse sabiske Sekter: Rakusier og Hanîfer. Rakusierne ere nærmest Ebioniter med sabiske Elementer, som Tilbedelsen af Johannes Døberen, og nærme sig Monofysiterne. Hanîferne ere nærmest Essæere, der have mistet næsten alt Kjendskab til Bibelen, men repræsentere det reneste Udtryk for den semitiske Aand. Mellem Rakusierne levede Asketer, sandsynligvis Eneboere, og deres Lære var saa nær beslægtet med Kristendommen, at de arabiske Forfattere kalde dem Kristne. Til dem hørte vel Koss af Stammen Ijad, der efter én Beretning skal have været Biskop i Nadjrân. De bedste Forfattere give ham dog ikke nogen gejstlig Titel, men kalde ham hâkim, Voldgiftsmand eller Dommer, og som saadan er han bleven til et Ordsprog for sin Retfærdighed. Han skal have været den første, der i Makka forkyndte Guds Enhed og de dødes Opstandelse. I samme Hensigt besøgte han Markedet i Ukâtz, hvor Muhammad hørte ham forkynde denne Lære. Til dette Marked droge jo Pilegrimmene efter at have forrettet Ceremonierne ved Festen i Makka, og det var derfor et meget passende Sted for Missions-

prædikener; Koss skal ogsaa have forstaaet at tale i sine Tilhøreres Aand.

Hanîferne vare Muhammads egentlige Forløbere. Han kalder sig selv en Hanîf, og i den første Periode af hans Profetvirksomhed gjorde han ikke meget andet end bekræfte deres Lære. Navnet paa denne Sekt forekommer 12 Gange i Kurânen, hvor det flere Steder er klart, at det maa være et fremmed Ord. Det findes i Hebraisk og betyder Hedning; men paa nogle Steder oversættes det ved »Hyklere«, andre ved »ugudelig«; det synes altsaa at betegne et Menneske, der ikke tror paa den sande Religion, og enten er en Fritænker eller en anden Religion hengiven. Ogsaa i Syrisk har det denne Betydning; Hedningene blive kaldte Hanîf, og det samme gjælder om Julianus Apostata. Det var altsaa en haanende Benævnelse, der efter al Sandsynlighed er bleven givet af Jøder og Kristne, men optaget af Tilhængerne i en lidt anden afledet Betydning, hvorved de ogsaa lettere vandt Tilhængere blandt de hedenske Arabere. Vi kjende ikke ret meget til deres Lære, men det, der først bliver klart om dem, er, at de saakaldte Abrahams Ruller vare deres Bibel. Ahmad-ben-ʿAbdallah siger, hvor han taler om dem: »Der har i det hele været 124,000 Profeter, af hvilke 315 ere blevne sendte med et Budskab og have forkyndt en Aabenbaring.«

Om de saakaldte abrahamitiske Hanîfer have vi ikke andre Beretninger end Kurânens. Efter de fleste Kurânfortolkere skal Sur. 87 være tagen af disse Abrahams Ruller, og i Sur. 53, 37—55 have vi en Indholdsangivelse af dem. Hvorledes det hænger sammen med disse Ruller, er ikke godt nu at oplyse; kun saa meget er klart, at de have været et Makværk af en Mand, der ikke har været synderlig stærk i Kronologien, siden han lader ʿAditerne og Tsamudæerne, to Stammer, der blomstrede i det petræiske Arabien paa Geografen Ptolemajos's Tid og maaske først gik til Grunde mellem 290 og 320 e. K., blive ødelagte

før Moses; smlgn. Kur. 14, 9, hvor Moses siger: »Have I ikke hørt om dem, der vare før eder, om Noahs Folk, 'Aditerne og Tsamudæerne?« Disse Ruller, som Muhammad først benytter, men senere, overbevist om deres Fejlagtighed, fornægter, maa endog efter mange Ting at dømme være forfattede ganske kort før hans Tid; og medens han blot fornægter disse, se vi, at alle andre Tilhængere af Hanîfernes Lære lige saa let falde fra den nye Religion: kun én dør som Hanîf, de andre gik enten over til Kristendommen, eller bleve Rationalister, eller sluttede sig til Muhammad. Deraf fremgaar, at denne Lære maa være bleven forkyndt med stor Iver og tillige have fundet en temmelig stor Del Tilhængere; men Bedraget med det nye Skrift blev snart opdaget, inden den kunde slaa Rødder. Hos de arabiske Forfattere finde vi flere Mænd nævnede som Hanîfer; men om dette skal forstaas, som de hørte til denne Sekt, kunde for fleres Vedkommende være lidt tvivlsomt; det ser tværtimod snarere ud til, at de, misforstaaende Benævnelsen og opfattende den i Lighed med, hvad flere Kurânfortolkere have gjort, i det de forklare det som et Adjektiv i Betydningen »rensende« ɔ: den, der ikke tilbeder noget Væsen ved Siden af Gud og ikke paakalder noget saadant om Hjælp eller Forbøn, have brugt det om enhver Forløber for Muhammad. Den virksomste og mest udmærkede blandt disse Hanîfer var Umajja-ben-Abû-s-Salt, født i Thajjif 2 Dagsrejser syd for Makka. Han var et udmærket originalt Hoved og ligesom hans Fader bekjendt som Digter. Skjønt han blev fordømt af Muhammad, blev han dog af dennes Tilhængere anset for en af Arabiens bedste Digtere og overgik ganske vist de samtidige Digtere i Hidjâs. Hans Digte, af hvilke vi kun have nogle faa Brudstykker tilbage, skulle mest have drejet sig om religiøse Gjenstande, og der findes deri Hentydninger til den bibelske Historie. Endnu 624 forfattede han Spottedigte over Muhammad, hvem han aldrig anerkjendte som

Profet; han kan altsaa ikke have været meget ældre end denne, der den Gang var 55 Aar. Naar man véd, hvilken Betydning Digte kunne have for Araberne, er det klart, at Umajjas Digte, der trods Profetens Forbud forplantede sig og længe levede i Folkets Mund, maa have udøvet en uberegnelig Indflydelse. — Den, der i Makka først bringer Hanîfernes Lære frem, er Zajd-ben-ʿAmr. Det er sandsynligt, at han har foretaget sig flere Rejser og gjort Bekjendtskab med skriftlærde, maaske var han endog Deist, inden Hanîflæren blev forkyndt i Makka; men det er ikke rigtigt, naar der fortælles, at han blev myrdet paa Hjemvejen til Makka; han kom tværtimod tilbage til sin Fædreneby, levede forvíst for sin Tros Skyld paa Bjærget Hirâ, døde der som Hanîf og blev begravet ved dets Fod. Muhammad erkjendte ham aabent som sin Forløber. — Blandt Zajds Venner nævnes ʿUtsmân-ben-Huwajrits. Forjagen fra Makka søgte han til det græske Rige, hvor han for at faa Støtte hos Regeringen gik over til Kristendommen. Kejseren udnævnte ham til Konge i Makka og sendte et Bekræftelsesbrev til Kurajsjiterne. Han var god og meget nedladende mod Makkanerne, men truede dem med, at Kejseren vilde tilintetgjøre deres Handel, naar de ikke underkastede sig ham. Nødtvungne anerkjendte de ham derfor som deres Hersker; men snart efter rejste de sig mod ham, og han blev nødt til at flygte. Han begav sig til den græske Kejser og fortalte ham, hvad der var hændet. Denne sendte da Befaling til ʿAmr, Konge i det petræiske Arabien, at han skulde fængsle alle de Kjøbmænd fra Makka, som ʿUtsmân betegnede ham. Denne Befaling blev udført, men ʿUtsmân døde af Gift i det petræiske Arabien. Kun kort Tid varede hans Herredømme som Sjajkh i Makka; Muhammad maa paa den Tid have været en Mand, thi Formanden for Oprøret mod ʿUtsmân var ogsaa en af Islams ivrigste Modstandere; hans Herredømme er da vel at sætte kort efter Kejser Heraklios's Regeringstiltrædelse 610. Man ser i alle

Tilfælde af denne Begivenhed, hvor stor Uro ogsaa i politisk Henseende Hanîflæren foraarsagede i Makka, og man kan ikke fortænke Kurajsjiterne i, at de alene af den Grund forfulgte Zajd og senere Muhammad.

Blandt disse Forløbere stod vel ingen Muhammad nærmere end Waraka-ben-Nawfal, thi han var Søskendebarn til dennes Kone Khadîdja, og tillige vare de Naboer, da Muhammad levede i sin Kones Hus. Denne Mands Historie er bleven meget forvansket, og aabenbart i en bestemt Hensigt. Det paastaas sædvanlig, at da Muhammad fik den første Aabenbaring, forudsagde Waraka ham, at han var udvalgt til Profet, og at han døde som Kristen, da han ikke oplevede, at Muhammad begyndte at prædike. Sandheden er rimeligvis den, at Waraka, da Muhammad optraadte, endnu var Hanîf og troede, at Guds Aand talte ud af ham, og saa længe Muhammad holdt fast ved Hanîflæren, troede han paa ham; men dennes Fornægtelse i Aaret 616 af hans helligste Overbevisning bevægede ham til at afsværge Hanîflæren og anse Muhammad for en Bedrager, og da der ikke længe efter kom Kristne af forskjellige Sekter til Makka, lod han sig optage i den orthodoxe Kirke og døde som Kristen. Dette Frafald af en af de første troende og en af Profetens Slægtninge var meget lidt opbyggeligt for dennes Tilhængere; derfor have de ogsaa meget tidlig gjort sig Umage for at udslette alle Erindringer om Hanîflæren, og derved er Warakas Historie bleven saa fordrejet.

Det her fremsatte vil jo let gjøre det klart, at Muhammad i mange Henseender forefandt en vel bearbejdet Jordbund, der var let modtagelig for en Profets Ord, naar da denne forstod at afpasse sin Lære saaledes, at den ikke brød alt for meget med det gamle og stred mod den semitiske Aand; thi det maa man vel erindre, at Araberne ere et meget konservativt Folk.

III.

Uagtet Dalen omkring Makka fra temmelig tidlige Tider synes at have været Samlingsplads for flere omboende Stammer, er Byen selv dog først bleven bygget i det 5te Aarh. e. Kr. og efter Sagnet paa Foranledning af Kussaj, en Efterkommer af Fihr Kurajsj, Kurajsjiternes Stamfader, der fik Stammen Khuzaʿa til at flytte der hen og sin egen Slægt til at opbygge Byen Makka omkring den gamle Helligdom, Kaʿba. Den samme Kussaj skulde i sin Person have forenet flere ansete Bestillinger ved Helligdommen og efterladt disse til forskjellige Grene af sine Efterkommere. Han efterlod sig fire Sønner, af hvilke den yngste ʿAbd-Manâf ogsaa havde fire Sønner. Den tredje af disse Hâsjim havde Sønnen Sjajba, mere bekjendt under Navnet ʿAbd-al-Mutthalib. Denne havde de to Bestillinger, der kaldes rifâda, at uddele milde Gaver til fattige Pilegrimme, og sikâja, at uddele Vand af Brønden Zamzam. Jeg skal her ikke komme videre ind paa Sagnet om Ofringen af en af hans 12 Sønner, hvor Loddet skulde have truffet den mest elskede ʿAbd-Allah, der senere ægtede Âmina. I Makka var ingen egentlig Regering: enhver Familie maatte beskytte sig selv og for at styrke sig leve i venskabelig Forstaaelse med andre Familier; men under saadanne Forhold kommer altid enkelte Familier til stor Ære og Anseelse. Dette var ogsaa Tilfældet i Makka, og de fremragende Personligheder dér sammenfattes i Kurânen under Benævnelsen malâ, Aristokratiet, eller undertiden mutrafûn, de velhavende. Jo mægtigere en Familie var, desto hellere sluttede fremmede sig som forbundne, halîf, til den; Mængden af forbundne er derfor det sikreste Tegn paa en Families Magt og Indflydelse. Et andet Tegn derpaa er dens Klienter eller frigivne, mawlâ; rige Folk kjøbte Slaver og gav dem efter nogen Tids Forløb Friheden, hvorved de bleve deres

Klienter, og hvorved de forhøjede deres vaabenføre Folks Antal. Blandt disse Familier indtage Kurajsjiterne en vigtig Plads, dog ikke den Gren, hvortil Muhammad hørte; der er næppe nogen kurajsjitisk Familie, der har færre forbundne og Klienter end Hâsjims; vi finde heller ikke et eneste Navn paa forbundne eller frigivne Slaver, der have tilhørt Familiens Stamfader, og netop denne Omstændighed vækker Formodning om, at Hâsjimiterne bestandig have spillet en temmelig ubetydelig Rolle i Makka. Hertil kommer endnu, at da Muhammad optraadte som Profet, forundrede Makkanerne sig over, at Allah havde valgt et ubetydeligt Menneske og ikke en mægtig Aand til sit Sendebud.*)

I Efteraaret 570 havde ʿAbd-al-Mutthalibs Søn ʿAbd-Allah med en makkansk Karavane i Handelsanliggender begivet sig til den syriske By Ghazza. Paa Tilbagevejen blev han syg og maatte blive tilbage i Jatsrîb, medens de andre droge hjem. Hans gamle Fader sendte ved Efterretningen herom sin ældste Søn Hârits der hen for at hjælpe ham; men ved hans Ankomst var ʿAbd-Allah allerede død efter en Maaneds Sygdom i en Alder af 25 Aar og begraven i Nâbighas Gaardsrum. Kort efter Faderens Død fødte, efter de paalideligste Beretninger, Âmina Sønnen Muhammad.

Syv Dage efter et Barns Fødsel fejredes hos Araberne den saakaldte ʿakîba, hvortil Familiens Venner bleve indbudne; ved denne Lejlighed blev Barnets Haar klippet, og det fik Navn, hvorpaa Ceremonien endte med et Gjæstebud. ʿAbd-al-Mutthalib slagtede til denne Fest en Vædder (atter et Bevis paa Familiens ringe Formue) og i Følge en Drøm, hvori han havde faaet Befaling til at kalde sin Sønnesøn Muhammad, gav han ham dette Navn. Muhammads

*) Kur. 43, 30: Hvis Kurânen blot var bleven aabenbaret til en anset Mand i de to Byer (ɔ: Makka og Medîna) vilde vi have troet paa den.

Fødselsdag vides ikke, han selv har formodentlig heller ikke kjendt den; naar den sættes til 20de April 571 er denne Angivelse kun en konventionel, der kan være lige saa rigtig som de andre,*) og som blev almindelig antagen i den første Halvdel af 1ste Aarh. e. H.; af Misforstaaelser, maaske ogsaa ved Sammenstilling af andre Data og Beregninger fremkom senere mange andre Angivelser. Imidlertid er det nu et Spørgsmaal, om han virkelig fra Barn af har haft Navnet Muhammad. En Tradition hos Halabij lyder saaledes: »ʿAbd-al-Mutthalib, Profetens Bedstefader, havde tre Aar før dennes Fødsel mistet en niaarig Søn ved Navn Kutsam. Oldingen var meget bedrøvet over sit Tab og gav nu sin Sønnesøn Navnet Kutsam. Da nu senere Barnets Moder, Âmina, fortalte, at Herrens Engel i en Drøm havde givet hende Befaling til at kalde ham Muhammad, forandrede han hans Navn til Muhammad.« Dette er vistnok en ganske enkeltstaaende Efterretning; men den strider saa meget imod Legendens Aand, at der ingen Grund var til at opdigte den. Hvis nu Profeten virkelig oprindelig har heddet Kutsam, er det meget tvivlsomt, om det er Bedstefaderen, der har ombyttet hans Navn; tvært imod synes flere Traditioner at godtgjøre, at det er Profeten selv, der har antaget Navnet Muhammad og det endda først efter eller ganske kort før Flugten til Madîna. Flere af sine Tilhængeres Navne, der vare optagne efter hedenske Guder, forandrede han siden og da sædvanlig til ʿAbd-Allah; han synes ogsaa en Tidlang at have valgt denne Benævnelse for sig selv**), og Grunden til, at han antager dette Navn, der i Arabisk betyder »den lovpriste«, i de andre semitiske Dialekter

*) Caussin de Perceval, I, Pag. 268—283 angiver 29de Avgust 570, i det han tager Hensyn til en særegen Indskudsmaaned, den saakaldte Nasi.

**) Kur. 72, 19, der er aabenbaret 619, kalder han sig nemlig ʿAbd-Allah.

»den forventede«, er ikke vanskelig at se. Ligesom han ved Benævnelsen Ahmad vil identificere sig med Talsmanden, Kristus lover at sende,*) saaledes vil han ved Navnet Muhammad identificere sig med Jødernes Messias,**) og hertil maa endnu bemærkes, at Navnet Muhammad i Kurânen kun forekommer i de Afsnit, der ere aabenbarede i Madîna; og at han vilde paatvinge sig den jødiske Befolkning i denne By som Messias, fremgaar tydelig af Kurânen og Traditionen.

Ved hans Fødsel var hans Moder svag og sygelig og, som sagt, hans Familie langt fra velhavende, om ikke fattig. Hans Fader efterlod sig 5 Kameler, nogle Faar og en Slavinde; det vilde altsaa omtrent svare til en Værdi af 1500 Kr. De muslimiske Biografer sige, at han nedstammede fra den ædleste Slægt i den ædleste Nation, og flere evropæiske Forfattere have endog gjort ham til en Slags Fyrstesøn. Dette er ingenlunde Tilfældet. Han var fribaaren, og hans Familie, der ernærede sig ved Karavanehandel, havde vel vigtige Forbindelser i Makka og nogen Anseelse, da den besad Brønden Zamzam; men det var ogsaa alt. Oldefaderen Hâsjim siges rigtignok at have været en driftig Kjøbmand og den indflydelsesrigeste Mand i Makka; men Hâsjim hører til den forhistoriske Tid, og de Efterretninger, vi have om ham, ere først nedskrevne, da hans Efterkommere vare komne paa Tronen i Baghdâd, og ere derfor i høj Grad tvivlsomme. Hans Moders Familie indtog heller ikke nogen højere Stilling i Makka end Hâsjimiterne. Hverken hun eller ʿAbd-Allah havde været gifte før, og Muhammad var deres eneste Barn, saa heller ikke paa denne Maade kunde Familiens Anseelse, som ellers oftere, være bleven forøget. Âmina skal selv have fortalt, at hendes Svangerskab var saa let, at hun slet ikke vidste

---

*) Joh. 15, 23—27.

**) Smlgn. Haggaj 2, 8 og maaske Daniel 11, 37.

deraf, og først erfarede det ved, at hun i halv vaagen, halv sovende Tilstand havde et Syn, der sagde til hende, at hun bar sit Folks Herre og Profet under sit Hjærte. Kort før Barnets Fødsel saae hun igjen det samme Syn, der bød hende sige: »Jeg anbefaler mit Livs Frugt til den eneste, den evige, til Beskyttelse mod Avindsmænd.« Hun fik derefter af sine Veninder det Raad at binde et Stykke Jærn ved Armene og om Halsen, hvad hun ogsaa gjorde, men efter nogle Dages Forløb fandt hun dem afbrudte. Det var ikke umuligt, at der kunde skjule sig noget historisk under den legendeagtige Beretning. Âmina var sygelig og svagelig, derom er ingen Tvivl; Mandens Død og Haabet om i i Sønnen at faa Glæde og Beskyttelse i Faderens Sted maatte frembringe en stadig Spænding, og, hvad hun ikke har været det før, saa gjøre hende i høj Grad nervøs. Hendes Tilstand kunde vel nok indvirke en hel Del paa Barnets, og deri ligger maaske Forklaringen af den Ulighed i legemlige og sjælelige Tilstande, der fandtes hos Muhammad.

Moderen var for svag til selv at amme Barnet; efter den sædvanlige Beretning skal hun have gjort det i nogle Dage eller 7 Maaneder, derefter ammede hans Farbroder Abû-Lahabs Slavinde ham. Senere skal han være bleven overgivet til en Kone af Stammen Saʿd, der tog ham med sig i Ørkenen, hvor han tilbragte 2 eller 5 Aar. Det er imidlertid temmelig rimeligt, at dette sidste er en Legende. I Traditionerne*) have vi to Legender for os, der maa betragtes hver for sig, og da først Beretningen om Profetens rensede Hjærte. I Begyndelsen af hans Sendelse tilstod Muhammad selv, at han havde været i Vildfarelse, men paastaar, at Gud har aabnet hans Hjærte;**) dette billed-

---

*) Se alle de herhen hørende Traditioner Sprenger a. S. I 162 ff.

**) Kur. 93, 7 og 94, 1.

lige Udtryk har givet Anledning til Legenden. Med Hensyn til det vidunderlige i denne stemme Traditionerne saa temmelig overens, men afvige i Tids- og Stedsbestemmelser. Muhammad fortalte engang, at han havde gjort en Rejse til den 7de Himmel og der set Gud. I den ældste Tradition*) er Hjærtets Renselse Forberedelse til denne Rejse. Andre Traditionister syntes det mere passende, at han blev renset, inden han blev kaldet til Profet, og den blev derfor henlagt til en tidligere Tid, og da man syntes, det var utænkeligt, at Profeten nogen Sinde havde været i Vildfarelse, flyttedes den længere og længere tilbage, først til hans 20de, saa til hans 11te Aar og endelig til hans Barndom. Disse Legender vare en Tid nok for de troende, men da de senere kom i daglig Berøring med deres kristne Undersaatter, og Muhammad i en noget forandret Form havde anerkjendt Dogmet, at Jesus og hans Moder vare fri for Arvesynden, kunde de ikke finde sig i, at Kristus skulde have dette Fortrin for deres egen Profet. Man efterlignede derfor Gnostikerne og Ebioniterne og paastod, at Muhammads Sjæl var skabt før Adam og skabt ren for Synd; men da man i en Religion i Regelen ikke kan faa for meget af Undere, lod man de forskjellige Opfattelser af Legenden om Hjærtets Renselse blive staaende ved Siden af det nye Dogme. — Med Hensyn til Opholdet i Ørkenen hos Stammen Sa'd maa man lægge Mærke til, at Khaliferne af Huset Ummajjah vare Repræsentanter for Bedawinerne, og at kun den, der var opdragen i Ørkenen, havde noget Værd, den kvindagtige Stadbeboer blev foragtet. Under dem blev det derfor Skik at sende Børnene ud i Ørkenen for at opammes af en Bedawinkone og blive hærdede ved Ørkenlivet. Det er saa temmelig sikkert, at de velhavende Makkanerinder ikke selv ammede deres Børn, nu om Dage

*) Sprenger I, 168 Nr. 9.

sende de dem ud paa Landet og lade dem opamme dér, og det er derfor ikke umuligt, at det allerede kunde have været Skik før Muhammad. Der var imidlertid ikke den Gang de samme Grunde til Stede som nu. Makkas Klima og Luft ere aldeles ikke usunde, og vi se, at da Muhammads Ledsagere flyttede til Madîna, bleve mange af dem syge, fordi de vare vante til en bedre Luft; Befolkningen var den Gang heller ikke saa blandet eller svækket som nu; tvært imod hovmodede Bybeboerne sig paa Muhammads Tid en Del over Ørkenbeboerne, og selv disse indrømmede dem en vis Overlegenhed. Hvad endelig Sproget angik, som bevægede Ummajjaderne til at sende Børnene ud i Ørkenen, kunde det ikke være nogen Grund for Makkanerne; deres Sprog var rent, og de satte det lige saa højt som Ørkenbeboernes. Hvad der navnlig bringer mig til at betvivle disse Traditioner, er, at de indeholde en Mængde forskjellige Bestanddele, der tidligere hver for sig ere blevne udarbejdede, f. Ex. den skyggende Sky, Âminas Drøm, hvori hun ser Busrâs Paladser, Sandsigeren, der vil dræbe Profeten o. m. a. Dertil kommer Uoverensstemmelserne med Hensyn til Ammens Navn og flere andre Uoverensstemmelser, og saa endelig det, at de alle ere fra en temmelig sen Tid.

Da Muhammad var 6 Aar gammel, rejste hans Moder med ham og sin Slavinde til Jatsrîb og tog sit Ophold hos Nâbigha, i hvis Gaard hendes Mand var begraven. Efter en Maaneds Forløb vendte hun tilbage, men kom ikke længere end til Abwâ, hvor hun døde og blev begraven, medens Slavinden førte Drengen og de to Kameler tilbage til Makka. Da Muhammad i Marts 628 gjorde Pilegrimsrejsen, lod han sin Moders Gravhøj fornye og græd paa den. Han blev nu efter Moderens Død optagen i Huset hos sin 80aarige Bedstefader, der elskede ham ømt og foretrak ham for sine egne Børn. Denne døde imidlertid

2 Aar efter, men anbefalede paa sit Dødsleje den 8aarige Muhammad til sin Søn Abû-Thâlib, der imidlertid var saa fattig, at han ikke var i Stand til at ernære sin egen Familie (2 Koner og 10 Børn), men han var en ædel og ridderlig Karakter, der, uagtet han ikke troede paa Muhammad, dog beskyttede ham til sin Død.

Den ringe Arv, Muhammad havde faaet efter sin Fader, kunde ikke vare ret længe; han var derfor i sin tidligste Ungdom nødt til at tjene sit Brød som Hyrde og vogtede Makkanernes Faar og Geder. Dette regne Araberne for en meget foragtelig Beskæftigelse, hvormed kun Kvinder og Trælle befatte sig. Den Løn, han fik derfor, var meget ringe, efter en Tradition 1 Kîrâth (2 Øre) for Stykket. For at tjene lidt mere indsamlede han de spiselige Frugter af Cissustræet. Det er vistnok i Erindringen om denne trange Barndom og Ungdom, at Muhammad siger i Kur. 93, 6: »Var du ikke en faderløs, og har han ikke modtaget dig (eller: taget sig af dig)«. For øvrigt forstod han senere meget godt at benytte denne Ungdomsbeskæftigelse, i det han, hentydende til Moses og David, senere plejede at sige: »Gud har endnu aldrig udvalgt en Mand til Profet, der ikke havde vogtet Faar.«

Biograferne have været en Del i Forlegenhed med at udfylde Muhammads Liv til hans 24de Aar og omtale indtil den Tid kun to Begivenheder, den ene en Krig mellem Kinânastammerne, hvortil Kurajsjiterne høre, og Kajsstammerne, i hvis Spidse Indbyggerne i Thâjjif stode. Hvis han har været med i denne Krig, har hans Bestilling kun været at række sin Farbroder Pile. Den anden er et Forbund, der blev stiftet af flere ridderlige Mænd i Makka for at beskytte rejsende og fremmede, der kom til Byen, mod at blive bedragne eller mishandlede; dette Forbund skal Muhammad have været Deltager i og senere have rost sig deraf; men da han den Gang kun kan have været 14 Aar

gammel, kan han i alle Tilfælde ikke have haft nogen Betydning for det.*)

Indbyggerne i Makka vare væsentlig henviste til at leve af Karavanehandel, og Muhammads Fader og Farbrødre dreve ogsaa dette Erhverv. Der fortælles, at de toge ham med paa deres Handelsrejser, og skjønt Beretningerne derom ikke ere meget paalidelige, er der dog Sandsynlighed derfor. Men han besad ikke Formue nok til selv at begynde en saadan Forretning, og Abû-Thâlib var for fattig til at kunne understøtte ham. Der levede ved den Tid i Makka en ærbar og velhavende Enke, Khadîdja, der fortsatte sin afdøde Mands Handel. Hos hende kom Muhammad i Tjeneste, da han var 24 Aar gammel, og i hendes Ærende gjorde han en eller flere Handelsrejser. Saaledes besøgte han for hende Markedet i Sûk-Hubâsja, sydvest for Makka ved det røde Hav, hvor der blev solgt Slaver og andre Varer fra Habesj. Han drog ogsaa til det store Lædermarked i Djurasj, syd for Makka, og maaske ogsaa til Busrâ, Hovedstaden i det frugtbare Hawrân, hvor fra allerede Oldefaderen Hâsjim skal have bragt Korn til Makka. Han var dog ikke regelmæssig i Khadîdjas Tjeneste, men blev blot lejet til Rejserne, og skal saaledes for Rejsen til Busrâ have faaet en ung Kamel (omtr. 150 Kr.); det synes end videre, at i det mindste paa den første Rejse var ikke han, men en Slægtning af Khadîdja Forretningsføreren, han har maaske endog kun været med som Kameldriver.

Khadîdja var ikke mere ung, hun havde naaet en Alder af 38 eller 39 Aar (40 Maaneaar), men følte sig endnu ikke for gammel til at elske, og hvad der manglede hende i Ungdom, erstattedes ved hendes Rigdom. Muhammad synes at have været en ganske indtagende ung Mand, men saa fattig, at han, skjønt han efter arabiske

*) Caussin de Perceval henlægger dette Forbund til Muhammads 24de Aar, s. a. S. I, 332—335.

Begreber allerede længe havde været Mand, ikke kunde tænke paa at gifte sig. Efter Traditionerne maatte Gud derfor ogsaa først gjøre nogle Mirakler for at vække Khadîdjas Kjærlighed. Der var i alle Tilfælde én Hindring for Ægteskabet, og det var hendes Fader Khuwajlid. Dog en Kvinde skal nok finde paa Raad lige saa vel i Arabien som i Danmark. Hun fik den gamle Fader beruset, aflokkede ham hans Samtykke, og da alt forud var ordnet til Brylluppet, var hun Muhammads Hustru, inden den gamle fik sovet Rusen ud. Da han blev ædru, var han naturligvis rasende over det skete og gjorde Datteren de heftigste Bebrejdelser; hans Familie, Asaditerne, grebe endog til Vaaben for at hævne Skandalen; men Muhammads Slægtninge ilede ogsaa bevæbnede til, saa blev Striden bilagt, og Muhammad beholdt sin Khadîdja. Fra hendes Side var det et Ægteskab af Kjærlighed og Agtelse, og det vedblev saaledes til hendes Død. Han gjengjældte hendes Følelser og, saa længe hun levede, ægtede han ikke nogen anden; længe efter hendes Død plejede han at fortælle om hendes Dyder, og som ʿÂïsja sagde, opstillede han altid den gamle tandløse Kælling som et Mønster paa Kvinder. Der er ingen Tvivl om, at hun stod langt over sine Landsmandinder i aandelig Begavelse og Dannelse; hun skal endog have kunnet læse og have læst noget af »Evangeliet«, hvilket sidste dog maaske turde være tvivlsomt. Hun var imidlertid klog nok til ved sit Ægteskab at beholde sin Formue under sin egen Styrelse og kun give Muhammad saa meget, som hun syntes. Hun havde været gift to Gange før og var ganske vist skilt fra sin første Mand, og rimeligvis har hun med dem haft 3 Børn, som vi dog ikke vide noget om; først efter Muhammads Død dukker der Efterkommere frem af hendes Børn af de tidligere Ægteskaber.

Efter sit Giftermaal levede Muhammad i sin Hustrus Hus, som laa i den bedste Del af Byen lidt nord for

Templet; han fortsatte Handelsforretningerne og synes at have været i ret gode Omstændigheder til omtrent 617. Meget rig har han ikke været, thi medens hans Tilhængere kjøbte flere troende Slaver for at fri dem for Forfølgelse og gav dem Friheden, omtales kun ét Tilfælde, hvor han gjorde det før sin Flugt, men rigtignok faldt Forfølgelsens Tid sammen med Standsningen af hans Forretninger og Tabet af hans Hustrus Formue. Flere Udtryk og Billeder i Kurânen ere hentede fra Handelen og vise os hans oprindelige Virksomhed, deriblandt det saa hyppig forekommende »fare vild« og »blive ført rigtig«, der minder om Karavanernes Ængstelse for at komme bort fra den rigtige Vej og den gode Førers Betydning for Karavanens Sikkerhed. Et af disse Udtryk:*) »Den, der giver Allah et Laan, ham bliver det dobbelt erstattet«, vakte endog Anstød hos Jøderne. — I sit Ægteskab med Khadîdja havde han 6 Børn, 2 Sønner og 4 Døtre. Drengene døde som Børn; Pigerne naaede derimod at blive gifte, den ældste endog, før Faderen optraadte som Profet; Efterkommere blev der kun af den yngste Fâthima, og nu om Dage vrimler det af ægte og uægte Fâthimider.

*) Kur. 2, 246.

(Fortsættes).

H. V. Lund.

Smaating.

Et Par Ord om Napoleon I's og Josephines Ægteskab. I Historisk Arkiv 1880, 319—20 meddelte vi efter Metternichs Memoirer I, 292 og fl. en kort Notits, i Følge hvilken den pavelige Statssekretær, Kardinal Consalvi, havde fortalt Metternich, hvorledes Pius VII ved et Par spanske Biskoppers Meddelelser var bleven beroliget med Hensyn til Napoleons og Josephines Ægteskab, dette skulde være ikke blot et borgerligt, men et kirkeligt, og saaledes havde Paven foretaget Kroningen; men et Par Dage senere fik han at vide, at man havde misbrugt hans Godtroenhed. I Følge denne Beretning skulde altsaa Kejseren og Josephine aldrig have været kirkelig viede, og saaledes kunde en Skilsmisse ganske let finde Sted. Metternich siger kun, at Consalvi har givet ham denne Meddelelse, kort efter dennes Udtrædelse af Ministeriet, og sigter derved vel til Consalvis Fratrædelse fra sit Embede ved Pius VII's Død 1823.

Det er nu vel muligt, at Consalvi ikke har kjendt de nærmere Omstændigheder ved den kirkelige Vielse, men lige saa sikkert er det, at denne dog fandt Sted. Thiers har allerede 1845 i V. Bind af sit »Consulat og Empire« fortalt de nærmere Omstændigheder: Ægtefolkene bleve kirkelig viede af Kejserens Onkel, Kardinal Fesch, og i Talleyrands og Berthiers Nærværelse. Nye Enkeltheder findes i Mdm. de Rémusats nylig udgivne Memoirer. Ægteskabet var altsaa fuldgyldigt; men det kunde ligefuldt senere lovgyldig opløses. Det var ikke *rite* kontraheret; Kardinal Fesch var nemlig ikke Brudens Sognepræst, og i Følge den katholske Kirkeret udkrævedes Nærværelsen af en af Parternes

Sognepræst eller hans Stedfortræder. Josephine havde selv strax indset, at hendes Ægteskabs Gyldighed kunde bestrides; men Fesch erklærede, at Paven havde dispenseret ham fra disse Formaliteter. Den eneste Usikkerhed, som ikke vil kunne løses, drejer sig blot om, hvor vidt Napoleon og Fesch virkelig fra første Færd have lagt an paa at behæfte Ægteskabet med denne Mangel, eller om Fesch, som han senere bestemt skal have paastaaet, virkelig har faaet en pavelig Dispensation for de paagjældende Mangler. Det var virkelig den angivne Formfejl, der blev benyttet til simpelthen at annulere Ægteskabet; en kirkelig Kommission af 7 Biskopper erklærede Ægteskabet ugyldigt, og denne Kjendelse afsagdes derpaa af Stiftets gejstlige Ret i første og anden Instans.

Hvorledes skal man imidlertid nu stille sig over for Metternichs Opfattelse? I Aaret 1844 løj han sikkerlig, naar han i sine Memoirer simpelthen skrev: »Dette Spørgsmaal (om Skilsmissen) existerede ikke for Kirken, følgelig heller ikke for Kejser Frants. Napoleon havde sluttet et borgerligt Ægteskab i Kirkens Øjne. Havde Forholdet været anderledes, havde Sagen slet ikke kunnet komme paa Bane« (se Historisk Arkiv, Aargang 1880 I, 224). Nej, Kejser Frants og Metternich vare ikke et Haar bedre end Napoleon; de vidste helt vel Besked med Sagens rette Sammenhæng, og Metternich søger kun endnu at føre det godtroende Publikum bag Lyset med Hensyn til det for Kejserhusets Ære yderst kildne Punkt. Skulde Metternich virkelig i 1844, da han nedskrev det omhandlede Sted i sine Livs Erindringer, ikke have vidst, hvad Alverden vidste, stiller Forholdet sig anderledes 1852, da han igjen optog Traaden i sin Fortælling; thi da havde Thiers's omtalte Værk alt været kjendt i 7 Aar; men Metternich finder desuagtet ingen Grund til at corrigere det angivne Sted. Metternich er altid den personificerede Ærlighed og Redelighed.

Muhammad.

IV.

Da Muhammad var 35 Aar, opbyggede Makkanerne efter de almindelige Beretninger Ka'baen paa ny, og der opstod Strid om, hvem der skulde have den Ære at sætte den sorte Sten ind paa dens Plads. Striden varede i 4—5 Dage og truede med at gaa til Haandgribeligheder; da foreslog den ældste og mest agtede Mand i Makka at overlade Afgjørelsen til den, der først kom gjennem Sjajbaporten ind paa Gaardspladsen omkring Ka'baen. Forslaget blev antaget, og strax efter kom Muhammad ind i Gaarden. Alle glædede sig over, at »den paalidelige« skulde være Voldgiftsmand, og sagde ham Stridens Aarsag; han lod sig da bringe et Klæde, lagde selv den sorte Sten derpaa og og befalede én Mand af hver af de 4 Hovedfamilier i Byen at tage hver i sit Hjørne og løfte den op; da Stenen var kommen højt nok op, skød han den selv ind paa dens Plads. Dette er rimeligvis fuldstændig Digt. Efter Bukharij fandtes den Gang hverken Gaardspladsen eller Sjajbaporten; Khalifen 'Umar var den første, der byggede en Ringmur omkring Pladsen ved Ka'baen; efter en anden Beretning skal endog Ka'baens Gjenopførelse have fundet Sted i Muhammads Barndom, medens hans Bedstefader endnu levede.

Muhammad led af en Sygdom, der i vore Egne undertiden forekommer hos Kvinder, men meget sjælden hos Mænd i en saa udpræget Form som hos ham; det var hysteria muscularis. Som sædvanlig optraadte den i Paroxysmer; naar Anfaldet var let, bævede hans Læber og Tunge, som om han vilde slikke noget op, Øjnene drejede sig snart til en, snart til en anden Side, og Hovedet bevægede sig avtomatisk; ved de lette Anfald var hans Vilje stærk nok til at beherske Krampetrækningerne; men ved heftige Anfald var det ham umuligt. Tillige led han af Hovedsmerter (hysteria cephalica), og naar Paroxysmerne bleve meget heftige, paafulgte Katalepsi: han faldt som drukken til Jorden, Ansigtet blev rødt, Aandedrættet besværligt, og han prustede som en Kamel. Det synes ikke, at han egentlig mistede Bevidstheden, og for saa vidt ere hans Anfald ikke epileptiske. Strax efter disse »Englebesøg«, som de senere kaldtes, kunde han altid meddele de omkringstaaende en Aabenbaring, som Engelen havde bragt ham, og om end denne Aabenbaring mangen Gang var temmelig ubetydelig, viser det dog, at han har været ved fuld Bevidsthed. Denne Sygdom giver os upaatvivlelig Nøglen til mange Gaader i hans Liv; ud af den forklares den overordentlige Sanselighed, der fremtræder hos ham fra hans 50de Aar, og som endog i den Grad forargede de troende, at der maatte en særegen Aabenbaring til for at berolige dem. Den Tilbøjelighed til Løgn og Bedrag baade over for andre og sig selv, der saa ofte karakteriserer hysteriske Personer, møde vi ogsaa hos ham, og endelig forklarer den os vel til Dels den særegne Maade, hvorpaa hans Profetvirksomhed udvikler sig. Vi skulle her ikke forfølge denne Undersøgelse videre, men ville blot minde om en Mængde Helgenhistorier og hele Middelalderens Hexevæsen, hvor samme Sygdom spiller en væsentlig Rolle. Hvilken Betydning denne Sygdom har for at forklare de religiøse Visioner, er jo let at se, og det er ganske natur-

ligt, at d e n F ø r e r, saadanne habituelle Visionærer næsten altid mene at have med sig, saa vel som det guddommelige antager forskjellige Former: hos de kristne Frelserens Skikkelse (man erindre saaledes de 60 mærkede med Frelserens Saar), hos Muhamedanerne Guds eller Profetens Stemme, hos Hinduen en mangearmet eller mangehovedet Gud, hos de hedenske Arabere en Djinn, hvoraf der vrimlede i Ørkenen, og hvoraf nogle vare guddommelige, andre djævelske Væsener, og alt derefter blev Visionæren en Helgen eller en dæmonbesat, hos Araberne en k â h i n (Seer) eller en m a d j n û n (djævlebesat). Det er derfor ikke underligt, at der er et Tidsrum i Muhammads Liv, hvor han, lidende af Hallucinationer paa Syn og Hørelse, holdt sig selv for besat af en ond Aand. Han var allerede over 40 Aar, da han blev reven med af Tidens Strøm og begyndte at føle de nye Ideers Fødselsveer, og skjønt han var kommen langt over Ynglingealderen, rasede dog Stormene heftig i hans Sjæl; selv Søvnen var opfyldt af Drømmebilleder. Bevægelsen var religiøs; Udødelighed og evig Gjengjældelse vare de Spørgsmaal, der stillede sig frem for ham, og da han ikke var fri for Overtro, maatte Drømme have stor Indflydelse paa hans Overbevisning. Midt i Aaret fejrede Araberne en hellig Maaned, Radjab, hvor alt var fredhelligt, alle Fjendtligheder standsede, og man kunde uden Frygt rejse gjennem Ørkenen og drive Handel. I denne Tid, der efter nogle Beretninger ikke har fulgt Maaneaaret, men altid været ved Solhverv, skal det have været Skik hos Makkanerne at tage Ophold paa Bjærget Hîrâ, en Times Vej fra Byen, hvor der endnu vises en Hule paa omtrent 5 Alens Længde og 3 Alens Bredde, hvor Muhammad skal have opholdt sig, dels alene, dels med sin Familie; men i sidste Tilfælde maa den vel være bleven forstørret ved et foran sat Telt. Paa dette Bjærg levede den før nævnte Hanîf Zajd som bandlyst fra Makka, og det er da højst rimeligt, at Muhammad er kommen i Berørelse

med ham og af ham er bleven styrket i sin Tvivl om de hedenske Guder. I Sommeren 612 opholdt han sig i denne Egn efter allerede i 6 Maaneder at have været omtumlet af Tvivl og religiøse Kampe. Han blev menneskesky, elskede Ensomhed og hengav sig her uforstyrret til sine Betragtninger; Egnen er ikke en saadan, at den skal vække livsglade Følelser: næsten ikke en Plante, nøgne Klipper, stejle Skrænter, gabende Afgrunde, intet rindende Vand, Dalene fyldte med groft Sand og Klippestykker, som tilbagekaste Solstraalerne, saa de næsten svide Øjnene ud, og Sandet bliver saa brændende, at det frembringer Vabler paa Fødderne; kort sagt, det er et gunstigt Sted for Syner. En Dag havde han her en Drøm, i hvilken Herrens Engel viste sig for ham, trykkede ham (altsaa en Slags Mareridt) og sagde: »Læs!« Muhammad svarede nej. Engelen trykkede ham igjen med den samme Befaling og fik samme Svar; men tredje Gang sagde Engelen: »Læs i din Herres Navn, som har skabt (ɔ: er Skaberen). — Han har skabt Mennesket af Blodklumper. — Læs; thi din Herre er den ædelmodigste, — som har lært ved Pennen. — Han har lært Mennesket, hvad det ikke vidste.«

Denne Drøm har Muhammad tillagt stor Betydning, thi vi læse Engelens Ord Kur. 96, 1—5, og den regnes for den første Aabenbaring. Det kunde være interessant at betragte lidt nøjere et Par enkelte Omstændigheder ved Beretningen. Engelen kaldes i Traditionen Gabriel; men Kur. 81, 21 modtager Muhammad Aabenbaringerne af »e n t r o«, Kur. 53, 5 af »d e n m æ g t i g e«, Kur. 26, 193 af »d e n t r o A a n d« og Kur. 16, 104 af »d e n h e l l i g e A a n d«, og først i de madinensiske Surer nævnes Engelen Gabriel. Det ligger da nær, at Muhammad først senere kalder Aabenbareren med dette Navn, og at han i Begyndelsen mente, at det var den jøde-kristelige »hellige Aand« eller »Kristus«. Som bekjendt betyder A l l a h paa Arabisk G u d, og Ordet forekommer henved 3000 Gange i Kurânen; men

mærkelig nok brugte Muhammad i de tre første Aar meget sjælden eller maaske aldrig dette Navn, i den Tid kalder han Gud Herre. Det dertil svarende Ord med den bestemte Artikel ar-rabb bruges i den almindelige Sprogbrug aldrig uden om Gud, og dog forekommer denne Form aldrig i Kurânen. Grunden hertil er vel den, at de kristne kaldte Gud, navnlig »Faderen« ar-rabb, og Muhammad undgik derfor med Flid at bruge dette, mangen Gang endog paa Tydelighedens Bekostning, og i den første Profettid bruger han næsten uden Undtagelse Benævnelsen »min Herre«, eller »din Herre« eller »Verdens Herre«. Disse Udtryk minde om Seeren hos de hedenske Arabere, der ogsaa fik sine Aabenbaringer fra sin Herre, sin Ledsager, en Betegnelse, vi atter træffe i Muhammads sidste Ord paa hans Dødsleje; men for at hans Herre ikke skal forvexles med Hedningernes, betegner han ham i senere Kurânvers som Verdens Herre. Ogsaa i denne første Aabenbaring betegner han sin Herre som Skaberen, som den, der har dannet Mennesket af Blodklumper, og som den, der har sendt skrevne Aabenbaringer ned fra Himmelen. Allerede før ham skjelnede man i Arabien mellem ahl-ulkitab, Skriftbesidderne, altsaa Jøder, Kristne og Sabier, der havde hellige Bøger, og umijjûn, Hedninger, der ingen havde; hans Herre er altsaa Skriftbesiddernes Gud, ikke Hedningernes Allah. Den anden Betegnelse som den, der har dannet Mennesket af en Blodklump, træffe vi hyppig i Kurânen og tillige i de tidligste Aabenbaringer, og senere udvikler han den udførligere. Menneskets Udvikling fra første Begyndelse i Moderlivet til dets Opstandelse og Dom er for ham, hvad Sommerfuglens Udvikling fra Larve gjennem Puppe er for os, et Billede for at anskueliggjøre Opstandelsen, »den anden Skabelse«, som han kalder den Kur. 53, 48; ja han ser deri et Bevis ikke blot for Muligheden, men for Nødvendigheden af Udødelighed og Opstandelse. Og dette Udtryk bliver navnlig mærkeligt, fordi

han Kur. 53, 37—58 selv siger, at baade Læren og dette Billede ere laante fra Abrahams Ruller, og leverer os altsaa et Bevis for, at denne Lære er udgaaet fra Hanîferne.

De arabiske Biografer fortælle, at Muhammad efter dette Drømmesyn holdt sig for besat af en ond Aand og næsten blev vanvittig, og at hans Hustru strax henvendte sig til sin Fætter Waraka, der trøstede hende med, at hendes Mand vilde blive Arabernes Profet; de omtale ogsaa, at han led af kataleptiske Anfald ved denne Lejlighed, men ere ikke enige om, hvor vidt det første fulgte umiddelbart efter Drømmesynet, eller først efter at Engelen virkelig havde indviet ham til Profet. Disse Anfald vare Henrykkelser og Englebesøg, og systematiske Forfattere kunde derfor ikke sætte det første Anfald før hans Kaldelse til Profet, eller i det mindste ikke før Drømmesynet; men netop derfor maa man antage, at Anfaldene længe før have været habituelle. Drømmen var en Krise, hvorefter Anfaldene fik en lysere, mere forhaabningsfuld Karakter, medens de hidtil havde haft et saa mørkt Præg, at baade han selv og andre holdt ham for besat; der fulgte vel et Tilbagefald, men det varede kun kort.

Efter denne Aabenbaring, lyder Traditionen, indtraf en Pavse. Dette vil sige, at han troede, at Herrens Engel virkelig havde besøgt ham, og haabede, at Besøget snart skulde blive gjentaget. Det skete imidlertid ikke, og hans gamle Frygt, at han var besat af onde Aander, kom igjen. Som afsindig vankede han omkring mellem øde Klipper og Kløfter; Sansebedrag, som han tidligere havde lidt af, forøgede hans Lidelser, han hørte sig blive kaldt paa fra alle Sider uden at kunne opdage nogen; naturligvis fik senere de troende dannet Undere af denne Tilstand. Hans Lidelser toge i den Grad til, at han blev træt af Livet, og for at gjøre Ende herpaa besteg han snart Bjærget Tsabîr, snart Hîrâ for at styrte sig ned fra en stejl Klippe. Da indtraadte en anden Krise, hvorefter de pinlige Indtryk lidt

efter lidt hørte op, og intet Tilbagefald mere fandt Sted. En Dag, da han nemlig befandt sig i Adjijâd, et Bjærg eller en Kløft ved Makka, var det yderste Sidratræ*) bedækket med Glans og Herlighed; men han synes ikke at have hørt noget Ord. Senere derimod havde han et Syn, som han sigter til Kur. 81, 19—23, og som han nærmere beskriver i den 4 Aar senere aabenbarede Sur. 52, 5—18 med følgende Ord: »Han (Muhammad) er bleven belært herom af den med stor Magt udrustede — den stærke. Han steg nemlig op — og han var i den højeste Himmel —, saa nærmede han sig og steg ned, — til han var 2 Bueskud (fra Muhammad) eller endnu nærmere, — og han aabenbarede sin Tjener, hvad han aabenbarede ham. — Hans (Muh.'s) Hjærte har ikke løjet, han har set det. — Ville I aftrætte ham, hvad han har set? — Allerede før har han (Muh.) set ham i et andet Syn — ved Grænsens Sidratræ, — ved dette Træ er Opholdstedets Have, — Sidratræet blev bedækket af det, hvoraf det blev bedækket, — Øjet vendte sig ikke bort og forlod det ikke et Øjeblik — Han har set det største af sin Herres Vidundere.« Denne Gang saae han Engelen med sine legemlige Øjne og blev tillige tiltalt af ham; i Følge Traditionen bestod denne Aabenbaring i Forsikringen om, at han virkelig var Guds Sendebud. Selve Engelens Ord skulde man have ventet, at Muhammad vilde have betragtet som en Aabenbaring; men vi finde dem ikke i Kurânen; derimod læses en poetisk Udarbejdelse af dette Thema Sur. 68, 1—6: »Ved Pennen (sværger Guds Afsending) og ved det, som de optegne dermed! — Du er ved din Herres Naade ingen dæmonbesat, — men der venter dig en fuldkommen Løn;

---

*) Et Træ, der bærer spiselige Frugter som smaa Blommer = Zizyphus jubjuba L.; det samme Navn bruges ogsaa om et Træ i Paradis, og i denne Betydning opfattes det sædvanlig her af Kurânfortolkerne.

— thi du har et stort Kald og kan hvile tilfreds — til du og dine Modstandere se, hvem der kommer bedst afsted.«

Da han hørte Engelens Ord, faldt han til Jorden; men saa snart han var kommen lidt til sig selv, ilede han til sine; han var udmattet og følte, at et Anfald var nær; han sagde derfor: »Svøb mig ind, svøb mig ind!« De dækkede ham da til og stænkede ham i Ansigtet med Vand; men Engelen vækkede ham af hans Anfald med de Ord:*) »O, du indhyllede! — Staa op og advar! — Din Herre, pris ham! — din Klædning, rens den! — og Afskyeligheden, fly den! — giv ikke af Egennytte! — vent taalmodig paa din Herre!« Derefter, siger Traditionen, fulgte Aabenbaringerne uden Afbrydelse, ɔ: han ventede ikke længere paa Engelens Komme, men holdt sit Indres Stemme for guddommelige Indskydelser. Da han nu var befriet for den pinlige Tanke at være besat af Dæmoner, strømmede hans Hjærte over af Glæde og Taknemmelighed, og disse Følelser giver han Luft i følgende Aabenbaring, hvor Engelen taler:**) »Ved Morgenen! — ved Natten, naar Mørket er tæt! — din Herre har ikke glemt dig, han har ikke kastet sit Had paa dig. — Det tilkommende Liv er bedre for dig end det nærværende. — Gud vil tilstaa dig Goder, og du skal blive tilfreds. — Var du ikke faderløs, og har han ikke modtaget dig? — Han har fundet dig forvildet, og han har ledet dig paa rette Vej. — Han har fundet dig fattig, og han har gjort dig rig. — Vær derfor ikke voldsom mod faderløse! — Vogt dig for at bortjage Tiggeren! — Fortæl hellere din Herres Velgjerninger!«

Den Tro, at Gud talte ud af ham, var ikke i Modstrid med Muhammads Forestilling om et usynligt, allestedsnærværende Væsen; men medens Svedenborg forfattede sine

---

*) Kur. 74, 1—7.
**) Kur. 93.

Skrifter i de mest begejstrede Øjeblikke, eller, som han selv sagde, kun var en Sekretær, der skrev, hvad hans Aand dikterede ham, var det anderledes med Muhammad. Han erklærer selv, at først naar Engelen havde forladt ham, begyndte det overbragte Budskab at blive ham klart, og Udarbejdelsen af hans rimede Sætninger kostede ham saa meget Arbejde, at det først efter flere Forsøg lykkedes ham at forme dem; han kunde derfor vel være berettiget til at sige, at Tanken, men ikke Ordet var Guds. Her foreligger endnu ikke et Bedrag, da han holdt sine tidligere Inspirationer for stammende fra onde Aander og sig selv for besat. Overgangen fra Besættelse til Profeti bestod jo blot i den Forestilling, som han under Hanîfernes Indflydelse dannede sig om det Væsen, der talte ud af ham; og tro vi ham, naar han kalder sig besat, maa vi ogsaa tro ham, naar han siger: »Herren taler ud af mig.«

»Glødende Begejstring parret med simpel Snuhed, ren Opopfrelse for et højere Maal med lav Egenkjærlighed, Eftergivenhed, ja Afhængighed af andre med Sejhed og List, og Hengivenhed med Forræderi: det er nogle af de modsigende Symptomer paa den Sygdom, hvoraf Muhammad led.« Det kan heller ikke forundre, naar han skjønt Stifter af en Religion, som udelukkende kalder sig Læren om Guds Enhed, i den første Tid lærer saa lidt om »sin Herre«. At han selv allerede den Gang var besjælet af de mest ophøjede Forestillinger om den uendeliges Væsen, er ingen Tvivl underkastet; men man maa kjende Araberens Vedhængen til sin Stamme for at bedømme hans Ønske: ikke at bryde med sin Slægt og nærmeste. Dette Ønske har bragt ham i Modsigelse med sig selv. I Begyndelsen har han ikke hævet sig ud over sine Forholds snævre Synskreds, og han har ikke tænkt paa at stifte en ny Verdensreligion. Det var ham nærmest magtpaaliggende at blive anerkjendt som Guds Sendebud af sine nærmeste, frelse dem og maaske ogsaa tilkæmpe sig en høj Stilling blandt

dem. For at naa dette Maal undgik han alt, hvad der kunde forbitre hans Landsmænd, og søgte at bringe sin Lære i Samklang med deres Fordomme og efterhaanden føre dem til en bedre Erkjendelse. Han vovede ikke at antaste Kaʿbaens Hellighed, gjorde Pilegrimsfestens Ceremonier med og tillod Tilbedelsen af den sorte Sten. Grunden til disse Indrømmelser bekjender han ganske aabenlyst Kur. 28, 57: »De (Makkanerne) sige: dersom vi følge dig, blive vi jagede ud af Landet. Have vi ikke givet dem en hellig og sikker Indhegning, hvor Frugter af alle Slags, givne af os til deres Føde, strømme til fra alle Kanter? Men de fleste Mennesker vide intet.« Makka har hverken Marker eller Græsgange, det ligger i en ufrugtbar Dal og lever alene af Handel. Naar Pilegrimsfarten, der er indstiftet for at forlige Stammerne, blev afskaffet, og Kaʿbaen hørte op med at være en Helligdom for de omboende Bedawiner, vilde Makkanerne miste deres Indflydelse paa disse vilde Skarer; deres Karavaner kunde ikke længer i Sikkerhed drage gjennem Ørkenen, og deres Erhverv vilde gaa til Grunde.

V.

Khadîdja elskede sin Mand og delte trofast hans Bekymringer og Glæder; intet Under da, at hendes Sorg og Frygt nu forvandledes til Glæde; gjærne troede hun, at Gud og ikke Dæmoner talte ud af ham. Hun var den første troende; som en beskyttende Engel stod hun ved hans Side, naar han blev spottet, indgød ham Mod, naar han led under Forfølgelsen, styrkede ham, naar han vaklede. Uden Khadîdja's Kjærlighed var Muhammad aldrig bleven Profet, og da Døden berøvede ham hende, tabte Islâm meget af sin Renhed og Kurânen af sin Højhed. Hendes Exempel blev fulgt af Muhammads Familiekreds, maaske med Undtagelse af hans ældste, allerede gifte Datter Zajnab, der maatte dele sin Mands Tvivl om hendes Faders gud-

dommelige Sendelse. Til Familiekredsen hørte foruden hans Døtre hans Farbroders yngste Søn ʿAlij-ben-Abû-Thâlib, der kun var 10 Aar gammel, og Slaven Zajd, som Muhammad enten allerede den Gang havde givet fri og antaget som Søn eller først senere adopterede. Med Hensyn til den Modtagelse, Muhammad fik af sin Fædrenebys og Omegnens Befolkning, har Thabarij*) opbevaret os en vigtig Efterretning: »Da Profeten i Begyndelsen prædikede Vejledningens og Lysets Lære, der blev aabenbaret ham, og til hvis Forkyndelse Gud havde kaldet ham, fjærnede Folk sig ikke fra ham; de troede ham i Begyndelsen og vare nær ved at følge ham; men da han omtalte deres Thâghût'er (Afguder), kom netop nogle Folk af Kuraisjstammen fra Thâjif, hvor de havde Ejendom. De toge ham det meget ilde op, rasede heftig imod ham og misbilligede hans Lære. Derved bleve deres Tilhængere dristige mod ham, og de fleste Folk forlode ham; kun de, Gud beskyttede, bleve standhaftige, og deres Tal var ringe. Dette varede nogen Tid. Da forenede Familieoverhovederne sig om at gjøre deres Sønner, Brødre og Slægtninge, som vare hans Tilhængere, fri fra Guds Religion ved at forfølge dem. De Bekjendere af Islâm, som endnu holdt fast ved ham, ramte haarde Undertrykkelser. Nogle af dem lod sig bevæge til Frafald, andre styrkede Gud. Da Muslimerne fik denne Skæbne, bød Profeten dem udvandre til Habesj.« Denne Beretning bliver i det væsentlige bekræftet af Zuhrij († 125 e. H.), der siger: »Profeten prædikede Islâm hemmelig og offentlig og vandt mange Tilhængere især blandt unge Mennesker og Folk uden Beskyttelse, saa at de troendes Antal blev stort. De vantro blandt Kurajsjiterne bestrede ikke, hvad han sagde, kun naar han gik forbi et Sted, hvor de vare forsamlede, pegede de paa ham og sagde: »Der gaar Drengen af ʿAbd-al-Mutthalibs Familie,

*) Annales T. IV, p. 126.

som taler efter Himmelen.« Dette vedvarede, til Gud angreb deres Guder, som de tilbade, og til han fordømte deres Fædre, der vare døde i Vantro. Nu begyndte de at hade og forfølge ham.«

Man maa ikke forglemme, at Stiftelsen af en ny Religion i Begyndelsen slet ikke traadte i Forgrunden; først efter et Pars Aars Forløb angreb han aabent Afguderne. Spørgsmaalet var derfor først: er 'Abd-Allahs Søn besat eller inspireret? Til Seere (kâhin) vare Kurajsjiterne vante, og medens de oversaa deres excentriske Væsen, indrømmede de dem visse Rettigheder. Muhammad var allerede i nogen Tid bleven anset for besat, og da han hverken rasede eller var ustyrlig, men talte om Religion og Dyd, kunde det ikke falde vanskeligt at overbevise Mængden om, at en guddommelig Aand havde taget Bolig i ham. Hans første Udtalelser indeholdt intet, der kunde vække Anstød hos Hedningerne, og hans sygelige Tilstand kunde kun vække Medlidenhed; der var derfor hverken Grund til Mistænksomhed over for ham eller Misundelse. Selv om de forstandigere blandt Hedningerne ikke vare overbeviste om hans Kaldelse som Profet, vilde de dog heller ikke bestride den, og i alt Fald var der ingen Grund til at forfølge ham. Mængden blev dragen til ham ved Fænomenets Nyhed, og Aabenbaringerne vare saa kraftfulde, at de ganske vist gik fra Mund til Mund, og Muhammad kunde med rette glæde sig over sin Celebritet.*)

Dog Anerkjendelsen eller i det mindste Nevtraliteten kunde kun vare saa længe, som Muhammads Udtalelser vare harmløse. Saa snart han udtalte sig bestemtere om Guds Enhed, prædikede Helvede og Paradis, mødte han overalt Modstand. De store ansaa Læren om de dødes Opstandelse for latterlig og, hvad der var værre, for farlig: det var let at forudse, at naar Folket levede for det hin-

*) I Smlgn. Kur. 94, 4: Have vi ikke højt ophøjet dit Navn?

sides, maatte deres Indflydelse vige for Guds Statholder paa Jorden, som tillige med Himmelens Nøgler ogsaa vilde gribe Sceptret; men de vilde paa ingen Maade underkaste sig 'Abd-Allahs Søn. Det var dog netop Overbevisningen om vor Ansvarlighed, der opfyldte Muhammads Sjæl. Troen paa hans egen Sendelse maatte faa denne Overbevisning, om den end kun tidligere slumrede, til at bryde ud i lys Lue og udruste ham med overmenneskelig Kraft og Energi. Denne Overbevisning bevægede ham til at optræde offentlig som Folkelærer og Reformator, den gjorde ham følesløs mod Forhaanelse og Forfølgelse, den gav ham en Udholdenhed, som vi beundre hos ham, og den stod saa højt over alle Hensyn, at den endog allerede tidlig gjorde ham til Løgner og Bedrager: han vilde for enhver Pris frelse sine Stammebrødre fra den Undergang, han saae dem ile i Møde, selv om det skulde ske ved Bedrag. Modstanden gav hans Overbevisning Kraft og hævdede hans Energi; dog denne Overbevisning kunde ikke bestandig modstaa alle Dyders Fjende: da han i Madîna var kommen til Magt og Ære, forflygtedes den, og han selv blev saadan, at man næsten kunde være berettiget til at kalde ham en vellystig Theokrat og i flere Tilfælde en blodstørstig Tyran.

Det var sandsynligvis omtrent 614, at Muhammad kom frem med Sur. 87: »Lovpris din Herres Navn, den høje, — Skaberen, der har bragt alt i Ligevægt, — Ordneren, der styrer, — som kalder Græsset frem — og igjen lader det visne og hentørre . . . Lykkelig er den, som renser sin Sjæl — og nævner sin Herres Navn og beder. — I foretrække dette Jordeliv, — men det tilkommende Liv er bedre og varigere end dette. — Saa staar skrevet i de ældste Ruller — i Abrahams og Moses' Ruller.« Her udtaler han sig for første Gang tydelig om Udødeligheden og sin Herres Væsen. Stødet til denne Overbevisning kom uden fra, og han havde ikke kunnet givet noget smukkere Bevis paa sin Ærlighed end den aabne Bekjendelse, at han

havde taget disse Tanker fra Hanîferne; men disse vare fredløse i Makka, og en saadan Erklæring kunde derfor ikke andet end gjøre et ugunstigt Indtryk; den indeholdt dog ligesom et Program for hans Lære: Gud havde ikke inspireret ham for blot at prædike »Kaʿbaens Herre«, men for at indføre den rensede hanîfiske Lære i Makka. De, der vare fuldstændig overbeviste om hans guddommelige Sendelse, maatte føle det som en Pligt at følge ham; men de, der ikke vilde følge ham, maatte anse ham for en afsindig og Bedrager. Kun faa havde Mod til at følge ham, og han selv blev saa bange, at han i den nærmeste Tid, som Biograferne sige, kun prædikede hemmelig, det vil vel sige, at han undgik enhver offentlig Demonstration. De dogmatiske Levnedsbeskrivelser sige, at dette varede 3 Aar; Theologerne vilde naturligvis ikke tilstaa, at Makkanerne i Begyndelsen vare tilbøjelige til at holde ham for inspireret; men Aarsagen til deres Tro var den, at han ikke vovede bestemt og aabent at træde op mod Afgudsdyrkelsen. Denne Fordrejelse har bragt megen Forvirring ind i de første Omvendelseshistorier; da i lang Tid Forskjellen mellem troende og vantro var meget vaklende, burde der være angivet, hvem der, efter at Forfølgelsen var begyndt, endnu blev fast; men i det Sted har hver Biograf og Traditionist gjort sig Umage for at bevise, at hans Slægtninge og hans Partis hellige vare de første, der aflagde Trosbekjendelsen. Saa meget er vist, at de første Forfølgelser, som vi kunne sætte til Aar 613, næsten holdt alle dem tilbage, som maatte være overbeviste om hans Sendelse, og det kan betragtes som afgjort, at han 617 ikke havde mere end 5 erklærede Tilhængere. Medlemmerne af Muhammads Familie har man ikke villet forstyrre i deres Privatliv, Abû-Bakr blev beskyttet af sin Familie, og før ʿUmars Omvendelse har ingen haft Mod til aabent at erklære sig for Profeten, ligesom han heller ikke selv synes at have dristet sig til at opmuntre nogen til at gjøre det. Der var imidlertid et lille

Antal hemmelige troende, og Abû-Bakr var Mellemmand mellem dem og Profeten. Da alligevel Hemmeligheden ikke kunde bevares, og adskillige vel heller ikke ønskede at skjule deres Tro, flygtede 616 flere til Habesj, medens andre bleve i Makka og søgte at vække saa lidt Forargelse som mulig.

Efter én Tradition har Muhammad sagt: »Enhver Profet har to himmelske og to jordiske Vezirer; mine himmelske Vezirer ere Gabriel og Michael, mine jordiske Abû-Bakr og ʿUmar.« Allerede før han optraadte som Profet, bestod der et inderligt Venskab mellem ham og Abû-Bakr, hvis egentlige Navn skal have været ʿAbd-al-Kaʿba, hvilket Muhammad senere forandrede til ʿAbd-Allah; først efter at hans Datter ʿÂïsja havde ægtet Profeten, fik han Navnet Abû-Bakr (Jomfruens Fader). Traditionen tilføjer videre, at enhver af de tidligste Tilbængere stillede Spørgsmaal til Profeten, før de anerkjendte ham som saadan, kun Abû-Bakr troede ved hans Forsikring: »Gud har kaldet mig,« strax paa ham. Abû-Bakr var en Kjøbmand af Familien Tajm og besad en efter de Tider ikke ubetydelig Formue af 40,000 Dirham, som han benyttede til at udbrede Islâm, navnlig ved at kjøbe gamle Kvinder og svage Mænd, som han skjænkede Friheden mod, at de skulde antage Troen, hvad der indbragte ham heftige Bebrejdelser af hans Fader, da disse Klienter ikke kunde forøge hans Magt; af denne Formue bragte han derfor ogsaa kun 1/8 med til Madîna. Han havde megen Indsigt og Held i sine Forretninger, og ved sin Forsonlighed og Venlighed blev han meget afholdt; hans Retsindighed og Sindsro erhvervede ham Folks Tiltro, og han var altid beredt til at hjælpe andre med Raad og Daad. Han skal i højere Grad end nogen anden Kurajsjit have været i Besiddelser af de Kundskaber, der den Gang bleve skattede højest; han kjendte sin Stammes Slægtregistre og enhver Families gode og slette Egenskaber. Det var derfor ham, der forsynede

Hassân med Stof, da denne efter Profetens Opfordring forfattede Spottedigte over Kuraisjiterne. Muhammad var et Geni, men i visse Henseender en aandelig Vanskabning. Abû-Bakr derimod besad klar Indsigt og roligt Overlæg, men kun saa mange Ideer, som der blev indgivet ham; jo mindre skaberisk hans egen Aand var, desto højere skattede han sin Vens Skabninger, og de supplerede hinanden. Den raske, noget plumpe 'Umar fuldstændiggjorde Kløverbladet; thi den Energi, der, naar det er hensigtsmæssigt, drister sig til at anvende Trusler eller Magt, manglede begge de andre. Abû-Bakr og 'Umar bevogtede derfor Profeten næsten som et Barn, og den første besøgte ham mindst to Gange om Dagen. I Madîna ægtede Profeten Abû-Bakrs niaarige Datter 'Âïsja, og dette Barn elskede han i den Grad, at han gjennem hende næsten blev et Værktøj for Abû-Bakr og hans Parti, til hvis Ære det dog maa siges, at de ikke tænkte paa deres eget, men kun paa hvad der kunde bringe Islâm Held og Fremgang. Abû-Bakr skal ogsaa med stor Iver have prædiket den nye Lære, om end i Hemmelighed, og de 5 første betydelige Omvendelser skulle skyldes ham. Det er derfor ikke ufortjent, naar Muhammad i Følge en Tradition har sagt: »Ingen har bevist os en Velgjerning, som vi ikke have gjengjældt, undtagen Abû-Bakr; hvad han har gjort, kan kun Gud gjengjælde; ingen Formue har været os til saa stor Nytte som Abû-Bakrs«.

VI.

Orienten er Lignelsernes og Legendernes Land; Lærdomme foredrages i Parabler, og almindelige Sandheder finde deres Udtryk i Fortællinger om noget, der er foregaaet. Muhammad havde stor Forkjærlighed for Profeternes Historie og anbefalede sine Tilhængere, naar de vare samlede, at fordrive Tiden med at fortælle Legender om Jødernes gamle Profeter. Paa denne Maade ere disse ogsaa blevne

meget udbredte, og vi have tykke Bind, der indeholde Profeternes Historie, saaledes som Muhammads Disciple have berettet dem, og som endnu læses af fromme Sjæle til stor Opbyggelse. Muhammad selv benyttede enhver Legende, hvorfra den end stammede, naar den blot passede med hans Hensigt. Under hans Ophold i Makka indskød han mange saadanne i Kurânen; i Madîna vovede han ikke mere at udgive for Aabenbaring, hvad han saaledes havde hørt; men alligevel kunde han ikke modstaa sin Lyst til at gjenfortælle dem. Her skal jeg blot anføre ét Exempel paa, hvorledes han behandlede Folkesagn i den Periode, da han efterlignede de hedenske Seeres Udtryksmaade. Sur. 105, »Elefanten« lyder saaledes: »Har du set, hvad Herren har gjort ved Elefantens Folk? — Har han ikke gjort deres listige Planer til Skamme? — Har han ikke sendt over dem Fuglene Abâbil, — som kastede mærkede Stene paa dem? — Han har gjort dem til Skaller, hvoraf Kjærnen er fortæret.« Den virkelige Begivenhed er: nogle Maaneder før Muhammads Fødsel kom den habessiniske Vicekonge i Jaman, Abraha, til Makka for at erobre det; men der udbrød Kopper i hans Hær, og han maatte vende om med uforrettet Sag. Dette er den saakaldte Elefantkrig, og vi kunne heraf slutte, hvor lidt historisk Sandhed der er i de Legender om 'Aditerne, Tsamudæerne og andre Folk, hvis Undergang fortælles som advarende Exempler for Makkanerne. Medens de gamle Kosmogonier og Mythologier stræbe at give en Forklaring af Verdens og Menneskeslægtens Oprindelse og det vedkommende Folks ældste Historie, naar Muhammad aldrig et saadant Synspunkt; han ser ikke et sammenhængende Hele i Historien, han opfatter det forgangne som løsrevne Legender og fortæller dem, fordi de oplyse hans Situation og ere en Bekræftelse paa de Trusler, han udslynger mod sine vantro Stammebrødre, som Noahs og Syndflodens Historie, eller for ved Kjendskab til disse at bevise, at han var inspireret af Gud, som Josefs Historie,

eller fjærne Vildfarelser som mange Dele af Moses's og Kristus's Historie. Man kan derfor inddele hans Legender i 1) Fortællinger om Straffehistorier, 2) Aabenbaringer fra Fortiden og 3) polemiske Berigtigelser. Den sidste Slags ere temmelig ubetydelige og falde for Størstedelen i Tiden efter Flugten. Den anden Slags begynder han først at fortælle mod Slutningen af Aaret 616; men saa følge de rask paa hinanden. Den første Slags havde allerede 616 gaaet gjennem én eller to Redaktioner, og om han ogsaa senere fortalte dem atter og atter, havde de dog gjort deres væsentlige Virkning, inden han gik over til den anden Slags. Rammen for en saadan fuldstændig Straflegende er denne: der kom et Sendebud fra Gud, prædikede for sit Folk uden at blive hørt, og dette blev saa tilintetgjort. Jeg har tidligere gjort opmærksom paa, at Abrahams Ruller indeholdt Historierne om »de gamle ʿAditers og Tsamudæers« Undergang; naar hertil føjes Fortællingerne om Noah og Tilintetgjørelsen af Sodoma, af Faraos Hærskarer og Madjaniterne, have vi væsentlig den hele Cyklus af Straflegender. Kur. 20, 133—134 siger Muhammad: »De sige, hvorfor bringer han os ikke et Tegn fra sin Herre? Have de ikke Oplysning i Indholdet af de ældste Ruller? Havde vi ødelagt dem ved en Straffedom før denne Meddelelse (eller Aabenbaring), vilde de have sagt: »Hvorfor har du ikke sendt os et Sendebud?« I dette Sted er Ordet »Oplysning« særlig mærkeligt, det bruges flere lignende Steder paa en saadan Maade, at det er tydeligt, Muhammad derved vil betegne, at de i Rullerne fortalte Straffedomme ere ham saa klare og indlysende, at han maatte betragte dem som en fornyet Aabenbaring og uddanne de der indeholdte Tanker. Selv naar han beretter noget som en Gjenaabenbaring, er han dog for det meste saa forsigtig at begynde disse Fortællinger, der til Dels vare hans Tilhørere bekjendte, med Udtryk som: »har du ikke hørt?« eller: »er du ikke bleven bekjendt med?« Efter at han nu var

kommen til den Overbevisning eller det Selvbedrag, at de fra Rullerne tagne Legender vare blevne ham aabenbarede paa ny, og holdt de Oplysninger, han derved bragte, for et Bevis paa hans profetiske Sendelse, havde han endnu kun ét Skridt at gaa for at komme til den anden Klasse af Legender, ɔ: lade sig af en fortrolig Ven fortælle Historier, saa bearbejde dem profetisk og udgive dem for Aabenbaringer; men man maa vel erindre, at det her er umuligt at drage nogen Grænse mellem et groft Selvbedrag et bevidst Bedrageri.

Bag Ka'baen, men inden for Byens Grænser, ligger en Høj, der kaldes Safâ. I Aaret 615 kaldte Muhammad sine Slægtninge sammen ved dette Sted, steg op paa Højen og holdt der fra (i det mindste efter Biografernes Beretninger) en Prædiken, hvori han maaske for første Gang fortalte Straflegenderne noget udførligt; hans Tale dér skal være Sur. 26. Slutningen fra V. 192 er navnlig mærkelig; thi ogsaa dér siger han, at disse Legender findes i de gamles Skrifter; men at den Fremstilling, han giver, ikke er tagen der fra, men er en selvstændig Aabenbaring, og han fremhæver for første Gang sine Aabenbaringers Overensstemmelse med de ældre, hvorom lærde Jøder aflagde Vidnesbyrd, som et Bevis paa hans Sendelse. Da han havde endt sin Tale, sprang en af hans Farbrødre, Abû-Lahab, op og raabte: »Er det det, du har kaldt os sammen til; Fordærvelse ramme dig!« Derpaa blev Sur. 111 aabenbaret: »Fordærvelse over Abû-Lahabs to Hænder; over ham selv Fordærv! — Ej nytter ham hans Rigdom, ej hans Erhverv. — Han vil blive brændt i Ilden, i Flammen, — og hans Hustru, med en Strikke om Halsen, skal bære Brændet sammen!«

Noah, som allerede i den sabiske Theologi spillede en stor Rolle, i det nogle Sabiere ansaa ham for Stifter af deres Lære, da han havde faaet den hellige Bog fra Himmelen, gjaldt i Muhammads første Profetaar for Stifteren af Enhedslæren. Selv Abraham var kun hans Efterfølger.

For Muhammad var han et passende Forbillede, fordi der ingen Undergjerninger fortaltes om ham, fordi den største Straffedom fulgte efter ham, og fordi han efter en gammel Tradition ligesom Muhammad var bleven anset for afsindig. I 616 forfattede da Muhammad efter flere andre Forsøg en poetisk Fortælling om Syndfloden, der danner et afsluttet Hele og en egen Sura i Lighed med Fortællingen om Moses i Sura 26; det er Sura 71. Disse Straffedomme fra den første Periode fortæller han nu 5—6 Gange, ja Sodomas Ødelæggelse endog 8; af de opbyggelige Fortællinger som Josefs eller Davids Historie blive de fleste blot fortalte én Gang, kun de tidligste to Gange: men Opstandelsens Dag, der skal komme om kort Tid, fortæller han mindst 20 Gange. Det er klart, at han var sig bevidst, at disse Skrækkebilleder ere det bedste Middel til at gjøre Folk modtagelige for Troen. I Begyndelsen vilde han skræmme de gjenstridige med Straffen hinsides; men deres Tro paa Udødeligheden var svag og ubestemt, og til sidst benægtede de den rent ud. Naar han vilde bevise den, sagde de: »Du paastaar, at vore Fædre skulle opstaa; nu vel, bring dem tilbage til os, og vi ville tro dig.« Han truede dem med en Straf som Sodomas, naar de ikke vilde antage hans Lære, og understøttede sine Trusler med de tidligere omtalte Legender. Hans Trusler gjorde et stærkt Indtryk; hos de troende slog Frygten saa dybe Rødder, at den selv efter hans Død dukkede op igjen ved enkelte Lejligheder. Makkanerne troede paa en Straffedom, men de ventede 1 og 2 Aar og tænkte, at naar de første Tegn viste sig, kunde de dog i det sidste Øjeblik finde Naade. Derfor forsikrede Muhammad dem, at Straffen vilde indtræde pludselig, og da var Anger og Omvendelse for sen. Ogsaa denne Forsikring forfejlede sit Maal, og de bleve kun endnu mere forstokkede. Deres Venten bragte Profeten i stor Forlegenhed, thi Indtrykkene af Truslerne forflygtedes og bleve svagere. Hvem der vil holde Masserne i Bevægelse, maa

stadig finde paa noget nyt; det gjorde Muhammad ogsaa, saa vidt det var ham muligt: han gjentog Truslen i talrige nye Former; men Makkanerne maatte dog indse, at naar de bleve druknede i en Oversvømmelse, behovedes der ingen Stenregn til at knuse dem, og at naar Jorden opslugte dem, behøvede de ikke at blive forvandlede til Hunde og Svin. Derfor vovede de endelig at indtage en udfordrende Stilling og sagde: »Naar du taler Sandhed, saa lad Straffen komme.« I Begyndelsen bønfaldt han dem om, at de dog ikke ved deres Ugudelighed maatte paaskynde Straffen; senere sagde han, at den vilde komme, naar alle de, der efter Guds Raadslutning vare bestemte til at tro, havde antaget Islâm, og at den ikke kunde indtræde, saa længe han og de troende befandt sig i Makka. Endelig da de trængte ind paa ham, at han skulde angive Tiden, naar den vilde komme, bekjendte han, at naar han havde udtalt sig saa bestemt om Tiden, havde han taget fejl, og at kun Gud vidste den, og han blev ved med at true med den. Aar gik hen, Hedningerne omvendte sig ikke, og Straffen var endnu ikke kommen. Saa maatte han endelig underlægge sine Trusler en hel anden Betydning og henføre dem til den yderste Dag. Denne nye Form for Truslen staar i Forbindelse med kristelig Indvirkning paa Muhammad og har givet Anledning til en Mængde senere Indskydelser i ældre Aabenbaringer, og det er maaske en af Hovedgrundene til, at Muhammad har kastet Aabenbaringerne mellem hinanden, for saa vidt han har haft Indflydelse paa den Form, hvori vi nu have Kurânen, og at den i mange Tilfælde er uforstaaelig. Han foregav, at Kurânen trængte til en Forklaring, som han ikke var i Stand til at give uden guddommelig Hjælp, og denne Hjælp bestod i nye Aabenbaringer. Denne ret bekvemme Theori satte ham i Stand til alt efter Tidsomstændighederne at give Udsagn, der tillode en anden Betydning, en ny Mening, og til at gjøre et tydeligt Udsagn utydeligt vare Omflytninger og Indskydelser det simpleste

Middel, og det blev brugt i ikke ganske ringe Udstrækning. Det var i Sommeren 616, at Muhammad havde drevet sin Trusel om en Straf, der skulde ramme de nulevende, til det højeste og ved Indrømmelser bevæget Hedningerne til at anerkjende ham. Nogle Maaneder senere komme nogle Kristne til Makka, han tager Indrømmelserne tilbage, den gode Forstaaelse med Hedningerne er forbi, og de opfordre ham til at lade den Straf, han har truet med, ramme dem. Nu kommer »Timen« ham meget bekvemt. Den passede aldeles for ham: »Timen« vil snart komme, den kommer uventet, ingen uden Gud kjender den, og han havde hele den kristne Verdens Vidnesbyrd at beraabe sig paa. Han selv troede, at de kristne havde en Aabenbaring, troede ogsaa paa deres Beretninger om Timen og gjorde dem saa til en guddommelig Aabenbaring. Paa Spørgsmaalene, naar bliver Makka tilintetgjort, naar falder der Ild ned fra Himmelen og fortærer os, naar vil Jorden opsluge os? vedbliver han at give undvigende Svar, ja udtaler selv Tvivl, om det virkelig vil ske, men tilføjer, da han har begyndt at forudsige Dommedags snare Komme, maaske kommer Timen, inden Straffen naar de nulevende. Fra 619—620 er der ikke mere Tale om Straffen over de nulevende, men Tanken om Dommedag, om Timen, fylder aldeles hans Sjæl og bringer ham til at forfatte nogle af de mest poetiske Surer i Kurânen, hvori han beskriver Dommedag og dens Rædsler.

I Steden for Omvendelser i Massevis bevirkede Muhammads Trusler og bestemte Optræden kun Forfølgelser. Under disse Forhold raadede han dem af de troende, der vare mest udsatte for saadanne, til at flygte til Habesj, og 12 Mænd og 4 Kvinder skulle have været de første, der fulgte Opfordringen, senere udvandrede flere, saa at i alt 83 Mænd og 18 Kvinder skulle være dragne til Habesj, hvor de fandt en god Modtagelse; omtrent ved 617 forlader

han sin egen Bolig og tager Ophold i en af sine Disciple Arkams Hus, for at nyde hans Beskyttelse. Han selv var udsat for store Forhaanelser, som han dog bar med Taalmodighed, og da det ikke lykkedes Modstanderne paa den Maade at bringe ham fra sit Forehavende, forsøgte de det ved Underhandlinger. Makkanerne vare, som før sagt, meget ængstelige for at fjærne de omboende hedenske Stammer ved at forkaste deres Guder; det gjaldt dem derfor om at faa ham til paa en eller anden Maade at anerkjende dem af deres Guder, der vare fælles for andre Stammer; deres særegne Guder bekymrede de sig ikke meget om. Muhammads Stilling var saa fortvivlet, at der næppe stod ham anden Udvej aaben end at gaa ind paa deres Fordringer. Haabet om at skaffe sin Lære Indpas ved Trusler var glippet, efter at det havde forledet ham til at forudsige Straffedommen med større Sikkerhed, end klogt var; kun en stor Masseomvendelse kunde retfærdiggjøre dens Udeblivelse. For at naa dette Maal forfattede han i Juni 616 en kort Tiltale til Mekkanerne,*) hvori han erindrede dem om sine Visioner, anerkjendte de tre Gudinder Lât, 'Uzzâ og Manâh som Forbedere og Talsmænd hos Allah, mindede om den nære Straffedom og endelig opfordrede sine Landsmænd til at tilbede Allah. Denne Tiltale havde et glimrende Resultat; paa hans sidste Ord: »Kaster Eder ned paa Ansigtet for Allah og tilbeder ham,« kastede alle tilstedeværende sig ned med Undtagelse af én Mand, der var for stolt (Traditionen siger for tyk) til at gjøre det og lod sig nøje med at tage en Haandfuld Sand op og trykke den mod Panden: Muhammad blev nu i hele Makka anerkjendt som Guds Sendebud; men denne Anerkjendelse havde han kun kjøbt sig ved at ofre sin helligste Overbevisning. Hans Modstandere kunde kun foragte ham, og

---

*) Sur. 53.

hans oprigtige Tilhængere bleve rokkede i deres Tro. At i det mindste én troende faldt fra, vide vi af Kurânen; men hvem denne ene har været, vides ikke; Formodningen er nærmest for Waraka-ben-Nawfal. Traditionen siger, at Engelen Gabriel strax kom til ham for at sætte ham i Rette, og at han allerede den følgende Morgen tilbagekaldte sin Indrømmelse; forskjellige Kjendsgjerninger vise dog, at der er gaaet nogen Tid, inden dette skete. De troende, der vare flygtede til Habesj, kom nemlig omtrent en Maaned efter tilbage ved Rygtet om, at der var sket en Udsoning, men erfarede da til deres Sorg, at Forsøget var mislykket, og efter nogen Overvejelse, om de skulde drage tilbage igjen til Afrika eller blive i Makka, bestemte de sig for det sidste, efter at hver enkelt havde sikret sig Beskyttelse af en indflydelsesrig Familie. Kur. 28, 85—88 have vi Muhammads frimodige og ærefulde Tilbagekaldelse, der vel ikke var klog over for hans Modstandere, men maa have gjort et godt Indtryk paa de kristne, der uden Tvivl ved denne Lejlighed vare komne til Makka. Hans Fjender rasede og spottede hans Trusler om Straffedommen, der endnu ikke kom, skjønt de forfulgte de troende langt værre end før.

Det er ganske naturligt, at Aristokratiet i Makka maatte være Muhammads ivrige Modstandere; thi Magt er altid konservativ, og det er aldeles utvivlsomt, at om end nogle af disse holdt sig tilbage skræmmede af Trusler, drillede, spottede og forfulgte andre ham og de troende, saa vidt det paa nogen Maade lod sig gjøre. Abû-Thâlib var Muhammads naturlige Beskytter, og det var aldeles utænkeligt, at den øvrige Del af Familien skulde svigte ham, hvis det blev nødvendigt at sætte Magt mod Magt. Det første Skridt, Aristokraterne gjorde, var, at de, formodentlig i Aaret 613, med den ridderlige og meget ansete Walid-ben-Mughîra i Spidsen opfordrede Abû-Thâlib til enten at

bringe sin Brodersøn til at holde inde med sine Angreb paa Guderne eller unddrage ham sin Beskyttelse; men denne gjorde dem opmærksom paa det umulige i at rette sig efter deres Ønske, og de forlode ham uden at foretage sig videre. Imidlertid synes dog dette at have bevirket, at Muhammad ikke de to næste Aar har prædiket offentlig. Den oven for omtalte Tilbagekaldelse vakte imidlertid Forfølgelsen paa ny i en hidtil ukjendt Styrke, og de fra Habesj hjemkomne troende maatte befrygte det værste; deres nærmeste Slægt nægtede dem Beskyttelse, og de fleste af dem maatte søge den hos deres ivrige Fjender; men her fornægtede Arabernes Ridderlighed sig ikke; den nægter ikke den trængende Hjælp, naar det er kommet dertil, at han maa tilstaa sin Trang, selv om det endog er den bitreste Fjende, der beder, og Makkas mest ansete Mand, Islâms ivrige Modstander, den før nævnte Wâlid-ben-Mughîra gik i Spidsen i denne Retning, ja da Familien Makhsum vilde tvinge Abû-Thâlib til at nægte en af deres sin Beskyttelse, traadte Islâms Ærkefjende Abû-Lahab frem og erklærede, at hvis de vilde nægte Abû-Thâlib Ret til at beskytte den paagjældende, vilde han understøtte ham i alt, hvad han gjorde, ja være et blindt Redskab for hans Vilje. I denne heftige Forfølgelsestid, medens Muhammad opholder sig i Arkams Hus, finder dog to vigtige Omvendelser Sted: Profetens Farbroder Hamza, »Guds Løve«, og ʿUmar. Den sidstes Omvendelse var navnlig et stort Skridt fremad for den ny Lære; den blev strax af alle følt som et saadant, og med rette siger en af hans samtidige: »ʿUmars Omvendelse var for os en Sejr, hans Flugt til Madîna en Hjælp, og hans Regeringstiltrædelse en Guds Velsignelse.« Nu forlode de troende Arkams Hus og indtoge en udfordrende Stilling, og der kan næppe være Tvivl om, at det er ved denne Tid, Slutningen af Sommeren 617, at de Aabenbaringer falde, hvori Mu-

hammad vover at angribe Aristokratiet; i Sur. 38 viser han saaledes, hvor afmægtigt det var over for Gud, og at de dog til sidst vilde komme til at angre deres Spot over, at hans tidligere Trusler ikke vare gaaede i Opfyldelse, thi naar det engang behagede Gud at straffe dem, var et Ord nok til at tilintetgjøre dem. Aristokratiet kunde naturligvis ikke ret længe finde sig rolig i disse Angreb og forenede sig for at undertrykke den ny Lære med Magt. Først gik det ud over Slaver og Folk uden Beskyttelse, de bleve grebne og ved Middagstide fastbundne udstrakte paa det hede Sand; halv stegte plagedes de af en ulidelig Tørst, og det var intet Under, at flere af dem fornægtede deres Tro, medens mange dog viste stort Heltemod og holdt fast ved deres Mester. Imod frie Mænd kunde de dog kun udøve ringe Tvang; vel kunde ganske vist en Muslim blive slaaet ihjel eller bandlyst, men herimod havde man altid det Middel at give sig under en mægtig Mands Beskyttelse af en anden Familie. Derved blev nemlig ens egen Familie nødt til at optage vedkommende igjen og beskytte hans Liv, hvis den ikke vilde miste sin Anseelse; og prisgive et af sine Medlemmer uden formelig Bandlysning vilde have sat en uaftvættelig Skamplet paa Familiens Ære. Var end saaledes de troendes Liv beskyttet, kunde de dog være udsatte for de største Ubehageligheder; deres Slægtninge overøste dem med Forhaanelser, svage Mennesker maatte vel endog finde sig i legemlige Mishandlinger, og under patriarkalske Forhold er det ingen Spøg at leve i Ufred med sin Familie. Muhammad selv vilde Aristokratiet for enhver Pris se at blive af med. De opfordrede ham til at lade Straffedommen komme, og da han svarede, at den blev holdt tilbage, fordi han og de troende vare i Byen, opfordrede de ham til at forlade den: de ønskede ikke at skaanes for hans Skyld. Han gjorde vel Mine til at drage bort, men foretrak dog at blive og

erindrede dem endnu engang om, hvad Følge hans Bortgang vilde have. Makkanerne tabte endelig Taalmodigheden, de vilde ikke længer vente paa, at han selv gik bort, men de vilde fordrive eller myrde ham. De underhandlede først med Abû-Thâlib om, at han skulde opsige Muhammad sin Beskyttelse, men forgjæves. De lagde da aldeles intet Skjul paa deres Forehavende. Muhammads Slægtninge følte sig for svage til i aaben Kamp at hævne hans Død, og paa den anden Side vilde det at lade ham blive uhævnet være saa skjændigt, at de maatte foretrække fuldstændig Undergang; List og Fasthed vare derfor det eneste Middel til at frelse deres Ære. En Dag savnedes Muhammad; Rygtet gik, at han var bleven myrdet, og hans Slægtninge begave sig med Vaaben skjulte under Klæderne til Ka'baen for der uventet at overfalde de forsamlede Aristokrater, hvis han var død, eller gjøre en Demonstration, hvis han var i Live. Heldigvis blev han funden i rette Tid, og det blev ved Demonstrationen. Muhammads Trods og hans Families Modstand havde til Følge, at de bleve erklærede for fredløse; naar denne Fredløshed begyndte, og hvor længe den varede, lader sig ikke bestemt angive, sandsynligvis fra Efteraaret 617 til Efteraaret 619. Beretningerne om den ere uden Tvivl overdrevne og forvanskede; den synes at have bestaaet i, at de øvrige Kurajsjiter ved et Dokument forpligtede sig til ikke at indgaa noget Ægteskab med Hâsjimiterne, ikke deltage med dem i Handelsforetagender og ikke yde dem nogen Beskyttelse. Hver Familie i Makka havde sit eget Kvarter, hvor de fleste af dens Medlemmer boede; i disse farlige Tider trak Hâsjimiterne sig tilbage til deres to Kvarterer. Naar man nu erindrer, at de vare afskaarne fra alt Handelssamkvem med deres Brødre, at de ikke kunde slutte sig til nogen kurajsjitisk Karavane, at de selv ikke vare mægtige nok til at udruste og forsvare en, og

at de saaledes bleve berøvede alt Erhverv, kan man let indse, at Prøven var haard nok. En Belejring eller Blokering af deres Kvarter har dog ikke fundet Sted, og de turde gaa frit om, rigtignok udsatte for at blive mishandlede eller forhaanede af den første den bedste uden Udsigt til at kunne hævne det.

(Fortsættes.)

H. V. Lund.

Skildringer af Englands nyeste Historie.

XVIII.

Ministeriet Russell.

Efter Palmerstons Død blev Lord Russell af Dronningen opfordret til at danne et Ministerium (1865). De eneste Forandringer i Kabinettet vare, at Lord Russell blev Førsteminister, medens Lord Clarendon, der havde været Kansler for Hertugdommet Lancaster, indtog hans Plads som Udenrigsminister. Som en Indrømmelse til de liberale Fordringer bleve Pladserne som Undersekretær for Kolonierne og som Vicepræsident for Handelsretten, der ikke gave Sæde i Kabinettet, henholdsvis besatte med Forster og Goschen, Mænd som senere kom til at indtage betydelige politiske Stillinger. Det var imidlertid kun en ringe Indrømmelse, og man kan let tænke sig, at de, som vare af den Mening, at der burde tilbydes ikke alene Bright, men ogsaa Stuart Mill Sæde i Kabinettet, ikke følte sig tilfredsstillede ved dette Arrangement. Uden for staaende havde ikke rigtigt Begreb om, hvor vanskeligt det var for en liberal Minister at tilfredsstille Whigger og Radikale. Whiggerne indbefattede næsten alle de Medlemmer af Partiet, hvis høje Rang og Stilling gav dem mest Indflydelse, og det var umuligt at tilsidesætte deres Fordringer. I et Land som England er man nødt til at tage Hensyn til »Hertugernes«

Ønsker; der hersker ligefrem en Overtro i den Retning, og det vilde være lige saa uforsigtigt af en Minister at forsøge at danne et liberalt Kabinet uden at raadspørge »Hertugernes« Ønsker, som det i Xenofons Dage vilde have været af en græsk Anfører at foretage et Tog uden at raadspørge Varslerne. Dog var det ikke alene af Overtro, at den liberale Førsteminister tog ærbødige Hensyn til de fornemme Whiggers Krav; deres berømte Navne udgjorde en Del af Partiets Traditioner, og hvis Partiet indviklede sig i Vanskeligheder, vilde det være nødt til at paakalde de fornemme Beskytteres Hjælp.

Der var rimeligvis adskillige blandt de fornemme Whigger, der med Ængstelse iagttoge den eneste betydelige Forandring, som Palmerstons Død havde foraarsaget, Gladstones Forfremmelse til Underhusets Leder. Imidlertid var der sket adskillige deraf ganske uafhængige Forandringer, og det nye Underhus, der var blevet valgt lige før Palmerstons Død, var i mange Retninger forskjelligt fra det, som det havde været hans sidste ministerielle Handling at opløse. Vi have allerede omtalt nogle af de Forandringer, der vare foraarsagede ved Dødsfald. Palmerston og Cobden vare borte, George Lewis, Sidney Herbert og James Graham vare ligeledes alle døde; men der var ogsaa andre Forandringer; Lord John Russell med Reformbillen var bleven Peer og havde Sæde i Overhuset som Earl Russell. En af de skarpeste politiske Kritikere, Lowe, der for en Tid havde følt sig kuet af sit Ansvar som Embedsmand, var nu atter bleven politisk Løsgænger. Lowe, som ogsaa tidligere havde beklædt forskjellige Embeder, havde været Vicepræsident for Oplysningskomiteen fra Begyndelsen af Lord Palmerstons Styrelse til April 1864, da Lord Robert Cecil indbragte et Mistillidsvotum mod hans Departement, eller med andre Ord mod ham selv, og beskyldte ham for at have beskaaret Skoleinspektørernes Indberetninger for at bringe dem i tilsyneladende Harmoni med Komiteens Planer. Lord Cecils

Tale var paafaldende bitter og fornærmelig; hans Resolution gik igjennem med 101 Stemmer mod 93. Lowe tog øjeblikkelig sin Afsked, men han tillod ikke Sagen at hvile dermed; han opnaaede at faa nedsat en Komite, der skulde undersøge Sagen, og Resultatet af denne Undersøgelse var, at ikke alene blev Lowe fuldstændig frikjendt for den Beskyldning, der var rejst imod ham, men Underhusets Resolution blev tillige annulleret. Dersom Lord Palmerston og hans Kollegaer energisk havde støttet Lowe, vilde Lord Cecils Mistillidsvotum aldrig være gaaet igjennem og havde ikke behøvet at annulleres; rimeligvis har Lowe følt, at han ikke havde opnaaet den Støtte hos sit Parti, som han kunde have ventet; thi han blev ikke længe efter Fører for en pludselig Bevægelse mod Regeringens Reformpolitik.

Den vigtigste og mærkeligste politiske Forandring var naturligvis, at Underhuset havde faaet en ny Leder. Den mest fremragende Stilling var fra Lord Palmerston, der blev tilbedt næsten som en Halvgud af Whigger og Konservative, gaaet over til Gladstone, hvis Beundrere hørte til de mest yderliggaaende liberale, og som blev betragtet med Mistillid og Ængstelse af alle dem, der nærede konservative Sympathier baade af det ene og det andet Parti. Gladstone og Disraeli stode nu Ansigt til Ansigt med hinanden; den ene var Husets Leder, den anden Oppositionens. Skjønt de i saa mange andre Henseender vare Kontraster, var der dog en vis Lighed i Gladstones og Disraelis politiske Stilling, i det de begge bleve iagttagne med Tvivl og Ængstelse af mange blandt deres egne Tilhængere. Det er indlysende, at Oppositionens Leder i dette Tilfælde maatte have den strategiske Fordel paa sin Side; han behøvede ikke at tage Initiativet i noget, og selv den mindst hengivne af hans Tilhængere vilde staa ham trofast bi, naar det gjaldt om at krydse Ministeriets Planer. Det konservative Parti har altid været føjeligere og lettere at styre end det liberale; i de senere Aar har deres Politik nød-

vendigvis haft en negativ Karakter og har nærmest bestaaet i Tøven og Modstand. Der er mindre Anledning til Forskjel i Meningen hos et Parti med dette Formaal end hos et, hvis Princip gaar ud paa at holde Skridt med vexlende Tider og Tilstande. Man fik imidlertid snart at se, at den konservative Leder evnede at overtale sit Parti til at gaa ind paa netop de samme Forandringer, hvilke nogle af Gladstones Parti modsatte sig. For at nogle af de kommende Begivenheder ikke skulle synes alt for gaadefulde, er det godt at huske paa, at det nye Ministeriums Dannelse ingenlunde havde tilfredsstillet alle de liberale. Nogle vare misfornøjede, fordi det nye Ministerium ikke var radikalt nok, medens andre frygtede for, at det skulde gaa alt for vidt for at tilfredsstille de radikale. Nogle vare vrede, fordi der ikke var blevet tilbudt Plads i Ministeriet til de Mænd, hvem de betragtede som deres naturligere Ledere, og nogle faa endelig vare fornærmede over, at der ikke var blevet taget Hensyn til deres personlige Fordringer. En Ting var sikker: Regeringen maatte foretage et Skridt i Retning af en eller anden bestemt Reform; der var kommet saa mange nye og energiske Liberale og Radikale ind i Underhuset, at det vilde være umuligt for et liberalt Ministerium at holde sig paa de Betingelser, som vare blevne indrømmede Lord Palmerston. Gladstone havde altid haft Ord for at besidde en alvorlig, ihærdig Karakter, der efter hvad man sagde, havde været til stor Plage for hans mere verdslige og letsindige Kollegaer i Lord Palmerstons Kabinet. Det var for mange et Spørgsmaal af megen Interesse, om Gladstone vilde vise sig sin vanskelige Post som Leder voxen under disse særlig kritiske Omstændigheder, og der var adskillige, som mente, at Stillingen krævede mere Takt end Begavelse.

Flere nye Folk dukkede frem paa begge Sider af den politiske Valplads. Man trængte til dem; thi mange fordums fremragende Skikkelser vilde savnes, naar det nye

Parlament traadte sammen. Blandt de nye have vi allerede nævnet Forster, der havde taget ivrig Del i Debatterne om den amerikanske Krig. Forster var en Mand med betydelige Evner som Parlamentstaler; skjønt man ikke kunde kalde ham veltalende, var han dog dygtig i sin Bevisførelse, indtrængende i sin Overtalelse og særdeles godt inde i politiske og sociale Forhold. I Overhuset begyndte Hertugen af Argyll at indtage en fremragende, ja ledende Stilling. Hertugen af Argyll gjaldt endnu for en ung Mand i Politiken; intet er mere besynderligt end den Maade, hvorpaa Grænseskjellet mellem Ungdom og Alderdom i de senere Aar er blevet omordnet i vort politiske Liv. En Mand, der ellers anses for midaldrende, gjælder kun for en ren Grønskolling i Parlamentslivet, og en politisk Leder maatte opnaa en sand patriarkalsk Alder, naar han skulde have tilstrækkelig Tid til at nyde sin Stilling. Hertugen af Argyll var paa denne Tid omtrent tre og fyrretyve Aar og havde i over tyve Aar indtaget en fremragende Plads i det offentlige Liv; men dog blev han af mange betragtet som en Begynder i Politik. Han var meget tidlig kommen ind i det offentlige Liv; ved en offentlig Middag for nogle Aar siden udbragte Lord Houghton en Skaal for ham og bemærkede i sin Tale, »at Hertugen var kun sytten Aar gammel« — (han var i Virkeligheden nitten) — »da han skrev en Pamflet kaldet: »Et godt Raad til Peererne«, og han er siden den Tid bleven ved med at give os gode Raad.« Lord Houghton fulgte sin Vens Løbebane videre og sagde, at »snart efter rodede han sig ind i kirkelige Sager og blev sat i Band.« De kirkelige Stridigheder, hvori Hertugen af Argyll saa tidlig tog Del, vare den berømte Kamp om den skotske Kirkes Frihed, som endte med den store Spaltning, hvorfor Dr. Chalmers stod i Spidsen, og Grundlæggelsen af Frikirken. Hertugen af Argyll, den Gang Marquis af Lorne, styrtede sig ind i Kampen med hele en ung Skottes Energi, men viste tillige, at han ejede en god Del af den skotske

Forsigtighed, der er bleven til et Ordsprog. Dr. Chalmers hilsede den unge Stridsmand med Glæde som en dygtig og indflydelsesrig Tilhænger, men det var ikke Marquisens Hensigt at lade sig drage alt for vidt med af den store Theolog og Taler. Arvinger til Hertugdømmer i Storbritannien gaa sjælden meget vidt paa Spaltningens Vej. Marquisen nægtede at antage Chalmers Læresætning, at verdslig Kaldsret og aandelig Uafhængighed vare »ligesom Olje og Vand ublandelige.« Den frikirkelige Bevægelse gik videre, og den unge Marquis trak sig tilbage; han forsvarede senere sin Fremgangsmaade og gjennemgik paa ny det hele Spørgsmaal i en Afhandling om Skotlands kirkelige Historie.

Imidlertid var den unge Polemiker efter sin Faders Død i 1847 bleven Hertug af Argyll; han førte Kamp i Overhuset, ligesom han havde gjort, før han kom derind, og gjorde sig bemærket ved øjeblikkelig at styrte sig ind i den hedeste Strid. Hans Opførsel vakte megen Forbavselse hos de adstadige, formelle Peerer, der vare vante til at føre deres Diskussioner med Ro og Maadehold og med en uhyre Ærbødighed for Alder og høje politiske Stillinger. Hertugen af Argyll talte om ethvert som helst Æmne med en forbavsende flydende Tunge og uden at tage mindste Hensyn til Overlegenhed i Aar eller Myndighed. I lang Tid var det herskende Indtryk i Overhuset, at Hertugen af Argylls vigtigste Karaktertræk var ungdommelig Forvovenhed og intet mere, og selv bidrog han meget til at støtte denne Tro. Han var saa dumdristig, inden han endnu ret længe havde haft Sæde i Overhuset, at komme med et skarpt personligt Angreb paa Lord Derby. Peererne bleve lige saa forbavsede som Tilskuerne ved Ridderspillet i »Ivanhoe«, da de saae den fremmede unge Ridder slaa paa den frygtede Tempelherres Skjold med spids Lanse. Lord Derby selv blev først halv forvirret over den uventede Voldsomhed, hvormed hans uerfarne Modstander angreb ham;

men han fattede sig hurtig og gik løs paa Hertugen af Argyll med al den Kraft og Haan, han kunde lægge i sine Ord. For denne Gang blev Hertugen saa fuldstændig slaaet til Jorden, som om han var kommen i Vejen for et Kavallerichoc og var bleven liggende død paa Valpladsen. Gamle Peerer smilede alvorlig, rystede paa Hovedet, sagde, at de havde vidst i Forvejen, hvorledes det vilde gaa, og ønskede sig til Lykke med at have faaet Bugt med den unge Kamphane. De toge imidlertid fuldstændig fejl; Hertugen af Argyll vidste naturligvis godt, at han var bleven overvunden, men han brød sig ikke derom; han rejste sig igjen og blev ved, som om intet var hændet; hans Mod var ikke knækket, hans Selvtillid var lige stor. Efter nogen Tids Forløb begyndte han at vise, at der var mere i ham end blot Selvtillid. Overhuset opdagede, at han virkelig kunde meget og havde en særdeles klar Forstand, og de lærte efterhaanden at finde sig i hans dogmatiske, belærende Væsen, men yndet blev han aldrig iblandt dem; hans Optræden var alt for selvbevidst, og hans Tro paa sin egen Overlegenhed over alle andre alt for iøjnefaldende, til at han kunde have mange enthusiastiske Beundrere. Det var imidlertid med hans Rang, Begavelse og Energi umuligt andet, end at han snart maatte komme til at beklæde vigtige Poster, og baade under Lord Aberdeens og Lord Palmerstons Regering indtog han vigtige Embeder, ligesom han under Lord Russell havde Sæde i Kabinettet som Lord-Seglbevarer.

Ogsaa paa Toryernes Side fandtes der Mænd, hvis Berømmelse var i Stigen. Sir Hugh Cairns, senere Lordkansler og Peer, havde blot ved sin Begavelse og sin Energi tilkæmpet sig en Plads i Oppositionens forreste Rækker; hans Forældre hørte til Middelklassen, og selv havde han været Prokurator i Belfast, men ved sin Dygtighed naaede han at blive berømt og indflydelsesrig, medens han endnu stod i sin fulde Ungdomskraft. Hans juridiske Kundskaber kunde

i Sandhed kaldes omfattende, og han var en af de mest virkningsfulde Talere i Parlamentet; han var uudtømmelig i at finde paa Beviser, og hans Øvelse som Advokat havde udviklet hans Evne til med kort Varsel at gjøre det mest mulige ud af de Kjendsgjerninger, han kunde bringe til Anvendelse i et eller andet Stridsspørgsmaal. Sand Veltalenhed ejede han ganske vist ikke; intet Glimt af Fantasi, intet Spor af blidere Følelser lyste op i hans strænge Logik, hans Taler vare Beviser og intet andet. Cairns var en af Konservatismens vigtigste Støtter, men han hørte ligesom Disraeli til Toryernes indførte Hjælpetropper. Det konservative Parti var altid *nødt til* at holde en fremmed Legion, ligesom de franske Konger havde deres skotske Bueskytter, deres schweiziske Garde eller irske Brigade. Der var meget faa engelske Toryer i Underhuset, som vare i Stand til sammen med Disraeli at udholde Debattens Hede; Ledernes vigtigste Adjutanter vare Irlændere som Hugh Cairns, Whiteside, en flydende, men undertiden temmelig støjende Taler, og Seymour Fitzgerald, alle tre oprindelig Advokater. Sir Stafford Northcote var en dygtig Mand, der havde gjennemgaaet en udmærket Skole i finansiel Politik hos ingen ringere end Gladstone selv; men skjønt han var en flydende Taler, duede han dog ikke til at debattere, og han var desuden ingen ægte Tory; han var ikke en Smule mere konservativ end de fleste af Whiggerne. Gathorne Hardy, senere Lord Cranbrook, var snarere i Besiddelse af indgroede Toryinstinkter end af egentlig konservativ Overbevisning; han var en flydende Taler af den deklamatoriske Art, hans Tale rullede som Sandet i et Timeglas eller som en Trommehvirvel, og undertiden var den tør som Sandet og hul som Trommen. En langt dygtigere og mere lovende Politiker var Lord Robert Cecil, senere Lord Cranborne, nu Marquis af Salisbury. Robert Cecil var paa den Tid det dygtigste Skud blandt de adelige Toryer i Underhuset; han var yngre end Lord Stanley og havde ikke dennes Soliditet,

Forsigtighed eller politiske Dannelse; men han var til Gjengjæld mere original, havde udmærkede Ideer, altid Svar paa rede Haand og et specielt Talent til at gjøre bitre Bemærkninger i den bitreste Tone. Som yngre Søn af en fornem Peer havde han først ingen Udsigt til at arve Titlen og Godserne, og han var glad ved at kunne hjælpe paa sine Indtægter ved sin Pen; man sagde, at han skrev i forskjellige Blade, især i Toryernes ærværdige, men af Tiden noget medtagne Organ, »the quarterly Review«, og efterhaanden bleve forskjellige politiske Artikler i dette Tidsskrift knyttede til hans Navn. Han var en Ultratory, en Tory af Princip, og vilde ikke høre Tale om noget Kompromis; det vigtigste Formaal med hans Virksomhed som Skribent syntes at være at anklage Disraeli, der af Navn var hans Leder, og advare sit Parti imod ham. I lang Tid var Robert Cecil ilde lidt af de fleste Medlemmer af Underhuset; hans Væsen var kejtet, hans Stemme skrattende og uhehagelig, og hans usædvanlig skarpe Tunge opbragte mange imod ham. Han lod til ligefrem at finde Fornøjelse i at udslynge Fornærmelser uden Anledning. I Sessionen af 1862 angreb han engang Gladstones Finanspolitik og sammenlignede den med en »Lommeprokurators Lovtrækkeri.« Man fandt dette lovlig groft, og der hørtes rundt om en misbilligende Mumlen. Robert Cecil, der var saa ligegyldig for andres Dom, som nogen kunde være, gik videre i sin Tale uden at tage Hensyn dertil. Næste Aften, da Debatten blev gjenoptagen, rejste han sig imidlertid og sagde, at han frygtede for den foregaaende Dag at have ytret nogle fornærmelige Ord, som han ikke kunde bevise. En opmuntrende Bifaldsmumlen lød, thi intet vækker mere Beundring hos Underhuset end en uopfordret, mandig Undskyldning. »Jeg har,« fortsatte Robert Cecil, »sammenlignet Mr. Gladstones Politik med en Lommeprokurators Lovtrækkeri. Ved roligere Overvejelse føler jeg, at jeg ikke burde have brugt disse Ord, og jeg beder

derfor om Tilladelse til at gjøre en oprigtig Undskyldning for — Prokuratorerne.«

Der var noget saa kaadt, næsten bajadsagtigt i denne Opførsel, at mange ikke vare i Stand til at erkjende de virkelig betydelige Evner, der skjulte sig bag denne besynderlige cyniske Maske. Robert Cecil kunde derfor, skjønt han var en ægte Tory, eller maaske netop fordi han var en ægte Tory, ikke anses for en Mand, der vilde gjøre sit Parti megen Nytte; han kunde lige saa let vende sig imod dem i et Øjeblik af politisk Vigtighed. Han vilde ikke rette sig efter sit Parti og ikke ofre sine Meninger eller Luner for dets formodede Interesser. Der var adskillige af hans eget Parti, som ikke kunde lide ham; mange frygtede ham, nogle faa beundrede ham, men ingen ansaa ham for en paalidelig Partimand.

Dersom Torypartiet var blevet overladt til de ægte Toryers Ledelse, vilde det rimeligvis for længe siden være gaaet under. At det levede og var til, havde Haab om Sejre og Vinding, havde en Nutid og Fremtid, skyldtes kun den Omstændighed, at det lod sig lede af Mænd, hvem det undertiden mistroede, og hvem det, efter nogle af dets legitime Fyrsters Mening, burde have skyet.

Dronningen aabnede Parlamentet i egen Person; det var første Gang siden Prinsgemalens Død, at hun udførte denne Ceremoni. Talen fra Tronen indeholdt en Paragraf, som forkyndte, at Hds. Majestæt havde befalet, at der skulde skaffes Oplysninger om Stemmeretten ved Parlamentsmedlemmernes Valg, og naar Oplysningerne vare fuldstændige, skulde Parlamentets Opmærksomhed henledes paa det opnaaede Resultat med det Formaal at tilvejebringe saadanne Forbedringer i de offentlige Love, der regulere Stemmeretten ved Valget af Medlemmer til Underhuset,

at de kunde styrke vore frie Institutioner og bidrage til det offentlige Vel.

Alle havde ventet, at en eller anden Reform vilde blive bebudet; men man undrede sig over den forsigtige Form, hvorunder den blev forkyndt i Trontalen, og mange af de mere yderliggaaende Reformvenner saae noget ildevarslende i denne Maade at aabne Spørgsmaalet paa. Ogsaa Tiden var uheldig til et saadant Foretagende; der var udbrudt Kvægpest henimod Slutningen af det foregaaende Aar, og den havde udbredt sig med forfærdelig Hurtighed: i Slutningen af 1865 blev der meldt, at omtrent 80,000 Stykker Kvæg vare angrebne af Sygdommen og omtrent 40,000 døde. Regering, Landmænd og Videnskabsmænd vare meget optagne af at udfinde Hjælpemidler mod Sygdommen. Regeringens Forslag om at godtgjøre Landmændene de Tab, de led, naar deres Kvæg efter offentlig Befaling blev slaaet ned for at forhindre Pestens videre Udbredelse, vakte megen Modstand, og der gik allerede Rygter om den Pengekrise, der snart efter skulde bryde ud som en uheldbringende kommerciel Panik. Man frygtede for Kolera, der sagdes at nærme sig hurtig fra Øst. I Irland truede det med Uroligheder, og der taltes om en storartet Sammensværgelse blandt Fenierne. Man behøvede ikke at eje noget skarpt Blik for at forudse, at det paa Kontinentet snart vilde komme til et Sammenstød mellem Stormagternes uforenelige Interesser. Desuden var man ilde til Mode over Urolighederne paa Jamaica og ængstelig for adskillige engelske Mænd og Kvinder, som Kong Theodor af Abyssinien holdt i Fangenskab. Endelig var Parlamentet nylig traadt sammen, og en Reformbill vilde bevirke en hurtig Opløsning og foraarsage Underhusets Medlemmer ny Ulejlighed og Udgift. Kort sagt, Tiden var ingenlunde indbydende til atter at vække til Live den Reformstrid, der i de senere Aar af Lord Palmerstons Liv havde haft Lov til at hvile i Fred.

Mange Konservative troede ikke paa, at det studerede Maadehold i Dronningens Tale virkelig var et Bevis paa, at Ministeriet havde i Sinde at gaa moderat til Værks. Medens de radikale i Almindelighed vare af den Mening, at Hovedstyrken i det gamle Whigparti, »Hertugerne«, som de kaldtes, havde med Held anstrængt sig for at opnaa et Kompromis og holde Gladstone i Tømme, paastode de fleste Toryer, at Gladstone netop havde faaet det ganske, som han vilde have det, og at Dronningens forsigtige, ubestemte Tale kun var et Forspil til meget afgjørende og foruroligende Forandringer i Konstitutionen. Den 12te Marts indbragte Gladstone Billen; hans Tale var ypperlig, men den gjorde intet Indtryk paa Underhuset. Det var indlysende for enhver, at Forslaget kun var et Kompromis, og det et meget lidet tiltrækkende Kompromis.

Vi kunne med et Par Ord forklare Regeringens Plan; Billen foreslog at nedsætte Valgprivilegiet for Landet fra 50 Pund til 14 Pund og for Byerne fra 10 til 7 Pund. Det sidste var det vigtigste Spørgsmaal i Reformforslaget, og her var Afslaget saa ubetydeligt, at det næsten ikke var værd at kæmpe for.

Regeringens Forslag havde kun opnaaet, hvad der paa Theatret kaldes en succès d'estime. Billen blev støttet af dem, der stolede paa Lord Russells og Gladstones Ærlighed og gode Hensigter, og som derfor antoge, at naar de sagde, at dette var alt, hvad de kunde gjøre, saa var der ikke andet at gjøre. Bright støttede den, i Begyndelsen noget koldt, men senere, da han blev opildnet af Debattens Hede og af Modstand, med al sin vante Kraft. Alligevel var det tydeligt, at det snarere var Russell og Gladstone, han støttede, end deres Reformbill. Stuart Mill støttede ligeledes Billen, til Dels uden Tvivl af samme Grund, og til Dels fordi Bright gjorde det; men det vilde være vanskeligt at finde nogen, som sagde, at han virkelig interesserede sig meget for Forslaget og vilde have indrettet det ganske

saaledes, hvis han kunde have valgt. Der blev holdt offentlige Møder til Gunst for Billen, og Agitationen tiltog selvfølgelig i Iver og Varme, efterhaanden som den gik frem. Gladstone agiterede ivrig for sit Forslag og rejste rundt i Landet i Paaskeferien for at holde Møder. Det var under dette politiske Felttog, at han holdt sin berømte Tale i Liverpool, hvori han forkyndte, at Ministeriet var gaaet over Rubico, havde brudt Broen af efter sig og brændt sine Skibe. Selv havde han i Sandhed gjort det; hans Løbebane gik for Fremtiden saa lige som en afskudt Pil i Retning af folkelige Reformer, men Ministeriet maatte gaa tilbage over Rubico og var nødt til at benytte Stumperne af den afbrudte Bro til sit Tilbagetog.

Før denne Tale blev holdt, havde imidlertid Forslagets Mangler og den liden Interesse, der vistes det, frembragt sin naturlige Virkning paa Underhuset. Saa snart det blev indlysende, at Publikum ikke var begejstret for Billen, begyndte Underhuset at føle, at det kunde handle, som det lystede i den Sag. De konservative opponerede som én Mand; men de havde desuden Forbundsfæller; Dag efter Dag saae man flere Whigger og Liberale tage Mod til sig og slutte sig til dem. Regeringens Side af Huset begyndte at blive demoraliseret; det liberale Parti delte sig i oprørske Lejre og ustyrlige Koterier.

Det ulykkelige Forslags Skæbne har nu ikke nogen historisk Betydning. Langt mere interessant er Erindringen om den Veltalenhed, hvormed det blev angrebet og forsvaret. En Mand var der, som skabte sig et Ry under denne mindeværdige Debat: Robert Lowe var Oppositionens Helt, Antireformatorernes Achilles. Hans Angreb paa Regeringen bleve naturligvis end mere pikante, fordi de kom fra en Liberal, der havde haft Embede under to liberale Styrelser. Toryerne skrege og raabte af Henrykkelse, da de hørte Lowe lade sine bidende Sarkasmer strømme ud over Billen og dens Forfattere, og selv deres egen Leder og

Forkæmper, Disraeli, faldt i deres Øjne igjennem i Sammenligning med ham. Uden Tvivl skyldte Lowe meget af den Lykke, han gjorde, til den Omstændighed, at han saa godt forstod at træffe Toryernes og de misfornøjede Whiggers Stemning. Bifald og Beundring ere smittende i Underhuset; naar mange højrøstet give deres Glæde til Kjende, er der strax en Del andre, der gjøre det samme blot af Lyst til at være med. Naturligvis virker Bifaldet igjen paa Taleren; jo mere han føler, at han bliver beundret, desto lettere har han ved at gjøre sig værdig til denne Beundring; Lowe syntes at voxe under Tilhørernes Begejstring. Ganske vist gjorde han senere hen aldrig Opsigt som Taler, og hans Ry tabte sig hurtig; men de Taler, han holdt i i denne korte og for ham glimrende Periode, ere mesterlige som litterære Frembringelser. Ingen kunde have færre fysiske Betingelser for med Held at optræde som Taler end Lowe. Han var grim og kejtet, hans Stemme var haard og skrattende og hans Udtale saa utydelig, at hans Ord af og til bleve ganske uforstaaelige; dertil var han saa kortsynet, at han, naar han skulde oplæse et eller andet af sine Optegnelser, stammede ynkeligt i det, selv om han holdt Papiret lige op til Øjnene, og hans Hukommelse var ikke god nok til, at han kunde citere noget udenad. Hvorledes, maa man vel spørge, kunde en saadan Mand maale sig som Taler med Gladstones flydende Strøm af Ord, glimrende Diktion og sølvklare Røst, eller med Brights ædle Veltalenhed, snart indtrængende ved sin Pathos, snart uimodstaaelig i sin Humor? Sikkert er det, at Lowe ikke i fjærneste Maade kan gjøre Fordring paa at stilles paa lige Trin med Talere som Gladstone og Bright; men det er lige saa sikkert, at han i hin Tid kæmpede mod dem begge uden at vige Pladsen.

Disraeli blev fuldstændig stillet i Skygge, men han lod ikke til at tage sig det nær. Han lyttede rolig, maaske endogsaa med Foragt og betragtede den hele

Episode som forbigaaende; han troede ikke, at Lowe vilde blive Gladstones, Brights eller hans egen Ligemand i Parlamentet. »Jeg har aldrig sat megen Pris paa Lowe, véd De nok,« bemærkede han til en politisk Modstander nogle Aar senere, da Lowes Veltalenhed allerede kun var et Sagn; men for Tiden var Lowe Aanden i Oppositionen mod Reformbillen; i glimrende Taler fulde af klassiske Allusioner og Exempler tagne af forskjellige Landes Litteratur anklagede og satiriserede han over Demagoger, demokratiske Regeringer, over alt, hvad der kunde frembringe en politisk Tilstand, som tillod ildevarslende Sammenligninger med et eller andet i Athens Historie. Han var de konservatives Helt, ja deres Ideal; man kunde høre gamle, kløgtige Medlemmer af Partiet, som burde have haft bedre Forstand, paastaa, at Lowe ikke alene var Tidens største Taler, men tillige dens største Statsmand. I Grunden var Lowe hverken Taler eller Statsmand, men en lærd, litterært dannet Mand, der ejede en lykkelig Evne til at sige Spydigheder paa en fyndig, bidende Maade. Han hadede af Hjærtet Reformbillen, som rimeligvis var Disraeli ganske ligegyldig, og var traadt op som Antireformator i rette Øjeblik til at støtte de konservative og sætte de liberale i Forlegenhed. Han var en Tid meget forhadt af Arbejderklasserne, til Fordel for hvem Reformforslaget nærmest var blevet indbragt. Ikke alene udtalte han med cynisk Oprigtighed sin egen Mening om den moralske Tilstand hos dem, »der bo i saadanne smaa Huse«; men han insinuerede, at alle de andre Medlemmer af Huset i Grunden vare af samme Mening, hvis de blot turde tilstaa det. To eller tre Gange blev Lowe skjældt ud og hujet efter paa Gaden; han blev hadet og frygtet af de liberale, han var Øjeblikkets Helt og følte sig rimeligvis fuldkommen lykkelig.

Debatten om Reformbillen har nogle Taler at opvise, som aldrig ere blevne overgaaede i vor Tids parlamentariske Historie. Bright og Gladstone viste sig fra deres mest

glimrende Side. Bright sammenlignede den lille Skare misfornøjede med David, da han i Adullams Hule kaldte til sig »enhver, der var i Nød og enhver, som var misfornøjet« og gjorde sig til Høvding over dem. Denne Allusion slog strax an hos Forsamlingen, thi mange havde tænkt og nogle havde udtalt, at hvis Førsteministeren ved Dannelsen af sit Ministerium havde gjort sig mere Umage for at vinde Lowe, vilde Billen aldrig have mødt en saa hadefuld Modstand. Det lille tredje Parti blev strax døbt: Adullamiterne, og Navnet existerer endnu og vil rimeligvis længe overleve Historien om sin Oprindelse. Den Tale af Gladstone, hvormed Debatten sluttede, blussede af lidenskabelig Veltalenhed. »I kunne ikke,« saaledes lød hans Slutningsord, »kæmpe imod Fremtiden. Tiden er paa vor Side. De store sociale Kræfter, som mægtige og majestætiske bevæge sig fremad uden at lade sig standse eller forstyrre af vore Debatters Tumult — disse store sociale Kræfter ere imod Eder, de staa ordnede i vore Rækker; den Fane, vi bære, kan maaske i dette Øjeblik sænke sig over vore bøjede Hoveder; men snart skal den atter vaje højt, og de tre Rigers forenede Folk skal føre den til en maaske ikke let, men sikker og nær Sejr.«

Denne Tale blev sluttet om Morgenen den 28de April. Den sidste Debat havde varet i otte Møder, og Underhuset havde naaet Toppunktet af Ophidselse og Bevægelse, da Afstemningen blev holdt. Gladstones Slutningsord viste tydelig nok, at han ikke ventede, at Regeringen skulde sejre. Huset var overfyldt og Antallet af Stemmer større end næsten nogen Sinde tidligere. Anden Behandling af Billen blev vedtagen med 318 Stemmer mod 313, og de konservatives og Adullamiternes vilde Jubel viste noksom, hvem der havde sejret. Enhver vidste nu, at Billen var dødsdømt, og den endelige Afgjørelse var kun et Tidsspørgsmaal. Der blev nedsat et Udvalg, Striden begyndte atter, og til sidst sejrede Oppositionen med 315 Stemmer mod 304.

Lord Russell og hans Kollegaer toge strax deres Afsked. De kunde ikke gjøre andet; Reformbillen var deres eneste bestemte Forslag, og da de ikke kunde føre den igjennem, vare de nødte til at gaa af. Hermed sluttedes Lord Russells politiske Løbebane. Han greb Lejligheden til snart efter at give en Slags formel Erklæring om, at han overdrog Ledelsen af det liberale Parti til Gladstone. Dog optraadte han senere endnu adskillige Gange i det offentlige Liv; han tog undertiden Del i Debatterne i Overhuset og indbragte et Par Gange Forslag. Under den lange Strid om Washingtontraktaten og de forenede Staters Krav tog han ivrig Del i Peerernes Forhandlinger og blev altid lyttet til med Opmærksomhed og Agtelse. Omtrent et Aar efter hans Ministeriums Fald var han til Stede ved en Frokost, der blev givet for den amerikanske Leder for Abolitionisterne, Garrison, og vandt her meget Bifald for den smukke Maade, hvorpaa han mindedes Præsident Lincoln, og for sin aabne, mandige Erkjendelse af, at han mere end én Gang havde taget fejl i sin Bedømmelse af Lincolns Politik og Karakter. Russell talte ved denne Lejlighed med lige saa megen Kraft, som om han havde været tyve Aar yngre, og mange undrede sig over, at han vilde opgive sin Virksomhed i det offentlige Liv, da han endnu syntes saa vel skikket til at deltage deri. Lord Russells Løbebane som Politiker havde været lang og interessant. Hans Vugge stod midt i Politikkens Brændpunkt, han voxede op mellem Statsmænd og Talere, og den unge Friheds varme Pust viftede om hans Drengeaar; han havde til Lærere, Venner og Omgangsfæller de store Aander, der holde Folkeslags Skæbne i deres Haand, og der blev tilbudt ham Plads i Ministeriet i en Alder, da andre unge Mænd kunde være glade, hvis de kunde faa Plads i en Loge i Operaen. Han maa have staaet i et mere eller mindre intimt Forhold til alle de Mænd og Kvinder i Evropa, der vare værd at kjende fra Begyndelsen af dette Aarhundrede. Han var Elev af

Dugald Stewart i Edinburgh og sad som Yngling ved Fødderne af Fox. Han havde ledsaget Wellington paa nogle af hans Felttog i Spanien og prøvet mangen en Dyst med Canning og Peel i de parlamentariske Kampe. Han kjendte Metternich og Talleyrand, havde truffet Charles Stuarts Enke i Florens, og havde talt med Napoleon paa Elba. Cavour og Bismarck hørte ligeledes til hans Bekjendte. Han var en fortrolig Ven af Thomas Moore; han kjendte Byron og var en af de faa, der fik Lov til at læse Byrons Memoirer, som dennes Venner des værre have tilintetgjort. Russell havde Sans for Litteratur, Kunst, Filosofi, Historie, Politik, og hans æsthetiske Smag bragte ham til at søge lærde og geniale Mænds Selskab og lod ham forstaa at skatte deres Værd. Han var derfor aldrig udelukkende Politiker og intet andet, saaledes som Palmerston. Hans offentlige Løbebane frembyder en næsten lige saa mærkelig Række af Modsigelser eller Paradoxer, som Macaulay viser os hos Pitt. John Russell, der begyndte med at have Ry for at være lige saa varmblodig som Achilles, blev sit halve Liv igjennem anset for en kold og ufølsom Politiker. Man huskede ham bedre som Fader til smaa mislykkede Forslag end som Ophavsmand til den store Reformbill. Baade udenlands og i England kjendte man ham bedre som den Minister, der havde skuffet Danmark og svigtet Polen, end som en oprigtig Ven og trofast Forkæmper af undertrykte Folkeslags Nationalitet. Ingen kunde være en mere afgjort Fjende af Slaveriet i alle Skikkelser, og dog var Lord Russells Navn i Amerikanernes Øjne længe knyttet til Forestillingen om en slet dulgt Understøttelse af Slavestaternes Opstand. Disse besynderlige Modsigelser, denne tilsyneladende Ustadighed, skyldes vistnok til Dels den Omstændighed, at Russell i den største Del af sit politiske Liv vippede op og ned mellem at være Medlem af Regeringen og Medlem af Oppositionen. Den Overtro, der længe herskede i vore politiske Anliggender,

indskrænkede Valget af de Mænd, der kunde beklæde det højeste Embede i Staten, til to eller tre paa hvert Parti. Naar det ikke var Robert Peel, maatte det være John Russell; var det ikke Lord Derby, maatte det være Lord Palmerston. Derfor vare disse Statsmænd nødte til undertiden at arbejde sammen med Mænd, hvem de ikke ganske kunde lede, som de ønskede, og tilsyneladende at støtte Principer og Forslag, hvormed de i Grunden ikke sympathiserede. I et af sine sidste Breve klagede Palmerston spøgende over, at en Førsteminister ikke mere kunde faa det, som han vilde det, med Kabinettet. Der opstod Mænd, som selv havde Vilje og Samvittighed, Ideer og Evner og ikke vilde finde sig i kun at være Førsteministerens Haandlangere. Han kunde have tilføjet, at der ogsaa opstod store folkelige Partier med mægtige Ledere, til hvis Meninger der maatte tages Hensyn angaaende alle Æmner, skjønt de aldrig vare med i Regeringen. Det er under disse Omstændigheder let at forstaa, at den samme Minister, der havde forekommet den ene Generation at være en dristig Reformator, forekom den næste at hælde til begge Sider. Personlig var Lord Russell konsekvent fra Begyndelsen til Enden; han begyndte med Reformer, og han endte dermed; man kan kun beklage, at han ikke fik Held til at fuldende sit Reformværk fra 1832 med et ægte, heldigt Reformforslag i 1866.

XIX.

Reformbevægelsen.

Reformfanen hang nu slap ned over Lord Russells og Gladstones bøjede Hoveder, og det liberale Ministeriums Styrelse var forbi. Dronningen sendte naturligvis Bud efter Lord Derby, der var ingen anden at henvende sig til; en eller anden maatte overtage Regeringen, og Lord Derby

havde derfor intet andet Valg end at forsøge paa at danne et Ministerium. Han synes ikke at have været meget villig dertil; han havde intet personligt Ønske om igjen at blive Minister og var utilbøjelig til at paatage sig saa stort et Ansvar. Selv da han var yngre og stærkere, holdt han ikke meget af Arbejde, og hans naturlige Magelighed, der var tiltagen med Aarene, var i den sidste Tid bleven endnu større paa Grund af Svagelighed. Det var derfor et virkeligt Offer han bragte sit Fædreland, da han samtykkede i at forsøge at danne et nyt Ministerium. Det var imidlertid en almindelig Antagelse, at Lord Derby kun midlertidig havde overtaget Regeringen og ventede at blive forløst fra sin besværlige Stilling, saa snart Statens Interesser med Sikkerhed kunde betroes i en andens Hænder. Udsigterne vare ikke tiltalende for et konservativt Ministerium; til Trods for den Maade, hvorpaa Lord Russells Reformbill var bleven puffet ud af Verden, var der ingen forstandig Tory, som for Alvor indbildte sig, at den nye Regering kunde gjøre, hvad Lord Palmerston havde gjort, det vil sige betragte det hele Spørgsmaal som skrinlagt ved Underhusets nylige Afgjørelse og saa ikke videre bekymre sig derom. Desuden mødte Lord Derby en uventet Vanskelighed, da han skulde til at danne sit Ministerium; han havde haabet at kunne tilvejebringe et Koalitionsministerium, der til en vis Grad kunde repræsentere begge Sider af Huset. Det faldt naturligt at antage, at de Mænd, der saa ivrig havde virket sammen med de konservative, da det gjaldt om at bekæmpe den forrige Regerings Reformplaner, ogsaa vilde samtykke i at arbejde sammen med det konservative Ministerium, hvis Tilværelse de selv havde fremkaldt. Følgelig opfordrede han de mest fremragende Medlemmer blandt Adullamiterne til at deltage i det nye Ministerium; men til sin Skuffelse fik han Afslag. Et Blad, der sagdes at tælle Lowe blandt sine Medarbejdere, forkyndte højtidelig i en ledende Artikel, som blev end mere

højtidelig ved at være trykt med store Bogstaver, at de, der af Princip havde fordrevet det liberale Ministerium, ansaa det for deres Pligt at bevise, at de ikke vare blevne ledede af egenkjærlige eller ærgjerrige Bevæggrunde. Hvad Lowe angik, havde den offentlige Mening allerede i Forvejen frikjendt ham for ethvert egennyttigt Motiv. Der var Folk nok, som beskyldte ham for slet ikke at have nogen alvorlig politisk Mening, for mere at handle af Modsigelseslyst end af Princip, og for let at kunne opofre sit Parti for sine Paradoxer; men ingen tvivlede paa hans personlige Ærlighed, og ingen undrede sig over, at han afslog at drage Fordel af den Reaktion, hvori han havde været Sjælen. De øvrige Adullamiter var der sandt at sige meget faa, som bekymrede sig om; ingen tvivlede paa deres Ærlighed, fordi ingen i det hele taget gjorde sig nogen Tanke om den Sag. Nogle af dem vare indflydelsesrige Mænd, andre vare mangeaarige Parlamentsmedlemmer; men de vare fuldstændig ubemærkede nu, da Krisen var forbi. Man var nysgjerrig efter at vide, hvad Lowe vilde gjøre; men da man fik at vide, at han ikke vilde slutte sig til Lord Derby, var det alle ganske ligegyldigt, hvad der blev af de øvrige Hulebeboere.

Det var langt henimod den Tid, da Parlamentet plejede at slutte, at Lord Derby fik sit Ministerium ordnet. Disraeli blev naturligvis Finansminister og Leder for Underhuset; Lord Stanley blev Udenrigsminister; Omsorgen for Indien betroedes Robert Cecil, nu Lord Cranbourne; Lord Carnarvon overtog Kolonierne; General Peel blev Krigsminister, Sir Stafford Northcote Præsident for Handelsretten, Sir John Pakington Lord for Admiralitetet, og Walpole overtog Indenrigsministeriet uden at ane, hvilken besværlig Byrde han derved læssede paa sine Skuldre. Den 9de Juli kunde Lord Derby meddele Peererne, at han havde stillet sit Korthus op.

Næppe havde det nye Ministerium taget Sæde, før en fuldstændig Agitationsstorm udbrød rundt omkring i Landet. De konservative og Adullamiterne havde forsikret, at Arbejdsklassen ikke brød sig det mindste om Valgretten; men nu opstod en Mængde Organisationer, hvis Formaal var at vise Verden, at der ingenlunde herskede en slig Ligegyldighed blandt Arbejderne. Reformligaer og Reformforeninger kom frem som skudte op af Jorden, og Dag efter Dag blev der holdt store offentlige Møder, som skulde vidne om, hvor stærkt Ønsket om Reform var. Det mærkeligste iblandt dem var det berømte Møde i Hyde Park. Reformatorerne i Hovedstaden havde besluttet at at holde et uhyre Folkemøde i Parken, og Øvrigheden greb til det ukloge Middel at udstede et Forbud derimod. Præsidenten for Reformligaen, Edmond Beales, en dygtig Advokat og karakterfast Mand, var af den Mening, at Øvrigheden ikke havde nogen lovlig Magt til at forhindre Mødet, og selvfølgelig kan ikke en Politidirektør, ja ikke engang en Indenrigsminister, gjøre noget lovligt eller ulovligt, simpelthen ved at erklære det derfor. Reformpartiet i London besluttede derfor at søge paa at komme til deres Ret hos Øvrigheden. Den 23de Juli brød et stort Antal Processioner med Faner og Musik op fra forskjellige Dele af London og drog til Hyde Park. Øvrigheden havde opslaaet Bekjendtgjørelser om, at Portene til Parken vilde blive lukkede Klokken 5 om Eftermiddagen den Dag, og da den første Procession naaede Parken, var den lukket, og en Række Politibetjente stode opstillede uden for. Præsidenten for Reformligaen, Beales, og nogle andre fremragende Reformatorer kom kjørende i en Vogn, stege af og forsøgte at komme ind i Parken. Politiet nægtede at indlade dem; de spurgte da, efter hvis Ordre Forbudet var udstedt, og fik at vide, at det var efter Ordre af Politidirektøren. Derpaa stege de rolig ind i Vognen igjen og kjørte bort. Det var ikke deres Hensigt at volde Forstyrrelse, og de

synes at have taget alle de Forsigtighedsregler, der kunde anses for nødvendige for at hindre ethvert Brud paa Freden. Det var deres Ønske og vilde upaatvivlelig være til deres Fordel at have Loven paa deres Side. Fulgte af en stor Folkemængde kjørte de til Trafalgar Square, hvor der blev holdt et uforberedt Møde, ved hvilket der affattedes Resolutioner, som forlangte Valgrettens Udvidelse og takkede Gladstone, Bright og andre, der havde virket for at opnaa det. Talerne vare korte; thi det var en fysisk Umulighed at tale med nogen Virkning til saa stor en Forsamling. Dermed fik denne Del af Demonstrationen Ende.

Imidlertid havde et ganske andet Optrin fundet Sted i Hyde Park. Uden for Portene og Gitteret stod en talrig og blandet Folkestimmel, der dels bestod af virkelig ivrige Reformatorer, men dels ogsaa af nysgjerrige Dagdrivere, som vilde se, hvad det blev til, af Gadedrenge og Sjovere. Mange iblandt dem vare vistnok lidt skuffede over, at Sagen var løben saa rolig af. Emerson har sagt, at enhver Revolution, selv den største, først undfanges i en enkelt Mands Hjærne. En misfornøjet Reformator, der stod presset op imod Gitteret til Parken, fik pludselig den Idé, at det var temmelig skrøbeligt; hvad vilde der vel ske, tænkte han, hvis han trængte paa og væltede Gitteret? Fristelsen var stor; han begyndte at ruske i Jærnstængerne, og Gitteret gav efter. Ikke nok dermed, den pludselige Bevægelse føltes gjennem hele Rækken langs med Gitteret, og den store revolutionære Idé, der hidtil kun var opstaaet hos en enkelt Mand, meddelte sig i samme Øjeblik til hundrede andre. Et pludseligt heftigt Choc, og Gitteret laa væltet paa Jorden i en Strækning af adskillige Alen, og Folk trængte sig over det ind i Parken. Det givne Exempel fulgtes langs med hele Gaden, snart var Parken aaben i en halv Fjerdingvejs Længde, og den henrykte, støjende Pøbelhob spredte sig over Græsplænerne. Efterretningen herom gik som en Løbeild gjennem Byen; nogle

ansaa det for et Opløb, andre vare af den Mening, at det var en Revolution; her forkyndte man, at Frihedens første Dag var kommen, hist skreg man paa, at Anarkiet var brudt løs. Pøbelen sprang og hoppede paa Græsplænerne den halve Nat; Blomsterbede og Buskadser toge en Del Skade, ikke saa meget ved Folks kaade Ødelæggelseslyst, som ved den støjende Lystighed, der naturligvis var Følgen af denne uventede Lejlighed til at slaa sig løs. Der fandt mange smaa Sammenstød med Politiet Sted; paa den ene Side kastede man med Sten, paa den anden brugtes Kniplerne lystig. En Afdeling Fodgardister holdt sig parat i Nærheden; men deres Hjælp blev ikke nødvendig. Den glade Pøbel raabte derimod Hurra for Soldaterne, hver Gang den fik Øje paa dem. Et Par Pandeskaller gik i Løbet paa begge Sider, og Politiet gjorde enkelte Fanger, men der blev ingen Revolution, intet Opløb, ikke engang alvorlige Spektakler. Disraeli erklærede samme Aften i Underhuset — halvt for Spøg, men halvt ogsaa for Alvor —, at han ikke var ganske vis paa, om han endnu havde et Hus at gaa hjem til. Dog han fandt sit Hus staaende urørt og fast, da han kom hjem. London sov urolig og vaagnede næste Morgen for at se Verden gaa sin jævne Gang ligesom før. Halv nysgjerrige, halv frygtsomme skyndte Folk sig til Parken for at betragte Skuepladsen for den foregaaende Aftens Optøjer. Der laa Gitteret paa Jorden, det kunde ikke nægtes, og i Parken fandtes endnu en betydelig Folkestimmel, dels af uskyldige Tilskuere, dels af Pøbel, og en betydelig Politistyrke til at holde Orden; men der var ingen Folkeopstand, og London begyndte atter at spise sin Mad i Ro. Tumulten var forbi, og den Person, som først fik Tanken om at ruske i Gitteret, kan trøste sig i sin Dunkelhed med, at han derved satte Reformen igjennem.

Intet kan være sikrere end den Kjendsgjerning, at Optøjerne i Hyde Park overbeviste Ministeriet om, at det var nødvendigt øjeblikkelig at vedkjende sig Reformprincipet.

Regeringen tog Sagen med uhyre Alvor, Beales og nogle af hans Meningsfæller indfandt sig næste Dag hos Indenrigsministeren i den Hensigt at tilraade ham at fjærne Soldaterne og Politiet fra Parken og overlade den til Reformatorernes Omsorg. Beales gav Regeringen en alvorlig Irettesættelse for, hvad de havde gjort, og erklærede, hvad der vistnok ogsaa var sandt, at det var dens egen taabelige Opførsel, som var Skyld i hele Forstyrrelsen. Indenrigsministeren, Walpole, en blid og venlig Mand, havde ganske tabt Hovedet i Øjeblikkets Ophidselse og saae i Aanden sig selv bebyrdet med Ansvaret for Borgerkrig og Blodsudgydelse; Beales og hans Venners venlige Tiltale smeltede hans sidste Rest af Selvbeherskelse, og da de forsikrede ham, at deres Ønske kun var at holde Orden, gik han rent fra Koncepterne og gav sig til at græde; han takkede dem blidt for deres tilsagte Hjælp og gik ind paa alt, hvad de foreslog. Det blev stiltiende vedtaget, at Retten til at holde Møde i Parken senere skulde undersøges, og Lederne for Reformligaen toge Afsked som Herrer over Situationen.

Hele Vinteren og Efteraaret igjennem blev der holdt Møder i de store Byer og Kjøbstæder for at fremme Reformsagen. De søgte for største Delen kun at virke ved deres Talrighed; thi ethvert Menneske med nogen Forstand vidste, at der herved lettest kunde oves et Tryk paa Ministeriet. Derfor gik der som oftest Processioner forud for Møderne, og Publikums Opmærksomhed blev meget mere tildragen af Processionerne end af Møderne; der var næsten ingen, som gjorde sig den Ulejlighed at omtale, hvad der blev sagt ved Møderne, medens det derimod stadig var et Tvistens Æble, hvor mange Personer der havde deltaget i Processionerne. Henved hundrede Vidner paa begge Sider aflagde i Bladene Erklæringer om, hvor lang Tid en vis Procession havde brugt til at passere et givet Sted; omhyggelige Beregninger bleve opstillede for at udfinde, hvor mange Mennesker der kunde komme forbi i den opgivne Tid, og der var den mest

forbavsende Forskjel mellem de stridende Partiers Resultater. Det var et mærkeligt Faktum, at Møderne i Antireformatorernes Øjne stadig vare langt mindre talrig besøgte, end Reformens Bærere paastode. Naar det ene Parti med de omhyggeligste statistiske Beregninger søgte at bevise, at en Procession havde talt en Fjerdedel Million Deltagere, var det andet Parti strax rede til at bevise, at der paa ingen Maade kunde have været flere end ti eller tolv Tusende tilstede. Mere rolige Iagttagere end disse ivrige Tilhængere af det ene eller andet Parti vare af den Mening, at det mærkeligste Træk ved disse Demonstrationer var den Rolle, de organiserede Foreninger af Arbejdere spillede derved; nogle af Processionerne bestode udelukkende af Medlemmer af disse Trades Unions, som de kaldtes; de fulgte ubetinget Foreningernes Bestemmelser og Forskrifter; deres Medlemmers Tal var betydeligt, og deres tavse forenede Styrke gjorde en imponerende Virkning. Denne Disciplin og Styrke havde de naaet uden at være beskyttede af nogen Myndighed; Loven anerkjendte dem ikke, uden naar den af og til skred ind for at hindre eller krydse deres Formaal; men nu havde de faaet saa megen Magt, at Lov og Øvrighed maatte se at komme til Forstaaelse med dem. De mest overdrevne Rygter om deres hemmelige Foretagender og Hensigter vare i Omløb til Forfærdelse for de frygtsomme, og der kan ikke være Tvivl om, at hvis en folkelig eller social Revolution havde været nødvendig eller overhængende, vilde Arbejderforeningerne have været af uberegnelig Værdi for den Sag, de sluttede sig til. Da disse Mænd i sluttet Række med rolig Selvtillid marcherede gjennem Londons Hovedgader, maa det vistnok være faldet mange ind, at her var et ganske nyt Element, som under god Ledelse og et virkelig sundt Lovsystem kunde blive en Kilde til nye Kræfter for Staten, men som paa den anden Side ogsaa kunde blive en Kilde til alvorlig Fare, hvis det blev vildledt af Demagoger eller uretfærdig behandlet af

de reaktionære Lovgivere. Nogle af disse Foreninger havde støttet store industrielle Striker med alle de Klasser imod sig, der pleje at føre an. Kapitalisterne og alle, som delte deres Interesser, Arbejdsherrerne, rige Folk af enhver Stand, Aristokratiet, Publikums selvskrevne Lærere havde alle været imod dem; men de vare desuagtet rolig og haardnakket gaaede deres egen Vej. Undertiden havde de eller den Sag, de repræsenterede, sejret, men ofte havde de ogsaa lidt Nederlag; dog havde de i Principet aldrig erklæret sig for overvundne, men vare uforfærdet blevne ved at gaa deres egen Vej uden at lade sig overbevise eller forsone. Netop paa denne Tid vakte disse Trades Unions Uro i mange Egne af England og vare overalt Gjenstand for mange Diskussioner. Det maatte selvfølgelig være en Sag af største Betydning, naar »Arbejdets Organisation«, som den højere Veltalenhed fordum vilde havde kaldt det, forlod sin lige, banede Vej for at identificere sig selv, sin Sag, sine Hjælpekilder og sin Disciplin med en eller anden stor politisk Bevægelse.

Saaledes gik Aaret hen i England; paa den ene Side blev der organiseret Reformdemonstrationer, og paa den anden Side stræbte man at bevise deres Mangel paa Betydning. Djærve Toryer svore paa, at Regeringen aldrig vilde give efter for Folkets Raab, og ikke faa frygtsomme af Reformpartiet haabede i deres inderste Hjærte, at Lord Derby virkelig vilde holde Stand. Ikke faa paa begge Sider havde et bestemt Indtryk af, at Disraeli vilde gjøre et eller andet for at holde sine Venner oppe, men de anede maaske næppe, at han allerede havde travlt med at opdrage sit Parti.

Medens England var saaledes beskæftiget, foregik storartede Begivenheder andre Steder. Slaget ved Sadova havde staaet, og Preussen havde taget Overherredømmet over Tyskland. Ydmygelsen ved Olmütz var bleven hævnet, Venedig var blevet forenet med Italien og Østerrige ude-

lukket fra enhver Delagtighed i Tysklands Anliggender. Preussens og Frankrigs Stilling til hinanden blev af Prevost-Paradol sammenlignet med to Iltog, der i samme Øjeblik fra to modsatte Punkter afgaa ad en og samme Bane. Østerriges fuldstændige Nederlag var en stor Overraskelse for Størstedelen af det engelske Publikum; Troen paa Østerriges militære Styrke havde endogsaa overlevet Slaget ved Solferino. De fleste engelske Blade vare saa enige om Preussernes fuldstændige Uduelighed til at føre Krig, som om Frederik den store aldrig havde existeret. Ikke mange Dage før Slaget ved Sadova indeholdt et af Londons første Blade en halv medlidende, halv foragtelig Beskrivelse af den preussiske Hær, som antoges for at bestaa af ulykkelige Butiksdrenge og Haandværkssvende, der bleve drevne som Faar til Slagtebænken for at falde for Østerriges øvede Legioner under den uovervindelige Benedek.

Lige før Parlamentsferiens Begyndelse blev et stort Fredens Værk fuldbragt; det var Nedlæggelsen af den atlantiske Telegraf. Den 27de Juli 1866 blev Telegrafen mellem Evropa og Amerika færdig, og næste Dag blev Udenrigsministeren, Lord Stanley, underrettet om, at der nu var tilvejebragt Forbindelse mellem England og de forenede Stater ved Hjælp af den Staaltraad, som laa under Atlanterhavet. Lykønskninger og Hilsener bleve udvexlede mellem Dronningen og Præsidenten for de forenede Stater. Næsten ti Aar vare forløbne, siden Cyrus Field, den Amerikaner, der satte Foretagendet i Gang, først forsøgte paa at indgyde kolde og beregnende Folk i London, Liverpool og Manchester nogen Tillid til sin Plan. Han var ikke nogen Videnskabsmand, han var ikke Opfinder af det undersøiske Telegrafvæsen, han var ikke engang den første, der foreslog at danne et Selskab for at lægge et Telegraftov under Atlanterhavet. Allerede i 1845 var der af to Franskmænd ved Navn Brett gjort et Forsøg paa at formaa den engelske Regering til at yde sin Bistand ved et Projekt om at forbinde

Evropa og Amerika med en elektrisk Traad. Et Udkast blev virkelig indregistreret, men Regeringen interesserede sig ikke for Planen og betragtede den rimeligvis som ligestillet med de hyppige Anmodninger om Understøttelse til Flyvemaskiner og til Projektiler, som kunde ødelægge Fjendens Flaade paa tusende Miles Afstand. Æren for den atlantiske Telegraf tilkommer alligevel lige saa fuldt Cyrus Field, som Æren for Amerikas Opdagelse tilkommer Columbus; thi skjønt han ikke var den første, som undfangede den Tanke at udføre dette Værk, var det dog ham, som viste Verden, hvorledes det skulde gjøres, og omsider udførte det. Historien om Menneskers Opfindelser ejer intet skjønnere Exempel paa taalmodig Udholdenhed, Sejr over Modvilje og Uheld. Det første Forsøg paa at nedlægge Telegraftovet blev gjort i 1857; men de Skibe, der vare ansatte til Expeditionen, vare næppe komne tre Hundrede Mile fra Irlands Vestkyst, før Tovet sprang, og Forsøget maatte opopgives for det Aar. Næste Aar blev der gjort et nyt Forsøg efter en anden Plan; to Krigsskibe, et engelsk og et amerikansk, sejlede sammen ud til Midten af Atlanterhavet, og efter at have nedlagt Tovet dér i Forening, sejlede de hver mod sin Kyst og nedlagde Traaden undervejs. Stormfuldt Vejr hindrede imidlertid Skibene i at udrette noget; Traaden sprang flere Gange, og til sidst maatte Expeditionen vende hjem med uforrettet Sag. Der blev imidlertid gjort endnu et Forsøg den Sommer, Telegraftraaden blev virkelig lagt, og i nogle Dage var der Forbindelse mellem Evropa og Amerika. Glæden var stor, især i Amerika; men pludselig blev Tegnene utydelige, Tovet blev til et almindeligt Tov, og den Traad, der havde talt med en saa vidunderlig Veltalenhed, forstummede. Tovets Konstruktion havde vist sig at være mangelfuld, og Videnskaben maatte opfinde et nyt Princip. Der var dog altid opnaaet det, at man havde bevist, at et Tov kunde lægges under Oceanet i over ½ Mils Dybde og 500 Miles

Længde. Der blev gjort endnu et mislykket Forsøg i 1865; men til sidst i 1866 blev Værket fuldført, og den atlantiske Telegraf udgjør nu en Del af vort civiliserede System. Ingen undrer sig mere derover; man anser det for en lige saa naturlig Ting som den indenlandske Telegraf eller Pennyposten, og man har nu ondt ved at begribe, hvorledes Folk kom ud af det, den Gang en Efterretning fra Amerika var fjorten Dage undervejs. Siden den atlantiske Telegraf lykkedes, er der blevet lagt mange Telegraftraade paa Havets Bund; hele England rasede, som om en eller anden havde begaaet en utilgivelig Skjødesløshed, den Gang det for ikke længe siden i et for Nationen kritisk Øjeblik opdagedes, at der manglede direkte Telegrafforbindelse mellem England og det gode Haabs Forbjærg, saa at man ikke kunde gjøre et Spørgsmaal til Syd-Afrika og faa Svar tilbage efter faa Minutters Forløb.

Det bevægede Efteraar og den indholdsrige Vinter glede forbi, og Tiden var forhaanden, da Parlamentet atter skulde træde sammen. Landet var spændt paa, hvad Ministeriet vilde gjøre med Reformsagen i Sessionen af 1867. Da Lord Derby overtog Regeringen havde han paa ingen Maade gjort det umuligt for sig og sine Kolleger at gaa ind paa en Reformbill; tvært imod havde han erklæret, at intet vilde glæde ham mere end at se Valgret blive indrømmet en stor Del af den Stand, som nu var udelukket derfra; men han havde modereret denne Udtalelse ved at tilføje en Tvivl om, hvor vidt nogen Reformlov, hvorom de to store politiske Partier kunde blive enige, vilde være i Stand til at tilfredsstille det yderliggaaende Reformparti eller standse Agitationen. Mere end én Gang havde Lord Derby tydelig nok ladet sig forstaa med, at han var villig til at gjøre endnu et Forsøg paa at faa Spørgsmaalet afgjort, men at han, i Fald det mislykkedes, ikke vilde have mere med

den Sag at gjøre; det var en bekjendt Sag, at han kun modstræbende havde overtaget sit Embede, og han lagde ikke Skjul paa, at det ingenlunde var hans Hensigt at hellige Resten af sit Liv til som en anden Sisyphos at rulle Reformbiller op ad Parlamentshøjen blot for at se dem trille ned igjen. Man antog imidlertid almindelig, at Disraeli vilde se Sagen fra et ganske andet Synspunkt, at han ønskede at tilfredsstille sin personlige Ærgjerrighed og næppe vilde tillade sit Partis Stilling at lide Skade ved nogen Mangel paa Føjelighed fra hans Side.

Parlamentet aabnedes den 5te Februar, og Talen fra Tronen hentydede, som man ventede, til Reformsagen. Den 11te Februar forkyndte Disraeli, at Regeringen havde besluttet sig til at gaa frem »ved Hjælp af Resolutioner«. Den store Anstødssten, sagde han, ved en Reformbill var, at de to herskende politiske Partier ikke i Forvejen kunde blive enige om, efter hvilke Principer Loven skulde konstrueres. »Lad os derfor, førend vi begynde at udarbejde en Reformbill, denne Gang se at blive enige mellem os selv om, hvad Slags Lov vi ønske. Det øvrige vil være let.« Han forkyndte derfor, at det var hans Hensigt at kaste en Haandfuld Resolutioner i Parlamentets Gryde, og naar de kogte godt, vilde deraf opstige den majestætiske Skikkelse af en fuldkommen god Reformbill.

De Resolutioner, som Disraeli havde i Sinde at forelægge Huset, vare imidlertid for Størsteparten højst absurde; nogle af dem vare saa ubetydelige, at det ikke var Umagen værd at befæste dem ved Afstemning, og det varede ikke længe, før han opdagede, at det vilde være haabløst at holde paa dem. Den 25de Februar præsenterede han i Steden for Resolutionerne en Slags Reformbill, som han forkyndte, at Regeringen havde i Sinde at indbringe. Der var noget uforstaaeligt eller i det mindste gaadefuldt ved denne Bill; den var øjensynlig ikke grundet paa Resolutio-

nerne, da den slet ikke stod i Samklang med de vigtigste af deres Bestemmelser; men vi behøve ikke at gaa nøjere ind paa dens Plan, da Forslaget aldrig opnaaede nogen Existens. Underhuset modtog Disraelis Forklaring af Billens Indhold med Ligegyldighed og Foragt, og allerede næste Dag forkyndte han, at Regeringen havde besluttet at tage Forslaget tilbage, at opgive Planen om at gaa frem ved Resolution, og derimod om faa Dage vilde indbringe en virkelig Reformbill.

Parlamentet og Publikum bleve forbavsede over disse pludselige Forandringer; hele Sagen lod til at tage en burlesk Vending, Sessionen havde endnu kun varet nogle faa Dage, og allerede var Regeringens Reformplan optraadt i tre forskjellige Skikkelser. Forvirringen og Skandalen blev endnu større, da det faa Dage efter blev bekjendt, at tre af Kabinettets ledende Medlemmer, General Peel, Lord Carnarvon og Lord Cranbourne havde taget deres Afsked. Til sidst kom hele Historien ud, og Afsløringen skyldtes Sir John Pakingtons mageløse Indiskretion; til Held for Tidens politiske Historie, som derved blev beriget med en kuriøs Historie, var det denne Herre aldeles umuligt at holde paa en Hemmelighed. Da det var nødvendigt at besætte de ledige Pladser i Kabinettet, blev Pakington flyttet fra Admiralitetet til Krigsministeriet og maatte tage til Droitwich for at blive gjenvalgt. Opfyldt som han var af de sidste Begivenheder, fortalte han her ved Valgmødet en Historie, der fik hele England til at le. Det lod til, at Regeringen fra først af havde haft to Reformbiller, hvoraf den ene var mere omfattende og liberal end den anden; denne sidste blev kun holdt i Beredskab i Tilfælde af, at den første skulde blive alt for koldt modtagen af Konservatismen i Underhuset. Da vilde de frembringe deres mindre omfattende Plan, ligesom en Kjøbmand undertiden tilbyder sin Kunde en eller anden Artikel, som han forsikrer er det

eneste, der kan bruges, men hvis Kunden bestemt erklærer, at det er for dyrt, husker Kjøbmanden pludselig, at han har noget af samme Slags, som skjønt billigere maaske kan være lige saa godt til det Brug. Paa samme Maade havde det konservative Kabinet deres to Reformbiller i Beredskab; hvis Huset vilde acceptere det omfattende Forslag, var det godt, men vilde det ikke, havde Ministeriet den anden Artikel paa rede Haand, som ganske vist var billigere og ikke fuld saa smuk at se til, men udmærket i sig selv og tjenlig i enhver Retning. Det mest liberale Forslag skulde have været strængt baseret paa Resolutionerne. Kabinettet holdt Møde Lørdag den 23de Februar, og Pakington sagde, at han og de andre fik det Indtryk, at de alle var fuldkommen enige, og at den omfattende Reformbill skulde indbringes Mandag den 25de. Den samme Mandag blev imidlertid Kabinettet hurtig kaldt sammen; Pakington ilede dér hen og blev modtagen af den ubehagelige Nyhed, at nogle af Kabinettets mest fremragende Medlemmer rent ud havde nægtet at have det mindste med den omfattende Reformbill at gjøre. Det var en slem Historie; Klokken var to, Klokken halv tre skulde Lord Derby holde Tale ved et Møde af det konservative Parti, og Klokken halv fem skulde Disraeli indbringe Reformbillen for Underhuset. Noget maatte gjøres, en eller anden Bill maatte indbringes. Alle saae paa Uret, og John Pakington gjorde opmærksom paa, at der kun var ti Minutter til at tage en Bestemmelse i. Nu er det tydeligt, at intet Menneske, hvor begavet en Statsmand eller dygtig en Skriver han saa er, kan affatte en fuldstændig Reformbill paa ti Minutter. Her kom det for Dagen, hvor vise og forsynlige de havde været, hvis Idé det var at have en Bill af anden Rang i Beredskab. Frem kom Billen af anden Rang, og det blev hurtig afgjort, at Disraeli skulde gaa til Underhuset og præsentere

den som det Forslag, Regeringen hele Tiden havde haft i Sinde at forelægge Huset. Pakington forsvarede denne Afgjørelse med stort Alvor; han indrømmede, at det ikke var nogen klog Beslutning; men hvem kunde handle klogt med kun ti Minutters Overvejelse? Dersom de blot havde haft en Time til at tænke over Sagen, vilde de sikkert intet Fejlgreb have begaaet, sagde han. Noget maatte de gjøre, og altsaa indbragte Disraeli den mindre omfattende Bill, som efter Pakingtons pikante Forklaring blev døbt »Ti-Minutters-Billen«.

Vanskeligheden synes at være opstaaet paa følgende Maade: General Peel havde først haft nogle Skrupler angaaende den omfattende Bill; men da Lord Cranbourne opfordrede ham til at tage Forslaget nøjere under Overvejelse, gik han ind derpaa; altsaa brød Kabinettet op Lørdag Aften i tilsyneladende Enighed. Næste Dag, som var en Søndag, tænkte Lord Cranbourne, der rimeligvis ikke havde andet at bestille, om det ikke vilde være godt at undersøge Enkelthederne ved Billen lidt nøjere. Han kom derved til det Resultat, at den var alt for vidtgaaende og indgav derfor sin Begjæring om Afsked; men hvis Lord Cranbourne gik af, vilde han drage flere med sig, og derfor blev der hurtig sammenkaldt et Møde om Mandagen. Lord Cranbourne og hans Meningsfæller gik ind paa at forblive i Ministeriet paa den Betingelse, at den omfattende Reformbill i al Stilhed blev ombyttet med Ti-Minutters-Billen. Uheldigvis blev — som vi allerede have omtalt — Ti-Minutters-Billen meget koldt modtagen af Underhuset, og Disraelis erfarne Blik opdagede let, at den ikke havde Spor af Udsigt til at gaa igjennem; han blev derfor enig med Lord Derby om, at der ikke var andet at gjøre end atter at gribe til den omfattende Reformbill og lade de Ministre, som ikke vilde følge, tage deres Afsked. Derfor var det, at Disraeli den 26de Februar tog sit Forslag fra den fore-

gaaende Dag tilbage og forkyndte, at Regeringen nu vilde tage alvorlig fat og indbringe en virkelig Reformbill den 18de Marts. Det viste sig at være den Reformbill, der var baseret paa Resolutionerne, den omfattende Bill, der var bleven skubbet til Side ved det hastige Kabinetsmøde, som Pakington i sin uforglemmelige Tale har beskrevet med en saa ukunstlet Veltalenhed. Derpaa tog General Peel, Lord Carnarvon og Lord Cranbourne deres Afsked.

Det kan ikke nægtes, at der krævedes en god Del Mod og Sindsro af den, der som Disraeli efter alle disse Overraskelser nu maatte træde frem for Underhuset med en ny Plan og et nyt Kabinet. De ledige Pladser i Ministeriet maatte først og fremmest besættes, og før den 8de Marts var dette besørget. Pakington blev, som allerede nævnt, Krigsminister, Corry blev Admiralitetslord efter ham, Hertugen af Buckingham blev Minister for Kolonierne, og Sir Stafford Northcote blev Minister for Indien, medens hans Plads som Handelspræsident blev overdragen til Hertugen af Richmond. De afgaaede Ministre trak sig tilbage, fulgte af alle deres politiske Modstanderes Agtelse; under sin korte Bestyrelse af Indien havde Lord Cranbourne ikke alene vist Dygtighed, hvilket enhver vidste, at han besad, men tillige en Alvor, Selvbeherskelse og Følelse for sit Ansvar, som selv hans Venner næppe havde tiltroet ham.

Da Regeringen nu havde kastet Oprørerne over Bord, gav den sig igjen til at arbejde paa Reformplanen. Den 18de Marts indbragte Disraeli Billen. Hvad angaar Valgretten, foresloges der i denne Lov, at enhver, som betalte Ligningsafgift eller tyve Shillings om Aaret i indirekte Taxering, skulde have Stemmeret, ligeledes, at de, der havde Penge staaende i Sparekassen, samt studerede Folk skulde have Del i Valgretten; men disse Udvidelser bleve igjen opvejede ved alle Slags Indskrænkninger, der vare bestemte til at hindre de fattige Klasser i at faa alt for megen

Overvægt. Bright sagde om denne Plan, at den tilbød noget med den ene Haand og tog det tilbage med den anden. Der var imidlertid én Side af Sagen, som forekom mange Reformatorer meget haabefuld; det var tydeligt, at Regeringen vilde gaa ind paa næsten hvad som helst for at faa en eller anden Reformbill til at gaa igjennem i den Session. Lord Derby tilstod senere aabent, at han ikke kunde indse, hvorfor de liberale skulde have Monopol paa Reformer, og Disraeli var øjensynlig fast bestemt paa, at han denne Gang ikke vilde gaa af for en Reformbills Skyld. Hvor liden Forestilling nogle af hans Kollegaer havde om, paa hvilken Skraaplan de befandt sig, kan ses af en Tale, Lord Stanley holdt den 5te Marts, efter at Lord Cranbourne og de andre havde taget deres Afsked. »Dersom,« sagde han, »Mr. Lowe eller nogle af dem, der sidde i Nærheden af ham, for Alvor tro, at det er Regeringens Hensigt at indbringe en Bill, der kan staa i Samklang med den Betragtningsmaade, Medlemmet fra Birmingham (Bright) altid har forsvaret med saa megen Dygtighed og Udholdenhed, tage de i høj Grad fejl.« Det varede imidlertid ikke længe, før Regeringen gik ind paa at vedtage en Lov, der gik langt videre i demokratisk Retning end noget af, hvad Medlemmet for Birmingham havde foreslaaet; ja han havde rimeligvis ikke engang ønsket at gaa saa vidt. Selv Disraeli havde i Begyndelsen næppe nogen Forestilling om, hvor vidt Strømmen vilde føre ham; han sagde til Lord Cranbourne med særligt Eftertryk, at Regeringen aldrig vilde gaa ind paa, at enhver, der havde egen Husstand, skulde have Stemmeret; men til Slutningen gik Billen dog ud paa at indføre dette i Kjøbstæderne. Ganske vist forkyndte Disraeli paa flere Stadier af Debatten, at dersom dette eller hint Ændringsforslag gik igjennem, vilde Regeringen ikke have mere at gjøre med Billen; men naar Forslaget desuagtet blev vedtaget, meldte

Disraeli stadig, at Ministrene havde skiftet Sind og vare villige til at acceptere den nye Forandring, saa at Huset efterhaanden kom til at betragte disse Erklæringer som en blot Formalitet. Under Debatten indbragte Stuart Mill et Forslag om at lade Kvinder, der selv dreve en Forretning, faa Del i Valgretten, med andre Ord kun at tage Hensyn til en Persons Stilling, ikke til dens Kjøn. Majoriteten i Huset var i Begyndelsen tilbøjelig til at betragte dette Forslag som et snurrigt Indfald og gjøre Løjer med det; men Debatten derom viste sig at være interessant og indholdsrig og at aabne et nyt Kapitel i de politiske Stridigheder. Mill fik 73 Medlemmer paa sin Side, og skjønt 196 stemte imod, var han dog rimeligvis vel tilfreds med Udfaldet af Debatten.

Reformbillen var til sidste Behandling for sidste Gang den 15de Avgust 1867. Vi ville i Korthed meddele Resultatet. I Kjøbstæderne blev Valgretten udstrakt til enhver Husfader, der ydede Fattigskat, og til enhver logerende, som var bosiddende for et Aar og ikke betalte under ti Punds Husleje om Aaret; i Landdistrikterne blev den udstrakt til Folk, hvis Ejendom havde en ren aarlig Værdi af fem Pund, og til Fæstere, som betalte 12 Pund om Aaret. Enkelte smaa Flækkers Valgret blev inddragen, andre Valgkredses Repræsentationsret indskrænket, og der blev oprettet flere nye Valgkredse. Manchester, Liverpool, Birmingham og Leeds fik hver et tredje Medlem, og Londons Universitet fik Repræsentationsret. Den irske og den skotske Reformbill bleve opsatte til et andet Aar; men vi kunne gjærne omtale dem med det samme, især da de begge, dog især den irske, vare meget trivielle og utilfredsstillende. Skotland fik en Kjøbstadvalgret ligesom den engelske og en Landvalgret, baseret paa 5 Punds aarlige Værdi af Ejendomme eller 14 Punds Afgift om Aaret. For at Skotland kunde opnaa nogle flere Sæder i Parlamentet,

foreslog Regeringen først at forhøje Underhusets Medlemsantal, men blev ved Ændringsforslag tvungen til i Steden for at fratage nogle engelske Flækker deres Valgret. Den irske Bill er næppe værd at omtale; den forandrede ikke Landdistrikternes Census, nedsatte Kjøbstædernes fra 8 Pund til 4 Pund og forøgede ikke Repræsentanternes Tal.

Reformbillen blev altsaa vedtagen. Lord Derby beskrev sin og sine Kollegaers Politik som »et Greb i Blinde«. Dette Udtryk er blevet historisk, og man plejer at tilskrive Lord Derby dets Oprindelse. Det skyldes imidlertid fra først af Lord Cranbourne, der under Debatterne i Underhuset beskyldte Regeringen for at gjøre et Greb i Blinde. Lord Derby optog Udtrykket og indrømmede, at det gav en træffende Skildring af det Skridt, Ministeriet havde gjort. Det kan ikke nægtes, at Regeringen handlede klogt i at afgjøre Spørgsmaalet saa hurtig og i hellere at gaa ind paa næsten hvad som helst end opsætte Afgjørelsen til et andet Aar; men man maa tillige undre sig over den Dristighed og Frækhed, hvormed Regeringen efterhaanden bortkastede ethvert af de Principer, den nylig havde erklæret for uadskillelige fra Konservatismen, og iførte sig radikale Grundsætninger. Disraeli havde engang sagt, at Peel var løben bort med Whiggernes Klæder, medens de vare i Bad. Nu dristede han sig selv til et end mere samvittighedsløst Røveri; han hjalp Whiggerne at trække deres Klæder af, for at han kunde tage dem paa. Skulde noget kunne være mere forbavsende end det Mod, hvormed han gjennemgik Forvandlingens forskjellige Stadier, maatte det være den Ro og Ligevægt, hvormed han til sidst fremstillede sig selv som en Mand, der aldrig afveg fra sine Grundsætninger. Faa kunde lade være at blive imponerede af hans Erklæringers rolige Alvor. Det, som mest optog Folks Tanker i Efteraaret 1867, var imidlertid, at Reformspørgsmaalet endelig var afgjort. Nu behøvede man paa den ene

Side ikke mere at tale om de ufrigjorte Millioner og den ædle Arbejder og paa den anden Side ikke om den mørke Haandværkers blodige Haand eller Anarkiets Herredømme. Arbejderne, Mængden, Folk, som bo i smaa Huse, have faaet Stemmeret; »nu maa vi i det mindste opdrage vore nye Herrer,« sagde Lowe.

(Fortsættes.)

S. M.

Livet ved Hove i Middelalderens Midte.

III.

Jagtglæder.

Langsomt og kjedelig sneg den lange Vintertid sig hen, medens Stormene hylede omkring den højt liggende Borg, og Kulden trængte ind overalt i de utætte Værelser, der vare saa mangelfuldt skyttede mod Vind og Vejr; men naar Vinteren endelig var forbi, naar Heden grønnedes, Blomsterne tittede frem, og Fuglene atter sang, længtes ogsaa Menneskene fra deres snævre, ubekvemme Boliger ud i det fri. Datidens Mennesker vare langt fra saa husvante som vi, de holdt endnu af at være saa længe, som det blot var muligt, i den frie Natur. Med Jubel hilsede Digterne den første Viol, og den gryende Vaar fejres i Lovsange, som vistnok vare et Udtryk for den almindelige Stemning. Man holder Gjæstebud i Haver og paa Engen, de unge Damer lade sig berede et Bad under et løvfuldt Træ, ja man flytter med Bohave og Husgeraad ud i Skoven, slaar Telte op og henlever her lykkelige Dage, lytter til Gjøgens Raab og gætter sig herefter til, hvor mange Aar man endnu har tilbage. Mændene glæde sig ved Jagten, de unge Piger strejfe om i Skovene, plukke Blomster, binde Kranse og søge lægende Urter, og naar Jægerne,

belæssede med Vildt, vende hjem, holder man Maaltid i det fri eller i Teltene, og Resten af Dagen forløber under Selskabslege.

Jagten var den Gang i endnu højere Grad end nu en Fornøjelse for Fyrster og Herrer; men det var ikke alene Lysten til at fælde Vildtet, som fængslede Stormanden, det farefulde ved med saa ufuldkomne Vaaben at turde møde Vildsvinet, Bjørnen eller vel endog den vilde Uroxe, Tillokkelsen ved Jagtæventyrene og den Lejlighed, man fik til at lægge sin Kraft og Behændighed, Mod og Uforfærdethed for Dagen; men hertil kom rent praktiske Grunde, som den Gang langt mere end nu retfærdiggjorde den ædle Jagtlyst. For det første drejede det sig om at udrydde de farlige Rovdyr, Bjørne, Ulve, Losser, som gjorde Skovene usikre, men dernæst om at skaffe frisk Kjød for Køkkenet. Husdyrenes Kjød holdt man ikke meget af, og det kom kun sjælden paa de fornemmes Bord, da man indskrænkede Tallet paa det Kvæg, der skulde overvintres, saa meget som muligt, og om Efteraaret slagtede alt, hvad man kunde undvære, og saltede og røgede Kjødet; følgelig var Adelen om Vinteren henvist til saltet eller røget Kjød, naar ikke Vildtrigdommen i Skovene altid havde sikret den en heldig Jagt. Det var saaledes ikke blot en ædel Passion, som foranledigede Fyrsterne til at sikre deres Skove mod Vildttyve ved strænge Love, men det var ligefrem en Nødvendighed for dem at værge sig mod uberettigede Indgreb. Det lader sig ikke nægte, at man af og til hævdede denne sin Ret noget haardt og strængt; men en Grusomhed, som den Enguerrand de Coucy lagde for Dagen, hører dog vistnok til Undtagelserne. Tre unge flamske Adelsmænd, som opholdt sig i Abbediet Saint-Nicolas-au-Bois for at lære Fransk, gik en Dag, kun væbnede med Bue og Pil og uden Hunde, paa Kaninjagt og kom tilfældigvis ind paa Coucys Omraade, hvor de bleve grebne af dennes Skovbetjente og paa den strænge Herres Befaling uden Barmhjærtighed

hængte; der synes endog at have været Tjenestemænd i deres Følge, siden der er Tale om ti hængte. Ludvig IX forstod imidlertid Uret, og den ædle Herre maatte betale 10,000 Pund i Bøder, som Kongen sendte til det hellige Land, mistede desuden sin Dommermyndighed og maatte stifte 3 Kapellanier for de afdøde.

Med Tilbøjeligheden for det frie, ubundne Jagtliv og dets Glæder, med Fortroligheden til Vildtets hele Levemaade og Færden forbandt man ogsaa en Kjærlighed til Dyrene i det hele, der deltes i lige høj Grad af Mand som af Kvinde. Til Borgens Tilbehør hørte naturligvis en statelig Kobbel og et Antal vel dresserede Falke; men derhos holdt man en stor Mængde tamme og vilde Dyr. Damerne havde deres Skjødehunde, der fulgte dem overalt og hyppig ses afbildede paa deres Herskerindes Gravmæle; men derhos holdt Fruen tamme Hjorte, Maarer, Hermeliner, Egern, og i Bure havde man Sangfugle, snakkende Papegøjer og Skader o. s. v. Ved Hofferne holdtes imidlertid hele større og mindre Menagerier, Elefanter, Kameler, Løver, Leoparder o. s. v., som Fyrsterne hyppig førte med sig paa deres Rejser, for at det nysgjerrige Folk kunde faa en belærende Underholdning.

Blandt Hundene i Jagtkobbelet nævnes hyppigst Støveren; hvide, kun lidet plettede Dyr værdsatte man højest. De afrettedes til at følge Vildtets Spor og kaldes da Ledehunde; til deres Halsbaand fæstes et Reb, som er indtil 12 Favne, spundet af Silke og rigt broderet. Ved Siden af Støveren staar Mynden i højest Anseelse, de anvendtes især til Parforcejagten. I Schwabenspiegel opregnes syv Arter Hunde, og Straffen fastsættes for enhver, der uberettiget fælder et sligt Dyr; de almindelige Gaardhunde anses i øvrigt som en underordnet Race. Jægerne, som passe Hundene og føre dem koblede til Jagten, ere væbnede med dygtige Piske.

Jægermesteren har Befalingen over hele det betydelige Jagtpersonale. Naar en Jagt skal gaa for sig, har han at træffe Forberedelserne, at overtage Ledelsen af Kobbelet, at gjenopsøge det tabte Spor og vaage over hele Jagtceremoniellet. Som vi allerede have hørt, udkrævedes til en anstændig adelig Opdragelse, at Drengen alt fra Ungdommen var grundig indviet i den ædle Jagtkunst.

Den almindelige Jægerdragt er grøn; om den korte Frakke spændes et stærkt Læberbælte, hvori bæres Kniv, Staal, Svamp og Fyrsten. Benklæderne ere af stærke Stoffer og derhos yderlig skyttede af stærke Gamascher. Et Horn hører naturligvis med til den nødvendige Udrustning, for at Jægeren kan blæse sit Hallo eller ved Signaler atter samles med sine Fæller. Jagthornene ere snart af Elfenben, snart af Guld; naturligvis kunde en eller anden Jæger vel af og til anvende sit Horn som Bæger; men i Kilderne omtales det dog yderst sjælden, og de mangfoldige opbevarede Horn fra Middelalderen ere derfor vistnok ingenlunde alle Drikkehorn. De sædvanlige Jagtvaaben ere Spyd, Kastespyd, Armbrøsten, som dog sjældnere var i Brug, og Buen, der især kom til Anvendelse ved Smaavildtet, som ikke tog det op med Jægeren, men søgte Frelse i Flugten. Sværdet lagde Ridderen jo aldrig fra sig, følgelig fulgte det ham ogsaa paa Jagten. Det sædvanlige Vildt er Bjørne, Ulve, Losser, Ur- og Bisonoxen, Kæmpehjorten og Elgen, dernæst Vildsvin, Hjorte, Raadyr, Harer og Ræve. Man skjelner mellem Klapjagten, Parforce- og Falkejagten.

Jægeren var visselig allerede den Gang meget overtroisk, og det regnes Wigalois til særlig Ære, at han paa sine Æventyrfarter kun lidet bryder sig om, hvem han møder om Morgenen, om en Krage skriger eller mange Musvaager flyve omkring, eller en Kvinde rækker ham Sværdet; hvad Ridderne saaledes frygtede under deres Farter

og Æventyr, har vistnok ogsaa været dem ubehageligt, naar de gik paa Jagt.

Naar man kun foretog et lille Jagtparti og vilde vende hjem samme Dag, behøvede man ikke først at træffe store Anstalter. Ledsaget af sine Jægere drog Herren ud, Vildtet opsporedes af Støveren, det fundne Spor betegnedes med en Kvist, og Jagtbyttet dreves hen mod den skjulte Skytte; saa snart Hjorten var truffen, blev den hidset af den løsrevne Kobbel, til den styrtede, hvorpaa Jagtens Slutning fejredes med en lydelig Fanfare. Mærkværdig nok jagede man ogsaa Hinden, Herrerne havde endnu ingen Grund til at vaage ængstelig over Vildtbestanden. Den, som fældede Hjorten, havde Ret til at fordre et Kys af en af de tilstedeværende Damer. Ofte nok tabte man Sporet, og da maatte Jagten opsættes. Under en Jagt hos Kong Marke opspore Jægerne en Rudel Hjorte, hvoriblandt en hvid, som forfølges til Aftenen, da man taber Sporet. Kongen er meget gnaven over, at det sjældne Vildt er undsluppet og opsætter Jagten til næste Dag; Hundene indfanges, og man bliver Natten over i Skoven. Næste Morgen tidlig tager Jægermesteren Støveren ved Ledesnoren, befaler Jægeren at følge den og opsporer virkelig igjen Hjorten.

Naar nu Hjorten var fældet, skulde Jægeren først ret vise sin Kunst, det gjaldt om at udstykke Dyret ret kunstfærdig, at foranstalte »Curîe'en«, det vil sige give Hundene deres Part og ordne Toget med det fældede Vildt. En vel opdragen Mand maatte forstaa alt sligt. Gottfried af Strassburg skildrer i sin »Tristan« den hele Scene meget levende:

Den unge Tristan ser med Uvilje, hvorledes Kong Markes Jægere lægge den fældede Hjort paa alle fire Ben og lave sig til at udstykke den som et Svin; han tilbyder sig at lære dem, hvorledes man kunstfærdig bør udstykke Dyret. Med Jægerens Hjælp lægger Tristan nu Hjorten

paa Ryggen, løsner Huden oppe ved Mulen og løsner først det højre Forløb, derpaa det venstre, sluttelig Bagløbene. Han skiller Huden løs til begge Sider, løsner den fra Brystet og breder den ud; dog lader han endnu Brystet en Stund helt. Brystet skilles nu fra Ryggen, men saaledes, at der paa hver Side bliver tre Ribben ved Ryggen, Ribbenene skæres fra paa begge Sider; men det sømmer sig ikke for den fornemme unge Jægersmand selv at udtage Maven og Indvoldene, det maa tvende Svende besørge. Nu er Hjorten udstykket og Delene lagte til rette, hvorpaa Tristan skærer sig en Gaffel (furkîe) og med grønne Kviste fæstner Lever og Nyrer til samme. Nu foranstaltes »Curîe'en«, i det Tristan skiller Tarme og øvrige Indvolde fra Hjærtet, parterer samme i fire Dele og kaster det med samt Milt og Lunge paa den udbredte Hud. Hovedet og Geviret løsnes nu fra og henlægges til de nævnte Kjødstykker, og hvad der ellers er tilbage af Ryggen, skal tilfalde Fattigfolk. Paa Hjortehuden ligge nu de fire Stykker af Hjærtet, Maven og Indvoldene fordelte i smaa Stykker, og nu kalder Tristan Hundene sammen med Raabet: »Zâ, zâ, zâ.« For Jægeren udvikler han derpaa, hvorledes Ordet »Curîe« maa afledes af »Cuir«, fordi Hundenes Part udbredes paa Huden. Denne Fortolkning maa Tristan selv bære Ansvaret for, men Navnene som »Curîe«, »Furkîe« o. s. v. vise i øvrigt, at hele Jagtceremoniellet er af fransk Oprindelse.

Tristan befaler nu Jægerne at pakke Vildtstykkerne op, Hjortehovedet skulde de føre i Haanden; de vidste vel nok selv, hvorledes man paa »hovisk Vis« burde præsentere Jagtbyttet; dog da man rider hjem, viser det sig, at Markes Jægere heller ikke have nogen Anelse herom, og Tristan maa ogsaa lære dem dette. Til sig og Jægermesteren bryder han en frisk Krans af Lindegrene, og da man nærmer sig Slottet Tintajoêl og ere naaede Borgporten, befaler han Jægerne at ride parvis og at bære Stykkerne,

»som Hjorten er skabt«, forrest altsaa Geviret, derpaa Brystet, Løbene og Ribbenene, til sidst Huden og Gaffelen (furkîe), »saa er det rette Jægerskik«. Selv rider han ved Siden af Jægermesteren, lader sig give et Jagthorn og byder dem at stemme i, naar han blæser. Saaledes rider man parvis ind i Borgen, Tristan blæser med sine Jægervenner en prægtig Fanfare, saa Kongen og Hofmændene forfærdes over den fremmede Jagtmelodi, og alle komme ilende fra Paladset ud i Gaarden. Da Tristan faar Øje paa Marke, blæser han en ny Fanfare, og først derpaa hilser han Kongen. Denne sin Kunstfærdighed havde Tristan at takke for sin Lykke ved Hove; thi Kong Marke udnævner ham strax til sin Jægermester, forærer ham sin Jagthest og overdrager ham sit Sværd, Sporer, Armbrøst og gyldne Horn til Forvaring.

Skulde Jagten vare længere Tid, og maatte man tilbringe flere Dage i Skoven, indkvarterede man sig i et Jagthus eller søgte Optagelse hos Førsteren, der hyppig selv var adelbaaren; i Nødsfald maatte man tage til Takke med en Jagthytte af Løv og Grene. Provianten lod man sende efter sig hjemme fra og bivuakerede saaledes nogle Dage. Dette kunde nu være godt nok til de hærdede Krigsmænd og Jægere; men naar Damerne selv toge paa Jagt, maatte der først træffes større Forberedelser, Kokke og Tjenerskab blev sendt forud med Telte og andre Nødvendigheder, og ikke alene Jægerne og Falkonererne, men ogsaa de øvrige Hofmænd som Kapellaner, Skrivere og Skatmestere, kort hele Hoffet maatte ud med. Lastdyr og Vogne bragte alt, hvad man behøvede, ud i Skoven, og her ude udviklede sig nu snart et lystigt, utvungent Lejrliv. Munken holder Messe i et Tælt foran et Bære-Alter, man koger i det fri, og naar Middagstiden kommer, kaldes Gjæsterne sammen ved Hornsignaler. For øvrigt kunde man her tage sig adskillige Friheder, som man ikke vovede

paa Borgen, og Forfatterne fortælle mere end én temmelig saftig Historie.

Ulve, Bjorne, ja selv Vildsvin fangede man ogsaa i Fælder. Ogsaa Fuglefangsten voldte Herrerne megen Fornøjelse, man brugte Limpinde eller fangede Smaafuglene i en Slags Fælder. Ogsaa Fiskeriet blev hist og her drevet som Sport, men Medning blev dog aldrig en ridderlig Lidenskab som Jagten. Anfortas, Gralkongen, fisker til Tidsfordriv, da en svær Sygdom hindrer ham i mere at gaa paa Jagt, og denne hans Adspredelse skaffer ham Tilnavnet Fiskeren.

Den mest fashionable Sport for Herrer som Damer var dog Falkejagten. Efter Kejser Frederik II's Bog: »de arte venandi cum avibus« og Albertus Magnus's Afhandling: »de Falconibus, Asturibus og Accipitribus« skjelnede man mellem forskjellige Falke. Den sjældneste, største og mest værdifulde Ædelfalk var Gerfalken, som stammer fra Norge og Irland og udmærker sig ved sine graa og hvide Fjer; dernæst fulgte den hellige Falk, som ynglede i Britannien og Bulgarien, og Pilegrimsfalken fra det høje Nord. Lavere i Rang stod Hogen, Spurvehøgen, Dværgfalken, og lavest Musarden; Jagtfuglene under et Aar ere ubrugelige, først naar de have fældet mindst én Gang, tages de i Brug, og med Alderen stiger ogsaa deres Værd.

I anden Bog af sit oven nævnte Værk har Frederik II meget anskuelig skildret Falkedressuren. Kejseren skjelner mellem de Fugle, som tages paa Reden, og dem, som indfanges. Rèdefuglene fodres i et Bur paa et roligt Sted, faa to Gange daglig, om Morgenen Kl. 9 og henimod Aftentid, deres Foder, og, saa snart de ere tilstrækkelig udvoxede, indfanges de om Natten ved Lys og forberedes til Tæmning. Til dette Øjemed blænder man dem en Stund, det vil sige, man trækker en Snor gjennem det nederste Øjenlaag og binder dette saaledes op, at Fuglen ikke kan se noget; den holder sig nu roligere og bliver hurtigere tam. Derpaa faar

Falken sine »Jacti« paa, det er Remme af blødt Læder, som paa deres bredere Ende ere forsynede med to Huller, hvorigjennem man kan trække den smallere Ende, hvorpaa man her fastsyr en Ring; det Stykke af Remmen, som hænger frit ned fra Fuglens Fod til Ringen, er omtrent saa langt som Mellemfingeren. Gjennem Ringen paa »Jacti'en trækkes en længere Rem, »Longaen«, hvormed Falken bindes fast til sin Stang og fastholdes under Bæringen. Naar Dyret kradser sig for stærkt og truer med at sønderrive de Traade, som ere bundne fast om Hovedet og holde Øjenlaagene oppe, kan man ogsaa binde Bagtæerne sammen paa dem. Paa den ene eller begge Fødderne fastgjøres endelig en Bjælde, for at man strax kan blive opmærksom, naar Falken er urolig, flagrer eller støder sine Vinger itu, og for at man lettere skal kunne finde den, naar den har forvildet sig paa Jagten.

Derpaa sætter man den paa Haanden, som skyttes ved en stærk Læderhandske; Dyrenes Kløer ere blevne stumpede samtidig med Blændingen. Overarmen bliver baaren nedhængende og Underarmen holdt udadbøjet i en ret Vinkel; Tommel- og Pegefingeren holdes udstrakte, de tre andre Fingre lukkede i Haanden og føre »Longaen«, som man har viklet om den lille Finger. For at vænne Fuglen af med at bide holder man et Skaar, en Sten eller et Stykke haardt Træ hen imod den.

Paa en lignende Maade behandles ogsaa de vildt indfangede Falke, de puttes i en Sæk, som naar ned til Fødderne og er aaben for oven, saa at Hovedet er frit; derpaa blændes de, bindes og sættes paa Haanden. Den første Dag og Nat beholder man dem stadig paa Haanden og bærer dem om i Mørket; Falken faar heller intet Foder, for at den desto lettere skal modtage Lokkemaden, som bestaar i et Hønselaar. Om Morgenen tidlig, naar den i fri Tilstand flyver ud paa Jagten, skal man fodre Dyret første Gang og paa et mørkt og stille Sted. Medens Fuglen

æder, kan man klappe den for at vænne den til Beroringen, og man skal ogsaa raabe til den, for at den senere skal vænne sig til Raabet, mindes Fodringstiden og komme lettere tilbage. Man maa imidlertid vogte sig for at overfodre Dyret. Naar man slipper Fuglen fra Haanden, sættes den paa en Stang og bindes fast; Stangen maa ikke være saa kort, at Dyret kan berore Jorden med Halen.

Naar Falken er bleven temmelig tam, vænnes den lidt efter lidt til Lyset, i det Øjenlaagene aabnes halvt; nu maa den igjen Dag og Nat bæres om paa Haanden og atter vænnes til Berøring, Fodring og Lyden af den menneskelige Stemme. Man rækker den Foderet i smaa Portioner og lader af og til Dyret bide paa en Lokkemading. Efter nogen Tids Forlob aabnes Øjenlaagene helt, og nu tæmmes den fremdeles; bliver den urolig, holder man Lokkemadingen frem. Ogsaa et Bad gjor god Tjeneste. Ved Dressuren i det fri maa man agte paa, at Dyret altid vender Brystet mod Vinden, da Fjerene ellers blive blæste op og Dyret foruroliges; naar Vinden altsaa kommer fra venstre, maa man bære Falken paa hojre Haand, og omvendt. Endelig maa Falken vænnes til at lade sig bære om i det fri af Rytteren. Yderligere omtaler Kejseren dernæst Falkehætten, som er indført fra Araberne; men om den øvrige Dressur til Jagten lades vi i det uvisse, da Frederik II's Værk netop her bryder af. Kun synes det, at man vænnede Dyrene til at kredse om i Luften til Lyden af Trommer samt til at vende tilbage paa bestemte Signaler.

Falkedressuren var utvivlsomt baade vanskelig og anstrængende. Kejseren har i sit Værk ogsaa sammenfattet de Egenskaber, en god Falkoner bør være i Besiddelse af. Han skal være af Middelstørrelse, ikke for mager eller fed, holde af sin Kunst og gjærne drive den til Oldingealderen; han maa være kløgtig, have en god Hukommelse, skarpe Øjne, en fin Hørelse og en høj, kraftig Stemme. Behændig og hurtig, kjæk og kyndig i Svømning skal han

være ethvert Tilfælde paa Jagten voxen. Det er altid bedre, naar han ikke er for ung, dog kunne ogsaa unge Folk lære at beherske sig og med Tiden drive det til noget dygtigt. Søvnagtig maa han slet ikke være; thi han kommer sent til Sengs, maa om Natten flere Gange se til sine Dyr, maa staa tidlig op om Morgenen og strax være vaagen og paa Færde ved Bjældernes sagteste Lyd. Fraadseri, Drikfældighed, Heftighed og urolige Bevægelser passe sig nu slet ikke for ham. Han skal bære en vid Læderhandske, som naar til Albuen, og som han let kan drage af, og ved sit Bælte en Taske med Kjød og Lokkemading.

Trods alle de her skildrede Besværligheder have ikke desto mindre selv Damer underkastet sig dem; paa talrige Kvindesegl se vi dem stolt bære Falken paa Haanden; de udpyntede Fuglen endnu mere, i det de omvandt dens Fjer med Guldtraade; sædvanligvis maatte dog Falkonereren selv overtage og lede Fuglenes endelige Dressur.

Jagtfalkene bleve dels indfangede i selve Landet, de højnordiske paa mulige Strejftog, dels medbragte Kjøbmænd til Søs eller Lands de mere kostbare, sjældnere Arter. Med Falkene jog man mest Fuglevildt, som man vanskelig kunde komme til Livs med Armbrøst og Bue, da de sky Fugle ikke let lode Jægeren komme nær nok, saa han kunde være sikker paa sit Skud. Saaledes jagede man Tranen, Hejren, Svanen, Trapgaasen, Fasanen, Agerhøns, Vildgæs og Ænder, Duer, Viber o. s. v. Da Falken først kunde anvendes, naar Vildtet fløj op, medtog man særlig afrettede Hunde, som stode for Vildtet, i rette Tid skræmmede det op og atter joge Fuglene op, naar de søgte ned til Jorden og gjemte sig her; de lette Mynder ydede her den bedste Tjeneste. Undertiden opskræmmede man dog ogsaa Fuglene ved Trommernes Lyd, og først

naar de fløj op, løste man Falken fra dens Baand, aftog Hætten og kastede Fuglen op i Luften.

Saaledes rede nu Herrer og Damer, hver med sin Falk paa Haanden og ledsagede af Falkonererne med deres Mynder, ud til Steder, hvor Bakke og sumpige Enge lovede en rig Jagt. Fuglene bleve opjagede, Falkene slupne løs, og nu iagttog man med største Spænding, hvorledes de duelige Falke angrebe og overvældede de skræmmede Fugle og sluttelig vendte tilbage med deres Bytte. Man maatte naturligvis vel overveje, om den jagende Fugl ogsaa var den jagede Fugl voxen i Kræfter; Hejrer og Traner kunde saaledes vel maale sig med en lille Spurvehøg, og slige Fugle jagede man kun med Ædelfalke og Høge. Naar Vildtet var fældet, lokkede man ved Madingen Falken igjen tilbage paa Haanden, bandt den paa ny og paasatte den Hætten.

Mangen Gang kom Jægeren selv i Forlegenhed. Saaledes gik det Kong Vergulaht. Falkene have drevet Hejren ud i en moradsig Dam, og Kongen vil hjælpe dem, men forfejler det rigtige Vadested og bliver dyngvaad; Hest og Klæder tilfalde efter gammel Skik Falkonererne.

Det kunde imidlertid let hændes, at stærkere Rovfugle selv gjorde Jagt paa Jagtfalken. Den kostbare Fugl var da enten strax tabt eller bortskræmmet, tyede til den nærmeste Skov og kom ikke mere tilbage til sin Herre, og det var nu Falkonererens møjsommelige Dont at opsøge Falken og ved Tilraab og Lokkemading igjen at tæmme og indfange den.

Falken er Mandens saa vel som Kvindens Yndling, og Digteren sammenligner ofte Elskeren eller Elskerinden med Yndlingsfalken. Dens klare Øje er en slaaende Talemaade; dens Renlighed og den Omhu, hvormed den pynter og glatter sine Fjer, lader den gjælde som et Exempel paa ydre Anstand.

Jagten er den højeste og ædleste Fornøjelse, hin Tid kjendte, og alle andre Forlystelser maatte staa tilbage for samme. Rigtignok var det ridderlige Selskab ikke synderlig forvænt ved andre Adspredelser, og Livet paa Borgen henrandt saa temmelig i al Ensformighed. Heri bragte Jagten en behagelig Afvexling, og den sattes saa meget højere, som Borgbeboerne ellers vare nødte til at leve saa temmelig afskaarne fra Samkvem med den øvrige Verden.

(Fortsættes.)

F. C. Granzow.

Skildringer af Englands nyeste Historie.

XX.

Den feniske Bevægelse.

Den Parlamentsession, der havde afgjort Reformbillen, var nylig sluttet, da Landet forfærdedes af den Efterretning, at en Fangevogn var bleven standset og opbrudt ved højlys Dag i Manchester og to politiske Fanger frelste fra Politiets Bevogtning. Fangerne vare Feniere. Vi have allerede omtalt den feniske Bevægelse som en af de Vanskeligheder, der ophobede sig paa Regeringens Vej; det var i Begyndelsen af Lord Russells Styrelse, at Publikum først hørte tale om Fenierne; det vakte megen Forbavselse, da Regeringen den 16de Februar 1866 meddelte Parlamentet, at den havde i Sinde at suspendere Habeas-Corpus Akten i Irland, og at begge Huse skulde holde Møde næste Dag for at Ministeriet kunde blive sat i Stand til at gjennemføre sin Beslutning. Næste Dag var Lørdag, da der sjælden plejede at holdes Møde saa tidlig i Sessionen; Regeringen kunde kun undskylde sin Opfordring med, at det var en paatrængende nødvendig Sag, der skulde for, og snart hed det sig, at der var blevet opdaget en storartet Sammensværgelse, som forberedte et Oprør i Irland. Begge Huse holdt Møde næste Dag, og der blev indbragt et Forslag om at suspendere Habeas-Corpus Akten i Irland og give Vice-

kongen næsten uindskrænket Magt til at fængsle mistænkelige Personer. Forslaget gjennemgik i Dagens Løb tre Behandlinger i begge Huse; Overhuset kunde ikke slutte sit Møde, før Dronningens Samtykke til Billen var kommet fra Osborne; lidt før Midnat kom Hds. Majestæts Bemyndigelse, og Billen blev vedtagen, da Klokken manglede tyve Minutter i 1 Søndag Morgen.

Det er næsten overflødigt at tilføje, at en Bill af den Art ikke fik Lov til at passere Underhuset ganske uden Modstand; Bright holdt en Tale, der altid er bleven anset for at være en af hans allerbedste i enhver Retning; han erklærede det i denne Tale for sin Overbevisning, at »hvis Majoriteten af Irlands Folk kunde faa deres Vilje og havde Magten dertil, vilde de løsrive Øen fra dens Rødder paa Havets Bund og flytte den mindst to Tusende Mile mod Vest.« Dette var i sig selv en meget ydmygende Tilstaaelse for en engelsk Statsmand at aflægge; vel var den ikke ydmygende for Bright personlig; thi han havde altid stræbt at opnaa en Lovgivning for Irland, der kunde bringe Folket til at føle, at dets Forbindelse med England var et venskabeligt Kompagniskab og ikke en afhængig tvungen Tilstand; men det var ydmygende for enhver veltænkende Englænder at maatte indrømme, at efter saa mange Aars, ja Aarhundreders Forsøg og Misgreb havde Englands Regering endnu ikke lært at vedligeholde Forbindelsen mellem de to Lande uden Tvangslove og strænge Forholdsregler. Ingen Englænder, der ærlig raadspørger sin Samvittighed, vil kunne nægte, at hvis Sagen angik et fremmed Land og en fremmed Regering, vilde alene denne Omstændighed være nok for ham til at fordømme dette Lands Regeringssystem; han vilde aldrig lade sig overbevise om, at det kun var Polakkernes Skyld, at Russerne maatte regere Polen med Magt, eller at Fejlen ene laa hos Venetianerne, naar Østerrigerne aldrig kunde faa fast Fod i Venedig; hans sunde Forstand, der i dette Tilfælde ikke vilde være hildet

i Fordomme, vilde strax sætte ham i Stand til at erklære, at naar en Stat efter en lang Prøve ikke formaar at styre et Folk uden med Magt, maa Grunden snarere søges i Regeringssystemets Slethed end i Undersaatternes Uregerlighed. Stuart Mill, der talte i samme Debat, fremstillede Sagen meget klart, da han gjorde opmærksom paa, at naar Kaptejnen paa et Skib eller Læreren i en Skole stadig er nødt til at gribe til voldsomme Forholdsregler for at styre sit Mandskab eller sine Drenge, antager man uden videre og uden at fordre flere Beviser, at der maa være noget galt ved hans Behandlingsmaade. Mill dvælede med Eftertryk ved en mulig Forklaring af de Vanskeligheder, den engelske Regering altid møder i Irland; han talte nemlig om det »evige politiske non possumus«, hvormed engelske Statsmænd pleje at imødegaa ethvert specielt Forlangende om en irsk Lovgivning, et non possumus, der, som han med rette bemærkede, kun betyder: det er ikke Skik i England.

Habeas-Corpus Akten blev altsaa atter suspenderet, og Regeringen indrømmede, at den havde at gjøre med en ny Opstand i Irland. Kundskaben herom kom saa pludselig over Publikum, som om Opstanden var skudt op af Jorden i én Nat, og dog havde der længe været Tegn, som kunde varsle om en oprørsk Bevægelse, og den viste sig snart at være farlig i en Grad, som ikke mange havde ventet.

Den feniske Bevægelse adskilte sig fra næsten alle tidligere irske Bevægelser af den Art derved, at den opstod og tiltog i Styrke uden Hjælp fra dem, der kunne kaldes Folkets naturlige Ledere. Opstandene i 1798 og i 1848 havde en ganske anden Karakter; enkelte dygtige, viljestærke og højtstillede Mænd overtoge Ledelsen, og de andre fulgte efter. I 1798 var Opstanden en Følge af en næsten uudholdelig, saa vel personlig som national Forurettelse; men det er alligevel tvivlsomt, om der vilde være opstaaet en virkelig farlig og organiseret Bevægelse, hvis ikke

Mænd som Wolfe Tone og Lord Edward Fitzgerald havde sat sig i Spidsen derfor. I 1848 bares Opstanden væsentlig af Smith O'Briens gamle Navn, Mitchels Kraft og Bestemthed og Meaghers Veltalenhed. Fenianismen derimod synes at være udsprungen af selve Irlands Jordbund; de feniske Ledere vare ikke Mænd af høj Stand med berømte Navne eller anerkjendt Begavelse; de vare heller ikke hverken Talere eller Skribenter. Det var ikke den amerikanske Krig, der havde avlet Fenianismen, skjønt denne Krig havde stor Indflydelse paa dens senere Udvikling; Fenianismen havde existeret, skjønt uden sit særegne Navn, længe før den amerikanske Krig havde skabt en ny Race af Irlændere, de irsk-amerikanske Soldater, der skulde vende deres Energi og militære Tilbøjelighed mod et nyt Formaal.

Der har stedse existeret hemmelige Foreninger i Irland; de ere en naturlig Følge af, at oprørsk Tale og Skrift bliver forfulgt. Da Habeas-Corpus Akten blev suspenderet efter Opstanden i 1848, oprettedes der en hemmelig Forening af et betydeligt Antal unge Irlændere; det var dannede Mænd, som stode i Spidsen derfor, Medlemmernes Antal voxede, den ene By efter den anden sluttede sig til, og det hele blev holdt aldeles hemmeligt; thi Foreningen talte ingen Angiver i sine Rækker. Foreningen havde sine ordentlige Ledere, sin Troskabsed, sine natlige Møder, ja endogsaa, skjønt med Forsigtighed, sine natlige Øvelser. Det hele mislykkedes imidlertid, som naturligt var; de unge Mænd havde ikke Vaaben nok til at blive farlige, og Nødvendigheden af, at enhver Meddelelse til andre Byer maatte gaa ad Krogveje og i den dybeste Hemmelighed, umuliggjorde enhver pludselig aftalt Bevægelse. Efter at to eller tre Forsøg paa at arrangere en samtidig Opstand vare slaaede fejl eller endte med smaa mislykkede, isolerede Opløb, tabte de unge Mænd Modet; nogle af Lederne toge til Frankrig, andre til de forenede Stater, enkelte endogsaa til England, og Foreningen døde hen. Det var den heldigste Slutning,

den kunde faa; en fælles Opstand vilde kun til ingen Nytte have ødelagt Hundreder af tapre unge Liv. Nogle Aar senere begyndte de saakaldte Fønix-Klubber at dannes i Irland; Medlemmerne af disse Foreninger tilhørte for Størstedelen Bondestanden, og de vare maaske netop af denne Grund farligere end det hemmelige Forbund, vi nylig have omtalt, der hovedsagelig bestod af dannede unge Mand, som følte sig skuffede og skamfulde over, at »det unge Irlands« Bevægelse var endt, uden at Oprørerne havde víst sig virkelig tapre. Fønix-Klubberne førte til nogle af de sædvanlige Forfølgelser og Fængslinger, det var det hele; det syntes hidtil ikke at være gaaet op for nogen som helst engelsk Statsmand, at sligt muligvis kunde være en Følge og ikke en Aarsag, men det blev anset for nok at dæmpe og straffe den Slags Tilstande, naar de viste sig; at spørge, om der maaske ikke til Grund for al denne Agitation laa en eller anden Fejl, hvorpaa der ved statskloge, alvorlige Bestræbelser let maatte kunne have været gjort Ende, blev anset for en næppe mindre lovstridig Handling end den, hvori de hemmelige Agitationer selv havde gjort sig skyldige. Efter Fønix-Foreningerne kom Fenierne. »Denne Gang er det Alvor,« sagde en begavet Skribent, da han hørte tale om den feniske Organisation; »Irlænderne have denne Gang fundet sig et godt Navn; Fenierne ville vare ved.« Fenierne siges at være det gamle Navn paa Irlands Krigerstand. I Walter Scotts »Oldgranskeren« fremsiger Hector M'Intyre i sin Iver for Ægtheden af Ossians Sange et Stykke af en, hvori Ossian spørger St. Patrick, Irlands Skytshelgen, om han vover at sammenligne sine Salmer med »de bararmede Fenieres Fortællinger«. Der kan ikke være Tvivl om, at de bararmede Fenieres Fortællinger gik fra Mund til Mund blandt Kelterne og i de skotske Højlande, længe før nogen Sandsiger eller Spaamand drømte om Strongbows Landgang eller Breffnis troløse Hustru. Der hvilede et vist mystisk, gammelkeltisk Skjær over Navnet Fenier, der fortjente den

kunstforstandige Ros, som vi nylig have citeret. Den feniske Agitation begyndte omtrent 1858 og naaede sit Højdepunkt midt under den amerikanske Krig; den var sindrig ordnet efter et System, der lod al Myndighed samle sig om et Centrum, saa at de, der vare fjærnest fra de styrende, forholdsvis vidste mindre og mindre om deres Planer; man haabede paa denne Maade at forhindre svage eller tvivlraadige Personer i at forraade eller hindre deres Lederes Hensigter. Der blev holdt en Sammenkomst i Amerika, hvorved det feniske Forbund blev gjort til en virkelig organiseret Institution, og en foreløbig Bestyrelse blev oprettet i New-York; snart efter begyndte hemmeligheds-fulde fremmede at aflægge hyppige Besøg i Irland.

Irlændernes Udvandring til Amerika havde indført et fuldstændig nyt Element i de politiske Beregninger; Irlænderne tiltoge hurtig i Antal og Styrke overalt i de forenede Stater; det konstitutionelle System, som var det herskende dér, gjorde, at de næsten øjeblikkelig kunde blive amerikanske Borgere, og de benyttede sig saa godt som alle af denne Forrettighed. Hvad der end ellers kan siges for eller imod det politiske System i Amerika, er det sikkert særdeles vel skikket til at indgyde Befolkningen en levende Interesse for Politik. Vel findes der blandt de mere velhavende visse Klasser, der ere saa optagne af Forretninger og Pengesager, at de kun have liden Tid til at bekymre sig om Politik, og der findes andre, som af virkelig eller paatagen Afsky for støjende Stridigheder og Folkestimmel holde sig fjærnt fra alle politiske Møder; men Arbejderklassen er, især i Byerne, næsten ufravigelig Politikere; ethvert Valg, enhver politisk Styrkeprøve har sin praktiske Begyndelse i de Møder, som forud holdes af hvert Steds Valgmænd.

Disse Møder blive især besøgte af de simplere Vælgere, og fra dem til de almindelige Valg, og fra de almindelige Valg til Præsidentvalget er Systemet saaledes ordnet, at

selv den fattigste Vælger kommer med. Den irske Arbejder, som rimeligvis aldrig havde haft Lejlighed til at stemme, opdagede til sin Forbavselse, at han i de forenede Stater var en Person med politisk Indflydelse, til hvis Stemme der bejledes af de forskjellige Partiers Ledere; han var ikke sen til at fatte, hvad Værd denne Indflydelse kunde have med Hensyn til det politiske Spørgsmaal, der til Trods for hans amerikanske Borgerskab endnu stod hans Hjærte nærmest — Irlands Tilstand. I de forenede Stater — jeg vil ikke sige i Kanada — har det med Hensyn til Irlændernes Syn paa de irske Spørgsmaal meget lidt at sige, til hvad Religion eller Parti de høre. Uvilje mod England eller i det mindste mod den engelske Styrelse er herskende hos mange Irlændere fra de nordlige Provinser, som nu ere bosatte i de forenede Stater, men som, hvis de vare forblevne i deres Hjemstavn, vilde have opdraget deres Børn i Hengivenhed mod England og det oraniske Hus. Dog bestaar naturligvis den overvældende Majoritet af Irlænderne i Amerika af Folk fra Provinserne Leinster, Munster og Connaught, hvis antiengelske Følelser kun ere tiltagne i Styrke i Forhold til den Tid og Afstand, der skiller dem fra deres gamle Hjem. Dersom nogen med Bestemthed vilde paastaa, at enhver Irlænder i de forenede Stater i sit Hjærte var en Fjende af England, vilde der rimeligvis kunne findes Modbeviser nok til at svække denne Paastands Vægt; men det er bekjendt, med hvilken Foragt Dr. Johnson omtaler den bogstavelige Nøjagtighed, der, naar man siger, at en vis Frugthave ingen Frugt bærer, indvender, at der virkelig er tre Æbler og fire Pærer. Til enhver, som ikke sætter Pris paa den Art Nøjagtighed, kan man derfor gjærne sige, at den irske Befolkning i de forenede Stater i Almindelighed er besjælet af fjendtlige Følelser mod Englands Herredømme over Irland. Opfyldte af disse Følelser benyttede Irlænderne i Amerika deres politiske Organisationer til at vedligeholde en stadig Agitation, hvis Formaal

var at sikre sig amerikanske Partiers Medvirkning i visse Planer mod England. Et af de store politiske Partier, hvori de nordlige Stater ere delte, lod det være en Del af deres Valgforretninger at vinde Irlænderne i de folkerige Byer; de hyklede en stor Kjærlighed til Irland og Sympathi for Irlands Forurettelser, de gave deres amerikanske Tilhængere Befaling til at beskytte Irlænderne, deres Ledere saas ofte paa Talerstolen ved irske Møder, Øvrigheden i enkelte store Byer tog Del i Processionerne paa St. Patricks Dag, og mere end én Gang viste den amerikanske Mayor i en amerikansk By sig iført en grøn Dragt ved denne Fest. Irlændernes Stemmer vare en Tid absolut uundværlige for det demokratiske Parti i de forenede Stater, og dette Parti var derfor rede til tilsyneladende at støtte hvilken som helst Plan, der for Øjeblikket satte Irlændernes Haab i Bevægelse. Efter den amerikanske Krig vare næsten alle politiske Partier i de forenede Stater saa vel i Syden som i Norden fjendtlig stemte mod England; i et saadant Øjemed og under en saadan Tingenes Tilstand kan det næppe forbavse, om Irlændernes Forventninger ophidsedes mere og mere.

Fuldstændig ugrundet var den i England meget almindelige Antagelse, at »Alabama«-Stridsspørgsmaalet for bestandig skulde være opgivet af amerikanske Statsmænd; man kan tvært imod let tænke sig et Sammenstød af Omstændigheder, der kunde bringe en sangvinsk Præsident til at forsøge paa at samle alle Klasser af Amerikas Befolkning til en Krig mod England. Den ved sin Længde næsten uholdbare kanadiske Grænse vilde have givet Amerikanerne den umaadelige Fordel selv at kunne vælge Valpladsen. En saadan Krig vilde engang være bleven hilset med Begejstring i alle de forenede Stater, og rolige, forsigtige Folks Indvendinger vilde være blevne overdøvede og slaaede til Jorden af Folkets lidenskabelige Iver. Det var under disse Omstændigheder ikke underligt, om mange af de feniske

Ledere ansaa det for muligt at bringe en Krig mod England i Stand, og man kan i alle Tilfælde ikke undre sig over, om de antoge, at den amerikanske Regering kun vilde lægge faa Hindringer i Vejen for Fenierne, hvis de vilde benytte Grænsen af de forenede Stater som Grundvold for Operationer mod England.

Den amerikanske Krig havde indført en ny Skikkelse paa Verdens Skueplads, nemlig den irsk-amerikanske Soldat. Han forenede den keltiske Munterhed og Lyst til Løjer med den Smidighed og det Storpraleri, der ere de mest fremtrædende Egenskaber hos de amerikanske »blaa Drenge«, og noget af Amerikanerens listige Kløgt var indpodet i Irlænderens medfødte Hang til Æventyr. Hyppig talte han med amerikansk Akcent og havde aldrig betraadt hint Irland, hvor fra hans Forfædre stammede, og som han, det maa man indrømme, elskede med en paa én Gang romantisk og oprigtig Kjærlighed. Om han havde kæmpet i Sydstaternes eller i Nordstaternes Hær, om han havde fulgt Thomas Francis Meaghers Fane eller den uforfærdede Pat Cleburne, om han havde været med i den irske Brigade, der deltog i den fortvivlede Storm paa Højderne ved Fredericksburg, eller han havde været en af de lige saa tapre Mænd, der med Held forsvarede dette Sted for Sydstaterne — det havde altsammen intet at sige, naar det gjaldt Irlands Sag; alle forskjellige Meninger og Partistridigheder bragtes til Tavshed lige over for dette fælles brændende Spørgsmaal. Mange af disse Soldater — ja Tusender af dem — vare lige saa oprigtige i deres Fædrelandskjærlighed, som de vare ligefremme og tapre; men det kunde ikke undgaas, at adskillige Æventyrere, der kun af de laveste og mest selviske Bevæggrunde søgte at fremme den feniske Bevægelse, sluttede sig til dem. Nogle af disse gjorde sig til feniske Ledere, uden at de i fjærneste Maade havde i Sinde at vove deres dyrebare Liv, men kun for derved at skaffe sig et Levebrød. De Bidrag, der bleve ydede af

fattige irske Hyrekuske og Tjenestepiger i den faste Tro, at de derved hjalp til at danne en uafhængig irsk Hær, tjente undertiden blot til at skaffe disse selvgjorte Ledere fine Klæder og overdaadige Maaltider. Sligt kan selvfølgelig finde Sted ved enhver Organisation, og det sker særlig let i Amerika, hvor Vejen til Agitation staar aaben for alle; men det maa alligevel indrømmes, at den feniske Bevægelse i de forenede Stater hovedsagelig blev foranstaltet, organiseret og ledet af Mænd, der, om de end kunde tage fejl af deres Formaal og Midler, dog vare ærlige, uselviske, og Sagen oprigtig hengivne. Det er nødvendigt at lægge Eftertryk paa denne Omstændighed, thi den offentlige Mening i England har altid været mærkværdig vildledt med Hensyn til den feniske Organisation. Ved denne som ved andre Lejligheder har Englands offentlige Samvittighed alt for ofte vugget sig selv i Søvn med den Forsikring, at enhver, der forkaster det engelske Synspunkt, maa være enten en Taabe eller en Gavtyv, og at der ikke er nogen Grund til, at fornuftige Folk skulde tage Hensyn til saadanne Menneskers Forlangender eller Protester. Det vil maaske ogsaa være godt at fremhæve, at Feniernes Planer ingenlunde vare de taabelige, fantastiske Projekter, som man i England plejer at antage; de lignede i visse Retninger de polske Insurgenters Planer og vare ligesom disse grundede paa Beregninger, der ikke sloge til, som man havde ventet, men som meget let kunde have víst sig at være rigtige. Den polske Opstand blev begyndt i det Haab, at nogle af de evropæiske Stormagter vilde komme Polen til Hjælp. Det skete ikke; men man véd nu, at der engang virkelig var Udsigt til, at en saadan Hjælp vilde blive ydet. Den feniske Opstand blev vakt ved Haabet om, at England og Amerika vilde komme i Krig, og vi vide nu, at de mere end én Gang vare lige paa Nippet dertil. Det er vistnok ganske sikkert. at de amerikanske Myndigheder allerede havde udnævnt de Officerer, som

skulde føre en Hær imod Kanada. Den, der ikke har noget Kjendskab til Amerika og Livet der ovre i den første Tid efter Krigens Slutning, kan næppe gjøre sig noget Begreb om den bitre Stemning mod England, som var herskende i alle Staterne, saa vel i de sydlige som i de nordlige. Dersom den engelske Regering bestemt og haardnakket havde nægtet at indlade sig paa Voldgift med Hensyn til »Alabama«-Fordringerne, er det næsten ganske afgjort, at Amerika vilde have erklæret England Krig, og hvis Amerikanerne havde gjort Indfald i Kanada, vilde den feniske Opstand i Irland have været langt farligere, end den under de for Haanden værende Omstændigheder faldt ud til.

Imidlertid begyndte der at blive en stadig gaadefuld Tilstrømning til Irland af fremmede, der i deres Ydre vare en Blanding af Keltere og amerikanske Soldater; de fordelte sig omkring i Kjøbstæderne og Landsbyerne, hvor de fleste havde Slægt eller gamle Venner, hvem de fortalte meget om den Del, de havde taget i de store Krige hinsides Atlanterhavet, og om de Forberedelser, der bleve gjorte i de forenede Stater for at sikre Irlands Uafhængighed. Fenierne i Amerika fyldte imidlertid Spalterne i venskabeligsindede Blade med Beretninger om deres Organisations voxende Styrke og med Forkyndelser om, hvorledes den skulde føres til sit Maal. Efter nogen Tids Forløb gik det saa vidt, at de feniske Ledere i de forenede Stater udstedte en Adresse om, at deres Officerer havde i Sinde at tage til Irland og rejse en Hær for at befri Landet. Naturligvis beredte den engelske Regering sig paa at modtage dem, og ved Hjælp af Spioner skaffede den sig med Lethed Underretning om alt, hvad der gik for sig i Irland. Spionsystemet stod snart i fuldt Flor; ethvert betydeligt Møde af Feniere talte blandt sine Medlemmer mindst én Person, der som oftest foregav en endnu varmere Begejstring for Sagen end nogen af de øvrige, men som havde for Skik

hver Aften at aflægge Rapport hos Vicekongen i Dublin om alt, hvad hans feniske Brødre havde foretaget sig. En protestantisk Spion, der stod i Regeringens Sold, gik saa vidt, at han udgav sig for at være Katholik og modtog Sakramentet i en katholsk Kirke for at bevise sin Rettroenhed for sine Kammeraters Øjne. Man behøver ikke at være Katholik for at begribe, hvilken forfærdelig Krænkelse en saadan Opførsel maatte være i enhvers Øjne, der tror paa Mysterierne ved den katholske Religion. Hovedmanden for Fenianismen i Amerika, James Stephens, der ogsaa havde deltaget i Bevægelsen 1848, ankom nu til Irland; han blev fængslet sammen med James Kickham, Forfatteren til mange skjønne Digte og en Mand af en ren og ædel Karakter. Stephens blev indespærret i Richmondfængslet i Dublin først i November 1865; men der var ikke gaaet mange Dage, før det hørtes, at han var undsluppen. Planen til hans Undvigelse var lagt med megen Kløgt og Dristighed, og for en Tid bidrog dette til hos den irske Bondestand at befæste den Tro, at de i Stephens endelig havde fundet en Oprørsleder, der besad den Kløgt, det Mod og det Held, som udkrævedes for, at Opstanden kunde lykkes.

Stephens forsvandt fra Skuepladsen en kort Tid. Imidlertid opstod der Strid og Uenighed blandt Fenierne i Amerika, og Spliden gik saa vidt, at der blev dannet to forskjellige Partier, hvoraf det ene stemte for at falde ind i Kanada, det andet for at virke i Irland selv. Angrebet paa Kanada blev virkelig foretaget; en lille Skare Feniere, en Slags Fortrop, gik over Niagarafloden den 31te Maj 1866 om Natten, besatte Fort Erie og tilbagedrev de kanadiske frivillige, der først rykkede imod dem. Et kort Glimt af Held faldt over Forsøget; men de forenede Stater satte deres Nevtralitet igjennem med en pludselig Energi og Strænghed, som kom Fenierne aldeles uventet; de forhindrede ethvert senere Forsøg paa at gaa over Floden og

fængslede flere af Lederne paa den amerikanske Side. Den kanadiske Regering skyndte sig at sende Forstærkning, flere Feniere bleve grebne og skudte, andre gik tilbage over Floden, og dermed var dette Angreb forbi.

Stephens kom atter frem paa Skuepladsen, men kun for et Øjeblik; han var vendt tilbage til New-York og forkyndte nu, at det var hans faste Bestemmelse at slaa et Slag i Irland. Det varede ikke længe, før Rygtet sagde, at han virkelig havde forladt de forenede Stater og var vendt tilbage til Irland for at sætte sig i Spidsen for Opstanden. De amerikanske Irlændere vedbleve selv i de stormfulde Vintermaaneder massevis at rejse over Atlanterhavet i den faste Tro, at før Vinteren var forbi eller i det seneste tidlig paa Foraaret vilde Stephens vise sig i Spidsen for en Hær af Insurgenter. Af dem, der vare bosiddende i Irland, kunde sikkert ikke mange have nogen Tro paa Opstandens heldige Udfald; enhver, der kjendte noget til Landets Tilstand, maatte vide, at Bondestanden var uvæbnet og fuldstændig uforberedt paa at foretage et saadant Forsøg, at Størstedelen af Befolkningen var ugunstig stemt mod alle vilde Foretagender, og at især den katholske Præstestand overalt bestræbte sig for at hindre al hemmelig Organisation og alle oprørske Planer. De irske Amerikanere derimod vare for Størstedelen ukjendte med Landets Tilstand, og det skyldtes deres Nærværelse og Indflydelse, at der til sidst virkelig blev gjort et Forsøg paa Oprør. Stephens kom ikke mere til Syne i Irland; han gjorde intet Forsøg paa at indfri sine krigerske Løfter, men forsvandt fuldstændig fra Fenianismens Historie. Forberedelserne vare imidlertid gaaede for vidt til at kunne standses; mange af Stephens' Tilhængere skammede sig over, at det Foretagende, for hvilket de havde vovet saa meget, saaledes skulde blive til intet, og længtes med Utaalmodighed efter at bevise deres personlige oprigtige Iver og Alvor. Det blev hurtig

besluttet, at der maatte gjøres noget, og man blev enig om at forsøge at indtage Chester-Slot. Planen var, at et betydeligt Antal af de i England værende Feniere skulde gradvis nærme sig den gamle By Chester og pludselig vise sig dér en bestemt Dag i Februar 1867; derpaa skulde de indtage Slottet, bemægtige sig de Vaaben, der fandtes, skære Telegraftraadene over, begive sig til Holyhead, hvor til Afstanden ad Jærnbanen kun er kort, tage nogle Skibe og sejle til den irske Kyst. Da Regeringen imidlertid forud var nøje underrettet om Sammensværgelsen, holdt Politiet skarpt Udkig med fremmedes Ankomst til Chester, og Foretagendet døde hen. I Marts 1867 blev der gjort Forsøg paa en almindelig Opstand i Irland; men det mislykkedes fuldstændig, og det eneste, hvorover Landet havde Grund til at glæde sig, var, at Forsøget blev saa hurtig og fuldstændig tilintetgjort, at Blodsudgydelsen kun blev ringe. Alt forenede sig for at bringe Tabet af Menneskeliv ned til et Minimum. Der faldt i det Foraar saa megen Sne, som man næsten aldrig havde kjendt Magen til i Irlands bløde, milde Klima; stille, ustandselig væltede den ned Nat og Dag, dækkede Vej og Sti og fyldte Bjærgkløfterne, som Oprørerne havde bestemt til deres Tilflugtssted og Lejrplads. Sneen faldt i mange Dage og Nætter, og da den ophørte, var Opstanden forbi; den var bogstavelig bleven begraven i al denne Sne. I Cork, Kerry, Limerick, Tipperary og Louth bleve nogle Politikaserner angrebne, nogle Skud bleve affyrede, mange Fanger tagne, nogle faa dræbte, og dermed var det hele forbi i det mindste for den Gang. Feniernes Opstand havde fra Begyndelsen ikke en Skygge af Haab om Held til sin Undskyldning, og enhver patriotisk Irlænder, til hvad Parti han saa hørte, maa have følt sig lettet, da det viste sig, at Opstanden var forbi, uden at der var sket nogen stor Skade.

Saa vel i England som i Irland var der imidlertid megen Deltagelse for nogle af de fangne feniske Ledere.

De optraadte under Forhørene med mandig Værdighed, nogle af dem havde været tapre Soldater i den amerikanske Krig og vare smykkede med ærefulde Udmærkelsestegn; mange havde opgivet en lovende Karrière eller en sikker Stilling i de forenede Stater for at slutte sig til den store nationale Opstand af det irske Folk, som de troede paa. De talte dristig, men uden Praleri for Retten og erklærede sig rede til at dø for deres Sag, som de ansaa for hellig. Der maatte ikke have været nogen mandig Følelse tilbage hos Englænderne. hvis de ikke havde beundret slige Mænd; mange udtalte aabent deres Beundring, og det Blad, der mest af alle londonske Blade retter sig efter Dagens offentlige Mening, erklærede, at de feniske Ledere fortjente Englændernes Agtelse, fordi de havde givet Bevis paa, at de oprigtig troede paa deres Sag og vare rede til at dø for den. Da en af Lederne, Oberst Burke, der havde udmærket sig i Sydstaternes Hær, blev dømt til Døden i Maj Maaned 1867, blev der holdt et stort offentligt Møde i London for at indgive et Andragende til Regeringen om, at Dommen ikke maatte blive fuldbyrdet. Iblandt Talerne ved Mødet var Stuart Mill; Forsamlingen bestod næsten udelukkende af Englændere, især var der mange engelske Arbejdere tilstede; men skjønt det irske Element saa godt som slet ikke var repræsenteret, herskede der den største Enighed og Begejstring. Den store Sal rungede af Bifaldsraab, da Stuart Mill med en Stemme, der blev stærkere end sædvanlig paa Grund af hans dybe Bevægelse, talte for, at Fangerne skulde behandles med Mildhed; det er glædeligt at kunne sige, at Ministeriet tog Hensyn til Forsamlingens Bøn, og Dødsdommen blev ikke fuldbyrdet.

Ikke faa Maaneder efter denne Begivenhed forbavsedes Verden ved Efterretningen om den dristige Befrielse af de feniske Fanger i Manchester; to feniske Fanger ved Navn Kelly og Deasy bleve i en Fangevogn transporterede fra en af Politiretterne tilbage til Fængslet for at afvente videre

Forhør. Paa Vejen blev Vognen standset af en Flok bevæbnede Feniere, som forlangte Fangernes Udlevering; de omringede Vognen og forsøgte paa at bryde Døren op; den var aflaaset indvendig, og Nøglen blev opbevaret af en Politibetjent ved Navn Brett, som sad i Vognen. Der blev affyret et Skud mod Nøglehullet, sandsynligvis i Haab om at skyde Laasen bort — det var i det mindste en af de Politibetjentes Mening, der afgav Vidnesbyrd —, og Skuddet ramte Brett. Den ulykkelige Politibetjent, der kun gjorde sin Pligt ved kjækt at nægte at udlevere Nøglen, blev dødelig saaret; en kvindelig Fange tog Nøglen ud af den saaredes Lomme, Døren blev aabnet, og Fangerne befriede. En af Befrierne hørtes udbryde: »Kelly, jeg vil dø for dig!« og han holdt sit Ord.

Fangerne flygtede og bleve aldrig senere paagrebne; men Hovedmændene for Befrielsen maatte lade deres Liv for dem; flere Mænd bleve tagne i Forhør for Mordet paa Brett, og fem iblandt dem bleve erklærede skyldige; deres Navne vare Allen, Larkin, O'Brien, Condon og Maguire. Allen var et ganske ungt Menneske, ikke engang tyve Aar. Til deres Forsvar blev anført, at de kun havde haft til Hensigt at befri deres Venner, og at Politibetjentens Død var et Uheld; desuden nægtede de hver især at have affyret det ulykkelige Skud, skjønt de tilstode, at de havde deltaget i Befrielsen. Fra et retsligt Synspunkt var denne Nægtelse naturligvis ligegyldig; de, som deltage i en lovløs Forsamling med et lovløst Formaal, blive ansvarlige for deres Kammeraters Handlinger; men det er dog værd at lægge Mærke til, at de Mænd, der satte en Stolthed i deres Daad og døde for den, til deres sidste Øjeblik nægtede at have affyret det Skud, som voldte Bretts Død. Alle de fem nævnte Mænd bleve dømte til Døden; men da forefaldt en næsten uhørt Hændelse; en af dem, Maguire, havde ganske simpelt anført til sit Forsvar, at hans Fængsling var en ren Fejltagelse; han havde aldeles ikke

været til Stede ved Befrielsen og vidste ikke det mindste om Sammensværgelsen, før han blev arresteret; han var en loyal Marinesoldat og ingen Fenier. Juryen dømte ham sammen med de andre uden at tage Hensyn til hans Erklæring; men de tilstedeværende Bladreferenter vare blevne saa slaaede af det Præg af Sandhed, der hvilede over Maguires Forsvar, at de foretoge det uhørte Skridt i Forening at indgive et Andragende til Regeringen, hvori de erklærede det for deres Overbevisning, at Juryens Kjendelse i hans Sag var et Fejlgreb. Regeringen lod Sagen undersøge, og det viste sig da, at Maguires Erklæring var fuldkommen sand, og hans Fængsling en Forseelse; han blev øjeblikkelig benaadet, hvilket var den eneste Maade, hvorpaa han kunde befries for Virkningerne af Juryens fejlagtige Kjendelse. Naturligvis vakte denne uhyggelige Fejltagelse megen Tvivl om, hvor vidt Dommen var retfærdig angaaende de andre Fanger, og der blev gjort mange ihærdige Bestræbelser for at faa Straffen formildet. Bright anstrængte sig derfor med den ham egne Energi og Humanitet, og Digteren Swinburne appellerede til det engelske Folks Barmhjærtighed i mægtige, skjønne Linjer; men Lord Derby, som netop var traadt i Spidsen for Regeringen, var døv for alle Anmodninger; han erklærede, at det ikke var nogen politisk Forbrydelse, men et simpelt Mord, der kun udmærkede sig ved sin Afskylighed; han var endogsaa uædel nok til at kalde Feniernes Daad en »fejg« Gjerning. Dette Udtryk kan ikke undskyldes; naar en Haandfuld Mænd midt i en stor By med Fare for deres eget Liv befri nogle af deres politiske Helte fra Fangenskab og samtidig erklære sig rede til at dø for dem, kan man kalde deres Handling lovløs, ja endogsaa forbrydersk; men hvis der i det hele skal tillægges Ordet nogen Mening, kan ingen kalde den fejg.

Lad os engang sætte, at det i Steden for to Feniere i Manchester havde været to Garibaldister i Rom, som vare

blevne befriede; lad os sætte, at en pavelig Politistyrke førte to af Garibaldis Tilhængere til et romersk Fængsel, at en lille Flok Garibaldister standsede Vognen ved højlys Dag inden for alle de pavelige Gendarmers Rækkeevne, brød Døren op og befriede Fangerne, og at en af det pavelige Politi blev dræbt i Skjærmydslen. Mon nogen tror, at Lord Derby da vilde have brændemærket Garibaldisternes Daad med Ordet »fejg«? Er det ikke mere sandsynligt, at selv om han af Hensyn til Samfundets Love kaldte deres Handling vildledt, han dog vilde formilde sin misbilligende Dom ved at tilføje, at den tillige var heltemodig?

Endnu en af de fem Fanger undgik Døden, nemlig Condon, der var Amerikaner ved Borgerret, skjønt ikke ved Fødsel. Der var ingen Tvivl om, at han havde deltaget i Befrielsen, men af en eller anden Grund blev der gjort Forskjel paa ham og de andre. Skjønt denne Mildhedshandling i sig selv var meget rosværdig, bidrog den kun til at forhøje det slette Indtryk, de andre tres Henrettelse frembragte i Irland; thi det fremkaldte den Tro, at Condon kun var bleven skaanet, fordi han ellers kunde have appelleret til den amerikanske Regering. De andre tre, Allen, Larkin og O'Brien, bleve henrettede; de gik alle i Døden med Mod og Sindsro. Man behøver næppe at tilføje, at deres Død ikke nedslog den feniske Bevægelse, tvært imod, den gav den nyt Liv.

Disse Mænds Henrettelse bidrog ikke engang til at hindre senere Forbrydelser; næppe havde man begyndt at glemme den Opsigt, hele denne Sag havde gjort, før en særlig afskylig Misgjerning blev begaaet i Fenianismens Navn. Den 23de November 1867 bleve Allen, Larkin og O'Brien hængte i Manchester, og den 13de December samme Aar blev der gjort Forsøg paa at sprænge Arresthuset i Clerkenwell i Luften. Klokken fire om Eftermiddagen bleve Londons Indbyggere opskræmmede ved et Stød og en Lyd ligesom af et fjærnt Jordskjælv eller et

Krudtmagasin, der sprang i Luften. Der kom snart Forklaring paa, hvad det var; i Arresthuset befandt sig to feniske Fanger, og nogle deltagende Venner uden for havde forsøgt at befri dem ved at lægge en Tønde med Krudt uden for Fængslets Mur og derpaa sprænge den i Luften ved Hjælp af en Lunte. Et langt Stykke af Fængselsmuren blev sprængt i Luften, og flere smaa Huse i Nærheden styrtede sammen; sex Mennesker dræbtes paa Stedet, omtrent lige saa mange kom saa slemt til Skade, at de senere døde deraf, og henved 120 Mennesker bleve saarede.

Planen var lige saa ubehændig lagt, som den var grusom; dersom de feniske Fanger, for hvis Skyld Forbrydelsen blev begaaet, havde opholdt sig i Nærheden af Fængselsmuren i det Øjeblik, den blev sprængt i Luften, maatte de have delt Skæbne med de øvrige Ofre, og de vilde netop have været ude at røre sig i Fængselsgaarden, hvis ikke Øvrigheden Dagen i Forvejen havde modtaget en Advarsel om, at der vilde blive gjort et Befrielsesforsøg ved at sprænge Muren i Luften med Krudt. Paa Grund af denne Advarsel bleve Fangerne holdte indespærrede i deres Celler hele den Dag, og de kunde saaledes takke dem, der havde afsløret deres tjenstvillige, uheldige Tilhængeres Redningsplan, for at de endnu vare i Live. Hvorfor Politiet, der forud var blevet advaret, ikke sørgede for at holde Vagt ved Muren og hindrede Planens Udførelse, gaar over ethvert Menneskes Forstand.

Netop paa den Tid, da denne skrækkelige Forbrydelse og ubegribelige Dumhed blev begaaet, var et af Londons Theatre hver Aften overfyldt af Tilskuere, der vare begjærlige efter at se et irsk Drama, hvori der forekom en Sammensværgelse for at befri en Fange fra et Borgfængsel. Tilhørerne morede sig kostelig over, at en af de sammensvorne foreslog at sprænge Slottet i Luften, og over den Maade, hvorpaa det i sidste Øjeblik gik op for de enfoldige Befriere, at Fangen vilde springe med i Luften, hvis de

udførte deres Plan. De sammensvorne i Clerkenwell havde øjensynlig enten ikke set det populære Drama, eller ogsaa havde de ikke forstaaet Pointet i Stykkets bedste Vittighed.

Fem Mænd og én Kvinde bleve arresterede for denne Forbrydelse; men af dem blev Kvinden og den ene Mand snart løsladte, da de syntes at være uskyldige; tre Mænd bleve frikjendte efter en lang Undersøgelse, og én blev dømt. Et uheldigt Indtryk gjorde det, at Manden blev dømt skyldig efter en Angivers Vidnesbyrd, og der blev gjort et kraftigt Forsøg paa at bevise, at han aldeles ikke havde været i London paa den Tid, Forbrydelsen blev begaaet. En Undersøgelse om hans Alibis Gyldighed blev gjort, og Resultatet var, at Højesteret stadfæstede Juryens Kjendelse. Bright opkastede Spørgsmaalet i Underhuset og opfordrede til en yderligere Udsættelse af Henrettelsen; men han fik til Svar, at al Tvivl med Hensyn til Dommens Rigtighed var hævet. Manden blev henrettet. Saa vidt man kan dømme derom, synes de Personer, der vare indviklede i Sammensværgelsen om at sprænge Fængselsmuren i Luften, at have tilhørt hin ansvarsløse Hob, der gaar i Halen paa alle hemmelige politiske Foreninger, og hvis Paahæng er endnu en Grund til at anse disse Foreninger for beklagelige og uheldbringende. Den Slags Folk ere en Forbandelse for selv den bedste Sag, naar den arbejder i Hemmelighed; de liste sig i Hælene paa de organiserede Sammensværgelser, og hvad disse ikke ville gjøre, ere de rede til i et skæbnesvangert Øjeblik at forsøge. Det vilde være en stor Uretfærdighed at nægte, at der blandt de anerkjendte Ledere for den feniske Bevægelse fandtes hæderlige Mænd med en ærlig, om end misforstaaet Patriotisme, og det vilde være skammeligt at mistænke slige Mænd for at have nogen Del i den afskylige Forbrydelse i Clerkenwell; men enhver politisk Konspirator kan have Grund til, før han lægger sine Planer, at tøve og tage i

Betænkning, hvor umuligt det er for en hemmelig Myndighed at gjøre sig tilstrækkelig gjældende og forhindre en eller anden forvoven Tilhænger i paa egen Haand at udføre en Gjerning, hans Ledere aldrig vilde have billiget. Selv om der ikke var andre Grunde, maatte denne Tanke alene gjøre Folk bange for hemmelige politiske Forbund.

Det er ikke nødvendigt at forfølge den feniske Bevægelse videre; mange enkelte Forsøg bleve gjorte, og mange Mennesker bleve straffede med Fængsling og Landsforvísning. Virkningen af alt dette — det maa berettes som et historisk Faktum — var kun en stedse voxende Misfornøjelse blandt den irske Bondestand. Det er mærkeligt at iagttage, hvilken udelukkende irsk Karakter den feniske Bevægelse havde, og hvor liden Deltagelse den ydede eller modtog fra Revolutionen i det øvrige Evropa. I et eller to Tilfælde fandt en eller anden urolig Tilhænger af det almindelige Demokrati Vejen til Irland og tilbød Fenierne sin Tjeneste, men Forholdet blev aldrig godt; den fremmede syntes ikke om Irlænderne, og Irlænderne sluttede sig ikke til den fremmede. De vare alt for forskjellige; det irske Folk og især den irske Bondestand følte sig aldeles ikke tillokket af Udsigten til en »demokratisk og social Republik«. De forstode ikke engang, hvad der mentes med de ubestemte højtravende Talemaader, der betegnede den formodede fælles Sag som »Revolutionen«. Veltalende Tirader om Folkenes Enhed vare spildte paa dem; selv de mest yderliggaaende iblandt dem drømte kun om Irlands Uafhængighed, deres Ærgjerrighed gik ikke ud paa at tage Del i en almindelig Nedbrydelse af gamle Institutioner.

Det mærkelige Fænomen med den feniske Bevægelse undlod ikke at gjøre Indtryk paa adskillige engelske Statsmænd, som nu begyndte at indse, at det ikke længere vilde være nok at benytte Tvang som et Middel mod Irlændernes Misfornøjelse; vi vide nu, at selv de værste Udskejelser ved den feniske Bevægelse bidroge til at overbevise Gladstone

om, at Tiden var kommen, da der maatte gjøres noget for at fjærne Grunden til den Misfornøjelse, som gjorde Irland uroligt. En utaalmodig og taabelig Barnepige forsøger at standse Barnets Skrig ved at banke det, en mere omhyggelig og forstandig Person vil derimod foretage en Undersøgelse og maaske finde, at en Knappenaal stikker den stakkels lille. Den engelske Regering havde længe opført sig mod Irland som den uforstandige Barnepige mod det skrigende Barn; den havde forsøgt truende Ord og haarde Slag; men de klagende Skrig lød endnu. Da faldt det nogle Mænd med Ansvar og Myndighed ind at søge efter Grunden og stræbe at fjærne den; medens mange stadig raabte paa Feniernes Ondskab og Irlændernes uforbederlige Slethed, var i det mindste én Statsmand overbevist om, at den feniske Bevægelse vilde vække Publikum til Erkjendelse af, at der virkelig var Grund til Klage, og at man burde søge at raade Bod derpaa.

(Sluttes.)

S. M.

Muhammad.

VII.

Forsøget paa at fjærne Folket fra dets Førere var altsaa strandet, og Forfølgelsen mod den nye Sekt havde naaet en saadan Højde, at den stod i Fare for at opløse sig. Under disse Forhold prædikede Muhammad Flugten til Habesj og lovede de frafaldne igjen Guds Naade, hvis de udvandrede; flere fulgte Raadet, og det fremgaar af forskjellige Oplysninger, at ved Aar 618 har næppe et Dusin erklærede Tilhængere opholdt sig i Makka. Den hele Tilstand var naturligvis i Længden uudholdelig for Hâsjimiterne, ogsaa for Muhammads Fjender var Slægtens Adsplittelse smertelig, og det er maaske ogsaa derfor rimeligt nok, som et Par Traditioner berette, at Kurajsjiterne have begivet sig til Abû-Thâlib og bevæget ham til at opsige Profeten sin Beskyttelse, hvis han vedblev at forhaane deres Guder. Muhammad er til Dels gaaet ind paa denne Fordring, i det mindste læse vi Kur. 6, 106—108: »Følg, hvad der bliver dig aabenbaret og kommer fra din Herre, nemlig: der er ingen Gud uden ham! og hold dig borte fra Polytheisterne. — Thi hvis Allah vilde det, saa vilde de ikke være Polytheister; vi have ikke sat dig til deres Vogter eller Formynder. — Forhaan ikke de Guddomme, som de tilbede ved Siden af Allah, thi ellers ville de i deres Uvidenhed af Fjendskab ogsaa spotte Allah«. Denne

nye Vending ender Angrebene paa Aristokratiet, hvilke allerede vare begyndte at blive sjældnere, havde den Fordel at muliggjøre en Udsoning mellem Hâsjimiterne og de øvrige Kurajsjiter, og den paafulgte ogsaa 619, efter at Bandlysningen havde varet 2, eller efter andre 3 Aar. Traditionen fortæller, at i Mellemtiden var Bandlysningsdokumentet blevet opædt af Orme paa de Steder nær, hvor Allahs Navn stod. 33 Udvandrere kom tilbage til Makka, og det er vel ikke for dristigt at slutte, at dette er sket ved Ophævelsen af Bandlysningen, altsaa 619, samme Aar, som Muhammad kort efter Udsoningen mistede næsten samtidig sin Hustru Khadîdja og sin Farbroder Abû-Thâlib.

De Tilhængere, der kom tilbage fra Habesj, hvor de ganske sikkert havde faaet en Del Kjendskab til Kristendommen, samt de til Makka komne Kristne, have uden Tvivl forelagt Muhammad adskillige Spørgsmaal om den kristne Lære og derved draget ham ind i en ny Idékreds; de berigede ham med nye Ord og Begreber; ogsaa hans jødekristelige Mentor, om jeg maa bruge dette Ord, om hvem der senere vil blive mere Tale, stod ham bi herved paa sin Vis. Det var foreløbig Muhammad om at gjøre at overbevise den habessiniske Konge om, at Gud gav ham Aabenbaringer om Kristendommen, og han vovede sig derfor ind paa det historiske. Nogle af de Enkeltheder, han fortalte, passe ikke ind i Islâm og ere ogsaa fremmede for Kristendommen, de maa derfor stamme fra et andet Sted: fra Sabierne og Jødekristne. Hvor interessante de end ere for Studiet af Profeten, skal jeg dog ikke komme for langt ind paa dem. I Kurânen omtales 4 Trin eller Grader af hellige: Profeterne, de retfærdige, Martyrerne og de salige. Af disse ere de to første de ældste og stamme vel fra Kristendommen,*) Martyrerne kom siden

---

*) Smlgn. Matth. 10, 41: Hvo, som annammer en Profet, fordi han er en Profet, skal faa en Profets Løn, og hvo, som annammer

til, og da fromme Mennesker, som dø i deres Seng, ogsaa maatte have Adgang til Himmelen, men dog ikke kunde stilles paa lige Fod med dem, der havde ladet sig flaa og brænde, kom de til at danne en 4de Klasse: de salige. I Overskrifterne over Surerne i Kurânen (undtagen 11te Sura) forekommer Ordet rahmân, der i Almindelighed oversættes »den naadige«, og det er dér sammenstillet med et andet Ord af samme Stamme rahîm, »den milde«; dette Ord kan lige saa lidt som Allah og ar-rabb bruges om andre end Gud og er i Sprogbrugen at betragte som et Egennavn. Ordet er fremmed for den Dialekt, hvori Muhammad talte, og da der i denne fandtes baade rahîm og râhim for »mild«, »barmhjærtig«, og da begge Former anvendtes af ham om Gud, længe før han indførte rahmân, kan det ikke være Mangel paa Udtryk, der har bragt ham dertil; før 616 nævnes heller ikke ar-rahmân i Kurânen. Ingen af Benævnelserne for Gud har vakt saa megen Modstand hos de ikke-troende som netop denne, og de have derfor næppe kunnet betragte den som et simpelt Epitheton.*) Endelig maatte han give efter for sine Modstandere og i Kur. 17, 110 (aabenbaret 621) hedder det: »Sig dem: Kalder ham Allah eller kalder ham Rahmân; hvorledes I end kalde ham, gjøre I ret; thi paa ham passe alle smukke Navne.« De faa Steder, hvor det forekommer kort før eller efter dette Vers, er det et Epitheton, men i de tidligere er det aldeles tydeligt et Egennavn. Der kan næppe være Tvivl om, at Ordet oprindelig af en eller anden kristelig Sekt er blevet brugt for at betegne »Guds Søn«, men at Muhammad har opfattet det som Navn paa de kristnes Gud; det er

---

en retfærdig, fordi han er en retfærdig, skal faa en retfærdigs Løn.

*) Kur. 25, 61: „Da der blev sagt dem: Tilbeder ar-Rahmân, svarede de: Hvad er ar-Rahmân? Skulle vi tilbede, hvad du befaler os. Denne Befaling har forøget deres Modstand.“

formodentlig for at gjøre sig behagelig over for de kristne, at han bruger denne Benævnelse, da han antog, at de havde det samme Begreb om Guddommen som han; det er i det mindste paafaldende, at den forekommer saa ofte i den til den habessiniske Konge rettede Sura 19.*) At der oprindelig ved ar-Rahmân betegnedes »Menneskesønnen«, fremgaar af enkelte Steder i Kurânen, der aabenbart ere fremkomne ved kristelig Indvirkning; saaledes er det vel i Følge Kurânen Jesus, den foretrukne Profet, der er indviet i Hemmeligheden, naar Dommedag skal komme; men de guddommelige Funktioner ved denne er tildelt ar-Rahmân, og »den hellige Aand« (eller »Aanden«, ar-Ruh, som Muhammad kalder den) underordnes ar-Rahmân.**) Vilde man oversætte Ordet, vilde det rigtige nærmest være »Naadens Kilde«; thi paa den Tid, Profeten prædikede ar-Rahmân, grublede han over den Tanke, at Tro og Salighed ere Følger af Guds Naade. Læren om Naaden, rahma, stammer vel fra samme Kilde som Læren om ar-Rahmân. De rene Semiter kunde med deres Gudsbegreb umulig forstaa eller gjøre sig fortrolige med Forløsningslæren; men Kristus blev Naadens Kilde, ar-Rahmân, og tillige Forudbestemmer af Skæbnen. Den sædvanlige Begyndelsesformel i alle Aktstykker og Bøger, bismi 'llahi 'r-rahmâni 'r-rahîm,***) er i Følge en udtrykkelig Tradition bragt fra Habesj af en af Muhammads Disciple; han selv optog den og brugte den første Gang Kur. 27, 30, hvor han lader Salomos Brev til Dronningen af Saba begynde dermed. Oprindelig var maaske Ordet Allah udeladt og blev først indsat senere, da han vilde have ar-Rahmân betragtet som et Epitheton til Guds

---

*) Det findes i alt 56 Gange i Kurânen uden for Overskrifterne, deraf 16 Gange i denne Sura.

**) En Dag ville Aanden og Englene staa ærbødig i en Række, og de tør ikke tale, undtagen naar ar-Rahmân tillader en af dem det. Kur. 78, 38.

***) „I den naadige, barmhjærtige Guds Navn.“

Navn. Det lod sig maaske paavise, at hele denne Lære om ar-Rahmân stammede fra Elxaj, der jo stod Monofysiterne nær; men dette vilde her føre os for vidt. Endelig kunde maaske Kur. 25, 62—76 vise os, at Rahmânisterne vare en Sekt af Asketer og den kristelige Sekt, hvorfra Muhammad optog Vigilierne, og til denne Sekt hørte Bahîra, Muhammads Mentor eller Lærer. Jeg er her ved et af de Punkter, der er allervanskeligst at oplyse, og som det vilde være meget vigtigt at faa besvaret: har Muhammad haft nogen Lærer eller ikke? Spørgsmaalet synes mig at maatte besvares bekræftende, og jeg støtter mig navnlig til Kurânen, til Paaberaabelsen af de saakaldte Abrahams og Moses's Ruller eller, som Makkanerne kaldte dem, »de gamles Æventyr«, og til den Maade, hvorpaa han fortæller og benytter de bibelske Legender under Henvisning til en Mand, der kan vidne for ham om deres Sandhed, som i Følge Kur. 11, 20 ogsaa maa betragtes som inspireret. Til at udfinde, hvem denne Mand var, have vi ingen anden Hjælp end Kurânen, og dens Udsagn ere saadanne, at der herom kun kan udtales Formodninger; mig forekommer det, at alle Tegn tyde paa den før nævnte Bahîra af Nazaræernes Sekt.

Makkanerne lode det ikke blive ved at bruge ydre Magt og Voldsomhed; der dannede sig efterhaanden en Afdeling Polemikere, der søgte ved Fornuftgrunde at modbevise ham og slaa ham med hans egne Vaaben, og dette Parti kom efter hans egen Indrømmelse*) til at udøve stor Indflydelse paa hans Læres Udvikling; den vigtigste af disse Polemikere var Digteren Umajja-ben-Abû-s-Salt. Allerede tidligere havde de forsøgt at gjøre Muhammad latterlig, men først fra 617 synes de at have begyndt en systematisk Polemik, der varede næsten til Flugten. Først angreb de ganske i Almindelighed hans Paastand om at

*) Kur. 25, 35.

være Guds Profet, senere gik de mere ind paa Enkeltheder; hans Sygdom og hans egen Frygt for at være besat af en Djinn gav dem Lejlighed til at aabne et Angreb paa ham som den, der var dæmonbesat og en Seer, ud af hvem den onde Aand talte. Han beraabte sig paa Kurânen; men de svarede ham: »Du er en afrettet Nar, der snakker bag efter andre.« Herimod indvendte Muhammad, at hans foregivne Lærer ikke forstod Arabisk nok til at kunne gjælde for Kurânens Forfatter; de indrømmede vel, at Formen var hans eget Værk, men det hele var en overspændt Poesi og Opspind af et vanvittigt Menneske. Muhammad fortalte gjærne om de gamle Profeter og de Undere, de havde gjort; det var derfor naturligt, at hans Modstandere opfordrede ham til at gjøre lignende, f. Ex. udjævne Dalen ved Makka, lade Kilder sprudle frem og Jorden bedække med Sæd og Frugttræer, eller hvis det var for meget, vilde de lade sig nøje; naar Gud ved højlys Dag ved to Engle sendte Bogen ned til sit Sendebud. Han svarer hertil ved stadig Henvisning til de Tegn ɔ: Kurânvers, der blive ham sendte, og som de ikke kunne eftergjøre, og til Skabelsens Under og til Tegnene i Naturen, og denne Guds Virken i Naturen bliver da tillige et stadig tilbagevendende Bevis for Opstandelsen; kan han ikke klare sig paa anden Maade, søger han at sætte Tilhørerne i en religiøs Stemning og saa skildre dem Dommedag og alle dens Rædsler. Ogsaa om forbudne Spiser og Sabbaten disputerede de med ham, hjulpne af Jøder fra Madîna, fordi han paastod, at han lærte i den Henseende som Moses. Det var dem let at bevise, at han ikke var i Overensstemmelse med den skrevne Moselov; han beraaber sig da paa, at han med Hensyn til de forbudne Spiser stemmer med de kristnes Lære, at alle Aabenbaringer oprindelig stemme overens, og fordømmer baade Kristne og Jøder for deres Strid med hinanden. Modstandernes Brug af de tidligere skrevne Aabenbaringer bringer ham dog snart til at træde op med fuld

Selvstændighed. Han fastholder en oprindelig Aabenbaring, og for at bevise, at Gud giver ham Aabenbaringer ogsaa om de gamle Bestemmelser, anfører han de 10 Bud,*) men rigtignok erstatter han dem, han ikke kjender, med andre. Til sidst da han bliver presset for stærkt med den jødiske Ceremonilov, ender han med aabent at bekjende sig til Hanîfernes Lære; endnu udtaler han ikke Fordømmelsesdommen over Jøder og Kristne, men dadler deres Stridigheder.

I denne Kampens og Stridens Tid udvikler han ogsaa først sin Lære om de sidste Ting. Denne Lære falder i 4 Dele: Beviser for Opstandelsen, Beskrivelse af Dommedag, Pinslerne i Helvede og Glæderne i Paradis, hvortil et Par enkelte Steder slutter sig Skildringen af de vantros Rædsel for Døden. I Begyndelsen vovede han ikke i Fremstillingen af disse Ting ret at give sin Fantasi slappe Tøjler, men maatte tage Hensyn til de hos Skriftbesidderne herskende Forestillinger, derfor laante han f. Ex. fra Jøderne den Sætning, at Menneskets Lemmer skulde aflægge Vidnesbyrd mod ham; og det var en Selvfølge, at de tidligere Trusler om en snar Straf maatte optages med, skjønt rigtignok i en noget forandret Skikkelse. Meget forsigtig har han dog

---

*) Kur. 6, 152—153: „Sig til dem: Kom, og jeg skal læse for eder, hvad eders Herre har forbudt eder: I maa ikke sætte noget Væsen ved Siden af ham; I skulle være ædelmodige mod eders Fædre og Mødre; I maa ikke dræbe eders Børn paa Grund af Trang, vi ville give baade eder og dem Livsopholdet; holder eder borte baade fra Afskylighedernes Ydre og Indre; I maa ikke dræbe Mennesker, thi Gud har forbudt eder det, undtagen naar Retfærdigheden kræver det. Se, det befaler Gud eder, for at I da endelig engang skulle forstaa det. I maa ikke røre den faderløses Ejendom, med mindre det er for at forøge den, og det kun til han bliver myndig; bruger rigtigt Maal og Vægt. Vi paalægge ikke nogen Sjæl større Byrde, end den kan bære. Naar I afsige en Dom, skulle I afsige den retfærdig, selv mod en Slægtning. Værer tro mod Herrens Pagt. Se dette er, hvad Gud har befalet eder, maaske I ville tænke derover.“

ikke været i sine Udtryk, thi det vrimler næsten af Modsigelser, der ere saa store, at det har været de muslimiske Theologer umuligt at samle dem til ét helt Billede. At udvikle udførligere, hvorledes han efterhaanden udvidede de i Begyndelsen ganske korte Skildringer, vilde her føre os for vidt, kun skal her endnu bemærkes, at han ikke tog sig i Agt for med alt for stor Sikkerhed at bestemme Dommedags nære Komme, og derfor bag efter havde megen Møje med at beskytte sig mod Fjendernes Angreb paa dette Punkt, saa meget mere som han tidligere havde lært, at Jesus vidste Tiden for den, og han derved kom til at sætte sig selv ringere end de kristnes Profet. Han maatte redde sig ved den Aabenbaring, at Gud for Fremtiden ikke alene forbeholdt sig Ret til at redigere Aabenbaringerne, men ogsaa til at fortolke dem; og naar da Modstanderne trængte ind paa ham med nærgaaende Spørgsmaal eller overbeviste ham om Modsigelser, havde han altid den Udvej at kunne sige: »Jeg maa vente, til Gud giver mig Oplysning eller løser den tilsyneladende Modsigelse.«

VIII.

»Ved Abû-Thâlibs og Khadidjas Død,« siger Ibn-Sa'd, »ramtes Profeten af to Ulykker paa én Gang; han blev nu hjemme og gik sjælden ud«; thi han var nu fuldstændigere i Kurajsjiternes Magt, end disse havde turdet haabe. Da hans Farbroder, Islâms Ærkefjende, Abû-Lahab hørte Tale om hans betrængte Stilling, gik han til ham og lovede ham den fuldstændigste Beskyttelse; Opfordringerne til at berøve ham den igjen afviste Abû-Lahab med den Erklæring, at han ingenlunde havde forladt sin gamle Religion, men kun opfyldt en Pligt mod sin Slægtning, og alle maatte give ham Ret; de vilde selv næppe have handlet anderledes. Saaledes havde Muhammad atter Tryghed i kort Tid (»nogle Dage«), da opbragte han ved den Erklæring, at 'Abd-al-Mutthalib saa vel som alle de, der

vare døde i samme Vantro, ufejlbarlig vare i Helvede, Farbroderen i den Grad, at denne erklærede, at fra nu af beskyttede han ham ikke mere, men vilde tvært imod være hans ivrigste Fjende.

Under disse Gjenvordigheder besluttede Muhammad sig til i Juli 619 med sin Adoptivsøn Zajd at søge sig et nyt Hjem i Thâjif, 2½ Dagsrejse fra Makka. Han opholdt sig der i ti Dage og besøgte alle Mænd af nogen Betydning for at omvende dem; men dette mislykkedes aldeles, og da man frygtede for, at nogle af de unge skulde blive vundne for den nye Lære, opfordrede man ham til at drage bort igjen, ja fik endog Drengene til at forfølge ham med Stenkast. Lidt uden for Byen fandt han foreløbig Ro paa et Landsted, der tilhørte to Makkanere. Det var med tungt Hjærte, at han drog tilbage til sin Fædrenestad, men snart hævede hans Mod sig igjen, og han benyttede Pilegrimstiden til at henvende sig til de forskjellige Bedawinstammer, der ved denne Lejlighed vare komne til Byen. Vel vandt han ingen hel Stamme for sig, men trods Abû-Lahab, der stadig fulgte efter ham og erklærede ham for en Sabier og Løgner, dog enkelte Personer.

Det var Indbyggerne i Jatsrib forbeholdt at skaffe Islâm Sejren. Suwajd, der efter et umuligt Sagn skulde være en Slægtning af Muhammad, men i alt Fald stod i stor Anseelse i Jatsrib, kom til Makka og gjorde Muhammads Bekjendtskab, men rejste atter bort uden at lade sig omvende. Noget heldigere var Muhammad med en ung Mand fra samme By, men denne døde uheldigvis temmelig snart. Først Pilegrimsfesten 621 bragte ham større Udbytte. I Kløften ved ʻAkaba, mellem Makka og Minâ, paa et øde og uhyggeligt Sted traf han sammen med 6 Mænd fra Jatsrib. Paa deres Erklæring, at de vare Khazradjiter, indlod han sig i en Samtale med dem, og disse, der ofte under de forskjellige Stridigheder med Jøderne i Jatsrib vare blevne truede med Messias's Komme,

og nu i Muhammad mente at se denne, vilde komme Jøderne i Forkjøbet og berøve dem Messias's Hjælp. De skyndte sig derfor med at erklære ham for en Profet og antage hans Lære; da Byen endnu stadig var plaget af indvortes Stridigheder og Kampe, lovede de ham at drage hjem og forkynde den nye Lære i det Haab, at den skulde standse de idelige Stridigheder. Dette er den første ʿAkaba, eller »Kvindeløftet«, som det ogsaa kaldes, fordi her endnu ikke er Tale om Krig mod de vantro. De nyomvendte droge da tilbage til Jatsrib, og noget efter deres Hjemkomst skrev de til Muhammad, at han skulde sende dem en af sine Disciple, der kunde undervise dem i Kurânen og hjælpe dem med at udbrede Troen. Han sendte dem Musʿab-al--Khajr, og denne prædikede med saa stort Held, at der snart kun var faa Huse, hvori der ikke fandtes en eller flere troende. Musʿab skal da være vendt tilbage til Makka.

Den 10de Oktober 621 søgte Muhammad lige som at gjøre et sidste Forsøg paa at indvirke paa sine Modstandere ved følgende Kurânvers (Sur. 17, 1): »Priset være han, som har bragt sin Tjener om Natten fra Templet al-Haram [i Makka] til det fjærneste Tempel [i Jerusalem], hvis Omgivelse vi have velsignet, for at vise ham vore Undere; sandelig Gud er den hørende, den seende.« Hertil knyttede han saa Fortællingen om, hvorledes han om Natten var rejst fra Makka til Jerusalem og der fra til den syvende Himmel, og om alt, hvad han havde set der, og de Samtaler, han havde haft med Gud. Hedningene fandt dette i højeste Grad latterligt, selv mange af de troende tvivlede, ja enkelte skulle endog være faldne fra. Han fremkom derfor snart med en anden Aabenbaring (Kur. 17, 62): »Vi have blot tilstaaet dig det Drømmesyn, du har haft, og vist dig det i Kurânen forbandede Træ, for at de skulde være en Fristelse for Menneskene,« hvor han altsaa vil have »Natterejsen« betragtet som et blot og bart Drømmesyn.

Senere, da Troen var bleven almindelig udbredt, oversaa man denne Tilbagekaldelse; Muhammad selv vendte tilbage til sin oprindelige Fremstilling og fortalte nye Enkeltheder fra denne Rejse. For de senere troende er den et Modstykke til Kristus's Forklarelse, og den gjælder for det største Under, Gud har gjort ved sin Profet.

De troende fra Jatsrib vare ikke blevne skuffede i deres Haab; i Foraaret 622 var Borgerkrigen i Byen endt, Fred og Endrægtighed vare traadte i Stedet, og de troende kunde nu i et Antal af 77 ved Pilegrimsfesten bringe Profeten deres Hylding. Sammenkomsten havde ikke blot en religiøs, men ogsaa en politisk Karakter; den blev derfor holdt i Nattens Mørke, og Muhammad var ledsaget af sin Farbroder ʿAbbâs, skjønt denne ikke troede paa ham. Mødestedet var atter Kløften ved ʿAkaba. Efter ʿAbbâs's Opfordring erklærede en af Jatsriberne, at de vare fast bestemte paa at bevare deres Troskab mod Profeten og beskytte ham med deres eget Liv.

Derefter fremførte Muhammad nogle Kurânvers, gav en kort Fremstilling af Lærens Hovedsætninger og opfordrede endelig de tilstedeværende til at aflægge Trosbekjendelsen. Ingen vægrede sig derved, og alle bekræftede dette Løfte ved at lægge deres højre Haand i Muhammads. Saa udvalgte han i Lighed med Kristus's 12 Apostle 12 af dem til Nakîb'er (egentlig Delingsførere), og da de nu vare Profetens Beskyttere, fik de Hædersnavnet Ansâr'er ɔ: Hjælpere. Næste Dag maatte imidlertid Ansâr'erne af Frygt for Kurajsjiterne skynde sig bort fra Makka, og uagtet de bleve forfulgte, lykkedes det dem dog at slippe igjennem undtagen én Mand, der blev fangen og mishandlet, men strax befriet af sine to makkanske førbundne, hvis Varer han beskyttede paa Vejen ved Jatsrib.

Sammenkomsten havde fundet Sted ved Foraarsjævndøgn, og den derpaa følgende Tid benyttede de troende til at forberede alt til Udvandringen. Det kunde ikke være Makka-

nerne ligegyldigt, at den hidtil foragtede Religions Tilhængere nu havde skaffet sig et vigtigt Støttepunkt og vare blevne en politisk Magt, om hvilken de forud kunde vide, at den vilde vise sig fjendtlig mod den hellige By. Alligevel vovede de ikke at rydde Muhammad af Vejen og kvæle den nye Bevægelse i Blod; dertil var Familiebaandet mellem Hedningene alt for fast, ja langt mægtigere end det religiøse. I Tilfælde af en Kamp vilde de troende have stridt for Profeten, og de hedenske Slægter vilde da uden Hensyn til Religion have støttet deres Familiemedlemmer. Muhammad opfordrede nu de troende til at udvandre til Jatsrib, og Udvandringen gik for sig i smaa Afdelinger, ofte blot 2 eller 3 Mennesker sammen, undertiden ogsaa en hel Familie. Ved September 622 vare de fleste troende udvandrede, Abû-Bakr, ʿAlî og Muhammad vare endnu tilbage med nogle enkelte, der ikke kunde eller ikke vilde forlade Makka. Kurajsjiterne sammenkaldte da en Forsamling for at tage Bestemmelse om, hvorledes man skulde skille sig ved Profeten; adskillige Repræsentanter for beslægtede Stammer mødte ogsaa, ja Sagnet tilføjer, at Djævelen indfandt sig i Skikkelse af en ærværdig Sjajkh fra Nadjd; Muhammads egentlige Slægt paa fædrene og mødrene Side udeblev dog fra Mødet. Efter en længere Forhandling fremkom Abû-Djahl med det Forslag, at de skulde udvælge af hver Stamme en rask og modig ung Mand, der bevæbnede med skarpe Sværd alle paa én Gang skulde trænge ind paa Muhammad og dræbe ham; de vilde da blive saa mange, at hans Beskyttere ikke kunde hævne hans Død ved Blod, men maatte nøjes med at modtage Mandeboden, og den vilde de gjærne betale. Forslaget blev enstemmig vedtaget. Muhammads Stilling var meget farlig; han havde kun Abû-Bakr og ʿAlî til at forsvare sig, kun List kunde frelse ham. Legenden har naturligvis haft meget travlt med at udsmykke Flugten, og hvad dermed stod i Forbindelse, paa enhver mulig Maade, og det er vanskeligt, om ikke umuligt

at udfinde, hvorledes det i Virkeligheden er lykkedes Muhammad at slippe bort. Sandsynlig er han bleven hjulpen af Nattens Mørke (det var endnu ikke Nymaane), maaske ʿAlî ogsaa kan have hjulpet, som et Sagn siger, ved at iføre sig Profetens grønne Kappe og lægge sig paa hans Leje; nok er det, Muhammad slap bort tillige med Abû-Bakr, der i 4 Maaneder havde holdt to gode Kameler i Beredskab. I 3 Dage opholdt de sig i en Hule i Bjærget Thawr, hvor Abû-Bakrs Datter Asmâ bragte dem Levnedsmidler om Aftenen, og i hvis Nærhed desuden en af Abû-Bakrs Hyrder vogtede hans Kvæg. Kurajsjiterne satte en Pris af 100 Kameler paa Muhammads Hoved, men til ingen Nytte. Den tredje Dags Aften kom Føreren, som Abû-Bakr havde skaffet, med tre Kameler, og nu gik Rejsen rask fra Thawr, der ligger 1½ Mil syd for Makka, ned mod Kysten, og der fra drejede de mod Nordøst op igjennem Ørkenerne mod Jatsrib. Den 14de September naaede han Landsbyen Kuba nær ved Jatsrib, hvor han udhvilede sig i tre Dage. Saa snart Rygtet om Profetens Ankomst der til naaede Jatsrib, droge hans Tilhængere vel bevæbnede ud for at give ham en saa højtidelig Modtagelse som mulig. Den 18de September 622 holdt da Muhammad, ridende paa en Kamel og fulgt af sine bevæbnede Tilhængere sit Indtog i Jatsrib, der fra dette Øjeblik fik Navnet »Profetens By«, Madînat-an-Nabî, eller afkortet, »Madîna«. Paa Vejen overraskede Bøntimen ham, ved Indgangen til Byen steg han derfor af og holdt Gudstjeneste, hvorpaa han fortsatte sin Vej. I hvert Kvarter af Byen, han kom igjennem, blev han af Beboerne opfordret til at tage Bolig hos dem, men han svarede, at Kamelen havde Befaling til at bringe ham der hen, hvor han skulde stige af, og han tog da Bolig i Abû-Ajjubs Hus i det nederste Stokværk, medens Ejeren og hans Familie beboede det øverste.

IX.

I Nærheden af denne foreløbige Bolig laa et Stykke uopdyrket Jord, som tilhørte to forældreløse Drenge, hvis Formynder, den ivrige Abû-Zurâra, allerede før Muhammad kom til Madîna dér havde opført et Slags Bedehus, bestaaende af fire Vægge uden Tag. Denne Plads kjøbte Muhammad af Ejerne for 10 Dinarer og opførte paa den den første »Masdjida« ɔ: Bedehus (af Evropæerne fordrejet til Moské). Bygningen var i højeste Grad tarvelig, efter nogle Angivelser 100, efter andre 60 eller 70 Alen paa hver Side. Grunden var i en Højde af 3 Alen sat af Sten, Resten af Murene opførtes af soltørrede Mursten, Taget var af Palmegrene. Den forreste Væg gik i Retning af Øst til Vest, thi Kibla'en, det Punkt, man vendte sig mod i Bønnen, var den Gang Jerusalem og ikke Makka; lige over for den var Hovedindgangen, men desuden havde Bedehuset to andre Indgange, hvoraf den ene hed Naadens Port, den anden østlige førte ind til Muhammads Bolig og kaldtes derfor Profetens Port. Man maa tillige huske, at de fire Længer indesluttede en aaben Gaardsplads. Øst for Moskeen opførte Muhammad tillige Boliger for sig, sin Hustru Sawda og sin Brud ʿAjisja. Oprindelig var der kun to Hytter; senere, da han fik flere Koner, kom der 7 til. Hver Hytte var i det højeste 6 Alen i Kvadrat, Murene vare opførte af soltørrede Mursten, Taget var af Palmegrene; paa ʿAjisjas Hytte skal der have været en Dør, de andre vare blot lukkede med et groft Forhæng; Hytterne vare saa lave, at man kunde naa Taget med Haanden. Den indre Udstyrelse stod i Samklang med det ydre; paa Væggene hang der Lædersække til at opbevare Vand, Mælk og Smør i; Profeten og hans Koner sov paa Lædersække, fyldte med Palmetrævler, og disse laa i de fleste Hytter paa den blotte Jord, kun et Par hvilede paa Trærammer, baarne af 4 Fødder; om Vinteren brugte han selv et groft uldent Tæppe over sig, om Sommeren i det højeste sin Kappe;

til Hovedpude tjente en Lædersæk, fyldt med Palmetrævler; til Sæde brugtes en Halmmaatte. Der blev tilbudt ham bedre Møbler, men han vilde give sine Tilhængere et Exempel paa Tarvelighed og afslog at modtage dem.

I Avgust 623 flyttede Muhammad ind i sin nye Bolig, og allerede før havde de fleste Arabere i Madîna antaget Islâm, kun 4 Familier af Stammen Awz bleve ved deres gamle Guder og sluttede sig til Jøderne, i Forening med hvilke de kunde blive farlige nok for den nye Lære. For nu at knytte den unge Menighed fast sammen fik Profeten oprettet en Art Fostbrødreskab mellem Ansârer'ne og Muhadjir'erne (ɔ: de flygtede Makkanere), i det hver Muhadjir valgte sig en Ansâr til Broder, og dette Broderskab skulde være saa nært, at de arvede hinanden endog med Forbigaaelse af Blodsforvandte; 45 eller 75 saadanne Broderskaber bleve indgaaede, men de synes dog ikke ret at have opfyldt deres Bestemmelse og at være blevne opløste efter nogen Tids Forløb. Fra samme Tid have vi ogsaa et vigtigt Dokument, udstedt af Muhammad og vedtaget af Indbyggerne i Madîna, der ordner Forholdene i den nye Menighed og paa en Maade danner Grundlaget for den muslimiske Statsret.

Var nu end største Delen af Madînenserne Islâm oprigtig hengivne, gaves der dog Folk iblandt dem, der enten kun tilsyneladende havde omvendt sig eller ogsaa ved nærmere Bekjendtskab med Profeten vare blevne vaklende i deres Tro paa ham; de kaldes i Kurânen »Hyklere«, og i deres Spidse stod ʿAbd-Allah-ben-Ubajj, om hvem det fortælles, at han, hvis Muhammad ikke var kommen der til, havde haft Haab om at blive valgt til Konge i Madîna. De fandt villig Understøttelse hos Jøderne, hvoraf der vare flere anselige Stammer i Madîna og Omegnen, og Muhammad søgte forgjæves at vinde dem for sig ved at erklære, at begge Religioner vare lige berettigede, thi denne

Lære var uholdbar i Praxis, og Muhammad manglede Kundskaber til at gjennemføre den. Da han paastod, at den Bog, hvorfra alle sande Religioner stammede, var aabenbaret ham, burde han være bekjendt med baade Moselovens og Kristendommens Bud; men den Prøve, Jøderne flere Gange satte ham paa, bestod han ikke, men gjorde det ene Misgreb efter det andet. Derved nødtes han endelig til at fordømme Jøder og Kristne og gjøre Islâm til en selvstændig Religion. Indtil 623 benyttede han de Ideer, han kunde aflure Jøderne, ja efterlignede dem endog i det ydre, i det han f. Ex. ikke paa arabisk Vis bar Haaret skilt, men som Jøderne kæmmet ned over Panden. Den 16de Januar 624 gjorde han det første ubetydelige Skridt til at gjøre Islâm til en selvstændig Religion, i det han forandrede Kibla'en fra Jerusalem til Makka, uden dog lige strax at fordømme dem, der fulgte en anden, ja han tillod endog, endnu stadig fastholdende alle Religioners Ligeberettigelse, de Jøder, der bleve ham tro, at beholde deres gamle Kibla; dog Jøderne indsaa godt, at han slog ind paa en ny Retning, og at Kløften mellem dem og Islâm ikke mere kunde udfyldes. Der opstod derfor en heftig Strid om Kibla'en, og endelig kom det dertil, at den blev Skjelnemærket mellem de rettroende og vantro; den, der vendte sig mod Makka, var paa rette Vej, alle andre paa Vejen til Helvede. Ogsaa med Hensyn til Fasten se vi en lignende Udvikling. Da i det hele asketiske Øvelser laa i Tidens Aand, antog Muhammad det for rigtigt efter sin Ankomst til Madîna at anordne en Faste i Lighed med Jødernes. Han valgte da først Jødernes Jom Kipur som almindelig Fastedag, men desuden skulde Muslimerne 3 Dage hver Maaned (den 13de, 14de og 15de) afholde sig fra at spise og drikke. Senere da han begyndte Bruddet med Jøderne, erklærede han, at det vel var fortjenstligt, men ikke nødvendigt at overholde denne Fastedag. Rimeligvis indførte han i Begyndelsen af 623 de kristnes Faste, men allerede 626 synes han at

have givet en ny Befaling, hvorved Festen henlagdes til Maaneden Ramadhâu, de kristnes 40 Dage indskrænkedes til 29 eller 30. Grunden hertil var vel den, at han vilde stille Islam ogsaa som uafhængig af de kristne.*)

Der er ingen Tvivl om, at de troende, der vare flygtede til Madîna, bleve modtagne og behandlede med den største Gjæstfrihed. Sa'd-ben-Rabî' var maaske ikke den eneste, der delte hele sin Formue med sin Gjæst, ja endog overlod ham en af sine Koner. Dog Antallet af hjemløse Familier var stort, og i Længden kunde de ikke underholdes af deres Trosbrødre. Nogle af de udvandrede vare driftige Folk, hvem det snart lykkedes at skaffe sig et Erhverv; men de fleste formaaede det ikke, og mange af dem levede derfor i den yderste Armod; 30, ja nogle sige endog 70 Mand vare husvilde og næsten nøgne; ingen af dem ejede en Kappe, mange havde sammenlappet nogle Pjalter, som de bandt om Livet, andre havde vel Skjorter, men disse vare i en saa ynkelig Forfatning, at de maatte holde dem sammen med Hænderne. Dem, der ikke kunde faa noget at spise, kaldte Muhammad om Aftenen sammen i sin Gaard og satte der en stor Krukke med ristet Byg for dem; tillige opfordre han de troende til at hjælpe deres trængende Trosbrødre. Det eneste Erhverv, der stod alle aabent, var Røveri; de valgte det, og derved gjorde de Islâm til en angribende Religion.

Saa længe Muhammad var for svag til at byde sine Fjender Spidsen, prædikede han Taalmodighed som den største Pryd for en troende, der stræber efter et bedre Liv; men da Madînenserne havde ydet ham Beskyttelse, og han følte

---

*) Traditionisterne søge paa enhver Maade at forherlige Ramadhân. Saaledes siger en Tradition: Rullerne bleve givne Abraham den 3dje Ramadhân, Loven Moses den 5te, Evangeliet Jesus den 13de, Psalmerne David og Kurânen Muhammad den 24de Ramadhân.

sig stærkere, aabenbarede han følgende Kurânvers (Sur. 22, 40—41): »Dem, som ville kæmpe, fordi de ere blevne mishandlede, er det tilladt, nemlig dem, som uden Skyld og kun, fordi de sagde: vor Herre er Allah! ere blevne drevne bort fra deres Boliger. Hvis Gud tillod, at Menneskene trængte hverandre tilbage, vilde Klostrene, Kirkerne, Synagogerne og Moskeerne, i hvilke Guds Navn uophørlig paakaldes, blive ødelagte. Gud vil sikkerlig hjælpe dem, der hjælpe ham; han er stærk og mægtig.« Kampen mod de vantro var altsaa nu ikke blot tilladt, men var en Pligt, da den var Hjælp til Guds Hjælp. Dog som de troendes Stilling var, kunde den i det mindste forelobig kun antage Form af Overfald paa Karavaner, og det var da navnlig de rige makkanske Handelskaravaner, der droge tilbage fra Syrien, som vare udsatte før Overfald. I Aaret 623 blev der af Muslimerne gjort 7 forgjæves Forsøg paa at overrumple saadanne; da fattede Muhammad en fortvivlet Beslutning. Midt i Aaret i Maaneden Radjab var det gammel Skik, at al Krig hvilede, og et Brud herpaa gjaldt for den største Helligbrøde; selv Muslimerne var den hellig. Da denne Maaned i dette Aar faldt i Vintertiden (28de December 623-26de Januar 624), gik Kurajsjiternes Karavaner mod Syd, og de vilde efter Skik og Brug aldeles trygt kunne drage af Sted. Denne Tryghed vilde Muhammad benytte. Han udrustede en Expedition paa 12 Mand og 6 Kameler under Anførsel af ʿAbd-Allah-ben-Djasj, der fik en forseglet Ordre med, som han først maatte aabne paa Vejen 2 Dagsrejser syd for Makka. I Følge denne overfaldt han da den 28de December om Aftenen, netop som den hellige Maaned begyndte, 4 kurajsjitiske Kjøbmænd, der førte Læder, Rosiner og Vin til Makka; en af disse blev dræbt, to bleve fangne, og den fjerde frelste sig til Hest og kom næste Dag til Makka. Forbitrelsen over dette Brud paa Fredhelligheden var almindelig, ja selv paa Befolkningen i Madîna gjorde den et

saa ugunstigt Indtryk, at Muhammad saae sig nødsagen til at frigive de fangne, give Byttet tilbage, betale Mandeboden for den dræbte og irettesætte Anføreren, fordi han havde overskredet den i øvrigt meget ubestemte Ordre. Fra nu af fastholdt han imidlertid den Regel, at en Religionskrig kun var en Forsvarskrig eller, som han siger (Kur. 2, 190), en Gjengjældelse, og angreb derfor sine Fjender i hvilken som helst Maaned, dog maaske med Undtagelse af den helligste, Radjab.

Muhammad vidste, at den Karavane, han forgjæves havde forfulgt i November 623, vilde vende tilbage i Marts 624. Den bestod af 30 (70) Mand under Anførsel af Abû-Sufjân og 1000 Kameler, der bare en kostbar Ladning. Mellemtiden benyttede han til at slutte Forbund med de Stammer, hvorigjennem den skulde drage, for at faa dem til at holde sig nevtrale i Tilfælde af, at han angreb Karavanen. De to udsendte Spejdere gjorde intet Gavn; men imidlertid kom Underretning om Karavanen ad anden Vej til Madîna. Profeten kaldte nu sine Folk til Vaaben; men da det var let at forudse, at der vilde blive sendt Karavanen Hjælp fra Makka, forsloge de udvandrede ikke til Toget, og Ansâr'erne havde kun forpligtet sig til at beskytte ham mod Angreb i Madîna, alligevel gik de med for det rige Byttes Skyld. Hæren bestod af 310 Mand, der dog kun havde 2 Heste og 70 Kameler; største Delen maatte altsaa marchere til Fods. Den 8de Marts om Aftenen drog han fra Madîna mod Sydvest for at afskære Abû-Sufjân Vejen fra Kysten til det indre. Paa denne Vej laa Stedet Badr, hvor der findes Vand, og hvor Karavanerne plejede at hvile om Dagen, og her haabede Muhammad at kunne overfalde dem. Imidlertid havde Abû-Sufjân allerede i det petræiske Arabien erfaret, at Muhammad var dragen ud imod ham, og strax afsendt et Ilbud til Makka om Hjælp. Mange Makkanere vare interesserede

i Karavanens Frelse, og der samledes strax en Hær paa 950 Mand med 100 Heste og 700 Ridekameler, foruden en Mængde Slagte- og Lastkameler. Hæren drog afsted med stor Bram og Lystighed, hver Dag slagtede en af de fornemme 9 eller 10 Kameler og beværtede Hæren, Slavinder frydede Krigerne med Sang og Musik; det er klart, at de fattige Makkanere ikke vilde have taget Del i Toget, naar de ikke vare blevne lokkede ved den gode Behandling og Traktement. Muhammad havde atter udsendt 2 Spejdere, der vel fik Efterretning om Karavanens Bevægelser, men tillige bevirkede, at Abû-Sufjân fik Anelse om Muhammads Nærhed og derfor hastig drog nedad mod Kysten. Spejderne bragte derfor kun den Efterretning, at Karavanen var undsluppen. Uagtet de fleste af de troende blot vare dragne ud for at gjøre Bytte (Kur. 8, 74), lykkedes det dog Muhammad at indgyde dem Mod og Tillid til Sejr i en Kamp mod de talrigere Makkanere, hvoraf rigtignok over 100 Mand vendte tilbage med Efterretningen om, at Karavanen var frelst; flere af dem havde heller ikke stor Lyst til at kæmpe mod deres Slægtninge, og enkelte af dem siges endog at være blevne vundne for den nye Tro. Abû-Djahl lykkedes det dog at faa Hæren til at rykke frem til Badr, hvor der blev lovet den et 3 Dages Gilde, og desuden haabede flere af dem at kunne gjøre gode Forretninger med de til denne Fest indbudte Bedawiner. Muslimerne havde lejret sig ved den første Brønd ved Badr og vilde her vente Fjenden, da en af dem sagde til Profeten: »Er det Guds Befaling, at vi skulle blive her, ville vi hverken gaa frem eller tilbage; men hvis det er tilladt at handle efter Krigskunstens Regler, da er dette Sted ikke gunstigt. Før os hen til den Brønd, der er nærmest Fjenden; der grave vi en Grav og fylde den med Vand, saa at vi under et Angreb kunne vederkvæge os, men de øvrige Brønde kaste vi til, saa Fjenden maa undvære Vand.« Forslaget vandt almindeligt

Bifald, og Engelen Gabriel kom strax efter med en Aabenbaring i samme Retning. Om Morgenen Fredag den 16de Marts 624 rykkede Makkanerne frem mod Badr, og Muslimerne stillede sig i Slagorden, medens Profeten selv med en Stok i Haanden rettede Linjen, thi paa Grund af Fjendens Rytteri maatte der holdes tætsluttede Rækker. Kampen begyndte efter sædvanlig arabisk Skik med Tvekampe mellem enkelte Kæmper, der udfordrede hinanden, og fortsattes til Aften paa en lignende Maade mellem de fornemste Krigere. Makkanerne fægtede uden Plan og Orden, medens Muslimerne holdt stræng Orden og bleve i deres Rækker, hvortil de enkelte Kæmper da kunde trække sig tilbage, hvis det var nodvendigt; Fjendens store Overmagt nødte dem til denne Taktik. De troende havde til Profeten rejst et Tag af Palmegrene og bundet nogle hurtige Kameler, for at han i værste Fald kunde frelse sig; hertil trak han sig tilbage med Abû-Bakr, medens nogle Ansârer skulde tjene som Bedækning. Profeten var i Begyndelsen meget nervøs og fik et kataleptisk Anfald; men da dette var forbi, bad han med stor Iver. Henimod Solnedgang vare de fleste af Makkanernes Førere faldne, og Hæren, modløs ved Førernes Fald, viste Tilbøjelighed til Flugt. Da gav Muhammad Tegn til almindeligt Angreb, og dette modstode Makkanerne ikke; de grebe Flugten, ja nogle kastede endog Panserne for bedre at kunne løbe. Slaget var ikke meget blodigt: de troende mistede kun 14 Mand, Kurajsjiterne henved 70, foruden lige saa mange Fanger; men denne ubetydelige Kamp ved Badr danner Begyndelsen til Islâms store Sejre. Da der manglede Rytteri, blev det nodvendigt at uddanne Fodfolket, der hidtil ikke havde spillet nogen videre Rolle, og den ved Badr begyndte Kampmaade blev systematisk udviklet, saa at Islâms Fodfolk snart med rette blev frygteligt. Hvad der imidlertid mere end alt gjorde Hæren saa kamp-

dygtig, var den fortrinlige Disciplin, og den skyldes navnlig Islâm. De faldne Fjenders Lig kastede Sejrherrerne i en Brønd, deres egne førte de med sig og begravede dem paa Hjemvejen. Med Hensyn til Fangerne var der nogen Tid Tvivl: ʿUmar vilde have dem henrettede og støttedes af nogle af de fornemste Ansâr'er; Abû-Bakr raadede derimod til Mildhed, og efter nogen Vaklen fulgte Muhammad hans Raad; kun to af Fangerne bleve henrettede, de havde søgt at bekæmpe Troen ved Fornuftgrunde. Uagtet Karavanen undslap, var Byttet dog betydeligt: 10 Heste, 150 Kameler, smukke Vaaben og Klæder og en betydelig Mængde Læder. En af Kamelerne, der havde tilhørt Abû-Djahl og var bekjendt for sin Hurtighed, valgte Muhammad til sig selv og benyttede den paa alle følgende Krigstog. Af Fangerne bleve de velhavende hurtig løskjøbte af deres Familie, i Regelen for en Sum af 4000 Dirham (omtrent 2,100 Kr.) for hver; nogle af de fattige skulle være blevne anvendte som Skolelærere, da i Madîna kun meget faa Folk kunde skrive Arabisk; hver af dem fik 12 Drenge at undervise, og naar de havde lært dem at skrive, fik de Friheden. Strax efter Slaget uddelte Muhammad noget af Byttet som Gratifikation til forskjellige, og ved Kur. 8, 1 skaffede han sig en næsten fuldstændig Raadighed over Byttet; Anførernes sædvanlige Fjerdedel af Byttet indskrænkede han til en Femtedel, det øvrige Bytte blev af en dertil udvalgt Mand delt i 313 lige Dele og fordelt ved Lodkastning; hver Kriger skal have faaet Bytte til Værdi af 2 Kameler (omtrent 90 Kr.).

Efter dette Slag herskede Profeten uindskrænket over Madîna, og den første Brug, han gjorde af denne, var at lade nogle af sine Modstandere myrde, angribe forskjellige jødiske Stammer og derved vinde om ikke nye Tilhængere saa i det mindste deres Ejendom; saaledes Stammen Kajnukâʿ, der boede i Madîna og navnlig ernærede sig som

Juvelerer og Guldsmedde, og uagtet han havde erklæret »Jøderne ligeberettigede med de troende«, tvang han dem til at forlade Byen efterladende deres Ejendom, ja endog deres Værktøj og Vaaben.

Det vilde have været en evig Skam for Kurajsjiterne at lade Blodet fra Badr uhævnet; vi se derfor Abû-Sufjân i Juni Maaned paa Vejen til Madîna med 200 (40) Mand; men det hele, han gjorde, var at afbrænde et Par Havehuse, dræbe 1 eller 2 Arbejdere og skynde sig saa hurtig bort, at han endog bortkastede nogle Proviantsække; Muslimerne forfulgte ham, men kunde ikke indhente ham. Vejen til Syrien havde Muhammad spærret for Makkanerne ved Forbund med en derboende Stamme, Vejen derfra mod Øst søgte han ogsaa til Dels med Held at spærre; men det vilde blive alt for vidtløftigt at følge Profeten paa alle hans politiske Krogveje, eller gjennemgaa alle Exempler paa hans Troløshed mod Fjender, eller opregne alle de Mord, der befriede ham for farlige Modstandere. Det er ikke noget tiltalende Billede, han nu frembyder: den varme, trosivrige Sværmer, der i mange Henseender vinder vor Sympathi, saa længe han kæmper for det, han anser for Sandhed, og sætter Livet ind derpaa, har nu i det mindste alt for ofte veget Pladsen for en lumsk, kløgtig beregnende Politiker, hvem Aabenbaringerne kun ere et Middel til at indvirke paa hans Tilhængere, og Mord, Hævn og Troløshed tilladelige, naar de fremme hans Sag, ja som lader Gud selv tage sin Tilflugt til en Nødløgn.

Spærrede fra de sædvanlige Veje maatte Makkanerne, der væsentlig levede af Handel, søge ad andre, men rigtignok meget besværlige Omveje at naa deres Maal: Omsætning af Varer; men selv paa disse vare de ikke sikre for Angreb af Muslimerne. I November 624 lykkedes det saaledes Muhammads Adoptivson Zajd med 100 Mand at overfalde en makkansk Karavane og berøve den saa meget

Gods, at Muhammads Femtedel anslaas til 20,000 (25,000) Dirham (over 10,000 Kr.), og hver af Krigerne fik 1000 Dirham til sin Part. Allerede strax efter Nederlaget ved Badr havde flere af de makkanske fornemme foreslaaet at henlægge Fortjenesten paa de Varer, Abû-Sufjân havde frelst med Karavanen; kun de fattigste kunde ikke afse denne, de mere velhavende gik ind paa Forslaget, og henved 50,000 Dinârer (omtrent 324,000 Kr.) bleve overgivne til Abû-Sufjân for at bruges til Rustninger mod Muhammad. Desuagtet hengik der et helt Aar, uden at noget blev gjort, og der var maaske gaaet endnu længere Tid, hvis ikke det oven for omtalte Tab var kommet. Ved Forbund med omboende Stammer fik man nu samlet en Hær paa 3000 Mand, lige saa mange Kameler og 200 Heste, 700 Mand vare panserklædte; Anførerne toge deres Koner med, for at de ved Sang og Spil skulde opmuntre Hæren. Saa snart Muhammad fik Underretning om, at denne Hær nærmede sig, foreslog han at blive i Byen og forsvare den; men bevæget navnlig ved de unges Mod og Tillid til guddommelig Hjælp bestemte han sig til at møde Fjenden i aaben Mark. Lørdag den 23de Marts 625 naaede Muhammad Bjærget Uhud N. Ø. for Makka, lidt før forlod Ibn-Ubajj ham med 300 »Hyklere« og drog tilbage til Madîna, »fordi Profeten fulgte uerfarne Drenges Raad«, de øvrige 700, hvoraf 100 vare panserklædte, droge videre og indtoge en fast Stilling ved Foden af Bjærget, Ryggen dækkedes af 50 Bueskytter, der havde faaet det bestemte Paalæg ikke at forlade deres Stilling, hvad der end skete. Efter en Tvekamp, hvori Muhammads Farbroder Hamza udmærkede sig, begyndte det egentlige Slag; de troende trængte saa voldsomt frem, at Makkanerne vege ved det første Angreb, Slaget var tilsyneladende vundet, og Muslimerne kastede sig over Byttet, selv Bueskytterne paa 10 nær forlode deres Stilling for at tage Del med i

Plyndringen. Dette blev fordærveligt for de sejrende, thi en af Anførerne for Makkanernes Rytteri, Khâlid-ben-Walid, benyttede sig deraf til at falde dem i Ryggen og frembringe en fuldstændig Forvirring, saa at de troende endog kæmpede mod hinanden, og adskillige faldt i de Grave, Makkanerne flere Steder havde gravet. De fleste af de troende trak sig tilbage til deres første Stilling; men Profeten vilde ikke forsøge at hugge sig gjennem det fjendtlige Rytteri og raabte til sine, at de skulde samle sig om ham, men kun en halv Snes Mand blev hos ham. I denne Stilling blev han angreben af Kurajsjiterne, hans Forsvarere kæmpede med Heltemod, som Araberne altid gjøre, naar Flugt er umulig, han selv blev ramt af en Pil i Underlæben, mistede en Fortand, fik et let Saar i Panden og endelig et Sabelhug, der styrtede ham ned i en af Gravene, men han slap med en let Skramme paa Hagen, som han fik i Faldet. Strax hed det sig blandt Makkanerne: »Bedrageren er falden«, men i Stedet for at fortsætte Angrebet paa hans Tilhængere trak de sig tilbage for at raadslaa, om de skulde drage mod Madîna eller holde inde med Kampen. Imidlertid lykkedes det at bringe Muhammad i Sikkerhed i en Kløft i Bjærget, og skjønt Makkanerne snart opdagede deres Fejltagelse, blev der ikke forsøgt noget alvorligt Angreb. Begge Parter vare trætte, og paa ægte arabisk Vis endte Kampen med et Skjælderi mellem de to Hære. Under dette mishandlede de kurajsjitiske Kvinder de fjendtlige Lig, og derefter drog hele Hæren bort ad Vejen til Makka med et Tab af 23 Mand, medens Muhammad havde mistet 75, blandt dem Hamza. Muslimerne trak sig tilbage til Madîna, og allerede næste Dag droge de ud igjen for at forfølge Fjenden, eller rettere give give det Udseende af, at de havde sejret. Dette Nederlag gav naturligvis Muhammads Anseelse selv i Madîna et slemt Knæk, saa

meget mere som han havde lovet Hjælp af 3000 Engle og havde forsikret om Sejr. Han forsvarede sig ved at henvise til den Ulydighed, der var bleven vist hans Befalinger, og at et Par Afdelinger havde vist sig fejge; men hvor svækket hans Anseelse var bleven, viser sig bedst i de forskjellige Forsøg, som gjøres paa at angribe de troende, Forsøg, der rigtignok ledes saa uheldig og usselt, at de ikke let kunde føre til noget.

(Sluttes.)

H. V. Lund.

Af Grev Orsis Memoirer.*)

Vor Forfatter, der er saa nøje knyttet til den napoleonske Familie, særlig til Napoleon III, nedstammer fra en anset, adelig Slægt i Toscana; en af hans Slægtninge var den Giuseppe Agostino Orsi, som 1759 blev ophøjet til Kardinal paa Grund af sine lærde Fortjenester. Det var derfor en Selvfølge, at et Medlem af hvert Slægtled af Orsierne bestemtes for Kirken for at vedligeholde Forbindelse med Tidens højeste Magt, og saaledes søgte man baade ved Bønner og glimrende Løfter at formaa vor Forfatter til at vælge den gejstlige Løbebane, men forgjæves; hans Uvilje var og blev uovervindelig.

Da man endelig maatte opgive ethvert Haab om at faa den unge Orsi ind paa et Seminarium, valgte han paa Moderens Bønner det juridiske Studium, hvortil han dog heller ikke følte noget egentligt Kald; fra 1824—28 opholdt han sig nu ved Universitetet i Siena og tog her de forskjellige Grader, men kaldtes ved Moderens Sygdom tilbage til Firenze (Florents). Efter hendes snart paafølgende Død opgav Orsi dog den juridiske Vej og overtog tillige med en ældre Broder Ledelsen af en Bank, deres Fader mange Aar

*) Efter „Recollections of the Last Half Century“, der i disse Dage udkommer i London.

forud havde stiftet under Firmaet: »Donat, Orsi & Co.« I det følgende lade vi nu Grev Orsi selv føre Ordet.

I.

Napoleon Louis og de hemmelige Selskaber.

Omtrent paa denne Tid (1828) blev Prins Napoleon, den ældste Søn af Exkongen af Holland, Greven af St. Leu, en af de største Deponenter i vor Bank; han havde kort forud formælet sig med sin Kusine, Prinsesse Charlotte, eneste Datter af hans Onkel, Josef Bonaparte (Exkongen af Spanien), der efter Nederlaget ved Waterloo havde trukket sig tilbage til Amerika under Titlen Greven af Survilliers. Dels paa Grund af de hyppige Forretningsbesøg, jeg maatte aflægge den unge Prins, dels grundet paa Overensstemmelsen i vore politiske Anskuelser følte Prinsen og jeg en gjensidig Tilfredsstillelse i at udvexle vore Meninger, og da denne Tilbøjelighed daglig voxede, bleve vi omsider vante til aabent at udtale os om ethvert Æmne, der tiltrak sig vor Opmærksomhed.

Det var indlysende for enhver Iagttager af den franske Politik, at det franske Folks Misfornøjelse i 1829 havde naaet sit Højdepunkt; den havde udvidet den allerede tilstedeværende Kløft mellem Landet, der ønskede Frihed, og Kong Karl X, der kun stræbte at indskrænke den til bedste for Enevoldsmagten; det var ikke vanskeligt at se, at der tidligere eller senere vilde opstaa en haardnakket Kamp mellem disse tvende Magter.

De republikanske Grundsætninger vare dog ingenlunde raadende hos Nationen; men den napoleonske Legende havde naaet sit Højdepunkt; den var mere end et Princip, den var for Folket en Troslære, som intet kunde rokke.*) Skjønt

*) Se Bérangers Les Souvenirs du peuple.

undertrykte ved Bøder, Fængsling, ja endog Dødsstraf var denne Lære ikke des mindre rede til at bryde ud ved første Lejlighed. Napoleons Søn, Napoleon II, Hertugen af Reichstadt, som levede i Wien, var denne Idés levende Repræsentant; det franske Folk tilbad selve hans Navn, medens Karl X's Hof svævede i stadig Frygt for ham. Samtidig var Italien som en Vulkan, Østerrige var som en Svøbe over Halvøen og slog ned over enhver af de regerende Fyrster, der viste mindste Tilbøjelighed til liberale Ideer. Imidlertid gik Henrettelserne rask for sig i Bologna, Rimini og andre Dele af Italien, overalt hvor Fædrelandssindet ikke var forbundet med den nødvendige Selvbeherskelse.

Dannelsen af hemmelige Selskaber, som begyndte 1821, havde i enhver Del af Italien udviklet sig i et saadant Omfang, at disse Selskaber omspændte Landet som et Net, hvori selv den mindste, mest afsidesliggende Landsby var inddragen.

Da disse Selskaber vare de eneste Forbindelsesmidler, Folket havde til sin Raadighed, udfandt deres Ledere de utroligste Midler til at undgaa Opdagelse. Deres Maade at underafdele Ledelsen og danne Underkomiteer var saa sindrig beregnet, at selv om Politiet kom paa Spor efter en af dem, gik Oplysningerne aldrig længer end til et vist Punkt, ud over hvilket Baandet var brudt, uden nogen Mulighed for at Politiet kunde faa fat paa de andre Led i Kjæden. Alting udførtes i det skjulte; politiske Nyheder, udenlandske Blade, Meddelelser af enhver Art bleve af Tusender af Hænder gjengivne i Flyveblade, som læstes i de hemmelige Forsamlinger og spredtes over hele Landet af usynlige Agenter, som vare tagne i Ed under Dødsstraf. Det mægtigste af disse Selskaber var, som bekjendt, det, der bar Navnet »Carbonari«, og hvoraf baade Prins Napoléon Louis og hans yngre Broder, Prins Louis Napoléon (ɔ: Napoleon III), bleve Medlemmer.

For fuldkomment at fatte de to Prinsers senere Hold-

ning i Italiens Anliggender er det nødvendigt her i korte Træk at meddele, hvilken Meningsforskjel der adskilte de italienske Fædrelandsvenner med Hensyn til Italiens Uafhængighed, et Udtryk, der den Gang saa vel som senere havde en ganske anden Betydning end Italiens Enhed. For Tilhængerne af Italiens Uafhængighed var Østerriges Fordrivelse med Vaabenmagt eller paa hvilken som helst anden Maade ikke nogen Betingelse sine qua non. De mente, at Italien vilde finde sine Forhaabninger fyldestgjorte, saafremt man kunde formaa de i Neapel, Turin, Modena og Firenze regerende Fyrster til at give Folket en fri Forfatning, danne et indbyrdes Forbund og formaa Paven til at samtykke i hans Staters Indlemmelse i Forbundet, for hvilket han skulde overtage Præsidiet. De førte sig selv bag Lyset med den Tro, at denne dobbelte Repræsentation af Fyrster, der dannede et Forbund under den hellige Stols mægtige og indflydelsesrige Beskyttelse, skulde være tilstrækkelig til at formaa Kejseren af Østerrige til at opgive al Indblanding i Halvøens Anliggender og lade Italien og dets Fyrster handle overensstemmende med, hvad de ansaa for tjenstligst for deres fælles Interesser. Østerriges Herredømme over Lombardiet-Venedig og den navnkundige Fæstningsfirkant blev ikke berørt med et Ord; det saae ud til, at hele Evropa tog det for givet, at Lombardiet-Venedig var uadskillelig knyttet til Østerrige. Saaledes var det Program, hvorom Tilhængerne af Italiens Uafhængighed sluttede sig; det var fuldstændig afvigende fra det, som opstilledes af Tilhængerne af Italiens Enhed, og skjønt det først nævnte Program paa hin Tid vilde være blevet hilset af enhver Fædrelandsven som et stort Gode, som en Tilnærmelse til en med Tidens Fremskridt svarende bedre Regering, var det dog langt fra at fyldestgjøre den almindelige Trang hos Folket, navnlig hos den yngre Slægt, som var mere ildfuld, mere dristig, mere oplyst end den

ældre, saa vel i Henseende til Handlekraft som til aandelig Udvikling.

Tilhængerne af Italiens Enhed dannede to Partier, fuldkommen forskjellige saa vel med Hensyn til Midlerne, hvormed de æggede til Opstand, som ogsaa i Henseende til den Regeringsform, de derefter vilde indføre. Mazzini var Sjælen og Lederen i det ene Parti; hans Program var en almindelig Folkerejsning, iværksat efter hvilken som helst Plan, kun at dens Formaal var en Udryddelseskrig, der kunde fri Landet fra alle regerende Fyrster og fordrive Østerrige fra Lombardiet-Venedig. Oprettelsen af en Republik, lige meget om føderativ eller ikke, var den tilstræbte Krone paa Værket, og alt dette skulde udføres uden fremmed Bistand og over for hele det mod Italien forenede Evropa.

Det andet Parti havde samme Maal for Øje, men afveg fra det først nævnte i to vigtige Punkter; det væsentligste af disse var, at Østerriges Fordrivelse fra Lombardiet-Venedig skulde iværksættes lige meget med eller uden en fremmed Hærs Bistand; det andet var, at man vilde berolige de fremmede Magter ved at betro Revolutionens Ledelse til et kronet Hoved.

De Fædrelandsvenner, der sluttede sig om dette sidste Program, handlede i Følge den Overbevisning, som hvilede paa mange Aars Erfaring, at det var en næsten brødefuld Vildfarelse at ville mene, at det i Partier adsplittede, ufuldkomment væbnede Italien med en af Præsteværsenet i en forfærdelig Grad behersket Befolkning og uden Ledere og Organisation skulde formaa at forjage en Magt som Østerriges, der i Løbet af faa Timer kunde sende en Hær paa 3 à 400,000 Mand ind i Landet, og som i Tilfælde af et Nederlag kunde søge Dækning bag Fæstningsfirkanten. Jeg sagde med rette en brødefuld Vildfarelse; thi det Antal ædle Ofre, som Forfølgelsen af denne umulige Plan siden 1815 har krævet, er gruopvækkende, og om end disse

Martyrers Lidelser have bidraget til hos Folket at vedligeholde Hadet mod Østerrigerne og deres Stalbrødre, er det ikke des mindre en Kjendsgjerning, at Strømme af ædelt Blod have flydt forgjæves og uden at føre til noget praktisk Resultat. Derfor opstillede det sidst nævnte Parti som en Betingelse sine qua non den italienske Revolutions Ledelse af en af de i Italien regerende Fyrster.

Fra hvilket Standpunkt man nu end betragter Spørgsmaalet om Italiens Uafhængighed og Enhed, syntes Foretagendets Vanskeligheder at grænse til det umulige. Se vi hen til Tilstanden i Evropa i 1828, til den hos de kronede Hoveder herskende Stemning mod enhver Frihedstanke, til den ubarmhjærtige Forfølgelse og den grusomme Behandling, som Undertrykkerne med Romerhoffets Sanktion lod vederfares Fædrelandsvennerne, glemme vi let de Meningsvildfarelser, for hvilke mangt et Liv gik tabt, og se med dyb Beundring hen til den Trofasthed, Udholdenhed og det Heltemod, som udfoldedes i Forfølgelsen af et Maal, der syntes at vige længere og længere tilbage, efterhaanden som vi troede at nærme os det.

Prins Napoleon Louis' Anskuelser med Hensyn til det italienske Spørgsmaal afvege fra mine; i et langt Møde, han og jeg havde om Aftenen den 19de Avgust 1829, udtalte han sig paa følgende Maade:

»Jeg kan ikke samstemme med Dem, naar De paastaar, at hvad jeg foreslaar for at fremme Landets Uafhængighed, ikke svarer til liberale og moderate Fædrelandsvenners Forventninger. Jeg staar daglig i Forbindelse med min Broder Louis i Rom, og, efter hvad han skriver mig til, maa jeg anse Spørgsmaalets praktiske Løsning for at ligge i, at vi med ethvert tjenligt Middel tilstræbe Muligheden af en Overenskomst mellem Italiens forskjellige Suveræner, i Følge hvilken de, givende efter for Folkets Ønske, lade deres Stater danne et Forbund under Pavens Præsidentskab. Jeg beder Dem overveje Fordelene ved denne Plan, som fore-

bygger Borgerkrig, fremmed Intervention og Uenighed mellem Fyrsterne og deres Undersaatter. Hvem vilde vove med Vaabenmagt at angribe en Samfundsorden, der stod under Ledelse af den hellige Fader, hvis Besiddelser udgjorde ét med hele det øvrige Italien? Sig mig aabent Deres Mening. Hvad har De at indvende herimod?«

»Tillad mig at spørge, ved hvilke Midler De tænker at bringe de regerende Fyrster til at gaa ind paa Deres Planer? Er det gjennem Pressen? Der er ingen! Er det ved kæmpemæssige Bønskrifter fra alle Landets Dele? Jeg for min Part skulde ikke have Lyst til at sætte mit Navn under et saadant, da det vilde indbringe mig Fængsel for Resten af min Levetid. Hvad vil De gjøre i Tilfælde af et Afslag? Vil De da ægge Folket til at rejse sig, for med Vold at opnaa, hvad der ikke vilde lykkes ad fredelig Vej? Og hvad bliver der saa af Paven?«

»De ser alt i det værste Lys. Paa den Maade vilde man aldrig kunne udrette noget; men lad os nu sætte, at De fik Ret; hvorfor skulde vi da ikke bruge Magt for at tvinge dem til, hvad de ikke ville gjøre med det gode? Mit Navn vilde ikke være uden Nytte, dersom jeg tog en aktiv Del i Kampen. Det véd jeg vist.«

»Jeg indrømmer, at Deres Optræden i Oprørernes Rækker vilde give disse forhøjet Mod, vilde organisere og fremme Opstanden; men i politisk Henseende vilde den ikke gavne — tvært imod!«

»Hvorfor?«

»Fordi Østerrige, som er fuldkommen bekjendt med den Indflydelse, Deres Navn har paa Folket, strax vilde gribe ind og kvæle Opstanden i dens Udbrud. Det vilde mulig betænke sig, hvis det saae, at der virkelig var en inderlig Forstaaelse (entente) mellem de regerende Fyrster i Italien og Paven om at gjøre hele Italien til en føderativ Stat med liberale Institutioner; men saa snart Deres Højhed træder i Skranken for Sagen, vil det ufortøvet slaa til af

Frygt for at komme for silde, og her vilde det have Frankrig paa sin Side. Tilgiv, hvis jeg taler med nogen Bitterhed om Østerrige, Paven og vore Suveræner, hvilke sidste ikke have nogen egen Vilje, men hverken tør se til højre eller til venstre uden først at have indhentet Tilladelse i Wien. Deres Anskuelser deles af den mest oplyste, moderate og rettænkende Del af den italienske Befolkning; de ere ædelmodige og fremgaaede af den Retfærdighedsfølelse og det sande Fædrelandssind, som De tror at være i samme Grad tilstede i alle Hjærter og Sind; men De vil faa at se, at dette ikke er Tilfældet. Saa længe Østerrige har en Kreutzer i sin Pengekasse, vil det kæmpe for at hindre Italien i at faa frie Institutioner, hvor moderate disse end maatte være. Intet er mere smitsomt end Frihed. Østerrige frygter den; thi det véd, at dets egne Folkeslag vilde forlange for megen Frihed. Hvad Hoffet i Rom angaar, faar De mig aldrig til at tro, at dette vil udsætte sig for den Fare at miste Østerriges Understøttelse ved at slutte sig til Konføderationen.«

»Det er let nok for Dem at fremdrage alle Farer ved Sagen; men hvor ser De da Vejen til Held? Ved hvilke Midler antager De, at Italien vil opnaa Uafhængighed?«

»Aldrig ved halve Forholdsregler.«

»Hvilke ere da de radikale Midler, De foreslaar? En Republik?«

»Nej.«

»Hvad da?«

»Jeg vil udvikle for Deres Højhed mine inderste Tanker med Hensyn til det italienske Spørgsmaal, som er det mest indviklede og vanskelige, Historien har at opvise. Fra min tidligste Ungdom har jeg grundet derover, og efter at have læst alt, hvad der lige fra Dante til vor Tid er sagt og gjort for at frigjøre Italien, er jeg kommen til den Overbevisning, at der kun er lidet Haab for vort Land, før en overordentlig Begivenhed bringer en Mand i Spidsen for en stor

militær Magt, og denne Mand enten af personlig Interesse eller af Statshensyn tager Striden op med Østerrige, slaar det af Marken og overlader Italienerne selv at ordne deres Forhold uden fremmed Indblanding. Det italienske Spørgsmaal ligger for Tiden i en Nøddeskal — Østerrige — og kun dér. Jeg frygter, at Deres Blik er for meget rettet paa Italien og for lidet mod Frankrig. Jeg kan ikke frigjøre mig for den Tanke, at det er derfra vor Frelse skal komme. Hvorledes, kan jeg ikke sige; men i intet andet Land har den almindelige Sympathi givet sig mere levende til Kjende end der, hver Gang nye Rædselsscener forefalde i Fængslerne i Spielberg, Civita Castella eller Neapel. Jeg maa bekjende min dybe Frygt for, at Deres Højheds Fremtidsudsigter skades ved den Retning, De synes at give Deres Tanker, hvilken ikke er den, jeg vilde anbefale Dem at følge, saaledes som Tingene for Tiden stille i Evropa. De kan af Begivenhederne blive kaldet til at tage en meget væsentlig Del i Frankrigs Anliggender; hvo véd, hvad der kan ske? Spar Dem selv for indtrædende Omstændigheder, som ingen i dette Øjeblik kan sikkert forudsige.«

»Hvad De dér siger, fortjener meget at overvejes; men De synes at glemme, at Napoleon II endnu lever, og at jeg ingen Ret har til at foregribe hans Planer eller stille mig frem i hans Sted.«

»Deres Fætter Napoleon er Fange i Wien. De véd, at han aldrig lades ude af Sigte. Mulig er han selv uvidende om, at han danner et meget væsentligt Element i Østerriges Udenrigspolitik, navnlig i Henseende til Frankrig, og med mindre Kejseren af Østerrige har en meget vægtig Bevæggrund til at lade Prinsen komme over Grænsen, vil han aldrig faa Tilladelse dertil. Det maa meget beklages, at den kejserlige Familie aldrig har fundet det hensigtsmæssigt i Frankrig at holde et velunderrettet Blad med det Formaal at vedligeholde Mindet hos det franske Folk om Frankrigs Storhedsdage og om den Glans og Hæder,

Napoleon I bragte over Frankrig. Skjønt Frankrig ærer Deres Onkels Minde, har Imperialismens store Sag ingen Repræsentant, intet Centrum at samle sig om, intet Organ, der forsvarer dens Interesse. Skulde der ske en Revolution i Frankrig, er der i dette Øjeblik ikke en Mand, der kan samle et halvt Dusin Hædersmænd om sig, for med dem at danne en provisorisk Regering i Napoleons II's Navn.«

Da jeg sluttede, var Klokken næsten to om Morgenen. Prinsen var øjensynlig meget træt og tankefuld.

»Naar rejser De til London?« sagde han.

»Næste Torsdag!«

»Ser jeg Dem, før De rejser?«

»Dersom Deres Højhed vil tillade mig at hilse paa Dem, før jeg forlader Firenze, skal det være mig en stor Ære.«

II.

Julirevolutionen 1830.

Den længe ventede Revolution i Paris indtraf, som bekjendt, i Juli 1830; et Jordskjælv over hele Fastlandet kunde ikke i højere Grad have rystet Evropa i dets Grundvold; ethvert Land følte Virkningen heraf, selv England, der mindre end noget andet Land er modtageligt for det ny, maatte følge Strømmen; Lord Greys store Reformbill var det Ekko af den franske Revolution, der gav det liberale Parti den længe ønskede Udvidelse af Valgloven. Tyskland, Belgien, Italien følte Stødet og vaktes til Haab om en bedre Fremtid.

Hvad jeg havde forudsagt Prins Napoleon og mine politiske Venner, syntes at nærme sig sin Opfyldelse.

Den 30te Juli var Louis-Philippe af Orleans, støttet af de tvende Hovedledere af det liberale Parti i Frankrig, General Lafayette og Jacques Lafitte, i Deputeretkamret bleven udnævnt til Konge i Frankrig uden Hensyn til Landets Ønsker.

Blandt de mangfoldige politiske Flygtninge, som i dette Øjeblik strømmede til Paris, vare Italienerne de talrigste; Forfølgelsen af de liberale af enhver Farve var af enhver italiensk Regering bragt til et Højdepunkt, som fremskyndede Emigrationen.

England, Schweiz, Frankrig, Belgien, ja endog nogle af Hansestæderne vare overstrømmede af Emigranter. Kanonerne i Paris, som havde omstyrtet Dynastiet af Guds Naade, havde fyldt Hjærterne med Haab, og fra alle Verdenskanter strømmede de nu til Frankrig for at oppebie det Øjeblik, da man kunde følge Parisernes Exempel. Jeg kjendte de fleste af dem og havde frelst manges Liv ved at anvise dem Skjulesteder og forstrække dem med Penge. Corsica var bleven en Rede, hvor Mænd af de bedste Familier søgte Ly for Skjændselsdøden. Mine Forbindelser med Livorno, der var liberalt og patriotisk sindet, satte mig i Stand til at gjøre meget for dem, og den Lethed, hvormed politiske Flygtninge over Havet kunde smugles ind paa Corsica, gjorde denne Ø til et udkaaret Tilflugtssted.

Utallige Møder bleve afholdte af en Komité, hvis Opgave det var at indhente enhver mulig Oplysning, vedrørende det italienske Spørgsmaal. Jeg kunde ikke altid undgaa at være tilstede ved disse. Naar jeg var der, fremhævede jeg altid det overilede og farefulde i at foretage noget, før man kjendte Frankrigs Udenrigspolitik. I et af disse Møder paadrog jeg mig derfor et voldsomt Angreb fra Mazzinis Tilhængere, som vare talrige, og henrevne af deres patriotiske Begejstring lode sig blænde ved fejlagtige Opfattelser af den politiske Udvikling i Italien og af de materielle Midler, som stode til vor Raadighed for at opnaa Sejren.

Betragter man upartisk Begivenhederne fra 1815—1830, vil man se, hvorledes Kløften mellem Regeringen og Folket i Frankrig bestandig udvidedes. Det eneste Middel, hvorved Regeringen kunde have besejret Misfornøjelsen og bragt

Mindet om den glimrende Fortid til at blegne, vilde have været i rette Tid at give efter for Nationens Længsel efter rimelige Fremskridt i Retning af Frihed. Havde Ludvig XVIII ærlig overholdt de Løfter, han i Chartet havde givet det franske Folk, vilde han have sparet Landet for mange Prøvelser. Saa fast hængte Folket ved Napoleon, hvem det med Sorg saae hen til som en Martyr paa den fjærne Ø, at Ludvig XVIII, der var en klog Mand, for at imødekomme Folkets Ønsker omgav sig med Marskalker, Generaler og civile Embedsmænd, der havde indlagt sig Fortjeneste under Kejseren; men Karl X fulgte efter Ludvig XVIII, og det blev fra galt værre. I femten Aar havde den udødelige Folkedigter Béranger arbejdet paa at grave en Grav for Bourbonnernes Linje; men trods dette og trods det under Restaurationen stadig stigende Misforhold mellem Regering og Folk fulgte dog de deputerede og Majoriteten af det liberale Parti, da Karl X var bleven fordreven af Folket, sine egne Ideer og indsatte Louis-Philippe paa Tronen uden at raadspørge Folket. De oversaa, at den napoleonistiske Legende havde været stærk nok til i Hovedstadens Gader at samle en Hær af Kombattanter, der vare rede til at ofre deres Blod for Napoleons Søn, Hertugen af Reichstadt i Wien. Vel sejrede Louis-Philippe og hans Venner, Folket blev dysset til Ro med Løfter, afvæbnet og en Nationalgarde dannet; men i mindre end tre Maaneder havde Louis-Philippes Folkelighed tabt sin Glans; hans Proklamation af Ikke-Interventionen blev derfor given med det tredobbelte Formaal, at befri Paris for de mange Flygtninge af alle Nationaliteter, at tilbagevinde Folkegunsten og at fremkalde Opstande uden for Frankrig, som kunde bortlede Opmærksomheden fra ham og hans Regering. Medens dette uforudsete Skridt slog enhver fremmed Magt — navnlig Østerrige — med Forfærdelse, drev det Haabet om Frihed hos Folket i ethvert Land til det højeste. Belgien var det første til at rejse sig mod Holland og proklamere sin Uaf-

hængighed; Polen og Italien fulgte efter. Det var aldeles spildt at opfordre de italienske Fædrelandsvenner til Klogskab og Forsigtighed. Et Forsøg paa at advare dem mod Frankrigs skjulte Hensigter blev optaget som Frygt og betragtet som et Frafald fra Folkets Sag; saa stor var Forvildelsen, at jeg maatte opgive det og følge Strommen. Mod min Vilje maatte jeg, da jeg rejste til Firenze, medtage Underretninger til de forskjellige Komiteer i Italien. Før min Afrejse havde jeg en lang Sammenkomst med General Lafayette, som den Gang var Chef for den franske Nationalgarde. Generalen gav mig de bestemteste Forsikringer om, at det var den franske Regerings Hensigt at agte Ikke-Interventionen, og at de undertrykte Nationaliteter derfor ingen Tid burde spilde, men rejse sig for at gjøre deres Ret gjældende. Jeg forlod Paris, ledsaget af nogle faa Venner, som maatte forlade mig ved Grænsen, da de vilde være blevne grebne, om de havde vovet at overskride denne, før Udbruddet af en Revolution gav dem Mulighed til at slutte sig til Oprørerne.

Jeg naaede Firenze henimod Slutningen af September. Den Ophidselse, den franske Revolution havde fremkaldt, var snarere stegen end falden; Bladenes Tavshed med Hensyn til Dagens vigtigste Begivenheder gjorde, at jeg omringedes af alle Partier for at faa Nyt fra Paris og navnlig Oplysninger om Frankrigs Udenrigspolitik.

Greven af St.-Leu (Ex-Kongen af Holland) bad mig komme til ham snarest muligt, hvilket jeg gjorde. Litterære Studier vare Grevens Yndlingsbeskæftigelse; hans Helbredstilstand saa vel som hans rolige og ligefremme Natur havde ladet ham foretrække et tilbagetrukkent Livs Ensformighed for Politikkens Kamp og Rænker, hvortil han altid havde vist stor Utilbøjelighed. Jeg blev derfor meget overrasket ved hans ivrige Spørgsmaal om den franske Revolution; de vare saa mange, at jeg næppe var i Stand til at tilfredsstille dem.

»Hvad er Deres Mening om Aanden i den sidste franske Revolution?«

»Det er min Opfattelse, at Loven mod Pressefriheden var den Gnist, som stak Ild i Krudttønden, og at der efter Folkets daværende Stemning i Virkeligheden ikke behøvedes mere til at rejse den Storm, som bortfejede Dynastiet. Folket stormede frem til Ødelæggelsens Værk i Følelsen af, at dette var dets Pligt for at forsvare Friheden; men da Ordenen atter skulde tilvejebringes, udførte de, der behændig traadte til (da Faren var overstaaet), dette uden at raadspørge Landet. Det liberale Parti i Frankrig er, som De véd, delt i to Partier. Det første er gjennemtrængt af de konstitutionelle Principer, saaledes som disse fremtræde i Ludvig XVIII's Charte; dets Leder er Jacques Lafitte. Det andet bestaar af liberale af en stærkere Farve, med en Tendens til Republikanisme, deres Fører er Lafayette. Ved femten Aars vedholdende Smiger og Løfter har Hertugen af Orleans draget næsten alle de liberale over paa sin Side, og ved at være paa Stedet har han ved vellønnede Agenter faaet Bourgeoisiet til at tro, at han var Øjeblikkets Mand. De liberale have i Tro til hans Ærlighed stemt for ham; men Folket vidste intet om Hertugen af Orleans. Misforstaaelsen var klar. Folket kæmpede i Haabet om, at en provisorisk Regering, repræsenterende det kejserlige Dynasti, skulde have været dannet, medens de liberale opfordrede til at kæmpe for Chartet uden at sige, hvem der stod bag dette.«

»Men forudsat,« tilføjede Greven, »at Landet var blevet opfordret til at vælge mellem Republik, konstitutionelt Monarki eller Kejserdømme, hvilket af de tre, tror De, det vilde have stemt for?«

»Jeg tvivler intet Øjeblik om, at var en provisorisk Regering bleven dannet for Napoleon II, vilde Folket have samtykket i hvilken som helst Regeringsform, der havde sikret en regelmæssig Fremskriden af liberale Institutioner,

uden hvilken ingen Regering i vor Tid vil kunne holde sig længe i Frankrig. Den republikanske Regering har i Øjeblikket kun faa Tilhængere paa Grund af alt for friske Minder hos Folket, navnlig i Provinserne; og dog tror jeg, at den, under Forsæde af et Medlem af den kejserlige Familie, vilde være bleven vel modtagen; saa stærk er den herskende Fastholden ved Napoleon. I de to Maaneder jeg opholdt mig i Paris, havde jeg Lejlighed til at overtyde mig om, hvor almindelig man følte Savnet af en permanent Komité af agtede Mænd, der kunde repræsentere den kejserlige Familiens Interesser og gjennem Pressen tale for en kejserlig Regering med liberale Institutioner. Efter min Mening . . .«

Her afbrød Greven af St.-Leu mig:

»Der er Folk nok i Paris, som skylde min Broder alt, Ære, Magt, politisk Stilling. Hvorfor stille de sig ikke i Spidsen for, hvad De foreslaar? At holde en politisk Arne i Paris, hvilket af vore Fjender vilde blive udlagt som en Sammensværgelse mod Regeringen, have vi aldrig anset for rigtigt. Vi ville ikke ægge til Borgerkrig. Vi ere rede til at tjene Frankrig, men kun naar vi kaldes tilbage fra vort Exil for at stilles i Spidsen for en Regering, lige meget under hvilken Form.«

Disse sidste Ord bleve udtalte i en bitter, noget irriteret Tone.

Jeg greb Lejligheden til at fremhæve det hæderlige i denne Tilbageholdenhed og den Agtelse, man desaarsag, efter Nederlaget ved Waterloo, viste den kejserlige Familie overalt i Verden, lige meget om det var en Republik, et Konge- eller Kejserdømme, som viste sin Gjæstfrihed. Efter at have tilladt mig den Bemærkning, at politiske Spørgsmaal ikke altid kunne maales med strængt moralske Hensyn som de nævnte og, at Folket ikke var i Stand til at forstaa disse, ytrede jeg, at det var tvivlsomt, om den kejserlige Familie vilde have vedkjendt sig en Komité, der med selv-

tagen Myndighed udgav sig for at repræsentere den. Jeg fremhævede ogsaa den Fare, det kunde medføre for Sagen, om en Mand uden Bemyndigelse udgav et Blad, der forsvarede Principer, som kunde skade Sagen; den Forvirring, der kunde opstaa i Folkets Sind, om saadanne Meninger med samt deres Ophavsmænd senere bleve desavouerede, og endelig om et saadant Blad ophørte at udkomme af Mangel paa de nødvendige Pengemidler.

»Der er noget i, hvad De siger, og mærkeligt nok modtog jeg i Morges et Brev fra Paris, som underrettede mig om, at en Kavaleriofficer, Grev Lennox, netop har stiftet et Blad under Navnet »La Révolution de 1830« med det Formaal at virke for den kejserlige Regerings Gjenindsættelse under Napoleon II, med fri Institutioner; Bladet retter stærke Angreb paa den nuværende Regering. Har De hørt tale om dette Blad, medens De var i Paris?«

»Da min Broder pludselig kaldte mig til Firenze, fik jeg ikke Tid til at lade mig introducere hos den vedkommende Herre, hvilket jeg havde lovet nogle Venner; men jeg læste daglig hans Blad, som forekom mig at nyde almindelig Anerkjendelse, da det hævdede en konservativ, men dog liberal Politik. Lennox har under Karl X været stærk oppositionel, hvorfor han finder stor Tilslutning hos Officererne; han omtales som en udmærket Kavaleriofficer, har mange Penge og mange Kundskaber, baade i Politik og i Videnskaberne, hvilket gjør ham til en farlig Fjende for Louis-Philippes Regering. Da Revolutionen udbrød, var han Chef for »l'Ecole de Saumur«; men da han begyndte Bladets Udgivelse, skyndte han sig med at indgive sin Ansøgning om Afsked.«

»Hvem ere hans politiske Venner?«

»Han siges at staa paa en meget venskabelig Fod med General Lafayette, Audry-de-Puyraveau og andre Ledere af det republikanske Parti. Bladets Tendens er imidlertid af-

gjort imperialistisk. Napoleon II, eller en provisorisk Regering i hans Navn, er Hovedpunktet i dets Politik.«

»Ak! Gud véd, hvad der er den stakkels Dreng beredt Jeg er bange, Østerrige vil holde ham under strængt Opsyn i Wien for lang Tid, om ikke for bestandig.«

»Jeg er af samme Mening, Hr. Greve. Saa længe Hertugen af Reichstadt befinder sig i Østerriges Værge, er han den store Axe, hvorom Østerriges hele Udenrigspolitik drejer sig, navnlig med Hensyn til Frankrig. Den almindelige Antagelse er, at Louis-Philippe vil vise sig som et Tugtens Ris for Evropa, paa Grund af sin revolutionære Farve. Man tager fejl. Skulde han vove at drive Tingene videre, end det (i de andre Magters Øjne) er nødvendigt for, til en vis Grad, at tilfredsstille Tidens Aand, vil Østerrige snart lægge en Tømme paa ham ved at sende Napoleon II mod den franske Grænse under Eskorte af et halvt Dusin Soldater.«

»Ja, jeg tror virkelig, det vilde blive Tilfældet. Ingen kan sige, hvad næste Maaned vil bringe. Italien er en Vulkan. Jeg frygter en stor Katastrofe. Min Søn staar ulykkeligvis i Forbindelse med de fleste af Lederne af det liberale Parti, og jeg frygter for Følgerne af hans Kjærlighed til dette Land. Jeg vilde ønske, jeg kunde formaa ham til at undgaa at indlade sig i noget farefuldt Foretagende, der forud er dømt til et sørgeligt Udfald. Han ønsker at se Dem, véd jeg. Vær saa god at se ind til ham, naar De forlader mig; han vil være meget glad ved af Dem at modtage Underretning om Enkelthederne i den franske Revolution.«

III.

Opstanden i Romagnaen.

Prins Napoleon Louis var usædvanlig smuk, noget over Middelhøjde og havde en udmærket Figur og Holdning.

Udtrykket i hans Ansigt var overordentlig klogt og mildt, i hans Øje var noget kjækt, blandet med en Aabenhed og Venlighed, som havde noget fængslende. Disse Egenskaber havde gjort ham meget søgt og elsket i de højere Kredse i Firenze og gjorde ham til Greven af St. Leus kjæreste Søn. Han havde faaet en meget omhyggelig Opdragelse, hans mange Kundskaber og vidtgaaende Kjendskab til Klassikerne, de fremmede Sprog og navnlig til de exakte Videnskaber havde bragt de mest fremragende Mand i Firenze til at søge hans Bekjendtskab og Venskab. Heller ikke i mandlige og legemlige Øvelser havde han sin Lige, navnlig udmærkede han sig i Ridekunsten.

Jeg kjendte Prinsens Meninger, som afvege fra mine, og frygtede for, at Gjæringen efter den franske Revolution havde opflammet hans livlige Indbildningskraft saa meget, at enhver Modforestilling vilde være forgjæves. Imidlertid havde hans Faders Bekymringer gjort et dybt Inktryk paa mig, og jeg følte det paahvile mig som en dobbelt Pligt, at gjøre alt, hvad der stod i min Magt, for at afholde ham fra at kaste sig ind i noget voveligt Foretagende. Man viste mig ind i Bibliotheket, hvor jeg fandt Prinsen liggende henstrakt over et stort Italiens Kort, som var udbredt paa Gulvet, ivrig beskæftiget med at maale Afstanden mellem Lokaliteterne i Romagna, som han ansaa for den Provins, der bedst egnede sig til strategiske Foretagender. I det han rejste sig paa Knæ fra sin bøjede Stilling, gav Prinsen mig Haanden, rystede min hjærtelig og bad mig tillade ham i et Par Minutter at føre en Beregning til Ende, da han frygtede, at den ellers vilde slippe ham af Minde. Jeg lod imidlertid mit Blik vanke om i Værelset, og blandt en rig Afvexling af Bøger, Tegninger og Vaaben saae jeg Modellen til en Luftballon, hvor under der var anbragt en Mekanisme, hvis Bestemmelse det aabenbart var at bevæge to Skruer, som vare fastgjorte til Baaden for at drive den fremad. Apparatet var meget sindrigt og Ideen fuld-

kommen original. Medens jeg beundrende undersøgte den, havde Prinsen rejst sig, og i det han kom hen til mig, sagde han:

»Nu, hvad synes De om den?«

»Jeg finder Anbringelsen af Skruen noget ganske nyt, og saa vidt jeg kan dømme, maa den være særdeles vel skikket til at drive Baaden fremad, hvis den drejes hurtig. Derimod finder jeg det ikke heldigt, at Ballonen er rund.«

»Det indrømmer jeg; jeg gaar endog saa vidt, at jeg tror, at alt, hvad der hedder Balloner, af hvilken som helst Form, til sidst vil blive opgivet, naar man opdager en let og billig bevægende Kraft, der gjør den luftrejsende lig en Fugl i Steden for en Fisk. Dog nok herom; vi have for Øjeblikket vigtigere Ting at forhandle.«

»Nu,« sagde han, i det han pegede paa en Sofa, hvor vi begge toge Plads, »maa jeg gjøre Dem et Par Spørgsmaal. Først, naar kom De fra Paris?«

»I Forgaars.«

»De har allerede været hos min Fader, ikke sandt? Hvor kunde han saa hurtig vide, at De var kommen?«

»Han har sandsynligvis hørt det i Banken, hvor han lod hæve Penge. Jeg kommer lige fra ham. Jeg blev overrasket ved den Interesse, han synes at nære for Begivenhederne i Frankrig, et Æmne, han ellers sædvanlig undgaar at berøre. Han frygter store Uroligheder overalt, særlig i Italien, og gjør ingen Hemmelighed af sin Bekymring for Deres Højhed.«

»Lige siden De rejste til England,« sagde Prinsen, »har Nationalfølelsens Strøm over hele Italien været i langsom, men uafbrudt Stigen, den franske Revolution har givet Landets Forhaabninger en ny og uimodstaaelig Impuls. De Reformer, som de herskende Magter i Italien vilde være mere eller mindre tilbøjelige til at indrømme, anses ikke længer for tilstrækkelige; vi trænge til mere. Der har aldrig i Italiens Historie været noget Tidspunkt, hvor Om-

stændighederne mere begunstigede Halvøens Frigjørelse og Uafhængighed end nu.«

»Vil De være saa venlig at sige mig, hvorpaa De støtter denne Mening?«

»Paa den franske Regerings Proklamation af Ikke-Interventions-Principet, som hemmer den østerrigske Regerings Aktion og giver Italienerne fuld Frihed til at ordne deres egne Anliggender efter Forgodtbefindende. Kan det saa undre Dem, at jeg tror, at Italiens Befrielse nu mere end nogen Sinde ligger i vor Haand! Jeg vil betro Dem, hvad jeg véd er en positiv Kjendsgjerning. En af de regerende Fyrster (jeg kan i dette Øjeblik ikke nævne hans Navn) vil om kort Tid tage Initiativet med et Forslag, som gaar ud paa at danne en Konføderation af de Stater i Italien, der ville slutte sig til den, og det forventes, at alle Staterne ville samtykke i at udgjøre en Del af den foreslaaede uafhængige Stat, som styres overensstemmende med en for og af dem alle forfattet Forfatning. Skulde Planen lykkes, vil Rom blive den italienske Konføderations Hovedstad under Pavens ophøjede Præsidium. Hemmelige, men meget omfattende og kraftige Forhandlinger ere blevne førte med stort Held indtil dette Øjeblik. Ikke-Interventions-Principet er det Udgangspunkt, hvorpaa hele Planen hviler. Naar Østerrige er bundet deraf, stiller ingen Hindring sig i Vejen for Landets Forhaabninger. Naar Øjeblikket kommer, da vi med forenede Anstrængelser maa sikre Planens Gjennemførelse, skal jeg meddele Dem alle dens Enkeltheder samt Maaden, hvorpaa vi agte at gaa til Værks.«

Denne uventede Erklæring af Prinsen gjorde mig maalløs. Han blev opmærksom paa min Tavshed og sagde:

»De synes ikke tilfreds, med hvad vi have gjort for at naa Maalet?«

»Jeg maa bekjende, at jeg ikke er det, og hvad der i høj Grad smerter mig, er at se Deres Højhed reven med

af en Patriotisme, der vistnok er i høj Grad prisværdig, men blot et Bytte for Løfter og leflende Tilsagn, som efter min Overbevisning kun ere listige Paafund, fremkomne for at vinde Tid til Gjennemførelsen af lumske Planer, og til hvilke jeg ikke har fjærneste Tillid. Ikke-Interventions-Principet vilde visselig være vor Frelse, dersom det blev ordentlig gjennemført; men tro mig, dette vil aldrig ske. Louis-Philippe er ikke den Mand, der sætter sin længe eftertragtede Trone paa Spil i en Krig med Østerrige. Han vil give efter for den første Opfordring fra den østerrigske Regering; han vil blive bange. Østerrige vil slaa os af Marken, inden vi komme i Slagorden, og Kongen af Frankrig vil kun høste Fordel af sin forræderske Politik. Da jeg var i Paris, havde jeg et Møde med General Lafayette i samme Anledning. Jeg er fast overtydet om, at han talte sandt og mente det ærligt, da han forsikrede mig om den franske Regerings Hensigt at opretholde Ikke-Interventions-Principet; men jeg blev intet Øjeblik rokket i min Overbevisning, at man vil overlade til os selv at kæmpe vor Kamp ud, saa godt vi kunne. General Lafayette er bleven lokket til at støtte en Politik, som er en Fornægtelse af hans Fortid. Efter at have været Lederen af det ultraliberale Parti har han gjort sig til medskyldig i en Politik, som strider mod alle de Grundsætninger, han hidtil har vedkjendt sig. Han vil, lige saa vel som Hr. Lafitte, om en føje Tid angre, at han har ofret sin usminkede Politik og sin sande Folkelighed for at støtte en Monark, hvis første Skridt vil være at frigjøre sig for ham, saa snart han ikke længer behøver hans Tjeneste til at styrke sin Stilling. Hvad jeg har sagt mine Venner i Paris, gjentager jeg aabent og uforbeholdent for Dem; jeg anser det ikke for tilraadeligt eller ledende til noget Resultat, at vi, byggende paa saadanne tomme Løfter, rejse en Hær og iværksætte en Opstand, hvis Udfald kun vil blive en Skuffelse eg Tabet af mangt et kostbart Liv. Hvad Deres personlige Deltagelse i

Italiens Frihedskamp angaar, maa jeg paa det bestemteste erklære, at den ikke vil gavne det Land, De ønsker at tjene. Østerrige vil selvfølgelig glæde sig derover, det faar derved Lejlighed til at sige til den franske Regering: »Jeg kunde muligvis have respekteret Ikke-Interventions-Principet i Italiens Anliggender, saa længe Italienerne vare ene om Sagen; men en Prins, en Bonaparte, tager aktiv Del i Opstanden, som takket være hans Navn kan tage et uventet Omfang; hvorledes kan jeg forholde mig rolig og undlade at kvæle Opstanden i dens første Udbrud? Prinsen kunde blive en meget folkelig Leder, og som saadan en farlig Fjende ogsaa for Frankrig ved given Lejlighed. Disse Omstændigheder tvinge mig til at sende mine Tropper mod Oprørerne med eller mod Eders Vilje.«

»Det gjør mig meget ondt at se Dem saaledes stemt mod denne vigtige Kombination af det italienske Anliggende. Deres Idé om Østerrige synes at lade Dem se Tingene for mørkt. Jeg har stor Tillid til vor Styrke; jeg har i ethvert Fald givet mine politiske Venner mit Ord paa, at jeg vil staa dem bi i Farens Stund; det Ord skal og vil jeg holde, hvilke end Følgerne maatte blive.«

»Jeg skal ikke sige mere, min Prins, om den Vej, De synes bestemt paa at følge; tilgiv, at jeg har taget mig den Frihed at imødegaa Deres Anskuelser med en urokkelig, fast Overbevisning. Jeg kan ikke frigjøre mig for den Tanke, at Frankrig i en nær Fremtid vil fuldstændig frigjøre sig for Bourbonnerne, og at De er den eneste Mand, det da vil paahvile at øve den øverste Magt i Napoleon II's, eller muligt i Deres eget Navn. Da vilde Deres Bistand være af højeste Betydning for Opnaaelsen af Italiens Enhed.«

»Tænk intet Øjeblik, at jeg tager Deres Opposition mod mig ilde op. Jeg holder af Meningsudvexlinger og bestrider ingens Ret til frit at udtale sin Mening. Der er meget godt i, hvad De har sagt i Favør af mig, skjønt jeg frygter, at De ikke er fri for at nære Illusioner. Hvad

angaar Varigheden af den nuværende Regering i Frankrig, ville vi vende tilbage dertil i et mere belejligt Øjeblik. Nu have vi andet at tage Vare. Om faa Dage skal jeg lade Dem vide, hvad vi have i Sinde at gjøre. Jeg venter min Broder med gode Efterretninger fra Rom.«

Jeg tog Afsked med Prinsen, tilsyneladende ved godt Mod, men i Hjærtet dybt bedrøvet.

Aftenen den 24de Februar gik Rygter i Firenze om, at en stor Opstand var udbrudt i Romagna, og at de pavelige Myndigheder vare gjorte til Fanger eller flygtede fra de Steder, hvor Oprørerne havde Magten. Da jeg kom hjem om Aftenen, fandt jeg et Brev fra Prins Napoleon, hvori han opfordrede mig til endelig at komme til ham næste Morgen, hvilket jeg gjorde.

»Jeg haaber,« sagde han, »at De glædede Dem ved i Aftes at høre om vore Venners Held i Romagna. Dette er Felttogets Begyndelse, hvorpaa der skal følge en Begivenhed af større Betydning, hvis Enkeltheder jeg lovede at meddele Dem. Hertugen af Modena staar i Spidsen for Folkerejsningen. Ciro Menotti, hans Ven og højt betroede Agent, arbejder med ham paa at ægge til Opstand i enhver Del af Italien for at drive de mange regerende Fyrster ud af Landet og da at forene deres Landsdele med Hertugdommet Modena og proklamere Hertugen til Konge af Italien. Menotti handler i fuld Overensstemmelse med Louis Philippe paa Basis af Ikke-Interventions-Principet. Vi kunne nu uden Betænkning tage Del i Bevægelsen med Vished om Held. Ciro Menottis Broder kom i Aftes som Overbringer af gode Nyheder. Fire Delegerede ere ogsaa komne fra andre Dele af Landet for at raadslaa om de bedste Midler til at forene Bevægelsen i Modena med den i andre Dele i Italien. Jeg fastsatte Deres Hus som det sikreste til Mødested. Vi samles Klokken ni i Morgen Aften. Min Broder vil slutte sig til mig.«

»Hvad har De i Sinde at gjøre med Paven?«

»Jeg tvivler ikke om, at han vil handle i Forening med Hertugen. Vi ville erfare mere derom i Morgen Aften.«

Den Dag, som var fastsat til Mødet, begyndte under meget sørgelige Auspicier baade for Italien og mig. Tidlig om Morgenen gik det Rygte, at Østerrigerne flere Nætter havde sendt Forstærkninger til Fæstningen Ferrara, som hørte med til de pavelige Besiddelser, men Paven havde givet Østerrigerne Ret til at lægge Garnison i Fæstningen, der beherskede Byen med en stor og altid slagfærdig Styrke. Denne Samling af østerrigske Tropper paa selve Grænsen af de oprørske Provinser spaaede intet godt for os. Vi nærmede os aabenbart med hurtige Skridt en forfærdelig Krisis; Forretningerne laa stille, Firenze, som hidtil havde været Samlingsstedet for engelske, russiske og franske Familier af det bedste Selskab, var forladt og øde, og Befolkningen gik i ængstelig Spænding. De Efterretninger, vi den Dag modtoge, om Standsninger og Bankerotter i de mest ansete Firmaer i forskjellige Dele af Italien, vare saa forurolige, at der kun var lidet Haab for os om, at vor Bank kunde holde sig længer uden Udsigt til venlig Bistand. Vore Tab havde allerede været meget store, Fallit og Fattigdom truede mig i mit Livs Vaar, hvad enten Opstanden sejrede eller mislykkedes. I ethvert Tilfælde saae det galt ud for mig, men særlig, hvis Opstanden ikke lykkedes, da jeg saa maatte flygte for at undgaa at blive arresteret eller skudt af Østerrigerne, som vare opsatte paa at drage størst mulig Fordel af deres lette Sejr ved at udtynde de liberales Rækker paa enhver Maade. I denne modfaldne og forknytte Sindsstemning ventede jeg om Aftenen den 26de Februar 1831 det af Prins Napoleon Louis fastsatte Møde i mit Hus, hvor vi skulde samles med hans Broder, Louis Napoleon, Ciro Menottis Broder og tre Delegerede fra forskjellige Provinser.

Klokken var netop slaaet ni, da Prins Napoleon og hans Broder, ledsagede af Menotti, traadte ind i Værelset.

Faa Minutter efter kom de tre Delegerede, som bleve forestillede for Prinserne og mig af Menotti, hvis Venner de vare.

»Mine Herrer,« sagde Prins Napoleon, »vi ere mødte her i Aften for at komme overens om en Plan for en fælles Optræden i den Opstand, som er begyndt i Romagna, og som jeg haaber snart skal omspænde alle Dele af Italien. Omstændighederne synes at begunstige vort Foretagende. Efter hvad jeg har erfaret, betænker jeg mig ikke paa at sige, at jeg aldrig har følt mig saa forvisset om vort Held, som i dette Øjeblik; jeg er ogsaa overbevist om, at de Forklaringer, vor Ven Menotti har at give os i sin Broders Navn, ville overbevise Dem alle om, at det nu er Tiden til at lade Handling følge paa Ord. Jeg vil nu overlade Menotti at forelægge Dem den Plan, som skal bringe os sikkert i den Havn, vi saa længe have ønsket og endnu ikke naaet!«

Dybt greben saa vel af Situationens Alvor som af den Betydning, han tillagde det heldige Udfald af sin Mission, fængslede Menotti vor Opmærksomhed med en meget ildfuld Tale, af hvilken det følgende er et kort Udtog, jeg efter Hukommelsen nedskrev strax efter at Mødet var hævet.

»Jeg maa med Beklagelse bekjende, at de Udsigter til vor Nations Frigjørelse, som de nyeste Tildragelser synes at gjøre lysere end nogen Sinde tidligere, aldeles mod Forventning møde Hindringer i de modstridende Anskuelser, som skille de liberale med Hensyn til, hvad der under de for Haanden værende Omstændigheder bør gjøres. Nogle fastholde, at i dette Øjeblik vil intet med Udsigt til Held kunne foretages, og opfordre derfor til fuldkommen Uvirksomhed. Andre ere villige til at dele Farerne og Ansvaret, som en Opstand medfører, men antage, at den rette Tid endnu ikke er kommen, medens et tredje Parti, som har min Broder til Arm og Hoved, og hvis Anskuelser — jeg tager ikke i Betænkning at sige det — ere identiske

med Majoriteten af Folkets, paa det bestemteste fastholder, at Øjeblikket er kommet, saafremt ikke lunkne Tilskyndelser eller halve Forholdsregler skulle faa Tid til at kølne den Begejstringens første Ild, der er af saa stor Betydning i en Folkerejsning. Da min Broder sendte mig til Firenze for at møde Prinsen og de Delegerede fra andre Dele af Italien, gav han mig følgende Instruktioner og paalagde mig kun et Forbehold med Hensyn til, hvad jeg antog De maatte ønske at vide, før de toge aktiv Del i Kampen. Først og fremmest paalagde han mig at forelægge Dem den Plan, han har udkastet i fuld Overensstemmelse med den Mand, der har samtykket i at være Hovedet for den nationale Bevægelse. Den Regeringsform, som senere skal oprettes, er endnu ikke bleven omtalt. En Uafhængighedskrig fordrer kun Diktatormyndighed. Denne vil blive udøvet af Prinsen, som sætter sin Trone og sit Liv ind paa dette Foretagende. Lad mig, mine Herrer, sige det strax, vor Revolutions Leder er Hertugen af Modena. Kun han alene kan gjøre os til en uafhængig Nation. Uafhængighed er det første, enhver sand Patriot maa have for Øje; frie Institioner ville følge efter. Mellem min Broder og Hertugen af Modena hersker fuldkommen Forstaaelse, og under Beskyttelse af Principet Ikke-Intervention, som han højtidelig har proklameret, opmuntrer Kongen af Frankrig hemmelig alt, hvad der gaar ud paa en Krig mod Østerrige. Den eneste Oplysning, jeg er pligtig at unddrage Dem, vedrører de Forhandlinger, som føres mellem Hertugen og de andre regerende Fyrster i Italien, for at tilstræbe et offensivt og defensivt Forbund mellem dem; disse kunne i Følge deres skjulte og delikate Natur ikke afsløres. Meddelelsen om, hvad der med det nævnte Formaal forhandles, vilde vel ogsaa kun have liden eller ingen Indflydelse paa det foreliggende Hovedpunkt, nemlig først, hvad Hjælp i finansiel Henseende kan min Broder gjøre Regning paa, før han begynder at handle? Han har allerede ved patriotiske Gaver samlet en

Pengesum, hvormed han kan møde forskjellige uundgaaelige Udgifter. Da han ønsker at forøge denne Sum, har han selv personlig bragt sit Offer og appellerer nu ved mig til Dem for at spørge, hvilke Midler De kunne stille til hans Raadighed. Af de saaledes tilvejebragte Penge forlanger han kun lidet eller intet til, hvad han selv har at udføre; hele Summen eller Størstedelen af den er bleven og vil blive sendt, saa snart den er indsamlet, til den lille Hær af Insurgenter i Romagna, som tæller mellem 10,000 og 12,000 Mand, af hvilke nogle ere slet armerede. Det andet Spørgsmaal, som foreligger, vil være, er Toscana beredt til at følge den Bevægelse, som forberedes, og hvis saa er, hvor vidt er denne forberedt? Vor Styrke i Romagna befales af Armandi, en dygtig Soldat og en oprigtig Fædrelandsven; men den savner en dygtig Ledelse. Jeg behøver ikke at dvæle længer ved Enkelthederne i, hvad man staar i Begreb med at udføre andensteds. Jeg ønsker Svar paa mine Spørgsmaal, forinden jeg rejser. I Dag er det den 26de Februar. Den 4de i næste Maaned skal Rejsningen foregaa samtidig i Hertugdømmerne Modena, Parma og Piacenza og strække sig saa vidt som mulig, indtil vi naa den Styrke, som manøvrerer i Romagna. Husk vel paa, mine Herrer, at den hele Plan hviler paa en Kjendsgjerning, som nu er ubestridelig — Ikke-Interventions-Principet. Østerrige er lukket inde i sine Fæstninger, det tør ikke røre sig, det er dømt til at være en slet og ret Tilskuer ved alt, hvad vi gjøre. Noget saadant har den mest sangvinske iblandt os næppe kunnet drømme om, end sige haabe. Dersom vi lade denne Lejlighed gaa tabt uden at gjøre et Forsøg til det yderste for at frelse vort Land, vil Fremtiden være retfærdig i sin Dom, naar den brændemærker Italienerne med Ordene »Krystere« og »Slaver!«

Over al Maade tilfreds med at høre Menotti saa ildfuldt fremsætte sine egne og sin Broders Anskuelser i saa fuld Overensstemmelse med hans Meninger, vendte Prinsen

sig til mig, som om han tog det for givet, at jeg var bleven overbevist af denne hans Meningsfælles patriotiske Tale. »Har De noget at bemærke?« spurgte Prinsen.

»Ja, jeg har, Deres Højhed, og skjønt mit Hverv er pinligt og udsat for at mistydes, skal jeg dog ikke undlade at udtale, hvad jeg anser for min Pligt, nemlig at fremstille den foreslaaede Opstand som unyttig og bærende de alvorligste Følger i sit Skjød. Jeg betænker mig ikke paa at gjentage for Dem og hele Verden, at det saa højt priste Ikke-Interventions-Princip er en Snare, som dets Opfinder har i Sinde at benytte til andre Formaal. Jeg tror ikke paa det. Louis Philippe vil muligt under sædvanlige Forhold blive en god Konge; men han er alt for klog til at byde Østerrige og maaske hele Tyskland Stangen for med Vaabenmagt at forsvare et Princip, der ikke kan bringe ham selv mindste Fordel. Han er ikke den Mand, der vil vove den Trone, han i saa mange Aar har eftertragtet, ved at kaste Handsken til en Magt af første Rang, til Forsvar for en hvilken som helst Nationalitet. De kjender min Mening om Sagen, og intet kan forandre denne. Jeg fordømmer paa det bestemteste Forsøg paa Opstand, som for vist vil lede til unyttig Fortabelse af Liv og til en haardere Behandling af de overvundne, og det ved selve de Fyrster, der tilsyneladende gjøre fælles Sag med Folket. Da jeg hørte vor Ven Menotti afsløre for os, at hele den Axe, om hvilket Værket til Uafhængighedens Opnaaelse skal dreje sig, er Kongen af Modena, bekjender jeg, at jeg følte mit Blod stivne ved denne overraskende Nyhed. Hertugen af Modena! Véd De, hvem Hertugen af Modena er? Har De ikke læst Beretningen om hans Handlinger, siden han besteg Tronen i Modena? Der er hverken Mand eller Barn, Ven eller Fjende, ikke et Land, hvor fjærnt det end er, som ikke har hørt, at han er den mest erklærede Forkæmper for Absolutismen, grusom og pengebegjærlig. Hans Rigdom er lige saa stor som hans naturlige Gridskhed.

Hans blinde Underdanighed over for Østerriges Vilje og Roms Skinhellighed er vel bekjendt, og hvorledes Deres Broder har kunnet sætte sin Lid til Hertugens Liberalitet og gjøre ham til Lederen af den italienske Frihedskamp, er mig ikke muligt at forstaa. Sig ham, at Hertugen er en Mester i Forræderi, til hvem ingen tør fæste Lid, at han er rede til at ofre sin bedste Ven for at redde sin Trone. Sig ham, at han tager fuldstændig fejl, naar han tror, at Østerrige vil staa som rolig Tilskuer over for hvad der foregaar i Italien, og lad ham vel betænke det Ansvar og den Sorg, der vil overvælde hans ridderlige Sind ved saa mange Livs Fortabelse uden Nytte, dersom Opstanden mislykkedes, som jeg frygter den vil. Jeg véd, at min Mening vil blive udlagt som en Udflugt for ikke at deltage i den foreslaaede Handling; men jeg vil ikke derved lade mig afholde fra aabent at udtale den, uden Hensyn til deres Billigelse eller Misbilligelse, hvis Overbevisning jeg ikke deler. Naar den rette Tid kommer for mig til at give mit Liv for mit Fædreland, skal jeg ikke undlade at gjøre min Pligt; men ikke før. Hvad Firenze angaar, da vent ikke nogen Rejsning her, som er Omtale værd. Folket er ikke tilstrækkelig misfornøjet med Storhertugen til at kunne overtales til at rejse sig imod ham; derhos har det ingen Vaaben, og ethvert Forsøg paa Opstand vilde hurtig blive undertrykt. Hvad Deres Broders finansielle Hjælp angaar, skal jeg gjærne gjøre alt, hvad der staar i min Magt for at besvare hans Opfordring,« og, i det jeg vendte mig til Prinsen, sagde jeg, »jeg skal med Glæde imødekomme Deres Ønsker i saa Henseende og gjøre de fornødne Skridt.«

Et af de mærkeligste Træk ved dette Møde var den fuldkomne Tavshed, som Prins Louis Napoleon (senere Kejser Napoleon III) bevarede. Han var lige kommen fra Rom, og de Oplysninger, han skulde give os om den

allerede i Marken værende Oprørshærs virkelige Stilling og Plan, vare, hvad jeg i Spænding havde ventet paa. Han ytrede ikke et Ord. Jeg kunde ikke forklare det, men ansaa det ikke tilraadeligt at gjøre nogen Hentydning dertil; mine sidste Ord fremkaldte for et Øjeblik en almindelig Tavshed. Menotti var den første, som rejste sig, og i det han purrede op i sit Haar med feberagtig Ilfærdighed, begyndte han at gaa op og ned ad Gulvet, mumlende nogle Ord, vi utydelig kunde høre. Prins Napoleon fulgte ham, aabenbart for at mildne det Indtryk, mine Ord havde gjort paa hans Sind, og for tillige at træffe nogen Overenskomst med Hensyn til de fornødne Penge.

Prinsen kaldte mig til sig i Menottis Nærværelse og spurgte, hvor stort et Beløb jeg kunde raade over. Jeg sagde, at i Øjeblikket kunde jeg ikke raade over mere end 5000 Lstrl. Prinsen erklærede det for tilstrækkeligt og tilføjede: »Jeg vil lægge 10,000 Lstrl. til.« Menotti var tilfreds og traf Aftale med Prinsen om at faa Pengene næste Morgen, hvorpaa han vilde rejse for at møde sin Broder i Modena.

»Endnu et Ord før vi skilles, min kjære Menotti!« sagde jeg, i det jeg tog begge hans Hænder i mine. »Det gjør mig ondt at have udtalt, hvad der, som Sagerne i Øjeblikket staa, har fyldt Deres Sind med Tvivl og Uro; men mine Meninger om denne Sag ere saa rodfæstede, at det er mig umuligt at forandre dem. Jeg gjentager, at jeg dybt beklager det, og havde Prinsen med et Ord givet mig mindste Antydning af, hvad jeg her vilde faa at høre, skulde jeg hensynsfuldt have afholdt mig fra at være tilstede ved Mødet. Jeg ønsker Deres Broder Held, det er det samme som at ønske mit Fædreland Frihed og Uafhængighed. Kun ét tilraader jeg ham; ingen halve Forholdsregler, ingen Tilbagevigen for strænge Midler, naar de ere nødvendige for et heldigt Udfald. »Medico pietosa fa

la piaga puzzolente« *) er mere anvendeligt paa Revolutioner end paa noget andet.

Menotti vexlede Haandtryk med de to Prinser og forlod Værelset med de tre Delegerede.

Da de to Prinser havde udtrykt det Ønske at blive noget længer, forudsaa jeg, at der var mere tilbage at meddele mig.

»Deres Opfattelse,« sagde Prins Napoleon Louis, i det han henvendte sig til mig, »med Hensyn til den Holdning, enhver sand Fædrelandsven skulde anse det for sin Pligt at indtage i den forestaaende Kamp for Italiens Uafhængighed, er meget nedslaaende for mig, saa meget mere som jeg er overbevist om, at De vil blive pinlig overrasket ved, hvad jeg har at meddele Dem. Midt i de stormfulde Begivenheder, som synes at vende op og ned paa Evropa, kunne min Broder og jeg ikke gjøre os fortrolige med den Tanke at forblive ledige Tilskuere ved Begivenhedernes Gang og udelukke os selv fra Verden. Det Navn, vi bære, den Aand, som besjæler os, i Forening med et levende Ønske om at gavne det Land, som skjænkede vor Slægt den kjærligste Gjæstfrihed, gjør det umuligt for os at modstaa Øjeblikkets Tilskyndelse til at slutte os til Rejsningen i Romagna, for at kæmpe for Italiens Uafhængighed eller dø i Striden. Vi kjende fuldt vel de Farer, som omgive os, og Vanskeligheden af vor Opgave; men der staar os ingen anden Mark aaben til Anvendelsen af aandelig og legemlig overstrømmende Livskraft, og da vort eget Land ikke gjør Krav paa os, kunne vi muligvis bidrage til vort nye Fædrelands Velfærd. Om vi begive os til Kamppladsen, før Menotti har begyndt sine Bevægelser i Modena eller efter, er et Spørgsmaal, der afhænger af de næste faa Dages Tildragelser. Ingen uden De véd noget om vor Beslutning. Jeg beder Dem betragte dette som en hemmelig

*) Slette Lægemidler forværre Saaret.

og fortrolig Meddelelse. Det vilde smerte mig i allerhøjeste Grad, om dette nogen Sinde kom til min Faders Kundskab.«

At blive betynget med en saa betydningsfuld Hemmelighed var mere, end hvad jeg, efter alt hvad der var gaaet forud, formaaede at bære. Jeg blev bogstavelig maalløs og brast i Graad; da tog Prinsen venlig begge mine Hænder og søgte at lette min Smerte ved at sige: »Nu, nu, vær ikke saa modfalden; maaske kan en eller anden Begivenhed indtræde, som fuldstændig hindrer vor Afrejse.«

(Fortsættes.)

M. B.

Muhammad.

(Slutning.)

X.

Efter Slaget ved Uhud havde Makkanerne og Muslimerne sat hinanden Stævne næste Aar ved Badr. Abû-Sufjân havde ikke kunnet faa samlet saa stor en Hær, som han ønskede, men lod udsprede overdrevne Rygter om sine Rustninger. Med 2000 Mand og 50 Heste rykkede han da til den aftalte Tid ud fra Makka, men sendte undervejs en Mand til Madîna, der skulde søge at skræmme de troende; det var ogsaa nær lykkedes; men ʿUmar forestillede Profeten, at det vilde være ham en uudslettelig Skam, hvis han ikke indfandt sig til Stævnet, og han drog da til Badr med 1500 Mand og 10 Heste og naaede der hen til den aftalte Dag; men Abû-Sufjân havde ikke haft Mod til at vente paa hans Komme og var dragen bort omtrent ved samme Tid, som Muhammad kom. Mange af de troende havde bragt Varer med og gjorde glimrende Forretninger paa Markedet, som holdtes der i de Dage.

Efter Hjemkomsten fra Badr fortsattes Plyndretogene mod forskjellige Stammer ofte med meget Held, og da det var lykkedes Profeten at vinde Stammen Muzajna for Troen, eller i det mindste gjøre den nevtral, havde han ingen Fjende mere mellem Madîna, det røde Hav og Makka, og han kunde derfor nu uden Fare begynde paa større Expedi-

tioner. Det er klart, at det var lykkedes Profeten at vinde enkelte Tilhængere omkring i Ørkenstammerne; thi hans Spejdere vare altid Bedawiner. Nogle af disse bosatte sig i Madîna, andre dulgte deres Overgang til Islâm, bleve i deres Hjem og ydede ham netop derved meget store Tjenester, i det de underrettede ham om alt, hvad der foregik i Ørkenen.

Endelig i Aaret 627 kom Islâms Fjender, væsentlig ved Jødernes Bestræbelser, til at indse, at deres tidligere Krigsføring var til ingen Nytte, men at de maatte forene sig, ikke blot for at hævne deres faldne Slægtninge, men for at udrydde den nye Menighed, der truede med at ødelægge den gamle Orden. Efter flere Underhandlinger lykkedes det Makkanerne med en Hær af forbundne Stammer, i alt 10,000 Mand under Abû Sufjâns Anførsel, at drage fra Makka strax efter Pilegrimsfesten i Midten af April. Muhammad fik i Tide Underretning herom, men i Madîna herskede Skræk og Rædsel for denne store Hær. Der var ikke Tale om at kunne møde Fjenden i aaben Mark, det kunde blive vanskeligt nok at forsvare Byen, især da »Hyklerne« ikke vare til at lide paa. Heldigvis var der i Madîna en Perser Salmân, der raadede til at anlægge en Grav rundt om Byen og en forskanset Lejr. Alle toge efter Profetens Exempel fat paa Arbejdet, og i 6 Dage (andre sige 1 Maaned) blev Forskansningen færdig, saa at de troende den 30te Marts kunde drage ud i Lejren efter at have bragt Koner og Børn i Sikkerhed i deres Taarne og faste Huse. De troendes hele Hær talte 3000 Mand, men mange af dem vare ikke ret til at stole paa. Kurajsjiterne bleve meget overraskede ved at se Graven; et saadant Forsvarsmiddel var dem ubekjendt, og næsten endnu mere skuffede bleve de, da de opdagede, at Sæden paa Marken allerede var høstet og bragt hjem. Til deres Heste maatte de derfor kjøbe Durra langvejs fra, og Kamelerne lede megen Mangel. Imidlertid skrede de dog til en Art

Belejring, og for at trætte Forsvarerne delte de deres Hær i flere Dele, hvoraf en stadig Dag og Nat angreb Byen fra alle Kanter, og hertil benyttede de navnlig deres Rytteri, der talte 1000 Heste. Følgen heraf var, at Muslimerne ogsaa maatte dele sig i flere Hold, der skiftedes til at forsvare Forskansningerne, medens 500 Mand holdt Vagt i Byen, og 200 bestandig vare ved Profetens Telt. Efter nogle Dages Kamp forsøgte Kurajsjiterne en almindelig Storm, men bleve drevne tilbage, uagtet 3 af deres Ryttere vare trængte ind over Graven paa et Sted, hvor denne var for smal og slet forsvaret; men i Steden for at sikre sig denne Overgang for deres Landsmænd, opfordrede de paa sædvanlig arabisk Vis nogen til at møde dem i Enekamp, og de to af dem faldt, medens den tredje frelste sig over Graven. Imidlertid udmattede den bestandige Kamp Muslimerne, og trods Muhammads ivrige Bønner skete der intet Mirakel; han greb derfor til et sikrere Middel: at vække Mistillid blandt de forbundne til hinanden, og dette lykkedes. Da de havde belejret Byen i 2 Uger, rejste der sig en voldsom Storm, der gjorde Opholdet aldeles utaaleligt, Stammen Ghatafân begyndte at pakke sine Kameler til Opbrud, og Abû-Sufjân selv var den første af Makkanerne, der besteg sin Ridekamel; Afmarchen gik imidlertid for sig i fuldkommen Orden. At Kampen ikke har været meget blodig og Krigerne ikke meget begjærlige efter at ofre Liv og Blod, ses bedst af de faldnes Tal: Muslimerne havde 6 døde, Hedningerne 2 døde og 1 dødelig saaret. Nordøst for Madîna boede Stammen Asjdja. Det mislykkede Angreb paa Byen viste dem, hvor farlige deres Naboer kunde blive, og de fandt det derfor klogest at slutte Fred med dem. Dette kunde kun ske ved at antage Islâm, hvad de da ogsaa gjorde, ja de byggede endog en Moske i Mahlama.

Den 15de April 627, samme Dag, som Muslimerne vare vendte tilbage til Byen fra Forskansningerne, gav Muhammad Befaling til at angribe Jødestammen Banû-Kurajtza i

Madîna. Denne tilbød at udvandre og lade al sin Ejendom blive tilbage, naar blot Livet sikredes dem; men Muhammad vilde kun modtage Overgivelse paa Naade og Unaade. Deres Fortvivlelse var ubeskrivelig, men var ikke i Stand til at bringe dem til at fatte en rask Beslutning; Mændene vare raadvilde, Kvinder og Børn jamrede og skreg. Det var Muhammads Hensigt at tvinge Jøderne til at antage Islâm; tre eller fire kjøbte ogsaa deres Liv paa den Maade, de øvrige fulgte deres Rabbiners Formaninger, men kunde ikke fatte Mod til at kæmpe for Livet. Efter en Belejring af 15 (25) Dage overgave de sig paa Naade og Unaade; deres forbundne bade om Naade for dem, og Profeten svarede: »En Mand af Eders egen Midte, Saʿd-ben-Muʿâdz, skal fælde Dommen.« Hans Dom lød: Mændene skulde henrettes, Kvinder og Børn sælges som Slaver; og efter denne Dom bleve 600 Mænd henrettede og 1000 Kvinder og Børn solgte. Byttet var meget stort og skal have haft en Værdi af 46,000 Dinârer (c. 298,000 Kr.), og da det betragtedes som Krigsbytte, blev det delt, og de, der ejede Heste, fik 3 Gange saa stor en Lod som de andre. — Paa denne Tid skal ogsaa en af de største Feltherrers Omvendelse have fundet Sted, det var Ægyptens bekjendte Erobrer ʿAmr-ben-ʿÂs.

Fra Maj 627 til Marts 628 lod Muhammad foretage ikke mindre end 13 Røvertog mod forskjellige Stammer, foruden at han lod flere Modstandere myrde. Dette opmuntrede Abû-Sufjân til at følge hans Exempel, og en Mand blev sendt til Madîna for at myrde Profeten, men det mislykkedes; Morderen blev greben, tilstod og blev, da Muhammad tilgav ham, en oprigtig troende. De to Mordere, Profeten nu afsendte for at gjøre Gjengjæld mod Abû-Sufjân, havde heller ikke bedre Held; det var med Nød og næppe, at de undslap.

I Foraaret 628 besluttede Muhammad at gjøre Pilegrimsrejsen til Makka og derved bevise, at hans Religion ikke

var væsentlig forskjellig fra hans Landsmænds. Han ventede sig vigtige Resultater af sin Deltagelse i denne Nationalfest, og det ikke uden Grund. Derfor udstedte han et Opraab til alle troende om at gjøre Valfarten i Forening med ham, og navnlig søgte han at faa de omvendte Bedawiner til at følge med, thi dem vilde Makkanerne nødig bryde med, og med jo større Magt han kunde optræde, desto mere Indtryk vilde han gjøre paa de uomvendte. Kun faa Bedawiner fulgte Opfordringen, thi Toget lovede mere Fare end Bytte. Ved Efterretningen herom besluttede Kurajsjiterne at forbyde ham at betræde det hellige Omraade og samlede en anselig Hær uden for Byen for at forsvare Helligdommen. Muhammad var kun nogle og tredive arabiske Mil fra Makka, da han erfarede deres Bestemmelse. Han sammenkaldte strax et Krigsraad, og det synes, at dette bestemte i Nødsfald at tiltvinge sig Adgang til de hellige Steder. Strax efter stødte de troende paa Kurajsjiternes Rytteri, der imidlertid trak sig tilbage uden Kamp, og Muslimerne droge frem til Hudajbîja, 9 arabiske Mile fra Makka, beliggende dels inden for dels uden for det hellige Omraade. Her gjorde Muhammad Holdt mod sine Ledsageres Ønske, men han ansaa det for klogest ikke at give Anledning til en Kamp paa et ugunstigt Terræn. Efter nogle Forhandlinger med Kurajsjiterne, under hvilke det nær var kommet til Kamp, afsluttedes en Fred paa 10 Aar: ingen af Parterne maatte i den Tid angribe den anden, Overløbere fra Kurajsjiterne til Muhammad skulde udleveres, men ikke omvendt, enhver havde Lov til at slutte Forbund med Kurajsjiterne eller med Muhammad; dette Aar skulde Muhammad drage hjem, men næste Aar skulde Kurajsjiterne forlade Makka i 3 Dage, og i disse havde han Lov til med sine Tilhængere at blive der, naar de ikke førte andre Vaaben med sig end den rejsendes: Sværdet i Skeden. Muslimerne vare ingenlunde fornøjede med dette Forlig; men Muhammad erklærede det for en Sejr og

støttede denne Opfattelse ved en Aabenbaring (Kur. 48, 1). Uagtet Muhammad ikke fik Adgang til Templet, udførte han dog Festceremonierne og ofrede 70 Kameler foruden Oxer og Faar. Hensigten med Toget var altsaa langt fra fuldstændig naaet, men dog bragte det vigtige Resultater; dels gik i de følgende 3 Aar mange af Makkas og Omegnens Beboere over til Islâm, dels sluttede flere Stammer strax Forbund med Profeten, ja Makkanerne bleve endog for at undgaa nogle Overløberes Plyndringer nødte til at bede ham optage disse blandt sine Tilhængere.

XI.

For at formindske sine Tihængeres Misfornøjelse med dette Forlig, besluttede Muhammad at foretage et Tog mod Jøderne i Khajbar; men inden han kunde blive færdig med Rustningerne til dette Tog, var han saa heldig at faa sluttet Forbund med en kinânitisk Stamme og et Par andre Stammer, hvorved han sikrede sig Vejen til Makka, thi nu havde han paa hele denne Strækning forbundne, der satte Troens Baand højere end Blodets. Paa samme Tid besluttede han sig til at sende Skrivelser til de omboende Fyrster og lod sig i den Anledning lave et Sølvsignet med Indskriften: Muhammad, Guds Apostel; men disse Gesandtskaber fik naturligvis ikke nogen videre Betydning.

Først i September 628 opfordrede han sine Tilhængere til at holde sig beredte til Toget mod Khajbar og medtog vel alle de troende, der vilde være med, men under den Betingelse, at kun de, der havde deltaget i den mislykkede Valfart, havde Ret til Bytte. Khajbar er en temmelig betydelig By n. for Madîna i en daddelrig Egn; Indbyggerne vare Jøder og dygtige Agerdyrkere. Muslimerne kom i alStilhed om Natten til den Slette, der omgiver Byen, og om Morgenen, da Indbyggerne aabnede Portene paa deres Fæstninger for som sædvanlig at gaa til deres Markarbejde, saae de til deres Forfærdelse Fjenden uden for. Vel ilte de til Vaaben

og angrebe Fjenden, men bleve strax drevne tilbage inden for Murene. Næsten hver Familie i Khajbar havde en Fæstning ɔ: et Stenhus med fladt Tag eller et lavt Taarn, og et saadant var i Regelen tilstrækkeligt til at modstaa Bedawinernes Angreb. Muslimerne vare ikke talrige nok til at blokere Byen, Muhammad dannede derfor to Korpser, der skulde skiftes til at patrouillere og derved forhindre Tilførsel. Et lignende Korps dannede Jøderne under Anførsel af Himjariten Marhab, og først da denne og hans Broder vare faldne, erobrede Muslimerne den ene Fæstning efter den anden. Ikke ret mange af Jødernes Forbundsfæller havde indfundet sig for at hjælpe dem, og selv disse faa forlod dem efter en Maaneds Forløb. Kampen varede endnu en Maaned, men med meget lidt Held for Jøderne, thi de troende mistede i alt kun 15 eller 20 Mand. Alle de Krigere, der fandtes i de erobrede Fæstninger, lod Muhammad henrette, og denne Haardhed forfejlede ikke sin Virkning. Da Jøderne kun havde to Fæstninger tilbage, overgave de sig paa det Vilkaar, at de frit maatte drage bort med deres Familier og rørlige Ejendom med Undtagelse af alt Guld, Sølv og Vaaben, der tillige med Jorderne skulde tilhøre Sejrherrerne. I det hele mistede 903 Jøder Livet ved denne Lejlighed, og kun faa af disse vare faldne i Kampen. Det gjorte Bytte deltes paa sædvanlig Vis; af Jordejendommene tog Muhammad Halvparten for sin Del, og den anden Halvpart fik Hæren; men Muslimerne indsaa snart, at de ikke kunde drive dem; de modtoge derfor de tidligere Ejeres Tilbud at overlade dem Jorderne med at faa det halve af Høsten.

Paa dette Felttog blev der gjort det bekjendte Forsøg paa at dræbe Muhammad med Gift. I Almindelighed fortælles, at Jødinden Zajnab ved en forgiftet Steg vilde prøve, om han var en Profet eller ikke; rimeligere er det, at hun vilde hævne en nær Slægtning, der var falden i Kampen.

Muhammad fik dog ikke nydt nok af Giften til at dø deraf, men efter hans eget Udsagn var dog hans Sundhed svækket fra denne Tid.

Flere forskjellige, til Dels meget fordelagtige Røvertog blev derefter foretagne, indtil Muhammad, da Nymaanen til Dzu-l-Kaʿda (1ste Marts 629) blev synlig, lod udgaa Befaling til, at alle de, der forrige Aar havde gjort Toget med til Hudajbîja, skulde forrette Valfarten med ham. De mødte ogsaa næsten alle, saa at den samlede Mængde beløb sig til 2000 Mand med 100 Heste. Kurajsjiterne forlode efter Overenskomsten deres Huse og opholdt sig tre Dage paa de omliggende Bjærge, og Muhammad drog da ind i Makka og forrettede de hellige Ceremonier; efter de tre Dages Forløb forlod han igjen efter Opfordring og Aftale Byen.

Efter flere Smaatog besluttede Muhammad at straffe den ghazzânidiske Fyrste Sjurahbil-ben-ʿAmr, fordi denne havde myrdet en af hans Sendemænd til den græske Kejser. I September 629 drog derfor hans Adoptivsøn Zajd i Spidsen for 3000 Mand mod Sjurahbil, der paa Efterretningen herom samlede en Hær paa 100,000 (?) Mand. Da Muslimerne erfarede, at en græsk Hær paa 100,000 Mand rykkede Sjurahbil til Hjælp, gjorde de Holdt i to Dage og holdt Krigsraad. Nogle mente, man skulde sende Bud til Profeten og vente paa Forstærkning, men Madinenseren ʿAbd-Allah-ben-Rawâha indgød dem Mod, og ved Mûta stødte Hærene sammen. De troende stillede sig i tætsluttede Rækker, og selv Førerne kæmpede til Fods. Zajd blev strakt til Jorden ved et Lansestød, Djaʿfar, Profetens Fætter, der efter ham tog Anførselen, faldt kort efter, dækket af Saar, og den tredje Anfører, den før nævnte ʿAbd-Allah-ben-Rawâha, faldt ogsaa, kæmpende som en Løve. Da greb Muslimerne Flugten; men en Madinenser frelste Fanen, plantede den i Jorden og, da de flygtende samlede sig om den, overrakte han den til Khâlid-ben-Walîd.

Han fornyede nu Angrebet, og det lykkedes ham at beholde Marken.*)

De bestandig videre gaaende Røvertog kunde ikke undgaa at bringe Muhammad i Forbindelser med Nadjd og Jamâma, hvor Kjærnen af den semitiske Befolkning endnu lever. Blandt de derboende Stammer vare især Hanîfa og Suhajm mægtige og ansete. Til denne Stamme Hanîfa hørte Musajlima,**) den af alle de »falske Profeter«, der efter Muhammads Død fik flest Tilhængere, ja endog en Tid syntes at skulle besejre Islâm. Det var dog imidlertid allerede i Muhammads Levetid, at han optraadte som Profet eller maaske snarere blot som Religionslærer, uden at vi dog kjende videre til hans Lære, end at han har staaet de asketiske Sekter nær. Først senere, da Islâm blev en politisk Magt, har hans stolte Stammebrødre faaet ham til at optræde som Profet, og han tillagde sig da Navnet Rahmân, hvoraf man altsaa kan slutte, at han har udgivet sig for Messias, samtidig med at han har betragtet Monotheismen som Hovedsætningen i den sande Gudsdyrkelse. Muhammad og Musajlima levede hinanden for nær, til at de kunde undgaa at komme i Berørelse med hinanden, de maatte enten gaa Haand i Haand eller bekrige hinanden. Muhammad skal da ogsaa have sendt Musajlima en skriftlig Opfordring til at antage Islâm; men denne svarede, at han var en Profet lige saa vel som Muhammad, og foreslog ham en Deling af Landet, hvoraf den ene skulde beherskes af Hanîfastammen, den anden af Kurajsjiterne. Hvorledes dette nu end forholder sig, saa er det vist, at

---

*) At Khâlid virkelig har beholdt Valpladsen og ikke blot sikret Tilbagetoget, synes mig er klart deraf, at et saadant i et fjendtligt Land lige over for et talrigt Rytteri vilde være en Umulighed, naar ikke Fjendens Fremrykning var bleven forhindret ved selve Kampen, der jo godt kan have været uafgjørende, selv om Khâlid beholdt Marken.

**) Egentlig et Øgenavn, „den lille Muslim“.

der en Tid er blevet drevet Underhandlinger mellem dem, og det synes endog at være kommet til et Kompromis, hvorefter Musajlima anerkjendte Muhammad som Profet, men skulde saa til Gjengjæld være dennes Efterfølger. Efter disse Underhandlinger kom en Del Høvdinger af Hanîfa til Madîna tillige med Musajlima og aflagde Trosbekjendelsen. Ligeledes synes Afsendinge fra Suhajmiterne, der tilhørte en kristen Sekt, at have underkastet sig Muhammad kort derefter.

Nu følte denne sig stærk nok til at vove et nyt Forsøg mod Makka, og det vilde uden Tvivl være en stor Fordel for ham, om det hellige Tempel kunde komme i hans Magt, ikke at tale om, hvilken Triumf det vilde være over for hans Modstandere i Makka, og hvilket Bevis det vilde være for hans guddommelige Sendelse. Og der var al Udsigt til, at det med Lethed vilde lykkes ham nu; thi han havde faaet omgivet Makka med Stammer, der vare mere eller mindre nøje forbundne med ham, han havde til Dels ødelagt dets Handel, og der var upaatvivlelig megen Misfornøjelse med dette, ikke blot blandt de fattigere, men ogsaa blandt de rige, og man vilde gjærne ofre adskilligt for igjen i Fred og Ro at kunne tjene Penge; stor Modstand kunde derfor næppe ventes. Anledning til at bryde den for knap 2 Aar siden sluttede Fred tilbød sig let. Den med Muhammad forbundne Stamme Khuzâʿa overfaldt og dræbte en Kjøbmand af den med Kurajsjiterne forbundne Stamme Bakr-Kinâna. Den dræbtes Slægtninge overfaldt, hjulpne af nogle Makkanere, til Blodhævn en khuzâʿitisk Lejr og dræbte 20 Mand. Da Khuzâʿiterne forlangte Hjælp af Muhammad, indsaa Makkanerne godt, hvor farligt dette kunde blive og sendte Abû-Sufjân til Madîna for at forny Freden; men Muhammad undgik klogelig saa vel at gaa ind paa dette Forslag som at erklære Krig, og saa snart Abû-Sufjân var dragen bort, rustede han sig i al Hast til et Tog mod sin Fødeby og dulgte sin Plan for alle, selv for Abû-Bakr.

Alligevel var den ikke vanskelig at gætte, og et Forsøg, en Forræder blandt de troende gjorde paa at sende Makkanerne Bud, blev opdaget i Tide. Med en Hær paa 10,000 Mand drog Muhammad da i Begyndelsen af Ramadhân (Januar 630) fra Madîna, og paa Grund af Felttoget fritog han Hæren for at overholde Fasten. Efter 9 Dages Marche var han kun en Dagsrejse fra Makka og befalede at antænde 10,000 Vagtblus. Makkanerne bleve nu bange for Alvor; Profetens Farbroder Abbâs og to andre af hans Slægt skyndte sig at drage ud til ham og aflægge Trosbekjendelsen. Abû-Sufjân, der var reden ud for at undersøge Stillingen, blev selv overbevist om, at der var intet andet at gjøre end underkaste sig. Han traf undervejs paa Abbâs, der tog ham med til Muhammads Telt, hvor han efter nogen Tale frem og tilbage aflagde Trosbekjendelsen og derefter blev sendt til Makka for at bevæge Indbyggerne til fredelig Underkastelse; tillige medbragte han det Budskab, at enhver, der var i hans (Abû-Sufjâns) Hus, enhver, der lukkede sin Dør eller begav sig til Kaʿba'en, var sikker paa sit Liv. Næste Morgen rykkede da Muslimerne frem mod den hellige By i tre Afdelinger, de fleste Makkanere underkastede sig, kun ʿIkrîma, Abû-Djahls Søn, indtog en fast Stilling og søgte at forsvare Indgangen til Byen; men efter en kort Fægtning, hvori de troende mistede 2 Mand, Makkanerne 28, sprængte Khâlid denne lille Afdeling. Blot 6 Mand og 4 Kvinder havde Muhammad ikke amnesteret; af disse bleve dog kun 3 henrettede, de øvrige bleve senere benaadede, eller flygtede. Nu holdt Profeten, ridende paa en Kamel sit Indtog i Byen, og besøgte strax Kaʿba'en. Syv Gange red han omkring Bygningen og hilste hver Gang den sorte Sten med sin Stok; derefter steg han af, gik ind i Bygningen med de Ord: »Der er ingen Gud uden Allah, den eneste, han har ingen Fælle; han har holdt sit Løfte, givet sin Tjener Sejr

og slaaet Hedningene paa Flugt,« og ødelagde alle Gudebillederne.

XII.

En halv Maaned blev han i Makka for at ordne Forholdene der, medens han udsendte nogle Folk, som skulde ødelægge Gudebillederne i den nærmeste Omegn. Dette gik i det hele fredeligt af; kun Khâlid lod i Hidsighed og Trosiver nogle Mænd henrette; men Muhammad sendte strax ʿAlij med Mandeboden for de dræbte og vandt derved den forurettede Stamme for sig. Syd for Makka i Nærheden af Thâjif levede de temmelig mægtige Hawâzin-Stammer. Efter Makkas Erobring vare de ikke nogen Dag sikre for Muslimernes Røvertog, Indbyggerne i Thâjif kaldte derfor deres Slægtninge til Vaaben, at de forenede kunde møde den fælles Fjende; flere Ørkenstammer sluttede sig ogsaa til dem. Imidlertid rustede ogsaa Muhammad sig, og til de tidligere 10,000 Mand sluttede 2000 Makkanere sig, der dog ikke vare meget paalidelige, ja nogle af dem havde ikke engang aflagt Trosbekjendelsen. I Slutningen af Januar 630 drog han ud fra Makka og naaede efter 3 Dages Marche Dalen Hunajn nær ved Thâjif. Her kom det da til et Slag, der i Begyndelsen ikke lovede noget godt for Muslimerne, thi deres Fortrav og Makkanerne lode sig efter et Tab af et Par døde kaste paa Flugt, hvorved der opstod nogen Forvirring blandt de troende; men de tro, krigsvante Madînensere stode fast, og snart kunde den muslimiske Hær gjore et almindeligt Angreb, hvorved Fjenden blev fuldstændig slaaet; de enkeltes Tapperhed kunde ikke bøde paa Mangelen paa Samvirken, og derved lykkedes det Muslimerne at vinde en fuldstændig Sejr med et Tab af kun 4 døde. Byttet var overordentlig stort, 6000 fangne Kvinder og Børn, 24,000 Kameler, 40,000 Faar og 4000 Unzer Sølv. Dette Bytte blev mod

Sædvane ikke delt, før Krigen var endt, og Muhammad benyttede sin Femtedel til at kjøbe sig det makkanske Aristokratis Velvilje i den Grad, at Ansârerne nær vare blevne fornærmede, men dog lode sig stille tilfreds ved Forsikringen om, at han vilde blive hos dem i Madîna. Muslimerne begyndte strax at belejre det befæstede Thâjif, men uden Nytte, hverken et Par ankomne Krigsmaskiner eller det efter Østerlændernes Forestillinger forfærdelige Barbari at omhugge Vinstokkene eller Lokkemidlet at gjøre Slaverne til frie Mænd bragte ham Maalet nærmere, og da efter en Maaneds Belejring en Storm mislykkedes, brød Muhammad op med Hæren.

Det 9de Aar efter Flugten (20de April 630-9de April 631) betegnes af Araberne med Navnet »Deputationsaaret«, fordi forskjellige Stammer og Byer skyndte sig med at sende Afsendinge til Profeten for at underkaste sig ham. Blandt Afsendingene var altid Stammens Digter, der besang sit Folks Berømmelse og tillige lovpriste Muslimerne og deres Heltebedrifter. En saadan Tiltale maatte have et passende Svar, og Muhammad benyttede dertil sin Hofpoet Hassân, der svarede i hans og de troendes Navn. Dag for Dag bredte nu Islâm sig videre, den ene Stamme efter den anden underkastede sig, selv den ansete Thajji-Stamme i Sydarabien; Bahrajn blev vunden for den nye Lære, overalt bleve de gamle Gudebilleder omstyrtede og tilintetgjorte, og de Stammer, der ikke godvillig antoge Troen, bleve ved Røvertog tvungne dertil. Det var ikke underligt, at denne store Magtforøgelse kunde bevæge Muhammad til at vove sig i en Kamp med det græske Rige for at hævne Tabet ved Mûta; hertil kom, at det blev ham mere og mere ønskeligt at skille sig fra de kristne, han havde allerede gjort det ved at bevare den gamle hedenske Valfart som den største Fest, og jo mere Islâm udviklede sig selvstændig, desto mindre kunde han betragte de kristne som Brødre; det gik med Forholdet til dem som med Forholdet til Jøderne; men intet

kunde bedre end en Krig med det græske Rige vise den forandrede Stilling. Muhammad kaldte derfor alle troende til Vaaben og sendte Bud til Makka og Ørkenstammerne for at bevæge dem til Deltagelse i den hellige Krig; men det havde været en meget tør Sommer, Græsgangene vare visne, Kvæget afmagret, Heden utaalelig, og Bedawinerne havde meget lidt Lyst til at indlade sig paa et Tog, der lovede mange Besværligheder, men kun lidt Bytte. Muhammad anstrængte sig forgjæves, Trusler mod de lunkne og lokkende Løfter om Paradisets Glæder for de tapre ødslede han med til ingen Nytte. Havde alle de underkastede Stammer mødt, vilde Hæren med Lethed have talt 100,000 Mand, men de nye Omvendelser vare alt for overfladiske, til at Profetier og Prædikener skulde gjøre stor Virkning paa dem. Man maatte altsaa i Madîna udfolde en fordoblet Virksomhed, og Islâms første Mænd som Abû-Bakr og ʿUtsmân gik i Spidsen. Det lykkedes da ogsaa at samle en Hær paa 30,000 Mand, 10,000 Heste og 12,000 Ridekameler, men Halvdelen af disse vare »Hyklere«, Jøder og Makkanere, der allerede anden Dagen efter Udmarchen vendte tilbage. Hæren rykkede frem til Tabûk, midtvejs mellem Madîna og Damask, for der at vente Fjenden. 20 Dage blev Hæren i denne Stilling, men da Grækerne ikke kom, og Muhammad med sin nu temmelig ringe Styrke vel ikke vovede at opsøge dem, vendte den tilbage til Madîna. Toget havde imidlertid ikke været uden Udbytte: hele det nordlige Arabien fra Madîna til Syriens Grænse var blevet undertvunget, og hvad der næsten var vigtigere, Føreren for »Hyklerne«, ʿAbd-Allah-ben-Ubajj, døde strax efter, og først derved blev Muhammad uindskrænket Hersker i Madîna.

Nu da det nordlige Arabien var undertvunget, og Grækerne havde vist deres Afmagt, kunde det sydlige Arabien heller ikke længe gjøre Modstand, og i Foraaret 631 følte Muhammad sig stærk nok til at sende ʿAlîj til Makka

under Pilegrimsfesten for at forkynde, at ethvert Forlig med vantro, der ikke lød paa en bestemt Tid, efter 4 Maaneders Forløb var ugyldigt; ingen vantro maatte mere betræde Makkas hellige Omraade. Opsigelsen af disse Forbund tvang endnu flere Stammer til at antage Troen, og nu endelig var det kommet dertil, at Muhammad kunde fejre sin største Triumf, ja maaske den største, noget Menneske har oplevet: i Foraaret 632 at gjøre Valfarten til Makka, ikke som engang for at vises tilbage eller næste Aar blot blive taalt i 3 Dage, men som den almindelig anerkjendte Profet, som Hersker over hele Arabien; som ung havde han der maattet vogte Faar, senere var han bleven betragtet som afsindig, derpaa havde han maattet flygte for at frelse Livet; han kom nu der til hædret og æret af alle, víst en Ærefrygt, som aldrig hverken før eller siden er bleven et Menneske til Del.

Allerede i Begyndelsen af Februar 632 bekjendtgjorde han sin Bestemmelse for de troende og opfordrede dem til saa talrige som muligt at gjøre ham Følgeskab. Den 22de Februar kunde han da ogsaa i Spidsen for 40,000 Mennesker drage fra Madîna. Han havde førend Afrejsen badet og salvet sig, om Lænderne bar han et Stykke Tøj uden Sømme og et lignende kastet over Skuldrene; han red paa en Kamel, og ved hver Station var der sørget for en Bedeplads, hvor han var Forbeder. Den 6te Dag i Festmaaneden (Dzû-lhadj eller Dzû-lhidjdja) naaede han Makka og forrettede Omgangen om Kaʿba'en og Ceremonierne mellem Højene Safâ og Marwa. Den 9de droge Pilegrimmene til ʿArafât, en Slette ved Foden af et Bjærg af samme Navn, hvor han ved Middagstid fra sin Kamel holdt en Tale til det forsamlede Folk. Først forbød han Blodhævn, uagtet en af hans egen Slægt endnu var uhævnet, dernæst Aager, og befalede at eftergive alle Renter, skjønt dette især gik ud over hans Farbroder ʿAbbâs; i det hele paalagde han de rige og mægtige at staa de fattige og svage bi. Den

10de var Festens store Dag, da drog han fra Makka til Dalen Minâ, hvor han holdt en Tale af lignende Indhold som den ved ʿArafât, hvorefter han bød enhver at gaa til sin Lejrplads. Han selv gjorde det samme og slagtede med egen Haand 63 Kameler, medens ʿAlij ofrede 40, og i sine Koners Navn slagtede han en Ko; ogsaa de andre Pilegrimme havde medbragt Offerdyr, som de selv slagtede. Af hver Kamel blev der skaaret et Stykke, der blev kogt, og hvoraf ʿAlij og han selv spiste, Resten af de slagtede Dyr uddeltes til de fattige. Efter Slagtningen af Dyrene lod han sit Hoved rage, aflagde Pilegrimsdragten, iførte sig den sædvanlige Højtidsdragt og lod sig salve og parfumere af ʿÂisja. Derefter begav han sig tilbage til Makka, gik omkring Kaʿba'en, forrettede Løbet mellem de to Høje, tog igjen tilbage til Minâ, hvor han blev de tre næste Dage, til han den sidste Dags Aften drog til Makka, hvor fra han den næste Dag, den 14de i Festmaaneden, tiltraadte Hjemrejsen til Madîna.

XIII.

Strax efter Hjemkomsten fik Muhammad Efterretning om, at hans Statholder i Bahrajn var død, og han benyttede denne Lejlighed til aldeles at omordne Administrationen, selv om han herved krænkede tidligere Overenskomster. Som Følge heraf udbrød omtrent 4 Maaneder før Profetens Død en Opstand, i Spidsen for hvilken stod Aswad-ben-Kaʿb. Des værre kjende vi ikke videre til hans Lære eller tidligere Liv, kun det er vist, at han var Muslim og anerkjendte Muhammad som Profet. Oprøret var i Begyndelsen kun politisk og navnlig rettet mod Overgrebene fra Madîna, men snart blev det tillige religiøst. Næsten hele Sydarabien havde erklæret sig for ham, da han, forledet af nogle frafaldne Muslimer, optraadte som Profet og Sektstifter, hvorved han forspildte de troendes

Hjælp. I Lighed med Musajlima kaldes han Rahmân fra Jaman, uden at vi imidlertid deraf kunne slutte noget videre om hans Lære. Hans Herredømme varede dog kun kort; hans Modstandere sluttede sig strax sammen, og efter 4 Maaneders Regering blev han myrdet Dagen før Muhammads Død, og Sydarabien blev igjen bragt til Lydighed. Ogsaa blandt Asaditerne, øst for Madîna, fremtraadte endnu i Muhammads Levetid en Modprofet, Thulajha, men uden endnu at faa videre Betydning.

Muhammad var begyndt at skrante, og hans sidste Sygdom synes at have været en remitterende Feber (febris subcontinua), der, fremkaldt ved Miasmer, ofte er hyppig i de varme Lande. Madîna var berygtet som Febersted navnlig for fremmede, dog var Dødeligheden blandt Flygtningene fra Makka ikke stor, saa at Sygdommen sædvanlig synes at have været mindre ondartet. Mandagen den 25de Maj 632 holdt han en Prædiken, hvori han opfordrede de troende til at ruste sig til et Røvertog mod Grækerne, og næste Dag udnævnte han Usâma, Zajd's Søn til Anfører paa Toget, for at han kunde hævne sin Faders Død. Om Onsdagen viste han sig i Moskeen for at overrække Usâma Fanen og blev meget ophidset ved at høre mange af de fornemme beklage sig over, at de skulde lyde en Søn af en frigiven Træl. Han benyttede derfor Lejligheden til i en lidt stræng Tiltale og Irettesættelse at minde om alle de Tjenester, Zajd havde vist Islâm, og Hæren samlede sig da ogsaa uden for Byen, da hans forværrede Helbredstilstand bragte først hans Venner til at vende tilbage til Madîna og derefter hele Hæren til at opløse sig. Muhammads Smerter toge bestandig til, og det eneste Middel imod dem, der blev forsøgt, var at hælde ham over med koldt Vand, men dette blev snart opgivet. Han gjorde endnu Forsøg paa i Moskeen at holde en Slags Afskedstale og formane til Enighed og Sammenhold, men maatte lade sig bære til 'Aisjas Hus, hvor han fra nu af med sine øvrige Koners Samtykke havde

sit Sygeleje. Feberen blev saa heftig, at Heden kunde føles gjennem Tæppet, og Smerterne i Siderne toge tillige saaledes til, at han skrigende og jamrende væltede sig om paa sit Leje. Af og til fantaserede han, og Torsdagen den 4de Juni forlangte han, maaske under en saadan Delireren, et Skrivetøj for at skrive et Testament. Han fik det imidlertid ikke, hvad nu Grunden har været; mulig at nogle have frygtet, han skulde tage en Bestemmelse om sin Efterfølger, der vilde være dem ubehagelig;*) mærkeligt er det i alle Tilfælde, at han fik givet Bestemmelser om, hvorledes han skulde begraves, men ikke om det langt vigtigere, hvem der skulde følge efter ham. Det synes, som om hans Sygdom nu er gaaet over til en Art Tyfus. Om Søndagen den 7de Juni faldt han i en langvarig Afmagt, og hans Koner prøvede at bringe ham til sig selv ved at dryppe Olje med Aloe og Safran i hans Mund. Da han kom til Bevidsthed, blev han meget forbitret herover og forbød at anvende saadanne Tryllemidler, »thi Gud vilde ikke tillade, at hans Profet var uren«. Feberen og Fantasierne toge stadig til; hans Ord bleve mere og mere uforstaaelige; det sidste, han talte, var: »O, Gud, ja, med Føreren fra det høje!« og med disse Ord døde han i sin elskede ʿAisjas Arme, Mandagen den 8de Juni 632 om Eftermiddagen.

Efter hans egen Bestemmelse blev hans Lig vasket af hans Slægtninge, indsvøbt i Tøj fra Ægypten og Jaman, lagt paa hans Seng og et Øjeblik forladt af alle, at Englene kunde bede for ham. Tirsdag Aften blev det da nedlagt i Jorden i ʿAisjas Hus paa det Sted, hvor hans Seng havde staaet.

---

*) Der fortælles, at ʿUmar var den, der ivrigst modsatte sig Opfyldelsen af hans Forlangende.

Hvorledes Profetens Ydre har været, vide vi intet om, skjønt vi have Beretninger nok, men disse ere i den Grad mythiske, at det er aldeles umuligt at udfinde blot et Spor af Sandhed i dem. Jeg skal derfor ikke komme ind paa dem; det er jo ikke den mythiske hellige, syndefri Profet, men den historiske Religionsstifter Muhammad med hans gode og svage Sider, jeg har villet skildre. Der mangler derfor endnu et vigtigt Moment til Bedømmelsen af ham, et Moment, han selv giver Anvisning paa, naar han siger om sig selv: »Min eneste Fornøjelse i denne Verden er Kvinder, vellugtende Sager og Bønnen.« Her er netop et meget svagt Punkt: hans Koner, og jeg maa derfor ganske kort omtale dem.

Det var vel mest i denne Henseende et uerstatteligt Tab, at han mistede sin første Hustru Khadidja, med hvem han levede et virkelig lykkeligt og smukt Liv, der i alle Maader kunde være et Mønster for de troende; men med hende døde ogsaa Renheden hos ham, og fra nu af se vi ham næsten med Aarene blive mere og mere sanselig, og i ingen anden Sag se vi ham i den Grad tage sin Tilflugt til Aabenbaringer og i den Grad skamløst bruge Gud selv som et Skjold og et Dække for sine Svagheder og Lyster.

Khadidja havde næppe ligget i Jorden i to Maaneder, før Muhammad ægtede Sawdâ, Enke efter en af de Makkanere, der flygtede til Habesj; i Aaret 629 tænkte han paa at forskyde hende, men da hun gav Afkald paa sine ægteskabelige Rettigheder til Fordel for ʿAisja, opgav han det igjen. — 53 Aar gammel ægtede han Abû-Bakrs 9aarige Datter ʿAisja, den eneste af hans Koner, der ikke havde været gift før. Hun var den Gang et rent Barn, tog sit Legetøj med sig til sin Mands Hus og morede sig med Dukker og Børneleg. Han var i den Grad forelsket i hende, at han selv under Gudstjenesten i Moskeen stak Hovedet ind under hendes Slør, kjærtegnede hende og

legede med hendes Haar. Denne Kjærlighed holdt sig, saa længe han levede, og selv da hun ved det bekjendte Tab af Halsbaandet var bleven mistænkt for Utroskab, kunde han dog ikke undvære hende, og flere Aabenbaringer maatte til for at bringe alt i Orden igjen. Efter Profetens Død var hun den helligste Person i Islâm, en Mængde Traditioner hvile paa hendes Avtoritet, og senere gjaldt hun som den højeste Instans i religiøse og juridiske Spørgsmaal. Hun havde udmærket Kjendskab til Arabernes Genealogi, Sagn og Digte (hun skal have kunnet 12,000 Digte udenad), men der var ingen Statsintrigue, hvori hun ikke havde Hovedrollen, ingen Partikamp, hun ikke pustede til. I 47 Aar overlevede hun Profeten og døde i Madîna 678, 67 Aar gammel. Zajnab-bint-Khuzajma var Nr. 4, hun ægtede Muhammad 625 og døde 1½ Aar efter, 30 Aar gammel. I Slaget ved Badr eller Uhud blev Hafsa Enke. Hendes Fader ʿUmar tilbød hende til Abû-Bakr og Utsmân, men da de begge afsloge det, henvendte han sig til Profeten, der strax sagde ja, og 625 stod Brylluppet; senere tænkte Muhammad paa at forskyde hende, men af Kjærlighed til hendes Fader opgav han denne Plan; hun døde 661 eller 665. I Marts 626 ægtede han Umm-Salama, der først vægrede sig ved at indlade sig herpaa, fordi hun var for gammel, havde fire Børn og var meget skinsyg; hun døde 679, 84 Aar gammel. Paa et Tog 626 bleve flere Kvinder af Stammen Musthalik fangne, deriblandt Barra eller Djuwajrijja, der var berømt for sin Skjønhed og Munterhed. Da Betingelserne for hendes Frihed vare fastsatte, henvendte hun sig til Muhammad for at tale nærmere med ham derom, men han blev saa indtagen i hende, at han strax gjorde hende et Ægteskabstilbud, der ogsaa blev modtaget; hun døde 676, 60 Aar gammel. Muhammads Adoptivsøn Zajd var gift med Zajnab-bint-Djahsh, og efter Arabernes Skik var det ikke tilladt at ægte en Kone, der var forskudt ef ens Adoptivsøn; Muhammad var derfor

i stor Forlegenhed, da han blev forelsket i hende: men en Aabenbaring, at Adoptivsønnen ikke er en virkelig Søn, hjalp ham ud af den. Da han Bryllupsaftenen uventet traf nogle Gjæster hos hende, gav dette Anledning til Aabenbaringen Kur. 33, 53, hvor det blandt andet forbydes de troende at tale med hans Koner undtagen bag et Forhæng, og ligeledes efter hans Død at ægte nogen af dem. Hun var meget arbejdsom og vedblev efter sit Ægteskab at drive Garveriet og Skomagerhaandværket, men gav Udbyttet deraf til de fattige; 53 Aar gammel døde hun 643. Nr. 9, Jødinden Rajhâna blev Profetens Kone noget efter 627 og døde 632 før ham; 627 eller 28 giftede han sig med Umm-Habîba, Abû-Sufjâns Datter, der den Gang var 34 Aar gammel; hun døde 661. Ved Erobringen af Khajbar var blandt Fangerne Enken efter Digteren Kinâna, Sâfijja, hvis Ungdom og Skjønhed gjorde saa stærkt Indtryk paa Profetens let fængelige Hjærte, at han tilbød hende Friheden, naar hun vilde blive hans Kone; hun gik dog først ind derpaa efter nogen Betænkning og maatte af de andre Koner høre meget for sin jødiske Herkomst. Ved sin Død 671 efterlod hun sig en betydelig Formue. Majmûna havde allerede været gift to Gange, før hun blev Profetens Kone i Aaret 629; i en Alder af 80 Aar døde hun 680; hun var den længst levende af »de troendes Mødre«. Fâthima, som han havde ægtet 630, skilte han sig ved temmelig kort efter Brylluppet, og der fortælles, at hun blev saa fattig, at hun maatte ernære sig ved at samle Kamelgødning og sælge den til Brændsel; hun døde 679. Med den 14de Kone, Asmâ, af Kinditernes Kongestamme, blev han gift i Juli 630, men forskød hende allerede Dagen efter Brylluppet og gav hende som »Skadeserstatning« to Stykker Muslin. Jeg skal ikke komme ind paa Beretningerne om de Kvinder, der »skjænkede« sig til Profeten, eller de 3 Konkubiner, hvoraf den koptiske Maria blev Moder til Sønnen Ibrahim, der døde 14 Maaneder gammel. I det hele var Muhammads Opførsel med Hensyn til Kvinderne saaledes, at

den ikke kunde andet end vække Anstød selv hos hans ivrigste Tilhængere, og hvor vidt han gik, og hvorledes Gud maatte tjene ham i hans Lyst, se vi klart af Steder som Kur. 33, 49: »O, Profet, det er dig tilladt at ægte de Kvinder, som du har givet Medgift, de Fanger, som Gud lader falde i dine Hænder, dine Farbrødres, Morbrødres, Fastres og Mostres Døtre, der ere flygtede med dig, og enhver troende Kvinde, der vil skjænke sig til Profeten, naar Profeten vil ægte hende; dette er en Forret, vi tilstaa dig fremfor andre troende«; eller Kur. 33, 51: »Saadanne Kvinder kan du trøste med Fremtiden eller hjemføre dem strax«; eller Kur. 33, 52, hvor det tillades ham foruden Slavinder at have 9 Koner, medens andre kun maa have 4. Intet Under derfor, at ʿAisja en Dag sagde ham lige i Øjnene: »Din Herre skynder sig med at føje dig i dine Lyster.«

Ved sin Død efterlod han 9 Enker; i Følge det oven for anførte Forbud levede de alle ugifte, højt ansete og hædrede som »de troendes Mødre«.

H. V. Lund.

Skildringer af Englands nyeste Historie.

(Slutning.)

XXI.

Den irske Kirke.

»Den irske Bonde til sin elskede« er Navnet paa et af Moores skjønneste Digte. Den irske Bonde forsikrer sin elskede, at han evig vil være hende tro; hendes Smil har kastet Lys over hans Vej gjennem Sorg og Fare; jo mørkere det saae ud, desto varmere var hendes Kjærlighed, den vendte Skam til Hæder, Frygt til Nidkjærhed; naar hun ledede ham, følte han sig fri trods sin Trældom; hun havde en Medbejlerinde, som bliver holdt højt i Ære, »medens du bliver spottet og haanet; hun bærer en Krone af Guld, din Pande er kranset med Torne; hun vinker mig til Templer, du laa skjult i Huler, hendes Venner vare Herrer; men dine, ak, dine ere Slaver! Dog vilde jeg hellere ligge i den kolde Jord for dine Fødder end ægte en, jeg ikke elsker, eller vende min Hu fra dig.«

Læseren fatter let Meningen af denne poetiske Allegori. Den, som ikke forstaar at skatte Følelsen i Digtet, vil næppe kunne forstaa Irlands nyere Historie. Den irske Bondes elskede er den katholske Kirke; Medbejlersken er Statskirken, oprettet af den engelske Regering. Katholikerne maatte længe dyrke Gud i Huler, medens Tilhængerne af

Statskirken holdt Gudstjeneste i Templer. Den irske Bonde blev den katholske Kirke tro gjennem Aarhundreders Forfølgelse, og intet kunde bevæge ham til at forlade den. Den irske Befolkning i Irland — der er Mening i Ordene — er tilsyneladende af Naturen dannet for den katholske Tro; næppe nogen Indflydelse paa Jorden kunde gjøre den keltiske Irlænder til Materialist, eller hvad Franskmændene kalde Voltaireianer; hans halve Liv og Halvdelen af hans Tanker tilhøre en anden Verden end den materielle, der omgiver ham, og for ham bliver det overnaturlige næsten naturligt. Hans Fødelands Floder, Dale og Høje ere befolkede af mystiske Væsner, hvorom han véd mange tungsindige Sagn. Selv Jærnbanen har ikke formaaet at bandlyse disse Syner og Indbildninger. Det »gode Folk« dvæler endnu paa Højene og i Bjærgenes Kløfter, og den varslende »Banshee« melder endnu med sin klagende Sørgesang, naar Repræsentanten for en gammel Slægt skal dø. Selv Irlændernes Overtro iklæder sig en from Skikkelse, og hans Gudsfrygt er ikke blot oprigtig, men tillige praktisk; den holder ham oppe under haarde Prøvelser og hjælper ham til taalmodig at bære sine livsvarige Bekymringer; han priser Gud for alt, ikke som en from Ceremoni, men uvilkaarlig. Man kan høre gamle Mænd og Kvinder, der tilsyneladende hele deres Liv igjennem ikke have kjendt andet end Savn og Lidelser, med deres sidste Aandedræt takke Gud, fordi han altid har været god imod dem. Ganske vist forhindrer denne ægte Fromhed ikke altid den vilde keltiske Natur fra at bryde frem i stærke Udskejelser. Heftige Lidenskaber og vild Hævnlyst rive alt for ofte den irske Bondes Sjæl bort fra den stille Havn, hvor hans naturlige Gudsfrygt og Kirkens Lærdomme vilde holde ham tilbage; men paa Bunden af hans Natur ligger en fast Tro paa den anden Verden og dens synlige Forbindelse og Samkvem med denne og en dyb Ærefrygt for de Lærdomme, der vise ham, at han har Krav paa Udødelighed. Netop af denne Grund er Irlænderen til-

bøjelig til at styrte sig ind i værre Udskejelser end andre Mennesker, naar han først ganske bortkaster Religionens Ledelse; han er ikke skabt til Rationalist, han er skabt til at være troende.

Irlænderen var med stærke Baand knyttet til sin egen Kirke, der var bleven ligesom et Symbol og et Synonym paa Fædrelandskjærlighed og Folkelighed. Den engelske Erobrers gjennem Aarhundreder fortsatte grusomme, men frugtesløse Forsøg paa at paatvinge ham en anden Religion havde bragt ham til at anse enhver Bestræbelse for at faa ham til at skifte Tro, selv om den kun gaar frem med Beviser, som en Spions Forsøg paa at faa en Soldat til at svigte sin Fane. At forlade den katholske Religion var for Irlænderen ikke blot at fornægte sin Tro, men tillige at forraade sit Fædreland; det forekom ham, at han ikke kunde blive Protestant uden tillige at blive Renegat mod Folkets Sag. Statskirken var for ham et Symbol paa Undertrykkelse; den var ligesom Gesslers Hat, kun en Træl kunde være bekjendt at bøje sig for den. Det kunde ikke nytte at tale til en Irlænder om Protestantismens frie Aand; for ham repræsenterede den protestantiske Tro den Myndighed, der Generationer igjennem havde undertrykket hans Landsmænd og Trosfæller, der havde fordrevet dem til Bjærgenes Huler, fordi de vare Katholiker, og havde hængt og parteret dem, fordi de vare Irlændere. Næsten hver Side i de to Landes Historie blev læst med forskjellig Udtydning af Englændere og Irlændere. Englænderne saae i Cromwell en stor Statsmand og Patriot, Irlænderne mindedes ham kun som Irlands samvittighedsløse Undertrykker og Ophavsmand til Blodbadet ved Drogheda. Englænderne hadede Jakob II, fordi han kæmpede mod England ved Boyne, Irlænderne foragtede ham, fordi han saa hurtig opgav Kampen. Chesterfield var i Englændernes Øjne en Nar og Vindmager, medens dannede Irlændere ansaa ham for den eneste engelske Vicekonge, der havde haft nogen

Forestilling om, hvad Irland trængte til. Fox blev dadlet i England og tilbedt i Irland, fordi han forfægtede det Princip, at Irland burde regeres efter irske Begreber. En af Byrons største Forbrydelser i de konservatives Øjne var, at hans Begejstring for Irland næsten kunde maale sig med hans Begejstring for Grækenland. Kort sagt i enhver Generation bleve de, som vare Gjenstand for Englændernes Beundring, hadede og mistroede af enhver Irlænder med nogen Følelse for Folkets Sag, og dette Fjendskab bidrog Statskirkens Tilværelse i høj Grad til at styrke og befæste. Der kunde ikke gives en eneste fornuftig Grund for Vedligeholdelsen af denne Institution. Sydney Smith sagde paa sin humoristiske Maade: »Der findes ikke Mage til Urimelighed i hele Evropa, i hele Asien, i alle de opdagede Dele af Afrika og i alt, hvad vi kjende til Timbuktu.« Der er vistnok ingen udenlandsk Statsmand, som har beundret Englands Institutioner mere end Grev Cavour, og dog har han skrevet, at »Statskirken i Irland vedbliver at staa for Katholikerne som et Symbol paa Aarsagen til deres Elendighed, et Tegn paa deres Nederlag og Undertrykkelse, den skærper deres Lidelser og lader dem føle deres Ydmygelse dybere.« Ethvert Argument til Gunst for Statskirken i England er et Argument mod Statskirken i Irland. Som Forsvar for Statskirkens Berettigelse i England fremføres, at den repræsenterer den religiøse Overbevisning hos Majoriteten af Folket og kan tage sig af dem, der ellers vilde voxe op uden at kjende Religionens Lærdomme; i Irland ere derimod Katholikerne i Sammenligning med alle andre Sekter som fem mod en, saa at Statskirken kun repræsenterede en overmaade ubetydelig Minoritet og aldrig kunde blive Hittebørns og forældreløses Formynder. Mange Steder maatte den protestantiske Præst præke for en halv Snes Tilhørere, og nogle Steder var han glad, naar kan blot kunde samle et Par Stykker; der gaves Steder, hvor der var en protestantisk Præst og en protestantisk Kirke, men aldeles ingen

Menighed. Der havde i den senere Tid ikke været nogen stærk fjendtlig Følelse mod Statskirken blandt det irske Folk; siden Tiendesystemet var afskaffet, siden Præstepengene ikke mere bleve indkrævede med Magt af en væbnet Militærstyrke med Ledsagelse af tilfældig Blodsudgydelse, var det bitre Had meget aftaget, og Irlænderne bleve efterhaanden temmelig ligegyldige over for dette Spørgsmaal. »Under Henrik II,« siger Sydney Smith, »blev der indført Tiender, som efter al Sandsynlighed have kostet Irland en Million Menneskers Liv.« Alt dette var endelig forandret, og saa længe en protestantisk Præst passede sig selv og sin egen Menighed — hvis han havde nogen at passe —, bekymrede hans katholske Naboer sig ikke noget om ham; men hvis han forsøgte at omvende dem — hvad han i Grunden burde anse for sin Stillings Pligt og Embede —, rejste der sig en saadan Storm imod ham, at han i Almindelighed fandt det klogest at opgive sit haabløse Foretagende. Hvis han var en fornuftig Mand, nøjedes han med at være Sjælesørger for sin egen Flok og blandede sig ikke i Katholikernes Anliggender; i de store Byer havde de protestantiske Præster desuden en betydelig Menighed og nok at tage Vare; paa Landet i den sydlige og vestlige Del af Irland derimod blev der hver Søndag holdt protestantisk Gudstjeneste i Kirken for en lille Forsamling paa fem, sex Personer, medens den katholske Menighed stod i Flokke uden for deres Kapel, fordi de vare meget for talrige til at kunne faa Plads inde i Bygningen. Sydney Smith har med faa Ord beskrevet Tingenes Tilstand, som den var paa hans Tid: »Paa en irsk Helligdag kalde Klokkerne i den pæne Sognekirke ofte kun Præsten og hans Degn til Kirke, medens henved tusende Katholiker nogle hundrede Alen der fra stuve sig sammen i et usselt Skur og piskes af Storm og Regn.« Senere hen gav imidlertid som oftest det usle Skur Plads for en stor og smuk Kirke, mange Steder endogsaa for en prægtig Domkirke. Det var mærkeligt at se,

hvorledes der rundt om i Landet rejste sig Kirker, som skyldtes frivillige Bidrag af de irske Katholiker; selv Irlændere, der havde nedsat sig i fjærne Lande og rimeligvis aldrig mere vilde faa deres Fødeland at se, ydede gavmildt store Bidrag. Irsk-katholske Præster rejste over Atlanterhavet, ja endogsaa over det stille Hav for at bede om Hjælp til at bygge Kirker, og fra Quebec og Ontario, fra New-York, New-Orleans og Chicago, fra Melbourne og Sydney, fra Tasmania og New-Zealand kom Penge til at rejse Kirker og Spir paa de irske Høje. Efterhaanden som Aarene gik, blev Forholdet i Antallet af Protestanter og Katholiker mere og mere ufordelagtigt for Statskirken, og i den senere Tid truer Tilstromningen af katholske Arbejdere til de nordlige Provinser med endogsaa dér paa deres fasteste Sted at kuldkaste Protestanternes Overvægt.

Det er ofte blevet udtalt, at hvis England ikke havde forfulgt Katholikerne, hvis Statskirken ikke var bleven dem paatvungen under Omstændigheder, der gjorde, at den maatte staa for dem som et haanende Erobringsmærke, da vilde det irske Folk gradvis være blevet vundet for den engelske Religion. Os forekommer denne Forandring højst usandsynlig; vi ere overbeviste om, at det irske Folk i ethvert Tilfælde vilde være forblevet den katholske Kirke tro; som vi allerede have søgt at bevise, er det den Kirke, der bedst af alle stemmer med Irlændernes Natur og Følelser; men sikkert er det, at hvis der ingen Forfølgelser og ingen Statskirke havde fundet Sted, vilde det irske Folks Følelser for England have været meget forskjellige fra, hvad de nu ere; der vilde ikke være blevet Opstand i 1798, og der vilde ikke have hersket Had mellem Protestanter og Katholiker. Alt dette er tydeligt nok, derom ere nu alle enige; men Statskirken har haft en anden skadelig Indvirkning, som man ikke er saa villig til at indromme; det er den Skade, der voldtes af det saakaldte »britiske Parti«, et Parti, der antoges at repræsentere den engelske

Regerings Interesser, og som skulde være en Slags protestantisk Garnison i Irland. Naturligvis handlede Regeringen altid efter dette Partis Raad, og det følger af sig selv, at den derved ofte begik Fejlgreb. Det var umuligt for det britiske Parti at kjende det irske Folks virkelige Følelser; de levede vel iblandt dem, men hørte dem ikke til; de vedbleve stadig at forsikre Regeringen om, at der ikke var nogen virkelig Grund til Misfornøjelse i Irland, og at Modstanden mod denne eller hin forhadte Institution og Lov kun kom fra nogle enkelte Agitatorer, ikke fra hele Befolkningen. Det vil mindes, at der lige til Udbruddet af den amerikanske Uafhængighedskrig i de forenede Stater fandtes en Levning af et britisk Parti, der vedblev at forsikre den engelske Regering, at der i Grunden slet ingen Misfornøjelse var blandt de amerikanske Kolonister, og at de aldeles ikke tænkte paa at bryde Forbindelsen med England; den samme farlige Rolle spillede det britiske Parti i Irland ved enhver betydningsfuld Anledning; det var rimeligvis ved at lægge Mærke til alt dette, at Gladstone kom til det Resultat, at den feniske Opstand, Befrielsen i Manchester og Krudtexplosionen i Clerkenwell vare en passende Anledning til at give Irland et nyt Lovsystem. Sjælden er nogen Handling af en offentlig Personlighed bleven mere misforstaaet eller mere fejlagtig fremstillet end Gladstones Optræden ved denne Lejlighed; man har stadig paastaaet, at han har erklæret at være bleven tvungen af de feniske Foretagenders Voldsomhed til at foreslaa et nyt Lovsystem for Irland, og at han saaledes udsatte en Præmie for den frækkeste politiske Agitation og lovede enhver Agitator, at naar han blot vilde være tilstrækkelig forvoven og lovløs, vilde alle hans Begjæringer blive opfyldte. Dog var Gladstones Mening sikkert tydelig nok; han indsaa, at den største Hindring for at give Irland et nyt Lovsystem laa i den Omstændighed, at Englands Parlament og Publikum ikke vilde tro, at

Irland virkelig havde Grund til Klage. Englænderne forkastede enhver Fordring, der blev gjort paa Irlands Vegne, med den Forsikring, at Sagen var det irske Folk fuldkommen ligegyldig, at det ingen Savn følte og derfor heller ikke havde Grund til Klage. Den feniske Bevægelse gjendrev i Gladstones Øjne fuldkommen denne bekvemme Tro; selv ikke den mest sorgløse og selvtilfredse Filister kunde vedblive at lukke sine Øjne for Irlændernes Misfornøjelse, naar han saae dem gjøre Opstand lige for hans Næse og saae feniske Fanatikere trodse Døden for at frelse deres Anførere. Gladstone havde Ret: en af de sørgelige Mangler ved vort parlamentariske System er, at vi aldrig forsøge at raade Bod paa noget Onde, før det har bevist sin Existens paa en eller anden haandgribelig Maade. Explosionen i Clerkenwell var kun et Exempel paa Tingenes sædvanlige Gang; vi opnaa sjælden nogen Reform, uden der er gaaet en Explosion forud.

Den 16de Marts 1868 fandt en interessant Debat Sted i Underhuset angaaende de irske Tilstande. John Francis Maguire, irsk Medlem og en højsindet, dygtig og alvorlig Mand, indbragte en Række Resolutioner. Maguire var Forfatter og Ejer af et Blad; han kjendte Irland godt, men han kjendte ogsaa England og Englændernes Karakter; han havde varm Følelse for sit Folk, men var en Modstander af enhver oprørsk Bevægelse, og mere end én Gang havde han sat sin Popularitet paa Spil blandt sine Landsmænd ved sin bestemte Modstand mod enhver Agitation, der smagte af Oprør. Maguire var af den Anskuelse, at Englands og Irlands geografiske Beliggenhed umuliggjorde en Skilsmisse mellem disse to Lande; han havde ofte udtalt, at selv i Tilfælde af Krig mellem England og en eller anden udenlandsk Stat — den amerikanske Republik f. Ex. — og i Tilfælde af, at England midlertidig mistede sit Herredømme over Irland, vilde dog en af de Fredsbetingelser, som den fremmede Magt lettest gik ind paa,

være at give Irland tilbage til Storbritannien. Derimod indrømmede han villig Grattans Udsagn, at Oceanet forbød Skilsmisse, men Vandet Union; han ønskede en egen Lovgivning for Irland og nærede den Overbevisning, at der ved en saadan Forholdsregel vilde opstaa et venskabeligt Kompagniskab, et sandt og lykkeligt Forbund mellem de to Lande. Maguire nød megen Agtelse og Tillid hos alle Partier saa vel i England som i Irland: selv Fenierne, hvis Planer han havde misbilliget, ligesom han havde misbilliget det unge Irlands Bevægelse i 1848, vare villige til at indrømme hans Mod og Ærlighed; thi de opdagede snart, at de feniske Fanger ikke havde nogen mere trofast Talsmand i Parlamentet end ham. Skjønt hans Ord og Gestus undertiden vare alt for voldsomme, bleve hans alvorlige, virkningsfulde Taler altid hørte med Opmærksomhed i Underhuset; man vidste, at han havde afslaaet Tilbud om Embeder fra begge de store Partier i England, og det paa en Tid, da hans personlige Interesser gjorde Afslaget til et virkeligt Offer. Naar han derfor henledte Underhusets Opmærksomhed paa de irske Tilstande, vidste Tilhørerne, at de kunde vente sig en retfærdig og paalidelig Fremstilling af Sagen. I Talens Løb lagde Maguire meget Eftertryk paa den uheldige Virkning, Statskirkens Tilværelse havde haft i Irland, og omtalte den som »en skandaløs og storartet Anomali«. Bright holdt en Tale, hvori han i høj Grad dadlede den irske Indretning og opfordrede saa vel Regeringen som alle de store engelske Partier til at fatte en kraftig Beslutning om at tage de irske Tilstande alvorlig under Behandling; han indrømmede, at der vilde være store Vanskeligheder forbundne dermed, men mindede højtidelig Forsamlingen om, at »for den redelige vil der vise sig et Lys i Mørket«. Det var imidlertid først ved det fjerde Møde, at det til fulde viste sig, hvor betydningsfuld denne Debat vilde blive. Da var det, at Gladstone holdt en Tale, hvori han udtalte det som sin Anskuelse, at nu

var Tiden kommen, da den irske Kirke maatte slutte sin Tilværelse som Statsinstitution. Alle de tilstedeværende følte da, at Enden var nær. Maguire tog sine Resolutioner tilbage; hans Sag var nu i Hænderne paa en Mand, der, om han end ikke var mere ivrig for, at den skulde faa et heldigt Udfald, dog havde uendelig meget mere Magt til at føre den igjennem. Der var næppe en eneste Englænder med nogen Dømmekraft, som ikke vidste, at fra det Øjeblik Gladstone havde udtalt sin Erklæring, var den irske Statskirkes Fald kun blevet et Tidsspørgsmaal. Man var nu kun nysgjerrig efter at se, hvorledes Gladstone vilde bære sig ad med at styrte den.

Publikum blev ikke længe holdt i Spænding; faa Dage efter Debatten anmeldte Gladstone en Række Resolutioner angaaende den irske Statskirke. Resolutionerne vare tre i Tal; den første erklærede, at efter Underhusets Anskuelse burde Statskirken i Irland ophøre at existere som Institution, dog med tilbørligt Hensyn til alle personlige Interesser og al individuel Ejendomsret. Den anden Resolution erklærede det for tjenligt at forhindre Opstaaelsen af nye personlige Interesser ved ikke mere at udøve offentlig Beskyttelse, og den tredje forlangte, at der skulde indgives en Adresse til Dronningen om, at Hds. Majestæt vilde stille sin Interesse i den irske Kirkes Temporalier til Parlamentets Disposition. Den 30te Marts 1868 indbragte Gladstone sine Resolutioner; der var næppe mange, som nærede Tvivl om Debattens Udfald; men hvis der var nogen, maatte deres Tvivl tabe sig, da de læste et Ændringsforslag til Resolutionerne, som blev indbragt af Lord Stanley. Lord Stanley maatte antages at tale i Regeringens og det konservative Partis Navn; men hans Ændringsforslag udtalte kun, at Huset, skjønt det indrømmede, at betydelige Indskrænkninger i den irske Kirkes Temporalier kunde være tjenlige, dog var af den Mening, at et Forslag angaaende denne

Kirkes Afskaffelse burde opsættes til det nye Parlaments Afgjørelse.

Debatten var fuld af Interesse, og nogle af Talerne viste sig fra deres bedste Side. Bright holdt en Tale, der var baade Æmnet og Taleren værdig. Gathorne Hardy var ret i sit Element; han forkastede enhver Tanke om Ændringsforslag, Kompromis og Opsættelse og forsvarede den irske Kirke i et lidenskabeligt Foredrag. Hardy var hverken i Besiddelse af skarp Logik eller sand Veltalenhed, men han kunde altid slaa Krigstrommen med udmærket Virkning, og denne Gang brugte han Trommestikkerne med umaadelig Energi. Paa den anden Side angreb Lowe den irske Kirke med en Bitterhed og skaanselløs Logik, der endogsaa i hans Mund var paafaldende. »Denne Kirke,« sagde han, »er ligesom en exotisk Plante, der bliver hidført fra fjærne Lande og passet med uendelig Omhu og unyttig Besvær. Med den største Vanskelighed og uhyre Bekostning bliver den holdt i Live i et umildt Klima og en utaknemmelig Jordbund. Ufrugtbarhedens Forbandelse hviler over den, den skyder hverken Blade eller Blomster og bærer ingen Frugt. Hug den om, hvorfor skal den optage Pladsen?« Ikke den mindst mærkelige af Talerne under Debatten var den, hvori Lord Cranbourne anklagede det Ministerium, hvoraf han for ikke længe siden havde været Medlem, med en hadefuld Energi, der nærmede sig Forbitrelse. Han beskyldte sine fordums Kollegaer for i enhver Retning af have forraadt de konservatives Sag og angreb Disraeli med en personlig Voldsomhed, der bragte ældre Medlemmer til at mindes de Dage, da Disraeli anklagede Robert Peel. Ingen Veltalenhed og ingen Skjældsord kunde imidlertid standse den Bevægelse, som Gladstone havde sat i Gang; ved Afstemningen var der 331 Stemmer for Resolutionerne og kun 270 imod dem; den irske Kirkes Dødsdom blev fældet med en Majoritet af 61 Stemmer. Disraeli gjorde et vildt Forsøg paa at bringe Provinserne i Bevægelse ved at forfærde dem med en ind-

bildt Sammensværgelse mellem »højkirkelige Ritualister« og »irske Papister«, men det mislykkedes fuldstændig. Imidlertid blev der en Mellemtid, som kunde benyttes til Agitation fra begge Sider. Underhuset havde kun forkastet Lord Stanleys Ændringsforslag, men Gladstones Resolutioner skulde endnu behandles. Lord Russell præsiderede ved et stort Møde, der havde til Formaal at udtrykke Publikums Deltagelse for Bestræbelserne for at afskaffe den irske Statskirke. Der blev ligeledes holdt mange Møder til Gunst for den anden Side af Spørgsmaalet; men det var tydeligt for enhver, at Forsvaret for den irske Kirke ikke havde megen Kraft i sig. Under en af de paafølgende Debatter i Overhuset foreholdt Lord Derby sine Tilhørere, at de ved at nedbryde den irske Kirke samtidig vilde bane Vej for den engelske Kirkes Undergang, og anbragte i den Anledning med megen Virkning et Citat af Walter Scotts »Guy Mannering«. Det var hint fortræffelige Sted, hvor Meg Merrilies efter Zigeunernes Forjagelse træder frem for Lairden af Ellangowan med truende Ord: »I Dag har I slukket Ilden paa syv rygende Arner — se nu, om Ilden i Eders egen Hal brænder lystigere for det; I har revet Taget af syv Hytter, se om Eders eget Hus staar fastere for det!« Dette Citat var meget virkningsfuldt i rhetorisk Forstand; men det passede ikke paa Forholdet mellem den irske og den engelske Kirke; thi den virkelige Fare for den engelske Kirke laa netop i haardnakket at holde fast paa den irske Kirke. Det er overflødigt her at indlade sig paa at nævne de almindelige Argumenter for eller imod Statskirkens Princip; men enhver maa indrømme, at naar den engelske Kirke støtter sin Existens paa, at Majoriteten af Englands Befolkning hører under den, fordømmer den derved med det samme den irske Kirkes Tilværelse. Jo mere ivrig en Englænder var for at støtte sin egen Kirke, desto mere burde han ønske at afskaffe den irske. Den irske Statskirke var som et fordærvet Ax, der smitter sin sunde Nabo;

hvis begge disse Institutioner skulde staa og falde med hinanden, kunde Enden kun blive, at begge faldt.

Gladstones første Resolution blev sat under Afstemning omtrent en Maaned senere og gik igjennem med en noget større Majoritet end den, hvormed Ændringsforslaget var blevet forkastet. Disraeli erklærede rolig, at Regeringen var nødt til som Følge af dette Udfald at foretage et afgjørende Skridt, og faa Dage senere blev det forkyndt, at saa snart de nødvendigste Forretninger vare besørgede, vilde Parlamentet blive opløst. Dette skete den sidste Juli, og Valgene fandt Sted i November. Der havde ikke i mange Aar været et saa vigtigt almindeligt Valg, og overalt herskede den største Spænding angaaende Udfaldet. De nye Valgkredse, som Reformbillen havde skabt, skulde for første Gang stemme. Det gjaldt ikke blot den irske Statskirkes Existens, men det var en almindelig Kamp mellem Fremskridtspartiet og Toryerne. Ingen kunde tvivle paa, at hvis Gladstone kom til Roret, vilde der ske større Omvæltninger, end man havde set, siden den Gang Lord Grey og Lord John Russell satte deres Reformbill igjennem.

Udfaldet af Valgene blev i det hele taget, som man kunde have ventet; de liberale havde en betydelig Majoritet, men der var mange mærkelige og slaaende Exempler paa Konservatismens tiltagende Magt i visse Egne af Landet. I Lancashire, der forhen havde været aldeles i Hænderne paa de liberale, valgtes nu næsten lutter Toryer, og blandt de Valgkandidater, der faldt igjennem, vare ingen ringere end Gladstone selv. Da man havde forudset Valgets Udfald, havde imidlertid nogle af hans Tilhængere tillige stillet ham i Greenwich, og dér blev han valgt. Gladstone var efterhaanden Skridt for Skridt gaaet over fra mindre folkelige til mere folkelige Valgkredse: fra Oxford Universitet var han gaaet over til Lancashire, og derfra gik han nu over til en Kreds, hvis liberale Vælgere ikke blot vare radikale, men Demokrater. I den nordlige Del af Lancashire

stod Kampen ikke blot mellem de to Partier, men tillige mellem to fornemme Familier; Lord Hartington repræsenterede Familien Cavendish, og Frederick Stanley var yngre Søn af Lord Derby. Lord Hartington bukkede under for en stor Majoritet, men kom senere ind i Parlamentet som Repræsentant for en anden Kreds. I Westminster blev Stuart Mill denne Gang ikke valgt; hans Nederlag skyldtes et Sammentræf af forskjellige Omstændigheder; han var bleven valgt i et begejstret Øjeblik, og Begejstringen havde nu haft Tid til at afkøles. Flere Steder havde hans alt for store Uafhængighed i Ord og Handling vakt Anstød; i mange vigtige Spørgsmaal havde han víst, at hans Anskuelser aldeles ikke stemmede med Størstedelen af hans Vælgeres, desuden havde hans Handlemaade ofte været, hvad Folk kalder excentrisk, og en folkelig Valgkreds i England holder ikke af Excentricitet. Hans Modstander, W. H. Smith, var meget populær i Westminster og havde længe i al Stilhed arbejdet for sit Valg; usandsynligt er det heller ikke, at Stuart Mills mandige Beslutning ikke at ville betale noget af Omkostningerne ved Valget bidrog til at svække hans Popularitet. Han var bekjendt som en gavmild og godgjørende Mand, der af sin beskedne Formue gjærne gav til enhver, som han mente fortjente Understøttelse; men han misbilligede i Principet, at en Valgkandidat skal betale for at faa Lov til at udføre sine meget byrdefulde offentlige Pligter, og vilde derfor ikke støtte denne Skik ved at bidrage noget til Omkostningerne ved sit eget Valg. Dette talte imod ham i manges Øjne; der findes i enhver større Valgkreds en Del Vælgere, som nok kunne lide, at der under Valgkampen bliver ødslet med Penge, selv om de ikke vente at faa nogen Del deri; endelig vare rimeligvis adskillige af Westminster-Vælgerne blevne kjede af at repræsenteres af en Filosof. Adskillige andre fremragende Mænd mistede deres Sæde i Parlamentet, deriblandt Roebuck. Lowe blev valgt som den første Repræsentant for Londons

Universitet, hvilket den konservative Reformbill havde tilstaaet Valgret; Disraeli gjorde senere spøgende Fordring paa Æren af at have sat Lowe i Stand til at fortsætte sin offentlige Løbebane ved at forsyne ham med den eneste Valgkreds i England, der vilde lade sig repræsentere af ham. En mærkelig Omstændighed ved Valgene var den Kjendsgjerning, at de yderliggaaende demokratiske Kandidater og de, der kaldtes Arbejdernes Kandidater, alle Vegne faldt igjennem. Det var de første almindelige Valg siden Valgrettens Udvidelse, og man skulde have troet, at Arbejdernes Stemmer i mange Tilfælde maatte afgjøre Striden til Fordel for de Kandidater, som repræsenterede deres Sag; men alle de, der specielt appellerede til Arbejderne, lede tvært imod overalt Nederlag. Enten vare »vore nye Herrer« ikke saa mægtige, som man havde ventet, eller ogsaa lignede de i høj Grad vore gamle Herrer i deres Smag for Repræsentanter. Det nye Parlament var tilsyneladende mindre udpræget liberalt end det foregaaende; men i Antal var det liberale Parti meget stærkere end før. De liberale kunde i det nye Underhus gjøre Regning paa en Majoritet af 120, medens det i det gamle kun havde haft 60. Det var klart, at Gladstone vilde kunne faa det, som han vilde, og England kunde nu vente sig en Række energiske Reformer.

XXII.

Irske Ideer.

Halvfjerdsindstyve Aar før Gladstone blev Finansminister, havde Fox udtalt den Anskuelse, at Irland burde regeres efter irske Ideer. »Jeg vilde gjærne have Irland styret efter irske Begreber og irske Fordomme,« sagde Fox i 1787; »og det er min faste Tro, at, som det hedder i et irsk Udtryk: jo mere Landet er under irsk Styrelse, desto mere vil det føle sig knyttet til Englands

Interesser.« Nu var første Gang en stor Statsmand og Førsteminister i Begreb med at forsøge paa at realisere Fox's Princip. Til alle andre Tider havde selv de mest betænksomme blandt Englands Ministre kun tænkt paa at gjøre Irland godt efter engelske Begreber om, hvad der var godt, og det højeste, de kunde tænke sig, var at give Irland, hvad der kaldtes lige Rettigheder med England. Hvad England havde og fandt Behag i, maatte ogsaa være bedst for Irland; det var en Anskuelse, som man kunde høre udtale med rolig, oprigtig Selvtilfredshed i mangen en Parlamentsdebat. »Hvad kunne Irlænderne forlange mere?« spurgtes der. »Have de ikke lige Rettigheder med England? Vi have en Statskirke, og de have en Statskirke; de have de samme Landlove, som Englænderne ere tilfredse med, eller som i det mindste Godsejerklassen er tilfreds med. Hvad kunne Englænderne gjøre mere end give Irlænderne den samme Lovgivning, som de selv nyde godt af?« Nu var for første Gang en Mand, som stod i Spidsen for den engelske Regering, forstandig nok til at indrømme, hvad man skulde antage for at være en af Politikkens Begyndelsesgrunde, nemlig at hvad der er en Velsignelse for ét Land, kan være en Forbandelse for et andet. Det meget omtalte Lighedssystem er ofte kun en Lighed, hvorpaa den ofte citerede, men meget passende Historie om Prokrustes's Seng kan tjene til Exempel. Irland var gjennem Aarhundreder blevet strakt paa denne Seng, ofte med den bedste Hensigt af Verden hos en eller anden velmenende politisk Prokrustes, der aldeles ikke kunde indse, hvad Irland kunde have imod at gjøres kortere eller længere, blive trukket til den ene eller den anden Side for at komme i tilsyneladende Harmoni mod Englands Skikke og konstitutionelle System.

Da Parlamentet blev kaldt sammen i 1868, vidste man, at det havde for sig det store Værk at forsøge paa at styre Irland efter irske Ideer; Gladstone havde selv udtalt det som sit Formaal; han havde ladet sig forstaa med, at

han agtede at forsøge at raade Bod paa de tre store Vanskeligheder i Irland: Statskirken, Fæstesystemet og den nationale Undervisning. Folk vare rede til at optage Værket og i Humør til at forsøge storartede Hjælpemidler; man var kjed af en Regering, der flikkede lidt paa Lovgivningen og satte en lille Lap paa hist eller her for at stoppe de værste Huller. Sammensætningen af det nye Parlament vakte derfor maaske en vis Skuffelse; de samme fremragende Mænd, paa hvem alles Øjne havde været rettede i det gamle Parlament, saaes ogsaa i det nye; men ellers havde det nye Underhus ikke noget særlig storartet Udseende, men lignede i en paafaldende Grad det foregaaende. Store Pengesummer vare blevne ødslede paa Valgene, og rige Mænd havde derfor ligesom før Overvægten. Ældre og yngre Sønner af fornemme Familier vare lige saa talrige som nogen Sinde; de engelske Valgkredse vare under den nye Stemmeret øjensynlig ikke en Smule mindre begjærlige efter Lorder, ikke en Smule mindre underdanige mod Rigdom, end de havde været under den gamle. Ikke en eneste Mand med yderliggaaende demokratiske Meninger havde faaet Sæde i det nye Underhus; hvor der havde været nogen Forandring, var den snarere gaaet i Retning af at fjærne slige Mænd fra Parlamentet end at vælge dem dertil.

Disraeli mødte ikke det nye Parlament som Førsteminister; han indsaa meget fornuftigt, at det kun vilde være Tidsspilde at afvente Underhusets Afstemning, der upaatvivlelig vilde opfordre ham til at fortrække. Disraeli tog derfor strax sin Afsked, og Dronningen sendte ufortøvet Bud efter Gladstone og opfordrede ham til at danne et Ministerium. Gladstone stod tilsyneladende endnu kun ved Begyndelsen af sin Løbebane; han var næsten 60 Aar; men hans Ansigt bar intet Spor af hans allerede fremrykkede Alder, og hans Stemme og Væsen vare saa fyrige og ungdommelige som nogen Sinde. Han stod i Spidsen for

et mægtigt Parti, da han overtog Regeringen, og der var næppe noget, som vilde være umuligt for ham med saa mange Tilhængere og saa megen personlig Energi, som han var i Besiddelse af. Det Ministerium, han dannede, talte mange betydelige Mænd iblandt sig; dog var Brights Navn det, som næst efter Førsteministerens eget mest tildrog sig Folks Opmærksomhed. Da Bright efter at have modtaget Plads i Ministeriet ved sit Gjenvalg i Birmingham talte til sine Vælgere, omtalte han sin nye Stilling med nogle faa veltalende og passende Ord. Han havde ikke ansøgt om sit Embede, sagde han, det var blevet ham tilbudt. »Jeg vilde langt have foretrukket at forblive en simpel Borger, som jeg hidtil har været. I det gamle Testamente findes der en tiltalende Historie, indeholdt i et eneste Vers, som ofte har slaaet mig ved sin store Skjønhed. Mange af eder ville mindes, at Profeten, da han rejste frem og tilbage, blev meget gjæstfrit beværtet af en sunnamitisk Kvinde, som hun kaldes i Bibelen. Til Gjengjæld for hendes Gjæstfrihed ønskede han at gjøre noget for hende, han kaldte paa hende og spurgte, hvormed han kunde hjælpe hende; »Skal jeg tale for dig til Kongen eller til Hærens Høvidsmand?« Det har altid forekommet mig at være et stort Svar, som den sunnamitiske Kvinde gav; hun sagde: »Jeg bor blandt mit eget Folk.« Da der blev gjort mig det Spørgsmaal, om jeg vilde overtage den Stilling, jeg nu beklæder, var mit Hjærtes Svar det samme: »jeg ønsker at bo blandt mit eget Folk.«

Det var imidlertid umuligt, at der nu kunde dannes et Ministerium, uden at Brights Navn var med paa Listen. Gladstone tilbød ham først Pladsen som Minister for Indien; men Brights Sundhedstilstand tillod ham ikke at overtage de meget besværlige Pligter, som vare forbundne med dette Embede, og det vilde rimeligvis i ethvert Tilfælde have været ham imod at paatage sig en Stilling, der kunde bringe ham i den Nødvendighed at give Ordre til at

føre Krig. Ethvert Medlem af Kabinettet er naturligvis ansvarligt for alle dets Handlinger; men der er alligevel, hvad den personlige Følelse angaar, en tydelig Forskjel mellem at samtykke i en uundgaaelig Krigspolitik og mellem selv at give Befaling til, at der skal føres Krig. Stillingen som Præsident for Handelsretten, den samme, der af Lord Palmerston engang var bleven tilbudt Brights Ven, Richard Cobden, syntes derimod i enhver Henseende at passe godt til Bright selv. Mange tvivlede om, at det vilde være muligt for Bright med sin stærke Uafhængighedsfølelse og sit aabne Væsen at rette sig efter Kabinettets forsigtige tilbageholdende Disciplin, og Bright selv lod til at være lidt bange for, at man skulde antage ham for at give sit fulde Bifald til enhver Forholdsregel, han ved højere Ordre kunde blive tvungen til at samtykke i. Han advarede sine Birmingham-Vælgere imod at tro paa, at han havde skiftet Mening, før han selv offentlig meddelte dem det, og han bad dem mindes, at han nu tjente sammen med andre og ikke længere kun var ansvarlig for sine egne Handlinger og uafhængig af andres.

I det nye Ministerium blev Lord Granville Minister for Kolonierne, Lord Clarendon blev Udenrigsminister, Indien blev overdraget Hertugen af Argyll, og Cardwell, der tilsyneladende var et af de koldeste og mindst krigerske Mennesker, blev Krigsminister og fik det Hverv at udføre en af Ministeriets største Reformer. Lord Hartington, Lord Dufferin, Childers, Bruce og Layard beklædte alle vigtige Stillinger; Forster blev Vicepræsident for Raadet og overtog Forretninger, der næppe vare mindre vigtige end Førsteministerens egne. Lordkansler blev Lord Hatherley, forhen Sir William Page Wood. Mange Aar tidligere, da Lord Hatherley kun var kjendt som en opadstræbende ung Mand af det liberale Fremskridtsparti, og da Bright af alle sande konservative blev anset for en radikal Demagog, talte disse to Mænd engang om Fremtidens politiske Muligheder.

Bright udtalte for Spøg det Ønske, at hvis han nogen Sinde blev Medlem af Kabinettet, Wood da maatte blive Lordkansler. Det var den Gang højst usandsynligt, at sligt skulde ske; men da nu Lord Hatherley og Bright traf sammen paa deres Rejse til Windsor for at gjøre Dronningen deres Opvartning, mindede Bright sin Kollega om sin profetiske Spøg.

Gladstone begyndte strax at arbejde paa sin irske Politik. Parlamentet blev aabnet den tiende December for at vælge Ordføreren og edfæste Medlemmerne, men den egentlige Session begyndte først den 16de Februar 1869. I Talen fra Tronen erklæredes der, at de kirkelige Forhold i Irland meget snart vilde blive forelagte Huset til Overvejelse, og allerede den første Marts indbragte Førsteministeren sit Lovforslag om Afskaffelsen af den irske Statskirke. Han indbragte Forslaget i en Tale, der varede over tre Timer, og dog indrømmede selv Disraeli, at den ikke havde indeholdt en eneste overflødig Sætning.

Regeringens Forslag gik ud paa, at den irske Kirke næsten øjeblikkelig skulde ophøre at tilhøre Staten og gaa over til at være en fri episkopal Kirke. Det følger af sig selv, at de irske Biskopper skulde miste deres Sæde i Overhuset; Unionen mellem den engelske og den irske Kirke skulde opløses og de kirkelige Domstole i Irland ophæves. Der var mange indviklede Bestemmelser angaaende Skadesløsholdelsen af de gejstlige, der vare ansatte ved den irske Kirke, og Anvendelsen af det Fond, der vilde vende tilbage til Statskirken, naar enhver havde faaet, hvad der tilkom ham. Man maa tilstaa, at Regeringen ikke viste sig kneben mod de afgaaende gejstlige; hvis de begik nogen Fejltagelse, var det snarere i Retning af alt for megen Gavmildhed; men de havde skaffet sig saa mægtige Fjender, at de rimeligvis ansaa det for raadeligt at kjøbe sig fri for noget af Oppositionen ved gavmildt at holde enhver skadesløs, der blev berøvet sin Værdighed som Præst ved en Statskirke.

Da nu alle, som vare berettigede til Erstatning, havde faaet den, og oven i Kjøbet adskillige, som strængt taget ikke vare berettigede dertil, var der imidlertid endnu en stor Sum tilbage, hvorover Regeringen kunde disponere, og de besluttede da at lægge disse Penge til Side til Hjælp for »undgaaelige Ulykker og Lidelser i Irland,« saaledes lød Gladstones Ord. Gladstone talte om at oprette Blinde- og Døvstummeinstituter, Sygehuse og Forbedringsanstalter for Børn. I en Tale, som Bright holdt paa et senere Stadium af Debatten, spurgte han Forsamlingen, om det ikke var bedre at anvende Penge i slige barmhjærtige Øjemed end til at underholde tre Gange saa mange Præster, som Kirken havde Brug for. »Sandt er det,« sagde han, »at vi kunne kun gjøre lidet. Vi kunne ikke atter tænde Forstandens udslukte Gnist, vi kunne ikke bringe de døve til at høre, de stumme til at tale eller de blinde til at se; men vi kunne i det mindste lette dem Savnets tunge Byrde og gjøre Livet mere taaleligt for de mange, der lide.«

Det var en meget betydelig Sum, hvorover der skulde disponeres. Den irske Kirkes Ejendomme bleve anslaaede til sexten Millioner, og naar derfra blev draget de forskjellige Erstatningssummer til Præster og Lægmænd og private Stiftelser, blev der endnu næsten ni Millioner tilbage, som kunde anvendes til hvilket som helst velgjørende Øjemed, hvorom Regeringen og Folket kunde blive enige.

Vi behøve ikke at føre Læseren gjennem den lange Række af Debatter, som bleve holdte i Underhuset. Regeringens Bill mødte en stærk Modstand hos Disraeli og hans Parti; de bekæmpede den baade i et Hele og i alle Enkeltheder for sig; de indgave Ændringsforslag paa Ændringsforslag og gjorde alt, hvad der stod i deres Magt for at standse dens Fremgang og forandre nogle af Bestemmelserne. Der var imidlertid ikke megen ægte Alvor i Disraelis Taler; den Kjendsgjerning, at hans Modstand var haabløs, indvirkede uden Tvivl paa hans Veltalenhed. Hans Taler vare under-

holdende, men de gjorde intet Indtryk, de vare vittige og glimrende, fulde af heldige Exempler og Hentydninger, morsomme Indfald og utrolige Paradoxer; men Taleren havde øjensynlig ingen Tro paa den Sag, han forsvarede, det vil sige ingen Tro til dens heldige Udfald. Han saae alt for tydeligt, at den irske Statskirke var dødsdømt, og han tog ikke saa inderlig Andel i dens Skæbne, at han kunde føre Kampen, som han ofte havde gjort ved andre Lejligheder, med hele Fortvivlelsens lidenskabelige Veltalenhed. En af Disraelis Adjutanter, Gathorne Hardy, forsvarede den irske Kirke med mere Kraft end Disraeli selv. Hardy var saaledes indrettet, at han kun kunde se den ene Side af en Sag; han nærede den faste Overbevisning, at Regeringens Plan var et Ran og en Helligbrøde, og han rasede mod den paatænkte Forbrydelse med en oprigtig Energi, der undertiden gjorde ham næsten veltalende.

Overhuset var forsigtigt nok til ikke at modsætte sig Folkets erklærede Vilje; mange Ændringsforslag bleve indbragte og diskuterede, og nogle af dem førte til en Strid mellem Parlamentets to Huse, men Striden endte med et Kompromis. Der gik en Tid Rygter om, at Peererne vilde forkaste eller i høj Grad forhale Billen, og Bright skrev i den Anledning et harmfuldt Brev, adresseret til et Møde i Birmingham, hvori han advarede Overhuset om, at hvis de krydsede Folkets Vej, kunde de let møde Hændelser, der ikke vilde være behagelige for dem at tænke paa. Et saadant Brev kommende fra en Minister af Kabinettet vakte megen Forbavselse og blev en god Del kritiseret og drøftet i begge Parlamentets Huse. Det var klart, at Bright ikke vilde lade sig hindre af sin Embedsstilling i lige saa eftertrykkelig som altid at sige sin Mening om offentlige Spørgsmaal. Hvor oprørte og forargede adskillige af Peererne end vare, er det dog ikke usandsynligt, at Brevet gjorde Nytte netop ved sin Indiskretion. Det var en betimelig Paamindelse til Overhuset om, at der vilde

rejse sig en farlig Storm, hvis de bestemt modsatte sig Folkets Vilje. Der gik desuden paa samme Tid Rygter om, at Regeringen havde bestemt at skabe nye Peerer i saa stort Antal, at Billen kunde være sikker paa at gaa igjennem. Det viste sig imidlertid heldigvis, at en saadan Indblanding fra Ministerens Side var unødvendig; Peererne foretoge sig intet farligere Skridt, end at de ved anden Behandling af Billen trak Debatten ud til Klokken tre om Morgenen. Billen gik igjennem ved anden Behandling med 179 Stemmer mod 146, og derefter maatte Lorderne indskrænke sig til at gjøre en Række, som oftest uheldige Forsøg paa at opnaa en eller anden lille Indrømmelse i nogle af Billens mindre vigtige Paragrafer. Den 26de Juli 1869 modtog Forslaget om den irske Kirkes Afskaffelse Dronningens Underskrift.

Imidlertid herskede der den vildeste Ophidselse hos Statskirkens Forsvarere, og de voldsomste Beskyldninger mod Regeringen udtordnedes fra Prækestol og Talerstol. Selv i den højtidelige gejstlige Synode hørtes de voldsomste og lidenskabeligste Klager; en af de gejstlige omtalte Lovforslaget som en stor national Synd; en anden kaldte det ugudeligt, slet og afskyligt, en tredje opfordrede Dronningen til personlig at lægge sig imellem og paalagde hende hellere at vove sin Krone end tillade, at den irske Kirke blev nedbrudt lige for hendes Øjne. I Exeter-Hall blev holdt et stort Møde, hvor Gladstone blev beskyldt for at være »en Forræder mod sin Dronning, sit Land og sin Gud«, og hvor en af de velærværdige Herrer omtalte Regeringen som et »Kabinet af Røvere«. Ved et Møde i Irland foreholdt en protestantisk Præst sine Brødre, at de, hellere end at overlade deres Kirker til en falsk Tro, maatte lægge en Tønde Krudt under dem og sprænge dem i Luften. Det var imidlertid en ganske overflødig Harme; thi ingen tænkte paa at jage de protestantiske Præster ud af deres Kirker; derimod er det ikke umuligt, at den

fanatiske Theolog, der gav dette Raad à la Guy Fawkes, selv prækede i en Kirke, der med Magt var tagen fra Katholikerne. Agitationen mod Billen frembragte imidlertid ikke nogen synderlig Virkning paa Landet i det hele taget; da den i nogen Tid havde tordnet og flammet, sank den med lidt Buldren og Sprutten tilbage i Tavshed.

Den irske Kirke blev altsaa afskaffet og til et vist Punkt berøvet sine Rigdomme, dog kun til et vist Punkt. Den Tid, der brugtes til at debattere Billen, blev godt benyttet af Kirkens overordnede. Billen havde bestemt, at der ikke maatte skabes nye Interesser i den Tid, der forløb mellem Forslagets Vedtagelse og Statskirkens virkelige Afskaffelse, som skulde finde Sted den 1ste Januar 1871; men medens Billen endnu var under Behandling, bleve nye Præster ansatte med en forbavsende Hurtighed, og adskillige andre gejstliges Indtægter bleve forøgede med gavmild Haand. Denne verdslige, graadige Benyttelse af Naadesaaret blev senere meget dadlet, og der kan næppe være Tvivl om, at Gladstones Politik mistede noget af sin heldige Indflydelse paa Irlændernes Sindelag ved de alt for rigelige Erstatninger, der tilstodes enhver, som beklædte et Embede i Statskirken. Det kan jo imidlertid ikke nægtes, at de mange Vanskeligheder, der vare i Vejen for Gladstone, maatte advare ham om, at en alt for rigoristisk Behandling af Kirkens Interesser let kunde blive farlig for hans Forslags heldige Udfald. Det vigtigste var, at han ved at afskaffe den irske Kirke bandlyste Protestantismens Begunstigelse fra Irland og derved proklamerede, at Lighedens Tidsalder var begyndt.

Lord Derby overlevede ikke længe Vedtagelsen af det Lovforslag, han med saa megen pathetisk Værdighed havde modsat sig; hans sidste Tale blev holdt i Overhuset mod Billens Behandling den 17de Juni 1869. »Jeg er en gammel Mand,« sagde han, »jeg er allerede kommen over de tre Snese og ti. Mit Liv som Minister er aldeles af-

sluttet, mit Liv som Politiker er det næsten, og mit Liv som Menneske kan efter Naturens Orden ikke blive langt.« Hans Liv fik imidlertid hurtigere Ende, end nogen havde ventet af dem, der hørte ham udtale sin sidste veltalende Protest mod et Lovforslag, han ikke mægtede at forhindre. Han døde, før den irske Statskirke havde ophørt at leve; dødsdømt som den var, overlevede den dog sin veltalende Forkæmper. Den 23de Oktober 1869 døde Lord Derby paa Knowsley, Familien Stanleys Herresæde i Lancashire. Hans Død gjorde intet stort Hul i Englands Politik; thi han havde i den senere Tid ophørt at have nogen betydelig Indflydelse paa de offentlige Anliggender. Lord Derby havde været en fremragende og udmærket Mand, men hans Tid var forbi; han havde aldrig været nogen betydelig Statsmand, ikke engang nogen betydelig Partileder; men han var en glimrende Gallionsfigur for de konservative, baade naar de havde Magten, og naar de mistede den. Han var i det hele en fortræffelig Prøve paa en adelig engelsk Politiker; stolt af Hjærte, men elskværdig og omgængelig i Væsen, værdig, som den Mand er, der instinktmæssig føler, at Værdighed er uadskillelig fra ham, og derfor aldrig tænker paa, hvorledes han bedst skal bevare den, var han baade ved sin Karakter, Natur og Stilling fortræffelig skikket til den Plads, han beklædte. Hans Veltalenhed er allerede gaaet i Glemmebogen, den gjorde imidlertid udmærket Tjeneste i sin Tid og viste, at Lord Derby, som Macaulay sagde, besad et sandt Instinkt for Parlamentsdebat; men hans Taler indeholdt hverken de vægtige Tanker eller den levende Fantasi, der kunde have sikret dem en Plads i den politiske Litteratur. Medens Lord Derby levede, vilde begge Parlamentets Huse enstemmig have anvist ham Plads mellem Parlamentets mest fremragende Talere, ja mange kompetente Dommere gik saa vidt, at de satte ham over alle hans samtidige Medbejlere. Tiden har ikke stadfæstet denne Dom; det er umuligt, at Lord Derbys Ind-

flydelse saa hurtig kunde have tabt sig, dersom han virkelig havde fortjent den Ros, mange af hans samtidige saa villig ydede ham; hans smukke Stemme, indtagende Væsen, flydende Lethed, rige Overflod paa Ord og lykkelige Evne til at finde paa passende Exempler, Allusioner og Svar bragte Folk til at anse ham for en langt større Taler, end han i Grunden var. Noget skyldes ogsaa hans indflydelsesrige Stilling; man beundrede, at en saa fornem Mand vilde nedlade sig til at optræde som Taler og kæmpe i Parlamentets Dystløb mod Stridsmænd af Profession som Peel, O'Connell og Brougham. Det maa regnes Lord Derby til Ære, at han, skjønt han var enhver af disse Mænd langt underlegen i politiske Kundskaber og aandelig Begavelse, dog som Taler kunde maale sig med enhver af dem, og — var det end kun, medens hans Personlighed og Stemme endnu øvede deres bedaarende Indflydelse — af mange blev anset for uden Skade at kunne taale Sammenligning med dem.

Da det kirkelige Spørgsmaal var afgjort, tog Gladstone strax fat paa den irske Landlov. Statskirken var af mange bleven erklæret for en blot sentimental Besværing; men enhver maatte indrømme, at hvis den irske Landlov i det hele taget gav Anledning til Besværing, havde Klagen en uhyggelig praktisk Karakter. Irland er væsentlig et agerdyrkende Land, det har kun faa Fabrikker og ikke mange store Byer. Dublin, Belfast, Cork, Limerick og Waterford ere de eneste Stæder, der til Nød kan kaldes store, derefter komme vi til Byer, som i de fleste andre Lande vilde regnes for Flækker eller Landsbyer. Størstedelen af Irlands Befolkning lever paa Landet og af Landet. Et eneste Træk er nok til at betegne det irske Fæstesystems Tilstand: naar man véd, at Fæsterne kunne opsiges, naar Godsejeren behager, er denne Omstændighed alene en tilstrækkelig Grund til den irske Bondestands Fattigdom og Nød. Der var imidlertid andre Omstændigheder, der førte til det

samme Resultat. Landet var udstykket mellem et forholdsvis lille Antal Godsejere, der næsten uden Undtagelse vare fremmede og repræsenterede Erobrernes Rettigheder. Mange af dem vare altid fraværende, og det faldt dem lige saa lidt ind at bo i Irland som i Afrika. En dygtig Skribent, James Godkin, har i sit Værk »the Land War in Ireland« forsøgt at gjøre Irlands Stilling indlysende for engelske Læsere ved at bede dem overveje, hvad England vilde være under lignende Omstændigheder. »Sæt, at Englændernes Ejendomme,« siger han, »som Følge af Oprør (mod Normannerne) vare blevne inddragne tre eller fire Gange efter ødelæggende Krig og Hungersnød, saa at alle de indfødte Ejere bleve fordrevne, og Landet blev udstykket til franske Soldater og Æventyrere, paa den Betingelse, at de fremmede Kolonister skulde hjælpe at kue de egentlige Englændere med Vaabenmagt. Sæt, at Englænderne, efter at være blevne underkuede et Aarhundrede igjennem ved en grusom Straffelov, fik Tilladelse til atter at bebygge Jorden som Fæstere i Aaremaal under deres franske Herrers uindskrænkede Myndighed. Hvis engelske Lovgivere og Forfattere vilde tænke sig alt dette, vilde de bedre kunne forstaa det irske Landspørgsmaal og de irske Vanskeligheder og indse, hvor uretfærdigt det er, naar svage, ligegyldige, hurtig trættede Statsmænd vælte al Skylden for Irlands Nød og urolige Tilstand over paa Irlændernes uregerlige, barbariske Natur.« Sandheden er, at Irlands agerdyrkende Befolkning blev, hvad enhver anden Race af menneskelige Væsener vilde være bleven under lignende Omstændigheder. Jorden, der var deres eneste Middel til at leve, havde de kun af Godsejerens eller hans Forvalters Naade; de havde ingen Interesse af at være flittige eller søge at forbedre deres Jord; thi hvis det Stykke Land, de dyrkede, blev bedre, kunde de være temmelig sikre paa, at Afgiften blev forhøjet, eller ogsaa bleve de jagede fra Gaarden uden at faa en Shillings Erstatning for deres Forbedringer. Naturligvis var der

mange fortræffelige Godsejere, humane og godhjærtede Folk, som tillige indsaa, at det var til deres egen Fordel at være humane og gode; men Størstedelen af Godsejerne og Forvalterne holdt fast paa, hvad de ansaa for deres Ret, og søgte at faa saa høje Afgifter som mulig ud af deres Fæstere. Begjæret efter Land og Trangen dertil var saa stor, at Irlænderne bød hvilken som helst Pris for at opnaa det; de bød Priser, som de maatte vide, at de aldrig kunde betale, som de maatte vide, at Jorden aldrig kunde sætte dem i Stand til at betale. At udbyde Land til Leje i Irland var det samme som at udbyde Penge til Laans til trængende Ødelande; den fortvivlede Lejer gik ind paa hvilke som helst Betingelser den ene Dag uden at tænke paa, hvad der skulde ske den næste. Naar Fæsteren da havde faaet sit Stykke Jord, havde han ingen Forestilling om at dyrke det efter Evne og Lejlighed. Hvorfor skulde han det? I det Øjeblik, hans Forpagtnings Værdi blev forhøjet, kunde han ogsaa vente at faa sine Afgifter forhøjede eller ogsaa blive jaget bort til Fordel for en eller anden Medbejler, der bød mere fordelagtige Betingelser. Han nøjedes derfor med at skrabe Jordens Overflade, i Steden for virkelig at dyrke den; han uddrog af den alt, hvad han kunde i sin korte Tid, og levede fra Haanden i Munden uden at tænke paa den næste Dag. Hele dette Fæstesystem var begyndt med Landets Erobring og var i Bondens Tanker nøje knyttet til Irlands Nedværdigelse; alt forenede sig for at gjøre Undertrykkelsen mere bitter, og Godsejeren begyndte til sidst at anses for Fæsterens naturlige Fjende. De saakaldte »Ribbon«-Foreninger begyndte at danne sig til Fæsterens Beskyttelse; men kun alt for ofte bestod deres Beskyttelse i Terrorisme og Snigmord. Ribbonismen var kun en naturlig Følge af Landloven; men imidlertid var den keltiske Races uhelbredelige Dovenskab og Lovløshed et stadigt Æmne for engelske Forfattere og Talere; Loven gav ikke den irske Fæster nogen Sikkerhed

for, at han vilde komme til at nyde Frugten af sit Arbejde, og dog undrede Englænderne sig over, at han ikke var arbejdsom; Loven lærte ham, at han ikke havde Ret til at høste, hvad han havde saaet, og Englænderne undrede sig over, at han ikke vilde blive ved at saa; Loven var hans mest haardnakkede Fjende, og Englænderne undrede sig over hans Mangel paa Respekt for Loven.

I én af Irlands Provinser herskede unægtelig en bedre Tilstand, nemlig i den største Del af Ulster, hvor Erstatningsretten havde Overvægt. Oprindelig var det kun en Skik, men denne Skik havde gradvis naaet en vis lovlig Berettigelse; Erstatningsrettens Princip bestod i, at en Fæster havde Lov til at forblive i uforstyrret Besiddelse af sin Jord, saa længe han betalte sine Afgifter, at han, naar han opgav Forpagtningen, skulde have Ret til Erstatning for de Forbedringer, han havde gjort, og endelig, at han havde Frihed til at sælge Forpagtningen til enhver bydende, hvem Ejeren ikke havde noget imod. Overalt hvor denne Erstatningsret havde Vedtægt, vare Fæsterne flittige og velhavende; hvor den ikke fandtes, vare Fattigdom, Dovenskab, Misfornøjelse og Forbrydelser almindelige. Fæstesystemets Forandring var den irske Bondes stadige Begjæring; men denne Begjæring blev overset og afslaaet af Generationer af engelske Statsmænd, nærmest fordi ingen Statsmand gad gjøre sig den Ulejlighed at skjelne mellem uvirkelige pedantiske Theorier og klare, virkelige Kjendsgjerninger. »Fæsternes Erstatningsret,« sagde Lord Palmerston engang under stærkt Bifald fra en Forsamling, der mest bestod af Godsejere, »er det samme som Ejernes Tab.« Lord Palmerston glemte, at Godsejeren ligesom enhver anden Mand i Staten er underkastet den Betingelse, at hans Ejendomsret ikke maa stride mod Samfundets Vel. Atter og atter havde Staten blandet sig i Fabrikejeres, Mineejeres, Kjøbmænds, Aktiehaveres Rettigheder, i en Mesters Rettighed over sin Lærling og en Frues over sin Tjenestepige, og dog have

engelske Statsmænd Generationer igjennem erklæret det for en Umulighed, at Staten kunde blande sig i Godsejernes Rettigheder. I det Øjeblik, det irske Fæstesystem blev grundig undersøgt, viste det sig at være fuldt af Mangler; det var afhængigt af Betingelser, som aldrig vare blevne opfyldte; det havde ikke engang befordret Godsejerklassens Velstand; heller ikke var det lykkedes, hvad der uden Tvivl havde været Stifternes Plan, derved at befolke Øen med engelske og skotske Kolonister. Da Hungersnøden i 1846 og 1847 havde prøvet hele Systemet med sin jærnhaarde Haand, var Staten nødt til at blande sig i Godsejernes indbildte Rettigheder og opfinde et lovformeligt Maskineri for at fratage den nedbrudte Ejer, hvad man ikke mere kunde beholde til sin egen eller Landets Fordel. Generationer igjennem havde det irske Fæstesystem været Gjenstand for Parlamentets Debatter og Undersøgelser. Flere Gange var der blevet indbragt Lovforslag, som paa en mere eller mindre ufyldestgjørende Maade søgte at raade Bod paa Manglerne; men intet var kommet ud af disse Forsøg: Godsejernes ukrænkelige Rettigheder spærrede Vejen alle Vegne. Hvad der fordredes, var Sikkerhed for Fæsterne; men lige indtil Gladstones Tid var det en Trosartikel hos engelske Statsmænd, at Sikkerhed for Fæsterne var ensbetydende med Rov fra Godsejerne.

Gladstone kom til Magten, fuld af Iver efter at reformere og uden Spor af Tillid til vore Forfædres Visdom. I en Tale, holdt ved Valgene i Lancashire, erklærede han, at det irske Upastræ havde tre store Grene: Statskirken, Fæstesystemet og Undervisningssystemet, og at det var hans Hensigt at afhugge dem alle, hvis det var ham muligt. Dette Udtryk blev Gjenstand for en Del spottende Kritik; men Gladstones Formaal var i det mindste tydeligt nok. Den 15de Februar 1870 indbragte Gladstone sin irske Landbill for Underhuset. Med Hensyn til sine Principer var dette Lovforslag af langt større Betydning,

end det viste sig at være i sin praktiske Udførelse; det anerkjendte ligefrem den Kjendsgjerning, at hele det irske Fæstesystem som Lov betragtet var baseret paa et forkert Princip. Gladstones Forslag kuldkastede én Gang for alle Doktrinen om Godsejernes absolute og uindskrænkede Rettigheder; det anerkjendte Fæsterens Ret til paa en Maade at være Medejer af det Land, han dyrkede. Gladstone tog Forholdene i Ulster, ganske som de vare, og gjorde dem til en lovlig Institution. Paa de Steder, hvor Ulster-skikken eller noget lignende ikke existerede, paalagde han Godsejeren at skaffe Beviser for, at han havde Ret til at uddrive en Fæster; naar en Fæster blev opsagt, kunde han forlange Erstatning for de Forbedringer, han havde foretaget, og medens før alle Forbedringer efter Loven tilhørte Ejeren, skulde de nu tilhøre Fæsteren, hvis ikke Ejeren kunde bevise det modsatte. Gladstones Formaal var at skabe en Lov, i Kraft af hvilken Fæsteren ikke kunde opsiges, saa længe han betalte sine Afgifter, og i alle Tilfælde skulde være berettiget til fuld Erstatning for enhver Forbedring, han havde foretaget paa sin Jord. Billen blev i det hele modtagen med megen Varme af de irske Medlemmer i Parlamentet, skjønt enkelte af dens Artikler vakte en vis Tvivl og Mistillid, som vi tro, at senere Begivenheder have vist at være vel grundede. Gladstone tillod under visse Omstændigheder Ejerne at unddrage sig Billens Bestemmelser, og denne Indrømmelse benyttedes i saa rigt Maal i visse Egne af Irland, at der fandt flere Uddrivelser Sted, efter at Billen var bleven Lov, end før man endnu havde tænkt paa den. Af denne Grund opponerede et lille Antal af Irlands folkelige Repræsentanter mod Billen; baade den Gang og senere var imidlertid den almindelige Anskuelse, at Billen var til uvurderlig Gavn for Irland alene ved den Omstændighed, at den fuldstændig kuldkastede det Grundprincip, hvorefter det irske Fæstesystem hidtil var blevet behandlet.

Vel maatte de forfærdede irske Godsejere udskrige det nye Princip som revolutionært; det gjorde Ende paa Godsejerens uindskrænkede Magt og stillede ham lige med enhver anden Ejer, enhver Mand i Landet, der havde noget at sælge eller leje. Lord Palmerstons berømte Dogma var én Gang for alle modbevist, og dette var i sig selv en Revolution.

Billen gik igjennem uden synderlig Ændring. De konservative stemte ikke som Parti mod anden Behandling, og den lille Minoritet bestod væsentlig af irske Medlemmer, der fandt Billen utilstrækkelig og utilfredsstillende. Der paafulgte lange Diskussioner i Udvalg; men det eneste alvorlige Forsøg paa at forandre Billens Grundprincip var et Ændringsforslag, som blev indbragt af Disraeli og forkastet med over halvfjerdsindstyve Stemmers Overvægt. Billen var til tredje Behandling i Underhuset den 30te Maj. En Debat, der varede i tre Møder, fandt Sted i Overhuset angaaende anden Behandling, og flere Møder bleve holdte i Udvalg. Den 1ste Avgust 1870 fik Billen Dronningens Underskrift. Upastræets anden Gren var afhuggen; nu var der kun én tilbage; Gladstone havde reformeret Kirken og Landet, han manglede endnu Undervisningsspørgsmaalet. Saa vidt var han fulgt med de irske Ideer.

Efter at vi nu have givet en Række Uddrag af Mc. Carthys Skildringer af Englands nyeste Historie, omfattende Tiden 1837—1870, finde vi det passende at afslutte disse. Det kunde maaske endnu have været tiltrækkende at se, hvorledes Ministeriet Gladstone igjen tabte sin Popularitet og endelig 1874 blev afløst af Ministeriet Disraeli; men vi vilde derved nærme os saa stærkt til

Nutiden, at vi vilde naa ned til den Fremstilling af den nyeste politiske Udvikling, som er given af E. Elberling i Historisk Aarbog for 1878 og fortsat i Aarbogen for 1879 og Historisk Arkivs Oversigter over Aarets Begivenheder. Mc. Carthy selv fører sine Skildringer ned lige til 1880, da Disraeli igjen maatte vige for Gladstone.

S. M.

Livet ved Hove i Middelalderens Midte.

IV.

Rejsende og Gjæster.

I Middelalderen kunde der ikke godt være Tale om noget egentlig selskabeligt Liv, de vanskelige Samfærdselsmidler lagde alt for mange Hindringer i Vejen herfor; men dog aflagde man gjærne hinanden Besøg og glædede sig navnlig, naar en Gjæst tog ind paa Borgen og saaledes afbrød den daglige Ensformighed. Af og til foretog man ogsaa større Rejser, gjorde Valfarter til en berømt Helligdom eller besøgte de af Fyrsterne foranstaltede Turneringer; men i Regelen — og det gjælder da navnlig om Damerne — maatte man nøjes med at aflægge Besøg ved de nærmeste Hoffer og paa sine Bekjendtes Borge.

I de sjældneste Tilfælde betjente man sig af en Vogn; kun naar der var Tale om en virkelig Rejse, benyttede Damerne og de ældre Herrer, som ikke mere kunde taale et langvarigt Ridt, sig af Vogne; men behagelig var en slig Kjøretur visselig ikke. For det første vare Vejene ingenlunde i god Stand, og derhos frembød Vognens Konstruktion ringe Bekvemmeligheder. Kun de store Landeveje, ad hvilke Hovedsamfærdslen fandt Sted, bleve holdte i taalelig god Stand og vare brolagte med Sten, som bleve

indmurede i Kalk eller Cement; *) Bivejene kunde næppe nok sammenlignes med vore Markveje, vare om Sommeren støvede og efter en vedholdende Regn næppe fremkommelige. Og med Hensyn til Vognene er det bekjendt, at først i det 13de Aarhundrede begyndte man at beslaa dem med Jærn; om Fjedre var der naturligvis slet ikke Tale, og den Kunst at hænge Sæderne i Remme synes først opfunden i det sextende Aarhundrede. En Datidens Vogn kunne vi derfor nærmest forestille os som en Lættevogn, der var overspændt med Tøndebaand eller Gjorder, hvorpaa man havde fæstet Tæpper; lad nu ogsaa disse Tæpper have været guldvirkede Silketøjer, og lad selve Vognen have været nok saa prægtig malet og forgyldt, sikkert nok var den umagelig i en uhyre Grad, og man var ingenlunde vis paa, at den ikke væltede. Kusken sad ikke paa selve Vognen, men red paa en af Hestene; Bagagen kjørtes bag efter paa Karrer eller i Pakvogne. Om Vinteren, naar der laa Sne, benyttede man Slæder, som frembøde langt større Bekvemmeligheder end de her beskrevne Rejsevogne; men enhver, der var rask og kraftig, foretrak dog altid at rejse til Hest.

Med Sadlerne dreves stor Luxus; de vare ikke sjælden skaarne af Elfenben og med de rigeste Relieffremstillinger, og der var ingen Mangel paa Forgyldning. Virkelige Guld- og Sølvsadler vare vel næppe for Haanden, allerede praktiske Hensyn forbøde deres Anvendelse; men Fyrsternes Pragtsadler var dog af og til beslaaede med ædelt Metal. Sadlerne havde høje Knapper baade for og bag, saa Rytteren sad fast og sikkert til Hest; hvorledes Damesadlerne saae ud, er ikke nærmere bekjendt; men det var aldeles upassende for en Dame at sidde til Hest som en Mand. Over Sadlen bredtes et Hynde for at gjøre Sædet noget blødere, og over samme hang det prægtige Sadel-

---

*) Calciata, deraf vor „Chaussée".

dækken af kostbart Stof med Broderier og Frynser. Stigbøjlerne vare af Sølv eller Guld, prydede paa den mest mangfoldige Maade og behængte med de saa meget yndede Bjælder. Ogsaa det øvrige Seletøj var beslaaet med Guld og smykket med Bjælder; navnlig var Bidslet af Guld og Sølv og Tøjlerne ligeledes gyldne. Manden betjente sig af Sporerne for at fremskynde Hestens Gang og anvendte kun sjælden en Ridepisk, hvorimod Damerne og Dværgene altid havde en Svøbe; paa en Elfensbensstok var der fæstnet nogle Silkesnore med tykke Knuder.

Gode Heste vare meget dyre; rigtignok siger Walter von der Vogelweide, at hans Hest, som den onde Gerhard Azze skød for ham, var 3 Mark (omtrent hundrede danske Kroner) værd; men 1274 blev der i Basel solgt en Hest for 100 Mark, og den var værdsat til 200 Mark (7000 Kroner). Den Hest, som Bøhmerkongen Wenzel II red paa Rigsdagen i Nürnberg 1298, værdsattes endog til 1000 Mark (35,000 Kroner), hvorimod den Stridshest, Kejser Rudolf II. kjøbte 1288, kun kostede 34 Mark (1200 Kr.). I London blev der hver Fredag — paa Helligdagene nær — afholdt et stort Hestemarked.

Den særlig behændige Ridder svang sig helst op i Sadlen uden at berøre Stigbøjlen, men i Regelen tog man dog samme til Hjælp. En uddannet Kavaler var fra Ungdommen saa indviet i Ridekunstens Hemmeligheder, at han af Koketteri kunde udføre mange Slags Kunststykker til Hest; det var saaledes meget elegant at lægge et Ben op paa Hestens Hals. Naar Damerne skulde til Hest — de rede dog i øvrigt hyppig de mere sikre, rolige Muldyr — benyttede man en Skammel, eller Kavaleren løftede dem op i Sadlen. Siddende paa sin Ganger ordner Damen først sin Klædning og Kappe, sætter en Hat paa, som skal skytte hende mod Solens brændende Straaler, og nu er alt beredt til Rejsefærden; thi Rejseklæder eller Kaaben har man alt

forud iført sig, rigtig solide Kapper, som kunde holde Støv og Regn ude i længere Tid.

Naar en Dame saaledes tiltraadte en Rejse enten alene eller kun med et Par Rejsefæller, behøvede man ingen store Forberedelser. En Smule Proviant, lidt koldt Kjød og en Flaske Vin blev oppakket paa Sadelen, eller den ledsagende Smaadreng, Knappen, fik en velfyldt Madpose i Forvaring, og i øvrigt stolede man paa, at man altid undervejs kunde faa noget at spise hos Skovfogederne og Eremitterne, at Bønderne vilde være glade ved at sælge de vejfarende Spise og Drikke samt Foder for Hestene, og at der var Værtshuse i Stæderne, hvor man kunde faa ret taaleligt Logi og Kost. Brønde kunde man ogsaa vente at træffe paa, og ved mangen Kilde fandtes en Drikkeskaal i Behold for de tørstige rejsende; dog synes man ikke saa ganske at have stolet paa deres Ærlighed, thi Skaalen var lænket fast. I øvrigt havde den rejsende Lov til uden Penge at tage saa meget Foder, han fra Vejkanten kunde slutte i sine Arme, og i Skoven og paa Engen kunde man lade sit Dyr gaa frit omkring. Ogsaa med Agrenes og Frugtmarkernes Afgrøde kunde han mætte sig; thi han turde tage saa meget, han kunde afmeje med et Sværd, en Kniv eller en Segl, medens han med det ene Ben hang paa Hesten; han maatte dog kun stille Øjeblikkets Hunger, han maatte ikke tage noget med, ellers risikerede han at blive hængt som Tyv.

Tidligere, i den gode gamle Tid, vilde man aldrig have taget en Jomfru det ilde op, om hun rejste alene; men paa den Tid, vi omhandle, tiltroede man dem alt ærerørigt, saa snart man saae dem ride ud uden Følge; Tiden var saa letfærdig, at man uden videre antog, at den enlige Skjønhed gik paa Æventyr. Saaledes maatte hun paa en lille Udflugt altid have en Pige med sig og paa større Rejser lade sig ledsage i det mindste af én Ridder. Hvad der i øvrigt forefaldt mellem Rejsefællerne paa en slig Tur, kom ingen ved, naar Ridderen blot ikke brugte

Vold. En slig Eskorte var i øvrigt allerede af den Grund nødvendig, at Vejene vare usikre; vi høre hyppig, at Romanheltene befri Jomfruerne fra Landevejsriddere, som have dræbt deres Følgesvend og nu vilde bruge Vold. Den gode gamle Tid var ogsaa længst forbi, da Hertug Robert af Normandiet kunde hænge sine gyldne Armringe paa en Eg og efter tre Aars Forløb gjenfinde dem urørte.

Kæmper og Røvere lurede paa de rejsende, og Ridderen maatte udfolde hele sin Tapperhed for at skytte sig og sin Ledsagerske mod de truende Farer. Skjulte i Skoven oppasse Røverne de rejsende og falde over dem, især naar de ere dem overlegne i Tal. De vare just ikke fortrinlig rustede og væbnede: de bære kun en Jærnhat og et Brystharnisk, men have nøgne Ben og daarlige Sværd; deres Hovedvaaben vare tunge Køller; men trods deres daarlige Rustning kunde de dog blive farlige nok ved deres Mængde. Sædvanligvis var det Vagabonder, Rester af Krigshære, som gjorde Vejene usikre; men selv mangen Ridder lurede med sine Svende og Fæller paa Landevejene; Ridderromanerne anføre talløse Exempler herpaa. Straffene vare dog haarde nok; allerede Ludvig den fromme havde sat Strikken som Straf for et røverisk Overfald og Radbrækning for Mord; Røveren straffede han med Galgen, Tyven fik sine Øjne stukne ud, Fredsforstyrreren mistede Haanden og Brandstifterne Hovedet; men Vejene vare og forbleve usikre. Selv folkerige Stæder som London vare ofte Skuepladsen for Voldsgjerninger. Benedict af Peterborough fortæller: »Under samme Concilium i London (1177) blev Grev Ferrers Broder ved Nattetid snigmyrdet bag fra. Da dette meldtes Kongen, blev han smertelig bevæget og svor, at han vilde tage svær Straf over Londons Borgere. Det var nemlig Skik, siger man, at Sønner og Slægtninge af Stadens fornemme Mænd, hundrede eller flere i Følge, ved Nattetid brøde ind i de riges Huse og udplyndrede dem. Og naar

de om Natten fandt nogen vildfarende paa Gaden, myrdede de ham strax uden Barmhjærtighed, saa kun faa dristede sig til at gaa paa Gaderne om Natten af Frygt for dem. Saaledes skete det tre Aar tidligere, at Sønner og Slægtninge af Londoner-Borgere samlede sig ved Nattetid og stormede ind i en rig Borgers Stenhus; de førte Jærn-Brækkestænger med sig og trængte ind gjennem det Hul, de saaledes frembragte. Dog Husherren rustede sig mod deres Ankomst, tog sit Harnisk paa og havde flere brave, panserklædte Tjenere hos sig og holdt sig skjult i en Krog af Huset; men da han saae, at en af hine Røvere, ved Navn Andreas Buquinte, gik foran de øvrige med en brændende Fakkel, tog en Gryde glødende Kul frem og skyndsomst vilde tænde et Voxlys, han bar i Haanden, styrtede han behændig løs paa ham. Som bemeldte Richard (!) Buquinte bemærkede, drog han sin Kniv og stødte efter Husets Herre, men saarede ham ikke, da Panseret afværgede Stødet. Herren trængte hurtig med draget Sværd ind paa bemeldte Richard Buquinte, afhuggede hans højre Haand og raabte med høj Røst: »Tyve, Tyve!« og da de hørte dette Raab, flygtede de alle med Undtagelse af ham, der havde mistet sin Haand; thi ham holdt Husets Herre tilbage, og da det blev Morgen, udleverede han ham til den kongelige Foged, Richard af Luci, som indespærrede ham. Og da man sikrede hin Tyv Livet og ligeledes lovede ham, at han ikke skulde blive lemlæstet, forraadte han sine Fæller, af hvilke de fleste bleve fangne, men mange dog undkom. Blandt de øvrige Fanger var ogsaa en meget fornem og rig Londoner-Borger, Johannes Senex, og da han ikke ved Vandprøven kunde rense sig for Anklagen, lovede han Kongen 500 Mark Sølv (18,000 Kroner) for sit Liv; men da han var fældet ved Vandprøven, vilde Kongen ikke modtage hine Penge, men befalede, at han skulde henrettes, og han blev ogsaa klynget op«.

Det var saaledes ikke raadeligt at foretage en virkelig Rejse uden et stærkt væbnet Følge; man tog sine Svende og Tjenere med og indpakkede, hvad der kunde øge Rejsens Bekvemmeligheder, Senge, Mundforraad o. s. v. Paa Lastdyrene pakkede man Kister og Kasser, Sække med Klæder, det nødvendige Køkkentøj ikke at forglemme; Penge og Kostbarheder gjemte man i en Ransel eller i Tasken ved Bæltet; større Summer tog man ikke gjærne med sig af Hensyn til Vejenes Usikkerhed; forsynet med Kreditivbreve kunde man let skaffe sig Penge i alle større Stæder. Trosset blev sendt forud saa vel som Kokke- og Smaadrengene; derpaa fulgte Herskabet med deres Riddere og Damer. Sædvanligvis red man parvis, en Herre og Dame Side om Side, det var Ridderens Pligt under Rejsen ikke blot at underholde sin Dame, men ogsaa vise hende enhver Kavalertjeneste; var der Mangel paa Heste, tog han hende saaledes galant op foran sig paa Hesten. Et sligt Optog var temmelig langt, især naar hele Hoffet begav sig paa Rejsen; Musik maatte ikke mangle.

I det Tilfælde, at man ikke kunde naa noget gjæstfrit Hus før Nattens Frembrud, eller man en Stund vilde opholde sig i det fri, førte man forsigtigvis ogsaa Telte med sig; dog var dette kun muligt, naar man rejste med stort Tros; enlige Riddere, som ikke fandt noget Nattely, maatte lejre sig i det fri, maatte tage til Takke med den hellige Julians Værtshus, som man humoristisk udtrykte sig. I Stæderne kunde man snarere finde Optagelse, enten i Værtshusene eller hos Borgerne, hvem man betalte for deres Ulejlighed. Hvor Fyrsterne og Herrerne opsloge deres Kvarter, plantede man deres Banner, saa enhver var i Stand til let at finde dem. Richard Løvehjærte udsender 1192 sine Marskalker for at skaffe Kvarter i et Kastel i Emmaus; det bedste er allerede taget i Beslag af den østerrigske Hertugs Marskalker, og Richard befaler at rive Hertugens Banner ned og at kaste det paa Moddingen. Paa

de Borge, man undervejs traf paa, lod man sig forud melde og bede om Gjæstevenskab.

Naar man saaledes var et større Rejseselskab, kunde det jo imidlertid let hændes, at der hverken i Værtshusene eller hos Gjæstevennerne fandtes tilstrækkelige Forraad, hvorfor man undertiden sendte Folk afsted for at opkjøbe Levnedsmidler; rejste Fyrsterne i deres eget Land, skyndte vel ogsaa Undersaatterne sig med at byde dem velkommen og bringe dem Forfriskninger paa Vejen.

Naar de rejsende endelig naaede Rejsens Maal, lode de deres Ankomst melde, og deres Ven, som alt ventede Besøget, gav Buddet en Belønning for den gode Efterretning og ilte sine Gjæster i Møde. Da t. Ex. de Riddere og Damer, hvem Grev Mai har indbudt til sit Bryllup med Bêaflôr, nærme sig Staden Griffûn, opslaa de deres Telte fire Mil fra samme og samle sig her; der bliver sendt Marskalker forud for at søge Husly, og man indprenter Tyendet en anstændig Opførsel. Derpaa sætter Toget sig i Bevægelse; forrest kommer Pakdyrene med Bagagen, derpaa følge Stridshestene og Svendene med deres Herrers Bannere; nu komme Damerne, vel fire Hundrede i Tallet, hver ledsaget af en Ridder, og Slutningen af Optoget dannes af tre Skarer paa mere end fem Hundrede Riddere, de, som ledsagede Damerne, ikke medregnede. Da man kommer i Stadens Nærhed, bestige de unge Riddere deres Stridshingste og tumle sig ved deres Damers Side; men Festens Giver rider med sine Riddere Gjæsterne i Møde, hilser dem paa det hjærteligste og følger dem til Staden, hvor der er sørget for Kvarter til alle; men Damerne indbydes alle til at tage Ophold paa Borgen, hvor de bydes velkommen af Bruden, den skjønne Bêaflôr.

God Skik krævede, at man altid gik sin Gjæst i Møde; det samme gjorde ogsaa Husfruen i Følge med sine Terner. Kun lige stillede eller højere staaende Personer modtoges

med et Kys; Gjæsten kyssede ogsaa kun Husets Frue og hendes Terner, saa vidt de vare ham lige i Stand, maaske ogsaa de gifte Kvinder, som hørte til Huset; i Tyskland synes man at have ladet sig nøje med Kys paa Mund, Kind og Øjne; men Franskmændene kyssede ogsaa Næse, Hage og Hals.

Efter de gjensidige Hilsener klædte Gjæsterne sig først om; Rejseklæderne bleve afførte, Støv og Smuds afvasket, og derpaa iførte man sig sine medbragte skjønnere og bedre Klæder; den, som ikke havde medtaget Klæder at skifte med, fik nogle til Laans hos Værten. Saaledes fører Dronning Ginover strax den skjønne Enîte ind i sit Boudoir (heimliche), lader hende berede et Bad og iføre en kostelig Dragt fra inderst til yderst. Paa samme Maade sørgedes ogsaa for Ridderen, der paa sine Æventyrfarter hyppig ikke havde anden Klædning end sin Rustning og nu bad om Gjæstevenskab paa en Borg; han fik til Laans en bekvem Klædning, som han ved sin Afrejse afleverede til Kammerherren eller Kammerpigen. Samme Gjæstfrihed viste man ogsaa andre rejsende; enhver fik en Klædning efter sin Stand.

Saa snart Gjæsterne vare færdige med deres Toilette, blev der stillet Mad og Drikke frem for dem; man kunde med Bestemthed forudsætte, at de vare baade sultne og tørstige efter deres Rejse, og behøvede ikke først at spørge, om de trængte til en Forfriskning. »Hvo, der spørger saa, vil intet give,« siger Hr. Pilgerîn, og deri havde han visselig Ret. I øvrigt lader man sig ikke længe nøde: »Man skal lade Værten faa sin Vilje, det er god Skik«.

En rejsende paakaldte næppe nogen Sinde forgjæves en Borgherres Gjæstfrihed, ja han blev hilset og modtagen med stor Hjærtelighed, især naar han havde meget at fortælle og saaledes lovede at bringe nogen Afvexling ind i det daglige Liv paa den afsides Borg. Durmars træffer,

som Digteren af hans Roman fortæller, paa en af sine Farter sammen med en Ridder, der beder med sin Falk; han forespørger sig hos Tjeneren om hans Herres Navn; men før han kan forestille sig for ham, traver Ridderen, Bruns de Braulant, allerede selv hen til ham og indbyder venlig Durmars til at blive Natten over hos ham. Durmars modtager taknemmelig dette Tilbud, og Bruns afsender øjeblikkelig en Tjener for at gjøre Ild paa og berede alt til Modtagelsen. Det er allerede blevet Aften, da man ankommer til Slottet, hvor alle Tjenerne hilse paa deres Herres Gjæst, og nu først spørger Ridderen om Gjæstens Navn. Det oplyses, at Bruns allerede engang tidligere har huset Durmars, og han glæder sig meget ved at gjense ham. Efter at Gjæsten har omklædt sig og gjort sig det bekvemt, lader Værten, for at hædre sin Gjæst, sin Hustru og Datter kalde, de komme snart, iførte deres bedste Klæder, hilse og kysse Gjæsten. Durmars besvarer deres Hilsener paa det hofligste og gjenkjendes ogsaa af Damerne, hvorpaa man gaar til Aftensbordet. Efter Maaltidet forærer Bruns sin Gjæst en ny Rustning, han allerede tidligere har lovet ham, man passiarer endnu en lang Tid, tager derpaa Afsked og gaar til Ro. Den næste Morgen tidlig bryder Durmars op, uden at gjense sine Værter, og beder Gud gjengjælde dem deres Godhed.

Dog ikke alene Ridderne med deres Damer lagde Beslag paa en Slotsherres Gjæstfrihed; enhver rejsende, hvem hans Vej førte forbi Borgen, tog ind her, bad om Nattekvarter og et Maaltid, som vistnok yderst sjælden blev nægtet ham. Navnlig toge Pilegrimmene ofte ind paa Slottene, hvor de fandt en venlig Modtagelse. Pilegrimmene bare grove Bodsdragter, stærke Oxelæders Sko en bredskygget Hat, en dygtig Stok, en Taske samt en Feltflaske i en Rem over Skulderen. Kom Pilegrimsmanden fra det hellige Land, bar han, for at vinde større Tiltro,

paa Skulderen en Palme, han foregav at have skaaret i Abrahams Have i Jericho. Derhos oversyede de deres Kjortler med Somuslinger, formodentlig Kammuslinger, hvormed italienske Pilegrimme endnu den Dag i Dag smykke deres Kjoler og Hatte, og som vi ofte finde anbragte paa middelalderlige Fremstillinger af Apostlen Jakob den ældre. Palmestokkene vare saa tykke, at man kunde skjule et Sværd i dem.

Saaledes droge de tiggende Pilegrimme gjennem Landet; Fortællingerne om deres Æventyr gjorde dem til velsete Gjæster selv paa Borgene, hvor de berettede de troende Tilhørere alle Haande Vidunderhistorier og derhos kunde bringe mangen Efterretning om Venner og Slægtninge, som færdedes i det hellige Land. De bodfærdige, som kun skulde tilbagelægge en mindre Strækning, førte ikke et saa stort Tilbehør med sig, vare simplere klædte; saaledes træffer Parzival Langfredag en gammel Ridder med Hustru og tvende Døtre, som ere paa en lille Bodsrejse; alle bære en graa Kjole paa det blotte Liv og ere trods Sneen barfodede.

Etienne af Bourbon fortæller om en slig Pilegrim, der drog paa Valfart til Jerusalem og dernæst paa Hjemfarten drak sig fuld paa et Værtshus, fjasede med Tjenestepigen og saaledes gik glip af Fortjenstligheden ved den møjsommelige Valfart. Ogsaa Saladin drak først de Munke fulde, som vilde omvende ham, hvorpaa han lod dem forføre af skjønne Kvinder. Andre Pilegrimsfarere sang usømmelige Sange, dansede omkring paa Kirkegaardene og i Kirkerne, ja, som samme Forfatter beretter, de kom forklædte, ridende paa Kjæpheste, ind i selve Kirkerne. Saaledes gik Omsorgen for Sjælefreden allerede den Gang Haand i Haand med verdslig Fordel, ja en slig Valfart var rimeligvis en hel Lysttur for mangen verdslig Sjæl.

Ogsaa Bissekræmmeren, der falbød Pyntesager, var en velkommen Gjæst og fandt altid en venlig Modtagelse i Borgen som i Hytten. Fruen de Fayel foreslaar saaledes sin Elsker, at han skal besøge hende i denne Forklædning. Han trækker Snørestøvler paa, ifører sig en Kittel af groft Tøj, sætter en gammel pjaltet Hat paa Hovedet, tager en jærnbeslaaet Vandringsstav i Haand og hænger sin Kurv med Varer om Halsen. Ankommen paa Borgen udpakker han sit Kram, Borgfruen og hendes Terner udsøge og kjøbe, og da der ikke er mere at handle, pakker han sin Bylt sammen og vil bryde op; men da det regner, beholder man ham i Slottet Natten over, og saaledes finder han da en Lejlighed til at komme sammen med sin elskede.

Andre, mere besværlige Gjæster vare Tiggerne, der lejrede sig foran Borgen og ventede paa Herrens Almisser eller Levningerne fra hans Bord. Lamme og blinde, Krøblinger og lemlæstede Personer, der slæbte sig afsted paa Træben eller havde bundet smaa Skamler under deres svage Lemmer og saaledes krøb paa alle fire, alle levede de af deres rige Medmenneskers Godhed og Mildhed, fremfor alt af Borgbeboernes Gaver. Som oplysende Exempel paa al denne Elendighed kunne vi henvise til Masaccios bekjendte Maleri i Brancacci-Kapellet i Kirken Sta. Maria del Carmine (Firenze), hvor den hellige Petrus er fremstillet uddelende Almisser til de fattige. Behagelig var denne staaende Staffage for Borgen ganske vist ikke; men den var dog mere taalelig, end naar spedalske ligefrem satte hverandre Stævne uden for Slottet, bestormede dets Beboere med deres Bønner og vakte deres Gysen ved deres forfærdelige Udseende.

Denne i hele Middelalderen temmelig almindelige Sygdom ytrede sig efter Konrad af Würzburgs Beskrivelse paa følgende Maade: Først bliver Haaret og Skjægget

tyndt, derpaa Øjnene gullige, Øjenbrynene falde af, Huden faar en blodrød Farve, Haand- og Fodbalderne skrumpe ind, og Aandedrættet bliver ildelugtende. Mod denne Sygdom kjendte man intet Lægemiddel; naar derfor i Hartmann von der Ouwe's »Stakkels Henrik« Helten finder Lægedom ved sin elskedes Opofrelse, eller den syge i Konrad af Würzburgs Digt bliver karsk ved et Bad, som beredes ham i Blodet af hans Ven Engelhards Børn, har Digteren ved disse Æmner dog kun haft til Hensigt at vise, hvor store Ofre sand Kjærlighed og ægte Venskab formaa at bringe. Saa snart et Menneske blev anfaldet af denne gyselige og yderst smitsomme Sygdom, maatte han lade alt, Hustru, Børn og Gods i Stikken, maatte frasige sig Regeringen. Engelhards Ven lader sig bygge en Hytte paa en Ø i Nærheden af sin Borg, tager Trælle, Føde og Klædning med sig og lever her ganske alene; i Begyndelsen faar han dog Besøg af Venner og Slægtninge, men lidt efter lidt hører dette ogsaa op. Da lader han sig bringe til sin Ven Engelhard; men trods al sin Kjærlighed tør denne dog ikke optage ham i sin Borg, men lader bygge en Hytte til ham paa et afsides Sted. Blandt alle Ulrik af Lichtensteins*) taabelige Streger er det derfor ogsaa den modbydeligste, at han for at nærme sig sin elskede blander sig med de spedalske, som ere lejrede uden for hendes Borg. Han kjender en Plante, som fremkalder Tegnene paa Spedalskheden, skaffer sig Tiggerklæder og en Træpotte og kommer saaledes til Borgen, hvor allerede tredive slige ulykkelige ere samlede og betragte deres nye Konkurrent med skjæve Øjne; de banke paa deres

*) En højtysk Sanger († 1276), som i sit Digt „Frauendienst“ har givet en Fremstilling af sit Liv, der blotter alle de Naragtigheder og Taabeligheder, den ridderlige „Minnetjeneste“ kunde give Anledning til.

Potter for at henlede Opmærksomheden paa sig, og Borgfruen skjænker dem Penge, Brød, Kjød og Vin. Naar man nu betænker, hvorledes alle og enhver skyede at komme i Berøring med en spedalsk, og at Sygdommen ansaas for yderst smitsom, se vi først Ulriks Naragtighed i det rette Lys. Endnu forfærdeligere er den Hævn, Kong Marke (i det franske Tristan-Sagn) vil tage over Isolde, i det han vel benaader hende for at dø paa Baalet som Ægteskabsbryderske, men derimod udleverer hende til en spedalsk og hans Fæller, som kunne gjøre med hende, hvad de ville.

Vi have nu skildret, hvorledes man bød Gjæsten velkommen, alt efter hans Stand og Vilkaar; man hilste hinanden med et »god Morgen« eller »god Dag« eller paa Fransk: »byen sey venuz« (velkommen) eller »deus sal« (Gud være med eder); paa den sidste Hilsen svarede man »merzi« eller »Gud gjengjælde Eders Hilsen«. Naar Gjæsterne træde ind i Værelset, rejse Kvinderne sig og neje med foldede Hænder, hvorpaa de atter tage Plads.

Som vi have set, satte Borgens Beboere særlig Pris paa Underholdningen med Gjæsterne; men de kunde dog ikke udelukkende give sig af med deres fremmede; de havde ogsaa deres egne Sager at passe. Den regerende Fyrste skulde raadføre sig med sine Baroner om Landets Anliggender, skulde sørge for Statsstyrelsen og Retsplejen, skulde, kort sagt, opfylde sine Herskerpligter; den simple Borgherre maatte passe Godsernes Drift, se til sine Agre o. s. v. Heller ikke Kvinderne maa vi tænke os altid ledige. Saaledes kom dog Timen, da Gjæsten selv maatte søge sit Tidsfordriv, og selv om ogsaa alle Husets Beboere kappedes om at gjøre den fremmede Opholdet paa Borgen saa behageligt som muligt, kom dog den Stund, da Æmnerne til Samtale vare udtømte, og man maatte ty til anden Adspredelse.

Sjælden blev der dog foranstaltet Festligheder og kun

ved højtidelige Anledninger. Hvorledes det gik til ved et sligt indbudt Selskab, fortælles meget naivt i »la Court de Paradis.« Her vil Frelseren paa »alle Helgenes Dag« fejre en Fest og lader Simon og Juda indbyde alle himmelske Hærskarer. Buddene gaa med deres Klokker (eschelette) ind i de enkelte Boliger og aflevere Indbydelserne. Til fastsat Tid komme nu Helgene skarevis, gjøre deres Buk for Jomfru Maria og Frelseren og blive venlig modtagne. Da alle ere samlede i den store Paradissal (sont monté ens el maistre estage), lukker St. Peter Døren, og Kristus beder nu sin Moder begynde Festen. Hun tager da Maria Magdalena ved Haanden og synger, Evangelisterne blæse paa Horn; derpaa følger Dans og Sang. Pointen i Historien er, at de stakkels Sjæle i Skærsilden kunne høre den i Himmelen herskende Glæde, bede om Naade, modtage den og ledes af Ærkeengelen Michael ind i Paradiset. Derfor følger ogsaa »alle Sjælenes Dag« paa »alle Helgenes«.

At foranstalte slige Festligheder blot for at adsprede Husets Gjæster, var dog ikke Skik og Brug. Disse maatte se til, hvorledes de kunde more sig selv paa bedste Maade, og man var jo ikke vant til at stille store Fordringer. Naar altsaa Samtalen gik istaa, ere de forskjellige Spil ret egnede til at udfylde Pavserne, og i denne Henseende var navnlig Tærningespillet meget afholdt. Med Tærninger spillede man Penge og Gods bort, og derfor stod en Tærningespiller ikke i særlig Agtelse, og ligesom vi med Foragt se ned paa en Hasardspiller af Profession, og ligesom Nutidens Love søge at hindre Spilleuvæsen, skete det allerede paa hin Tid, men uden bedre Held. Efter Sagnet var Tærningespillet opfundet i Staden Hézar (Hazart) i Palæstina, hvorfra Navnet »Hasardspil« skal hidrøre. Tærningerne vare forfærdigede af Elfenben eller Ben og havde, ligesom nu, sex Nummere; til Spillet hørte et Bræt, i Regelen af Marmor. En af Spillerne maa naturligvis altid tabe, hvorfor Spillet hyppig

gav Anledning til Strid og Kiv. Saaledes skildre Digterne Riddernes Færden ved Kong Artus's Kroningsfest; nogle fordre Tærninger og Brætspillet; den ene vinder, den anden taber, de laane Penge paa Pant, de bedrage gjensidig hinanden, og sluttelig opstaar stor Kiv, især mellem Spillerne.

Mennesket bliver dog altid sig selv ligt.

(Fortsættes.)

F. C. Granzow.

Af Grev Orsis Memoirer.

III.

Opstanden i Romagnaen.

(Slutning.)

Da jeg var kommen mig noget efter den første Overraskelse,*) sagde jeg: »Det nytter ikke, at Deres Højhed vil give mig et falsk Haab med Hensyn til, hvad De har besluttet at udføre. Deres Lod er kastet; men lad mig kun gjentage for Dem, hvad jeg altid har sagt om den Vildfarelse, under hvis Paavirkning De bestandig har handlet, i det De forglemmer, at De begge ere franske Prinser, som bære et stort Navn og ere pligtskyldige at se hen til Frankrig, og kun til Frankrig, som det Land De skylde Deres Tid, Deres Tanker, Deres Liv. Jeg gjorde mit bedste for at overtyde Dem om den Kjendsgjerning, at tidligere eller sildigere, om ikke lang Tid vil Bourbonnernes Regering i Frankrig være til Ende for bestandig, og at den kejserlige Familie af Folket vil blive opfordret til atter at overtage Regeringen. Alle mine Argumenter gik ud paa at vise, at det var Deres Pligt at holde Øje med de daglige Begivenheder i Frankrig og ved alle mulige Midler at opretholde Mindet om Deres store Onkels Navn hos Nationen.

---

*) Se oven for Side 336.

Jeg stræbte ogsaa at vise Dem, at De ved at tage en aktiv Del i Italiens Anliggender snarere skadede end gavnede Landet, for saa vidt som Østerrige vilde tage Deres Optræden til Paaskud for sin Indskriden. Da De sagde, at Hertugen af Reichstadt, Napoleon II, endnu levede, og at De ingen Ret havde til at handle i hans Navn, svarede jeg, at da Napoleon II er Fange i Østerrige, var det netop derfor dobbelt Pligt, at De, i Tilfælde af Hertugens Død, eller et eller andet djævelsk politisk Paaskud fra Østerrige til at holde ham tilbage som Fange, holdt Dem rede til at optræde. Louis-Philippe beklæder kun Tronen for at stoppe et Hul. Frankrigs Haab staar til noget andet, og hellere end atter at underkaste sig en Bourbon vil det forsøge en Republik. Prins, det er endnu Tid at forandre Deres Beslutning. Tro mig, store Opgaver ere forbeholdte Dem og Deres Broder. Sæt ikke Deres dyrebare Kræfter paa Spil i overilede Foretagender. Min urokkelige Overbevisning er, at Italien aldrig kan vinde sin Uafhængighed, før en stor, venligsindet Magt kommer det til Hjælp, og det er min Tanke, at kun Frankrig, regeret af en Napoleon, kan udføre dette. Jeg beder Dem indstændig lytte til mine Ord.«

Prins Louis Napoleon talte nu for første Gang, i det han sagde:

»De glemmer de Løfter, vi have givet, og som vi svore at holde.«

»Løfter! Til hvem?« sagde jeg.

»Til det hemmelige Carbonarie-Selskab, af hvilket vi ere Medlemmer,« svarede Prinsen.

»Det vidste jeg ikke,« svarede jeg; »naar saa er, kan jeg kun føle mig endnu mere bekymret end før.«

Klokken var tre om Morgenen, da vi skiltes med Sindet opfyldt af mørke Tanker.

Om Aftenen den 28de Februar var en stor Menneskemasse forsamlet paa Piazza del Granduca for at drøfte den nys ankomne Efterretning, at Østerrigerne vare gaaede over

Pofloden, 20,000 Mand stærke. De Ukvemsord, som bleve udslyngede mod Frankrig, lade sig lettere tænke end gjengive. Politiet maatte adskille Mængden.

Jeg ilede øjeblikkelig til Prins Napoleons Hus i det Haab, at Meddelelsen af denne Efterretning skulde ændre hans Beslutning. Man sagde mig, at hverken Prinsen eller hans Broder vare hjemme; det forekom mig besynderligt, og jeg besluttede at komme igjen tidlig næste Morgen. Imidlertid var Oprørets tragiske Del allerede begyndt i Modena.

Ved den Efterretning, at Østerrigerne vare rykkede ind i Romagna, et Vidnesbyrd om, at enten havde Louis-Philippe opgivet Ikke-Interventions-Principet eller den østerrigske Regering havde besluttet at sende sine Tropper mod Oprørerne trods dette, var Hertugen af Modena, som saae Situationens Fare, ilet med at underrette Menotti om, at Østerriges Optræden havde forandret Sagernes Stilling, hvorfor han frasagde sig al videre Deltagelse i Opstanden.

Uden at tabe Modet ved Hertugens Frafald erklærede Ciro Menotti og hans forbundne denne som en Forræder, grebe til Vaaben imod ham og bemægtigede sig flere Dele af Byen. Hertugen førte sine Tropper mod Insurgenterne, som efter at være blevne fordrevne fra de Pladser, de havde besat, samlede sig i et Hus, som de barrikaderede. Hertugen befalede Artilleriet at storme Huset og ikke spare nogen. Kampen var lang og blodig; Huset, som var bygget paa Piller, begyndte at vakle; nogle af Insurgenterne sprang ud af Vinduerne og bleve skudte paa Gaden. Ciro Menotti faldt farlig saaret og blev i denne Tilstand bragt til det hertugelige Palads for at føres til Mantua i den Vogn, som under de østerrigske Bajonetters Beskyttelse skulde føre Hertugen der til. Faa Uger efter var Oproret fuldstændig besejret, og Hertugen bragte i sin egen Vogn Menotti tilbage til Modena, hvor han, efter at have ladet et Skafot

oprejse over for Menottis Hus, lod ham henrette uden forudgaaende Forhør.

Medens Hertugen af Modena tog blodig Hævn over sine Modstandere, havde de østerrigske Tropper overvundet Oprørerne i Romagna, som ikke formaaede at byde nogen synderlig Modstand. Hele den samlede lille Styrke af frivillige var snart opløst; nogle af dem undgik den Skæbne, som ventede de mindre heldige af deres Vaabenbrødre, der forgjæves søgte at redde Livet ved at ty ud i smaa Baade, som de fandt ved Strandbredden, og som bleve opsnappede af østerrigske Krydsere, der i dette Øjemed besejlede Adriaterhavet. Dette sidste beviser tydelig, at hele det forræderske Forbund havde været vel overlagt og forberedt for med ét Slag at bortfeje saa mange Fædrelandsvenner, som Omstændighederne vilde tillade. Den Skæbne, som vederfores dem, der bleve tagne til Fange, var saa gruopvækkende, at man ikke formaar at dvæle ved den. Hoffet i Rom stred med Østerrige om Retten til at pine og henrette dem af Fangerne, som vare østerrigske Undersaatter. Østerrige, som gjorde gjældende, at det havde kæmpet for at fri Pavestaten for Tilintetgjørelse, nægtede at opgive sin Ret. Imellem de to Partier hældede Vægtskaalen næsten til Fordel for Østerrige i Henseende til den Behandling, som de ulykkelige Ofre, der bleve dømte til Fængsel, havde at vente. De, som ikke bleve skudte strax, undergik et skammeligt Forhør over for bestukne Domstole, hvorpaa de i Jærn kastedes i mørke Fængsler for der at overleve nogle faa af deres Lidelsesfæller, opretholdte af Haabet om engang at skulle se Lyset og aande den Frihedsluft, der, til Lykke for dem, atter begyndte at blæse over Evropa 1847—1848.

Begge Prinserne (Napoleon Louis og Louis Napoleon) havde sluttet sig til Insurgenterne; de havde forladt Firenze den Aften, jeg søgte dem i deres Bolig. De fægtede tappert i Fædrelandsvennernes Rækker, men bleve som disse

nødte til at tænke paa deres Frelse. Da de naaede Forli, bleve begge Prinserne alvorlig syge. Den ældste, Prins Napoleon døde, nogle sige af Gift, andre af Overanstrængelse og Lidelser. Den yngre Broder, Louis Napoleon, var ogsaa saa syg, at man tvivlede om hans Helbredelse; hans Moder, Dronning Hortense, ilede gjennem de østerrigske Tropper til Forli for at frelse den eneste Søn, hun nu havde tilbage, og var heldig nok til at slippe bort med ham under en Forklædning; hun vovede sig ind i Frankrig, hvor hun anmodede den franske Regering om Tilflugtssted.

(Fortsættes.)

M. B.

De vigtigste Begivenheder i Aaret 1880.

De tre nordiske Riger.

1.

I Danmark har Folkethingets treaarige Valgperiode stor Indflydelse paa Lovgivningsarbejdet. I det første af de tre Aar organiserer Thinget sig, og Arbejdets Udbytte bliver derfor sjælden stort; i det andet arbejdes der med størst Ro, og Høsten plejer derfor at være rigeligst; i det tredje Aar forberede Medlemmerne sig til de nye Valg, og derfor kommer der atter mindre ud af Forhandlingerne. Landsthinget maa i denne Henseende holde Skridt med Folkethinget.

Aaret 1880 — eller rettere Rigsdagssamlingen 1879—80 — var det andet i Folkethingets Valgperiode, og den rige Udsæd af Lovforslag, der var gjort efter Rigsdagens Sammentræden den 6te Oktober 1879, gav ogsaa en rigeligere Høst end baade den foregaaende og den efterfølgende Samling. Dette var dog ved Nyaarstid 1880 ikke let at forudse; thi Savnet af et sluttet Flertal i Folkethinget gav den politiske Stilling en vis Usikkerhed, og den indbyrdes Skinsyge mellem de Grupper, hvori Venstre var delt, gjorde det tvivlsomt, om noget af Betydning kunde gjennemføres. Højre, som i alt væsentligt støttede Regeringen, udgjorde vel Thingets relative Flertal, men dette fik som saadant ingen Betydning, fordi den saakaldte »ud-

traadte« Gruppe — først alene ved Valg af Udvalg, senere ogsaa i alle vigtigere Afstemninger — efterhaanden sluttede sig saa nær til den »moderate« Gruppe, at disse to Grupper tilsammen kom til at udgjøre Thingets relative Flertal, der beherskede Valgene til Formand, Næstformænd m. m. Til Gjennemførelsen af Lovforslag o. lign. krævedes dog et absolut Flertal, og dette kunde dannes ved midlertidig Sammenslutning mellem Folkethingets Højre, der var af samme Partifarve som Landsthingets overvejende Flertal, og enten den »radikale« eller den moderate og udtraadte Gruppe. Det første var oftest Tilfældet indtil Forsommeren 1880, da et Omslag syntes at foregaa, efter hvilket de moderate og udtraadte kom til at staa Højre nærmere. Dette Omslag ses lettest, naar man kaster et Blik paa de vigtige militære Spørgsmaal, som denne Rigsdag bragte til Afgjørelse.

Ligesom i den foregaaende Rigsdag Bevillingen af de 6 Kruppske Kanoner skyldtes en Sammenslutning mellem Højre og de radikale, affødte det fortsatte Samarbejde mellem de samme Grupper i denne Samling en Bevilling til et nyt Kalkbrænderi-Fort, hvorved efter Oppositionens Mening vigtige Spørgsmaal foregrebes. Ligeledes skyldtes det til Dels en Forstaaelse mellem de samme to Grupper, at den nye Lov om Søværnets Ordning (af 28de Maj 1880) gjennemførtes, i alt Fald saa hurtig. Rigtignok var der opnaaet en Overenskomst om denne Sag mellem Marineminister Ravn og Højre paa den ene Side og de moderate paa den anden Side; men de sidste, der ønskede Sikkerhed for, at de samlede Udgifter til det bevægelige Forsvar (Hær og Flaade) skulde holdes indenfor en bestemt aarlig Sum, havde af denne Grund foreslaaet en Bestemmelse om, at Søværneloven ikke skulde træde i Kraft før Hærloven, hvis Gjennemførelse først senere kunde ventes. Denne saakaldte »Sammenkoblingsparagraf« lykkedes det imidlertid Regeringens Venner at faa de radikales Medvirk-

ning til at stemme ud af Lovforslaget. Da dette var sket, var der Fare for, at saa vel de radikale som de fleste moderate vilde stemme mod Loven; men da langt flere af de sidste, end man havde ventet, dog stemte for den, blev den endelig vedtagen i Folkethinget. Paa dette Punkt ligger i Grunden det nævnte Omslag, hvorefter de moderate og udtraadte — om end efter nogen Vaklen — kom til at staa Højre nærmest. Det nærmere Samarbejde mellem disse Grupper viste sig tydeligst lige i Slutningen af denne Timaaneders-Rigsdag, nemlig under de dels hemmelige, dels offentlige Forhandlinger, der gik forud for Vedtagelsen af den nye Hærlov, hvis officielle Titel er: »Lov om Tillæg til Lov om Hærens Ordning af 6te Juli 1867«, og som stadfæstedes den 25de Juli 1880, Trediveaarsdagen efter Slaget ved Isted.

Det af Regeringen Aar for Aar — første Gang strax efter Nyaar 1873 — fremsatte og i Aarenes Løb kun lidet ændrede Lovforslag om en ny Hærordning — eller rettere om et Gjennemsyn af den gjældende — havde møjsommelig slæbt sig fra Trin til Trin i denne lange Samling, indtil det i Begyndelsen af Juli befandt sig foran det sidste, nemlig i et Fællesudvalg. De fleste ventede, at Sagen ogsaa denne Gang vilde strande, da pludselig »det vidunderlige« viste sig. Medens der førtes en Skinforhandling i Fællesudvalget, havde nogle faa af dettes Medlemmer — især Bojsen (af den moderate Venstregruppe) og den tidligere Krigsminister, General Thomsen (af Højre) — i største Hemmelighed plejet fortrolige Underhandlinger og vare komne overens om et helt nyt Forslag. Da de i private Møder havde vundet deres Partifællers Tilslutning til dette, blev det af Hærudvalgets moderate og udtraadte Medlemmer indbragt i Folkethinget den 14de Juli. Det Kompromis, hvorved det var kommet i Stand, gik nærmest ud paa, at Højre fik sit Ønske om flere Befalingsmænd, den moderate Gruppe sit om færre Tjenestedage opfyldt. Da der jo i Forvejen var sikret Forslaget et Flertal i begge

Thing, gik det med en rivende Fart, som de radikale forgjæves søgte at standse, gjennem Rigsdagen og blev 11 Dage efter Indbringelsen — Dagen efter Samlingens Slutning — den 25de Juli stadfæstet af Kongen. Saa tydelige Spor bar det imidlertid af det Hastværk, hvori det var blevet til, at Krigsministeren — uden hvis Medvirkning Sagen var fremmet — i Sommerens Løb maatte lade udarbejde og i Slutningen af September udgive en »Vejledning i Lov om Hærens Ordning af 6te Juli 1867, efter at denne er ændret ved Lov om Tillæg til samme af 25de Juli 1880.« Sidstnævnte Lov meddeler nemlig kun de Ændringer, der ere gjorte i Loven af 1867, som i øvrigt forbliver gjældende. Baade ved sin Form, sit Indhold og især ved den Maade, hvorpaa den var kommen til Verden, bidrog Loven af 25de Juli til at uddybe Kløften imellem de radikale paa den ene Side og de moderate samt udtraadte paa den anden.

Foruden de to militære Love maa nævnes følgende andre, der gjennemførtes i denne Rigsdag. Ved Lov af 6te Februar blev Tiden bestemt for alle Dele af Landet — undtagen Færøerne — lige med Middelsoltiden for Kjøbenhavns Observatoriums Meridian. Den 22de Marts udkom en Lov om Foranstaltninger til døvstummes Undervisning, hvorefter bl. a. et Institut til 300 Elever oprettes i Fredericia. Finansloven for 1880—81, der blev given den 16de April, var vedtagen i Folkethingets Affattelse af Landsthinget, uagtet dette især savnede et under Forhandlingen meget omtalt Dyrtidstillæg til Embedsmændene. Den 7de Maj udkom en ny Vexellov, som nærmere vil blive omtalt under Fællesforanstaltninger for de 3 nordiske Riger. Den 7de Maj udkom ligeledes en Lov, hvorved gift Kvinde faar Ret til i levende Live alene at raade over, hvad hun erhverver ved selvstændig Virksomhed. Den 28de Maj stadfæstedes en Lov om Vands Afledning og Afbenyttelse, en om Spare-

og Laanekasser og en om Oprettelse af to Kreditforeninger for Ejere af mindre Ejendomme paa Landet. Den 2den Juli udkom en Lov om Beskyttelse for Varemærker, en anden om Foranstaltninger mod smitsomme Sygdommes Indførelse i Riget og en tredje om Statens Overtagelse af de sællandske Jærnveje. Endelig skal nævnes Lov af 24de Juli om Opførelse af en Kunstudstillingsbygning ved Charlottenborg, hvorved et længe følt Savn for Malere og Billedhuggere endelig vil blive afhjulpet. I alt var der i denne Samling vedtaget 39 Lovforslag, hvilket er flere end i mange foregaaende Aar.

Den 1ste Februar 1880 foretoges en almindelig Folketælling, som udviste en Befolkning af henved 2 Millioner og en Tilvæxt af gjennemsnitlig 1 Procent aarlig i de sidste 10 Aar. Befolkningen i Kjøbenhavn og Jyllands Kjøbstæder var tiltagen stærkere end nogen Sinde før, og i hele Riget var Kjøbstadbefolkningen tiltagen 3½ Gange saa stærkt som Landbefolkningen. — Af nye Jærnveje var kun Gribskovbanen paa 2,6 Mil aabnet for Driften (den 20de Januar).

Nordenskiölds Besøg i Kjøbenhavn den 16de—19de April paa Hjemvejen fra hans store Opdagelsesrejse gav Stødet til Oprettelsen af et sibirisk Handelsselskab i Aarets Slutning, medens Bismarcks tyske Toldpolitik vel maa betragtes som den egentlige Anledning til Børsmødet den 23de Juni i Kjøbenhavn, paa hvilket der nedsattes et større Udvalg »til at afgive Betænkning over de Spørgsmaal, der kunne føre til en Udvikling af Handel, Industri og Skibsfart, samt til at gjøre Udkast til derhen sigtende Adresser til Regering og Rigsdag.« Af andre danske Møder bør nævnes det, som Fællesrepræsentationen for dansk Haandværk og Industri holdt i Svendborg den 15de—17de Juli, og Sagførermødet i Vejle den 17de—19de September.

Den 24de Avgust afløste Godsejer Scavenius, et af Folkethingets Højres mere fremragende Medlemmer, Fischer

som Kirke- og Undervisningsminister. Grunden til Fischers Afgang mente man nærmest at maatte søge i, at han, uden tilstrækkeligt Udbytte for Lovgivningen, havde støttet sig snarere til den radikale Side end til Ministeriets sædvanlige politiske Venner. Ved Optagelsen af Scavenius blev Ministeriet mere helstøbt.

Rigsdagen 1880—81 aabnedes vel den 4de Oktober — »den første Mandag i Oktober«, som det hedder i Grundloven, — men blev samme Dag udsat til den 9de November. Om Aftenen paa sidst nævnte Dag holdtes i Kjøbenhavn et Møde for at vække Interesse for et privat Lovforslag om Borgerrepræsentanternes Valg ved Forholdstal, som Landsthinget om Foraaret havde nægtet Overgang til 2den Behandling, men som atter var indbragt i Folkethinget og nu syntes at tildrage sig større Opmærksomhed; Mødets nærmeste Frugt var en Adressebevægelse til Gunst for Forslaget. Langt stærkere sattes imidlertid Sindene i Bevægelse ved en anden Sag. Ved et Udfyldingsvalg paa Langeland den 22de September var Dr. Eduard Brandes, Broder til den i Litteraturen mere bekjendte Georg Brandes og dennes nære Meningsfælle i religiøs og æsthetisk Henseende, valgt til Medlem af Folkethinget. Paa Grund af hans religiøse Anskuelser havde man ikke ventet, at han vilde aflægge den sædvanlige Rigsdagsed, og Formularen til denne blev derfor ikke, hvad ellers altid var Tilfældet, forelagt ham umiddelbart efter Valgets Godkjendelse. Af den Grund indbragte hans politiske Meningsfæller i Thinget, de radikale, et Forslag til Mistillidserklæring mod Formanden. Denne sendte ham da, uagtet Forslagets Forkastelse kunde forudses, strax den sædvanlige Edsformular, som imod Forventning blev underskreven. Det nye Medlem, som paa Valgmøderne havde erklæret, at han hverken troede paa de Kristnes eller Jødernes Gud, men at hans Gudsforhold i øvrigt var ham lige saa helligt, som det var for enhver anden, indlagde nemlig sin egen Fortolkning i Edens

Udtryk: »Gud og hans hellige Ord.« Den Forargelse, som dette vakte hos mange, gav Anledning til private Forslag om Ændringer i Edsformularen; men disse Forhandlinger havde ingen anden Følge, end at Kløften imellem de radikale og moderate uddybedes end mere: de sidste toge som et »dansk« Venstre Afstand fra hine som et »evropæisk«, hvorved antydedes, at det nye Medlem vilde gjøre sig til Talsmand for mere fremskredne demokratiske Ideer, hentede fra det øvrige Evropa, ligesom Broderen paa Litteraturens Omraade havde søgt at gjennemføre en tilsvarende Opgave. Et Sammenstød imellem disse to Retninger kunde ventes, da den moderate Gruppes Forretningsudvalg den 2den December foreslog Nedsættelsen af et Udvalg, som skulde tage en Omordning af det højere offentlige Undervisningsvæsen under Overvejelse. Det kom vel ogsaa under Forhandlingerne herom, den 13de og 14de December, til et Ordskifte imellem de moderates Ordfører, Katholiken Holstein-Ledreborg, som Talsmand for det gamle klassiske Dannelsesgrundlag, og de radikales Ordfører, Fritænkeren Brandes, der talte for det nyere humane med stærk Indskrænkning af de klassiske Læreæmner; men det viste sig snart, at det nærmest var Hensynet til de forelagte Lønningslove ved Universitetet og de lærde Skoler, der havde givet Anledning til de moderates Forslag, og Forhandlingen kom derfor kun til at bevæge sig paa Overfladen af disse vigtige Spørgsmaal.

Inden Rigsdagens Juleferie, den 17de December, fremsatte Justitsminister Nellemann i Folkethinget en Række Lovforslag om den Retsreform, som var stillet i Udsigt ved nogle af Grundlovens saakaldte »Løfteparagrafer«, i Følge hvilke Retsplejen skal adskilles fra Forvaltningen, samt Offentlighed og Mundtlighed saa snart og saa vidt som muligt gjennemføres i hele Retsplejen, hvorhos Nævninger skulle indføres i Misgjerningssager og Sager, som rejse sig af politiske Lovovertrædelser. Kun for en ringe

Del vare disse Løfter hidtil opfyldte, saaledes ved Lovene af 3dje Marts 1852 om Rigsretten, af 19de Februar 1861 om Oprettelsen af en Sø- og Handelsret i Kjøbenhavn, af 11te Februar 1863 om visse offentlige Politisager sammesteds, af 25de Marts 1872 om Konkurs, af 29de Marts 1873 om Udpantning, af 30te November 1874 om Skifte m. m. Den største og væsentligste Del stod endnu tilbage. Til Opgavens Løsning var den 28de Februar 1868 blevet nedsat en Kommission af retskyndige, og blandt dem, som havde en væsentlig Del i Udarbejdelsen af de nu forelagte Lovforslag, maa særlig nævnes: Justitsminister Nellemann og den nyvalgte Folkethingsmand for Kjøbenhavns 5te Kreds, Professor Goos, der havde afløst den mangeaarige Repræsentant Bille, som var bleven Sendemand i de nordamerikanske Fristater.

Islands Althing var ikke samlet 1880; men flere Love, som Thinget havde vedtaget 1879, bleve først nu stadfæstede, saaledes den 9de Januar en Lov om Landkommunernes Styrelse og en om Børns Undervisning, den 27de Februar en om Omordning af Præstekald, en anden om Præsters Pension og en tredje om Bestyrelsen af Menighedsanliggender. Ved aabent Brev af 2den Marts blev der udskrevet et almindeligt Valg til Althinget, og dette blev foretaget i September.

Blandt danske Mænd, døde i Aaret 1880, ville vi nævne: den tidligere Konseilspræsident Christen Andreas Fonnesbech, † 17de Maj, Højesterets og Rigsrettens Formand Charles Ferdinand Leonard Mourier, † 25de Juni, en af Danskhedens første Forkæmpere, forhenværende Redaktør af Dannevirke, Peter Christian Koch, † 2den November, Professor i Anatomi Frederik Theodor Schmidt, † 25de December, Professor Peter Vilhelm Lund, † i Brasilien 25de Maj, Komponisten Andreas Peter Berggreen, † 8de November, Historiemaler Carl Christian Constantin Hansen, †

29. Marts, og Landskabsmaler Christian Gotfred Rump, † 25de Maj.

2.

Norges Storthing var i Aaret 1880 samlet fra den 11te Februar til den 23de Juni. Det var den længste Samling siden 1872; men den var ogsaa særlig mærkelig ved, at Tvistemaalene mellem Folkerepræsentation og Regering bleve tilspidsede mere end nogen Sinde i konstitutionel Henseende. Ikke desto mindre kunde dette Storthing vise hen til et ikke ubetydeligt Udbytte af sin Virksomhed paa den praktiske Lovgivnings Omraade, og denne Virksomhed skal omtales først.

En Lov af 17de Juni om Forligelsesvæsenet indfører Mægling paa selve Aastedet i visse Tilfælde, udruster en folkevalgt stedlig Kommission med dømmende Myndighed, fastsætter saa stor Mundtlighed som muligt i denne Gren af Retsplejen og gjør saaledes et nyt Skridt fremad til Gjennemførelsen af den nyere Retsplejes Grundsætninger om Mundtlighed og Umiddelbarhed. Af samme Dag er en Lov om Rettergangsmaaden i Vexelsager, der slutter sig til den for hele Norden fælles ny Vexellov.

Ved en Lov om Trosfrihed for Embedsmænd søgte man at virkeliggjøre det Grundlovsbud, som fulgte af den i 1878 vedtagne Ændring i Grundlovens § 92, i Følge hvilken kun Regeringens Medlemmer og Dommere skulle bekjende sig til den evangelisk-lutherske Religion.

Loven af 19de Juli om Skattevæsenet var nærmest en Frugt af den parlamentariske Kommission, som Storthinget havde nedsat 1877. Af denne Kommissions Medlemmer havde den ene Hovedgruppe holdt paa Repartitionssystemet, den anden paa Procentsystemet med Hensyn til umiddelbar Skatteydelse til Statskassen. Det sidste System sejrede i Loven. Med Hensyn til Storthingets al-

mindelige finansielle Virksomhed maa det fremhæves, at der i denne Samling for første Gang kom til at foreligge et Finansoverslag paa Grundlag af Bruttosystemet, hvorved en større Gjennemskuelighed i det offentlige Regnskabsvæsen bliver mulig. Overslaget fremviste denne Gang et Overskud, medens de nærmest foregaaende Aar havde haft Underskud.

Medens Regeringen den 22de Juni stadfæstede en mindre Ændring i Grundlovens § 75 (om Revisionen af Statsregnskaberne), nægtede den sit Samtykke til Storthingets for fjerde Gang — med 93 Stemmer imod 20 — vedtagne Beslutning til Grundlovsbestemmelse om Statsraadernes Deltagelse i Storthingets Forhandlinger. Derved fremkaldtes det konstitutionelle Spørgsmaal om, hvorvidt Kongen med Hensyn til Grundlovsændringer har et absolut eller suspensivt Veto. Selve Sagen havde staaet paa Dagsordenen i 59 Aar, og under Valgkampen i Efteraaret 1879 stod det klart for alle, at den nu maatte afgjøres. Efter at Storthinget den 17de Marts havde vedtaget Statsraadernes Adgang, rejste Kong Oskar den 2den til Kristiania for personlig at forhandle med de mere fremragende Politikere, og Storthingets Flertal søgte da at fremkalde en mindelig Løsning ved at bede Kongen om at stadfæste Beslutningen, uagtet den efter dets Mening maatte blive Lov ogsaa uden hans Sanktion. Da Kongen efter sin Hjemkomst til Stockholm ikke desto mindre den 29de Maj nægtede sin Stadfæstelse, vakte det Beklagelse endog hos mange, der hidtil havde staaet paa Regeringens Side. I Storthinget foreslog nu dets Præsident, Johan Sverdrup, i sin Egenskab af Repræsentant, at beslutte, at den »under Tilslutning til gjentagne Beslutninger af Folkets Repræsentanter og i Overensstemmelse med Grundlovens § 112« vedtagne Grundlovsbestemmelse om Statsraadernes Deltagelse i Storthingets Forhandlinger skulde »gjælde og ubrødelig efterleves som Grundlov for Konge-

riget Norge.« Forslaget vedtoges den 9de Juni med 74 Stemmer mod 40, og Storthingets Beslutning blev derpaa meddelt Regeringen med Anmodning om at lade den »bekjendtgjøre paa den for Kundgjørelse om Grundlovsbestemmelser foreskrevne Maade.« Som Svar herpaa meddelte Justitsminister Bachke Storthinget Gjenpart af sin Indstilling til Kongen, som havde bifaldet samme den 15de Juni; den gik ud paa, at Storthingsbeslutningen af 9de Juni ikke blev at kundgjøre. Hvor stærkt Knuden nu end var strammet, laa det dog i Sagens egen Natur, at Løsningen rolig kunde overlades til Fremtiden. Den af Storthinget den 17de Marts vedtagne Grundlovsændring indeholder nemlig intet, som skal fuldbyrdes ved Tvang; den aabner kun Statsraadets Medlemmer en hidtil for dem lukket Adgang til at deltage i Storthingets Forhandlinger.

Den 19de Juni — altsaa 4 Dage førend Storthinget sluttede sin Samling — bemyndigede Thinget en Kommission til at træde sammen imellem Samlingerne for at udarbejde Forslag til en ny Hærordning. En saadan var bleven nødvendig, efter at Værnepligtsloven af 1876 havde virkeliggjort Grundlovens § 109; men de Forslag, Regeringen hidtil havde forelagt Storthinget, havde ikke vundet dettes Tilslutning. Regeringen vægrede sig nu ved at anerkjende den parlamentariske Kommission, men udnævnte en Regeringskommission med samme Formaal og sammensat af de samme Medlemmer, dog med en Forstærkning af den sagkyndige Del, i det 3 Officerer desuden fik Sæde i den. De fleste af den parlamentariske Militærkommissions Medlemmer vægrede sig imidlertid bestemt ved at indtræde i Regeringskommissionen, og denne havde saaledes store Vanskeligheder ved at blive dannet, uagtet Regeringen brugte sin Indflydelse lige over for de Medlemmer, der vare i Statens Tjeneste. Medens derfor den parlamentariske Kommission i Efteraaret samledes i Kristiania under Sverdrups Ledelse og allerede i Begyndelsen

af December kunde afslutte sit Arbejde, var Regeringskommissionen ikke færdig inden Aarets Udgang.

Træffet af Kampen begjærede Statsminister Stang sin Afsked, og Regeringen søgte da at bevæge den svensk-norske Sendemand i Paris, Sibbern, til at overtage Ministeriets Ledelse. Dette opfattedes som et forsonligt Skridt; thi om end Sibbern var konservativ, nærmede hans Opfattelse af Forfatningsspørgsmaalet sig dog til Storthingets. Han ønskede en Udsoning mellem Kongemagt og Folkemagt, og dertil mente han ikke at kunne undvære den tidligere Minister Brochs Medhjælp. Paa dennes Medoptagelse i Ministeriet vilde Kongen imidlertid ikke gaa ind, og efter at Stangs Afskedsbegjæring var bevilget den 11te Oktober, udnævntes der i Steden for Sibbern en anden tidligere Minister Selmer til Ministeriets Chef. Den 22de December optoges end videre Højesteretsadvokat Schweigaard i Ministeriet. Ved begge disse Udnævnelser tilkjendegav Kongen, at han vilde fortsætte Kampen med Storthinget.

3.

Sveriges Rigsdag aabnedes den 17de Januar 1880 med en Trontale, i hvilken der bebudedes Forslag om en ny Værnepligtslov. Det er Forhandlingen herom, som ej alene særlig har præget denne Rigsdag, men som tillige har haft vigtige politiske Følger ogsaa efter Rigsdagens Slutning den 15de Maj. I øvrigt kan denne Samling vise hen til et forholdsvis frugtbart Udbytte af Lovgivningsarbejdet. Over dette skal først gives et kort Overblik.

I forrige Samling var vedtaget en vigtig Lov om Vandløb; dog stod det endnu tilbage at fastsætte en Del af den saakaldte »vattenrätten«. Denne Opgave blev løst, og Sverige har saaledes nu en tidssvarende Lovgivning paa dette Omraade. Saa vel paa dette som paa den nu for hele Norden fælles Vexelrets Omraade havde man dog

en bestaaende, om end ufyldestgjørende Lovgivning at støtte sig til; men helt fra nyt af maatte man tilvejebringe en Lov om Pantsætning og Konkursbehandling af Jærnveje.

En Lov om udvidet Adgang til borgerligt Ægteskab havde Aar for Aar vist sig mere paatrængende. Hidtil havde dette kun været tilladt dem, der ikke vare Medlemmer af Statskirken, men nu vedtoges følgende Lov: »Vil nogen, som ej er bleven døbt, eller som ikke i den svenske Kirke er tagen til Alters, men ikke heller tilhører et fremmed Trossamfund, indgaa Ægteskab, maa det stiftes ved borgerlig Myndighed, paa den Maade og med Anvendelse af de Forskrifter, som i Forordningen af 31te Oktober 1873 ere fastsatte om borgerligt Ægteskab af fremmede Trosbekjendere.«

Uagtet Rigsdagen i det hele taget viste sig sparsommelig med Hensyn til Statskassens Midler, bevilgede den dog betydelige Summer til Fremme af Undervisningsvæsenet, Videnskab, Kunst o. s. v. Særlig bør nævnes Nationalbelønningerne til Nordenskiöld, Palander og de øvrige Deltagere i Vegatogtet, samt den rundelige Pension til den under Samlingen afgaaende Statsminister de Geer, hvis Hovedfortjeneste bestaar i Gjennemførelsen af Forfatningsreformen 1866.

Anledningen til Ministerskiftet var Værnepligtslovens Skæbne. Regeringens Forslag gik i det væsentlige ud paa, at Værnepligten skulde udstrækkes fra 5 Aar — det nuværende — til 20 Aar, af hvilke den værnepligtige i de første 12 Aar skulde høre til den saakaldte »Beväring«, i de 8 sidste til Landstormen. »Indelningsverket«, i Følge hvilket der paahviler visse Landejendomme Forpligtelse til at stille og underholde henved 28,000 Mand, lod Forslaget urørt, og heri laa Landmandspartiets Hovedgrund til at modsætte sig det. Dette Parti, som længe har haft Flertal i andet Kammer og efterhaanden ogsaa

vinder større Styrke i første Kammer, mente nemlig ikke at kunne opgive en 1873 med Regeringen sluttet Overenskomst, i Følge hvilken Spørgsmaalet om Hærens Ordning kun skulde løses i Forbindelse med Grundskattespørgsmaalet. Da den Forpligtelse, som »Indelningsverket« paalægger, nemlig er meget ulige fordelt, enedes 1873 begge Rigsdagens Kamres Flertal om at opfordre Regeringen til at udarbejde et Hærordningsforslag, hvorved paa den ene Side Værnepligten udvidedes, men paa den anden Side »Indelningsverket« ophævedes i Løbet af en længere Aarrække, efterhaanden som de Grundskatter, hvorved det for en væsentlig Del opretholdes, bleve afskrevne.

I første Kammer vedtoges Regeringsforslaget med 88 Stemmer mod 41; men i andet Kammer, hvor over 120 Medlemmer udtalte sig under den næsten 20 Timers Forhandling i Dagene den 10de—12te April, nyttede det ikke, at Finansminister Forsell ytrede, at Lovens Vedtagelse netop vilde forøge hans Interesse for en Grundskattereform; det nyttede ikke, at Statsminister de Geer værgede sig imod Beskyldningen for at ville svigte Overenskomsten af 1873; det nyttede ikke, at han udtalte sig for »Indelningsverkets« Indskrænkning og Grundskatternes Afskrivning; det nyttede end ikke, at han gjorde Sagen til et Kabinetsspørgsmaal, i det han erklærede, at med Forslagets Forkastelse vilde han anse sig for løst fra sin Byrde. Den 12te April forkastedes det af andet Kammer med 121 Stemmer mod 75, og Dagen efter indgav Ministeriet sin Afskedsbegjæring.

Det overdroges Landmandspartiets tidligere Formand, den skaanske Godsejer Grev Arvid Posse, som siden 1876 havde været andet Kammers Formand, at danne det nye Ministerium. Dette var færdigt den 19de April, vel havde det optaget flere af det afgaaede Ministeriums Medlemmer i sin Midte, og vel hørte dets nye Medlemmer ikke ubetinget til Landmandspartiets Tilhængere; men ikke desto

mindre blev det for saa vidt betragtet som parlamentarisk, som det var foranlediget ved en parlamentarisk Afstemning og var sammensat med det Formaal for Øje, at kunne arbejde sammen med andet Kammer. Paa Grund af dets mindre ensartede Sammensætning blev det i Aarets Løb nødvendigt at foretage enkelte Personskifter, i det Kultusminister Malmstrøm og Finansminister Forsell, begge Medlemmer af det forrige Ministerium, afgik henholdsvis den 27de Avgust og den 4de December og afløstes af Hammarskiøld, der allerede som konsultativ Statsraad havde Sæde i Ministeriet, og af dettes Chef, Grev Posse. En medvirkende Grund til Forsells Afgang var, at han ikke vilde bære Ansvaret for Stadfæstelsen af de Rigsdagsbeslutninger, der vare Frugterne af Toldbeskyttelsesmændenes Anstrængelser, — Frugter, som dog ikke havde svaret til den udviste Iver. De bestode i Indførelsen af en i Sverige hidtil ukjendt Indregistreringsafgift paa 1 Øre for hvert Kilogram Hvedemel, Gryn eller Bønner, samt af Told paa Humle, Majs og Ost, hvilke Artikler tidligere havde været toldfri.

Da Forsvarssagens Omordning var det Spørgsmaal, som havde foranlediget Ministeriet Posses Dannelse, var det naturligt, at en af dets første vigtige Handlinger blev Nedsættelsen af en Kommission til at forberede dette Spørgsmaals Løsning paa en kommende Rigsdag.

4.

Fælles for alle tre nordiske Riger er nu Vexelretten. Lovforslag, som i Forvejen vare omhyggelig forberedte ved en Kommission af sagkyndige Mænd fra de tre Stater,*) bleve omtrent samtidig fremsatte og gjennemførte i de tre lovgivende Forsamlinger og derpaa stadfæstede

*) Om Forarbejderne er udførligere gjort Rede i „Historisk Aarbog“ 1879, udg. af Thrige. S. 289—290.

samme Dag, den 7de Maj 1880. Overensstemmelsen mellem de tre Love er saa stor, at den danske og den norske kun adskille sig fra hinanden ved Titlerne, medens disse to og den svenske ere næsten ordrette Oversættelser af hinanden. Paa Grund af de tre Rigers forskjellige Former for Retsplejen var det imidlertid nødvendigt, naar Overenstemmelse skulde naas i selve Vexellovene, af disse at udskille alt, hvad der vedkom Vexelprocessen og Vexelprotester, og dette er Grunden til de ny for hvert af Rigerne særlige Love herom, som have fulgt i den fælles Vexellovs Spor. Ved denne Vexellov ere ikke blot de nordiske Riger komne hverandre nærmere; men de have tillige nærmet sig den tyske Vexelret, som antages at danne den bedste Grundvold for en fælles Vexelret for alle Jordens Kulturfolk.

Den 15de Marts sluttede de tre nordiske Regeringer en Overenskomst om den indbyrdes Telegramvexling mellem Rigerne. Anledningen var dels det nye System for Taxeringen af internationale evropæiske Telegrammer, som vedtoges paa Telegrafkonferencen i London 1879, dels Ønsket om at sammenfatte alle tidligere Bestemmelser paa dette Omraade til et Hele.

Ligesom i de nærmest foregaaende Aar er der ogsaa 1880 holdt flere fællesnordiske Møder. I Kjøbenhavn holdtes saaledes en Fængselskongres, den nordiske »Penitentiarforenings« Møde, den 6te—8de Juli; paa dette besluttedes bl. a. at forberede en fælles nordisk Fængselsstatistik. Den 7de—14de Juli holdtes i Stockholm det 12te nordiske Naturgranskermøde (det første fandt Sted 1839), og den 10de—12te Avgust i samme Stad det 4de nordiske Skolemøde, der havde samlet flere Deltagere end noget af de foregaaende, henved 5000 (hvoraf 1250 danske, 660 norske og 190 finske), hvorfor det ved de store festlige Sammenkomster til Dels fik Præget af et Folkemøde.

Rusland.

Ved den store Nihilist-Proces i Aaret 1880 fik man at vide, at der fra det socialt-revolutionære Parti, der havde været virksomt siden 1874, i Aaret 1878 havde udskilt sig et »Terroristparti«, som ikke viger tilbage for nogen Forbrydelse for at omstyrte den bestaaende Samfundsorden. Det havde grundet Bladet »Folkevennen« og udnævnt en Exekutivkomité, fra hvilken de to i Aaret 1879 mod Kejser Alexander den 2den rettede Attentater vare udgaaede. Uden at lade sig kue ved talrige Fængslinger eller ved Opdagelsen af to hemmelige Trykkerier fattede den nu den Plan at sprænge Vinterpaladset og med det den kejserlige Familie i Luften. Uagtet Nihilisterne aabenlyst havde truet dermed, og uagtet en Person, hos hvem man fandt Dynamitpatroner og en nøjagtig Plan over Paladset, var paagreben i dettes Nærhed, traf man dog ikke tilstrækkelige Forholdsregler for at sikre det umaadelige Slot, som husede over 3000 Mennesker. Det lykkedes saaledes en Nihilist, der arbejdede som Svend hos en i Paladset sysselsat Snedker, at opdynge Dynamit i en Kjælder under Vagtstuen, som igjen laa under Spisesalen, og den 17de Februar 1880 Kl. 7 om Aftenen foregik Explosionen. Den kejserlige Familie plejede paa den Tid at sidde ved Bordet; men netop den Dag var Maaltidet forsinket, saa at ingen af dem endnu havde havde betraadt Spisesalen; derimod dræbtes eller saaredes c. 50 Soldater i Vagtstuen.

Gjerningsmanden blev ikke greben, og det blev anset for nødvendigt atter at foretage en Forandring i Politiet. I Steden for den i det foregaaende Aar indsatte Generalguvernør i Petersborg (Gurko) oprettedes den 24de Februar en Exekutivkommission med Loris Melikov i Spidsen. Mod denne blev der allerede den 3dje Marts gjort et Attentat af en dobt Jøde ved Navn Mladetzki, som skød paa ham uden at ramme ham; Forbryderen blev greben og strax

efter henrettet. Dagen før (den 2den Marts) havde Alexander den 2den højtideligholdt sit 25aarige Regerings-Jubilæum, men uden Festglæde; han trak sig mere og mere tilbage fra Regeringen og overlod den i det væsentlige til Loris Melikov. Denne optraadte med Kraft imod de virkelige Forbrydere, men søgte i øvrigt at virke ved Mildhed: Statsfængslerne bleve undersøgte, og omtrent 30 Procent af Fangerne løslodes. Undervisningsministeren, Grev Tolstoi, som havde udelukket henved 2000 unge Mennesker fra de offentlige Undervisningsanstalter og derved drevet mange over i Nihilisternes Arme, fik sin Afsked (6te Maj) og blev afløst af den frisindede Saburov. Talrige Studenter og Elever bleve nu gjenoptagne, og mange forviste vendte tilbage. Det haarde Tryk, der hvilede paa de ikke storrussiske Nationaliteter, blev lettet, og det tillodes igjen at udgive Skrifter i det lillerussiske Sprog.

I Avgust ophævedes saa vel den forhadte tredje Afdeling af det kejserlige Kancelli som den i Februar oprettede Exekutivkommission: begges Forretninger gik over til et eget Departement for Rigspolitiet i Indenrigsministeriet og Loris Melikov blev Indenrigsminister. I November fik Rusland ogsaa en ny Finansminister, den frisindede Abasa, som strax stræbte at lette Folkets Byrder: i dette Øjemed ophævedes Saltskatten, medens Indførselstolden forhøjedes med 10 Procent.

Den 3dje Juni døde Kejserinden Maria Alexandrovna, Prinsesse af Hessen, og Kejseren ægtede derefter Fyrstinde Dolgoruki, som allerede havde født ham flere Børn. Kort efter rejste han med hende til Livadia og kom først den 3dje December igjen tilbage til St. Petersborg. Dagen efter forkyndte et Opslag fra den nihilistiske Exekutivkomite, at Alexander den 2den var Reaktionens Hovedstøtte og dømt til Døden for sine Forbrydelser.

Den ydre Politik ledede af den gamle Fyrst Gortshakovs Medhjælper, Giers. Forholdet til Tyskland

blev bedre end forrige Aar, medens det venskabelige Forhold til Frankrig*) blev stærkt rystet. En Hoveddeltager i Attentatet ved Moskov den 1ste December 1879 ved Navn Hartmann blev efter Opfordring af den russiske Sendemand i Paris, Fyrst Orlov, fængslet den 16de Februar 1880; den russiske Regering forlangte derpaa hans Udlevering. Efter nogen Tids Vaklen imellem Hensynet til Rusland og til den offentlige Mening i Frankrig, som udtalte sig imod Udleveringen af »en politisk Flygtning«, svarede den franske Regering den 6te Marts, at Udleveringen ikke kunde finde Sted, da Hartmanns Skyld ikke var bevist; samtidig lod man Hartmann rejse til England. Den russiske Regering tilkjendegav sin Misfornøjelse ved for nogle Maaneder at kalde Orlov tilbage.

Efter det uheldige Udfald af Toget mod Tekke-Turkomannerne i Aaret 1879 havde den russiske Regering først besluttet at gjenoptage Kampen med større Stridskræfter, og i Begyndelsen af Aaret 1880 udrustedes 3 Hære, der under Storfyrst Michaels Overanførsel skulde rykke frem fra forskjellige Sider. Lige over for Englændernes Fremgang i Afganistan ansaas det for nødvendigt at udfolde en større Magt i Egnene nord for Persien. Turkomannernes Stammehøvdinger holdt i Januar et Møde i Merv og besluttede at kalde alle Turkomanner over 14 Aar under Vaaben; de kunde saaledes stille over 50,000 Mand paa Benene. Da imidlertid Striden om Kuldsha i Foraaret truede med at føre til en Krig med Kina, og da

---

*) Naar det i Aars-Oversigten for i Fjor hedder, at „der synes fra russisk Side ligefrem at være foreslaaet et Forbund mellem Frankrig og Rusland, men at den franske Regering ikke vilde indlade sig derpaa og gav det tyske Diplomati Meddelelse om Ruslands Tilnærmelsesforsøg“, maa det bemærkes, at den daværende Udenrigsminister, Waddington, i et Brev af 15de September 1880 bestemt har benægtet hele denne Fortælling.

Ministerskiftet i England lod vente, at Englænderne ikke vilde forfølge deres Erobringsplaner i Afganistan videre, besluttede den russiske Regering at opgive det paatænkte store Tog mod Turkomannerne. Den »aktive Hær i Centralasien« blev derfor indskrænket til 10,000 Mand under General Skobelev. Denne rykkede i Juli frem til Geok-Tepe, hvor den uheldige Træfning 1879 havde fundet Sted, ødelagde Høsten og kæmpede heldig mod Turkomannerne, men trak sig derpaa igjen tilbage til Bami, som han gjorde til sit befæstede Støttepunkt. Først i December rykkede han igjen frem for at forfølge 4000 Turkomanner, som havde røvet 500 Kameler: han naaede dem ved Geok-Tepe, hvor der forefaldt en uafgjørende Kamp. Fæstningens Belejring begyndte først i Januar 1881.

Med Kina aabnedes der nye Forhandlinger om Kuldsha. For at opfylde den russiske Regerings Ønske eftergav Kina for det første sin forrige Sendemand Chung-How den Dødsstraf, som var fældet over ham paa Grund af hans alt for store Eftergivenhed mod Rusland. En ny Sendemand Tseng kom dernæst den 30te Juli til Petersborg, og i December afsluttedes endelig en Overenskomst, som blev stadfæstet af den kinesiske Regering. I Følge denne gav Rusland hele Kuldsha tilbage med Undtagelse af et lille Distrikt mod Nordvest, der skulde tjene til Tilflugtssted for den Del af Befolkningen, som ønskede at forblive under russisk Herredømme. Dernæst fik Rusland aabnet en Handelsvej fra Sibiriens Grænse gjennem Kina lige til den vigtige Handelsstad Hankov.

Rumænien.

Den i Aaret 1879 udbrudte Strid med Bulgarien (og Rusland) om Fortet Arabtabia blev 1880 bilagt ved

Stormagternes Afgjørelse til Fordel for Rumænien. Ministerpræsidenten Bratiano rejste om Foraaret, Fyrst Karl om Sommeren til Wien og Berlin; paa den anden Rejse vedtoges det, at Fyrstens Brodersøn, Prins Karl Anton, en Dreng paa 12 Aar, skulde være Tronfølger i Rumænien; Fyrst Karl har nemlig ingen Børn. En Lov om Tronfølgen forelagdes derpaa Kamrene, som aabnedes den 27de November. Den 15de December blev Bratiano anfalden og let saaret af en Nihilist ved Navn Petraru.

Serbien.

Efter at der i Foraaret 1880 var sluttet en Overenskomst med Østerrige-Ungarn om Anlæggelsen af Jærnbaner i Serbien, blev der i Juli aabnet Forhandlinger om en Handelstraktat; men da Ministerpræsidenten Ristic ikke vilde indrømme Østerrige Ret til at behandles som de mest begunstigede Nationer, traadte den østerrigsk-ungarske Regering saa skarpt op imod Serbien, at Ristic maatte træde af (Oktober). Der dannedes derpaa et mod Østerrige venligsindet Ministerium Pirotshanaz, som opløste Skuptshinaen, i hvilken Ristic havde haft Flertallet. Ved de nye Valg (30te November) fik derimod det nye Ministerium et stort Flertal.

Montenegro.

Da Tyrkiet ikke gjorde noget for at faa Albaneserne til at rømme de af dem besatte Distrikter Gusinje ot Plava, som ved Berlinerfreden vare tildelte Montenegro, beskyldte den montenegrinske Regering i en Rundskrivelse

til Stormagterne af 19de Januar 1880 Porten for at opmuntre Albaneserne til Modstand og fordrede Erstatning for de den derved paanødte Rustninger. Den italienske Regering optraadte derpaa som Mægler mellem Tyrkiet og Montenegro og fik i April en Konvention vedtagen, i Følge hvilken et Stykke Land nord for Floden Sem med Staden Tusi skulde afstaas i Steden for Gusinje og Plava. Imidlertid var Ophidselsen blandt de albanesiske Stammer bleven større og større: især protesterede de romersk-katholske Stammer i det nordlige Albanien bestemt imod en Afstaaelse af noget af deres Land, og den 19de April blev der i Skutari under Forsæde af Ærkebispen holdt en stor Forsamling af Albanesere, som erklærede ikke at ville adlyde Sultanens Opfordring til at afstaa Tusi. Dagen efter droge store Skarer til Semfloden for at hindre Overgivelsen, som skulde finde Sted den 22de April. I Konventionen var det bestemt, at den tyrkiske Pasha, som førte Kommandoen i Tusi, 24 Timer førend han rømmede Pladsen, skulde underrette Montenegrinerne derom; men tvært imod denne Bestemmelse meldte han først sin Afmarche i det sidste Øjeblik, og da Montenegrinerne vilde rykke ind i Tyrkernes Sted, havde Albaneserne allerede besat Stillingen med en overlegen Styrke. Stormagterne fordrede, at Porten skulde sørge for den af dem anerkjendte Konventions Udførelse; men den tyrkiske Regering svarede, at den ikke saae sig i Stand til atter at fratage Albaneserne de af dem besatte Stillinger. Magterne foresloge derpaa (i Juni), at Tyrkiet i Steden for Tusi skulde afstaa Havnestaden Dulcigno med tilhørende Distrikt, hvor Befolkningen var overvejende slavisk, ikke albanesisk. Da Porten i Begyndelsen ikke vilde gaa ind paa dette Forslag, tabte Fyrsten af Montenegro Taalmodigheden og afbrød (i Juli) den diplomatiske Forbindelse med Konstantinopel. Stormagterne opfordrede derpaa i en Kollektivnote af 3dje Avgust Porten til enten at bringe April-Konventionen til Udførelse eller at aftræde

Dulcigno; i modsat Tilfælde vilde de sende en kombineret Flaade til Kysten ved Dulcigno. Den tyrkiske Regering svarede den 19de August, at den var villig til at aftræde Dulcigno, og afsendte Riza Pasha med 2000 Mand til Albanien for at besætte Staden; men Albaneserne sendte en større Styrke der hen, og det gamle Spil begyndte paa ny.

I September bragte et Ministerskifte i Konstantinopel Mænd til Roret, som vare stemte for Modstand mod Evropa, og Stormagternes Flaade samlede sig nu ved Dalmatiens Kyst; Overanførselen tilfaldt den engelske Viceadmiral Seymour. Magterne fordrede Dulcignos ubetingede Overgivelse; Sultanen stillede uantagelige Betingelser for denne; Albaneserne vilde under ingen Omstændigheder tilstede Overgivelsen, og Riza Pasha, der tilsyneladende var udsendt for at overgive Dulcigno, gjorde i Virkeligheden fælles Sag med dem. Imod de forenede Tyrker og Albanesere kunde Fyrsten af Montenegro ikke vove noget Angreb fra Landsiden; det kom an paa, om Magterne vilde lade deres Flaade gaa over fra en Demonstration til Handling. Dertil vare imidlertid kun England og Rusland tilbøjelige, og man blev da enig om at tilstaa Porten en Frist til at gjøre Forslag om alle svævende Spørgsmaal; men den tyrkiske Note, som blev afgiven den 3dje Oktober, var i høj Grad utilfredsstillende og vakte navnlig stor Harme i England. Ministeriet Gladstone, som havde fremkaldt Flaadedemonstrationen, tænkte allerede paa alvorlige Tvangsforholdsregler mod Tyrkiet, da Sultanen, paavirket af den tyske, den østerrigske og den franske Sendemand, pludselig den 11te Oktober lovede at afstaa Dulcigno. Udførelsen lod rigtignok endnu nogen Tid vente paa sig, og Riza Pasha kunde ikke faa Albaneserne til at give efter; men den nye Generalguvernør i Øvrealbanien, Dervish Pasha, som i Begyndelsen af November kom til Skutari med regulære Tropper, rykkede frem mod Dulcigno, besatte Staden efter en Fægtning med Albaneserne og overgav den den 26de

November til Montenegrinerne. Den 5te December forlod derpaa den kombinerede Flaade sin Stilling og adspredte sig i forskjellige Retninger.

Tyrkiet.

Ved Begyndelsen af Aaret 1880 vare flere af Berlinerfredens Bestemmelser endnu ikke gjennemførte, navnlig lige over for Montenegro og Grækenland (se disse Stater); men Stormagterne fandt sig en Tid lang temmelig rolig deri. Der indtraadte en stor Forandring, da Ministeriet Beaconsfield i April blev afløst af det liberale Ministerium, hvis Leder Gladstone var meget fjendtlig stemt mod Tyrkiet. Hans Ønske var Tyrkernes Fordrivelse fra Evropa og Balkan-Halvøens Deling mellem frie kristelige Stater. I øvrigt skildrede ogsaa Tory-Regeringens Sendemand i Konstantinopel, Layard, i en Depeche af 27de April Tyrkiets Tilstand som haabløs: »ingen af de Forpligtelser, Porten havde indgaaet med Hensyn til sine asiatiske Provinser, var opfyldt, og i de evropæiske Provinser, Macedonien, Thessalien og Epirus, herskede der det vildeste Anarki; ingen var sikker paa Liv eller Ejendom.« Layard blev kort efter kaldt tilbage, og Goschen blev i hans Sted sendt til Konstantinopel for at kræve en fuldstændig Opfyldelse af Portens Forpligtelser; men Sultanen vilde i Begyndelsen slet ikke modtage ham og tilstedte ham først Adgang i Juni, efter at han havde formet sin Tiltale noget høfligere, end det fra først af havde været hans Hensigt. Dog afløstes (den 9de Juni) den England forhadte Ministerpræsident Said Pasha af Kadri Pasha, medens Abbedin Pasha blev Udenrigsminister. Den sidste havde som Guvernør i Saloniki vundet de engelske Konsulers Bifald; men da han var en født Albaneser og havde virket med til Dannel-

af den albanesiske Liga, kunde man ikke vente nogen Føjelighed af ham lige over for Montenegro og Grækenland. Navnlig for at bestemme en ny Grænse mellem Tyrkiet og Grækenland traadte Stormagterne midt i Juni sammen til en Konferens i Berlin (se Grækenland); men Porten erklærede det for umuligt at gaa ind paa dennes Bestemmelser (27de Juli).

Omtrent paa samme Tid fik den overmodige, ødsle og havesyge Krigsminister Osman Pasha sin Afsked, men vedblev at være Paladsmarskalk og som saadan at øve Indflydelse paa Sultanen; hans Efterfølger blev Albaneseren Hussein Husni Pasha. For at forbedre Finans- og Hærforholdene indkaldtes en Del tyske Embedsmænd og Officerer, men som sædvanlig uden væsentlige Følger. Forbitrelsen mod England, der truede med en Flaadedemonstration, blev derimod stærkere og stærkere: dets Yndling, Midhat Pasha, blev afsat fra sin Post som Generalguvernør i Syrien (i Avgust), og den 12te September bragte et nyt Ministerskifte dets ivrigste Modstandere Said og Server Pasha i Spidsen for Regeringen. Flaadedemonstrationen kom nu vel i Stand; men Tyskland, Østerrige og Frankrig erklærede sig bestemt imod at lade den gaa over til nogen fjendtlig Handling. De samme Magter fik imidlertid Sultanen overtalt til at give efter lige over for Montenegro, hvorved han undgik, at Flaaden ogsaa fremtvang en Løsning af det græske Spørgsmaal, som Gladstone havde ønsket. Dette Spørgsmaal var saaledes ved Aarets Slutning endnu uløst.

I Østrumelien sluttede Provinsialforsamlingen sin første Samling den 17de April 1880; men et Udvalg vedblev at være samlet, og dette blev snart Middelpunktet for den storbulgariske Bevægelse, som i Sommerens Løb naaede en betydelig Højde. Bl. a. blev der i Avgust holdt en talrig Forsamling i Filippopel, hvor der stiftedes en Forening til Understøttelse af Bulgarerne i Macedonien. Der afkrævedes ligefrem Bønderne en Skat til Fremme af de

nationale Formaal, og det unge Mandskab indøvedes i saakaldte Turnforeninger. Fyrst Vogorides (Aleko Pasha) havde ikke synderlig Magt lige over for Udvalget. Imidlertid lagde Bevægelsen sig dog noget, efter at Striden mellem Porten og Montenegro var bilagt, og Provinsialforsamlingen, som igjen traadte sammen den 26de Oktober, sysselsatte sig kun med indre Anliggender.

I Bulgarien aabnedes den nye Nationalforsamling den 4de April 1880; dens store Flertal tilhørte det radikale storbulgariske Parti. Dette fik ogsaa fuldstændig Overvægten i det nye Ministerium, som dannedes den 7de April: Ministerpræsidenten Zankov var vel nogenlunde moderat; men størst Indflydelse havde det radikale Partis Fører, Finansminister Karavelov. I Slutningen af Aaret blev denne Ministerpræsident, og Zankov traadte fra. Fyrst Alexander, der i Januar forgjæves havde gjort en Rejse til St. Petersborg for at faa den overdrevet demokratiske Forfatning forandret, maatte meget mod sin Vilje finde sig i, at Landets indre Udvikling blev tilsidesat for storbulgariske Formaal. Der stiftedes saaledes et »Centraludvalg for Oprettelsen af den bulgariske Stats Integritet«, som delte Indbyggerne i betalende, vaabenydende og vaabendygtige Medlemmer. Den slaviske Komité i Moskva sendte Penge og Vaaben, og russiske Officerer strømmede til Bulgarien; man ventede kun paa en Lejlighed til at bryde Freden.

Grækenland.

Nyaarsaften 1879 havde Kamret givet Ministeriet Kumunduros et Tillidsvotum (med 99 Stemmer mod 71); men de yderst vanskelige Forhold — paa den ene Side Manglen paa Penge og tilstrækkelige Tropper, paa den anden Side Begjærligheden efter de Provinser, som Stor-

magterne havde givet Grækerne Haab om, men ikke vilde hjælpe dem til at vinde — vakte snart Stridigheder mellem de ærgjerrige Politikere og Partiførere, og allerede den 26de Januar 1880 forkastede Kamret (med 97 Stemmer mod 73) Ministeriets Fordring om fri Disposition over en Sum af 21½ Mill. Drachmer til Rustninger. Det gik nu som oftere før: Kumunduros traadte tilbage; Føreren for den forenede Opposition, Trikupis, fik af Kongen det Hverv at danne et nyt Ministerium, men overbeviste sig snart om, at han heller ikke kunde vinde noget paalideligt Flertal i Kamret, og opgav derfor sit Forsøg, hvorefter Kumunduros igjen overtog Styrelsen. Imidlertid indtraadte der en afgjørende Vending i Forhandlingerne med Tyrkiet: Porten afviste bestemt Grækenlands Fordringer og erklærede, at den ikke kunde lade sig afskære fra Bugterne ved Arta og Volo. Den græske Regering afbrød derfor ligesom forrige Aar Forhandlingerne og paakaldte i en Rundskrivelse af 28de Februar for anden Gang Stormagternes Bistand i Henhold til Berliner-Kongressens Beslutninger. Samtidig vedtog man at ruste sig; men da Kamret ikke billigede Ministeriets Budget, traadte det tilbage og den 22de Marts dannede Trikupis et nyt Ministerium. Et modificeret Budget blev kort efter vedtaget, og Kamret sluttedes den 29de April.

Paa denne Tid indtraadte den for Grækenland heldige Ministerforandring i England: overalt i det lille Kongerige hilsede man med Jubel Grækervennen Gladstone, og denne antog sig ogsaa med endnu større Iver end Hellenernes hidtilværende Beskytter, Frankrig, den græske Sag. Begge Magter foresloge Sammenkaldelsen af en Konferens i Berlin, de øvrige Stormagter gik ind derpaa, og saaledes traadte den 16de Juni de 6 Magters Sendemænd sammen i Berlin. Samme Dag holdt Londons City et Festmaaltid til Ære for Kong Georg, der den 20de Maj var afrejst fra Athen for personlig at virke for den græske Sag hos Stor-

magterne: saa vel hans Svoger, Prinsen af Wales, som Gladstone udtalte sig ved denne Lejlighed varmt for ham og hans Land. Paa Konferencen blev ogsaa den af Frankrig foreslaaede og af England anbefalede Grænselinje, som tilkjendte Grækenland den største Del af Thessalien og Epirus, enstemmig vedtagen (den 26de Juni), og efter at der dertil var knyttet Bestemmelser om den Part af den tyrkiske Statsgjæld, som Grækenland skulde overtage, og andre Spørgsmaal, sluttedes Konferencen den 1ste Juli. En Kollektivnote af 16de Juli meddelte begge Parterne Stormagternes Beslutninger, og Trikupis erklærede strax, at Grækenland modtog dem; Takkegudstjenester og Illuminationer viste Hellenernes Tilfredshed; men i Konstantinopel var Virkningen naturligvis den modsatte. Porten erklærede (den 27de Juli) Aftrædelsen af Janina, Metzovo og Larissa for umulig, saa vel af strategiske Grunde som af Hensyn til den mohammedanske Befolkning, men foreslog nye Underhandlinger. Derpaa vilde Stormagterne vel ikke indlade sig, men paa den anden Side vilde de heller ikke med Magt tvinge Tyrkiet til at give efter. Ikke blot Tyskland og Østerrige vare uvillige dertil, men ogsaa Frankrig viste sig paa én Gang meget lunkent, og alene vilde England ikke træde op.

Grækenland var altsaa henvist til sine egne Kræfter og arbejdede af al Magt paa at gjøre sin Hær saa talrig og dygtig som muligt, medens der fra Konstantinopel stadig sendtes Forstærkninger til Thessalien. Den krigerske Stemning blandt Grækerne voxede Dag for Dag, og fra alle de Lande, hvor der bor Grækere, strømmede der frivillige til Athen; men Regeringen maatte gjøre overordentlige Anstrængelser for at skaffe de fornødne Pengemidler til Veje. Efter Kongens Hjemkomst traadte Kamret sammen den 21de Oktober. Trontalen lød krigersk, men tilfredsstillede dog ikke den ophidsede Stemning, og efter at Oppositionens Kandidat var valgt til Præsident, indgav Trikupis sin Di-

mission. Kumunduros traadte nu igjen i Spidsen for et nyt Ministerium og erklærede, at Grækenland maatte bringe sin Hær op til 80,000 Mand for, hvis det blev nødvendigt, alene at kunne fuldbyrde Berliner-Konferencens Beslutning; det var umuligt i Længden at udholde den nuværende Tilstands Omkostninger uden fuldstændig Ødelæggelse. Stormagternes Sendemænd raadede indstændig til Fred og Taalmodighed, og da Porten den 16de December beklagede sig over de græske Rustninger og kastede Ansvaret for en mulig Krig alene paa Grækenland, foreslog Frankrig, uagtet det derved fornægtede Berliner-Konferencens Værk, at Stormagterne skulde danne en Voldgiftsret til Sagens Afgjørelse. Heller ikke dette Forslag førte imidlertid til noget Resultat.

Østerrige-Ungarn.

Delegationerne, som vare traadte sammen i Wien den 16de December 1879, optoge efter Juleferien igjen deres Forretninger den 8de Januar 1880. Ved Forhandlingerne om de udenrigske Anliggenders Budget gav Udenrigsministeren, Friherre Haymerle, Oplysninger om Forholdet til Tyskland. »Underhandlingerne om en ny Handelstraktat havde endnu ikke ført til noget Resultat; men Idéudvexlingen med Fyrst Bismarck havde stadfæstet de østerrigske og tyske Interessers Fællesskab i alle store Spørgsmaal, og denne Overensstemmelse skulde i Mellemevropa danne den Kjærne, hvortil enhver Magt kunde slutte sig, der forfulgte samme fredelige Retning.« Efter at begge Delegationer i alt væsentligt havde bevilget Fællesbudgettet, sluttedes de den 15de Februar. Da Ungarerne klagede over, at siden Andrassys Afgang alle tre Fællesministerier (Udenrigs-, Krigs- og Finansministeriet) vare besatte med Tyskere, afløstes den 8de April Rigsfinansministeren Hofmann af Præsidenten i det ungarske Underhus, Szlávy.

I det østerrigske Rigsraad var Aaret 1879 endt med et afgjort Nederlag for det tyske Forfatningsparti, som først i sin Helhed havde stemt imod den af Regeringen forelagte Hærlov, medens til sidst 40 af dets Medlemmer faldt fra og stemte for Loven (20de December 1879). Strax efter indgave de czechiske Rigsraadsmedlemmer et Memorandum om Sprogsagen i Bøhmen, Mæhren og Schlesien, hvor de fordrede Ligeberettigelse for det czechiske Sprog med det tyske. Denne billige Fordring syntes naturligvis Tyskerne en oprørende Uret mod det hidtil herskende tyske Mindretal, og deres bitre Opposition drev Ministeriet mere og mere over mod Højre. Den »forfatningstro« Justitsminister Stremayer blev som Kultusminister afløst af Konrad v. Eybesfeld (16de Februar), og Højre viste sig taknemligt ved at vedtage forskjellige af Regeringen forelagte Love; men ved Budgetforhandlingen blev det saakaldte »Dispositionsfonds« den 13de April med 154 Stemmer mod 152 ikke bevilget. Herbst havde i Forfatningspartiets Navn erklæret, at det af Mistillid til Ministeriet ikke kunde bevilge dette Fonds, hvis Anvendelse unddrog sig al Kontrol; Ruthenerne forkastede det, fordi Regeringen ved de sidste Valg havde understøttet Polakkerne, og omtrent 20 Medlemmer af Højre fjærnede sig før Afstemningen. Følgen blev imidlertid kun, at Højre indsaa Nødvendigheden af at holde fast sammen, og at deres tre Klubber (Czecher, Polakker og højre Centrum) traadte i nærmere Forbindelse under Grev Hohenwarts Ledelse. Kort efter (den 19de April) udstedte Ministeriet en Sprogforordning for Bøhmen, Mæhren og Schlesien, som indskærpede Embedsmændene den Bestemmelse, at de skulde besvare ethvert Indlæg i det Sprog, som deri var benyttet; mange tyske Embedsmænd, som ikke kunde Czechisk, maatte derfor opgive deres Embeder. Saa vel herimod som mod Oprettelsen af mange slaviske Middelskoler protesterede Tyskerne forgjæves, og da imidlertid Budgettet var vedtaget, sluttedes Rigsraadet den 25de Maj.

Landdagene bleve indkaldte til den 8de Juni, og Striden mellem Højre og Venstre fortsattes her; paa den bøhmiske Landdag forkastede Forfatningspartiet saaledes Regeringens Forslag til en Forandring af den for Tyskerne partiske Valglov. Imidlertid var der ogsaa udbrudt Strid i selve Ministeriet, i det navnlig Justitsminister Stremayer og Krigsministeren, Friherre v. Horst, erklærede, »at Regeringen burde søge sin Støtte i Forfatningspartiets maadeholdne Elementer, og at videre Indrømmelser til Højre uundgaaelig maatte føre til en Opløsning af den for Statens Bestaaen nødvendige Enhed i Styrelsen, saa at Østerrige til sidst blev til en Føderativstat.« Ministerpræsidenten, Grev Taaffe, søgte forgjæves at mægle mellem de afvigende Retninger, og den 26de Juni traadte Stremayer, Horst og to andre Ministre ud af Kabinettet. Blandt de nye Ministre vare de tre ligesom den tidligere indtraadte Kultusminister Konrad vel Tyskere, men Embedsmænd uden politisk Betydning, medens den nye Finansminister, Dr. Dunajevski, var et af Rigsraadets betydeligste Medlemmer og en af den polske Klubs Førere. Regeringen havde saaledes atter gjort et Skridt til højre, og saa vel Tyskere som Madjarer saae med mistroiske Blikke paa de Rejser, Kejser Frants Josef i Juni og September gjorde til Bøhmen og Galizien. Kejseren vogtede sig imidlertid omhyggelig for at støde eller opmuntre noget af Partierne; men i Krakau hilsede Borgmesteren ham med de Ord: »Under Ds. Maj.s retfærdige Scepter er det tilladt os at være og blive Polakker; vor Fortids dyrebare Minder og vore nationale Rettigheder glæde sig ved Ds. Maj.s Beskyttelse.« Her som i andre Forhold, navnlig paa Balkanhalvøen, viste sig Modsætningen til Rusland.

I Ungarn vakte en skandaløs Sag i Begyndelsen af Aaret 1880 almindelig Harme. Rigsdagsmanden Verhovay, som i sit Blad »Uafhængighed« allerede havde paavist Ministerpræsidentens Broder Ladislavs Tiszas og flere

Journalisters Forbindelser med et Svindlerselskab, beskyldte Grev Paul Festetics, en Mand af en af Landets første Familier og Svoger til Finansministeren, ligeledes for usømmelige Pengeforretninger. En anden Magnat, Baron Majthenyi, haanede og udfordrede derpaa Verhovay, og denne blev livsfarlig saaret i en Duel. Den følgende Aften ytrede Folkets Harme sig ved et Opløb foran Adelsklubben, som kun med Vanskelighed blev dæmpet af nogle Rigsdagsmænd af Oppositionen. Sagen kom paa Tale i Rigsdagens Underhus, men endte med en Dagsorden, som lod sig nøje med nogle af Ministerpræsident Tisza givne Oplysninger. I det hele havde Ministeriet uagtet den slette Finansstyrelse og det voxende Underskud Rigsdagens Flertal paa sin Side, og et af Oppositionen foreslaaet Mistillidsvotum forkastedes den 6te Marts. I Juni fornyedes den finansielle Overenskomst med Kroatien, som beholder henved Halvdelen af Landets Indtægter til Dækning af sin egen Forvaltning (navnlig Justits- og Kultus), men afgiver lidt over Halvdelen til de med Ungarn fælles Udgifter og de østerrigsk-ungarske Rigsudgifter. Derefter vedtoges Militærgrænsens Indlemmelse i Kroatien, indtil videre saaledes, at Banen i Kroatien tillige overtog Grænsens Styrelse som kongelig Kommissær. I November hjemsøgtes Kroatien, navnlig Hovedstaden Agram, af et forfærdeligt Jordskjælv.

Den ungarske Rigsdag sluttedes den 21de Juni, men traadte igjen sammen den 25de September og vedtog den 4de December Budgettet for 1881, som viste et Underskud af 25 Mill. Gylden. Yderste Venstre, hvis Program er den rene Personalunion med Østerrige, synes efterhaanden at vinde mere Indflydelse i Landet; i én Henseende ere imidlertid Madjarerne enige, nemlig i Undertrykkelsen af de andre Nationaliteter og ivrig Stræben efter at trænge det tyske Sprog tilbage.

Delegationerne, som vare samlede i Pest fra den 19de Oktober til den 12te November, bevilgede Fællesbud-

gettet med en Del Forøgelser til Krigsvæsenet og modtoge tilfredsstillende Oplysninger om de udenlandske Forhold.

Det østerrigske Rigsraad aabnedes igjen i Slutningen af November. Kort i Forvejen havde det liberale tyske Parti holdt et stort Møde i Wien (den 14de November) og udtalt sig for »Rigsenheden, Tyskheden og Friheden«, medens et tysk-konservativt Møde i Linz den 22de November, især bestaaende af Bønder og Præster, gav Ministeriet et Tillidsvotum. I Rigsraadet forelagde Finansminister Dunajevski Budgettet for 1881, som udviste et Underskud af 34½ Mill., og Forslag til en midlertidig Finanslov til 1ste April. Forfatningspartiet gjorde et frugtesløst Forsøg paa at styrte Regeringen ved at nægte den sidste og foreslog, at det tyske Sprog skulde erklæres for Statssprog. I Herrehuset, hvor det havde Flertal, bevilgede det vel den midlertidige Finanslov, men i Forbindelse med en Mistillidserklæring til Ministeriet. Under saa spændte Forhold endte Aaret 1880.

Tyskland.

I den preussiske Landdag, som var samlet fra den 8de Januar til den 20de Februar, fremkaldte som sædvanlig Centrums Klager over Majlovene heftige Scener. Den tyske Rigsdag aabnedes den 12te Februar; til dens Præsident valgtes ved en Overenskomst mellem de konservative og Centrum den konservative Grev Arnim-Boitzenburg. Regeringen forelagde et Lovforslag om Forandringer i Rigsmilitærloven, som vare enstemmig vedtagne af Forbundsraadet: de gik for det første ud paa at forøge Landhærens Fredsstyrke for Aarene 1881—88 til 1 Procent af Befolkningen den 1ste Decbr. 1875, hvorved den vilde stige fra 401,000 til 427,000, for det andet paa at paalægge Erstatningsreserven af 1ste Klasse 20 Ugers Øvelser. Som Grund

anførtes Frankrigs og Ruslands endnu større Hærstyrke, der navnlig stærkt fremhævedes af Grev Moltke ved Sagens første Behandling den 1ste Marts. »Paa hvilken Side,« ytrede han, »ligger der en Trusel mod Freden? Har den tyske Mikkel overhovedet nogen Sinde draget Sværdet undtagen til Forsvar? (!) — — Man har foreslaaet at nedsætte den treaarige Tjenestetid til en toaarig; men det gjælder ikke blot om Soldatens haandværksmæssige Afrettelse, nej det, det kommer an paa, er den moralske Egenskabs Uddannelse, Ynglingens militære Opdragelse til Mand, og dertil hører der længere Tid. Vor Hær staar i Tal tilbage for vore Naboers Hære; den kan kun udjævne det, og den udjævner det ved sin indre Dygtighed.« Det nedsatte Udvalg vedtog i alt væsentligt Lovforslaget, og dette gik den 16de April igjennem med 186 Stemmer (de konservative og nationalliberale) mod 128 (Centrum, Fremskridtspartiet, Socialdemokrater, Polakker og Elsassere).

Socialistloven af 21de Oktober 1878, som kun gjaldt til 31te Marts 1381, var af Regeringen foreslaaet forlænget til 1886. Som Grund anførtes, at den socialdemokratiske Bevægelse, uagtet dens Foreninger vare lukkede og dens Presse var forbudt, dog vedblev under Overfladen og støttede sig paa udenlandske Blade, som »Freiheit« i London og »Socialdemokraten« i Zürich. Efter første Behandling (den 6te Marts) blev der nedsat et Udvalg, som foreslog, at Medlemmer af Rigsdagen eller en Landdag ikke skulde kunne forvises under Samlingen, og at Loven kun skulde forlænges til 30te September 1884. Ved anden Behandling (i April) erklærede Socialisten Bebel en Katastrofe for uundgaaelig, naar man berøvede Folket alle dets politiske Rettigheder og udelukkede det fra at forfølge sine Bestræbelser ad lovlig Vej, og Windhorst ytrede bl. a.: »Kald blot de forjagede Præster og Ordener tilbage, end Kulturkampen, og vi staa da inde for, at De ikke behøver at frygte nogen Socialister i alle de Egne,

hvor den katholske Kirke har Indflydelse.« Ved tredje Behandling (den 4de Maj) erklærede Hasselmann, at han var revolutionær Socialist og stemt for Forbindelse med de russiske Anarkister. Loven blev derpaa vedtagen med Udvalgets Ændringer (med 191 Stemmer mod 94) og i denne Skikkelse billiget af Forbundsraadet.

Allerede i denne Sag havde Bismarck maattet indskrænke sine Fordringer for at faa Flertallet med sig; men en stærkere Modstand mødte andre af hans Planer, navnlig de, der havde en finansiel Karakter. Den 28de April udtalte Rigsdagen sig saaledes i en Dagsorden imod det paatænkte Tobaksmonopol, og Dagen før forkastede den Regeringsforslaget om Statsunderstøttelse til et i Berlin oprettet Søhandelsselskab, som skulde fortsætte det fallerede Hamburger-Hus Godeffroys Handel paa Samoa-Øerne. Kort i Forvejen havde Forbundsraadet med 30 Stemmer mod 28 bestemt, at Postanvisnings-Kvitteringer ikke skulde stemples; men Flertallet repræsenterede kun 7 Mill. Indb. mod 34 Mill. (Preussen, Bayern og Sachsen), og Bismarck tog deraf Anledning til at bede om sin Afsked (6te April), da han ikke kunde bære Ansvaret for en Forbundsraadsbeslutning, han ikke billigede. Kejseren modtog ikke hans Afsked og henviste ham til at stille Forslag, der kunde løse slige Vanskeligheder. I denne Anledning vedtoges der en Forandring i Forbundsraadets Forretningsorden.

En ny Strid opstod af Spørgsmaalet om Hamburgs Frihavnsstilling. Preussen havde forelagt Forbundsraadet et Lovforslag, hvorefter ikke blot Altona, men ogsaa en Del af Hamburgs Forstad St. Pauli skulde indlemmes i den tyske Toldforening. Da Bremen og Hamburg i Følge § 34 i Rigsforfatningen ikke uden deres Samtykke kunde berøves deres Frihavnsstilling, vilde Rigskansleren, som ønskede dennes Ophævelse, paa denne Maade øve et Tryk paa Hamburg. Da det imidlertid med Grund blev gjort gjældende, at St. Pauli var en Del af Hamburg selv, lod

Bismarck Retsspørgsmaalet ligge og opfordrede Forbundsraadet til at finde en Toldlinje, som kunde gjøre Altonas Indlemmelse mulig. Hans Hensigt var at tvinge Hamburg til Opgivelse af sin Særstilling ved at forlægge Toldgrænsen til Elbmundingen; men den tidligere Minister Delbrück foreslog nu i Rigsdagen, at dette kun maatte ske ved en Lov. Under Forhandlingen herom (den 8de Maj) optraadte Rigskansleren for første Gang i denne Samling selv i Rigsdagen og holdt en længere Tale, i hvilken han erklærede Delbrücks Forslag for en Overskridelse af Rigsdagens Myndighed og bestemt forbeholdt Forbundsraadet Retten til at fastsætte Toldgrænsen. Forslaget blev da heller ikke antaget, og efter at Rigsdagen var sluttet (den 11te Maj), vedtog Forbundsraadet Toldgrænsens Flytning (den 14de Juni).

Bismarcks Tale havde imidlertid ogsaa en almindeligere Betydning. Efter at Rigsdagens Modstand allerede i Forvejen havde vakt hans Harme, havde han opfattet det Delbrückske Forslag som et mod ham personlig rettet Mistillidsvotum og foranledigedes derved til at udtale sig om sin Stilling i det hele taget. Især udtalte han sig skarpt imod Centrum: »Dette,« ytrede han, »har nu i 6 Maaneder i alle Spørgsmaal baade i Landdagen og Rigsdagen i sluttet Skare stemt mod Regeringen; med sine 100 Mand er det en mægtig og vel disciplineret Modstander — — Tidligere var det sædvanligt, at Centrum, Polen, Fremskridt vare det Firma, hvorimod vi havde at kæmpe; nylig er hertil kommet Frihandelen. — — I Fjor forlod jeg Rigsdagen med den oprigtige Overbevisning, at de Herrer af Centrum havde i Sinde at nærme sig til Regeringen og komme til et Kompromis med samme ikke blot om Beskyttelsestold, men ogsaa om Spørgsmaal, der om 14 Dage ville komme til at sysselsætte os i den preussiske Landdag. I denne Overbevisning fik jeg Mod til at indlade mig paa Forhandlinger med den romerske Kirke og ventede mig den Gang et

glædeligt Udbytte deraf. Denne Tillid er nu rystet ved Centrums afgjorte Opposition i Landdagen og Rigsdagen. For mig ligger der i Centrums Optræden et Barometer for, hvad vi have at vente af Rom. — — Til det liberale Parti vil jeg stille det Spørgsmaal: Er det nyttigt at vække Forfatningsspørgsmaal? Er det nyttigt at understøtte Partikularismen? Den er stærk nok uden Dem — De spiller et for vor indre Ro farligt Spil, naar De spekulerer paa at stifte Ufred imellem Regeringerne. Jeg har nu ført Kampen for Tysklands Enhed i næsten 30 Aar og véd, hvor svært det har været mig; for henved 30 Aar siden virkede jeg i Forbundsdagen, og nu har jeg i næsten 18 Aar været Minister. — — Jeg frygter for, at det er for længe; alt for mange Ønsker har jeg ladet uopfyldte, med for mange Partier har jeg kæmpet til ikke at have mange Fjender. Jeg vilde gjærne trække mig tilbage; det eneste, som holder mig, er Kejserens Vilje; jeg vil ikke forlade ham i hans høje Alder. Selv er jeg træt, træt til Døden; men naar jeg skal vælte Byrden fra mine Skuldre, maa der dog gjøres et Forslag om, hvo der skal træde i mit Sted. Jeg kan ikke gaa Vejen til Canossa, men den anden Vej er mulig, naar alle, der ikke ere enige med Centrums Bestræbelser, lade de indre Stridigheder hvile. — — Min Medvirkning kan De ikke mere forlange, naar enhver tror sig berettiget til at stille Rigets Grundlag under Spørgsmaal og undergrave mit Livs Værk.«

De i Bismarcks Tale omtalte Forhandlinger med Rom vare førte hele Vinteren 1879—80 i Wien mellem den pavelige Nuntius Jakobini og det preussiske Kultusministeriums Repræsentant, Gehejmeraad Hübler, men havde ikke ført til noget Resultat. Vel udstedte Pave Leo den 13de den 24de Februar et Breve til den forrige Ærkebiskop af Køln, Melchers, hvori han erklærede sig villig til, at Præsternes Navne før deres kanoniske Indsættelse meddeltes den preussiske Regering; men da denne fordrede

praktiske Følger af Pavens Erklæring i bestemte Instruktioner til Biskopperne, stillede Kurien, paavirket af det ultramontane Parti, i en Depeche fra Kardinal Nina (den 23de Marts) aldeles uimodtagelige Betingelser for Udstedelsen af saadanne Instruktioner, bl. a. Sikkerhed for, at den preussiske Lovgivning blev bragt i Overensstemmelse med den katholske Kirkes Grundsætninger, særlig med Hensyn til Undervisningen. Dog besluttede den preussiske Regering at forelægge Landdagen Forslag til at formilde Majlovene og muliggjøre en Besættelse af de mange (c. 1000) ledige katholske Præstekald. Paven erklærede imidlertid den 14de Maj, at han misbilligede den i disse Forslag udtalte Tanke, at overlade Regeringen at gjøre Undtagelser fra de bestaaende Love, og derfor tilbagekaldte den Indrømmelse, han havde gjort i sit Breve af 24de Februar.

Ikke desto mindre forelagde Regeringen sine Forslag for den preussiske Landdag, som traadte sammen den 20de Maj. Flere af Forslagene vakte stor Betænkelighed, navnlig Artikel 4, som bemyndigede Regeringen til at gjenindsætte en Biskop, der var afsat ved Dom, og ved Sagens første Behandling den 28de—30te Maj udtalte især den forrige Kultusminister Falk sig stærkt imod dem. Kultusminister v. Puttkamer forsikrede vel, at Loven kun vilde komme til Anvendelse, hvis Kirken ogsaa viste sig imødekommende; men man frygtede for, at han i alle Tilfælde vilde gjøre Indrømmelser, som Katholikerne vilde modtage som et lille Afdrag paa deres Ret, uden i mindste Maade at vise sig taknemlige. Resultatet blev da ogsaa, efter meget forvirrede Forhandlinger og Afstemninger, til sidst det, at Regeringen opofrede Artikel 4, andre Artikler forkastedes, og Resten med flere Ændringer (den 28de Juni) blev vedtagen med 206 Stemmer mod 202 (Centrum, Halvdelen af de nationalliberale, Fremskridtspartiet og Polakkerne). Loven, som havde tabt sin oprindelige Karakter og væsentlige Betydning og nu blot indeholdt en Formil-

delse af Majlovene, blev derpaa vedtagen af Herrehuset (den 3die Juli). Samme Dag sluttedes Landdagssamlingen.

Det nationalliberale Parti havde i denne Sag ligesom i Spørgsmaalene om Samoaøerne og Hamburgs Frihavnsstilling splittet sig i en højre Side under Bennigsen, der vilde undgaa et Brud med Bismarck, og en venstre Side under Forckenbeck og Stauffenberg, der holdt fast ved de liberale Grundsætninger uden Hensyn til Rigskansleren. Denne Modsætning førte den 30te Avgust til, at 28 nationalliberale Medlemmer af Rigsdagen og Landdagen traadte ud af Partiet, blandt dem Bamberger, Forckenbeck, Rickert og Stauffenberg; næsten alle de udtraadte (»Secessionisterne«) vare fra Preussens 6 gamle østlige Provinser. Det nye Parti fandt dog ingen videre Tilslutning.

I September overtog Bismarck selv Ministeriet for Handel og Industri i Preussen og udkastede en Plan til Oprettelse af et nationaløkonomisk Raad (»Volkswirthschaftsrath«), der skulde raadspørges om Lovforslag, som angik Handel, Industri, Land- og Forstvæsen. Planen blev sat i Værk ved en Forordning af 17de November: det nye Raad skulde bestaa af 75 Medlemmer, der udnævntes paa 5 Aar af Ministrene for Handel og Industri, for offentlige Arbejder og for Landvæsenet, til Dels efter Indstilling af Handelskamrene og de landøkonomiske Foreninger, til Dels i frit Valg. Denne nye Indretning blev i den nye Samling af den preussiske Landdag, som var aabnet den 28de Oktober, Gjenstand for et Angreb af Richter og Hänel af Fremskridtspartiet, men hilsedes med Glæde af mange.

Den 20de og 22de November førtes der i Landdagen en hidsig Debat om Jødespørgsmaalet, som blev fremkaldt ved en Interpellation af Hänel om Regeringens Stilling til en den Gang cirkulerende, imod Jøderne rettet Petition. Flere Talere udtalte sig meget fjendtlig mod Jøderne, især Føreren for det kristelig-sociale Parti, Hofpræst Stöcker, som klagede over, at en halv Million Jøder, hø-

rende til en anden Stamme og forskjellige fra Tyskerne i Religion, Tænkemaade, Følelser og Vilje, indtog en Stilling, som ikke svarede til deres Tal; det Tryk, som de ved deres Kapital og Talent øvede paa det offentlige Liv, var utaaleligt. Grev Stolberg erklærede paa Regeringens Vegne, at den ikke agtede at virke for en Forandring af den lovlig bestaaende Ligeberettigelse. Uden for Landdagen blev imidlertid Følgen af Interpellationen kun en forøget Agitation i antisemitisk Retning, der gav Anledning til flere Udskejelser i Berlin.

Det til den 20de Oktober sammenkaldte Forbundsraad vedtog nye Forholdsregler mod Socialisterne; den 27de Oktober erklæredes saaledes den lille Belejringstilstand for gjældende paa et Aar i Hamburg og nærmeste Egne, hvorefter 95 Personer udvistes fra Hamburg, Altona, Wandsbeck og Ottensen, og den 24de November forlængedes samme Forholdsregel for Berlin med Omegn ligeledes paa et Aar.

Den 15de—16de Oktober højtideligholdtes en stor Fest i Køln i Anledning af Domkirkens Fuldendelse; Kejseren og mange tyske Fyrster vare til Stede; men da Kejseren ikke vilde modtage en Petition, som klagede over Ærkebispens Fraværelse og Kulturkampens Fortsættelse, vilde det klerikale Parti ikke deltage i Festen.

I Rigslandet Elsass-Lothringen var det udvidede Landsudvalg den 16de December 1879 aabnet af Statholderen, General Manteuffel, og havde valgt Fabrikejer Jean Schlumberger til Formand: Statholderen søgte at vinde Stemningen for sig og Forbindelsen med Tyskland ved at vise Mildhed og gjøre nogle Indrømmelser, men vakte derved Misfornøjelse hos de tyske Embedsmænd: Statssekretæren Herzog fordrede saaledes sin Afsked, fordi et katholsk Seminarium imod hans Raad igjen var aabnet. Landsudvalgets Samling sluttedes den 16de April; men den 29de Juli aabnedes et nyt indrettet Statsraad af Statholderen,

som forsikrede, at »han vilde anvende sit Livs sidste Maaneder paa at skaffe Elsass-Lothringen fuld Selvstændighed.« Til Statssekretær udnævntes i Herzogs Sted den preussiske Handelsminister Hofmann. Landsudvalget aabnedes igjen den 6te December; ved denne Lejlighed udtalte Statholderen sig imod den tyske Presses Beskyldning, at han skadede Tyskheden og viste Svaghed lige over for franske Sympathier; hans af Kejseren billigede Maal var at lette Elsass-Lothringerne Overgangen fra Frankrig til Tyskland ved en retfærdig Styrelse, som fremmede deres aandelige og materielle Interesser.

Blandt de mindre tyske Stater har Baden ligesom Preussen i Aaret 1880 gjort et Forsøg paa at tilfredsstille den katholske Kirke ved Indrømmelser; 240 katholske Præstekald stode nemlig ledige, fordi de katholske theologiske Kandidater hverken havde villet underkaste sig den i Aaret 1874 fastsatte Statsexamen eller søge om Fritagelse fra samme, hvilken i Følge Loven under visse Omstændigheder kunde tilstedes. Det kom nu til en Overenskomst, i Følge hvilken Statens Examen blev ophævet, men de gejstlige, som ikke havde villet søge om Fritagelse, nu fandt sig deri.

I Bayern højtideligholdtes i Avgust det 700aarige Jubilæum for det Wittelbachske Huses Regering. Folkestemningen søgte ved denne Lejlighed at fremhæve Bayerns Selvstændighed; men Kong Ludvig den 2den unddrog sig som sædvanlig, saa vidt muligt, fra Offentligheden.

I Mecklenburg-Schwerin gjorde Regeringen et Forsøg paa at faa den ene staaende middelalderlige Forfatning forandret; men Ridderskabet vilde ikke indlade sig paa nogen Underhandlinger derom, og alt blev ved det gamle.

England.

Den engelske Regering var indviklet i betydelige, saa vel ydre som indre, Vanskeligheder, til Dels saadanne, som den selv havde fremkaldt. Krigen i Afganistan var ikke endt, i de sydafrikanske Kolonier truede det med Opstand, det orientalske Spørgsmaal var trods Berliner-Kongressen endnu aabent, og i Irland havde Home-rule-Partiet vakt en heftig Bevægelse blandt det forarmede Folk. Vel havde Lord Beaconsfield i de sidste Aar fyldt England med Glansen af sin »Kejser-Politik«; men den sædvanlige Vexel imellem Flod og Ebbe i den engelske Folkestemning var begyndt: Skyggesiderne ved Tory-Styrelsen traadte stærkere frem, og det liberale Parti fik Haab om snart at kunne faa Magten.

Tilsyneladende var Ministeriets Stilling dog urokket: under Parlamentets sidste Samling (5te Februar—24de Marts 1880) viste Oppositionen sig magtesløs, og da nogle Udfyldningsvalg faldt ud til Fordel for Regeringen, troede Lord Beaconsfield, at det var det rette Øjeblik til at opløse Parlamentet, saasom der dog i Aarets Løb skulde foretages nye Valg. Den 8de Marts meddelte han begge Huse, at Opløsningen vilde finde Sted, saa snart Budgettet var vedtaget. Strax derefter begyndte Valgbevægelserne, og det liberale Parti, som styrkedes ved den indflydelsesrige Lord Derbys Overgang til det, anstrængte sig af alle Kræfter; Gladstone rejste til Skotland, ledsaget af Lord Roseberry, hvis Hustru (en født Rothschild) anvendte store Summer paa Valgsagen, og den 70aarige Mand holdt daglig heftige Taler i de vigtigste Stæder. Valgene, som begyndte den 31te Marts og i henved 3 Uger satte Landet i en feberagtig Bevægelse, fik et meget uventet Udfald: det hidtilværende liberale Mindretal blev forvandlet til et Flertal, større end det havde været i noget engelsk Parlament siden Reformbillen af 1832. Der var valgt over 350 liberale, saa at de havde Flertallet uden at behøve Home-

rulernes Bistand; disse havde Flertallet i Irland og udgjorde nu 63; de konservative vare svundne ind til 240, i Skotland talte de kun 8 imod 51 liberale.

Den 19de April indgav Ministeriet Beaconsfield sin Dimission, og efter at Dronningen først forgjæves havde henvendt sig til de mere maadeholdne Whigførere i Underhuset og Overhuset, Marqvis Hartington og Grev Granville, maatte hun den 24de April kalde Gladstone til Windsor. Denne dannede det nye Ministerium (28de April) af det liberale Partis forskjellige Afskygninger: Whigaristokrater, som Ministeren for Indien Hartington, Udenrigsministeren Granville, Marineministeren Lord Northbrook og Storseglbevareren Hertugen af Argyll, maadeholdne liberale, som Statssekretæren for Irland Forster, Indenrigsministeren Harcourt og Krigsministeren Childers, og endelig radikale, som Kansleren for Lancaster (d. v. s. Minister uden Portefeuille), den næsten 70aarige John Bright, og Handelsministeren Chamberlain. Betydelige Stillinger uden for Kabinettet fik af de radikale bl. a. Charles Dilke, som blev Understatssekretær i Udenrigsministeriet, og den blinde Professor Fawkett, som blev Generalpostmester. Dagen efter Ministeriets Dannelse traadte det nye Parlament sammen, men afgjorde i Begyndelsen blot formelle Sager for at give de i Regeringen indtraadte Medlemmer Tid til at lade sig gjenvælge. Ved denne Lejlighed faldt Indenrigsministeren Harcourt igjennem i Oxford lige over for den konservative Kandidat og kunde kun beholde sin Stilling ved et andet Medlems Afkald paa sin Plads.

En anden, for den nye Regerings Anseelse ikke heldig Sag var Gladstones Optræden lige over for Østerrige. I sine Valgtaler havde han udtalt sig meget heftig mod den østerrigske Politik paa Balkanhalvøen og tilladt sig Ytringer, der syntes saarende for Kejser Frans Josef; som Minister maatte han nu i et Brev til den østerrigske Sendemand i London, Grev Karolyi, undskylde og modificere sine

Ord. Nye Ubehageligheder havde Gladstone af den Strid, som fremkaldtes ved Spørgsmaalet om det demokratiske og atheistiske Medlem for Northampton Bradlaughs Edsfæstelse. Den sædvanlige Edsformel, som allerede flere Gange var bleven forandret til Fordel for Katholiker, Dissentere og Jøder, passede endnu ikke for en Atheist, og han androg derfor paa at maatte nøjes med en Erklæring om Troskab mod Kronen. Et i denne Retning stillet Forslag blev forkastet, da det liberale Parti i denne Sag var splittet, og da Bradlaugh derpaa tilbød at aflægge Eden, nægtede Flertallet ham Adgang dertil. Da han ikke desto mindre indfandt sig i Underhuset, blev han ført i Fængsel efter et Forslag af Oppositionens Leder, Northcote, men næste Dag efter sammes Forslag igjen sat i Frihed. Gladstone, som hidtil havde ladet Tøjlerne glide ud af sine Hænder, blev dadlet derfor af de liberale Blade og foreslog nu en Bestemmelse om, at Medlemmer, som ønskede det, skulde have Ret til at afgive en simpel Erklæring i Steden for en Ed. Dette Forslag blev vedtaget (den 1ste Juli), i det det liberale Parti nu igjen fulgte sin Leder, og Bradlaugh tog Sæde i Underhuset.

Den Splittelse, som i denne Sag havde vist sig i det liberale Parti, traadte ogsaa frem, da Ministeriet forelagde en Lov om Erstatning til irske Forpagtere, som bleve udjagne paa Grund af Ikke-Betaling. Vel satte Gladstone Loven igjennem i Underhuset (den 27de Juli); men i Overhuset blev den forkastet med 282 Stemmer mod 51 (den 3dje Avgust), da Whigaristokraterne lige saa vel som de konservative betragtede den som et Brud paa Ejendomsretten. Mange af dem, som havde stemt mod Loven, vare selv store Godsejere i Irland, og man kan ikke undre sig over, at Ophidselsen blandt Irlænderne efter denne Afstemning steg til en foruroligende Højde. Agitatoren Parnell, som i Begyndelsen af Aaret havde gjort en Rejse til Amerika for der at søge Hjælp, udfoldede en over-

ordentlig Virksomhed i Spidsen for Homerulerne og den til at fremkalde en radikal Omdannelse af Grundejendomsforholdene stiftede »Landliga«. Parnell og hans Venner holdt det ene Møde efter det andet og opfordrede ligefrem til Anvendelse af Magt. Regeringens Myndighed blev fuldstændig ringeagtet, og i Vinterens Løb blev det snarere Landligaen end Vicekongen, der beherskede Irland: hvo der modsatte sig dens Forordninger, f. Ex. at ingen maatte overtage en Forpagtning, der var fratagen en anden, eller arbejde for en Godsejer, der selv beholdt en saadan Forpagtning, udsatte sit Liv og sin Ejendom for Voldshandlinger. Den 25de September blev Lord Mountmorres myrdet, uden at man kunde opdage Gjerningsmændene, og paa flere Steder kom det til blodige Sammenstød mellem Mængden og den væbnede Styrke.

Parlamentet sluttedes den 7de September; men der var Tale om allerede at indkalde det igjen i December, fordi nogle af Ministrene ønskede Fuldmagt til midlertidig at ophæve Habeascorpusakten for Irland, hvorved det kunde blive muligt uden videre at lade Landligaens Førere, deriblandt flere Medlemmer af Underhuset, arrestere. Bright og Chamberlain troede derimod, at saadanne Forholdsregler kun vilde forøge Ophidselsen, og truede, hvis de bleve vedtagne, med at træde ud af Ministeriet. Til sidst blev dette dog enigt om at indkalde Parlamentet til den 6te Januar og da at foreslaa en Lov om Reformer i det irske Forpagtningssystem, men tillige, hvis Tilstanden i Irland ikke forbedrede sig, at indhente Fuldmagt til Tvangsforholdsregler. Paa samme Tid anklagede Regeringen 14 Førere for Landligaen, deriblandt 5 Parlamentsmedlemmer, for Sammensværgelse; Processen begyndte i Dublin den 28de December.

Medens de irske Forhold saaledes voldte store Vanskeligheder, vare heller ikke de udenlandske Forhold tilfredsstillende. Hvor lidet England uagtet al Gladstones Iver

udrettede paa Balkanhalvøen, have vi allerede omtalt under Montenegro, Tyrkiet og Grækenland. I Afganistan maatte de britisk-indiske Tropper idelig kæmpe med de tapre Beboere: Mohammed Djan angreb saaledes (den 19de April) ved Gazna de fra Kandahar fremdragende Englændere, men blev dreven tilbage ved en voldsom Ild. Gaznas Besættelse bragte de hidtil fjendtlige Ghilzai-Stammer til at slutte Overenskomst med Englænderne (i Maj); men den engelske Regering ønskede nu at rømme Landet. Den havde allerede den 3dje April udnævnt en Prins af Shir Alis Hus ved Navn Shir Ali til Hersker i Kandahar, dog saaledes, at en engelsk Agent og en engelsk Garnison skulde blive i Staden. Kort efter bekjendtgjorde General Roberts i Kabul, at England ønskede at indsætte en ny Emir, og saa snart Høvdingerne kunde blive enige om Valget af en saadan, der vilde træde i venskabeligt Forhold til England, vilde de britiske Tropper trække sig tilbage. Det lykkedes at finde en saadan Emir i Abd ur Rahman, en Sønnesøn af den kraftige Hersker Dost Mohammed († 1863), hvis Fader var bleven tilsidesat for sin yngre Broder Shir Ali. Abd ur Rahman havde prøvet paa at støde Shir Ali fra Tronen, men havde maattet flygte og levede siden 1870 i Samarkand under russisk Beskyttelse. Den 22de Juli 1880 blev denne Mand erkjendt for Emir af Afganistan, og strax derefter forlode de engelske Tropper Kabul. Imidlertid var Ejub Kan, en Søn af Shir Ali, fra Herat dragen frem imod Kandahar og havde slaaet den engelske General Burrows, som var gaaet imod ham, fuldstændig (den 27de Juli); Levningerne af den britisk-indiske Brigade ilede i vild Flugt tilbage til Kandahar. Her trak Kommandanten, General Primrose, sig tilbage til Citadellet og slog Ejub Kans Angreb tilbage. Da dernæst General Roberts ilede til Hjælp fra Kabul, trak Ejub sig tilbage, men Roberts forfulgte ham og slog ham fuldstændig den 1ste September. Efter sin Sejr vendte Roberts tilbage til England,

og General Stewart overtog Kommandoen over de britiske Tropper i Afganistan; hvor vidt disse ogsaa vilde rømme Kandahar og overgive Staden til Abd ur.Rahman, var endnu Gjenstand for Tvivl.

I Sydafrika ønskede Guvernøren i Kaplandet, Sir Bartle Frere, at forbinde de ny vundne Landskaber, det transvaalske, Sulu- og Basuto-Landet, til en Konføderation med Kapkolonien; men Ministeriet Gladstone var ikke gunstig stemt for hans Udvidelsespolitik, og til sidst blev han kaldt tilbage. Derimod var Ministeriet ikke villigt til igjen at opgive de underkastede Lande, og der udbrød derfor først en Opstand blandt Basuto'erne, og i December erklærede det transvaalske Land sig for en uafhængig Republik. Boererne valgte Krüger til Præsident, Joubert til Anfører, og rykkede rask frem mod de engelske Tropper, der stode i deres Land. Ved Aarets Ende vare disse efter ikke ringe Tab indesluttede i Fortet ved Pretoria.

Nederlandene.

Under de vanskelige Tronfølgeforhold havde det Betydning, at den unge Dronning den 31te Avgust 1880 fødte en Datter. Den 20de September traadte Generalstaterne sammen til en ny Samling; først behandlede de Budgettet, som udviste et Underskud af over 21 Mill. Gylden, og efter at have forkastet et Forslag til Gjenindførelse af Dødsstraffen vedtoge de den af Ministeriet forelagte nye Straffelov. Paa Sumatra er Krigen nu saa saa godt som endt, og en Del af Tropperne er vendt tilbage til Java.

Belgien.

Det liberale Ministerium Frère Orban havde Flertal i begge Kamre; men da det klerikale Parti ikke kunde udrette noget i disse, flyttede det Kampen mod den forhadte Skolelov af 1879 til Provins- og Menighedsraadene, af hvilke det beherskede mange. Disse udelukkede Statsskolerne fra de af dem hidtil benyttede Lokaler, nægtede fattige Børn i disse Skoler Understøttelse og Lærerne Udbetaling af deres Løn. Regeringen traadte kraftig op imod disse Overgreb og lod sig bl. a. af Kamrene bevilge ½ Mill. Fr. til Hjælp for Lærerne. Den 7de Maj forlangte det klerikale Mindretal i Kamret, at Fremmedloven, som giver Regeringen Myndighed til at udvise Udlændinge, ikke skulde anvendes paa Medlemmer af gejstlige Ordener; men netop af Frygt for disses Tilstrømning fra Tyskland og Frankrig havde Regeringen fordret Fremmedlovens Forlængelse, som ogsaa blev vedtagen; thi Belgien talte allerede ved Siden af 30,000 indenlandske gejstlige mere end 2000 fremmede, og Klostrenes Tal var steget til 1700 med 3650 Munke og henved 19,000 Nonner (1846 kun lidt over 2000 Munke og henved 10,000 Nonner). Den 16de Maj sluttedes Kamrenes Samling.

Striden om Skoleloven førte 1880 til et afgjort Brud med den pavelige Kurie. Rigtignok havde Kardinal-Statssekretæren Nina lige over for den belgiske Sendemand i Rom ytret sig meget maadeholdent og misbilliget de belgiske Biskoppers fanatiske Optræden; men samtidig havde den pavelige Nuntius i Brüssel, Vanutelli, hemmelig opmuntret Biskopperne til de voldsomste Forholdsregler, og Ærkebispen af Mecheln havde forsikret dem, at »den hellige Fader billigede disse, men ønskede, at dette holdtes fuldstændig hemmeligt.« Til Uheld for Vatikanet afslørede den af Paven afsatte Biskop af Tournay, Dumont, det dobbelte Spil, og den belgiske Regering afbrød al Forbindelse

med Kurien; Sendemanden i Rom blev tilbagekaldt (den 5te Juni), og Vanutelli maatte forlade Brüssel.

Under disse Omstændigheder deltog Gejstligheden ikke i de store Festligheder, hvormed Belgien fejrede det 50aarige Jubilæum for sin Uafhængighed. De aabnedes den 15de Juni med en national Udstilling, den 21de Juli afsløredes et Mindesmærke for Kong Leopold den 1ste, og den 16de Avgust holdt Kong Leopold den 2den en Tale, som blev modtagen med Begejstring. Inden Kamrene igjen aabnedes (den 6te November), var Krigsministeren, General Liagre, udtraadt af Ministeriet.

Schweiz.

Gjennemboringen af St. Gotthard, som var begyndt 1872, fuldendtes den 29de Februar 1880; Tunnelens Længde er henved 2 Mil. Til Brug er det store Arbejde imidlertid endnu ikke færdigt; man haaber, at det vil kunne ske 1882, og da vil Vejen over Ostende, St. Gotthard og Brindisi danne den korteste Forbindelse mellem det nordvestlige Evropa og Orienten.

Forbundsforfatningen indeholder den Bestemmelse, at 50,000 Schweizerborgere til enhver Tid kunne fordre en Revision af samme. Et saadant Tal lykkedes det Nationalraadsmedlemmet Joos fra Schaffhausen at samle om at fordre en Revision af Forfatningens Artikel 39, som forbyder ethvert Monopol for Udstedelsen af Banknoter. Den 13de September traadte Forbundsforsamlingen i denne Anledning sammen, og begge Raad erklærede, at Folket ikke havde Ret til at fordre en delvis Revision; derimod vedtoges det, den 31te Oktober i Almindelighed at forelægge Folket det Spørgsmaal, om det ønskede en Forfatningsrevision. Spørgsmaalet benægtedes med c. 250,000 Stemmer

mod 120,000. Forbundsforsamlingen traadte atter sammen i December og valgte Anderwert til Forbundspræsident for 1881; men da en Del af Pressen angreb ham personlig, skød han sig selv den 25de December. I hans Sted traadte Vicepræsidenten Droz.

Frankrig.

Kamrene samledes den 13de Januar 1880 og gjenvalgte deres Formænd, Deputeretkamret saaledes Gambetta. Det lige før Nyaar dannede Ministerium Freycinet meddelte sit Program, hvori det erklærede det for sin Opgave at skride afgjort frem paa de nødvendige Reformers Vej. »Vi ville opfordre Senatet,« sagde det, »til at stemme for de allerede af Deputeretkamret vedtagne Undervisningslove og ville fuldstændiggjøre dem ved Love om Elementarundervisningen.« Af andre Spørgsmaal betegnedes som nærmest foreliggende Dommerstandens Reorganisation, Embedspersonalets Reform, Forsamlings- og Presselove, Gjennemførelsen af det store Program for de offentlige Arbejder, Toldvæsenets Ordning, vigtige Militærlove og endelig Budgettet, i hvilket betydelige Lettelser kunde foreslaas paa Grund af Indtægternes stadige Stigen.

Den 23de Januar begyndte Forhandlingerne om Undervisningslovene i Senatet. Den nye Indretning af Undervisningsraadet og de 6 første Artikler af Loven om den højere Undervisnings Ordning vedtoges; men derimod forkastedes Artikel 7, som forbød Medlemmer af ikke anerkjendte gejstlige Kongregationer at lede nogen offentlig eller privat Undervisningsanstalt eller meddele Undervisning ved den. Naar Republikanerne af venstre Centrum med Jules Simon i Spidsen stemte mod den, beroede dette vel ikke saa meget paa den af dem fremførte doktrinære Grund,

at det stred imod Friheden, ikke at tillade enhver at give Undervisning og ikke at overlade Familiefædrene Bestemmelsen om, hvem der skulde undervise deres Børn, som paa den Overbevisning, de nærede om det farlige i at vække en religiøs Strid, »en Kulturkamp«, i den af de radikale truede Republik.

En saadan Kamp blev imidlertid ikke afværget ved Forkastelsen af Artikel 7: Freycinet havde allerede i Senatet erklæret, at Regeringen, naar man vragede denne, agtede at bringe de bestaaende, men hidtil hvilende strænge Love mod Kongregationerne, især mod Jesuiterne, i Udførelse, og samme Dag (den 16de Marts), som Kultusminister Ferry forelagde Deputeretkamret Undervisningsloven i den Skikkelse, hvori den kom fra Senatet, stilledes en mellem de 4 Venstregrupper aftalt Forespørgsel om, hvad Regeringen nu agtede at gjøre ved Kongregationerne. Freycinet svarede, at man vilde anvende Lovene mod dem, men forbeholdt sig fuld Handlefrihed; han udbad sig i denne Anledning en Tillidserklæring. Denne blev given med stort Flertal, og Loven blev derpaa vedtagen uden Artikel 7. Derefter toge Kamrene en Maaneds Ferie.

Under denne udkom (den 29de Marts) to Dekreter, der støttede sig paa gamle, ikke udtrykkelig ophævede Love (især fra 1804). Det ene paalagde Jesuiterne (som i Frankrig talte 1000 Medlemmer og havde 74 Undervisningsanstalter med 10,000 Disciple), da deres Orden ikke var tilladt af Staten, at rømme alle deres Stiftelser inden 3 Maaneder og lukke deres Skoler inden Skoleaarets Ende. Det andet Dekret paalagde alle andre, ikke anerkjendte Kongregationer (ialt 500 med over 20,000 Medlemmer, deraf $1/3$ mandlige, $2/3$ kvindelige) inden 3 Maaneder at forelægge deres Statuter for Regeringen og udbede sig disses lovlige Godkjendelse; i modsat Tilfælde vilde de ogsaa blive opløste. Mod disse Dekreter protesterede alle Biskopperne, og paa en Forsamling af Kongregationernes

Overhoveder (den 2den April) vedtoges det ikke at søge Godkjendelse. De klerikale forsøgte ogsaa at faa Kamrene til at udtale sig imod Martsdekreterne, men opnaaede kun Tilslutning af et lille Mindretal i Deputeretkamret og et forholdsvis stort i Senatet.

I andre Spørgsmaal herskede der ikke saa stor Enighed imellem Ministeriet og det af Gambetta ledede Flertal i Kamret. Vel kom de overens om Udkastet til en ny Presselov, og den 15de Maj vedtoges Loven om Forsamlingsretten, dog først efter at Regeringens Opsynsret var bleven indskrænket, hvorfor Indenrigsministeren Lepère traadte af og blev afløst af Constans; men større Vanskeligheder voldte Spørgsmaalet om almindelig Amnesti. Præsidenten og Regeringen krympede sig længe ved at indrømme denne, men gave dog til sidst efter for Gambetta, og Ministeriet forelagde den 19de Juni Kamret et Lovforslag, i Følge hvilket Amnestien udstraktes til alle, som vare dømte for Forbrydelser, der knyttede sig til Opstandene i 1870 og 1871, og for politiske Forbrydelser og Presseforseelser indtil 19de Juni 1880. Gambetta holdt en glimrende Tale, som sluttede saaledes: »Paa Nationalfesten den 14de Juli bør I lukke de sidste ti Aars Bog, sætte Forglemmelsens Gravsten over Kommunens Forbrydelser og Spor og sige til alle, at der er kun ét Frankrig og én Republik«. Efter denne Tale vedtoges Forslaget med stort Flertal; men i Senatet mødte det Modstand og gik kun igjennem med den Ændring, at Mordere og Brandstiftere skulde udelukkes fra Amnestien. Ved denne Bestemmelse udelukkedes næsten alle endnu ikke amnesterede Kommunarder, og Kamret vilde ikke gaa ind paa den. Derimod vedtog det en anden Ændring, som gav Regeringen Benaadningsret indtil den 14de Juli, og i denne Form gik Lovforslaget, efter at Senatet havde tilføjet en Underændring, endelig igjennem i Kamret (den 10de Juli). Der-

efter benaadedes alle Kommunarder med Undtagelse af 17. Kamrene sluttedes den 15de Juli.

Den 14de Juli, Aarsdagen efter Bastillens Erobring, afholdtes den store Nationalfest til Republikkens Forherligelse. Der uddeltes nye Faner til Hæren, hvis nu fuldendte Omdannelse derved afsluttedes; i den sidste Samling vare de sidste dertil nødvendige Love blevne vedtagne. For ogsaa at vise Flaaden Opmærksomhed, foretog Grévy kort efter, ledsaget af begge Kamrenes Formænd, Léon Say og Gambetta, en Rejse til Krigshavnen Cherbourg. Her holdt Gambetta (den 9de Avgust) i sin Glæde over Frankrigs anselige Krigsmagt en Tale, i hvilken nogle Ytringer forekom Tyskerne at forkynde en Revanchekrig. I Modsætning hertil fremhævede Freycinet den 18de Avgust i Montauban Frankrigs fredelige Sindelag og udtalte sig imod en »æventyrlig Politik«. Forbitret herover besluttede Gambetta at styrte Freycinet, men ventede, til han fandt en passende Lejlighed. En saadan frembød Forholdet til Kongregationerne.

Den 29de og 30te Juni vare de jesuitiske Stiftelser, hvis Frist da udløb, blevne lukkede, og den 1ste September lukkedes de endnu bestaaende jesuitiske Undervisningsanstalter. Derimod havde Regeringen hidtil ikke foretaget noget mod de øvrige Kongregationer, skjønt de ikke havde søgt Godkjendelse. Freycinet, som ønskede at undgaa en aaben Konflikt med Kirken, havde nemlig underhandlet med Kurien, og man var bleven enig om, at Kongregationerne skulde undertegne en Erklæring, som udtalte deres Underkastelse under Republikken og dens Love. Dermed agtede Freycinet at lade sig nøje, men Gambettas Venner, blandt dem Indenrigsministeren Constans, fordrede Martsdekreternes Udførelse. I Midten af September afholdtes derfor under Grévys Forsæde flere Ministerraad, i hvilke Spliden mellem en venstre Side (Constans, Cazot, Farre) og en højre Side under Freycinet traadte saa stærkt frem, at først hine tre

og, efter at de vare tilfredsstillede ved den Indrømmelse, at Kongregationernes Erklæring ikke skulde betragtes som tilstrækkelig, den 19de September Freycinet indgav sin Afskedsbegjæring. Grévy søgte forgjæves at holde paa ham, og med ham fratraadte Marineministeren Jauréguiberry og Ministeren for de offentlige Arbejder Varroy. I deres Sted indtraadte Viceadmiral Cloué og Sadi Carnot. I Spidsen for det nye Ministerium, hvis øvrige Medlemmer forbleve, traadte Undervisningsministeren Ferry; Udenrigsminister blev Barthélemy-Saint-Hilaire. Den sidste, en 75aarig fredelig Lærd, som havde været en nøje Ven af Thiers, og som kort i Forvejen havde lovprist Fyrst Bismarcks evropæiske Politik, skulde berolige dem, der i Ministerskiftet kunde se en Fare for Freden.

Udførelsen af Martsdekreterne blev nu sat i Værk. Af de ikke anerkjendte Kongregationer bleve først Karmeliterne, Franciskanere, Kapuzinerne, Dominikanerne o. s. v. i Provinserne udviste af deres Klostre, og disse lukkedes; dernæst opløstes Mands-Kongregationerne i Paris (den 5te November). De opløste Stiftelsers Tal udgjorde 261. Udvisningen foregik ikke uden Anvendelse af Magt: Munkene spærrede Adgangene og indesluttede sig i deres Celler, ansete Mænd, som Hertugen af Broglie, ydede dem Bistand, Folket rottede sig paa nogle Steder sammen, den militære Styrke blev opbudt, og paa flere Steder kom det til blodige Sammenstød. Mange Embedsmænd indgave deres Afskedsbegjæring for ikke at medvirke ved Udvisningerne; andre, som deltoge i dem, bleve lyste i Band. Imidlertid vare Dekreterne mod Mands-Kongregationerne udførte, da Kamrene igjen traadte sammen (9de November); mod Kvinde-Kongregationerne erklærede Ministeriet, at det ikke vilde bringe dem i Udførelse.

Deputeretkamret vedtog først en Lov, hvorved Dommernes Tal formindskedes, og deres Uafsættelighed ophævedes paa et Aar, dernæst Love om Elementar-

undervisningen, som skulde være tvungen, uden Betaling og konfessionsløs, saa at Religionsundervisningen udelukkedes fra den offentlige Skole. Ved Forhandlingerne om Budgettet vedtoges det, at de gejstlige Ordeners Grundejendomme herefter ikke skulde være skattefri. Den tidligere af Kamret vedtagne Lov om højere Døtreskoler, som bemyndigede Staten til at oprette saadanne, blev vedtagen af Senatet. I dette faldt der i øvrigt stærke Ytringer mod det herskende Parti: Royalisten de Gavardie kaldte saaledes Ministerpræsident Ferry for Gambettas Straamand, og Hertugen af Broglie sagde, at Frankrig ikke kunde nyde Evropas Tillid, naar der bag ved Regeringen stod en uansvarlig Regering, som stod over Ministrene, raadede over Diplomaterne, og drev udenlandsk Politik paa Banketter for handelsrejsende.

Endnu voldsommere Angreb paa Gambetta og det »opportunistiske« Parti udgik fra Kommunarderne, som ingenlunde vare blevne forsonede ved Amnestien. Deres Forsamlinger gjenløde af Hævnskrig mod Bourgoisiet; en rasende Kvinde, Luise Michel, som var hjemkommen fra Ny-Kaledonien, priste endog aabenlyst det politiske Snigmord. Tidligere (i Juli) var der afholdt Arbejderkongresser i Paris og Marseille; den sidste havde sluttet med Raabet: »Leve Anarkiet!«

Den 29de Juni indlemmedes Selskabsøerne, der siden 1842 havde staaet under fransk Protektorat, fuldstændig i Frankrig.

Spanien.

Da Cortes efter Juleferien igjen samledes den 10de Januar 1880, glimrede hele Oppositionen ved sin Fraværelse,

men indtog dog den 28de Januar igjen sine Pladser, efter at Ministerpræsidenten Canovas del Castillo havde erklæret, at han ved sin Optræden den 10de December 1879 ikke havde haft til Hensigt at fornærme den. Imidlertid var der vedtaget en Lov om Slaveriets Ophævelse paa Kuba i Løbet af 8 Aar; men Kubanernes Fordringer om Ophævelse af de for Øen skadelige Monopoler og Toldafgifter paa Udførsel vilde Canovas ikke gaa ind paa af Hensyn til Spaniens meget mislige Finanstilstand. Herover kom det til et aabent Brud mellem ham og Marskalk Martinez Campos, altsaa de to Mænd, der i Forening havde gjenoprettet Monarkiet i Spanien og sat Alfons den 12te paa Tronen. Martinez Campos sluttede sig nu til en Forbindelse, som alle monarkisk-liberale Cortesmedlemmer, i alt 130, dannede imod Canovas: deres Førere holdt i Avgust en Sammenkomst i San Sebastian, hvor de besluttede at anvende alle lovlige Midler for at bevæge Kongen til at tage et andet Ministerium; thi saa længe Canovas var Minister, var det umuligt at faa Flertallet i Cortes. Denne dygtige, men despotiske Minister havde imidlertid ogsaa vist sit reaktionære Sindelag ved at træde fjendtlig op mod Protestanterne og begunstige Indvandringen af de fra Frankrig udviste Jesuiter, uagtet Loven af 19de Juli 1869 havde forordnet Udvisningen af Jesuiterne og alle andre Ordener, og Konkordatet kun indrømmede tre Kongregationer Ophold i Spanien.

Italien.

Ministeriet Cairoli maatte kæmpe med idelige Vanskeligheder. Den 23de Januar 1880 besluttede Senatet atter at henlægge det af Deputeretkammeret vedtagne Lovforslag

om Maleskattens Ophævelse, hvorefter Parlamentets Samling sluttedes. Den 17de Februar aabnedes det igjen af Kongen, som imidlertid havde optaget 26 nye Medlemmer i Senatet. Trontalen anbefalede Afskaffelse af Maleskatten og Udvidelse af Valgretten som en Arv fra Victor Emanuel; for at stemme Senatet gunstigt for den første var der tilføjet den Betingelse, at Budgetterne, indtil den traadte fuldstændig i Kraft (1884), skulde paavise Muligheden af at opretholde Ligevægten i Finanserne uden Maleskatten.

Partistridigheder imellem de forskjellige Venstregrupper hindrede imidlertid ethvert frugtbart Arbejde i Deputeretkamret, og til sidst (den 29de April) forkastedes et af Ministeriet fordret Tillidsvotum med 177 Stemmer mod 154. Oppositionen bestod af 86 Medlemmer af Højre og 91 Medlemmer af Grupperne Crispi og Nicotera samt yderste Venstre. Cairoli indgav strax sin Afskedsbegjæring; men da hverken Højre eller de tre nævnte Venstregrupper kunde tænke paa at faa Flertal i Kamret, hvis de overtoge Regeringen, foretrak Kongen ikke at modtage Ministeriets Afskedsbegjæring, men at opløse Kamret (den 2den Maj). For at Budgettet kunde vedtages før Bevillingernes Udløb (den 1ste Juni), fastsattes de nye Valg til den 16de, det nye Kammers Sammentræden til den 26de Maj. Den meget heftige Valgkamp førte til det Resultat, at det regeringsvenlige Venstre omtrent beholdt sit gamle Tal, medens det oppositionelle Venstre tabte 12 Pladser til Højre.

I det nye Kammer viste de kun af personlige Grunde mod Ministeriet fjendtlige Venstregrupper sig mere medgjørlige: Maleskattens Afskaffelse blev vedtagen mod Erstatning i en Skat paa Alkohol og en Tillægsskat paa Petroleum, hvorved den blev antagelig for Senatet, og Finansloven blev endelig færdig, hvorefter Kamrene gik fra hinanden (den 17de Juli). Da de igjen samledes (den 15de November), anlagde de Sorg i 20 Dage for den den 24de

Oktober afdøde, højt ansete tidligere Minister Ricasoli og sysselsatte sig i øvrigt som sædvanlig i Begyndelsen med Interpellationer, bl. a. om det Forbud, der var udstedt mod at forplante de fra Frankrig udviste Jesuiters Ordenshuse til Italien, og om Regeringens Forhold lige over for Garibaldi og hans Familie. Hans Svigersøn Canzio var nemlig bleven fængslet, fordi han havde deltaget i nogle Optøjer i Genua i Anledning af en Mindefest for Mazzini, men kort efter bleven amnesteret, og Garibaldi selv var i Milano truffen sammen med Rochefort og andre franske radikale ved en Mindefest for de ved Mentana den 2den November 1867 mod Franskmændene faldne Italienere. Interpellationerne endte dog med et Tillidsvotum for Ministeriet, og Finansloven for det følgende Aar blev vedtagen, inden Kamrene ved Juletid gik fra hinanden.

Italiens Forhold til Frankrig blev i Aaret 1880 temmelig uvenligt paa Grund af begge Staters Stræben efter overvejende Indflydelse i Tunis; de søgte begge at faa saa mange Koncessioner som muligt til Jærnveje, Telegraflinjer o. s. v.; men Italien kunde i denne Væddestrid ikke staa sig imod det mægtigere og rigere Frankrig. Da Italienerne ere langt overvejende i Tal blandt de i Tunis bosatte Evropæere, satte dette meget ondt Blod iblandt dem, og Pressen tillod sig mange voldsomme Udtalelser mod Frankrig.

Nordamerika.

I de forenede Stater samlede den offentlige Interesse sig om Præsidentvalget. Republikanerne holdt først en »Konvention« i Chicago (den 2den—8de Juni). General Grant, som i September 1879 var vendt tilbage fra

sin Verdensrejse og var bleven modtagen med Begejstring paa sit Tog gjennem Landet, endog i Syden, syntes at have gode Udsigter til at blive valgt tredje Gang; men mange betragtede det dog som en ved Hævd helliget Lov, at ingen maatte vælges mere end to Gange til Præsident. Ved første Afstemning fik Grant 305 Stemmer, medens 450 Stemmer splittedes mellem flere Kandidater. Først ved den 34te Afstemning dukkede General Garfield op som Kandidat, og ved den 36te sejrede han med 399 Stemmer mod 306, som vare blevne Grant tro, og nogle spredte. Strax derpaa blev han enstemmig proklameret som det republikanske Partis Kandidat; til Vicepræsident udkaaredes en af Grants Tilhængere fra Ny-York, Arthur. Garfield er 49 Aar gammel, født i ringe Kaar, har først levet af sine Hænders Arbejde, blev derpaa Jurist og General i Krigen. Han var nu Senator for Ohio og havde som saadan stemt med den mest moderate Side af Republikanerne.

Den demokratiske Konvention samledes i Cincinnati den 22de Juni og valgte General Hancock til sin Kandidat. Demokraterne, som havde Flertal i begge Husene, troede sig sikre paa Sejren og begik i deres Tillid Fejl paa Fejl. Vel havde de valgt en Kandidat, der i Krigen havde kæmpet med Udmærkelse for Unionen; men Sydens gamle Ledere traadte dog frem af deres Skjul og gave Republikanerne Vaaben i Hænde. Funktionærerne i hele Landet (over 100,000) virkede ivrig for at beholde en republikansk Regering og dermed deres Embeder; men især frygtede man for at skade Landets blomstrende Tilstand ved Forandringer, og det stærke protektionistiske Parti arbejdede med store Pengemidler for Garfield, der havde udtalt sig afgjort for Protektionen. Resultatet blev derfor, at ved Valgmandsvalgene (den 3dje November) Republikanerne sejrede med 219 Stemmer over Demokraterne, som fik 150, og der var sikret Garfield og Arthur et betydeligt

Flertal ved det tilstundende Præsidentvalg. Udslaget gjorde især det store Ny-York med 35 Stemmer.

Den 46de Kongres aabnede sin sidste Samling den 6te December; men imidlertid var der allerede foretaget Valg til den 47de Kongres; disse gave Republikanerne Flertal i Repræsentanthuset (med c. 20 Stemmer) og Balance i Senatet (38 mod 38). Den nye Præsident vil saaledes kunne regne paa det ene Hus og have Haab om at vinde det andet; saa gunstige Vilkaar har Hayes ikke haft.

I Mejico blev General Manuel Gonzalez, hidtil Krigsminister, valgt til Præsident og tiltraadte sit Embede den 1ste December; den aftrædende Præsident, Porfirio Diaz, blev Minister for de offentlige Arbejder.

Sydamerika.

I de forenede Stater i Kolumbia blev den udmærket dygtige og hæderlige Rafael Nuñjes den 1ste April 1880 Præsident.

Chile havde ved Begyndelsen af 1880 fuldstændig Overhaanden over Peru og Bolivia og var i en blomstrende Tilstand, medens der herskede Anarki i Bolivia, og Diktatoren Pierola i Peru udøvede et trykkende Voldsherredømme. Den 25de Februar landede 11,000 Chilensere i den lille Havn Ilo for at afskære Staden Arica fra de nordligere Dele af Peru; i Marts sloge de Peruanerne og dreve dem tilbage til Tacna. I April bombarderede en chilensisk Flaade Callao, dog uden at udrette stort. Imidlertid havde den chilensiske Hær begyndt den meget besværlige Marche over Bjærgrygge og gjennem Ørkener og angreb den 27de Maj den 12,000 Mand stærke forenede

peruvianske og bolivianske Hær ved Tacna. Med stor Tapperhed stormede Chilenserne de af Fjenden besatte Højder og sejrede fuldstændig, men med et Tab af over 100 Officerer og 1700 Mand; derefter vendte de sig mod Arica, som blev taget med Storm den 7de Juni. Fra nu af rettede Chile al sin Kraft mod Callao og Hovedstaden Lima. Her arbejdede Pierola imidlertid paa at forbinde Peru og Bolivia til én forenet Stat og indlod sig nu paa Fredsunderhandlinger, som aabnedes den 22de Oktober paa et nordamerikansk Krigsskib. Chiles Fordringer vare dog saa store, at Underhandlingerne snart bleve afbrudte, og det anspændte nu alle sine Kræfter for at tilendebringe Krigen. Dets Hær i Peru udgjorde over 25,000 Mand, og efter flere sejrrige Træfninger indtog den baade Lima og Callao.

I det argentinske Forbund udbrød der en Borgerkrig mellem det føderalistiske Parti, til hvilket Præsidenten Avellaneda ligesom hans Forgænger Sarmiento hørte, og Nationalisterne (Porteños), der ikke længere vilde finde sig i, at den rige Hovedstad Buenos Ayres beherskedes af de fattige indre Provinsers Flertal. Da Valgmandsvalgene i Foraaret 1880 faldt ud til Fordel for det første Parti og dets Præsidentskabskandidat General Roca, rustede Indbyggerne i Buenos Ayres sig til Modstand under deres Kandidat, Guvernøren i Staten Buenos Ayres, Tejedor. Regeringen og Linjetropperne forlode Hovedstaden, og det kom til aaben Kamp. I denne sejrede Regeringstropperne, og General Roca tiltraadte den 12te Oktober sit Embede.

I Uruguay nedlagde Præsidenten Latorre, der havde hersket med blodig Strænghed, den 13de Marts 1880 pludselig sit Embede og forlod Landet, hvorefter man opdagede, at han havde benyttet sin Stilling til de værste Underslæb. Hans Efterfølger blev Francesco Vidal.

I Paraguay blev Præsidenten Bareiro i Oktober ryddet af Vejen ved en Sammensværgelse, og dennes Overhoved, General Caballero, traadte i hans Sted.

I Brasilien dannede Senatoren Saraiva et nyt Ministerium (i Marts), og Kamrene traadte derpaa sammen for paa ny at tage Valgreformen under Behandling. Senatet besluttede ved denne at udelukke alle Ikke-Katholiker og fremmede fra Valgbarhed til Parlamentet.

